ТРИЛОГИЈА О МЕЂУНАРОДНОМ КРИВИЧНОМ ПРАВУ У ФУНКЦИЈИ ЗАШТИТЕ **ЕКОЛОШКИХ** ПРАВА И ВРЕДНОСТИ

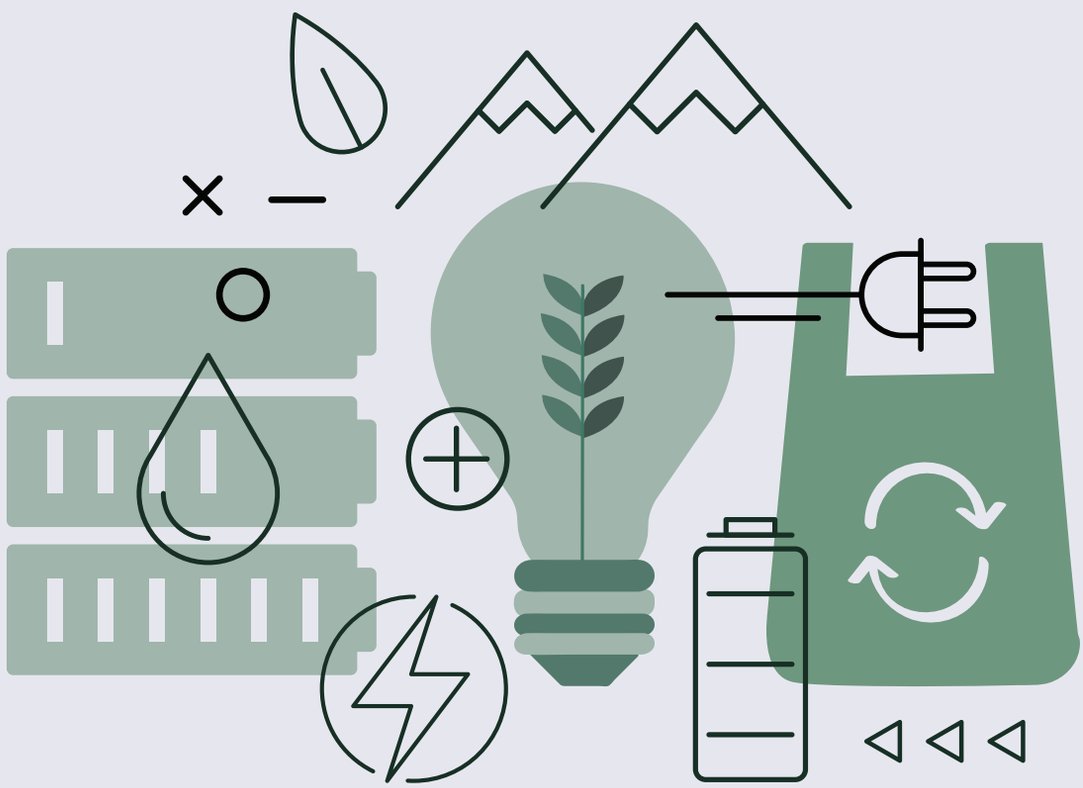

ВЛАДАН ЈОЛЏИЋ

Владан Јолџић

ТРИЛОГИЈА
О МЕЂУНАРОДНОМ КРИВИЧНОМ ПРАВУ
У ФУНКЦИЈИ ЗАШТИТЕ ЕКОЛОШКИХ ПРАВА
И ВРЕДНОСТИ

Београд, 2022.

Професор др Владан Јолџић

ТРИЛОГИЈА О МЕЂУНАРОДНОМ КРИВИЧНОМ ПРАВУ У ФУНКЦИЈИ ЗАШТИТЕ ЕКОЛОШКИХ ПРАВА И ВРЕДНОСТИ

Издавач
Институт за криминолошка и социолошка истраживања
Грачаничка 18, Београд

E-mail
krinstitut@gmail.com

За издавача
Др Ивана Стевановић

Рецензенти:
Проф. др Јован Ћирић, Судија Уставног суда Републике Србије
Проф. др Драган Јовашевић, Правни факултет Универзитета у Нишу
Проф. др Драгољуб Тодић, Институт за међународну политику и привреду у Београду

Лектура и компјутерски прелом текста
Проф. др Владан Јолџић

Дизајн корица
Др Ана Батрићевић

ISBN 978-86-80756-51-6

Штампа
Пекограф

Тираж
300

Објављивање ове књиге финансирало је Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије

САДРЖАЈ:

ПРЕДГОВОР 19

БЛОК I
ТЕОРИЈСКО ПРАКТИЧКИ ПРИСТУП УЛАЗА У МАТЕРИЈУ МЕЂУНАРОДНОГ КРИВИЧНОГ ПРАВА У ФУНКЦИЈИ ЗАШТИТЕ ЕКОЛОШКИХ ПРАВА, ВРЕДНОСТИ И ОДНОСА..21

УВОД 23

ДЕО I
ИЗБОР ПРЕДМЕТА И ОДРЕЂЕЊЕ ЦИЉЕВА И МЕТОДА ИСТРАЖИВАЊА 25

1.
РАЗЛОЗИ ИЗБОРА И ПУТЕВИ ГЕНЕРАЛНОГ ДЕФИНИСАЊА ПРЕДМЕТА ИСТРАЖИВАЊА 27

2.
ЦИЉЕВИ ИСТРАЖИВАЊА 32

3.
ПРАВНО ФИЛОЗОФСКИ ПРИСТУП ПРОБЛЕМАТИЦИ ИЗУЧАВАНЕ МАТЕРИЈЕ, ИЛИ О ЗНАЧАЈУ РАЗВОЈНОГ ПУТА ОД ИДЕЈА ПРЕКО ИДЕАЛА ДО ПРИНЦИПА И НОРМИ 35

3.1.
Уместо увода – разлог оријентисања на тему рада 35

3.2.
Логичке везе између идеја, идеала, принципа и норми 37

4.
МЕТОДИ ПОТРЕБНИ ЗА ИЗУЧАВАЊЕ ЕЛЕМЕНАТА МЕЂУНАРОДНОГ КРИВИЧНОГ ПРАВА ОД ЗНАЧАЈА ЗА ЗАШТИТУ ЕКОЛОШКИХ ПРАВА И ВРЕДНОСТИ 45

4.1.
Елементи принципијелног приступа избору неопходних метода 45

4.2.
Методи друштвених наука 46

4.3.
Методи правних наука 48

5.
ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА У ВЕЗИ ТЕОРИЈСКО-ПРАКТИЧКИХ ОДРЕЂЕЊА ОСНОВА, ОКВИРА И ПУТЕВА РАДА.....51

ДЕО II
КОРЕНИ И СХВАТАЊА МЕЂУНАРОДНОГ ЈАВНОГ ПРАВА И ЊЕГОВИХ ДИСЦИПЛИНА ОД ЗНАЧАЈА ЗА ПРЕДМЕТ ИСТРАЖИВАЊА 53

6.
УВОД У САГЛЕДАВАЊЕ ДИСЦИПЛИНА ОД ЗНАЧАЈА ЗА ИСТРАЖИВАЊЕ 55

7.
МЕЂУНАРОДНИ УГОВОРИ КАО КОНСТИТУТИВНИ ЕЛЕМЕНТИ МЕЂУНАРОДНОГ ЈАВНОГ ПРАВА И ЊЕГОВИХ ДИСЦИПЛИНА, ...60
ТЕ, ПОСЕБНО, МЕЂУНАРОДНОГ КРИВИЧНОГ ПРАВА. 60

8.
ЕЛЕМЕНТИ РАЗЛИКОВАЊА МЕЂУНАРОДНОГ ХУМАНИТАРНОГ ПРАВА, МЕЂУНАРОДНОГ РАТНОГ ПРАВА, МЕЂУНАРОДНОГ ПРАВА ЉУДИ И ЉУДСКИХ ПРАВА 66

9.
О МЕЂУНАРОДНОМ КРИВИЧНОМ ПРАВУ КАО ДИСЦИПЛИНИ ОД ЗНАЧАЈА ЗА ПРЕДМЕТ ИСТРАЖИВАЊА.....69

9.1.
Развојни пут елемената што воде ка међународном кривичном праву 69

9.2.
Приступ критичком посматрању међународних кривичних дела.....74

10.
ПРАВО ЧОВЕКА НА ЗДРАВУ ЖИВОТНУ СРЕДИНУ 87

10.1.
Увод.....87

10.2.
Универзална декларација о људским правима 89

10.3.
Међународни уговор о економским, социјалним и културним правима.....92

10.4.
Стокхолмска декларација.....94

10.5.
Међународни уговор о грађанским и политичким правима 95
10.6.
Бечка декларација о људским правима 97
10.7.
Неопходност обезбеђења здраве животне средине за добробит људи 100
10.8.
Конвенција о забрани употребе еколошко модификацијских техника
у војне или било које друге непријатељске сврхе 101
10.9.
Бамако конвенција 102

ДЕО III
ЗАШТИТА ЕКОЛОШКИХ ПРАВА И ВРЕДНОСТИ
У СВЕТЛУ ФОРМИРАЊА МАТЕРИЈАЛНО ФОРМАЛНИХ ОСНОВА
МЕЂУНАРОДНИХ КРИВИЧНИХ ДЕЛА, КАО И ЊИХ САМИХ ... 105
11.
УВОД 107
12.
РЕГУЛЕ МЕЂУНАРОДНОГ ПРАВА – ЛОГИКА КРЕТАЊА
ОД ПОСЕБНОГ КА ОПШТЕМ И ОБРАТНО 109
13.
КОНВЕНЦИЈЕ И ПРОТОКОЛИ РАТНОГ ПРАВА ОД ДИРЕКТНОГ ЗНАЧАЈА
ЗА ЗАШТИТУ ЕКОЛОШКИХ ПРАВА И ВРЕДНОСТИ 111
13.1.
Хашка конвенција из 1899.г. (II Хашка конвенција) 111
13.2.
Значај IV Хашке конвенције, из 1907.г. и њеног Анекса 112
13.3.
Значај Хашких правила ваздушног ратовања за заштиту културних добара у случају
оружаних сукоба 114
13.4.
Женевски Протокол из 1925.г. 117
13.5.
Брајан-Келогов пакт 118
13.6.
Рерихов пакт 119
13.7.
Конвенција о спречавању и кажњавању злочина геноцида 120

13.8.
Женевске конвенције из 1949.г. и пратећи протоколи 123
13.8.1.
Увод 123
13.8.2.
Женевска конвенција о побољшању положаја рањеника и болесника у оружаним снагама у рату (I Женевска конвенција) 124
13.8.3.
Женевска конвенција о побољшању положаја рањеника, болесника и бродоломника оружаних снага на мору (II Женевска конвенција)..... 126
13.8.4.
Конвенција о поступању са ратним заробљеницима
(III Женевска конвенција) 128
13.8.5.
Женевска конвенција о заштити грађанских лица
за време рата (IV Женевска конвенција) 129
13.8.6.
Допунски протоколи I и II уз Женевску конвенцију
о заштити грађанских лица за време рата (IV Женевску конвенцију)..... 130
13.9.
Конвенција за заштиту културних добара
у случају оружаног сукоба и пратећи Протокол I и Протокол II.....134
13.10.
Конвенција о заштити светске културне и природне баштине.....140
13.11.
Конвенција о забрани војне или било које друге непријатељске употребе
еколошко-модификацијских техника.....142
13.12.
Конвенција о забрани или ограничавању употребе извесних врста класичног оружја за која се може сматрати да имају прекомерне трауматске ефекте
или да делују без разлике у погледу циљева 144
13.13.
Конвенција о забрани развоја, производње,
лагеровања и коришћења хемијских оружија и њиховом уништавању 149
13.14.
Конвенција о забрани употребе, складиштења, производње и промета антиперсоналних мина и њиховом уништавању.....151
13.15.
О документима међународне политике и међународног права оријентисаним на заштиту животне средине, који допуњавају материјално-правне основе за међународна кривична дела 152

ДЕО IV
РАЗВОЈНИ ПУТО Д УОЧАВАЊА НЕГАТИВНОГ
И МЕЂУНАРОДНО НЕЖЕЉЕНОГ ДО ФОРМИРАЊА СУДОВА
ЗА ТРЕТМАН УЧИЊЕНОГ 157
14.
УВОД 159
15.
НАПОРИ У ПРАВЦУ ФОРМИРАЊА
МЕЂУНАРОДНОГ КРИВИЧНОГ СУДА
ИЗМЕЂУ ДВА СВЕТСКА РАТА 160
16.
КОРАЦИ У ПРАВЦУ ФОРМИРАЊА МЕЂУНАРОДНИХ (ВОЈНИХ)
КРИВИЧНИХ СУДОВА ТОКОМ II СВЕТСКОГ РАТА 164
16.1.
Кораци који су претходили формирању Нирнбершког суда 164
16.2.
Формирање Нирнбершког суда и његов значај
за развој међународног кривичног права 166
16.3.
Међународни војни суд за Далеки исток 171
16.4.
Легат судова у Нирнбергу и Токију 172
17.
ФОРМИРАЊЕ И ОСНОВ РАДА ТАКОЗВАНИХ *AD HOC* СУДОВА КОЈИ СУ
ПРЕТХОДИЛИ МЕЂУНАРОДНОМ КРИВИЧНОМ СУДУ 174
17.1.
Увод 174
17.2.
Међународни кривични суд за бившу Југославију (Хашки трибунал) 175
17.3.
Међународни кривични суд за Руанду 179
18.
ФОРМИРАЊЕ И ОСНОВИ РАДА
МЕЂУНАРОДНОГ КРИВИЧНОГ СУДА 181

ДЕО V
МЕСТО, УЛОГА И ЗНАЧАЈ ЕКОЛОШКИХ ДЕЛИКАТА
У МЕЂУНАРОДНОМ КРИВИЧНОМ ПРАВУ 189
19.
УВОДНА РАЗМАТРАЊА
О МЕСТУ И УЛОЗИ ДЕЛИКАТА ОД ЕКОЛОШКОГ ЗНАЧАЈА
У МЕЂУНАРОДНОМ КРИВИЧНОМ ПРАВУ 191
20.
УКРАТКО О ТАКОЗВАНИМ ОБЈЕКТИМА ТЕ ЛОГИЧКИМ БИЋИМА ПРАВИХ
МЕЂУНАРОДНИХ КРИВИЧНИХ ДЕЛА.....195
21.
САГЛЕДАВАЊА МЕНТАЛНОГ ПРИСТУПА
КОНКРЕТНОМ ДЕЛИКТУ, ОД СТРАНЕ ПОЧИНИОЦА,
КАО ЈАСНОГ УСЛОВА ЗА РАЗМАТРАЊА
ДА ЛИ СЕ У ПОСМАТРАНОМ СЛУЧАЈУ РАДИ, ИЛИ НЕ РАДИ,
О ПОЧИЊЕЊУ МЕЂУНАРОДНОГ КРИВИЧНОГ ДЕЛА 198
22.
КАКО ПРИСТУПИТИ РАЗМАТРАЊУ ТЗВ.
ПРАВИХ МЕЂУНАРОДНИХ КРИВИЧНИХ ДЕЛА.....206
23.
МЕСТО И УЛОГА СТАТУТА МЕЂУНАРОДНОГ КРИВИЧНОГ СУДА
ЗА ОДРЕЂИВАЊЕ ЕКОЛОШКИХ ДЕЛИКАТА
У МЕЂУНАРОДНОМ КРИВИЧНОМ ПРАВУ 213

БЛОК II
ДЕЛИКТИ МЕЂУНАРОДНОГ КРИВИЧНОГ ПРАВА И ОД ЕКОЛОШКОГ ЗНАЧАЈА ИСПОЉЕНИ ТОКОМ ОРУЖАНИХ СУКОБА 225

ДЕО VI
КРИВИЧНА ДЕЛА ПРОПИСАНА СТАТУТОМ МЕЂУНАРОДНОГ КРИВИЧНОГ СУДА ОД ЗНАЧАЈА И ЗА ЗАШТИТУ ЕКОЛОШКИХ ПРАВА, ВРЕДНОСТИ И ОДНОСА 227
24.
УВОД – УКРАТКО О ГРУПАМА КРИВИЧНИХ ДЕЛА КОЈЕ ПОЗНАЈЕ И
ПРИЗНАЈЕ МЕЂУНАРОДНО КРИВИЧНО ПРАВО.....229

25.
ТЕОРИЈСКО ПРАКТИЧКИ ПРИСТУП
РАЗМАТРАЊУ РАТНИХ ЗЛОЧИНА 230
26.
РАТНИ ЗЛОЧИНИ КАО ТЗВ. „ТЕШКЕ ПОВРЕДЕ ЖЕНЕВСКИХ
КОНВЕНЦИЈА ОД 12. АВГУСТА. 1949.Г“. 237
26.1.
Увод 237
26.2.
Ратни злочин вољног убијања као тешка повреда Женевских конвенција 239
26.3.
Ратни злочини „обимних разарања и присвајања туђе имовине који се не могу да оправдају војном потребом, и који су при том извршени незаконито и безобзирно“, као тешке повреде Женевских конвенција 255
27.
РАТНИ ЗЛОЧИНИ КАО ОЗБИЉНЕ ПОВРЕДЕ ЗАКОНА
И ОБИЧАЈА КОЈИ СЕ ПРИМЕЊУЈУ
У МЕЂУНАРОДНИМ ОРУЖАНИМ СУКОБИМА, А ПРЕМА УТВРЂЕНИМ
ПРАВИЛИМА МЕЂУНАРОДНОГ ПРАВА,
ВАН ОКВИРА УСПОСТАВЉЕНИХ ЖЕНЕВСКИМ КОНВЕНЦИЈАМА ИЗ
1949.Г. 277
27.1.
Уводна разматрања 277
27.2.
Ратни злочини испољени према заштитним објектима
који не поседују какав посебан статус 283
27.3.
Ратни злочини испољени према заштитним објектима
који поседују посебан статус 292
27.3.1.
Увод 292
27.3.2.
Улога Уговора о заштити уметничких и научних институција и историјских споменика (Рериховог пакта) у формирању логичког бића ратног злочина усмеравања атака против посебних категорија цивилних објеката 298
27.3.3.
Улога Конвенције за заштиту културних добара у случају оружаног сукоба и њених Протокола I и II у формирању логичког бића ратних злочина усмеравања атака против посебних категорија цивилних објеката 299

27.3.4.
Улога Конвенције за заштиту светске културне и природне баштине у формирању логичког бића ратних злочина усмеравања атака против посебних категорија цивилних објеката 308
27.4.
РАТНИ ЗЛОЧИНИ ИСПОЉЕНИ ПРЕМА ПРАВНИМ И ФИЗИЧКИМ ЛИЦИМА СА ПОСЕБНИМ СТАТУСОМ 312
27.4.1.
Увод 312
27.4.2.
Намерно усмеравање напада на особље, инсталације, материјале, јединице или возила укључена у хуманитарну помоћ или мировну мисију у складу са Повељом УН, све дотле док имају права на заштиту или пружају помоћ цивилима или цивилним објектима по међународним законима који важе за оружане сукобе313
27.4.3.
Ратни злочини намерног усмеравања напада
на објекте, материјале, медицинске јединице, транспортна средства и медицинско особље које носи очигледно истакнуте ознаке прецизиране у Женевским конвенцијама, у складу са међународним правом 320
27.5.
РАТНИ ЗЛОЧИНИ КОЈИ ИЗАЗИВАЈУ ПОСЕБНЕ ПОСЛЕДИЦЕ
ПО НЕВОЈНЕ И НЕБРАЊЕНЕ ОБЈЕКТЕ.....327
27.5.1.
Увод 327
27.5.2.
Намерно започињање напада, знајући да ће такав напад проузроковати пропратна страдања или наношење повреда цивилима или наношење штете цивилним објектима или да ће узроковати велика, дуготрајна и озбиљна оштећења животне средине, што би било очигледно несразмерно у односу на очекивани, конкретан и непосредни војни учинак 328
27.5.3.
Пљачкање насеља или места, чак и када су иста освојена у нападу 333
27.6.
РАТНИ ЗЛОЧИНИ ИСПОЉЕНИ КОРИШЋЕЊЕМ ПОСЕБНИХ (ЗАБРАЊЕНИХ) СРЕДСТАВА И/ИЛИ РАДЊИ, ИЛИ ПАК ПРОИЗВОЂЕЊЕМ НЕДОЗВОЉЕНЕ ПОСЛЕДИЦЕ 337
27.6.1.
Увод 337
27.6.2.
Ратни злочини испољени коришћењем
посебних (забрањених) средстава и/или радњи 340

28.
ГЕНОЦИД 360
28.1.
ТЕОРИЈСКО ПРАКТИЧКИ ПРИСТУП РАЗМАТРАЊУ ЗЛОЧИНА ГЕНОЦИДА 360
28.2.
Разматрање кривичних дела геноцида у светлу Статута Међународног кривичног суда, а у функцији заштите еколошких права и вредности 368
28.2.1.
Могућност сагледавања убијање чланова групе,
као деликта геноцида, а кривичног дела које производи и еколошке последице369
28.2.2.
Проузроковање тешких физичких
или менталних патњи чланова групе 372
28.2.3.
Намерно подвргавање групе животним условима који треба да доведу до њеног потпуног или делимичног уништења 373
28.2.4.
Злочин геноцида испољен као наметање мера намењених спречавању рађања унутар групе 375
29.
АГРЕСИЈА 376
29.1.
Теоријско практички приступ
разматрању злочина агресије – улаз у материју 376
29.2.
Акт инвазије или напада оружаних снага једне државе на територији друге државе, или пак њене војне окупације, колико год привремене, на начин супротан Повељи Уједињених нација, а посебно Резолуцији Генералне скупштине УН бр. 3314 од 14. децембра 1974.г. 381
29.2.1.
Акт инвазије или напада на територију друге државе током које је испољено обимно разарање туђе имовине супротно одредбама Женевских конвенција 381
29.2.2.
Акт инвазије или напада на територију друге државе током које је испољено обимно разарање туђе имовине, при чему су повређене
одредбе лоциране унутар легислативних докумената ван такозваних Женевских конвенција из 1949.г. 385

29.3.
Акт бомбардовања, или пак коришћења било ког другог оружија, од стране оружаних снага неке државе, које погађа територију друге државе,
на начин супротан Повељи Уједињених нација, а посебно Резолуцији Генералне скупштине УН бр. 3314, од 14. децембра 1974.г. 391
29.3.1.
Акт агресије испољен обимним разарањем туђе имовине супротно одредбама Женевских конвенција..... 392
29.3.2.
Акт агресије испољен обимним разарањем туђе имовине бомбардовањем, или пак коришћењем било ког другог оружија,
одстране неке државе, а исказан повредом правила међународног права успостављеним ван Женевских конвенција из 1949.г. 397
29.4.
Акт агресије испољен нападом војних снага државе погађањем војних објеката копнених, поморских или ваздухопловних снага друге државе, а који се истовремено може да искаже и као еколошки негативан 399
29.5.
Акт агресије испољен коришћењем оружаних снага једне државе унутар територије друге државе уз уговор са истом, али у супротности са њиме или његовим анексима постављеним условима, односно по раскиду уговора 400
29.6.
Акт агресије испољен коришћењем територије једне државе њеним официјелним стављањем на располагање другој држави.....402
29.7.
Акт агресије испољен слањем од стране или у име државе наоружаних банди, група, нерегуларних или плаћеника, које извршавају акте оружаних снага против друге државе такве тежине да се исти могу да подведу под претходно наведене акте, или пак ова група, или групе, исказује значајно учешће уз оружане снаге дотичне државе 403

ДЕО VII
ПРАКТИЧКИ ПРИМЕРИ КОЈИ УКАЗУЈУ НА НЕОПХОДНОСТ ПРИМЕНЕ МЕЂУНАРОДНОГ КРИВИЧНОГ ПРАВА У ФУНКЦИЈИ ЗАШТИТЕ ЕКОЛОШКИХ ПРАВА И ВРЕДНОСТИ ОД ОПАСНОСТИ И ПОСЛЕДИЦА ИЗАЗВАНИХ ОРУЖАНИМ СУКОБИМА, СА ПОСЕБНИМ ОСВРТОМ НА ДЕЈСТВА ПО СР ЈУГОСЛАВИЈИ..... 405
30.
УВОД 407

31.
ПРИМЕРИ ОРУЖАНЕ ПОВРЕДЕ ЕКОЛОШКИХ ПРАВА
И ВРЕДНОСТИ ИЗ САВРЕМЕНЕ ИСТОРИЈЕ 409
32.
НАПАД НА САВЕЗНУ РЕПУБЛИКУ ЈУГОСЛАВИЈУ 412
32.1.
Увод 412
32.2.
Регуле међународног права од посебног значаја за сагледавање проблематике напада на СР Југославију – логика кретања од општег ка посебном 414
32.2.1.
Хашка конвенција - Анекс 416
32.2.2.
Принципи Нирнбершког суда за ратне злочине 417
32.2.3.
Конвенција о спречавању и кажњавању злочина геноцида 418
32.2.4.
Женевске конвенције и протоколи и њихов значај за агледавање агресије на Савезну Републику Југославију те Републику Србију 1999. године 420
3.2.5.
Конвенција за заштиту културних добара у случају оружаног сукоба и Конвенција о заштити светске културне и природне баштине и њен значај за агледавање агресије на Савезну Републику Југославију те Републику Србију 1999. године 427
3.2.6.
Конвенције које својим нормама пружају заштиту елементима животне средине и истовремено допуњавају материјално-правну основу за казнено-правни прогон починилаца деликата међународног права,
па тако и у случају агресије на СР Југославију (Србију) 429
33.
ПИТАЊЕ КАЗНЕНО-ПРАВНЕ ОДГОВОРНОСТИ АГРЕСОРА
ЗА ПОЧИЊЕНА НЕДЕЛА 432
33.1.
Елементи Статута међународног кривичног суда од посебног значаја за сагледавање правне стране атака на С.Р. Југославију извршеног 1999.г. 433
33.2.
Учешће Савезне Републике Немачке и САД у агресији на С.Р. Југославију
као пример кажњивог гажења устава и норми међународног права,
али и почињења дела инкриминисаних Кривичним закоником СР Немачке, односно .....
Закоником о кривичним делима и кривичном поступку САД 438

33.2.1.
Норме Основног закона Савезне Републике Немачке од значаја за адекватно правно сагледавање њене агресорске а криминалне улоге 438
33.2.3.
Један број примера оружаних деловања
која подлежу кривичним нормама законодавстава
Савезне Републике Немачке и САД 440
33.2.4.
Које су то најзначајније норме кривичних законодавстава Савезне Републике Немачке и САД повређене приликом атака на С.Р. Југославију? 442
33.2.4.1.
Деликт геноцида. 443
33.2.4.2.
Припремање и Подстицање на освајачки рат 445
33.2.4.3.
Оштећење грађевина 446
33.2.4.4.
Деликти: Тешка паљевина, Посебно тешке паљевине
и Паљевина 447
33.2.4.5.
Деликти: Проузроковање експлозије употребом експлозива и Припремање злочина употребом експлозије или јонизујућег зрачења 449
33.2.4.6.
Опасно угрожавање путног саобраћаја 450
33.2.4.7.
Ометање рада јавних погона 450
33.2.4.8.
Ометање рада уређаја за даљинску комуникацију 451
33.2.4.9.
Кривична дела: Оштећење важних уређаја, Опште опасна тровања и Загађивање вода 452
33.2.4.10.
Ратни злочини 453
33.2.4.11.
Коришћење оружија за масовно уништавање 454
33.2.4.12.
Завера да се убије, киднапује, осакати, или повреде особе или имовина у страној држави 456

34.
ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА БАЗИРАНА НА
САГЛЕДАВАЊУПРАКТИЧКИХ ПРИМЕРА КОЈИ УКАЗУЈУ НА
НЕОПХОДНОСТ ПРИМЕНЕ МЕЂУНАРОДНОГ КРИВИЧНОГ ПРАВА
У ФУНКЦИЈИ ЗАШТИТЕ ЕКОЛОШКИХ ПРАВА И ВРЕДНОСТИ
ОД ОПАСНОСТИ И ПОСЛЕДИЦА ИЗАЗВАНИХ ОРУЖАНИМ СУКОБИМА,
СА ПОСЕБНИМ ОСВРТОМ НА ДЕЈСТВА ПО С.Р. ЈУГОСЛАВИЈИ.....458

БЛОК III
ДЕЛИКТИ МЕЂУНАРОДНОГ КРИВИЧНОГ ПРАВА
ОД ЕКОЛОШКОГ ЗНАЧАЈА
ИСПОЉЕНИ ВАН ОРУЖАНИХ СУКОБА.....461

35.
ПРИНЦИПИЈЕЛНА ОБЈАШЊЕЊА ПРИСТУПАЊУ МАТЕРИЈИ.....463
И САГЛЕДАВАЊУ ИСТЕ 463
36.
МЕЂУНАРОДНИ ЛЕГИСЛАТИВНИ ТЕКСТОВИ ШТО ОБАВЕЗУЈУ НА
КАЗНЕНО-ПРАВНУ ЗАШТИТУ ОД ЕКОЛОШКОГ ЗНАЧАЈА 471
36.1.
Увод 471
36.2.
Међународна конвенција о спречавању загађивања мора уљем 473
36.3.
Конвенција о епиконтиненталном појасу 475
36.4.
Конвенција о територијалном мору и спољном морском појасу
(Convention on the Territorial Sea and the Contiguous Zone)..... 477
36.5.
Конвенција о отвореном мору 479
36.6.
Конвенција о риболову 481
36.7.
Конвенција о превенцији загађивања мора
путем бацања отпада и других материја 483
36.8.
Међународна конвенција о превенцији загађивања са бродова (MARPOL)..... 486

36.9.
Конвенција о међународној трговини угроженим примерцима флоре и фауне 491
36.10.
Конвенција о заштити Средоземног мора од загађивања (Барселонска) и пратећи протоколи 492
36.11.
Конвенција о физичкој заштити нуклеарног материјала 498
36.12.
Конвенција о праву мора 499
36.13.
Конвенција о заштити озонског омотача 507
36.14.
Конвенција о контроли и прекограничном кретању опасног и других отпада и њиховом одлагању 508
36.15.
Конвенција о биолошкој сигурности и биодиверзитету.....512
36.16.
Конвенција о забрани развоја, производње, лагеровања и коришћења хемијских оружија и њиховом уништавању.....515
36.17.
Конвенција о претходну тражењу сагласности за извесне опасне хемикалије и пестициде у међународној трговини (Ротердамска конвенција) 517
36.18.
Конвенција о постојаним органским загађивачима (Стокхолмска конвенција)....519
36.19.
Конвенција о физичкој заштити нуклеарног материјала и нуклеарних објеката 520
36.20.
Директива 2008/99 Европског парламента о заштити животне средине кривичним законом 523
36.21.
Конвенција Савета Европе о кривичним делима повезаним са културним благом 525
37.
КОНВЕНЦИЈЕ КОЈЕ НЕ ОБАВЕЗУЈУ ИЗРИЧИТО АЛИ ЗАТО ПОЗИВАЈУ НА ФОРМИРАЊЕ ТАКОЗВАНИХ НЕПРАВИХ МЕЂУНАРОДНИХ КРИВИЧНИХ ДЕЛА.....533
37.1.
Конвенција ОУН о промени климе 533

38.
КОНВЕНЦИЈЕ КОЈЕ СВОЈИМ НОРМАМА САМО УСПОСТАВЉАЈУ МАТЕРИЈАЛНО-ПРАВНЕ ОСНОВЕ ЗА ФОРМИРАЊЕ ТАКОЗВАНИХ НЕПРАВИХ МЕЂУНАРОДНИХ КРИВИЧНИХ ДЕЛА, АЛИ НИТИ ОБАВЕЗУЈУ НИТИ ПОЗИВАЈУ НА КАЗНЕНО-ПРАВНИ ТРЕТМАН.....536
38.1.
Конвенција о употреби оловног белила у бојадисању 536
38.2.
Конвенција о заштити птица 538
38.3.
Европски споразум о међународном превозу опасних материја путевима 539
38.4.
Конвенција о риболову и очувању биолошких богатстава отвореног мора 540
38.5.
Споразум о рибарству у водама Дунава између
Владе Федеративне Народне Републике Југославије, Народне Републике Бугарске, Румунске Народне Републике и Савеза Совјетских Република 542
38.6.
Уговор о забрани нуклеарног тестирања оружја
у атмосфери, у свемиру и под водом 543
38.7.
Европски споразум о ограничењима употребе извесних детерџената 544
38.8.
Међународна конвенција о интервенцијама
на отвореном мору у случајевима загађења уљем 545
38.9.
Конвенција о заштити од опасности тровања бензеном..... 547
38.10.
Конвенција о забрани усавршавања,
производње и стварања залиха бактериолошког (биолошког) и токсичног оружја и о њиховом уништавању..... 551
38.11.
Конвенција о међународним правилима о избегавању судара на мору 553
38.12.
Међународна конвенција за заштиту људског живота на мору 554
38.13.
Конвенција о очувању миграторних врста дивљих животиња..... 556
38.14.
Конвенција о прекограничном загађивању ваздуха
на великим удаљеностима..... 558

38.15.
Ковенција о очувању дивљег биљног и животињског света и природних станишта Европе (Бернска конвенција) 561
38.16.
Бечка конвенција о заштити озонског омотача 566
38.17.
Конвенција о раном обавештавању о нуклеарним акцидентима 567
38.18.
Конвенција о процени утицаја на животну средину у прекограничном контексту 569
38.19.
Конвенција о прекограничним ефектима индустријских удеса 571
38.20.
Конвенција о заштити и искоришћавању трансграничних водотокова и међународних језера.....576
38.21.
Конвенција о нуклеарној сигурности.....580
38.22.
Конвенција о спречавању већих индустријских акцидената 582
38.23.
Конвенција Уједињених нација о борби против дезертификације у земљама са тешком сушом и/или дезертификацијом, посебно у Африци 586
38.24.
Заједничка Конвенција о сигурности управљања искоришћеним нуклеарним горивима и поступања са радиоактивним отпадом.....588
38.25.
Ротердамска Конвенција о процедури претходног добијања сагласности за извесне опасне хемикалије и пестициде у међународној трговини.....593
38.26.
Европски споразум о међународном превозу опасних терета унутарњим пловним путевима 596
39.
ШТА МОЖЕ ДА СЕ ЗАКЉУЧИ О ДЕЛИКТИМА МЕЂУНАРОДНОГ КРИВИЧНОГ ПРАВА ОД ЕКОЛОШКОГ ЗНАЧАЈА ИСПОЉЕНИМ ВАН ОРУЖАНИХ СУКОБА? 598

40.
ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА
О МЕЂУНАРОДНОМ КРИВИЧНОМ ПРАВУ
У ФУНКЦИЈИ ЗАШТИТЕ ЕКОЛОШКИХ ПРАВА И ВРЕДНОСТИ 609
40.1.
Уводна објашњења 609
40.2.
Приступ деликтима међународног кривичног права
и од еколошког значаја испољеним превасходно
од стране држава током употребе оружане силе 614
40.3.
Приступ деликтима и од еколошког значаја
испољеним ван оружаних сукоба 619
40.4.
Уочени проблеми и покушај њиховог објашњења 622
БИБЛИОГРАФИЈА
Библиографија – ћирилични извори..... 629
Библиографија – латинични извори 633
АНЕКСИ:
АНЕКС I
РЕГИСТАР МЕЂУНАРОДНИХ УГОВОРА И ДРУГИХ СПОРАЗУМА,
СРЕЂЕН ПРЕМА ОБЈЕКТИМА РЕГУЛАЦИЈЕ, ОД ЗНАЧАЈА ЗА МАТЕРИЈУ
МЕЂУНАРОДНОГ ЕКОЛОШКОГ ПРАВА КАО ФОРМАЛНЕ
МАТЕРИЈАЛНО ПРАВНЕ ОСНОВЕ И ЗА ДЕЛИКТЕ МЕЂУНАРОДНОГ
КРИВИЧНОГ ПРАВА 664
АНЕКС II
МЕЂУНАРОДНО КРИВИЧНО ПРАВО – БИТНИ ЛЕГИСЛАТИВНИ
АКТИ.....679
АНЕКС III 682
ЛИСТА ДРЖАВА УЧЕСНИЦА КОНФЕРЕНЦИЈЕ У RИМУ 682
АНЕКС IV
ДРЖАВЕ СТРАНЕ КОЈЕ СУ ПРИХВАТИЛЕ РИМСКИ СТАТУТ.....684
АНЕКС V – СПИСАК ДРЖАВА КОЈЕ НА СКУПУ У РИМУ НИСУ
ПРИХВАТИЛЕ ПРЕДЛОЖЕНИ СТАТУТ.....686
АНЕКС VI
СТАТУС РАТИФИКАЦИЈЕ И ИМПЛЕМЕНТАЦИЈЕ КАМПАЛА
АМАНДМАНА ДЕФИНИЦИЈЕ ЗЛОЧИНА АГРЕСИЈЕ.....687

АНЕКС VII
ДРЖАВЕ СТРАНЕ КОЈЕ СУ ПОВУКЛЕ СВОЈЕ ПРИХВАТАЊЕ РИМСКОГ СТАТУТА 688
АНЕКС VIII
ДРЖАВЕ КОЈЕ НИСУ СТРАНЕ ТЗВ. РИМСКОГ СТСТУТА, ТО ЈЕСТ МЕЂУНАРОДНОГ КРИВИЧНОГ СУДА 688

ПРЕДГОВОР

Студија коју Вам пласирамо је, према сазнању аутора, први дубљи истраживачки напор унутар Србије, али и на ширим просторима, који се бави елементима међународног кривичног права и њиховим значајем за заштиту еколошких права, вредности и односа. Самим тим је неопходно да се улаз у материју и њено истраживање и обрада обаве уз поштовање извесног логичког следа напора, какав се иначе не захтева када се упуштамо само у разраду већ дуже време истраживаног, спознатог и пласираног. При том, имајући у виду сложеност материје којом се бавимо у оквиру овог рада као и потребу њеног сагледавања из више праваца, сматрамо да је за то потребан теоријско-практички, у многоме холистички приступ[1]. Но, разуме се, приступајући раду на финалном тексту овог истраживања исти формирамо по нешто другачијој шеми, таквој која највише одговара такозваној „сводној студији“, што значи тексту којим се по извесном логичком редоследу презентују остварена сазнања (резултати) конкретног научног рада. Отуда је разумљиво што ћемо Вам у излагањима што следе, сводне резултате на свеукупној студији исказати кроз својеврсну трилогију.

Наиме:

- у првом књизи ове студије што Вам је пласирамо (а који називамо Блок I) обрађујемо основне теоријско-практичке елементе приступа материји истраживања, то јест међународним кривичним делима што испољавају и еколошко негативан значај;
- унутар другог блока (књиге) трилогије пажња нам је усмерена на деликте међународног кривичног права што се испољавају током оружаних сукоба; а
- трећим блоком обрађена је проблематика међународних кривичних дела што испољавају и еколошки негативне утицаје, али дела исказана ван оружаних сукоба.

У Београду
септембра 2022.г.

Аутор
Професор др Владан Јолџић

[1] Појам и идеја холизма и холистичког приступа потекла је од Јана Кристиана Сматса (Jan Christiaan Smuts, 1870.- 1950.), његове књиге: Holism and evolution (Холизам и еволуција), објављене 1926.г. (New York, The Macmillan company), унутар које, овај иначе правник по образовању (Cambridge), полазећи од Дарвинових схватања, формира став како природа поседује тенденцију да од већ постојећег и функционалног формира нове целине, али не више као прост збир постојећег већ нову, вишег реда, те да је тако целовито и ваља посматрати. Ово посебно излаже у поглављу V - General Concept of Holism, стр. 85. - 118. У деценијама што следе бројни припадници хуманистичких и природних наука развијали су даље његова виђења, тежећи целовитом приступу проблема које изучавају, дакле не као посматраних елемената мозаика, или само простог збира, већ нових целина вишег реда. Са овим се и ми дуго време слажемо (Јолџић Владан: Еколошки криминалитет у праву и стварности, издавач ИКСИ, Београд, 1995.г., стр. 21.- 22.).
Сама књига Holism and evolution доступна је читаоцу са адресе:
https://archive.org/details/holismevolution00smut.

БЛОК I

ТЕОРИЈСКО ПРАКТИЧКИ ПРИСТУП УЛАЗА У МАТЕРИЈУ МЕЂУНАРОДНОГ КРИВИЧНОГ ПРАВА У ФУНКЦИЈИ ЗАШТИТЕ ЕКОЛОШКИХ ПРАВА, ВРЕДНОСТИ И ОДНОСА

УВОД

У оквиру I блока (књиге) трилогије што вам је претстављамо, њеног I логичког дела, пласираног унутар ових корица:

1. на самом старту рудиментарно говоримо о одређењу предмета истраживања уопште, потом
2. пажњу усмеравамо на циљеве, дубоко повезане са предметом истраживачких напора, њима у многоме и одређеним, те
3. управо полазећи од самог предмета и општег циља истраживања образложемо Вам сет метода за које смо сматрали да су потребни, шта више незаобилазни, и у будућим истраживањима на овом пољу, те потом
4. указујемо на логичка виђења могућих теоријско-практичких приступа сагедавања својеврсне систематике градивних елемената нашег сложеног предмета истраживања,

те на тај начин изложемо сагледавања незаобилазних предуслова потоњег дубљег научно-стручног уласка у материју коју истражујемо, као и њеног објашњавања, колико је то једном студијом уопште могуће.

У оквиру II логичког дела I блока (књиге) (Теоријско практички приступ улаза у материју међународног кривичног права у функцији заштите еколошких права и вредности) излагаћемо, лаконски, оне теоријско-практичке елементе који су неопходни за:

1. исправно сагледавање сложеног мозаика међународног кривичног права, као и
2. издвајање елемената међународног кривичног права који су неопходни за уистину прецизно формирање основа и оквира одређења материје која се овом радом истражује.

Тиме се остварује друга, а теоријско-практички неопходна, фаза дефинисања општег предмета нашег истраживања, али сада не више рудиментарног већ уистину логички и садржајно потпунијег и прецизнијег. Ово нам омогућава потоњи улаз у најобимнији део истраживачких напора, чије резултате пласирамо кроз III

логички део Блока I ове студије. Дотични III логички део, који је срж и циљ истраживачких напора унутар Блока I, пре свега је усмерен на анализу подручија еколошких вредности и права као и путева формирања и елементе њихових кривично правних гаранција по основу међународног кривичног права. Његовим остварењем омогућава се и рад на две потоње књиге (блока), и то

- Блоку II – Деликти међународног кривичног права и од еколошког значаја испољени током оружаних сукоба, те
- Блоку III – Деликти међународног кривичног права испољени ван оружаних сукоба.

Зато кренимо обајшњеним логичким редоследом.

ДЕО I

ИЗБОР ПРЕДМЕТА И ОДРЕЂЕЊЕ ЦИЉЕВА И МЕТОДА ИСТРАЖИВАЊА

1.
РАЗЛОЗИ ИЗБОРА И ПУТЕВИ ГЕНЕРАЛНОГ ДЕФИНИСАЊА ПРЕДМЕТА ИСТРАЖИВАЊА

Време што већ дуже тече у знатној мери карактерише у све већој мери глобално исказан процес развоја и усаглашавања елемената Еколошког права као научне (сазнајне) дисциплине и законодавстава. Пре свега усаглашавања њихових основних, у великој мери стартујућих, а практички примењивих резултата. То на првом месту значи резултата науке уопште[2], те потоњег прерастања истих у практички примењива решења. Наша досадашња истраживања воде нас ка закључку да убрзавање и појачавање оба ова развојна процеса треба очекивати и у наступајућим годинама. Отуда је јасно да, у циљу адекватног развоја практички примењивих елемената законодавстава намењених заштити еколошких права и вредности, морамо да имамо у виду већ остварене кораке у правцу заштите животне средине, учињене како развојем:

а.) сетова норми што регулишу пожељно[3], тако и

---

[2] О реченом види ближе, примера ради, унутар:

Јолџић Владан (2006): **Конвенције од значаја за заштиту животне средине и интереса Републике Србије**; Београд; издавач: Институт за криминолошка и социолошка истраживања и Министарство за науку Републике Србије; стр. 271; и

Јолџић Владан (2007): **Еколошко право државе у транзицији – Пример Србије**; Београд; издавач: Институт за криминолошка и социолошка истраживања; стр. 508.

[3] Види ближе:

Јолџић Владан (1996): **Еколошко право - Општи део, или о елементима неопходним за успостављање самосталне дисциплине правних наука**. Издавач: ELSA -- European Law Students Association and University of Belgrade.

Јолџић Владан (1996): Еколошко право - нужност и могућности његовог изучавања, *Анали Правног факултета у Београду*, XLIV, Но 4-6, стр. 115-156.

Јолџић Владан (2002.): **Еколошко право – Општи и Посебан део**. Издавач: Савезни секретаријат за рад, здравство и социјално старање, Сектор за животну средину Мистарства науке, развоја и животне средине СРЈ,

Јолџић Владан (2011.): **Еколошко правна заштита као развојно променљива, теоријско практички приступ**. Издавач: Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд.

Јолџић Владан (2014.): **Заштита живог света и радом створених вредности животне средине -теоријско практички приступ**. Издавач: Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд.

б.) оних сазнања која у овом моменту већ децидно захтевају инкриминисање нежељених понашања субјеката права[4], како физичких[5] тако и правних лица[6], па и држава[7].

Управо да би се растућем проблему угрожавања и повреда еколошких права и вредности приступило на адекватан начин.

Полазећи од поменутих разлога аутор ове књиге је пре више година радо прихватио позив да уради студију „Кривична, дисциплинска и материјална одговорност за загађивање животне средине, казнена политика у области заштите у свету и код нас", на тражење Удружења правника Републике Србије и Правног факултета у Београду, те самог Министарства за науку и животну средину Савезне Републике Југославије. Иста је, у форми књиге, објављена[8]. Посебан разлог оваквог компаративног приступа теми налазио се у чињеници да, у моменту када је аутору ове књиге упућен позив за рад на дотичном пројекту, још увек није био формиран **Кривични законик Републике Србије**[9], нити се на таквом законику претходне државне заједнице Србија и Црна Гора озбиљније радило. И то иако је сам рад на дотичном законику, као такозвани идејни пројект: **Преднацрт Кривичног законика СР Југославије**, формално стартовао пуних 10 година пре формирања дотичне државне заједнице. Преднацрт који је аутор ове студије сачинио за потребе тадашњег Министарства правде СРЈ и Мистарства науке, развоја и животне средине СРЈ, познат је као **Преднацрт Главе XXIX – Кривична дела против животне средине**, а тадашња Влада га је и објавила[10]. Отуда смо сматрали да је неопходно да

---

[4] Види ближе:

Јолџић др Владан (1995): **Еколошки криминалитет у праву и стварности - II измењено и допуњено издање**. Издавач: Ecologica; Београд.

[5] О овоме види шире:

Јолџић Владан (2007.): **Кривична, дисциплинска и материјална одговорност за загађивање животне средине, казнена политика у области заштите у свету и код нас**. Издавач: Институт за криминолошка и социолошка истраживања; Београд.

[6] Јолџић Владан (2011.): Кривична дела заштите животне средине и одговорност правних лица. Поглавље у: **Криминал и државна реакција: феноменологија, могућности, перспективе**, стр. 393.-405. Издавач: ИКСИ; Београд.

[7] О формирању елемената Међународног еколошког права види шире унутар:

Јолџић Владан (2008.): **Еколошка политика - Од идеје до изградње међународног Еколошког права**. Издавач: Институт за криминолошка и социолошка истраживања; Београд.

[8] Јолџић Владан (2007): **Кривична, дисциплинска и материјална одговорност за загађивање животне средине, казнена политика у области заштите у Свету и код нас**. Издавач: Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд.

[9] Кривични законик Републике Србије *Службени гласник Републике Србије*, 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016.г. и 35/2019.г.

[10] Види ближе:

Јолџић Владан (1997.г.): Кривично-правна заштита животне средине – о потребним новинама у кривично-правној заштити еколошких вредности право и животна средина; V глава књиге **Право и животна средина** (уредник: Кавран Драгољуб); Београд; издавач: Удружење правника Југославије, Југословенско удружење за јавну управу, Савезно министарство за развој, науку и животну средину и Влада Републике Црне Горе; стр.: 377.-399., као и

пружимо даљи допринос у правцу упознавања ове специфичне правне проблематике, почев од сагледавања формирања материјално-правних основа развоја кривично-правних норми намењених заштити друштвено пожељних еколошко-правних односа, преко самог компаративног посматрања кривичних норми такође намењених заштити еколошко-правних односа и вредности, до пружања извесних даљих сугестија у правцу адекватне примене **Кривичног законика**. А такође и у правцу његовог делимичног новелирања у циљу исправљања уочених му мањкавости, али и нормативног формирања адекватних одговора на новоисказане друштвене потребе[11].

У овом времену, када већ поседујемо XXIV главу **Кривичног законика**, намењену заштити животне средине, а која је највећим делом проистекла из нашег ранијег рада, како напред поменуте књиге **Еколошки криминалитет у праву и стварности**, тако, још више, и из посебне томе намењене студије која је предложила сада постојеће елементе Главе XXIV **Кривичног законика**[12], по нашем мишљењу је изузетно значајно, али не и обрађено, још једно поље. Поље међународног кривичног права, те његово место и улога у заштити еколошких права и вредности.

У актуелном раду руководимо се још неким чињеницама. Изучавајући еколошко право, елементе његовог такозваног Општег и Посебног дела као и еколошког казненог права, аналитички посматрајући позитивно-правна решења бројних суверених држава, усмерена како на регулацију еколошко правних односа тако и на казнено-правну заштиту еколошких права и вредности, још пре више година смо уочили да не постоји једнообразност у приступу овој проблематици. Различитости су бројне. Резултат су разноврсности историјских путева напретка, културних концепција, разуме се, и различитости те домета економских путева развоја. У појединим државно-правним срединама извесни облици заштите формирани су раније а у другим касније. У највећој мери зависно од степена исказивања каквог проблема[13]. Али, а то не смемо да превидимо, током времена је растући број држава оријетисао све дубљу и прецизније исказану пажњу у правцу

Нацрт Кривичног законика Савезне Републике Југославије – „Глава XXIX: Кривична дела против животне средине;“ стр.: 141.- 147. (јун 1998.). Упореди са Кривичним закоником Р. Србије, „Главом XXIV: „Кривична дела против животне средине“, елементима практично дословце преузетим из радова наведених у овој фусноти. Тиме постаје очигледно да норме које смо формирали од друштвене заједнице јесу сматране за неопходне, али, такође, и да им се мора да пружи потпора стварном применом.

[11] Што смо и учинили радећи на и руководећи Пројектом 47011 - Превенција криминала и социјалних девијација,а посебно објавивши књигу:

Јолџић Владан и Јовашевић Драган (2012.): **Еколошко кривично право, међународни и уставни основи, стварност и могућности**. Издавач: Институт за криминолошка и социолошка истраживања; Београд.

[12] У вези реченог види поменути рад:

Јолџић Владан (1997): Кривично-правна заштита животне средине. О потребним новинама у кривично-правној заштити еколошких вредности, странице 377-399 књиге: **Право и животна средина**.

[13] У својим радовима то називамо појавом изазова и одговора.

неких од ових проблема. Такву која је водила и ка формирању елемената онога што би сада могли да назовемо елементима међународног кривичног права примењивих и у правцу казнено правне заштите успостављених еколошких права, вредности и односа. Јасно, ограниченост простора и времена онемогућава нам потпуно студијско презентовање виђења свих ових елемената - резултата до којих смо дошли досадашњим радом, иако они јесу продукт специфичних истраживачких напора[14]. Дотични истраживачки рад указао нам је на још неке интересантне моменте. Па тако и да су нека јасно дефинисана еколошка права и вредности, или пак права и вредности и од паралелног еколошког значаја, продукт новијег доба и као таква подвргнута, условно речено, свежијим нормама међународног права, посебно међународног јавног права, па тако и међународног кривичног права, а да се низ других може да посматра у светлу бројних норми које у самом старту и нису формиране са еколошким циљем и значајем али се у актуелном времену могу и управо тако да посматрају. Ово нас води ка јасном закључку да се еколошка права и вредности могу да посматрају као један од групних, ако не и генералних, заштитних објеката и међународног кривичног права, а не само казнених законодавстава држава. Као таква их и ми посматрамо. Отуда је јасно зашто смо сам предмет овог нашег истраживања дефинисали као: Међународно кривично право у функцији заштите еколошких права и вредности.

При том ваља имати на уму да свака изградња и примена норми што улазе у структуру докумената међународног јавног, а посебно његовог сегмента - међународног кривичног права, продуката које називамо легислативним, обзиром да њихове норме принципијелно обавезују државе ратификаторе[15], те самих закона суверених држава, по најпре зависи од законодавне политике. Што значи захтева стварности и политичких кругова, те њиховом претакању у нацрте легислативних конструкција, потом и документа међународног јавног и међународног кривичног права као и законодавства, кроз политики рад како међународних организација тако и законодавних тела суверених држава (парламената). Основни чинилац појаве и развоја реченог је снажно исказани друштвени интерес да се правно регулише, а потом заштити, известан друштвено-правни однос формиран поводом какве вредности[16]. Које су то све вредности, па тиме и односи, као и регуле што их штите, у посматраном моменту у највећој мери

[14] Чији су поједини резултати презентовани и пре практично двадесет година. Пример ради види:
Јолџић Владан (1999.г.): **Рат, право, животна средина – напад на Југославију**.

[15] Мада, све чешће, не и само њих.

[16] Ком питању друштвених вредности као детерминанти казнено-правног приступа законодавстава посвећује свој рад и Lopez – Rey. Види:
Lopez – Rey (1962): Les exigence pénales d ’aujourd’hui et la politique criminelle contemporaine; *Revue internationale de criminologie et de police techhnique*, Vol XVI, No. 4, Geneve.
По истом питању Jeschek је још одређенији када каже: „У основи сваке кривично-правне норме налазе се вредносни судови о добрима неопходним за заједнички живот људи у друштву.” Види ближе:
Jeschek H. Hans-Heinrich (1982): **Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teil** (3. Auflage). Берлин, стр. 206.

зависи од културно-цивилизацијског и економског степена развитка, како друштава-држава тако и општег цивилизацијског отуда и међународно правног развитка. Самим тим и развитка међународног кривичног права као теоријске али и практичке дисциплине. Отуда и његовог места и улоге у казненој заштити еколошких права и вредности.

На овом месту истичемо још један моменат. У покушају да унутар свог актуелног рада, на овом месту, извршимо почетно а оквирно одређење објекта истраживања, полазимо од очигледне чињенице да је право, нарочито својим еколошки оријентисаним делом, данас врло жива творевина, у великој мери подложна резултатима мултидисциплинарних научних напора. Из тог смо разлога прихватили правило да „истраживање мора себи поставити циљ да мења стварност (а да) циљ измене намеће истраживачу да допринесе обликовању објекта[17]“. У овом случају управо норми што успостављају кривично-правну заштиту еколошких права као и вредности животне средине, те са њима повезаних односа. Сматрамо да „проблем који се истражује треба видети не као полазну тачку, него као један од првих резултата истраживања. Ово значи да га не можемо прецизно да установимо пре него што смо зашли у ситуацију истраживања[18]”. То опет значи да смо обавезни да посветимо пажњу предмету истраживања у два наврата:

а.) дефинишући питања на која нам ваља да одговоримо, и

б.) онда када приступимо њиховом логичком издвајању из мисаоне (оквирне) целине, са циљем да пружимо одговоре на уочена питања.

[17] Gian Antonio Gilli (1974.г.): **Како се истражује**. Издавач: Школска књига, Загреб, стр. 103.
[18] Ibid, стр. 239.

2.
ЦИЉЕВИ ИСТРАЖИВАЊА

Циљ сваког истраживања је обогаћивање знања о некој појави, односно појавама, и/или процесима. Отуда, полазећи од оваквог начелног схватања циљева истраживања, јасно је да већ самим одређењем имена овог пројекта: „Трилогија о међународном кривичном праву у функцији заштите еколошких права и вредности“ јесте да се изврши дубље упознавање међународног казненог права, као теоријске и практичке дисциплине, отуда:

1. сагледа његова стварност, и
2. укаже на могућности:
    - 2.1. како адекватније примене постојећег, тако и
    - 2.2. доградње онога што ваља допунити или поправити,

у циљу казнено правне заштите еколошких права и вредности те односа као и оних права и вредности, као и односа, које су и од истовременог еколошког значаја.

При том материји коју истражујемо у основи прилазимо такозваним холистичким приступом у сагледавању путева формирања и примене кривично правних гаранција еколошких права и вредности на нивоу међународног кривичног права. Тако одређени свеукупни циљ истраживања пре свега нас води ка сагледавању глобално исказаних елемената поменутих кривично правних гаранција, али и њиховог формалног, отуда и могућег практичког, заживљавања на нивоу националних законодавстава.

Такође морамо да имамо у виду како свака казнена интервенција представља врло живу, променљиву и сложену друштвену појаву. Базирана на казненом праву, а у случају нашег предмета истраживања пре свега међународном кривичном праву, она полази од свих његових појединачних и групних циљева, дакле заштите:

а.) појединачних, и

б.) групних вредности које ово третира[19].

[19] Што значи како апстрактних вредности, попут различитих права, тако и конкретних материјалних добара, односно вредности!

Ове вредности, и њихов значај, такође јесу променљиве појаве. Одатле следи логичан закључак. Казненоправна интервенција, па тако и по основу одредби међународног кривичног права, усмерена на еколошки криминалитет, као и криминалитет и од екоошког значаја, мора, у оквиру свог свеукупног циља, да полази од бројних а прихваћених појединачних и групних еколошких вредности, њиховог развоја и пораста значаја, као основа за одређивање својих појединачних и групних циљева. Ваљало би, а било би логично, да свака од ових вредности има, у актуелном времену, адекватну казнено-правну заштиту. Наравно, ово је идеалан захтев коме пракса мора да тежи, али га практично тешко може у потпуности да оствари. Отуда следи да, истражујући међународно кривично право као истовремено идеалну али и реалну творевину, можемо, шта више и морамо, колико нам то простор овог истраживања омогућава, да се оријентишемо и на сагледавање који би од појединачних, а можда и групних објеката позитивног казненог права, требало да претрпи промене свог третмана.

Јасно је да смо дефинишући ова конкретна питања нашег рада, прецизирали његове циљеве, те тиме извршили и његово генерално усмерење. При том сматрамо да, поштујући саму идеју о истраживању и у складу са њом лаконски формирано генерално одређење предмета рада, сам проблем, што значи предмет који истражујемо, видимо не само као логички одређену полазну тачку рада већ да смо у обавези да га сагледавамо и кроз прве остварене резултате истраживања. То опет значи да смо у обавези да предмету истраживања пажњу посветимо у два наврата:

а.) оквирно дефинишући питање или питања на која нам ваља да одговоримо, и

б.) онда када приступимо њиховом логичком издвајању из мисаоне (оквирне) целине, са циљем да пружимо одговоре на уочена питања.

Већ први аналитички пролаз кроз доступну материју међународних конвенција[20] и важећих кривичних закона и законика једног броја држава, богатством елемената које открива, упућује нас на један низ питања. Таквих који нас воде ка прецизирању елемената претходно оквирно одређеног објекта истраживања (предмета студијско истраживачког рада). Али самим тим и низа уже одређених елемената свеукупног циља овог истраживачког напора. Између могућих питања ми посебно издвајамо:

1. Питање утицаја криминалне политике у циљу заштите еколошких права и вредности, да ли се он директно исказује и на ком то нивоу?

[20] У вези дубље анализе конвенција види ближе књигу:
Јолџић Владан (2006.г.**): Конвенције од значаја за заштиту животне средине и интереса Републике Србије**. Издавач: ИКСИ, Београд.
Јолџић Владан (2008): **Еколошка политика - Од идеје до изградње међународног еколошког права**. Издавач: ИКСИ, Београд.

2. На који начин могу да се посматрају и класификују деликти што погађају еколошка права и вредности, а чије постојање (инкриминисање) можемо да утврдимо унутар међународног кривичног права?
3. Каква је логика њиховог формирања те лоцирања, отуда и заживљавања?
4. Питање дефинисања кривично-правне одговорности починилаца, а посебно правних лица?
5. Врсте санкција и њихове димензије:
    5.1. какве све постоје,
    5.2. које преовлађују, које су допунске,
    5.3. какве би биле најлогичније, када и коме намењене?
6. Питање присуства и улоге елемената међународног јавног права а нарочито међународног еколошког права и њихове неопходности за утврђивање деликата међународног кривичног права што погађају еколошка права и вредности?
7. Има ли места елементима управно-правно, нарочито еколошко-правно одређених мера заштите животне средине, њихових облика[21] и значаја за утврђивање стварности деликата међународног кривичног права што погађају еколошка права и вредности?
8. Укљученост норми International Environmental Law у национална законодавства и њихова заштићеност казненим правом – каквих је димензија и утицаја?
9. Има ли места питању повезивања грађанско-правне одговорности са утврђеном казнено-правном, а за нанету еколошку штету?
10. Шта даље чинити, посебно на пољу развоја међународног кривичног права, оних његових елемената који су од значаја за заштиту еколошких права и вредности?

Уистину сваки од наведених елемената улази у сложени мозаик претходно самим насловом ове студије оквирно одређеног предмета, али и са њим повезаним елементима свеукупног циља истраживања. Тиме је не само сам предмет рада у многоме прецизније одређен, већ и његов свеукупни циљ, иако њихово потпуно одређење следи тек током рада путем кога се детаљније и дубље упознајемо са питањима од значаја за студију коју Вам презентујемо. При том, да би тако циљно јасно дефинисани задаци могли да се остваре, пре свега је потребно формирање томе уподобљеног методолошког апарата. Отуда је следећа фаза наших размишљања посвећена методолошкој проблематици.

[21] На пример: стопирање рада загађивача, трајна забрана делатности и слично.

3.
ПРАВНО ФИЛОЗОФСКИ ПРИСТУП ПРОБЛЕМАТИЦИ ИЗУЧАВАНЕ МАТЕРИЈЕ, ИЛИ О ЗНАЧАЈУ РАЗВОЈНОГ ПУТА ОД ИДЕЈА ПРЕКО ИДЕАЛА ДО ПРИНЦИПА И НОРМИ

3.1.
Уместо увода – разлог оријентисања на тему рада

Размишљајући о потребама и могућностима међународног кривичног права у светлу функције заштите еколошких права и вредности, отуда улазећи, фазно, у истраживања могућности формирања и развоја:

Еколошког права, а посебно
Еколошког казненог права, те нарочито
међународног кривичног права, укључујући и оних његових елемената од значаја за заштиту еколошких права, али и обавеза те одговорности, као, и, разуме се, вредности, да би себи квалитетно поставили питања без којих и није могуће само истраживање, а нарочито добијање адекватних резултата, на самом почетку смо се запитали: Како се, којим средствима, или пак путевима, односно и кроз које фазе, стиже до ових резултата?

То нас је у старту усмерило на макар лаконско објашњавање развојног пута који води:

- од идеја,
- преко идеала,
- до принципа, и
- норми,

основних предуслова формирања и функционисања правне државе, што значи државе коју карактерише владавина права. Али исто тако и на аналоган начин организоване те уређене међународне заједнице. Отуда и њеног поступања у разноврсним ситуацијама и поводом разних остварених позитивних и негативних

односа. Разуме се, уколико желимо да се упустимо у квалитетно разјашњавање овог логичко-развојног пута дужни смо да на првом месту у потпуности испоштујемо неке од:

- правно-методолошких[22] али и
- правно филозофских захтева,

уз пуно поштовање хронологије неопходне за жељену логичку анализу и формирање закључака.

При том морамо да нагласимо да, иако се у својим истраживањима бавимо проблематиком Еколошког права те Казненог права, а посебно међуодносима њихових елемената, или пак поводом њихових елемената, закључци до којих смо долазили у пуној мери важе и за било коју другу дисциплину правних наука. Али, на то морамо да укажемо, подручије еколошког права карактерише специфичан захтев формирања гаранција одрживог развоја а да би садашње и будуће генерације човека опстале у адекватној животној средини и здрављу. Управо су ови захтеви за одрживим развојем генерални усмеривач формирања и развоја елемената еколошког права, укључујући и еколошког казненог права, али и квалитетан тест за кораке које предузимамо ка развоју и свих других елемената неопходних за функционисање правне државе, као и различитих официјелних тела међународне зајединице. Отуда су и наши, али и не само наши, напори слојевити, при чему посебно указујемо да:

1. представљају улаз у не баш развијено подручије правних наука, то јест да актуленим текстом уистину улазимо у чак и на ширим просторима слабо истражено подручије, при чему је до сада на домаћим практично недодирнуто;
2. читаоца не би смела да заведе обимност неких од радова наука и струка на чије ће цитирање да наиђе током читања овог рада - разлог је једноставан, њихова специјалистички, најчешће чак и субспецијалистички исказана уска предметна усмереност;
3. творевина на коју ми обраћамо пажњу је сложена правно-логичка појава, којој напред поменути радови омогућавају тек формирање и упознавање

[22] О неопходним правно-методолошким елементима види шире унутар:
Јолџић Владан (1995.): **Еколошки криминалитет у праву и стварности**, издавач: ИКСИ, Београд, стр.: 29. и 30.,
Јолџић Владан (1995.): **Циљеви и обим казнене интервенције у светлу друштвених промена**, издавач: ИКСИ, Београд, стр. 15. - 19.,
Јолџић Владан (1999.): **Еколошко право – Општи део. Или о елементима неопходним за успостављање самосталне дисциплине правних наука**, издавач: ИКСИ, Београд, стр. 45. – 48., и
Vladan Joldzic (2008): **Ecology law - general part. Or on the Elements necessary for the establishing and existing of the Independent Law Discipline (personal Observations)**, *Revista Mestrado em Direito*, Osasco, Brazil, ano 9, n. 1, стр.: 156.- 159.

појединих мањих логичких елемената мозаика његовог сложеног логичког бића;

4. све ово захтева бројна предзнања, и то не само из једне или пар грана правних наука већ и низа других (од филозофије, преко логике, до економије, социологије, али и других, међу којима и природних наука[23]); знања која су објашњена бројним логички повезаним научним делима и уџбеницима, књигама које су читаоцима доступне најчешће током међусобно различитих студија, какве често ни најбоље образовани посленици наука нису прошли;
5. управо зато, обзиром на сложеност конкретног предмета изучавања, аутор овог рада сматра да сам развојни пут од идеја, преко идела и принципа до норми заслужује нашу и Вашу пажњу.

Имајући све речено у виду покушаћемо да објаснимо логичке међувезе између идеја, идеала, принципа и норми.

3.2.
Логичке везе између идеја, идеала, принципа и норми

О логичким међувезама идеја, идеала, принципа и норми расправљали су још старогрчки филозофи, но можда је најсажетије те и у актуленом времену адекватно отуда и прихватљиво објашњење дао Шопенхауер у својој књизи **Свет као воља и идеја**[24], њеном параграфу 3.[25], у оквиру кога јасно каже да ваља разликовати идеје перцепције (стварности) од апстрактних идеја, које уистину ваља посматрати као концепте повезане са нечим на шта усмеравамо пажњу и изучавамо.

Шопенхауер нам указује да све у простору и времену може бити посматрано и перципирано на два начина:

- директно, али и
- апстрактно,

уз пуно поштовање *приципа довољног разлога* на бази кога човек усмерава свест у сагледавању искустава, при том полазећи од *узрока* и *мотива*, отуда и закона за

[23] О реченом видети шире унутар:
Јолџић Владан: **Социјалне димензије одрживог развоја. Теоријско практички приступ**, књиге чији излазак из штампе се очекује крајем 2018.г.

[24] Arthur Schopenhauer (1818): **Die Welt als Wille und Vorstellung**, Dresden.

[25] Arthur Schopenhauer: **The World as Will and Idea**, Издавач: The Project Gutenberg EBook, December 27, 2011 [Ebook 38427], http://www.gutenberg.org/license.

закључивање. Према Шопенхауеру *идеја* се појављује у специјалним формама, полазећи од *интуиције* као посебне а стартујуће врсте идеја усмерених на закључивање о реално или апстрактно посматраном.

Када овај логички пут искористимо у посматрању друштвених појава и кретања јасно је да и тада можемо да сагледамо развојни пут од идеја, идеала, преко принципа до норми. Па и када своју пажњу усмеримо на било коју групу елемената потребних и довољних за успостављање и функционисање правне државе саобразне актуелном времену. То значи, примера ради, и ка елементима неопходним правној држави за успостављање и гарантовање тзв. *одрживог развоја*, на који смо током својих истраживања у великој мери усмеравали продубљену пажњу. При том је дотичне елементе неопходне за *одрживи развој* логички могуће издвојити као *посебан предмет изучавања*, истовремено и постављени *друштвени циљ* (Шопенхауеров *довољни разлог*), услов постојања заједнице која пружа најбоље могуће и одрживо својим члановима[26]. Отуда Вам управо **одрживи развој** и презентујемо као жељени материјални основ те предмет на бази кога објашњавамо развојни пут од идеја, преко идеала до принципа и норми. Дозволите да објаснимо.

Одрживи развој је истовремено *идеална торевина*, ка чијем се остварењу тежи, тиме истовремено и *циљ*, али који се не поставља само актуелној већ и долазећим генерацијама, у суштини *друштву-држави*! Јасно, у његовом остваривању, протоком времена, сусрећемо се са разноврсним изазовима али и њиховим различитим димензијама. Управо зато одрживи развој може да се посматра и као *идеал*. Мада никада у потпуности као идеја и идеална творевина (замисао) не може да се достигне, ако ништа друго због сталне појаве нових изазова (проблема) које ваља решавати, заслужује непрекидни друштвени, што значи и државни ангажман. И то како на његовом адекватном уређењу тако и формирању правних, што значи и казнено правних, гаранција његовог остваривања. Јасно, на нивоу држава, али, управо обзиром на реалност прекограничних па и нежељених дејстава по међународним просторима и добрима, и на нивоу међународне заједнице. Једино на тај начин је могућ опстанак, али, јасно, и напредак (развој).

Да би одрживи развој заживео, што значи прерастао из истовремено *идеје* (идеалне творевине) и *идеала* у реално остваривање истог као циља, морају:

- на првом месту да да се формирају *инструменти*, што значи *правила*: економије, права, и других социјалних (друштвених), односно хуманистичких наука и струка, другим речима *норме*, које их регулишу, и,
- на другом месту, то јест „у другој фази“, да се иста примењују, али и

[26] Види шире:
Goldsmith E. et al (1972): A Blueprint for Survival, *The Ecologist*, Vol. 2, No, 1, pp. 1-22, према репринту: Nelissen N, Van der Straaten J. and Klinkers L. (eds.) (1997): **Classics in Environmental Studies**, издавача: International books, Utrecht, Холандија, на стр. 199. - 210.

- да се истовремено обезбеде *гаранти* њиховог поштовања и доследне примене, дакле:
    - за то потребни апарати, али, чак и
    - неопходни казнено правни елементи, као посебна, финална врста гараната.

Без свега реченог овај идеал нема шансе да заживи. Јасно, ово није довољно да се учини само у оквиру и од стране држава појединачно већ је неопходно да буде ваљано урађено и на вишем нивоу, што значи и шире[27].

Да би смо остваривали постављене циљеве, па тако и одрживог развоја, морамо имати за то јасно формиране и примењиве *принципе*. Но, *шта су то уопште принципи*? Најкраће речено *принципи* могу да се посматрају као веза између:

- *идеја* и *дужности*,
- *морала* и *тежњи*,
- *морала* и *дужности,* те
- *вредности и правила*[28].

Сами по себи принципи не обавезују попут норми. Али успостављају правила, повезују моралне мете (дужности) и правна правила која их конкретизују, пре свега утичући на њихово формирање. У суштини принципи су сагледиви у прецизно и циљно формираним групама правила, а посебно закона, али и међународних легислативних текстова[29], попут, примера ради, конвенција. Они назначавају на шта се колекције правних правила односе, те чему теже. Отуда су први корак у претварању *идеје* и *идеала* у нешто конкретно.

Ако за пример посматрамо одрживи развој као генерално поље нашег интересовања, а еколошко казнено право као својеврсну гаранцију истог (отуда и међународно кривично право чији елементи употпуњују сложени мозаик еколошког казненог права) јасно је да принципи могу да допринесу формирању правних правила која се тичу активности (делања) од директног али и индиректног утицаја на исти. Делања која могу да пруже позитиван допринос, али и она која

---

[27] Како смо то и објаснили, служећи се примером еколошке проблематике, у оквиру своје студије и књиге још 2008.г. Види шире:

Јолџић Владан (2008.): **Еколошка политика. Од идеје до изградње међународног еколошког права**, издавач: Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд.

[28] Види шире:

John MacCormick (1974): Law as an Institutional Fact, *Law Quarterly Reviev*, Vol. 90, p. 127. Published by: Sweet & Maxwell - the Legal Division of Thomson Reuters (Professional), Friars House, 160 Blackfriars Road, Southwark, London, UK.

[29] Легислативних, што значи формираних попут закона а са истом фунцијом обавезивања на тачно одређена чињења или нечињења, текстова које државе ратификатори и формално проглашавају деловима својих важећих законодавстава.

могу да повреде право човека на здраву околину, односно и свекупну животну средину, што значи и било који од њених елемената.

Принципи, генерално посматрано, имају вишеструку улогу, па тако:

1. могу да послуже при формирању нових правних текстова обавезујућих улога (међународних као и државних – нпр. закона),
2. је сагледавање и поштовање принципа неопходно и када желимо да формирамо ваљана објашњења нејасног, нпр. обавезујућа објашњења формирана на нивоу скупштина или уставних, као и, у бројним дражавама, врховних судова,
3. врше улогу основних регулатора најширег значења када као субјекти права нечем приступамо, те је неопходно и да се исто регулише, али у оквиру већ постојећих законских регула, примера ради:
   - на подзаконском нивоу, каквим новим а у будуће обавезујућим подзаконским актом (категорија: правилника, стандарда и тако даље), те
   - уговором.

Јасно је да тада морамо да поштујемо не само основне правне принципе већ и новоформиране, какви су, примера ради еколошко правни принципи[30].

Но, вратимо се на нетом постављено питање: *Шта је то, логички посматрано, принцип*? Сазнању које смо већ формирали неопходне допуне на најбољи начин нам је пружио британски аутор Дворкин, кроз два своја рада пласирана пре више од 40 година[31]. Дворкин јасно каже да принцип успоставља разлог који усмерава у конкретном правцу, али не захтева конкретну одлуку[32] већ само указује на пожељну путању (усмерење). Отуда се принцип може да посматра као логичка творевина, део „морала дужности“, иако је он и много више, истовремено и ближе „моралу тежњи“, како га назива, него што су то конкретне норме, а ми би рекли и заживљавању „морала права и обавеза“.

У суштини, Дворкин је формирао *логичку разлику* између *принципа* и *правних правила*. Да појаснимо. *Правила су*, пре свега, *применљива на индивидулане случајеве* док *принципи пружају генерално усмерење ка одлуци*. При том, како и сам Дворкин каже, ова разлика није оштро постављена. И *принципи* и

---

[30] О њима види:
Јолџић Владан (1999): **Еколошко право – Општи део. Или о елементима неопходним за успостављање самосталне дисциплине правних наука**, стр. 71. - 107.
Јолџић Владан (2007): **Еколошко право државе у транзицији – пример Србије**, издавач: Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, стр. 84. - 85.

[31] Види шире:
Ronald M. Dworkin (1968): Model of Rules. *The University of Chicago Law Review*, Vol.: 35: 14, Year 1967 -1968, и
Ronald M. Dworkin (1977): Model of Rules, in: **Taking Rights Seriosly**, Harvard University Press, USA.

[32] Ronald M. Dworkin (1968): Model of Rules. *The University of Chicago Law Review*, Vol. 35: 14, Year 1967-1968, *The University of Chicago Law Review*, стр. 26.

правила у својим формулацијама и значењима се крећу од у пуној мери апстрактних до конкретнијих, при чему *принципи* могу да временом прерасту и у *конкретизована правила*, али је основна разлика у чињеници вишег моралног карактера принципа и њиховој улози споне *идеала* и *правних правила*!

Полазећи од теоријског рада Дворкина, а изучавајући стварност, бројни аутори формирају детаљнија разликовања низа *функција принципа*. Па тако Холандски правник Вершурен[33] истиче, између осталог, да принципи:

- ојачавају правну снагу правила базних закона (закона попут устава или обавезујућих законских творевина аналогних њиховим конструкцијама и улогама[34]), често ови законски текстови садрже процедуралне одредбе, попут закона намењених заштити животне средине;
- повећавају ниво правне сигурности, уколико се јасно поштују при формирању разноврсних одлука, како администрације тако и правосуђа;
- формирају основу потребну за изградњу нових законских правила, служећи као неопходни усмеривачи доносиоцима легислативних текстова, како закона на националним нивоима, тако исто и легислатуре унутар Европске Уније[35], а ми би томе додали: и легислативних конвенција и њихових пратећих текстова, полазећи од оних глобалног значаја ка уже просторно усмереним, што значи: континенталног, регионалног, али и само локалног значаја (тек за неколико држава региона).

Како се види из напред реченог, *принципи* су у суштини правне норме најширег значења и значаја, које у основи нису директно примењиве[36], већ путем правила, али управо зато имају правни значај јер су од утицаја на формирање *конкретних правних правила* са јасно уже одређеним предметом, групним или појединачним, што пре свега државе и чине. Али не и само оне, већ и бројне међународне организације, доносећи разноврсне легислативне текстове. Па тако и

[33] Jonathan Verschuuren, Tilburg Law School, Department European and International Public Law, Neederland.

[34] Каква је, примера ради, логика **Базног закона Савезне републике Немачке**. Види: Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland in der im Bundesgesetzblatt Teil III, Gliederungsnummer 100-1, veröffentlichten bereinigten Fassung, das zuletzt durch Artikel 1 des Gesetzes vom 13. Juli 2017 (BGBl. I S. 2347) geändert worden ist.

[35] Jonathan Verschuuren (2006): Sustainable Development and the Nature of Environmental Legal Priciples, *Potchfstroom Electronic Law Journal*, Nort West University, South Africa, No. 9(1), pp. 209 - 263.

[36] Кажемо: „у основи“ јер не испуштамо из вида значај и улогу принципа уграђених у уставе, што значи норме најширег значења (мада не апстрактне), чије се директно поштовање (према конкретизованим: субјектима, радњама и предметима), а не само принципијелно, често захтева пред уставним судовима какав је и Уставни суд Републике Србије.

од директног а често и истовремено принципијелног те практичког значаја, што је јасно видљиво и из за нас значајног **Статута Међународног кривичног суда**[37].

Једно од следећих логичких питања на које током нашег рада ваља пружити одговор је: Које су *разлике* између *правних правила* и *политичких ставова* те целовитих *политика*? Ово из једноставног разлога што се ка формирању, развоју и одржавању *правне државе* али и адекватно уређене међународне заједнице, те њених институција, тачније: њиховог ваљаног фунционисања, може да тежи не само путем теоријско практичких сазнања већ, пре свега, на бази истих, прецизно усмереним активностима. Па тако и на плану примене казнено правних гаранција успостављених: права, обавеза и одговорности. А то је једино остваривo прво кроз формирање а потом заживљавање за то неопходних *политичких ставова*, а на основу њих и *целовитих политика*. Па тако и оних усмерених на развој кривичног права на националним и међународном нивоу. Да појаснимо речено.

У суштини, пре формалног доношења било којих норми, а посебно сложенијих нормативних конструкција, неопходно је да се о отвореним питањима кроз јасно исказане демократске поступке формирају неопходни *политички ставови*, што значи да, уколико поступамо демократски исправно, *политички ставови* логички и хронолошки претходе самим *обавезујућим правним текстовима*, пре свега законима, односно правилима што их сачињавају, то јест, на међународном новоу, разноврсних легислативних текстова. То је њихова прва међусобна разлика!

Друга, а једноставна, разлика између *правних првила* и *политичких ставова* исказује се чињеницом да се *правила* могу да примене директно, било кроз заживљавање једноставних или пак норми бланкетног бића, док се политички ставови и политике, нпр. еколошке политике, морају да трансформишу у адекватне, њима одговарајуће легислативне текстове међународне заједнице, као и саобразне законске и подзаконске текстове држава, а да би уистину заживели.

Практично сагледавање *разлике између принципа и политике* у пракси је једноставно, изводљиво, те логички лако и лаконски објашњиво:

> Наиме, када се неки *принцип* заобиђе без ваљаног разлога тада и суд има основ да донесе одлуку којом то третира. *Политике*, саме по себи, немају ту правну тежину и значај. Уколико се повређује нека политика, на пример еколошка, ни један суд нема право да то осуди, али ако се иста повређује непоштовањем конкретних важећих правних правила, па било да је реч о законским нормама држава или важећим нормама међународног права, тада, управо на бази тачно одређених а повређених закона, односно њихових елемената, или пак важећих легислативних текстова међународне

[37]:**Rome Statute of the International Criminal Court**. Done at Rome on 17 July 1998. Doc. A/CONF.183/9 of 17 July 1998, United Nations, Treaty Series, vol. 2187, No. 38544, Depositary: Secretary-General of the United Nations, http://treaties.un.org.

заједнице, суд јесте у обавези да субјекта осуди за нежељено али јасно противправно исказано деловање!

И друго, што се мора увек да има у виду, *политике* немају јак утицај на правне принципе али *правни принципи* морају да се поштују при формирању и примени политика. И то како на међународном нивоу (нпр. у оквиру УН и њихових тела) тако и на нивоу држава!

Када обраћамо пажњу на принципе следеће а посебно исказано питање је питање могућности сагледавања улоге принципа у формирању логичких развојних путања:

I - од *идеала* до *правила*, као и
II - од *идеала* до *политика*.

И за ово могу да нам послуже јасни примери. Па тако, учинити *идеал одрживог разоја* конкретним и уградити га у тачно одређене законске одлуке, принципи, какав је принцип еколошког права „загађивач плаћа“, формирају неопходну везу између *идеала* и *правила* те *политика*. И *формулација*, као и *примена правила*, како оних *декларативно формулисаних - унутар политика* тако и *обавезујућих - унутар закона* под утицајем су принципа.

Како смо већ могли да закључимо из излагања унутар претходног логичког дела текста, *идеал* правне државе, али и адекватно уређене међународне заједнице, као наддржавне творевине, или пак само одрживог развоја као једног од предуслова њиховог постојања, у великој је мери апстрактан али утиче на формирање зато неопходних: *политика*, а пре свега (на првом месту) *принципа*, а ови потом на формирање друштвених правила:

- *декларативних* унутар конкретних политика, али и
- *обавезујућих* унутар *легислативних текстова*, дакле на формирање *обавезујућих правних норми*, са циљем да се путем њих постигне жељено.

Све ово нас води ка још неким закључцима, међу којима и:

1. да је *идеал* (истовремено и *етички принцип*) *правне државе*, али и етички и правно ваљано уређене међународне заједнице, такође и њиховог *одрживог развоја*, више него ли јасно антропоцентрично оријентисан циљ; ово већ због саме чињенице да се поставља људским бићима, као и различитим њиховим заједницама, зарад њих самих, и то као обавеза и одговорност група људских бића:
   - оних на власти према свим физичким и правним лицима под јурисдикцијом државе, али и међународне заједнице, и то
   - развијених наспрам оних у развоју, као и
   - садашњих наспрам будућих генерација;
2. при том се захтева примена одговарајуће стимулације, али и гаранција, па и казнено правних, за непрекидни развој друштава као правних

држава, а посебно оних која нису у овом смислу развијена, или су слабо развијена. Па тако и ових стимулација и гаранција и на нивоу међународне заједнице, од глобалног до регионалних нивоа.

Све напред готово апстрактно објашњено није могуће постићи без поштовања и примене низа *принципа бројних дисциплина права*. Па тако, ако се послужимо само еколошким правом као примером, задњих готово тридесет посебно издвојених, о којима смо већ раније писали. Но, такође ваља имати у виду да у конкретизацији социјалне, потом државне и наддржавне оријентације ка постизању социјално пожељних циљева правде и права те друштвено прихватљивог одрживог развоја морају бити поштовани и бројни *ставови* и *принципи морала*. Али не сме да се превиди да он није апстрактна творевина, свуда једака попут алгебре, већ да се:

- многи ставови, али и
- вредности,
- идеје,
- услови, као и
- мерила,

разликују у простору и времену. Иако је, у основи и принципу, сваком друштву задатак да своју „заједницу формира тако да буде одржива и пружа најбоље својим члановима[38]“. Управо зато јер свим друштвима, без разлике „једна од највиших дужности моралности је да очува и обогати социјално благо[39]“. А ово није могуће без адекватног прерастања идеја у идеале, принципе и, у финалу, за то неопходне норме! Па тако и материјалног те процесног казненог права. И то на глобалном али и локалним нивоима држава, па и када се све то чини у функцији заштите еколошких права, вредности и односа.

Јасно, да би овај неопходан логички процес био квалитетно остварив потребан нам је и томе одговарајући методолошки апарат. Отуда је то следећа тема нашег интересовања у оквиру овог истраживачког рада.

[38] Парафразирано према:
Goldsmith E et al (1972): A Blueprint for Survival, унутар: *The Ecologist*, Vol., 2, No. 1, стр. 1-22, према репринту: Nelissen N, Van der Straaten J and Klinkers L (eds) (1997): **Classics in Environmental Studies**, издавача: International books, Utrecht, Холандија, стр. 199. - 210.

[39] Lon L. Fuller (1965): **Morality of Law**, (Rev. ed.) Yale University Press, New Haven, Connecticut, USA, стр. 13.

4.
МЕТОДИ ПОТРЕБНИ ЗА ИЗУЧАВАЊЕ ЕЛЕМЕНАТА МЕЂУНАРОДНОГ КРИВИЧНОГ ПРАВА ОД ЗНАЧАЈА ЗА ЗАШТИТУ ЕКОЛОШКИХ ПРАВА И ВРЕДНОСТИ

4.1.
Елементи принципијелног приступа избору неопходних метода

Улазећи у процес формирања предмета и циља актуелног истраживања, то јест сагледавања елемената међународног кривичног права и њиховог значаја за заштиту еколошких права, вредности и односа, морамо бити свесни чињенице да остваривање истог захтева изградњу методолошког апарата примереног предмету и циљу конкретног изучавања. Тачније речено да нам је потребан избор адекватних метода изучавања, почев од оних неопходних за прикупљање чињеница па до метода погодних за стварање закључака.

Посматрајући појединачно елементе (факторе) од значаја за заштиту еколошких права и вредности на нивоу међународног кривичног права, као и сама ова права, вредности и односа, за сваки од ових елемената запазићемо обележја која их разликују од других обухваћених истраживањем. Ипак, проучавајући већи њихов број, можемо приметити извесне моменте који су заједнички већини, или чак и свим посматраним елементима. Исто тако наш видик се мења и ако сужавамо или ширимо време или простор посматрања. Поједине карактеристике виђене у првом налету могу да нам се учине значајним, а када се промене поступци изучавања тада се истичу неке друге. Сви ти моменти најчешће не могу да се примете код посматрања и изучавања елемената појединачно, али их је, како су то показала бројна а разноврсна истраживања, могуће утврдити када се посматрају као збир.

Предмет нашег истраживања јесте истовремено идеалне и материјалне природе, који има свој временски ток појаве и развоја. То јасно значи да се он може и мора да изучава у оквиру дијалектичког, али и историјско-

материјалистичког метода, као елемената основног приступа материји, те оквирног теоријско-методолошког приступа истој. Када је о предмету нашег размишљања реч он се управо овим методима мора да посматра у конкретном простору-времену, да би се утврдило какав јесте у дотичном тренутку, односно, сваком од њих, јер се тек на основу овога може да сагледа као развојна а тиме и дијалектичка појава. Отуда је логично да се прво оријентишемо на разматрање метода друштвених наука, као општијих, а тек потом правних, којима се методски приступ у изучавању предмета комплетира и финализује.

4.2.
Методи друштвених наука

Прихвативши операциону дефиницију предмета (Међународно кривично право у функцији заштите еколошких права и вредности), као уистину сложеног, јасно је да његове елементе морамо посматрати појединачно, али и као скуп. То нас на самом старту логички усмерава на методе опште коришћене у склопу друштвених наука. Дозволите нам да Вам укратко изложимо путеве и методе за које сматрамо да су од посебног значаја за изучавање теме наше студије.

Сваки истраживачки рад, па тако и овај наш, стартује идејним, по својој природи оквирним, најчешће не и финалним, дефинисањем предмета истраживања. Управо како смо то и ми учинили. Ово је неопходно да би смо могли да приступимо првој практичкој фази рада: прикупљању материјала за које се на самом старту сматра да су неопходни за оквирно дефинисан предмет истраживања. Потом, као друга фаза, следи њихово „тријерисање“, што значи издвајање за рад заиста корисних. У трећој фази врши се својеврсно класификовање прикупљене грађе. А већ само поменуто класификовање, те нарочито њихова потоња објашњавања, захтевају примену низа општих логичких метода. Дозволите да их укратко наведемо, разуме се, по извесном редоследу.

1. У раду нам је, пре свега, обзиром да прикупљена грађа (доступна материја) може да омогући доста широк увид у изабрани предмет истраживања, његове саставне елементе и целину, неопходна *аналитичка обрада*. То јест примена *аналитичког метода*.
2. Маса прикупљених а појединачних елемената (примера) упућује нас и на њихово међусобно поређење, што значи примену *компаративног метода*.
3. При том у посматрању и анализи ваља ићи и од поменутих појединачних ка већим деловима предмета изучавања. Овакав методолошки приступ значи неизбежно коришћење *индуктивног метода*. За нас је *индуктивни метод*

од великог значаја. „Сазнајна улога... није само дескриптивна него је и експликативна[40]“.

4. *Дескрипција* се не може оштро и строго да одвоји од *експликације*, то јест *објашњења суштине* онога што истражујемо. Управо из разлога ваљаног сазнања предмета истраживања корисно је и логички оправдано да се уђе и у сагледавање мањег броја његових адекватних примера[41]. Ова метода у основи је *аналитичка* и *индуктивна*, јер полази од конкретних случајева. Ово из једноставног разлога јер само изравно познавање процеса допушта да се о њему говори[42].
5. Са друге стране могуће је посматрати свеукупни развој елемената, како међународног кривичног права од значаја за заштиту еколошких права и вредности, тако и самих ових права и вредности, и доводити их у везу са појединим елементима њихове структуре, али и другим чињеницама. То подразумева *дедуктивни* пут изучавања и доношења закључака. Мада су ово основни методи друштвених наука подобни за истраживање дефинисаног предмета, а у складу са постављеним циљевима рада, као и исказаним правно-филозофским приступом конкретним научно-истраживачким напорима, нису и не могу бити једини.

Тек овакав, свеобухватнији, методолошки приступ у изучавању предмета какав је наш може дати научно валидне резултате. У свом раду ова правила ми очигледно усвајамо, обзиром да смо се упустили у анализу низа фактора које можемо да посматрамо као факторе релевантне за сагледавање елемената међународног кривичног права од значаја и у могућој функцији заштите еколошких права и вредности. Но, да би заиста квалитетно приступили предмету и циљу истраживања морамо да у овим напорима изаберемо и одговарајуће елементе правних наука.

---

[40] Др Богдан Шешић (1974.г.): **Основи методологије друштвених наука**, стр. 109., Научна књига, Београд.

[41] Тзв: Case Study.

[42] Тако исто и:

Gian Antonio Gilli (1971): **Come si fa ricerca. Guida alla ricerca sociale per non-specialisti**. Издавач: Arnoldo Mondadori, Италија, стр.: 235.-237. и 240.-242.

Gilli Gian Antonio (1974.): **Како се истражује**. Школска књига, Загреб, стр. 103.

4.3.
Методи правних наука

Међународно кривично право уопште, отуда и у функцији заштите еколошких права и вредности, мада, по дефиницији, регулатор и заштитник постојећег, такође подлеже развојној - *дијалектичкој* логици. И то како *нормативно-развојној* тако и *нормативно-практичкој* - на пољу примене важећих норми усмерених на заштиту еколошких права, односа, процеса и вредности. Ово нас оријентише ка посматрању предмета и циљева истраживања на бази примене низа нормативних метода, а пре свега:

1. *нормативно-правног,*
2. *логичко-нормативног,*
3. *формално-нормативног*, и
4. *материјално-нормативног метода.*

Сваки од њих, управо због своје специфичности, примерен је посматрању сегмената свеукупног предмета студије, елемената међународног кривичног права од значаја за заштиту еколошких права и вредности.

Ослањајући се, у оквиру својег истраживања, на *нормативно-правни метод*, ми то чинимо полазећи од свести да се сагледавање правних односа од еколошког значаја показује као нужно. Такође и да ово сагледавање од нас захтева да јасно увидимо формалну страну, дакле правну снагу и међусобни хијерархијски однос, низа норми које се односе како на инкриминисање и санкционисање деликата од значаја за заштиту еколошких права и врености тако и само одређење њихових материјално-правних, што значи истовремено формално одређених, основа. Јасно, пре свега на нивоу међународног јавног те међународног кривичног права.

Логичко-нормативни метод се исказује кроз примењивање одговарајућих логичких закона на правне норме као појединачне логичке творевине, али и на право као систем, при чему се утврђује логичка природа и смисаона веза између постојећих делова, њихово јединство, потпуност и кохерентност. То, полазећи од генералног објекта као и циља нашег рада, значи да нам је *логичко-нормативни метод* неопходан да би смо правне норме, за које сматрамо да су од значаја за казнено правну заштиту еколошких права и вредности, посматрали као појединачне логичке творевине, али и као делове међународног јавног права те међународног кривичног права, што значи као сложених система норми. При томе смо дужни да утврдимо логичку природу и смисаоне везе између оних елемената за које смо мишљења да припадају сетовима њихових постојећих делова, а такође и њихово јединство, потпуност и кохерентност.

Формално-нормативни метод потребан нам је ради утврђивања правне снаге аката којима се формирају норме што уређују елементе каквог правног система. То значи да смо, полазећи од предмета нашег рада, у обавези да користимо овај метод у сагледавању правне снаге елемената међународног јавног права те међународног кривичног права, оних њихових елемената од посебног значаја за казнено-правну заштиту еколошких права, вредности и односа. И то исказаних на два нивоа:

1.) међународног кривичног права, те међународног права заштите животне средине (међународног еколошког права), али не и само њих већ такође и међународног хуманитарног права, те

2.) оригинерних кривично-правних текстова законодавстава држава.

Такође и ради сагледавања каква је њихова међусобна хијерархија.

Добивши одговор на ова питања стичемо основицу за примену *материјално-нормативног метода*. Основни задатак *материјално-нормативног метода* јесте сређивање правних норми обзиром на њихову садржину. Другим речима, стварање правног система. „Наиме, овим се... све норме које регулишу исту врсту правних односа, систематски скупљају у једну скупину, па се од ове скупине, по одређеном реду, који зависи од садржине, сређују у једну целину[43]“. Ово нам омогућује прегледност норми и утврђивање њихових међусобних веза. Значи: Лакшу и ефикаснију примену. А то је и за наше истраживање више него пожељно. На жалост, управо када је о његовом предмету реч, као објекту уредбених[44], а зато и казнено-правних норми[45], он није до данас третиран иоле целовитим, а камо ли уистину систематизованим скупом норми. Шта више, нарочито прописи који се односе на оно што уистину чини материјано правну а формалну основу примене одредница међународног кривичног права на заштиту еколошких права и вредности разбацани су унутар низа међународно правних докумената, као и у складу са њима доношеним, или пак усаглашаваним, законима држава. Управо имајући речено на уму подсећамо да је задатак „правне науке да... многобројне и у многоме противречне прописе среди, да начини од њих једну логичку... непротивречну целину, систем[46]“, који ће заживети у пуној мери. Применом *материјално-нормативног метода* постижемо стварање слике реално постојећег у праву, па тако и елемената битних за сагледавање сегмената

[43] Радомир Лукић (1977.г.): **Методологија права**. Издавач: САНУ, Београд, стр. 141.

[44] Користећи за потребе рада израз уредбених желимо да њиме обухватимо само оне норме које дефинишу права и дужности и уређују стања и односе који су од значаја за субјекте права, иако стрго формално посматрано све норме, укључујући и казнене, јесу уредбене.

[45] Јер, како то каже Биндинг, да би смо нешто инкриминисали и санкционисали, потребан је правни разлог за то: Постојање правне вредности и позитивно правна регулација односа ка њој. Исти став заступају и R. Vouin и J. Le' aute. У вези реченог види ближе:

Vouin, Robert and Léauté, Jacques (1956): **Droit pénal et criminologie**, Paris: Coll. Thémis, PUF.

[46] Лукић, пом. дело стр.141.

међународног кривичног права од значаја за заштиту еколошких права и вредности.

5.
ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА У ВЕЗИ ТЕОРИЈСКО-ПРАКТИЧКИХ ОДРЕЂЕЊА ОСНОВА, ОКВИРА И ПУТЕВА РАДА

Сами разлози избора и путеви генералног дефинисања предмета и циљева истраживања воде нас ка њиховом сагледавању кроз више фаза рада. У овој, првој, формирали смо, у суштини, уопштене елементе одређења самог предмета рада. Но, већ сам почетни улаз у материју указује нам и на потребу да, пре него ли уђемо у истраживачка разматрања свих оних елемената које можемо да сматрамо значајним за најуже одређење елемената међународног кривичног права од значаја за заштиту еколошких права и вредности, нешто детаљније говоримо о свему ономе што посматрамо као могуће елементе свеукупног предмета нашег истраживања. Другим речима да, после првог, а лаконског, одређења елемената предмета истраживања, које произилази из саме идеје да се нешто истражује, већ током прикупљања истраживачког материјала уђемо у другу а дубљу фазу његовог сагледавања, управо како то објашњава Ђан Антонио Ђили[47]. При чему, јасно, тек у трећој фази долази до финализације заиста прецизног одређења самих елемената предмета који изучавамо, те дубљег објашњавања материје којој смо посветили пажњу. А како само међународно кривично право, уистину релативно младу дисциплину правних наука, посматрамо као конститутивни елемент свеукупног међународног јавног права, то је разумљиво да смо мишљења како би било корисно да на самом почетку ове књиге укратко излажемо о елементима и путевима његовог развоја. Управо из једноставног разлога што су њима умногоме одређени и путеви те елементи развоја самог међународног кривичног права. Па тако и они од значаја за заштиту еколошких права, вредности и односа. Ово нас такође оријентише на њихово историјско, у великој мери хронолошко, сагледавање. Разуме се, сам обим рада али и његова генерална тема упућују нас на издвојено и сажето презентовање само о оним елементима који се могу да посматрају као елементи од највећег значаја за овај развојни процес. Но то не значи да током даљих и дубљих излагања, најуже повезаних са појединим

[47] Gian Antonio Gilli, поменуто дело.

питањима и проблемима, неће бити речи и о неким другим елементима што улазе у сам оквирно одређен предмет рада.

ДЕО II

КОРЕНИ И СХВАТАЊА МЕЂУНАРОДНОГ ЈАВНОГ ПРАВА И ЊЕГОВИХ ДИСЦИПЛИНА ОД ЗНАЧАЈА ЗА ПРЕДМЕТ ИСТРАЖИВАЊА

6.
УВОД У САГЛЕДАВАЊЕ ДИСЦИПЛИНА ОД ЗНАЧАЈА ЗА ИСТРАЖИВАЊЕ

Оријентишући се на истраживање материје међународног кривичног права као и његовог значаја за заштиту еколошких права, вредности и односа, осим што смо тиме себи одредили предмет и циљ рада, подразумева се да смо на самом старту пажњу такође посветили напорима како ваља да се сагледа само међународно јавно, те, посебно, у оквиру њега, међународно кривично право. И то не само корени већ и путеви те резултати њиховог развоја.

Корени међународног јавног права, уколико пажњу усмеримо само на терен такозване западне цивилизације, сежу дубоко у време грчко римске антике. Па тако нам Бедерман јасно указује да су и тадашње државе поседовале дипломатију као и стална дипломатска представништва, али и међусобним уговорима успостављена правила њиховог рада и заштите[48]. Што значи регулације својих односа у миру. Али такође и правила која се тичу уређења међусобних односа држава у рату, почев од тога како би било исправно да исти започињу па до тога како да се поступа са заробљеницима[49], те која су им обавезна уздржавања током ратних дејстава[50], као и на кога се током рата односи могући имунитет[51]. И управо су ови елементи регулације понашања држава и њихових припадника, како то тврди Басиуни, корен појаве такозваног међународног кривичног права, који је на простору данашње Европе могуће утврдити у давној 405.г. пре Христа, договору грчких градова држава да се успоставе судови и казне за недозвољена (нехумана) чињења током ратова[52]. Но, и поред тога што је о овим, античким, коренима доста писано, бројни аутори говорећи о пореклу модерне организације друштава, те самог међународног права, његовим зачетцима, оријентишу се на елементе ове

[48] David J Bederman (2007): **International Law in Antiquity**. Cambridge, Cambridge University Press, 4. поглавље: The reception and protection of diplomats and embassies, стр. 88-120.
[49] То исто, поглавље 6: Making war: the commencement and conduct of hostilities in ancient times, стр. 207-266.
[50] То исто, Restraint in warfare, стр. 242-248.
[51] То исто, Immunities in warfare, стр. 249-259.
[52] Mahmoud Cherif Bassiouni (1999.): **Crimes against Humanity in International Criminal Law**, 2nd rev. ed. Издавач: Kluwer Law International, Cambridge, Massachusetts, стр. 517.

материје чак неких десет векова касније, те нам најчешће указују на шеснаести век као доба у коме почиње све убрзанији развој елемената онога што сада називамо међународним јавним правом[53]. При томе се веома често ослањају на радове из области историје међународног права[54].

Не само напред поменути савремени аутори већ и они који се материјом баве крајем деветнаестог и почетком двадесетог века међународно право дефинишу као производ дипломатије и преговора[55]. Али и рада правне науке. Па тако и када се говори о појави и развоју конститутивних елемената међународног јавног права, а нарочито о такозваном ратном али и хуманитарном праву. При том, посебно посленици са терена англосаксонских држава, указују, нарочито када се говори о такозваном међународном кривичном праву, да су бројни његови елементи произведени унутар законодавстава држава, те потом доживели своју уградњу и у међународно-правна документа. У вези реченог најчешће се помињу такозване **Главне наредбе бр. 100**, из времена америчког грађанског рата (рата Север-Југ)[56]. Акт сачињен од стране др Франсиса Либера[57], који може да се посматра као први уистину модеран и кодификован законски текст намењен правилима рата, који инкриминише нехумана поступања[58]. Дотични акт то чини на нивоу такозване северне (федералне) групе република што улазе у састав Сједињених Америчких Држава. Отуда се, у суштини, ради о наредбодавном акту са законском снагом, који је формално на снагу ставио тада актуелни председник САД Абрахам Линколн. Но, да би какав правни акт припадао категорији међународних, па и када говоримо о елементима међународног јавног права, те његових сегмената, као што је међународно кривично право, није довољно да га формално донесе и стави на снагу само једна држава, већ више њих. Али је, и

[53] Antonio Cassese (2004): **International Law** (Second edition); Oxford, Oxford University Press, стр. 22.

[54] Посебно види:

Bardo Fassbender, Anne Peters (eds.): **Oxford Handbook of the History of International Law**. Oxford University Press, Oxford, 2012.

[55] У вези реченог види:

Sir Fredeeick Pollock, Bart (1906): **Ancient Law. It's Connection with the Early History of Society and its Relation to Modern Ideas**. New York. Henry Holt and Company, стр. 50.

[56] У оригиналу пуним именом назване:

Instructions for the Government of Armies of the United States in the Field, prepared by Francis Lieber, LL.D., Originally Issued as General Orders No. 100, Adjutant General's Office, April 24, 1863, Washington 1898: Government Printing Office. Доступно на дан 30. 12. 2017.г. са: https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/Lieber_Collection/pdf/Instructions-gov-armies.pdf, односно

General Orders No. 100: The Lieber Code. Instructions for the Government of Armies of the United States in the Field. Prepared by Francis Lieber, promulgated as General Orders No. 100 by President Lincoln, 24 April 1863. Снимљено на дан 30. 12. 2017 са: http://avalon.law.yale.edu/19th_century/lieber.asp.

[57] Професор Франсис Либер [Francis Lieber (1798, Берлин – 1872-Њујорк)], познат је не само по формулисању ратног права (General Orders No. 100: The Lieber Code), већ и књигама какве су:

Мануал политичке етике [**Manual of Political Ethics**, 2 књиге. (1838–39)] и

О грађанским слободама и самоуправи [**On Civil Liberty and Self-Government**, 2 vol. (1853)].

[58] Види ближе, примера ради, чланове: 67., 70. и 76., из **Instructions for the Government of Armies of the United States in the Field**.

поред тога, овај текст оставио значајан траг у правној науци и пракси. Но, о томе ће бити речи нешто касније.

На овом месту подсећамо да је практично исте године када је донета **Главна наредба бр. 100**, на иницијативу Хенрија Дунанта (Henry Dunant), исказану кроз његову књигу **Сећање на Солферино**[59], дошло до формирања међународног комитета црвеног крста. А путем активности ове организације већ следеће године и до формирања **Конвенције за побољшање положаја рањеника у оружаним снагама у рату**[60]. Потом, на иницијативу Царевине Русије, 1874.г. долази, у Бриселу, до састанка представника петнаест држава, а који се 27. јула 1874.г. завршава доношењем такозваног **Финалног протокола** као и **Нацрта Бриселске Декларације о законима и обичајима рата**[61]. Аката формираних под великим утицајем у тексту већ поменуте **Главне наредбе бр. 100**. Ова два документа, из 1874.г, иако нису ступила на снагу, уистину јесу отворили пут размишљањима како да се на међународном нивоу успостави заштита од нехуманих поступања током ратова. То је и учињено такозваним **Хашким конвенцијама** из 1899.[62] и 1907.г.[63] Конвенцијама које су у правом смислу речи документи међународног јавног права. Разуме се, поред поменутих, долази до формирања и низа других докумената, често и међусобно различитих, како по основу предмета којим се баве, тако и формално-правног те правно-логичког облика и нивоа[64]. Отуда временом долази до стварања, те све јаснијег диференцирања, низа посебних правних дисциплина, од којих свака поседује прецизно одређен предмет регулације односа. Уистину дисциплина које у својој укупности сачињавају међународно јавно право. Па су тако формирани:

---

[59] Henry Dunant (1862): **Un souvenir de Solférino**, Imprimerie Jules-Guillame Fice, Geneve. Доступно на дан 11. 12. 2017.г., са: https://fr.wikipedia.org/wiki/Un_souvenir_de_Solf%C3%A9rino#/media/File:Souvenir_de_Solferino_henri_Dunant_1862.jpg.

[60] **Convention pour l'amélioration du sort des militaires blessés dans les armées en campagnes du 22 août 1864**.

[61] У вези наведених докумената види:

Actes de la Conference de Bruxelles de 1874 sur le Project d'une Convention Internationale, Paris, Librarie des Publications Legislatives, 1874.

Документ доступан дана 25. 12. 2017., са: http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k5813563c.

[62] Види:

Convention (II) concernant les lois et coutumes de la guerre sur terre et son. Annexe: Règlement concernant les lois et coutumes de la guerre sur terre. La Haye, 29 juillet 1899.

[63] **Convention concernant les lois et coutumes de la guerre sur terre. Conclue à La Haye le 18 octobre 1907**. Извор: Confederation suisse. Le portail du Gouvernement suisse. Доступно дана 10 10. 2017., са: https://www.admin.ch/gov/fr/accueil.html.

[64] Да наведемо тек пар таквих:

- **Treaty relating to the Use of Submarines and Noxious Gases in Warfare**, Washington, 25 L.N.T.S. 202 (1922), те
- **Convention for the Control of the International Trade in Arms, Munitions and Implements of War**. League of Nations, Geneva, September 8th, 1925., и пратећи протокол:
- **The Protocol for the Prohibition of the Use in War of Asphyxiating, Poisonous or other Gases, and of Bacteriological Methods of Warfare**, познат и као **Geneva Protocol** (17. јун 1925.г).

- међународно ратно право,
- међународно хуманитарно право,
- дипломатско право,
    - међународно кривично право, али и
    - право мора,
- Право које се односи на саобраћај, и то посебно:
    - путевима,
    - железницом,
    - рекама и језерима, те
    - ваздухом,
- међународно еколошко право,

као и друге дисциплине. Пре свега, али не и само, кроз разноврсно обликоване договоре држава, исказане путем многобројних докумената[65].

Бројна, напред поменута, документа као и рад посленика правних наука указује да је међународно јавно право, као основ и оквир самог међународног хуманитарног права али и међународног кривичног права, истовремено грана правне науке и скуп норми којима је основни - општи предмет изучавања и регулације односа са њим везаних, међусобни однос, пре свега држава[66], као субјеката права[67]. Поседује више грана и њихових одељака, од којих се бројни, директно или индиректно, баве неким од питања и проблема од значаја за саму материју међународног кривичног права, али и питања заштите еколошких права и вредности.

На овом месту истичемо да улазећи у материју међународно-правних односа насталих поводом кривично правне заштите легислативним или пак обичајним путем успостављених права, обавеза и одговорности уопште, па отуда и еколошких права, обавеза, вредности и односа, треба увек имати на уму и инсистирати на чињеници да се они пре свега развијају кроз праксу закључивања

---

[65] Докумената од директног или посредног значаја за материју Међународног јавног а посебно Међународног кривичног права, близу њих три стотине формираних од ступања на снагу такозваног Вестфалског мира [Les traités de Westphalie, 24 octobre 1648 - уистину два мировна уговора (склопљена у Münster-у и Osnabrück-у)] до актуленог времена. О реченим документима, као и изворима о истим, види ближе:

Multilateral Conventions (2016), Fletcher School of Law and Diplomacy, Tufts University, Medford, Massachusetts, U.S. Снимљено 12. 10. 2017., са: http://fletcher.tufts.edu/Multilateral/Conventions.

[66] Или, како то каже Anzillotti: „Међународно право регулише реципрочне односе држава“. Види шире у:

Anzillotti D. (1992): **Cours de Droit International**, Paris.

[67] Види ближе:

Правна енциклопедија, Савремена администрација, Београд, 1989.г, стр. 794., и

Аврамов др Смиља & Креча др Миленко (2008.г.): **Међународно јавно право**, издавач: Службени гласник, Београд, стр. 1- 8.

међународних уговора[68], на бази примене општих правних правила, те на основу масовно прихваћених нових правила, формираних управо дотичним правним текстовима. Другим речима, да извори градивних елемената, конститутивних грана међународног права, леже у заједничкој вољи суверених држава, те да сами извори, у формалном смислу, јесу конкретни правни акти кроз које се манифестују правна правила. А највећи број ових извора, па тако и оних еколошки оријентисаних, припадају специфичној категорији коју аутор овог текста назива *легислативним уговорима* међународног права. Управо из једноставног разлога што садрже норме које регулишу извесна питања, при чему државе потписнике и ратификторе обавезују да дотичне норме прихвате као део својих важећих законодавстава.

Умножавање ових докумената, као и све чешће и веће разлике у дефинисању њихових предмета и циљева, али и одређивања значаја, те успостављања структура, такође нам указује како је, приликом уласка у материју истраживања, неопходно да укратко објаснимо неке од основних елемената и принципа самог логичког приступа и посматрања докумената међународног јавног права као и његовог саставног дела – међународног кривичног права. Али, разуме се, и свих других међународно-правних дисциплина са којима током истраживања долазимо у контакт. Отуда је управо то следећи логички сегмент овог излагања. Али који захтева претходно објашњавање како аутор посматра те како приступа напред помињаним међународним уговорима као конститутивним елементима међународног јавног права и свих дисциплина које улазе у његов састав.

[68] Што не значи обавезно и између већег броја држава. Сетимо се само такозваног **Лондонског уговора**, од 8. маја 1945., познатог као **London Agreement of August 8th 1945**, у оригиналу названог: **Agreement for the Prosecution and Punishment of the Major War Criminals of the European Axis**, а склопљеног између представника СССР-а, Уједињеног краљевства Велике Британије и САД, са циљем да се по завршетку рата суди припадницима државног и војног апарата Немачке за злодела почињена током рата.

7.
МЕЂУНАРОДНИ УГОВОРИ КАО КОНСТИТУТИВНИ ЕЛЕМЕНТИ МЕЂУНАРОДНОГ ЈАВНОГ ПРАВА И ЊЕГОВИХ ДИСЦИПЛИНА, ТЕ, ПОСЕБНО, МЕЂУНАРОДНОГ КРИВИЧНОГ ПРАВА.

Појам међународни уговор, према дефиницији проистеклој из вишегодишњег рада Комисије за међународно право ОУН, а усвојеној доношењем те ступањем на снагу такозване **Бечке конвенције о уговорном праву**[69], означава различите врсте постигнуте сагласности воља: споразуме, конвенције, пактове, протоколе и слично. Садржински их можемо да сврстамо у две групе:

1. *легислативне* - којима се формирају општа правна правила, са циљем стварања норми којима би се на једнообразан и трајан начин регулисали међународни односи[70], и
2. *контрактуелне* - који регулишу какав конкретни случај правног односа. Ради се најчешће о уговорима између два, ређе три, субјекта међународног права, који као такав не обавезује никога до ли саме државе потписнице.

Улазећи у дубљи студијски рад, морамо имати у виду да се међународни уговори такође могу класификовати и према броју уговорних страна, и то на:

1. билатералне,
2. трилатералне, и
3. мултилатералне,

а такође и према просторном значају, као документи од:

1. општег (глобалног) значаја,
2. континенталног,
3. регионалног, те

[69] **The Vienna Convention on the Law of Treaties (VCLT)**, усвојена је и отворена за потписивање 23. маја 1969, а ступила на снагу 27. јануара 1980.г.

[70] У ову категорију, примера ради, спадају:

I Geneva Convention,
II Geneva Convention,

и бројне друге.

4. субрегионалног домашаја.

Уговори се такође могу међусобно да разликују и по времену формирања, на претходне и потоње, или, како их још називају, сукцесивне. За ово је, поред временског услова, потребан још један логички услов: Да се односе на исти предмет. Њихово разликовање је у материји међународног јавног, отуда и међународног кривичног права, али и еколошко-правној материји, од великог практичког значаја. Ово из једноставног разлога што, уколико каснији уговор закључе исте стране уговорнице, тада, по правилу *lex posterior derogate legi priori,* потоњи уговор смењује претходећи. Али ако потоњи уговор нису ратификовале (потврдиле) све оне државе - Стране које јесу потписници (ратификатори) претходног уговорног текста, тада спрам држава које нови текст нису потврдиле важе норме претходећег уговора, управо да би област каквог правног односа и у односу на њих и даље била регулисана. Другим речима, када посматрамо какав у суштини међународно правни однос, али и њиме забрањена а кажњива понашања, томе смо дужни да приступамо као реалном односу заснованом на, отуда и подвргнутом, истовремено формалним а материјално правним елементима. Па и када посматрамо неки конкретан кривично-правни однос произашао из догађаја у стварности а који ваља подврнути нормама међународног кривичног права од значаја за третман истог.

Упозоравамо, размишљајући на домаћем терену, о заштити еколошких права, вредности и односа, али и њиховој заштити на међународном нивоу, путем примене одредби међународног кривичног права, како је ових међународно правних конструкција од директног или индиректног еколошког значаја, а које се могу да искажу као материјално-правне основе за примену самог међународног кривичног права, заиста велики а стално растући број[71].

Анализирајући међународне уговоре, могућност њиховог закључивања и формирања садржине, као и њеног домета, ваља поштовати опште усвојено правило, формирано на бази формално-нормативног и материјално-нормативног метода, да између међународних уговора и **Повеље ОУН** постоји јасан хијерархијски однос, дефинисан чланом 103. **Повеље**. По њему, када чланица ОУН закључује какав међународни уговор, његове одредбе не могу бити у супротности са одредбама **Повеље**. Тачније, обавезе проистекле из **Повеље** испред су оних из било ког другог међународног уговора, па у случају њихове колизије важе одредбе из **Повеље ОУН**. Другим речима, усвајањем члана 103. **Повеље ОУН** у међународно право, што значи и његове конститутивне елементе: међународно јавно право, међународно кривично право, али и међународно право животне средине

[71] Основе које се пре свега базирају на нормама разноврсних легислативних међународних уговора, докумената чији је број у непрекидном порасту. Али, разуме се, докумената који за неку државу важе само по основу њеног основног закона (устава), па тако, примера ради, за Републику Србију по основу члана 16., као и члана 194., став 4., важећег **Устава** (*Службени гласник Републике Србије*, бр. 83/2006.г.).

(*међународно еколошко право*) уведен је *принцип поштовања нормативно хијерархијског метода у* његовој *изградњи* и *примени*. Ово морамо да имамо у виду током анализе елемената од значаја за тему нашег актуелног рада.

На овом месту подсећамо на још једну битну чињеницу. Да по опште усвојеним начелима међународног јавног права свака држава има суверено право да ратификује међународно-правни документ али и одбије његову ратификацију, иако су претходно дотични уговор потписали њени овлашћени представници. Односно и да повуче већ учињену ратификацију[72]. Институт ратификације, наиме, у савременим државно-правним системима заснован је на идеји демократског остваривања власти, посебно разрађеној, када је реч о међународном јавном праву, унутар нормативистичке теорије[73]. То значи да га не ратификују иста она лица која су потписала међународни уговор, већ друга, одговорна *demos*-у, по принципима изборног законодавства земље приступнице. Ратификатори могу бити, у начелу, владе суверених држава као целина, или парламенти. У Југославији су, по основу различитих закона о ратификацији, примењивана оба ова принципа, чак и паралелно, све до доношења **Закона о закључивању и извршавању међународних уговора**, из 1978.г[74]. Тиме су они текстови који јесу ратификовани постали не само легални елементи позитивног права тадашње државе Југославије, већ су то легитимно постали, што им даје пуну правну тежину и у актуелном времену и државној творевини – Републици Србији.

Тежећи и даљем легитимном развоју заштите еколошких права и вредности по основу међународног кривичног права дужни смо да упутимо упозорење на могуће компликације и препреке које му се формирају управо на пољу међународно-правних односа. Уочавамо да се задњих деценија отвара ново поглавље појавом таквих конвенција, као што је примера ради она о заштити озонског омотача[75], којима се и државама које, иако нису ратификовале, чак ни потписале дотичне конвенције, натурају извесне обавезе под претњом санкција. Сматрамо да ће најразвијеније државе тежити да ових текстова временом буде све више, те да ово морамо да узмемо у обзир у нашим међународно-правним активностима. Оне оваквом приступу налазе и теоријско оправдање у радовима својих правника. Међу њима значајно место заузима амерички аутор Џесап (Jessup). Он сматра да постоји само једно универзално и транснационално право

[72] Како су то, примера ради, САД учиниле са претходном ратификацијом такозваног **Париског споразума** из 2015.г.

[73] Види ближе:

Kelsen, Hans (1952): **Principles of International Law**. Rinehart & Company, New York, стр. 314.

[74] Види ближе:

Закон о закључивању и извршавању међународних уговора, *Службени лист СФРЈ*, бр.: 55/1978, и

сада важећи **Закон о закључивању и извршавању међународних уговора**, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 32/2013.г.

[75] Види ближе:

Закон о ратификацији Бечке конвенције о заштити озонског омотача, *Службени лист СФРЈ- Међународни уговори*, бр. 1/1990.г.

које регулише односе и физичких и правних лица, укључивши државе и међународне организације, па тако, можемо слободно да кажемо, и све аспекте кривично-правних односа који потпадају под норме међународног кривичног права. Џесапово гледиште данас је раширено међу америчким теоретичарима међународног јавног права као и у администрацији, што је било очито управо из америчких иницијатива код формирања **Бечке конвенције о заштити озонског омотача**[76], али зачудо не и конвенција од глобалног значаја на нивоу међународног кривичног права. На овом ступњу развоја међународног права такве се иницијативе могу да схвате једино као покушаји легализације теорије ограниченог суверенитета, са којом се највећи број суверених држава никада није слагао, нити је сада прихвата. Разлог је јасан. Суверенитет у пракси другима ограничавају и овим правним путем то легализују само најмоћније државе. Оне саме уистину остају и даље субјекти у потпуности слободних воља. Мислим да даљи коментар овоме није потребан.

Ово се коси са принципима нормативистичке теорије, какву је зачео Келсен, па и његовим монистичким учењем, данас широко прихваћеним од суверених држава. По њему су норме права суверених држава потчињене међународном праву као вишем и „стапају се у њега“, полазећи од уговора и обичајног права, управо формираних слободном вољом држава, а не наметањем[77].

Према Келсеновом виђењу, исказаном у **Принципима међународног права**, монизам је заснован на прирамидалности правних норми - логичкој хијерархији по којој масу норми, суверених држава, најнижег хијерархијског нивоа надвисују оне нешто мање бројне и вишег нивоа, па тако до врха, који је сачињен од норми међународног права. За разлику од њега Џесап сматра да постоји само једно универзално и транснационално право, које регулише односе и физичких и правних лица, укључивши државе и међународне организације.

Келсеново учење присутно је и у одредбама нашег позитивног права. Према нашем законодавству *ратификација*, као акт исказивања слободне воље државе ка међународној заједници, је *обавезна*[78]. Без ње се потписани текст не може да сматра саставним делом позитивног законодавства[79].

Према и сада актуелном, а још од Југославије прихваћеном дуалистичком схватању[80], државе јесу обавезне ка нормама међународног права само зато што су као суверене на то пристале, те их тиме уградиле у скуп норми позитивног

---

[76] Види ближе:
The 1985 Vienna Convention for the Protection of the Ozone Layer. Извор: UNEP: http://www.ozone.unep.org/

[77] Kelsen Hans, поменуто дело, стр. 314.

[78] Види ближе **Закон о закључивању и извршавању међународних уговора** из 1978.г. и потоње.

[79] Према члану 16. важећег **Устава Републике Србије**.

[80] Тако видљивом из члана 210. **Устава СФРЈ**, члана 16. **Устава СР Југославије** из 1992.г., али и потоњег члана 16. **Уставне повеље државне заједнице Србија и Црна Гора**, као и члана: 16. те 194., ст. 4. **Устава Републике Србије** из 2006.г.

еколошког права, хијерархијски изнад осталих, са изузетком својих уставних норми. Ово зато што је управо уставима установљена могућност ратификације[81]. Држава ратификатор овим чином врши својеврсну аутолимитацију сопственог суверенитета. Али аутолимитацију таквога карактера да од ње увек може да одустане[82].

За нас је уочавање овога момента и његова уградња у позитивно право од битног значаја. Овим се, прецизно и јасно, одбија монистичко сагледавање међународних уговора, што значи да за државу која наступа са таквим ставом, као елементи њеног правног система јесу важећи само они међународни правни текстови који су ратификовани, те само до оног момента до кога суверена воља државе као члана међународне заједнице то прихвата.

За Републику Србију као суверену државу је од изузетног значаја да нагласимо како је ово, напред објашњено, схватање, истовремено нормативистичко и дуалистичко, уграђено и у **Бечку конвенцију о уговорном праву**[83], основни документ савременог међународног јавног права који регулише општа правила закључивања међународних уговора, као и њихове важности и примене. Зато погледајмо њене основне принципе, обзиром да је наша држава, у свим фазама свог развоја и реконструисања, увек инсистирала на њиховој примени.

Према **Бечкој конвенцији** међународни уговор јесте споразум закључен у писменој форми, између држава, а регулисан међународним правом (члан 2., став 1.а. Конвенције). Може бити сачињен у различитим, од страна уговорница назначеним формама, и то:

1.) уговора уопште,
2.) протокола,
3.) споразума,
4.) конвенције, као и
5.) анекса уз неки од наведених облика докумената.

Конвенција у свом тексту садржи норме које регулишу:

1. правила закључивања дотичне конвенције,
2. ступања на снагу исте,
3. закључивања и ступања на снагу евентуалних анекса, али, што је битно, и
4. норме о поштовању,
5. примени, и

[81] Уставно инаугурисање посматраног правног принципа ваља разликовати од његове разраде, то јест регулације, коју чине закони о ратификацији.
[82] Види ближе теорију аутолимитације.
[83] **Vienna Convention on the Law of Treaties**, види ближе:
United Nations, *Treaty Series*, vol. 1155, и
Службени лист СФРЈ, одељак: Међународни уговори, бр. 30/1972.г.

6. тумачењу одредби садржаних у реченом тексту,
7. учињењу могућих измена одредби конвенције,
8. ништавости,
9. гашењу, и
10. обустављању примене конвенције,
11. депозитарима,
12. саопштењима везаним за конвенцију,
13. исправкама и њиховом уношењу у текст, као и
14. регистровању конвенције.

Као што се из изнетих елемената види, конвенције уистину јесу формално склопљени легислативни међународни уговори, обзиром да се поменутим елементима успостављају општа правила, важећа за све државе, под условом да их правоваљано прихвате. Правоваљаност условљавају, поред одредби **Бечке конвенције**, и важеће норме које регулишу прихватање посматране материје унутар правног система државе потписнице или приступнице.

Када је реч о праву наше државе, очито је да су ови, обавезни, структурни елеменети конвенција, за исто од изузетног значаја. Већ је из самог њиховог списка јасно да норме о: ступању на снагу, поштовању и могућим изменама конвенције, директно утичу на структуру и садржину норми важећег законодавства. Исто тако и норме о промени и гашењу, обзиром да се њима јасно регулише и питање реконструкције домаћег еколошког законодавства, проистекло из одустајања од конвенције, или пак њеним потпуним гашњем на међународном плану.

Субјекти који се подвргавају нормама међународног јавног права, те у оквиру истог нормама међународног еколошког права, пре свега су државе. Али само донекле и нормама међународног кривичног права. У овом моменту искључиво као носиоци обавеза да на свом терену адекватно казнено правно, што значи легислативно и у пракси, третирају оно што се сматра кривичним делима по одредницама међународног кривичног права. Пре свега на бази обавеза преузетих потписивањем и ратификовањем низа међународних уговора легислативне природе. Уговора који иначе могу припадати различитим гранама што чине међународно јавно право, а пре свега: Међународном ратном праву, међународном хуманитарном праву, међународном праву људи, те и међународно-правној дисциплини познатој као људска права. Гранама права које се често међусобно у по нечем и преплићу. Отуда смо сматрали да је неопходно да, макар лапидарно, укажемо на елементе њиховог међусобног разликовања.

8.
ЕЛЕМЕНТИ РАЗЛИКОВАЊА МЕЂУНАРОДНОГ ХУМАНИТАРНОГ ПРАВА, МЕЂУНАРОДНОГ РАТНОГ ПРАВА, МЕЂУНАРОДНОГ ПРАВА ЉУДИ И ЉУДСКИХ ПРАВА

Улазећи дубље у материју истраживања, обраћајући пажњу на елементе међународног кривичног права од значаја за заштиту еколошких права, вредности и односа, мишљења смо да је претходно такође неопходно да на сажет начин укажемо на основне разлике између међународног ратног права, међународног хуманитарног права и такозваних људских права, као посебних дисциплина што припадају мозаику међународног јавног права.

Међународно ратно право, макар га посматрајући само кроз историју држава Европе, као и регулације њихових односа, како смо то у тексту већ нагласили, припада најстаријим дисциплинама међународног јавног права. Односи се на прихватљиву регулацију начина учествовања држава у рату. Дакле, право у рату (*jus ad bellum*) чине бројна правила која се односе на:

- ограничавање начина вођења борби,
- забране напада на тачно дефинисане врсте објеката (на пример: болнице, школе и сакралне објекте),
- забране напада на извесне особе (примера ради дипломатско и медицинско особље),
- забрану коришћења неких врста оружија, али и хемијских те биолошких средстава, као и различитих врста минско-експлозивних средстава (то јест муниције, на пример нагазних мина и такозване касетне муниције), а такође и нуклеарних средстава, те
- такозване нечасне начине ратовања.

Уколико посматрамо терен Европе изворе овим одређењима наћи ћемо још у раним обичајима ратовања потом и њиховом објашњавању те предлозима усавршавања, каква је формирао још Хуго Гроцијус[84]. Док се коренима модерног Ратног права пре свега сматрају:

[84] Право рата и мира. У оригиналу:

- **Париска декларација о поморском рату**[85], која садржи правила о заплени и блокади на мору,
- **Конвенција о побољшању судбине војних рањеника у рату**, из 1864.г.[86],
- **Петроградска декларација**[87], која, између осталог, забрањује употребу експлозивне муниције,

при чему се **Хашка конвенција из 1899**.г. и **Хашка конвенција из 1907.г.** могу да посматрају као први кодификациони текстови Међународног ратног права, а који претходе потоњој серији модерних конвенција, које у целини или делом својих норми регулишу бројна питања односно правила ратовања.

Оно што нам анализа јасно показује, посленици на формирању напред наведених текстова, стварајући исте, јасно су тражили начине да помире ратне потребе и потребе за хуманим поступањем током ратних дејстава. Отуда се бројни чланови напред поменуте **Конвенције о побољшању судбине војних рањеника у рату**, из 1864, **Петроградске декларације**, из 1868.г., те **Хашких конвенција** из 1899. и 1907.г., могу да посматрају као елементи што чине грађу међународног хуманитарног права, гране чији уистину изразито снажан развој стартује доношењем и ступањем на снагу **Женевских конвенција** из 1949.г. те њихових пратећих докумената.

Међународно хуманитарно право за основни предмет и циљ има заштиту људских права током оружаних сукоба (што не значи увек и ратова). Отуда су његове одреднице и лоциране унутар међународно првних текстова што уређују правила ратовања, али не и само унутар њих. Примера ради таква је и **Конвенција о превенцији и кажњавању злочина геноцида**[88], који не мора да се одиграва само током ратног већ и било које друге врсте оружаног сукоба, па чак и само примене насиља у сврху геноцида. Циљ међународног хуманитарног права је заштита жртава[89]. Из тог разлога је истовремени циљ и задатак и томе адекватна регулација оружаних сукоба.

Са друге стране Људска права као посебна дисциплина правне науке и међународног јавног права традиционално је окренута регулацији и заштити

Hugonis Grotii (1625): **De Jure Belli ac Pacis, libri tres, In quibus ius naturae & Gentium: item iuris publici preciptae expilicantur**, Pariisis: Apud Nicalaum Buon, MDC XXV, cum privilegio regis via Gallica (the French National Library).

Доступно преко Националне библиотеке Француске, на дан 10. 10. 2017., са: http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b86069579/f11.image.r=.langEN.

[85] **Déclaration de Paris**, 1856.

[86] Већ помињана **Convention pour l'amélioration du sort des militaires blessés dans les armées en campagnes du 22 août 1864**.

[87] **Saint Petersburg Declaration**, из 1868.г., која забрањује употребу такозване експлозивне муниције, а чији поједини делови и сада важе. Доступна, на дан 10. 12. 2017., са: http://www.weaponslaw.org/instruments/1968-Saint-Petersburg-Declaration.

[88] **Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide**, Adopted by the General Assembly of the United Nations, on 9 December 1948. *United Nations -Treaty Series*, Year 1951, vol. 78, стр. 277-322.

[89] По најпре у складу са **Женевском конвенцијом** из 1949.г.

економских, социјалних али и културних права људи. И то не само током оружаних сукоба већ уопште. Што значи и током мира, то јест и када нема оружаних сукоба на посматраном терену! Један број држава Људска права као посебну дисциплину регулише самим чином ратификације (то јест потврђивања за закон државе ратификатора) међународних легислативних уговора што регулишу различите сегменте људских права. Друге пак на бази таквих текстова (ратификованих или не) формирају своје (оригинерне) законске текстове намењене заштити људских права. При том ваља знати да се одреднице међународно-правних текстова што регулишу и штите људска права[90] појављују као основа за функционисање међународних судова, пре свега Европског суда за заштиту људских права.

Заједничка карактеристика међународном ратном праву, међународном хуманитарном праву и људским правима, као посебним дисциплинама, је да захтевају да државе Стране међународних уговора што их ратификују (потврђују) изврше њихову имплементацију у своја законодавства. Сам акт ратификације (потврђивања) не обухвата само поступак и процес проглашавања за закон државе каквог легислативног међународног акта, већ и испуњавање обавезе да се омогући законито функционисање по основу ових ратификованих докумената. Што значи формирање за то потребних тела, односно организација, унутар самих држава ратификатора, или пак јасно одређивање који ће од већ постојећих елемената државног апарата обавезе из ратификованог текста преводити у стварност. А то такође подразумева, овим путем, и омогућавање на националном (унутардржавном) нивоу правосудне заштите дотичним међународним актима успостављених: права, обавеза, одговорности али и вредности!

[90] Примера ради **European Convention on Human Rights**, у оригиналу названа **The Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms**, отворена за потписивање у Риму 4. новембра 1950.г., до сада више пута новелирана.

9.
О МЕЂУНАРОДНОМ КРИВИЧНОМ ПРАВУ КАО ДИСЦИПЛИНИ ОД ЗНАЧАЈА ЗА ПРЕДМЕТ ИСТРАЖИВАЊА

9.1.
Развојни пут елемената што воде ка међународном кривичном праву

Сам избор предмета истраживања, то јест оријентација на изучавање значаја међународног кривичног права за заштиту еколошких права, вредности и односа, захтева од нас да, пре него ли приступимо поменутом изучавању, укратко изложимо у науци прихваћена становишта шта то уопште јесте само међународно кривично право, те које од његових виђења, а посебно остварених елемената развоја, и ми сматрамо значајним, нарочито обзиром на изабрани предмет те циљеве ове студије.

Како смо то већ нагласили на претходним страницама, неки од елемената међународног јавног права као формалног договора о уређењу односа држава у миру те посебно у рату, али и о забранама извесних понашања у овим ситуацијама те могућег кажњавања истих, који се отуда могу да посматрају као елементи онога што савремена наука назива Међународним кривичним правом, познати су нам још од времена антике[91], као и касног средњег века, када се посебно говорило о пиратству и произвођењу робова те трговању истим[92]. Али свој стварни, пре свега

[91] Види шире:
David J Bederman, поменуто дело,
Mahmoud Cherif Bassiouni (1999.): **Crimes against Humanity in International Criminal Law**, 2nd rev. ed., стр. 517,
Beth Van Schaack and Ron Slye (2007): **A Concise History of International Criminal La**w, Santa Clara University School of Law, Santa Clara Law Digital Commons, стр.: 7-8., и
Bardo Fassbender, Anne Peters (2012) (eds.): **Oxford Handbook of the History of International Law**.

[92] Према:

формални, развој ови елементи доживљавају почев са половином деветнаестог[93], те посебно на самом почетку двадесетог века, а посебно за време и после II светског рата. Отуда је логично да се у сваком истраживању усмереном на материју међународног кривичног права пажња прво усмери на низ докумената који једним својим делом, или у целини, регулишу материју која обухвата нежељена, из тог разлога и проскрибована (забрањена) делања. То јест документа која формално јасно формирају материјално-правне основе за потоње инкриминације дотичних нежељених деловања. Тек потом и она докумената која формално правно одређују инкриминисана понашања физичких лица, пре свега, али не и само, током ратних дејстава. Другим речима: формирају (одређују) њихова логичка бића. Али, као што ће се то кроз даљи текст рада видети, тек повезујући се са прецизираним материјално-правно одређеним основама.

Мада већина аутора, говорећи о могућим деликтима међународног кривичног права, указује само на такозване Хашке и Женевске конвенције те пратеће им протоколе, сматрамо да је ових и за нашу тему изузетно значајних елемената неоспорно много већи број. Са наше стране, на овом месту Вам се хронолошким редом наводе оне легислативне конструкције које сматрамо за најзначајније формално дефинисане материјално-правне основе за постојање деликата међународног кривичног права[94], и то:

I – на самом почетку 20. века (1907.г.) донета **Четврта Хашка конвенција - Конвенција о поштовању закона и обичаја ратовања на копну**, као и њен анекс: **Правилник о законима и обичајима рата на копну**[95],

II – **Женевски Протокол**, из 1925.г., којим је принцип забране употребе пројектила са штетним гасовима, из **II Хашке конвенције** (1899.г.), проширен на забрану употребе:

а.) хемијског оружија уопште (али не и на забрану његовог поседовања), као и

б.) бактериолошких метода ратовања[96],

III – **Уговор о заштити уметничких и научних институција и историјских споменика** (**Рерихов пакт**), из 1933.г.[97],

---

Mahmoud Cherif Bassiouni (2008): International Crimes: The Ratione Materiae of International Criminal Law', in: Mahmoud Cherif Bassiouni (ed.): **International Criminal Law. Vol I: Sources, Subjects and Contents**, 3rd ed., Martinus Nijhoff Publishers: Leiden 2008, стр. 129.

[93] Види ближе **Paris Declaration Respecting Maritime Law**, из1856.г, међународно-правни акт који је дозвољавао пиратерију само између зарађених страна, те упореди са **Женевском конвенцијом о отвореном мору** (**The Geneva Convention of the High Seas**), из 1958.г., која инкриминише (чланом 15.) сваки акт пиратства у односу на брод или авион.

[94] При чему ћемо и о неким другим током излагања текста књиге такође нешто рећи.

[95] **Convention (IV) respecting the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land**. The Hague, 18 October 1907.

[96] **The 1925 Geneva Protocol prohibits the use of chemical and biological weapons in war**. Geneva under the auspices of the League of Nations, from 4th May to 17th June 1925. Ступио на снагу 8. фебруара 1928.г. И сада важећи.

IV –документа од значаја за формирање и рад Међународног војног суда, познатог и као Суд из Нирнберга[98],

V – **Конвенција о геноциду**[99],

VI – 1949. године донете такозване Женевске конвенције, и то:

- **Прва Женевска конвенција – Конвенција о побољшању положаја рањеника и болесника у оружаним снагама у рату Женева**[100],
- **Друга Женевска конвенција - Конвенција за побољшање положаја рањеника, болесника и бродоломаца оружаних снага на мору**[101],
- **Трећа Женевска конвенција - Конвенција о поступању с ратним заробљеницима**[102], те
- **Четврта Женевска конвенција - Конвенција о заштити грађанских особа у вријеме рата**[103],

а њихови пратећи протоколи током 1977., те 2005.г., и то:

- **Допунски Проткол уз Женевску конвенцију од 12. Августа 1949.г**., а који се односи на зштиту жртава међународних сукоба (тзв. **Протокол I**)[104],
- **Допунски протокол уз Женевску конвенцију од 12. августа 1949. године**, а који се односи на заштиту жртава немеђународних оружаних сукоба (**Протокол II**)[105], те

---

[97] **Treaty on the Protection of Artistic and Scientific Institutions and Historic Monuments** (Roerich Pact), Approved by the High Contracting Parties, animated by the purpose of giving conventional form to the postulates of the resolution approved on 16th December 1933, by all the States represented at the Seventh International Conference of American States, held at Montevideo. Документ је доступан у штампаној форми, као: **Treaty on the Protection of Artistic and Scientific Institutions and Historic Monuments** (Roerich Pact), 167 L.N.T.S. 289.

[98] И то:

I - **Declaration on German Atrocities** (Декларацију о немачким злоделима), познату и као **Московска декларација**, од 30. 10. 1943.г., формирана од стране Совјетског Савеза, Велике Британије и САД, договор да се суди припадницима апарата III рајха (Немачке), за злодела учињена у рату,

II - **Agreement for the prosecution and punishment of the major war criminals of the European Axis**. Signed at London, on 8th August 1945, споразум о успостављању Међународног војног суда, и

III - **Пратећа Повеља Лондонског споразума**, у оригиналу названа **Charter of the International Military Tribunal**.

[99] **Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide**, Adopted by the United Nations General Assembly Resolution 260 (III), on 9th December 1948.

[100] **Geneva Convention (I) for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field**, Geneva, 12th August 1949.

[101] **Geneva Convention (II) for the Amelioration of the Condition of Wounded, Sick and Shipwrecked Members of Armed Forces at Sea**. Geneva, 12th August 1949.

[102] **Geneva Convention (III) relative to the Treatment of Prisoners of War**. Geneva, 12th August 1949.

[103] **Geneva Convention (IV) relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War**. Geneva, 12th August 1949.

[104] **Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts** (**Protocol I**), 8th June 1977.

- **Допунски протокол уз Женевску конвенције од 12. августа 1949. године, а који се односе на усвајање додатног распознавања (Протокол III)**[106],

VII – 1954.г. донета **Конвенција о заштити културних добара у случају оружаног сукоба**[107],

VIII – **Уговор о Анктарктику**, из 1959.г., који га демилитаризује и интернационализује, а пратећи протокол[108] пружа еколошку заштиту[109],

IX – **Уговор о контроли оружаног коришћења морског дна**, из 1971.г.[110],

X – **Конвенција о превенцији загађивања мора бацањем отпада и других материја**, из 1972.г.[111],

XI – **Конвенција о биолошком оружију** (1972.г.)[112],

XII - **Конвенција о заштити културног наслеђа** (1972.г.)[113],

XIII – 1973.г. донета **Међународна конвенција о сузбијању и кажњавању злочина апартхејда**[114],

XIV - **Конвенција о забрани модификација животне средине** (1977.г.)[115],

---

[105] **Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12t August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts** (**Protocol II**), 8th June 1977.

[106] **Protocol additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Adoption of an Additional Distinctive Emblem** (**Protocol III**), 8th December 2005.

[107] **Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict**. The Hague, 14th May 1954.

[108] Пуним именом **The Protocol on Environmental Protection to the Antarctic Treaty**, такође познат и као

- **The Antarctic-Environmental Protocol**, и
- **Madrid Protocol**,

закључен у Мадриду 4 октобра 1991, ступио на снагу 1998., а подлеже ревизији тек 2048.г.

[109] **Уговор о Анктарктику** послужио је и као шаблон за формирање такозваног **Тлателолко уговора**, из 1967.г. (амандмани 2002.), између латиноамеричких и држава Кариба, којим су тежиле да спрече ширење нуклеарног оружија и његово базирање на својим територијама. Види:

Treaty for the Prohibition of Nuclear Weapons in Latin America and the Caribbean. Treaty of Tlatelolco (**Amended**). Secretariat, S/Inf. 652 Rev. 3rd, January 29th, 2002.

[110] "**Treaty on the Prohibition of the Emplacement of Nuclear Weapons and Other Weapons of Mass Destruction on the Sea-Bed and the Ocean Floor and in the Subsoil Thereof**. Opened for signature at London (L), Moscow (M) and Washington (W): 11 February 1971. Entered into force: 18 May 1972. Доступно на дан 24. 01. 2018., са: http://www.nti.org/media/pdfs/aptseabd.pdf.

[111] **Convention on the Prevention of Marine Pollution by Dumping of Wastes and Other Matter 1972** (the London Convention), формирана на тражење United Nations Conference on the Human Environment (June 1972, Stockholm), сачињена на Intergovernmental Conference on the Convention on the Dumping of Wastes at Sea (13 November 1972, London).

[112] **The Biological Weapons Convention**. У оригиналу: **Convention on the Prohibition of the Development, Production and Stockpiling of Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons and on their Destruction**. Отворена за потписивање на дан 10. 04. 1972., ступила на снагу 26. 03. 1975.

[113] **Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage**, Paris 1972. Добијена од: UNESCO World Heritage Centre.

[114] **International Convention on the Suppression and Punishment of the Crime of Apartheid**, adopted by the General Assembly of the United Nations on 30 November 1973.

XV – **Конвенција о забрани и ограничавању употребе извесних конвенционалних оружија која могу да тешко рањавају или производе друге нехумане ефекте** (1981.)[116],

XVI – **Светска повеља о природи** (1982.)[117],

XVII – **Резолуција Генералне скупштине УН о последицама рата** (1982.г.)[118],

XVIII – 1984. године донета **Конвенција против мучења и других свирепих, нехуманих или понижавајућих казни или поступака**[119],

XIX – 1998.г. донет документ којим се оснива Међународни кривични суд[120], као и његов Статут[121].

Иако то можда по неком читацу и није познато, сваки од наведених докумената може да пружи формални допринос формирању материјално-правног основа (или сета ових основа) за утврђивање постојања или непостојања неког од међународних кривичних дела у конкретном случају. Шта више, могу да се посматрају као она документа од којих се то у стварности по најпре може да очекује. Отуда Вам их на овом месту и наводимо, иако не превиђамо могућност да и који други документи, не само ови наведени а од глобалног значаја, такође могу да пруже материјално-формалне основе за утврђивање постојања неког од деликата кривичног права.

---

[115] **Convention on the Prohibition of Military or Any Other Hostile Use of Environmental Modification Techniques** (**ENMOD Convention**). Adopted by Resolution 31/72 of the United Nations General Assembly on 10th December 1976.

[116] **Convention on Prohibitions or Restrictions on the Use of Certain Conventional Weapons Which May be Deemed to be excessively Injurious or to Have Indiscriminate Effects, or Inhumane Weapons Convention** (**Convention on Certain Conventional Weapons**). Geneva, 10th October, 1981.

[117] **World Charter for Nature**, New York, UN Resolution 37/71 28th October 1982.

[118] **Remnants of war** (UNGA Resolution 37/215, 20th December 1982.

[119] **Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment**. New York, 10 December 1984.

[120] У вези речено види:

Final Act of the United Nations Diplomatic Conference of Plenipotentiaries on the Establishment of an International Criminal Court. Done At Rome on 17 July 1998. U.N. Doc. A/CONF.183/10.

[121] **Rome Statute of the International Criminal Court, circulated as document A/CONF.183/9 of 17 July 1998 and corrected by process-verbaux of 10 November 1998, 12 July 1999, 30 November 1999, 8 May 2000, 17 January 2001 and 16 January 2002**. Дотични Статут ступио је на снагу 1. јула 2002.г.

9.2.
Приступ критичком посматрању међународних кривичних дела

Иако се процес формирања и ступања на снагу претходно наведених, као и бројних других, легислативних докумената различитих грана међународног јавног права, од значаја и за материју међународног кривичног права, није одвијао као дужевремени и циљно усмерен акт кодификације, већ стварања елемената који у својој укупности пре свега попуњавају елементе сложеног мозаика међународног јавног права, чинећи то у складу са у актуелним временима исказаним потребама, дотични процес омогућио је посленицима правне науке да размишљају о условима и току формирања међународног кривичног права. Такође и о његовим основама, као и о томе шта оно уистину обухвата.

Претходно реченом допринос пружају и пре више деценија стартовани процеси формирања низа међународних ратних те кривичних судова. Пре свега Нирбершког суда и Суда у Токију[122]. Судова које, формално-правно посматрано, уистину и не можемо да назовемо међународним кривичним судовима већ судовима великих сила формираним за суђења поводом злочина почињених од стране поражених држава и њихових посленика. А пре свега оних извршених током II светског рата. Иза њих (временски) следи и једног броја њима правно-логички сличних, обзиром на предмете њиховог бављења, као и логику дејстава, али формираних не више само дејством великих сила већ у многоме и Уједињених нација. Истичемо да посебно место у том процесу заузима формирање за ову материју најзначајнијег: Међународног кривичног суда[123].

Током овог процеса тежило се формирању не само правила њиховог рада већ и сагледавању те својеврсном филтрирању принципа на бази којих би дотични судови радили. Али и јасног одређења које то деликте ваља да покривају својим радом. У томе се ишло како од већ формално формираних правила међународног јавног права, његових различитих дисциплина, тако и примене опште усвојених принципа, што не значи увек и формално потврђених од масе држава.

---

[122] А који су деловали у времену новембар 1945. - октобар 1946, односно мај 1946. - новембар 1948. године.

[123] У вези речено види:

Final Act of the United Nations Diplomatic Conference of Plenipotentiaries on the Establishment of an International Criminal Court. Done At Rome on 17 July 1998. U.N. Doc. A/CONF.183/10.

Имајући све напред речено у виду Шериф Басиуни[124] истиче да су управо ови, формално исказани, елементи најзначајнији за појаву и развој међународног кривичог права, односно од веће важности но усвојени обичаји међународног јавног права.

Уколико се изврши дубља анализа:

- како напред поменутих конвенција и протокола, тако и
- докумената по основу којих је извршено оснивање али и организовање рада поменутих судова, као и
- бројних текстова посленика правне науке,

тада можемо да приметимо како се у правној науци и струци кривична дела третирана унутар међународног кривичног права, такозвана *међународна кривична дела*, посматрају не на један универзалан начин већ са различитих концептуалних полазишта. При том ови приступи имају полазне основе у много раније формираним начинима размишљања како се уопште кривична дела могу да дефинишу.

Међу правницима су у великом броју присутни заговорници такозваног „природног права“. Људи који истичу да се кривично дело базира на постојању или непостојању каквог кључног квалитета који разликује дотично кривично дело од неког некривичног чињења. Па тако кривичним делом најчешће означавају какво поступање које карактерише „морална кривица“ или, још чешће, нека озбиљна повреда нанета друштвеној заједници. Како то један број аутора средином двадесетог века истиче, кривична дела су она дела која повређују универзалне моралне норме. Ова дефиниција, која вуче корене још из радова објављиваних током 18. века[125], временом се показала недовољном. Из тог разлога је даље разрађивана, а пре свега допуњавана, по најпре од стране теоретичара права са англо-саксонског говорног подручија[126]. Али није пружила неопходне а комплетне одговоре на питање шта то све логички чини какво кривично дело? Иако је својим развојем током времена допринела сагледавању такозваних материјалних елемената кривичних дела. А, слободни смо да то кажемо, и посматрању могућих материјалних основа за формирање сложених логичких бића бројних кривичних

[124] Mahmoud Cherif Bassiouni (9. 12. 1937- 25. 9. 2017), правник, професор емеритус на DePaul University (Чикаго, Илиноис, САД) у времену 1964. – 2012.г., те 1975.-2012.г. на бројним функцијама унутар УН.

[125] Међу којима је најзначајнији аутор Вилијам Блекстон. Види:

Blackstone, William, Sir (1723-1780): **Commentaries on the Laws of England, Book the Fourth** (The Fourth Edition), Chapter the first – Of the nature of crimes and their punishment. Printed at the Clarendon Press, Oxford, Year 1770, стр. 5, пасус 2. и 3.

Доступно на дан 27. 01. 2018., са:
https://ia902705.us.archive.org/0/items/commentariesonla04blac/commentariesonla04blac.pdf.

[126] Види посебно:

Dworkin, A. Ronald (1982): Natural Law Revisisted, *University of Florida Law Review*, стр. 165.-188.

дела[127]. А то нас већ води и ка сагледавању другог – формалног приступа одређивању кривичних дела уопште.

Такозвани *формални приступ* у дефинисању кривичних дела уопште исказује се као виђење кривичног дела као акта (поступања) забрањеног законом, који отуда подлеже каквим законом прописаним последицама. Јасно, тек пошто се од стране надлежног државног органа спроведе законити поступак утврђивања да ли јесте или није дотично дело учињено у времену по ступању на снагу норме која га инкриминише. У случају бројних кривичних дела ово и није могуће да се учини само по основу неке од кривичних норми из основног или споредног кривичног законодавства. Управо је неопходно да се види да ли које чињење погађа (крши) неко или нека обавезујућа правила понашања успостављена елементима важећег законодавства. Код таквих кривичних дела можемо да говоримо о комплетирању логичког бића које од кривичних норми тек ако у конкретном случају има и тих елемената његовог логичког бића. Ово уистину важи не само за кривично законодавство Републике Србије већ практично сва модерна кривична законодавства. Тек потом можемо у конкретном случају да идемо на утврђивање чињенице (или чињеница) неопходне да се утврди и да ли постоји кривица лица подвргнутог конкретном поступку.

Управо, служећи се логиком објашњеном у претходном пасусу, је амерички правник Џером Хал још почетком педесетих година двадесетог века приступио посматрању међународних кривичних дела. Дефинисао их је као дела која су произашла из развоја сазнања базираних на оствареном у националним кривичним законодавствима, те кривичном праву као научној дисциплини[128]. Али Хал у својим размишљањима иде и даље те дубље. Он посебно инсистира на кривичном праву уопште, отуда и међународном кривичном праву, као формираном систему, који не само да поседује правила (норме) већ и организацију, тачније: систем дотичних правила. Шта више, да је то ултимативни захтев кривичног права као правне науке, али и развијеног законодавства[129].

---

[127] О томе смо посебно детаљно писали објашњавајући *логичка бића* еколошких кривичних дела која смо формирали за:

а.) **Кривични законик Републике Србије** (такозвано основно кривично законодавство), али и

б.) један број кривичних дела унутар низа еколошких закона Србије (као елементе такозваног споредног кривичног законодавства).

У вези реченог види рад Владана Јолџића унутар:

Јолџић Владан и Јовашевић Драган (2012.г.**): Еколошко кривично право, међународни и уставни основи, стварност и могућности**. Издавач: Институт за криминолошка и социолошка истраживања и Министарство просвете и науке Републике Србије, стр. 92-390.

[128] Види ближе:

Jerome Hall (1952): Science and Reform in Criminal Law. Унутар: *University of Pennsylvania Law Review*, Vol. 100, No 6,стр.: 787-804.

Доступно.на дан 7. 1. 2018., са:
http://scholarship.law.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=8003&context=penn_law_review.

[129] У вези реченог види:

Jerome Hall, поменути рад, стр. 788., и

Полазећи са ових становишта, формалистички оријентисани аутори само *кривично дело уопште*, отуда и *међународно кривично дело*, посматрају као:

- оно чињење, то јест дело, које забрањује неки легислативни акт,
- дело које за собом повлачи известан поступак, уобичајено:
    - назван кривичним поступком, те
    - поступак иницран и контролисан од стране државе,
- дело које за собом повлачи кажњавање[130].

Али ако генералном дефинисању кривичног дела приступимо материјално формално те објективно-субјективно, тада исто можемо да посматрамо нешто сложеније, и то као:

- оно чињење, то јест дело, које забрањује неки легислативни акт,
- делање (чињење или нечињење) које погађа ког субјекта права, тачније:
    - његова права и/или
    - његове вредности - вредности које му легитимно, а посебно легално, припадају,
- дело које за собом повлачи известан поступак, уобичајено:
    - назван кривичним поступком, те
    - поступак иницран и контролисан од стране државе,
- дело које за собом повлачи кажњавање[131].

Аналогно овом виђењу *међународно кривично дело* може да се посматра као *акт физичког лица* који међународно право забрањује, те обезбеђује да се може да подвргне „мање или више аналогним поступцима и кажњавању које карактеришу кривична законодавства држава[132]“. Такође, са формалне тачке гледишта, и као оно поступање за које неки мултилатерални легислативни уговор међународног јавног права захтева да га државе подвргну поступку и кажњавању, што уистину значи и постојање претходне обавезе за државу-Страну да такво нежељено понашање на адекватан начин имплементира међу важеће

Edward M. Wise (1989): International Crimes and Domestic Criminal Law. У: *DePaul Law Review,* Volume 38, Issue 4, pp. 923-966, посебно стр. 925.

[130] Види ближе:

Edward M. Wise, поменути рад, стр. 924.

[131] Дефинишући кривична дела уопште на приказани начин ми се у суштини слажемо са ставовима које је пре више од 250 исказао Blackstone, на стр.: 5.-7. књиге 4. напред поменутих **Коментара закона Енглеске**.

[132] Такође:

Edward M. Wise (1989): **International Crimes and Domestic Criminal Law**, стр. 926.

На жалост, то морамо да нагласимо, у моменту писања радова цитираних аутора, међу њима и Едварда Вајса, али и каснијем, јасно је истакнуто да само формално дефинисање, какво је присутно унутар држава, није могуће по аналогији применити на Међународно кривично право, обзиром да унутар истог и не постоје сви они елементи апарата (институционалне специјализације) и поступака који су присутни унутар националних кривичних законодавстава. Тачније, да на међународном нивоу постоје томе само аналогни али не и логички идентични елементи.

инкриминације свог основног кривичног законодавства[133]. Такође и да важећа правила кривичног поступка дотичне државе Стране посматраног уговора омогућавају испитивање случаја и, ако за то има основа, санкционисање. А како се деликт може да учини на територији једне државе а починилац потом налази на територији које друге, аналогно националним кривичним законодавствима која то одавно решавају, у случају оваквих, међународних кривичних дела, логично је и постојање обавезе за државе Стране да међусобно сарађују:

- у изручивању починилаца, као и
- у прикупљању неопходних елемената за спровођење истражних радњи које воде ка утврђивању да ли постоје:
    - дело, и
    - кривица за инкриминисано дело.

Но сви ови, временом схваћени и подржани, елементи за:

а.) дефинисање, отуда и

б.) у конкретном случају утврђивање постојања или непостојања међународног кривичног дела,

водили су ка још неким занимљивим развојним фазама.

Како бројни мултилатерални а легислативни уговори јасно говоре и о разноврсним обавезама држава Страна, међу којима и да поштују прописана жељена поступања, то је поред идеје и норми које говоре о кривици физичких лица постепено долазило и до формирања идеје да се и државе, као и друга правна лица, подвргну и казненој одговорности. Управо аналогно одговорности која већ дуги низ деценија постоји, примера ради, за наношење разноврсних облика материјалне штете. Отуда се, како то каже Тјункин (Tynkin), и поред напред објашњених, а у суштини опште усвојених, ставова о кривичној одговорности физичких лица за међународна кривична дела, већ током седамдесетих година двадесетог века постепено кристализују и другачија размишљања. Она која траже да се на легислативне нивое уведе и *кривична одговорност држава* за међународна кривична дела[134]. При том, уколико извршимо макар летимичну анализу таквих текстова, можемо да уочимо формирање два међусобно опречна става о носиоцима одговорности за међународна кривична дела:

---

[133] Добар пример овоме је:

Кривични законик Републике Србије, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 и 94/2016., његова Глава тридесет четврта - Кривична дела против човечности и других добара заштићених међународним правом.

[134] За адекватан основ оваквом приступу најчешће су означавани:

члан 3. **Хашке конвенције (IV) од 1907**.г., који прописује да су „одговорне за сва дела која почине лица која припадају њеним оружаним снагама“, и

члан 91. **I Допунског протокола**, који прописује да је држава одговорна за „сва дела која учине лица која се налазе у редовима њених оружаних снага”.

- *„први*, да су за међународна кривична дела пре свега одговорне државе, а да физичка лица одговарају само по основу кривичних законодавстава држава[135], и
- *други*, да и државе и физичка лица, као субјекти права уопште, отуда и међународног јавног права, могу, отуда и да би требало, да буду одговорни за међународна кривична дела, па чак и директно, и то не само на нивоу националних законодавстава и пред националним судовима[136]*“*.

Став да за међународна кривична дела не би требало да одговарају само физичка лица свој замах исказује нарочито кроз рад такозване Међународно-правне комисије[137]. Али то још увек не значи да овај став производи последице које заговара један број чланова дотичне комисије. То јест увођење међународне кривичне одговорности држава по основу којег документа међународног јавног права. Ово из једноставног разлога што су противници оваквог става јасно указали на чињеницу:

1. да не постоји међународни кривични поступак примењив према државама, као и
2. да не постоје ни међународне институције овлашћене да спроведу овај поступак, а такође и да
3. не постоје ни легалне могућности да се према државама примене кривичне санкције, то јест да не постоје међународно правна законска решења о врстама и извршавању санкција спрам држава.

При том су наглашавали и како би се увођењем кривичне одговорности држава, у конкретном случају пресуђивањем држави, одговорним уистину прогласио и народ под јурисдикцијом дотичне државе, а што је правно и етички нелогично. У времену седамдесетих и осамдесетих година двадесетог века, уз претходно наведене елементе, указивано је и на тада актуелну чињеницу непостојања каквог међународног кривичног суда те правила његовог поступања[138].

---

[135] Што базирају на чињеници да бројни међународни, а у суштини легислативни, уговори обавезују државе да обезбеде кроз своја законодавства казнено-правну заштиту поштовања односа и вредности чије принципијелно уређење врше дотични акти међународног јавног права.

[136] Тако исто:

Grigory Ivanovich Tunkin (1974): **Theory of International Law** (Edited and translated by William E. Butler), Harvard University Press, стр. 396.

[137] Види ближе:

Document A/31/10 – Report of the International Law Commission on the work of its twenty-eight session, 3rd May – 23rd July 1976, Official Records of the Genaral Assembly, Thirty-first session, Suplement No. 10,

посебно тзв. **Преднацрт члана 19**, који предвиђа да „неки међународно незаконит акт, који произилази из кршења од стране државе какве међународне обавезе које је толико есенцијално за заштиту основних интереса међународне заједнице да се та повреда препознаје као кривично дело од стране дотичне заједнице као целине, чини међународно кривично дело“.

[138] Што је уистину и био валидан аргумент све до формирања напред поменутог Међународног кривичног суда те његовог **Статута**. У вези реченог посебно види:

Заговорници и једног и другог приступа, то јест да су за међународна кривична дела одговорна:

а.) искључиво физичка лица, односно
б.) и државе, као правна лица, а не само физичка лица,

то је очигледно, материји приступају формално-легалистички, посматрајући *међународна кривична дела* као *забрањена дела* чије одигравање за собом повлачи:

- *извесне поступке*, упрво зарад испуњавања обавезе утврђивања одговорности субјеката (истрагом, тужбом те пресуђењем), те управо из ове потребе, и
- *претходног прописивања*, што значи *формалног забрањивања* каквог нежељеног чињења.

Другим речима, овај, формално-легалистички, приступ подразумева неопходност двеју фаза приступа каквом конкретном проблему, исказаних као:

- *остваривање поступка утврђивања одговорности*, али и такође и, на бази истог, уколико се утврди деликт, или пак деликти,
- *произвођење последице(а) кажњавања* за дотично(а) забрањено(а) а учињено(а), отуда и пресуђено(а) дело(а), а по основу за то формално уређеног поступка.

Имајући све напред речено у виду јасно је да се, са формалне тачке гледишта, међународно кривично дело посматрало, али се и сада дефинише, као међународни деликт формулисан у оквиру каквог међународног споразума легислативне природе који обавезује позване Стране (државе ратификаторе) да обезбеде:

1. неопходан *поступак* за његов кривично правни третман, као и
2. неопходна законска правила путем којих ће да изврше:
   - *инкриминисање* те *санкционисање* дотичног деликта, а разуме се,
   - по утврђивању кривице починиоца, и *остваривања санкција*.

Али деликт за који је увек одговорно конкретно физичко лице као субјект права. То, другим речима, значи да успоставе неопходне елементе у својим законодавствима, то јест *правилима кривично-правног поступка* као и самог *материјалног кривичног права* (законодавства).

Улазећи у процес образлагања међународног кривичног права као дисциплине од значаја за предмет истраживања, на овом месту смо Вам дужни још

Rome Statute of the International Criminal Court, Circulated as document A/CONF.183/9 of 17th July 1998 and corrected by process-verbaux of 10th November 1998, 12th July 1999, 30th November 1999. May 2000, 17th January 2001 and 16th January 2002.

Статут је ступио на снагу 1. јула 2002.г.

нека објашњења. Наиме, поред једног, не тако великог броја легислативних докумената међународног јавног права, а посебно међународног ратног права, за које је јасно да су дефинисали и на специфичне начине инкриминисали деликте међународног кривичног права, нарочито је време друге половине двадесетог века довело до развоја замашног броја такође легислативних докумената, као и пратећих им аката, који су постепено установљавали и све бројнија кривична дела, од којих већина не може бити посматрана као ратни деликти. Иако њихова појава логички захтева кривично правну реакцију на међународном нивоу, тачније, по основу правила међународног кривичног права. Отуда не чуди што се у правној науци и струци, у овом моменту, кривична дела третирана унутар међународног кривичног права деле на две групе:

- ***прву***, коју најчешће називају *међународна кривична дела у ужем смислу*, или пак *права* или *чиста међународна кривична дела*, а која обухвата:
    1. деликте геноцида,
    2. злочине против хуманости,
    3. ратне злочине, и
    4. злочине агресије, те
- ***другу***, *ширу*, често називану и *неправа* или *мешовита међународна кривична дела*, око које се још увек води полемика шта уистину обухвата. Али се најчешће сматра да у ову, ширу групу, спадају и дела: тероризма, мучења, те пиратства, иако има аутора који овом скупу придружују и друге групе деликата, најчешће оне везане за међународну трговину дрогама.

Како је развојем међународно-правних односа током времена оформљен заиста велики број разноврсних, а у суштини легислативних, међународних уговора, то је разумљиво зашто је професор Басиуни формирао свој став да су основе међународног кривичног права пре свега лоциране унутар усвојених легислативних докумената међународног јавног права, те да се не базирају само на договорима великих сила да се формирају такозвани ратни судови за злодела почињена током ратних дејстава. Овакав став базирао је на свом дугогодишњем истраживачком раду, који карактерише не само примена метода прикупљања грађе и њеног сортирања, већ, управо да би то урадио, и коришћења:

- *аналитичког* те *компаративног метода*, потом
- *материјално-нормативног метода,* са циљем да све норме које регулишу исту врсту правних односа, у овом случају оних који се тичу нежељених отуда и инкриминсаних деликата, систематски сакупи, те среди у једну целину, са задатком да створи слику реално постојећег у међународном јавном праву, а од значаја за потоње сагледавање материје онога што би назвао Међународним кривичним правом,
- *нормативно-правног метода*, кроз сам поступак утврђивања формалне стране анализираних међународно-правних докумената, као и њихових

међусобних хијерархијских односа, а посебно оних њихових елемената путем којих је извршио диференцирање разноврсних деликата, отуда и

- *формално-нормативног метода*, зарад утврђивања правне снаге као и међусобног хијерархијског односа елемената међународно-правних докумената од значаја за успостављање и примену казнено-правних норми, те, у финалу, и
- *логичко-нормативног метода*, у процесу анализе прикупљене грађе те њених казнено-правно оријентисаних елемената, посматрајући их *не само као појединачне логичке творевине* већ и као *масу која може да се систематизује*.

Овај рад Басиунија обухватио је дубоку анализу чак 267 конвенција, из којих је издвојио 28 међународних кривичних дела[139], и то посебно: 1. агресију, 2. плаћеничко учествовање у ратним сукобима (mercenarism)[140], 3. ратни злочин, 4. нуклеарни тероризам, 5. крађу нуклеарног материјала, 6. апартхејд, 7. робовласништво и праксе повезане са робовласништвом, 8. тортуру и друге облике мучења, 9. нехумани или деградирајући третман, 10. незаконите експерименте на људима, 11. пиратство, 12. отмице авиона и 12. противзаконита поступања против међународне ваздухопловне сигурности, 13. незаконите акте против поморске пловидбе, као и 14. незаконите акте против сигурности поморских платформи, 15. претњу и употребу силе против међународно заштићених особа, 16. злочине против персонала УН, 17. узимање цивилних талаца, 18. коришћења експлозива, 19. незаконита коришћења поште, 20. финансирање тероризма, 21. незаконити трговину дрогама и са тим повезана кривична дела, 22. организовани криминал, 23. уништавање и/или крађу националних блага, 24. незаконите акте против извесних међународно заштићених елемената животне средине, 25. међународну трговину порнографским материјалима, 26. фалсификовање и друга дела кривотворења, 27. незаконито мешање у рад подморских каблова, те 28. подмићивање страних дипломатских службеника. Но, ако само логичко-лексички анализирамо побројане деликте, међу њих 28, очито је да када се поједини наводе уистину се не ради о кавом јединственом логичком бићу деликта већ о више таквих логичких бића, што значи посебних деликата које и ваља понаособ посматрати, мада као она која припадају некој групи коју повезује какав заједнички именитељ. Па тако, наглашавамо, ваља међусобно разликовати бројне деликте који могу

[139] Види детаљније:
Mahmoud Cherif Bassiouni (1983): The Penal Characteristics of Conventional International Criminal Law, стр. 27. и 28., у: *Case Western Reserve Journal of International Law*, Volume 15, Issue 1, pp. 27-37, Cleveland, Ohio, USA, и
Mahmoud Cherif Bassiouni (2008): International Crimes: The Ratione Materiae of International Criminal Law', in: M. Cherif Bassiouni (ed.), **International Criminal Law. Vol I: Sources, Subjects and Contents**, 3rd ed., Martinus Nijhoff Publishers: Leiden 2008, стр. 134-135.

[140] По основу:
Convention for the Elimination of Mercenarism in Africa, Organization of African Unity, Done at Libreville, Gabon this 3rd day of July, 1977.

поседовати неке заједничке именитеље, али не и у свему исте елементе логичких бића, па тако, када размишљамо о еколошким деликтима ваља нам да из ових 28 од басиоунија наведених деликата разликујемо логичка бића која дефинишу:

- *нехумани* или *деградирајући третман*[141]**,**
- *отмице авиона* и (разноврсна) *противзаконита поступања против међународне ваздухопловне сигурности*[142],
- *незаконите акте против поморске пловидбе*, и *незаконите акте против сигурности поморских платформи*, али и
- *уништавање* и *крађу националних блага*, те
- *незаконите акте против извесних међународно заштићених елемената животне средине*,

што, како се из овог дела нашег размишљања може да закључи, уистину овај списак, који је Басионуни својевремено формирао, значајно проширује!

На овом месту подсећамо да је помениту професор Басиуни, анализирајући како наведену масу од 28 кривичних дела, тако и других незаконитих а међународним нормама проскрибованих деликата, иста негативна дела клаификовао и рангира као:

- међународне злочине (international crimes),
- међународне деликте (international delicts), и
- међународне прекршаје (international infractions)[143].

Уколико уђемо макар у летимичну анализу која не би обухватала само сагледавање логичких бића наведених *правих* као и *неправих међународних кривичних дела*, већ и друге пратеће параметре, долазимо до закључка да можемо уочити и неке њихове заједничке карактеристике. А пре свега:

- да се ради о деликтима који угрожавају или повређују основне вредности од интереса да буду, те отуда и јесу, заштићене нормама међународног права, што значи да се ради о актима који су уперени против међународне заједнице, односно њених елемената,
- да се ради о деликтима физичких лица, како припадника:
    - државног апарата[144], тако и

[141] А ови облици понашања могу бити исказани и кроз негативно поступање које директно погађа еколошке предуслове нормалног живљења, отуда, сматрамо, могу бити чак и облици онога понашања које називамо геноцидом!

[142] И ови деликти могу бити изведени са еколошким циљем или пак изазваном еколошком опасношћи и/или последицом.

[143] Види ближе:
Mahmoud Cherif Bassiouni (2003): **Introduction to International Criminal Law**. Transnational Publishers, Ardsley, New York, стр. 118-133.

[144] Дотична међународна кривична дела можемо да посматрамо као такозвана класична међународна кривична дела.

- терористичких организација[145], али и
- лица која не припадају ни једној од претходно наведених категорија[146],

- да су дотична лица (починиоци) кривично одговорна по основу норми међународно-правних докумената, прецизније речено:
  - да су сами неопходни материјално-формални основи ове одговорности исказани управо нормама међународног права, као и
  - да су правила о одговорности јасно успостављена валидним легислативним актима међународног јавног а посебно међународног кривичног права,
- да се за дотична дела може, по основу међународно правних норми, да суди:
    - пред међународно успостављеним судовима, односно
    - и пред унутрашњим судовима држава, а по основу националних законодавстава усаглашеним са нормама међународног права, као и
- да државе сарађују у борби против међународних кривичних дела, те да се
- када је то правно основано, изврши и такозвани акт екстрадиције,
- да постоји колективна одговорност (Страна) да унутар својих држава ставе на снагу правила неопходна за ову кривично правну заштиту, као и правила неопходна за међународну кривично-правну сарадњу.

Како је то из саме напред поменуте анализе, али и диференцирања на:

1. *међународна кривична дела у ужем смислу* (*права* или *чиста међународна кривична дела*) и

[145] Што је прописано низом конвенција, примера ради са:
Convention on the High Seas, Geneva, April 29, 1958, 450 U.N.T.S. 82, чл. 14.,
Convention on Offenses and Certain Other Acts Committed on Board Aircraft, Tokyo, September 14, 1963, 704 U.N.T.S. 219, 20 U.S.T. 2941, T.I.A.S. No. 6768, члан 3(б), registered aircraft in flight over the territory of a particular state.
The Convention for the Suppression of Unlawful Seizure of Aircraft, The Hague, December 16, 1970, 860 U.N.T.S. 105, 22 U.S.T. 1641, T.I.A.S. No. 7192, чл.: 1., 2,м 5., 7., 8.,
и другим.

[146] То јест, да се ради о појединцима. Види, примера ради:
Convention to Suppress the Slave Trade and Slavery, League of Nations, 25th September 1926, 60 LNTS 253, Registered No. 1414. Доступно, на дан 28. 01. 2018., са: http://www.refworld.org/docid/3ae6b36fb.html, и
Convention Relating to the Suppression of the Abuse of Opium and Other Drugs, The Hague, January 23rd, 1912., *League of Nations Treaty Series*, vol. 8, pp. 188-239.

2. *неправа* (мешовита) *међународна кривична дела*, јасно, кривична дела која потпадају под деликте дефинисане Међународним кривичним правом, иста такође могу да се посматрају као:

2.1. кривична дела извршена током рата или које друге врсте оружаног сукоба, и

2.2. кривична дела која по својој природи могу да се посматрају као деликти извршени у миру.

Такође увек ваља имати у виду и да се бића дотичних кривичних дела у стварности исказују кроз кршење приписа успостављених унутар низа дисциплина које у својој укупности сачињавају међународно јавно право[147]. При том сама анализа нас упућује на још једну незаобилазну чињеницу од великог значаја. Да сви наведени деликти, а пре свега они што спадају у такозвана *основна кривична дела међународног кривичног права*, имају свој извор на два нивоа:

1. у међународно правним актима, али истовремено, и
2. националним кривичним законодавствима.

Али да, на жалост, у овом моменту, норме међународног кривичног права, а пре свега правила Међународног кривичног суда, важе само за оне државе које су ратификовале документа која се односе на исти[148]. Отуда и да се основни а у суштини хуманистички циљ формирања и развоја међународног кривичног права још увек не остварује у потпуности.

Указујући на проблеме остваривања међународног кривичног права, тачније, његовог непотпуног остваривања, указујемо да томе доприноси и врло сложена структура мозаика легислативних елемената што у својој укупности чине само међународно кривично право. Такође и чињеница да ови елементи огромним својим делом не потичу из докумената формираних, и на снази, са првенственим циљем превођења самог међународног кривичног права из правно-логичке (отуда и теоријске) творевине у практички примењиву. Шта више, да произилазе из формирања низа легислативних докумената, различитих, често међусобно преклапајућих дисциплина међународног јавног права. Све ово утиче чак и на превиђања неких у суштини незаобилазних елемената, попут, за формирање логичких бића многих кривичних дела међународног кривичног права, неопходних материјално-правних основа. Отуда, имајући управо речено у виду, улазећи у даље истраживање, морамо да имамо на уму како је међународно кривично право, у основи антропоцентрично (хуманистички) оријентисано, у многоме зависно од самог развоја људских права. Па тако, имајући на уму сам предмет овог

[147] О реченом примера ради види:
Edward M. Wise (1989): International Crimes and Domestic Criminal Law. У: *De Paul Law Review*, Volume 38, Issue 4, pp. 923-966, посебно стр.: 926-931.

[148] Примера ради САД и Израел, као и још један број држава, одбио је да ратификује **Акт о оснивању међународног кривичног суда** као и његов **Статут**.

истраживања, и права људи на здраву животну средину. Самим тим сматрамо да је неопходно да на овом месту укратко изложимо о дотичним правима, обзиром да је њихова регулација један од уистину сложених материјално правних основа оних елемената међународног кривичног права којима текућим истраживањем посвећујемо пажњу. Те да га морамо такође да узмемо у обзир, поред већ напред наведених осамнаест легислативних докумената међународног јавног права, као и њихових пратећих протокола и анекса.

10.
ПРАВО ЧОВЕКА НА ЗДРАВУ ЖИВОТНУ СРЕДИНУ

10.1.
Увод

Право човека на здраву животну средину ваља посматрати као јединствено право човека на више адекватно заштићених материјалних вредности од еколошког значаја. Пре свега, али не и једино, на оне које се истовремено исказују као основне еколошке вредности, без којих другим и није могуће постојање, али и као медијуми животне редине. А то су: ваздух, воде и земљиште. Отуда је појава и развој елемената правне заштите ових вредности, како уређивањем адекватних односа свих субјеката права ка истим, тако и успостављањем и развојем елемената њихове казнено правне заштите, сасвим логична. А такође заштите и свих других вредности од еколошког значаја које директно или индиректно зависе од дотичних медијума. А за то је неопходна и регулација односа од еколошког значаја и према бројним начинима понашања физичких и правних лица, укључујући и држава, понашања од којих зависе дотични медијуми, као и друге вредности, од хумано-еколошког значаја. Но, то не значи и да је ова заштита, у актуелном времену, адекватно развијена унутар бројних држава. Па, на жалост, још увек не и на међународно-правном нивоу. И то и поред тога што су нарочито током задњих пар деценија склапани бројни међународни уговори овоме намењени, те да њихов број непрекидно расте[149].

[149] О овоме сведоче чињенице:

- да је International Union for Conservation of Nature (IUCN), као међународна научна организација, истовремено и саветодавно тело Генаралне скупштине УН, још 24. II. 2008.г. објавио да је склопљено чак 1254 међународних уговора од примарног или пак и паралелног еколошког значаја (податак је аутор снимио на дан 1. IX. 2008., са: www.IUCN Treaties - Short Display.htm.),те да је
- Роналд Мичел још 2002.г. започео **Пројект базе података о еколошким споразумима**. У оригиналу: Ronald B. Mitchell. 2002-2018. **International Environmental Agreements Database Project** (Version 2017.1). Доступно са: http://iea.uoregon.edu/ на дан: 12 јануар 2018.

Право човека на здраву животну средину штите документа од глобалног али и уже исказаног значаја. Поједини од њих то чине својом целокупном структуром и логиком, унутар које шире одређене теме, а други директно се бавећи неким јасно одређеним предметом регулације од еколошког значаја. Разуме се, уколико право човека на здраву животну средину посматрамо као прву и основну карику, а од посебног значаја и за формирање материјално-правних основа за заштиту еколошких права и вредности на нивоу међународног кривичног права, тада, јер је то неопходно, дотичну материју слојевито проучавамо, па тако обраћајући пажњу и на:

- она документа која су ратификована (потврђена) од стране Републике Србије[150], али и
- документа међународног права која, и поред тога што их нисмо ратификовали, јесу од значаја и за нашу тему, из једноставног разлога што су опште прихваћена на нивоу међународне заједнице, те отуда и Републике Србије.

У овом истраживачком процесу пажњу укратко обраћамо и на поједина документа на које је чак и стручна јавност заборавила, а сасвим је сигурно да јесу важили за СФРЈ и СРЈ, а логично је да њихове одредбе буду и убудуће поштоване. Другим речима, морамо да их посматрамо као градивне елементе свеукупне материје што улази у предмет нашег истраживања.

Обзиром да ће у даљим излагањима пажња бити превасходно посвећена како елементима међународног јавног права, његовим дисциплинама од значаја и за овај истраживачки рад, али и елементима законодавства које смо формирали кроз дужи временски период, то се, пре тога, на самом почетку оријентишемо на анализу оних елемената чије је познавање предуслов таквог рада. То јест анализу докумената који по најпре припадају тзв. међународном јавном праву, његовим дисциплинама познатим као Права људи и међународно еколошко право (међународно право животне средине), а јесу, током времена, највећим делом, уграђивани у домаће законодавство, као и законодавства других модерних држава. На тај начин је непрекидно оствариван процес константне изградње:

- бројних елемената права човека на здраву животну и радну средину, отуда истовремено и
- адекватног правног приступа бројним вредностима од еколошког, али и хуманог, значаја.

При том сматрамо да се у излагању за нашу тему значајних елемената међународног јавног права, битних за право човека на здраву животну средину, ваља држати извесног логичког редоследа произашлог из самог значаја материјала

[150] Као и бројна докумената које је Република Србија наследила од претходних државно-правних творевина, као њихов сукцесор.

подвргнутих анализи и образлагању, а не само држећи се хронологије њиховог стварања. Отуда сам улаз у ову материју и почињемо анализом **Универзалне декларације о људским правима**.

10.2.
Универзална декларација о људским правима

Универзалну декларацију о људским правима[151], као један од првих легислативних докумената Уједињених нација, ваља посматрати као текст од:

- непосредног значаја за саму међународно-правну дисциплину Права људи, те
- директног значаја за међународно кривично право, али и
- посредног а такође кључног значаја за сама еколошка права, обзиром да је основни објект регулације овог документа логичка целина људских права, целина која обухвата и право човека на здрав живот у здравој животној средини.

Свеобухватно регулишући однос према правима људи, овај текст аутоматски регулише и однос према оним правима која, као ужа логичка бића, могу бити посматрана унутар генералног сета. Уколико пажњу обратимо на оригинални текст Декларације из 1948. године, тада, анализом, можемо да извршимо издвајање – указивање који су то елементи од значаја не само за права људи већ и за еколошко право, како међународно еколошко право, тако и унутар држава које су ратификовале његове бројне легислативне елементе (више од половине суверених држава Планете), те су од директног значаја и за прецизно формирање, али и сагледавање постојећег, отуда и примену у стварности оних елемената међународног кривичног права који се показују као елементи од значаја за заштиту еколошких права и вредности. Покушаћемо да Вам лаконски образложимо материју.

Тако већ члан 1. **Универзалне декларације о људским правима** јасно каже да су сви људи рођени једнаки у својим правима. То не значи само у правима на живот, здравље, кретање, настањивање, религијска уверења или национално исказивање, већ и право на здраву животну средину, без које није ни могуће остваривање права које успоставља члан 25., прописујући да свако има право на стандарде живљења адекватне здрављу и добробити.

[151] **Universal Declaration on Human Rights**, Adopted and proclaimed by General Assembly resolution 217 A (III) of 10 December 1948 (Paris).

Са овим је повезана и логика члана 5. који прописује да нико не сме бити изложен нехуманом или деградирјућем третману, а такав третман сасвим сигурно постоји када се теже нарушавају неопходни еколошки параметри живљења, од којих су неки паралелно заштићени и **Конвенцијом о геноциду**[152] (али не и само њом), која инкриминише свако оно поступање које отежава животне услове људи, као што су производња хране, воде за пиће, отежавање или уништавање услова становања, а који у крајњој линији воде ка побољевању становништва, умирању, или пак отежавању нормалног множења посматране људске заједнице. Када се имају у виду ови елементи тада је јасно да члан 5. **Универзалне декларације о људским правима** представља норму од значаја како за међународно кривично право тако и за међународно еколошко право, пружајући заштиту хуманим, што значи и еколошки ваљаним, условима живота човека[153].

Члан 7. **Универзалне декларације о људским правима** прописује да су сви једнаки пред законом. Ако имамо у виду постојање *принципа једнаког права приступа административном и судском поступку*[154], тада је јасно да норма члана 7. значи да свако од нас има једнако право и на заштиту свог права на здрав живот у здравој животној средини, захтевајући заштиту овог свог права:

- како пред институцијама (пре свега органима управе, тужилаштвима и судовима) државе чији је држављанин, тако и
- пред органима државе са чије територије га погађа каква еколошка опасност или штета, односно и
- уз испуњавање извесних услова и пред одговарајућим међународним судом, а пре свега Међународним судом правде те Међународним кривичним судом,
- кроз заштиту од делања (чињења, или пак незаконитог нечињења) које може да се посматра:
    - на првом месту, као какво *међународно кривично дело у ужем смислу*, које погађа какво еколошко право или вредност, те

[152] **Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide**, Adopted by Resolution 260 (III) A of the U.N. General Assembly on 9th December 1948. Ступила је на снагу 12. 01. 1951.г. У Србији важи по основу официјелног документа: **Конвенција о спречавању и кажњавању злочина геноцида**, *Службени весник Президијума Народне скупштине ФНРЈ*, бр. 2/1950.

[153] Овоме треба додати и напоре посленика правних наука да се посматраној Декларацији дода и нов, тзв. 31. члан, који би требало да гласи:

„Свако људско биће има право на одржавање еколошке равнотеже у својој животној средини, коју дели са свим осталим живим бићима, животињама и биљкама, чији опстанак као јемство властитог опстанка треба да буде осигуран“.

Да наведемо само једну од дискусија на ову тему:

Leo Hickman: Article 31: A Well-Spring of Human Rights, *The Guardian*/UK, Published on Monday, [July 6th, 2009].

[154] Исказаног како као принцип права уоште тако, на прецизније формулисан начин, и унутар бројних грана права, на пример Међународног еколошког права. У вези реченог види ближе:

Report of the United Nations Conference on the Human Environment, Stockholm (**Stocholm Declaration**), [5-16 June 1972], UNITED NATIONS, New York [1973], Principle 21 и Principle 22.

- на другом месту, као које *неправо међународно кривично дело*, али за које се такође може да докаже како погађа неко еколошко право или вредност, разуме се, право или вредност успостављено и заштићено неким од елемената међународног јавног права.

У финалу ове кратке анализе можемо да приметимо да посматрана Декларација обавезује на поштовање напред поменутог *принципа једнаког права приступа административном и судском поступку*. Чини то својим чланом 21., ставом 2., јасно прописујући да свако има једнако право приступа јавним службама, што значи *правосудним* и *извршним органима*, али самим тим и оним:

који су задужени за заштиту еколошких вредности, али и
службама које рукују еколошким инфромацијама[155].

Ускраћивање таквог права, или његово ограничавање, али и повреда, честа је појава у многим државама са слабо развијеном кривично-правном, али и еколошко-правном културом. Управо зато, да би ово право било поштовано, указујемо како **Кривични законик Републике Србије**[156], поседује елементе из два поглавља за нас од изузетног значаја:

- Поглавља тридесет четвртог **Кривичног законика** - Кривична дела против човечности и других добара заштићених међународним правом, али и
- бројних деликата који се у извесним ситуацијама са њима правно-логички могу да повежу, а лоцирани су унутар Поглавља двадесет четвртог - Кривична дела против животне средине.

Ако имамо и ову чињеницу у виду, тада постаје јасно колики је уистину допринос међународном, као и националним еколошким правима, пружила **Универзална декларација о људским правима** и уградња њом успостављених вредности у домаће законодавство, те прописивање елемената њихове могуће кривично-правне заштите.

[155] Види ближе такозвану **Архуску конвенцију** (**Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-Making and Access to Justice in Environmental Matters**, done at Aarhus, Denmark, on 25th June 1998.) и њен значај за материју текућег истраживања.

[156] **Кривични законик Републике Србије**, *Службени гласник Републике Србије*, 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016.г. и 35/2019.г.

10.3.
Међународни уговор о економским, социјалним и културним правима

Међународни уговор о економским, социјалним и културним правима[157] формиран је од стране Уједињених нација давне 1966., али је ступио на снагу тек 3. јануара 1976. године. Указујемо да је на овим просторима ратификован још од стране СФРЈ, 1971. године[158], а да је њена држава сукцесор - Савезна Република Југославија потврдила свој статус Стране ове Конвенције (27. Априла 1992.г) [159].

Међународни уговор о економским, социјалним и културним правима спада у међународно-правне текстове легислативног карактера који припадају посебној дисциплини Међународног јавног права –Људским правима[160]. Већ из његовог имена је кристално јасно да питања која се односе на еколошка права и вредности, а унутар тога посебно на саму животну средину, нису основни објект регулације овог акта, већ су то, генерално гледано, људска права. Из овог разлога дотични акт једино може бити посматран као уговор који се посредно односи на еколошка права и вредности. Но и поред тога ваља га студиозно посматрати, обзиром да се поједини његови чланови могу у извесним ситуацијама уистину да искажу као чланови од значаја и за материју коју обрађујемо овим истраживањем.

Како је видљиво већ на самом почетку посматране Конвенције, то јест из њеног члана 1. става 2., **Међународни уговор о економским, социјалним и културним правима** јасно каже (шест година пре **Стокхолмске декларације**), да *људи слободно располажу својим природним добрима и ресурсима*. Како ова добра и ресурси које људи, као појединци, могу да користе, постоје само унутар држава, овом нормом Уговора је уистину уведена обавеза поштовања *принципа перманентног суверенитета над природним ресурсима*. Али, истичемо, иако није директно текстуално издвојена и назначена, самим успостављањем *права*

---

[157] **International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights**, United Nations General Assembly Resolution 2200A (XXI) of 16 December 1966. Извор: Office of the United nations High Commissioner for Human Rights – Status of Ratification of the Principal International Human Rights Treaties, са: www.unhchr.ch/pdf.

[158] Види ближе:
Међународни уговор о економским, социјалним и културним правима, *Службени лист СФРЈ - Међународни уговори*, бр. 7/1971.г.

[159] О реченом види ближе:
Status of Ratification of the Principal International Human Rights Treaties, објављен 2004. године, а сада на сајту: www.unhchr.ch/pdf.

[160] Да и на овом месту истакнемо, ваља разликовати:
Међународно хуманитарно право (International Humanitarian Law) од
Међународног права о људским правима (Intenational Law on Human Rights, односно како се још зове: International Human Rights Law Discipline).

*слободног располагања природним добрим*а, аутоматски је формирана и забрана *неслободног односа* према истим тим ресурсима. Јасно, неслободног располагања исказаног на различите начине. Али увек начине противне оним легитимним и легалним могућностима и начинима коришћења дотичних ресурса по основу међународног јавног права и са њим усклађеног националног законодавства. Или пак директно супротне јасним забранама успостављеним на нивоу међународног права као и законодавства конкретне државе. На пример под негативним и нежељеним али и међународним јавним правом недозвољеним утицајем не само домаћих субјеката права (физичких и правних лица) већ и страних фактора. Посебно подсећамо да су нарочито могуће ситуације ограничавања, или чак и блокирања, дотичног слободног располагања својим природним добрима под утицајем страних држава и њихових савеза, за време ратова и других врста оружаних сукоба! Али ова ограничења сопственог, а посебно сопственог а еколошки (па и економски) адекватног располагања сопственим ресурсима могућа су и одигравају се и под негативним утицајима (различито исказаним облицима понашања) крупних међународних привредних субјеката.

Како члан 12. **Међународног уговора о економским, социјалним и културним правима** својим другим ставом прописује обавезу државама да предузму све што је неопходно за: а.) радну хигијену, и б.) хигијену животне средине, то је јасно да посматрани уговор Странама успоставља обавезу формирања правне заштите дотичних услова као еколошких а хумано веома значајних вредности животне средине. Овим чланом, аутоматски, уговор који анализирамо посматрану обавезу успоставља и нормама једног броја својих чланова који о њој не говоре директно, али очигледно важе и за заштиту животне или радне средине.

Такође указујемо да посматрани члан 2. својим 1. ставом обавезује сваку Страну да предузме кораке међународне сарадње зарад реализовања свих права које гарантује **Међународни уговор о економским, социјалним и културним правима**. Ово не треба схватити искључиво као обавезу предузимања корака сарадње само на економском, социјалном и културном плану већ и плану међународне кривично-правне сарадње у заштити ових права и вредности, па и када су дотична права и/или вредности угрожени и/или повређени неким од деликата што спадају у категорију *међународних кривичних дело у ужем смислу* али и оних што потпадају под категорију *неправих међународних кривичних дела.*

10.4.
Стокхолмска декларација

Како смо то већ објаснили својим ранијим књигама, говорећи о принципима еколошког права[161], на бази **Одлуке ОУН бр.: 2398**, донете на **XXIII Генералном заседању ОУН** (1968.г.) 1972. године је у Стокхолму одржана **Светска конференција о заштити животне средине**, чији финални документ носи назив: **Декларација Конференције Уједињених нација о хуманом окружењу**, скраћено: **Стокхолмска декларација**[162]. Обзиром да је намењен разматрању пожељних облика третмана еколошких питања од значаја за човека као појединца, али и људску заједницу у целини, јасно је да је реч о документу у основи и директно принципијелно оријентисаном на проблеме регулације еколошко-правних питања[163]. Мада сам директно не обавезује, већ само позива, на поштовање одређених ставова и закључака, из ког разлога га не можемо да посматрамо као чисто легислативни документ међународног еколошког права, на бази његове анализе сасвим је јасно да је од несумњивог значаја за развој еколошког права. Како на међународном, тако и нивоу суверених држава, почев од утицаја на развој елемената права човека на здраву животну средину па до развоја оних елемената који пружају заштиту вредностима животне средине понаособ. Речено важи посебно имајући у виду бављење принципима од стране **Стокхолмске декларације** – принципима на којима се заснивају и фунционишу легислативни еколошки документи[164]. **Декларација Конференције Уједињених нација о хуманом окружењу** (Стокхолмска декларација) прокламује:

> под 1. - да су за човека битни не само природни, већ и радом створени елементи окружења,
>
> под 2. - да је заштита и побољшање квалитета животне средине ургентна потреба,

---

[161] Види ближе:
Јолџић Владан (1999.г.): **Еколошко право – Општи део, или о елементима неопходним за успостављање самосталне дисциплине правних наука**, издавач: ИКСИ, Београд, стр.: 71. – 107.

[162] **Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment**, Stockholm [1972], позната и под скраћеним називом: **Stockholm Declaration**.

[163] Али то чини у форми Soft Law документа. Што значи акта који су државе учеснице међународног скупа формално усвојиле, али не и као правно обавезујући документ Страна уговорница, већ акт који декларативно позива на усвајање његових принципијелно исказаних ставова. Отуда државе могу али и не морају да раде на њиховој имплементацији у национална законодавства. Јасно, формирањем за то неопходних норми.

[164] Иначе потврђени и тзв. **Рио декларацијом**. Види ближе:
Rio Declaration, Uited Nations, Distr. General A/CONF.151/26 (Vol. I), 12th August 1992.

под 3. - да активности људи изазивају штете,

те инсистира (под 7) на одговорности уопште, што у финалу значи и казнено-правној, и то: грађана, институција и друштава у целини. И то одговорности на свим нивоима, у циљу очувања (али и постизања) квалитета животне средине. У том циљу позива и на међународну сарадњу, како: 1. директну међусобну сарадњу држава, тако и 2. њихову сарадњу путем и на нивоу интернационално успостављених тела и организација. А овај принципијелни а општи став логички се односи и на очување права, обавеза и одговорности и преко међународно успостављених судова[165].

10.5. Међународни уговор о грађанским и политичким правима

Међународни уговор о грађанским и политичким правима, коме такође посвећујемо пажњу, може да се посматра као међународно правни акт, једна врста обавезујућег споразума између држава, формиран на нивоу Генералне Скупштине УН 1966.г. (ступио је на снагу 23. марта 1976. године[166]). У својој основи, како му име каже, директно се бави грађанским и политичким правима људи. Но то не значи да не пружа допринос и заштити еколошких права и вредности. То чини кроз један број норми којима, широко регулишући низ питања, обухвата логички и један број проблема и питања који могу имати и еколошко-правни предзнак. Отуда им посвећујемо пажњу, имајући у виду да се ради о документу који је ратификовала још СФРЈ[167], његове анексе СРЈ[168], а признаје га и Република Србија.

Већ на старту, унутар Дела II **Међународног уговора о грађанским и политичким правима**:

---

[165] У моменту формирања Стокхолмске декларације сасвим сигурно се мислило и на тзв. Међународни суд правде у Хагу, који, уосталом, већ деценијама и пружа заштиту еколошким правима и вредностима, доносећи одлуке које се тичу не само фирми већ и држава, док се исти овај став сада може да повеже и са формалним могућностима остваривања ове заштите на нивоу Међународног кривичног суда!

[166] Види ближе:

International Covenant on Civil and Political Rights, G.A. res. 2200A (XXI), 21 UN GAOR Supp. (No. 16) at 52, U.N. Doc. A/6316 (1966), 999 U.N.T.S. 171.

[167] Види ближе:

Међународни уговор о грађанским и политичким правима, *Службени лист СФРЈ - Међународни уговори*, бр. 7/1971.г.

[168] Примера ради: **Указ о проглашењу Закона о потврђивању другог факултативног протокола уз међународни пакт о грађанским и политичким правима**, који има за циљ укидање смртне казне. Види ближе: *Службени лист СРЈ - Међународни уговори*, број 4/2001.г.

члана 2., става 2., јасно је прописана обавеза државама да обезбеде административне и друге мере, што значи и законске, дакле и казнено-правне, којима ће бити пружена заштита правима које гарантује овај Уговор.

Отуда став 3. Члана 2. обавезује Стране да:

> (а) свака особа има ефикасну заштиту својих права, па макар њихова угрожавања и/или повреде потицале и од особа које припадају државном апарату; што значи да имају право и на заштиту свог права на здравље и здраву животну средину гарантоване чланом 1. у вези члана 25. **Универзалне декларације о људским правима**.
>
> (б) свака особа која тражи правну помоћ у заштити свог или својих права има могућност да је добије од надлежних судских органа, да је оствари кроз судски поступак; другим речима, уколико је некоме угрожено право на здрав живот у здравој животној средини, а тим више уколико му је ово право повређено, има пуно право да захтева његову заштиту од надлежних судских органа за оно што сматра да је кривично дело које погађа ово његово право;
>
> (ц) свака страна која је тражила заштиту свог угроженог или повређеног права има право да се увери да је право заиста заштићено! А то значи и кроз адекватан кривични поступак!

Међународни уговор о грађанским и политичким правима, својим чланом 5., прописује да државе, групе или појединци, немају право предузимања било какве активности којом би ограничиле права које гарантује овај Уговор, што значи ни права која смо објаснили кроз анализу члана 2.

Ово посебно имајући у виду Део III, члан 7. Уговора, који говорећи о било ком виду *нехуманог поступања* сасвим сигурно тиме логички обухвата и *еколошки нехумана поступања*, до нивоа који сигурно воде ка болестима и другим последицама. Па и геноцидним.

Отуда регула члана 14., која каже да су сви људи једнаки пред судовима не значи само да се тиме једнако и по основу истих закона могу да бране, већ много више: Да имају и право да буду једнаки у односу на друге субјекте и када пред судом покрену проблем заштите свог угроженог или повређеног права. Односно и када траже кзнено-правну заштиту угроженог или повређеног еколошког а хуманог права те какве еколошке вредности од значаја за ово право.

У овом смислу може бити посматран и члан 22., став 1., **Међународног уговора о грађанским и политичким правима**, који гарантује и право и слободу удруживања, што значи и удруживања људи и у

циљу заштите или развоја њиховог права на здрав живот у здравој животној средини!

При том члан 26. понавља да сви морају бити једнаки пред законом, посматрано то на основу било ког статуса (тзв. other status који помиње чл. 26.).

У финалу - Делу V, члан 47. прописује да је, на бази овог Уговора, право свих људи да уживају инхерентна им права и користе своја природна добра и ресурсе, што значи да им се ова добра не могу незаконито одузимати, повређивати, нити загађивати. А то подразумева да се ова права не смеју да одузимају или повређују ни током ратова и других облика оружаних сукоба, те у другим ситуацијама, што значи ни да се угрожавају или повређују на начине који се исказују као:

а.) *међународна кривична дело у ужем смислу*, или пак као
б.) *неправа међународна кривична дела*.

Као што видимо **Међународни уговор о грађанским и политичким правима** уистину поседује низ норми од великог значаја за заштиту еколошких права и вредности, те исправних еколошких односа. Отуда и поседује своје место међу легислативним текстовима који су од значаја за Међународно еколошко право, али и право Републике Србије, која признаје и поштује овај легислативни документ. Али, како смо показали, од значаја је и за међуародно кривично право. Управо јер његовим формално исказаним нормама пружа такође формалну али истовремено и материјално правну основу.

10.6.
Бечка декларација о људским правима

Бечка декларација о људским правима[169] сасвим сигурно има своје место и значај унутар међународног јавног права, на бази исте оне логике по основу које су образложени претходно анализирани документи:

Универзална декларација о људским правима,
Међународни уговор о економским, социјалним и културним правима,
Стокхолмска декларација, и
Међународни уговор о грађанским и политичким правима.

[169] **Vienna Declaration and Programme of Action**. Adopted by the World Conference on Human Rights in Vienna on 25th June 1993. Потврђена на 48. Заседању Генералне скупштине УН Резолуцијом 48/121.

Бечка декларација о људским правима, полазећи од става да је заштита људских права питање приоритета међународне заједнице[170], јасно прописује:

- обавезу да све државе уложе напоре да успоставе поштовање људских права, као и њихову заштиту, у складу са **Повељом Уједињених нација** и међународним правом, што сасвим јасно значи и свим важећим елементима како међународног кривичног права тако и Међународних људских права, али и међународног еколошког права[171];
- обавезу државама да међусобно сарађују у успостављању и заштити људских права[172]; из ког разлога, сматрајући да су људска права она која човеку припадају по рођењу, такође јасно прописује
- да су власти у обавези да обезбеде заштиту људских права, сматрајући да се ради о правима која човеку припадају по рођењу[173];
- да се питања и проблеми третирани дисциплинама међународног јавног права правом не смеју да третирају неједнаким „аршинима[174]“, истичући да су сва људска права универзална те да их међународна заједница мора да третира глобално, на једнак начин, придајући им једнаку важност; при чему Светска конференција о људским правима такође јасно каже
- да противправно одбацивање отровних и опасних продуката и отпада потенцијално представља озбиљан атак на људско право на живот и здравље[175];
- и обавезу државама да елиминишу свако повређивање људских права[176];

те отуда и позива све државе да усвоје и без остатка примењују постојеће конвенције које се односе на бацања отровних и опасних продуката и отпада, као и да сарађују у спречавању оваквих радњи[177].

Посебно место има члан 29. **Бечке декларације о људским правима**, који јасно, својом 2. алинејом, позива државе на поштовање и реафирмацију **Женевских конвенција** из 1949. године, које, у циљу заштите људи, пружају

---

[170] Види ближе Преамбулу.
[171] Види:
The World Conference on Human Rights, **Vienna Declaration and Programme of Action**, под I (1), први став.
[172] То исто, други став.
[173] То исто, трећи став.
[174] То исто, I (5).
[175] То исто, I (11), први став, друга реченица. Упозоравамо да управо овакав акт може да буде акт међународног кривичног дела, те да, зависно од услова, времена и терена извршавања може да се испољи на два налина, као међународно кривично дело у ужем смислу или пак као ткозвано неправо међународно кривино дело.
[176] То исто, I (13), друга реченица.
[177] То исто, други став.

заштиту како људима тако, уистину, и еколошким вредностима, оним датим од природе али и створеним људским радом.

Члан 37., својим другим ставом, позива на успостављање сарадње кроз регионалне и субрегионалне аранжмане, као и заштиту тамо где ова права не постоје, при чему **Бечка декларација о људским правима**, унутар свог Дела II, чланом 67. прописује како је неопходно да се посебна пажња посвети:

а.) изградњи институција потребних за развој и заштиту људских права[178], као и

б.) развоју законодавдстава држава, примерених овим циљевима[179].

Као што нам правно-логичка анализа **Бечке декларације о људским правима** показује, овај документ кроз чак четрнаест својих посебно исказаних правних ставова, упућује и обавезује како на општу заштиту права људи, тако, управо из овог разлога, и на поштовање и заштиту и свега оног што се односи на права, обавезе и одговорности које можемо назвати и еколошко правним, а разуме се и еколошке вредности које подлежу овим правима, обавезама и одговорностима, док, наглашавамо, члан 11. **Бечке декларације о људским правима** директно и искључиво говори о еколошким правима, обавезама и одгворностима, чиме овај документ, вршећи своју основну фунцију, доприноси и изградњи те поштовању и самог еколошког права, пре свега на међународном нивоу, али не заобилазећи ни законодавства суверених држава. Шта више, својим првим пасусом јасно каже да „незаконито одлагање (бацање) токсичних и опасних материја и отпада потенцијално чини озбиљну претњу општем праву људи на живот и здравље“. А ово чињење може да се одигра како у рату, или било којој другој врсти оружаног сукоба, тако и у миру. Отуда, зависно од исказаних услова и времена испољавања, као и димензија те последица, може да се посматра на два начина:

а.) као међународно кривично дело у ужем смислу, или пак

б.) као ткозвано неправо међународно кривично дело.

[178] **Vienna Declaration and Programme of Action**, II (C), Cooperation, development and strengthening of human rights, Article 67.

[179] То исто, члан 83.

10.7.
Неопходност обезбеђења здраве животне средине за добробит људи

Неопходност обезбеђења здраве животне средине за добробит људи је документ који је Генерална Скупштина Уједињених нација усвојила 14. децембра 1990. године[180], како и дословце каже, у уводном делу текста, у складу са **Универзалном декларацијом о људским правима** и **Међународним уговором о грађанским и политичким правима**:

истичући право свакога на адекватне услове живота и неопходност обезбеђења здраве животне средине и континуалних побољшања услова живљења[181],

усвајајући став да боља, здравија животна средина доприноси потпунијем уживању људских права[182],

а реафирмишући **Декларацију Уједињених нација о хуманом окружењу**[183], при чему наглашава обавезу људи да заштите животну средину[184],

јасно истиче да мушкарци и жене поседују основно право на слободу, једнакост и адекватне услове живота у животној средини која поседује квалитете достојне за живот човека[185],

те да поседују одговорност да заштите и побољшавају животну средину за садашње и будуће генерације[186].

Декларација Уједињених нација о хуманом окружењу, имајући на уму да растућа деградација животне средине може да угрози саме основне услове живота[187],

---

[180] У оригиналу:

Need to ensure a healthy environment for the well-being of individuals, General Assembly 68th plenary meeting, General Assembly Resolution, A/RES/45/94, [14th December 1990].

У доношењу овог документа учествовала је и тадашња СФРЈ.

[181] **The General Assembly Resolution: Need to ensure a healthy environment for the well-being of individuals**, A/RES/45/94, 68th plenary meeting [December 14th, 1990], први пасус.

[182] То исто, трећи пасус. Отуда, јасно, онемогућавање овог уживања истовремено значи и повреду људских права!

[183] Већ помињана: **Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment**, Stockholm [1972], позната и као **Stockholm Declaration**.

[184] То исто, четврти пасус.

[185] То исто.

[186] То исто. Ово ваља схватити и као одговорност да казнено правно заштите, како легислативним путем тако и у пракси.

[187] То исто, пети пасус.

1. признаје да све јединке поседују право на живот у животној средини неопходној њиховом здрављу и добробити, те
2. позива државе и невладине организације које се баве еколошким питањима да појачају напоре ка бољој животној средини,
3. позивајући Комисију за људска права да појача своје напоре, уз асистенцију њених подкомисија, на пољу превенције дискриминације, као и заштите мањина, а посебно у проучавању еколошких проблема и њиховом значају за права човека (human rights), формирајући своја виђења о реченом, достављајући их UNEP-у, преко Економског и социјалног савета[188].

10.8. Конвенција о забрани употребе еколошко модификацијских техника у војне или било које друге непријатељске сврхе

Конвенција о забрани употребе еколошко модификацијских техника у војне или било које друге непријатељске сврхе донета је од стране Генералне Скупштине Уједињених нација 10. децембра 1976. године[189], уз позивање на **Декларацију Уједињених нација о хуманом окружењу** (Стокхолм, 1972.г.) и истицање чињенице да мирољубиве технике модификација животне средине појачавају везу између човека и природе[190], али и схватање да коришћења ових техника у војне или које друге непријатељске сврхе могу бити екстремно опасне по човека и животну средину. Отуда су се државе које су учествовале на овом заседању Генералне скупштине Уједињених нација, међу њима и Југославија, сложиле око једног броја битних питања, формулишући их кроз 10 чланова Конвенције, као и пет чланова пратећег Анекса.

[188] На овом месту смо дужни једну напомену. Посматрани документ формиран је 1990., а сам Међународни суд правде тек 1998. године. Отуда би било логично да се у актуелном времену дефинисани задатак изучавања људских права и са еколошког аспекта одвија и у светлу те за потребе развоја и примене Међународног кривичног права.

[189] **Convention on the Prohibition of Military or any other Hostile Use of Environmental Modification Techniques**, Adopted by Resolution 31/72 of the United Nations General Assembly [10th December 1976]. Opened for signature at Geneva on 18 May 1977. Official Records of the General Assembly, Thirty-first Session, Supplement No. 39 (A/31/39), pp. 37-38.

[190] Преамбула, шеста алинеја.

Обзиром да се ради о нормама од директног значаја за заштиту животне средине, путем деловања на биоту, литосферу, хидросферу и атмосферу, овај текст, посматрајући га у целини, сврстали смо у групу оних који су од општег значаја за заштиту еколошких права и вредности, а пре свега права човека на здраву животну средину. Ово обзиром да својим нормама не пружа заштиту неком уже одређеном групном објекту, већ природи *in integrum*, као станишту и услову опстанка људске врсте.

Чланом 1., ставом 1. Конвенција забрањује свакој Страни потписници да примењује еколошко-модификационе технике ка: биоти, литосфери, хидросфери и атмосфери, док ставом 2. забрањује да Стране било кога помажу у таквим напорима. Да би ова забрана заиста била испоштована свака Страна је позвана на предузимање свих мера које сматра неопходним да би спречила повреду Конвенције.

Члан 5., својим ставом 1., прописује да ће Стране сарађивати у напорима откривања и спречавања коришћења еколошко-модификационих техника у војне и друге немирољубиве сврхе, а посебно да ће сарађивати у напорима истрага које покрене Савет безбедности Уједињених нација (чл. 5., ст. 4.).

Како је из напред изложеног очигледно, ова Конвенција ће временом вршити све снажнији утицај на развој законодавстава држава у циљу заштите права људи, па тако и права човека на здраву животну средину, то јест и еколошке вредности, како дате од природе тако и оне радом створене. Јасно, треба очекивати и буђење еколошке свести на нивоу законодавца Републике Србије, буђење које ће и на домаћем терену водити ка ратификацији посматраног документа међународног права. Отуда га ваља посматрати као још један од значајних фактора од утицаја на особину развојности коју, сада је то већ јасно, мора да поседује и даље усавршава и домаће законодавство, како еколошко тако и кривично.

10.9.
Бамако конвенција

Говорећи на првим страницама II блока ове студије (књиге) о коренима и схватањима међународног јавног права, те његових дисциплина од значаја за предмет истраживања, јасно смо указали да поједини од ових елемената уопште нису продукт напора већег броја држава, али да су и као такви пружили допринос њиховом глобалном развоју. Такође и да су, генерално посматрано, развијани са циљем квалитетне заштите права људи, како у миру тако и рату, или пак током

којих других оружаних сукоба. Отуда и у развоју права човека на адекватне еколошке услове живљења.

Неки од међународно правних докумената директно, или пак паралелно, пружају заштиту и оним правима те вредностима без којих сам квалитетно исказан живот и није могућ. А пре свега праву човека на адекватне квалитете ваздуха, вода и земљишта, посматране истовремено као еколошке вредности али и медијуме. Еколошке вредности чије угрожавање и повреде расту нарочито у другој половини двадесетог века, исказујући се како локално тако чак и глобално. И то не само током ратова, већ, чак и у много већем обиму, током мира. Обзиром да су неразвијене државе касниле не само економски већ и у развоју права то не чуди да су неки од ових проблема најтеже погађали те и сада погађају управо њих. Из тог разлога су државе Африке, сада већ давне 1991.г., формирале **Конвенцију о забрани увоза у Африку и контроли прекограничног кретања и поступања са опасним отпадима у Африци**[191]. Учиниле су то базирајући овај међународно правни акт континенталног значаја на елементима међународно правних аката глобалног значаја, од којих је само **Стокхолмска декларација** акт такозваног меког права, а практично сви остали, закључно са **Лом IV конвенцијом**, припадају категорији легислативних докумената[192]. И то у циљу очувања природних вредности и њихових функција[193], како су схваћене **Афричком конвенцијом о конзервацији природе и природних ресурса**[194] као и **Светске повеље о природи**[195], а бавећи се проблемима прекограничних кретања опасних отпада[196] у

[191] **Bamako Convention on the Ban of the Import into Africa and the Control of Transboundary Movement and Management of Hazardous Wastes within Africa**, Adopted by the Conference of Environment Ministers at
Bamako, Mali, January 1991. Објављена и у: 30 ILM 773 (1551).

[192] У Преамбули **Бамако конвенције**, под 11, наведени су следећи документи:

- **Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment** (Stockholm, 1972),
- **Cairo Guidelines and Principles for the Environmentally Sound Management of Hazardous Wastes**, adopted by the Governing Council of the United Nations En- vironment Programme (UNEP) by Decision 14/30 of 17th June, 1987,
- **Recommendations of the United Nations Committee of Experts on the Transport of Dangerous Goods** (формулисан 1957.г., а осавремењаван сваке две године),
- **Charter of Human Rights**,
- **Basel Convention** (**The Basel Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazardous Wastes and their Disposal**, Adopted on 22nd March 1989 by the Conference of Plenipotentiaries in Basel, Switzerland), њени чланови који одобравају формирање регионалних споразума чије норме могу да буду једнаке или строжије од норми саме Базелске конвенције, те у финалу посебно
- **Lome IV Convention** (Fourth ACP - EEC Convention, 15th December 1989, Lome, Togo), посебно њен члан 39., посвећен контроли те забрани међународног (што значи и прекограничног) кретања опасних као и радиоактивних отпада, како су схваћени Базелском конвенцијом те документима Међународне атомске агенције.

[193] **Бамако конвенција, Преамбула**, под 12.

[194] **African Convention on the Conservation of Nature and Natural Resources**, adopted by the African Heads of State and Government, Algiers, 1968. United Nations — Treaty Scries, Year 1976, Vol. 1001, 1-14689, стр. 5-18.

[195] **World Charter for Nature**, A/RES/37/7, the 48th plenary meeting of the UN General Assembly, 28th October 1982.

циљу заштите здравља људи Афричке популације[197], укључујући и заштите од недозвољених кретања и поступања и са радоактивним отпадима[198]. При чему јасно прописују, као тзв. опште обавезе, да се кретање ових отпада (увоз из држава које нису Стране дотичне конвенције) од сваке државе Стране мора да третира као илегалан и криминалан акт[199]. Али такође да третирају као илегалне и кажњиве (криминалне) акте и бацања као и спаљивања ових отпада у оквиру: територијалних вода држава Страна, екскузивних економских зона, као и међународних вода[200]. У складу са тим и да успоставе строгу одговорност за произвођење ових отпада[201]. А такође обавезује и на мере превенције кроз забрану увоза тзв. прљавих технологија[202]. Посебно дефинише облике такозваног илегалног транспорт отпада[203], те обавезује државе Стране да унутар својих законодавстава уведу кривичне санкције за повреде одредби ове конвенције[204].

Како видимо посматрана конвенција у основи регулише поступања са материјама које су потенцијални загађивачи основних вредности животне средине. А забрањује свако оно које изазива или може да изазове опасности и последице по медијуме, пре свега воде али и земљишта, отуда и по здравље али и живот људи. Такође успоставља и обавезу дотичним државама Странама да формирају адекватне кривично правне норме, то јест инкриминације и санкције, у циљу заштите еколошких услова живљења, као нечега што припада општим правима људи. Дакле, прописује основне обавезе заштите од поступања која могу да произведу еколошки веома тешке, па чак и геноцидне, последице и то у времену мира.

[196] **Бамако конвенција**, Преамбула, под 13.
[197] То исто, под 16.
[198] Члан 2, ст. 2.
[199] Члан 4., ст. 1.
[200] Чл. 4., ст. 2., под (а) и (б).
[201] Чл. 4, ст. 3., под (б).
[202] Чл. 4., ст. 3., под (ф).
[203] Чланом 9., ст. 1., под (а) – (е).
[204] Чл. 9., ст. 2.

ДЕО III

ЗАШТИТА ЕКОЛОШКИХ ПРАВА И ВРЕДНОСТИ У СВЕТЛУ ФОРМИРАЊА МАТЕРИЈАЛНО ФОРМАЛНИХ ОСНОВА МЕЂУНАРОДНИХ КРИВИЧНИХ ДЕЛА, КАО И ЊИХ САМИХ

11.
УВОД

У тешком времену, бременитом великим бројем оружаних сукоба, чији смо сведоци, тежња нам је да сагледамо међуоднос рата и животне средине кроз призму права. Тачније: Да укажемо на неке од бројних правних елемената одговорности покретача и водитеља рата[205]. Управо са основним циљем да се квалитетније схвати међуоднос међународног кривичног права и еколошких права и вредности, те да се иста правно-логички исправно, а практички ваљано, заштите.

Овај напор је, како смо то већ истакли, логично стартовати сагледавањем битних елемената комплексне материјално-правне основе, на коју се надограђује читав низ норми међународног права што инкриминише тачно одређене категорије криминалног понашања. Пре свега *злочине против мира*, али и *ратне злочине* као и *злочине против човечности*, не превиђајући при том ни *злочине агресије*. Другим речима: *међународна кривична дела у ужем смислу*, позната и као *права* или *чиста међународна кривична дела*. Оне њихове облике који се исказују двостраним својим негативним последицама:

а.) атаком на права човека, али и

б.) добра животне средине, како од природе дата, тако и њене радом створене вредности.

У том напору дозволите нам да укажемо на повезаност, шта више повратну спрегу, између елемената низа међународних конвенција, као и круцијално значење **Повеље Уједињених Нација**, докумената чије бестијално гажење се последњих неколико деенија одвија управо кроз нападе на низ држава, или сукобе унутар њих самих[206]. Обзиром да идеја и команда атака потиче из више центара моћи (не само Вашингтона), мишљења смо да је неопходно да укажемо и на оне

[205] Којих је задњих деценија било више десетина. Да наведемо само пример од 57 оружаних сукоба, грађанских ратова и класичних ратова, који нам за распон 1990-2000.г. пружају:

Victor W. Sidel , Barry S. Levy , and Jonathan E. Slutzman (2009): Prevention of War and Its Environmental Consequences, унутар: Kassim, T. A and Barcelo, D. (Eds.): **Environmental Consequences of War Aftermath**, издавач: Springer-Verlag Berlin Heidelberg, стр. 23.

[206] А којих сукоба је у времену 2003.г.-2010.г. било чак 39, а у времену 2011.-2017.г. 23., како је то забележила Википедија (wikipedia.org).

елементе важећег права дотичних држава (нпр. УСА) које њихове администрације очигледно повређују, као и на могућности и права нападнутих држава да реагују на адекватан правни начин, у циљу своје заштите. У овом вишеслојном напору логично је:

1. да прво анализирамо оне за нас интересантне правне елементе који успостављају правила понашања субјеката права;
2. да пажњу потом усмеримо на правне творевине које забрањују одређене облике понашања;
3. што настојимо да, колико је то лаконски могуће, у финалу анализирамо могућности и реалност казнено-правног приступа исказаном негативном а, на међународно-правном као и нивоу националних законодавстава, забрањеном понашању.

Ово управо полазећи од основних метода правних наука: нормативно-аналитичког и нормативно-хијерархијског. Такође имајући у виду да се, када се ради о материји: Значај међународног кривичног права за заштиту еколошких права и вредности, а полазећи од већ реченог, сви документи међународног права могу класификовати на оне који:

1. прописују,
2. забрањују, или
3. инкриминишу извесна понашања субјеката, што значи:
   а.) физичких лица (за тзв. међународна кривична дела), као и
   б.) правних лица, по најпре држава (за све друге облике проскрибованих понашања).

12.
РЕГУЛЕ МЕЂУНАРОДНОГ ПРАВА – ЛОГИКА КРЕТАЊА ОД ПОСЕБНОГ КА ОПШТЕМ И ОБРАТНО

Увиђајући негативне елементе рада **Друштва народа**, пре свега исказану неефикасност системске организације, али и поред тога очигледан квалитет идеје постојања међународне организације којој би основни циљ био одржавање међународног мира и безбедности, државе антихитлеровске коалиције су, полазећи од **Декларације о Уједињеним нацијама**[207], 26. јуна 1945. године донеле **Повељу Уједињених нација**[208], јасно истичући да је један од основних циљева **Уједињених нација** „сузбијање аката агресије[209]“. У спровођењу циљева (наведених у члану 1.) **Повеља** прописује да „Организација (Уједињених нација) почива на начелу суверене једнакости својих чланова[210]“, при чему су сви чланови дужни да се „у својим међународним односима уздржавају од претње силе или употребе силе против територијалног интегритета или политичке независности сваке државе[211]“. Шта више, при том је јасно речено да „ништа у овој Повељи не овлашћује Уједињене нације да се мешају у питања која се по суштини налазе у унутрашњој надлежности сваке државе[212]“. Полазећи од ове премисе, јасно је истакнуто да „ништа у овој Повељи не умањује урођено право на... самоодбрану у случају оружаног напада против члана Уједињених нација, док Савет безбедности не предузме мере потребне за очување међународног мира и безбедности[213]“.

Повеља Уједињених нација ни једним својим елементом не доводи у питање важење међународних уговора који су формирани и ступили на снагу до доношења саме Повеље. Па тако ни оних који су од значаја за такозвано ратно али и хуманитарно право. Шта више, јасно каже и да „ничим не искључује постојање регионалних споразума или агенција које се баве оним питањима одржања

[207] Од 1. јануара 1942.г.
[208] **Charter of the United Nations**, San Francisco, June 26th 1945.
[209] **Charter of the United Nations**, Chapter I, Article 1, alinea 2.
[210] Члан 2, тачка 1. **Повеље Уједињених нација**.
[211] Члан 2, став 4. **Повеље Уједињених нација**.
[212] Члан 2, тачка 7. **Повеље Уједињених нација**.
[213] **Charter of the United Nations**, Chapter VII, Article 51.

међународног мира и безбедности која су подесна за регионалну акцију[214]“. Али јасно истиче да „без одобрења Савета безбедности, неће по регионалним споразумима нити преко регионалних агенција бити предузета ниједна принудна акција[215]“! У складу са овако јасно нормативно-хијерархијски истакнутим местом, улогом и значајем **Повеље Уједињених нација** је и њен члан 103., који децидно прописује да „У случају сукоба обавеза чланова Уједињених нација по овој **Повељи** и њихових обавеза по неком другом међународном споразуму, превагу ће имати њихове обавезе по овој **Повељи**“. На жалост, примера кршења ових одредби је више[216].

По себи се разуме да доношење **Повеље Уједињених нација**, обзиром на класично правило да се норме права могу примењивати тек од момента свог ступања на снагу и то само на материју коју покривају, овим чином није смањен значај раније донете **Хашке конвенције**[217], као и још једног броја докумената, међу којима посебно место заузимају већ помињани **Принципи Нирнбершког суда**[218]. Сва остала за нас интересантна документација донета је у времену после 1945. године. И то у складу са чланом 103. **Повеље Уједињених нација**. Из тог разлога покушаћемо да анализу, са постепеним формирањем извесног броја закључака, остваримо посматрајући за нас битне документе, идући од општег ка посебном, а крећући се временским редоследом њиховог формирања и ступања на снагу. Управо зато што нам ова докумената пружају неопходне материјално-формалне основе за потоње формирање самих *правих* (чистих) *међународних кривична дела*.

---

[214] То исто, члан 52.

[215] То исто, члан 53, став 1.

[216] На овом месту лаконски Вам указујемо на чињеницу да су чланице НАТО алијансе, својом одлуком да бомбардују Савезну Републику Југославију, управо прекршиле ову одредбу, као и члан 51. **Повеље ОУН**, која дозвољава искључиво одбрамбени рат. Иако се и у самом Статуту НАТО-а, његовој преамбули, јасно истиче да је Алијанса одбрамбена, те да је формирана ради очувања мира и стабилности, у складу са **Повељом ОУН**. Дословце:

> “The Parties to this Treaty reaffirm their faith in the purposes and principles of the Charter of the United Nations and their desire to live in peace with all peoples and all governments. They are determined to safeguard the freedom, common heritage and civilisation of their peoples, founded on the principles of democracy, individual liberty and the rule of law. They seek to promote stability and well-being in the North Atlantic area. They are resolved to unite their efforts for collective defence and for the preservation of peace and security. They therefore agree to this North Atlantic Treaty.”
> **The North Atlantic Treaty**, Washington D.C. - 4 April 1949.

Овај став је потом детаљно разрађен, посебно чланом 5. **Статута НАТО**-а, којим је прописано да ће државе чланице реаговати војним средствима искључиво у рату којим се одбија агресија на неку од чланица Алијансе , а у складу са чланом 51. **Повеље ОУН**, при чему ће одмах о томе обавестити Савет безбедности ОУН. А како знамо, Алијанса је погазила све ове одредбе!

[217] Тачније речено: **IV Хашке конвенције** из 1907.г. [**Convention (IV) Respecting the Laws and Customs of War on Land**, signed at Hague, 18th October 1907].

[218] **Nuremberg Principles**, 1945. Види ближе документацију УН.

13
КОНВЕНЦИЈЕ И ПРОТОКОЛИ РАТНОГ ПРАВА ОД ДИРЕКТНОГ ЗНАЧАЈА ЗА ЗАШТИТУ ЕКОЛОШКИХ ПРАВА И ВРЕДНОСТИ

13.1.
Хашка конвенција из 1899.г. (II Хашка конвенција)

У разматрању заштите еколошких права и вредности у светлу међународног кривичног права пажњу нам је посебно привукао проблем заштите културних добара у случају оружаног сукоба. Тачније речено:

- право народа на њихово поседовање и заштиту уопште, као и
- постојање, значење и значај материјално-формалних основа за казнену, што значи и кривичну заштиту, ових добара.

Овој проблематици је, појединим елементима докумената међународног јавног права, пре више од 100 година посвећена пажња. Па је тако још **Хашком конвенцијом из 1899.г.** (**II Хашка конвенција**[219]), у оквиру њеног Анекса: **Правила која се односе на законе и обичаје рата**, чланом 27. јасно прописано да се у случају бомбардовања морају да предузму сви неопходни кораци, колико је год могуће, да се сачувају објекти намењени религији, уметности, науци, као и они посвећени хуманитарним радњама, а такође и болнице као и места на којима се прикупљају болесни и рањени, под условом да се истовремено не користе за војне потребе (Анекс, чл. 27., ст. 1.). Шта више, члан 27. Анекса, ставом 2., формира обавезу *посебног означавања* историјских, уметничких и научних објеката, односно вредности, у циљу избегавања њиховог оштећења или уништења, тиме што упозорава Стране уговорнице да би ова места и објекти требало да буду претходно као такви посебно означени[220].

[219] Convention (II) with Respect to the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land. The Hague, 29 July 1899.

[220] Види ближе:

- члан 27., **Хашке конвенције** из 1899.г., као и

13.2.
Значај IV Хашке конвенције, из 1907.г., и њеног Анекса

Улазећи у анализу међуодноса рата, права и животне средине, идући правно-аналитичким следом од општег ка посебном у сагледавању формирања и примењивости права, крећући се незаобилазним временским редоследом, по најпре је неопходно сагледати значај једног броја елемената **IV Хашке конвенције**. Овај легислативни документ успоставља Странама обавезу поштовања свих правила прописаних пратећим Анексом[221], његовим чланом 1., као и одговорности Страна за сваки акт повреде наведених правила а почињен од стране припадника њених оружаних страна (чланом 3.).

За наш рад овај документ (Анекс) је од круцијалног значаја из једноставног разлога што је његовим нормама, пре више од једног века, јасно ограничено ратно дејство по обиму, врсти средстава и повредама које се могу нанети противнику. И то на такав начин да се лаком логичком анализом његових елемената, као и елемената њихових међувеза са касније формираним и усвојеним документима међународног права, у случају већег броја оружаних сукоба лако могу да открију елементи недозвољивости, обимности и тежине изазваних последица атака. А такође и због једноставне чињенице да је овај акт и сада важећи! При том ваља имати на уму да се дотична конвенција не односи само на поступања припадника државних оружаних формација већ и сваке друге оружане формације[222].

Обзиром да се у нашем истраживању бавимо улогом међународног кривичног права у заштити еколошких права и вредности за нас је од круцијалног значаја чак осам чланова Анекса **IV Хашке конвенције**. Објаснимо.

- Члан 22. **Анекса** јасно прописује да право непријатеља да наноси повреде није неограничено[223].

- чл. 5. IX **Хашке конвенције** из 1907.г. - **Hague Convention (IX) concerning Bombardment by Naval Forces in Time of War of 1907**, те
- чл. 25. и 26. **Хашких правила ваздушног ратовања - Hague Rules of Air Warfare** (December, 1922-February, 1923). Напомињемо да ова правила ваздушног ратовања нису ратификована од стране држава уговорница али да поједине државе јесу аналогна правила унеле у своја законодавства. На пример САД у правила која се тичу њиховог војног ваздухопловства.

[221] **Анекс конвенције – Прописи у погледу закона и обичаја рата на копну**. У оригиналу: **Annex to the Convention (IV) Respecting the Laws and Customs of War on Land**.

[222] Види члан 1. Анекса **IV Хашке конвенције**.

[223] Дословце: “The right of belligerents to adopt means of injuring the enemy is not unlimited.” Article 22, Section II, Chapter I of the **Annex to the Convention (IV) Respecting the Laws and Customs of War on Land**, signed at the Hague, 18 october 1907.

- Шта више, посебно је (чланом 23.) прописано да је "специјално забрањено:

  а.) коришћење отрова или отровног оружија;

  е.) коришћење оружија, пројектила или материјала конструисаних да створе непотрена паћења; (као и)

  г.) разорити или умањити непријатељску имовину, осим уколико је то императивно неопходно за потребе рата[224]."

- Напад бомардовања, на било који начин, градова, села, стамбених објеката, или зграда (објеката, прим. В.J.) који нису брањени је забрањен (чл. 25.).

- Командујући официр нападачких снага (по основу члана 26.) мора, пре отпочињања напада, осим у случају противнапада, да учини све што му је у моћи да упозори власти (о предстојећем нападу, прим. В.J.).

- **Анексом ,** његовим чланом 27., ставом 1., прецизно је прописана обавеза Странама уговорницама да предузму „све потребне мере да се поштеде, колико је год то могуће, зграде посвећене верским обредима, уметности, науци и добротворним сврхама, историјски споменици, болнице и сабиралишта болесника и рањеника, под условом да нису у исто време употребљени у војне сврхе[225]".

  Такође је успостављена и „дужност... опседнутих (нападнутих) да означе те зграде и сабиралишта специјалним видним знацима који ће бити унапред саопштени опсађивачу (чл. 27.. ст. 2.)".

  За овај став (из чл. 27., ст. 2.) је јасно, обзиром на развој средстава бомбардовања као и чињеницу проширења са класичних артиљеријских на артиљеријско-ракетна, ракетна и авио средства, да се дотична обавеза логички односи и на њих.

- Чланом 28. **Анекса** јасно је прописано да је „пустошења града или места, чак и када се заузме у нападу... забрањено".

- Посебно је значајан члан 55. Анекса, којим је јасно прописано да ће се „држава окупатор (што значи и тим ових држава, прим. В.J.) посматрати само као администратор и плодоуживалац јавних објеката, некретнина, шума и пољопривредних добара, који припадају непријатељској држави, а налази се на окупираној земљи. Она мора да заштити вредност ових добара и управља истим у складу са правилима плодоуживања".

---

[224] Види ближе: **Annex to the Convention (IV) Respecting the Laws and Customs of War on Land**, чл. 23.

[225] Практично идентична обавеза успостављена је и **Хашком конвенцијом о бомбардовањима поморским снага за време рата** (**IX Хашком конвенцијом**), од октобра 1907.г. (**Hague Convention IX concerning Bombardment by Naval Forces in Time of War of 1907**), њеним чланом 5.

- У финалу наглашавамо и значај члана 56. Анекса **IV Хашке конвенције**, који јасно прописује да је „свака заплена, уништавање или хотимично наношење штете: установама овог карактера (то јест јавним установама и добрима, прим. В.Ј.), историјским споменицима, уметничким делима и делима науке, забрањено, и морало би да буде предмет судског поступка.

Као што видимо, још 1907.г., јасно су формулисани формални а материјално-правни основи, али и обавезе, за кажњавање почињења бројних деликата који се по својој природи могу да искажу и као криминални акти што погађају еколошка права и вредности, како оне од природе дате тако и радом створене.

На овом месту ваља нагласити да је **Хашка конвенција о законима и обичајима рата**, из 1907.г. (**IV Хашка конвенција**)[226] формирана као својеврсна логичка допуна **II Хашке конвенције**[227], а формално као њена замена, али само за Стране уговорнице које ратификују текст дотичне Конвенције из 1907.г.[228]

13.3.
Значај Хашких правила ваздушног ратовања за заштиту културних добара у случају оружаних сукоба

Како су године Првог светског рата показале све могућности као и нагли развој поморског али и ваздушног рата, а такође и да највише погађа цивиле, 1921.г. одржана је Вашингтонска конференција о ограничавању наоружавања[229]. Али, на жалост, није обухватила и средства такозваног ваздушног рата, односно ваздухопловна убојна средства. Иако је део учесника тежио и њиховом ограничавању у складу са претходно формираним Хашким принципима. Но не треба да се изгуби из вида чињеница да је током поменуте Вашингтонске конференције донета одлука да се одржи нова, овом облику ратних дејстава посвећена, међународна конференеција. У том циљу је формирана и посебна комисија, која се састајала у времену 11. децембар 1922.- 19. фебруар 1923.г., и комплетирала предлог за регулацију правила ваздушног ратовања од чак 62

[226] **Laws and Customs of War on Land** (**IV Hague Convention**), Hague, October 18th, Year 1907.
[227] Види Преамбулу, пасус 4.
[228] Види члан 4., став 1.
[229] The 1921 Washington Conference on the Limitation of Armaments, 12th November 1921 – 6th February 1922. Доступно на дан 25. 01. 2018., са: http://treaties.fco.gov.uk/docs/pdf/1922/TS0001-1.pdf.

члана[230], познат и као **Хашка правила ваздушног ратовања**[231]. На жалост, овај текст није формално усвојен на међународноим нивоу.

Иако дотични текст није усвојен на нивоу међународног права, за истраживаче али и примену у стварности од великог је значаја чињеница да је један део предложених норми усвојен од стране правних система и тада значајних држава. Управо је реч о оним нормама које се односе на такозвано ваздушно бомбардовање, а успостављају принцип да је забрањено свако оно ваздушно бомбардовање које терорише цивилну популацију или уништава или оштећује приватна власништва. Ова правила такође набрајају легитимне војне објекте који могу да буду мета ваздушног напада. Дозволите нам да Вам представимо ове норме **Хашких правила ваздушног ратовања**.

- Члан 22. – „Ваздушно бомбардовање у циљу терорисања цивилне популације, или разарања или оштећења приватне имовине која није војног карактера, као и рањавања небораца (цивила, прим. B.J.) је забрањено...“
- Члан 24.
  (1) Ваздушно бомбардовање је легитимно једино када је усмерено на војне објекте... као и објекте чије разарање или оштећење доприноси очигледној војној предности нападача.
  (2) Ваздушно бомбардовање је легитимно једино када је усмерено искључиво на следеће објекте: војне снаге, војне радове, војна постројења и депое, фабрике које сачињавају важне и добро познате центре ангажоване у производњи оружија, муниције или очито војних потрепштина, (као и, прим. B.J.) линија комуникација или транспорта коришћених за војне потребе.
  (3) Бомбардовање градова, насеља, села, стамбених објеката и зграда који нису у непосредном суседству операцијама копнених снага је забрањено. У случајевима када су објекти наведени у ставу 2 тако лоцирани, те исти не могу бити бомбардовани без неселективног бомбардовања цивилног становништва, ваздухоплов мора да одустане од бомбардовања.
- Члан 25. – У бомбардовању авионом сви неопходни кораци морају да се предузму од стране командујућег да сачува колико је то могуће зграде намењене јавној употреби, уметности, науци, хуманитарним потребама, а такође и историјске споменике, болнице, бродове болнице, и друга места где се прикупљају болесни и рањени, уколико је обезбеђено да се

[230] Позната и под именима:
The 1923 Draft Rules on Aerial Warfare, и
Proposed Rules for the Regulation of Aerial Warfare,
а формирана у Хагу у времену: децембар 1922.- фебруар 1923.
[231] **The Hague Rules of Air Warfare**.

ови објекти не користе истовремено и за војне (борбене) намене. Ови објекти као такви морају да буду јасно означени а ознаке видљиве из ваздуха.

Зашто нам је овај сет норми интересантан? Из једноставног разлога што су ова правила ипак уграђивана у национална законодавства. Примера ради Италије, још током 1938.г., унутар такозваног **Италијанског закона о рату и неутралности**[232], али, потом и бројних других држава. На пример САД, што се може да види из такозваних **Правила ратовања - ФМ 27-10**[233], али и потоње њихове уградње у законодавство САД разрадом истих ових правила, како се то види и из сада важеће **Књиге ратног права**[234]. А такође и бројних других држава у времену пре и после формирања такозваних **Женевских конвенција**. Па, иако нису као таква усвојена формално, ратификацијом или потврђивањем самих **Хашка правила ваздушног ратовања**. Отуда их многи правници сматрају општет усвојеним елементима међународног јавног права, указујући да иста јесу уистину правно-логички, мада не увек и на исти правно-лексички начин, уграђивана у законодавства држава, отуда и од држава регулисану обуку војних лица како да поступају у случају оружаних сукоба. Такав, прилично обиман, пример јесу и већ поменута **Правила ратовања - ФМ 27-10**. Анализирајући их уочили смо да:

- је бомбардовање које забрањује чл. 22. **Хашких правила ваздушног ратовања** такође забрањем Поглављем 3.- Непријатељства, **Правила ратовања - ФМ 27-10**, САД, на стр. 8., Секцијом 1. – Базна правила и принципи, под бр. 26 – Лимитација повређивања непријатеља;
- бомардовање посебно заштићених објеката које забрањује члан 23. **Хашких правила ваздушног ратовања**, јасно се забрањује и на страници 81. **Правила ратовања - ФМ 27-10**, САД;
- није дозвољено бомбардовање цивилних објеката који се не могу да идентификују као објекти искоришћени за борбена дејства, како то дефинише чл. 24., ставовима 1.-3., **Хашких правила ваздушног ратовања**, али и Поглавље 3., Секција 2., под бр. 27, на стр. 8., . **Правила ратовања - ФМ 27-10**, САД;
- се чланом 25. **Хашких правила ваздушног ратовања** забрањује бомбардовање објеката који припадају категорији јавних добара, а посебно религијских, културних, хуманитарних, медицинских, објеката који припадају науци..., а да то исто, поглављем 10, секцијом „Јавна

[232] **The Italian Law on war and Neutrality of 1938**. Види:
Ronzeti Natalino and Gabrile Venturini Gabriella (Edd.): **The Law of air warfare: Contemporary issues**;издавач: Eleven International Publishing, The Netherlands, стр. 7.

[233] У оригиналу: **FM 27-10, War Department Field manual,RULES OF LANDWARFARE**, War Department, 1st October 1940, para. 36.

[234] **Law of War Handbook** (Editor: Maj Keith E. Puls), издавач: International and Operational Law Department. The Judge Advocate General's Legal Center and School, Charlottesville, Virginia 22903, год. 2005, нарочито стр.: 95., 182., 183.

добра“, под бр 318, на стр. 81., забрањују **Правила ратовања - ФМ 27-10** САД.

Овај нам пример јасно указује у ком правцу се, још од двадесетих година двадесетог века, развијају елементи међународног јавног права, а посебно његовог сегмента Ратног права, те отуда и међународног кривичног права.

13.4.
Женевски Протокол из 1925.г.

Женевски Протокол из 1925.г.[235] принцип забране употребе пројектила са штетним гасовима, из **II Хашке конвенције** (1899.г.), проширио је на забрану употребе:

а.) хемијског оружија уопште (али не и на забрану његовог поседовања), као и

б.) бактериолошких метода ратовања.

У савременом међународном праву посматрани Протокол сматра се за акт који припада међународном обичајном праву који обавезује државе Стране али и све остале суверене државе подједнако. Дотични Протокол и сада важи, иако је 1993.г. донета такозвана **Конвенција о хемијском оружију** (Chemical Weapons Treaty)[236]. Али иста, по основу њеног члана 13., ни на који начин не ограничава, нити укида, норме овог Протокола, као ни **Конвенције о забрани развоја, производње и лагеровања бактериолошког (биолошког) и токсичног оружија и о њиховом уништавању**[237]. Уистину, норме **Женевског Протокола** из 1925.г. су дотичном Конвенцијом само разрађене. Поменуте разраде важе за све оне државе које су ратификовале **Конвенцију о хемијском оружију**, њих више од 190.

[235] **Protocol for the Prohibition of the Use in War of Asphyxiating, Poisonous or Other Gases, and of Bacteriological Methods of Warfare**, signed at Geneva on 17 June 1925.

[236] **Convention on the Prohibition of the Development, Production, Stockpiling and Use of Chemical Weapons and on their Destruction** (**Chemical Weapons Treaty**), потписана 13 јануара 1993.г., у Њујорку и Паризу, а ступила на снагу 29 априла 1997.г.

[237] **Convention on the Prohibition of the Development, Production and Stockpiling of Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons and on Their Destruction**, signed at London, Moscow and Washington on 10th April 1972.

13.5.
Брајан-Келогов пакт

Размишљајући о формалним а истовремено материјално-правним основама за успостављање елемената међународног кривичног права, а пре свега норми којима се инкриминишу извесна чињења као међународна кривична дела, на овом месту ваља напоменути да је још 1928.г, такозваним **Брајан Келоговим пактом**[238], уговором између САД и осталих сила учесница у Првом светском рату, потписаним у Паризу, био, по основу његовог члана 2., забрањен такозвани *агресорски рат*. Треба имати у вид да је током следећих десет година, до времена отпочињања II светског рата, овај легислативни текст међународног јавног права ратификовало чак 63 државе. Отуда је уистину постао акт од глобалног значаја, што је и данас.

Значај члана 2. **Брајан-Келоговог пакта** огледа се и у томе што је дотична норма послужила и као правно-логичка основа за потоње формирање члана 2., става 4., **Повеље Уједињених нација**. Али између ове две норме постоји и једна, али битна, разлика. Док члан 2. **Брајан Келоговог пакта** забрањује само рат као врсту оружаног сукоба **Повеља УН** својим чланом 2., ставом 4., дословце прописује да ће се „све чланице у својим међународним односима уздржати од претње силом или употребе силе против територијалног интегритета или политичке независности било које државе, или (њене употребе, прим. B.J.) на било који други начин који није у складу са циљевима Уједињених нација“. Очигледно је да је објект регулације из члана 2. **Повеље УН** свеобухватнији! Он уистину забрањује не само рат већ и било коју другу врсту оружаног сукоба, шта више, било коју врсту употребе силе.

Такође треба имати у виду да је **Брајан Келогов пакт**, посебно његов члан 2., послужио као материјално правна основа за инкриминацију из чл. 6., ст. 2., под (а), то јест *злочина против мира* (*злочина агресије*), из **Повеље о Међународном кривичном суду**[239]. Текста познатог и као **Нирнбершка Повеља** (**Повеља о суду из Нирнберга**).

---

[238] **Treaty between the United States and other Powers providing for the renunciation of war as an instrument of national policy** (Такозвани **Kellogg-Briand Pact, 1928**). Извор: *United States Statutes at Large*, Vol 46 Part 2, p. 2343. Доступно дана: 11. 11. 2017., са: http://avalon.law.yale.edu/20th_century/kbpact.asp#art3.

[239] **The Charter of the International Military Tribunal** (**Nuremberg Charter**), анекс уз такозвани **Лондонски споразум** (**London Agreement**) из 1945.

13.6.
Рерихов пакт

1929.г. професор Николас Рерих (Nicholas Roerich), током свог рада у Паризу, формулисао је својеврстан преднацрт, предлог међународног правног акта намењеног заштити научног и културног блага човечанства. 1930.г. предат је Музејском комитету Друштва народа, а 1930. је основан Комитет за Рерихов предлог за мир (Њујорк)[240] и Комитет за Рерихов пакт (Париз)[241]. Потом је овај предлог прошао сложену процедуру, те је донет такозвани **Рерихов пакт** (**Treaty on the Protection of Artistic and Scientific Institutions and Historic Monuments** - Roerich Pact), од стране Високих уговорних страна, на 17. међународној конференцији америчких држава, у Монтевидеу, 16. децембра 1933.г. (а ступио је на снагу 26. августа 1935.)[242], са задатком да регулише прва прецизнија правила (у суштини прва) посвећена *заштити* уметничких, научних и историјских споменика.

Уговор о заштити уметничких и научних институција и историјских споменика је први легислативни акт на нивоу међународног права који јасно прописује да се:

- историјски споменици, музеји, научне, културне и образовне институције, морају поштовати и третирати као неутрални од стране зарађених држава (чл. 1., ст. 1. **Рериховог пакта**), а да се исти однос мора да искаже и ка њиховом персоналу (чл. 1.,ст. 2.), како у миру тако и у рату (чл. 1., ст. 3),
- ова правила, без икакве дискриминације у односу на неку државу, важе за целу територију (чл. 2., 1. реченица),
- Стране обавезују на формирање елемената законодавства неопходних за заштиту, што логички обухвата и казнено-правну заштиту, побројаних вредности и особа (чл. 2., 2. реченица),
- споменицима и институцијама, објектима заштите побројаним у чл. 1., додељује уживање привилегија овог Уговора и у случају да су коришћени у војне сврхе (чл. 5.).

[240] The “Committee of the Roerich Banner of Peace”.
[241] Comité pour le Pact Roerich.
[242] **Treaty on the Protection of Artistic and Scientific Institutions and Historic Monuments** (**Roerich Pact**), Approved by the High Contracting Parties, animated by the purpose of giving conventional form to the postulates of the resolution approved on 16th December 1933, by all the States represented at the Seventh International Conference of American States, held at Montevideo. Документ је доступан у штампаној форми, као: **Treaty on the Protection of Artistic and Scientific Institutions and Historic Monuments** (Roerich Pact), 167 L.N.T.S. 289.

13.7.
Конвенција
о спречавању и кажњавању злочина геноцида

Стравични производ II светског рата је фашистички геноцид над бројним народима. Делање какво све до 1948.г. чак није ни добило своју правну дефиницију, обзиром да су се правници заносили мишљу како је такав злочин покопан у прошлости неразвијених цивилизација.

Обзиром на сурово отрежњење стварношћу Генерална скупштина Уједињених нација је 11. децембра 1946.г., полазећи од сазнања о злочинима током II светског рата као и такозване **Нирнбершке повеље**, те резултата рада Нирнбершког суда, донела **Резолуцију 96 (I): Злочин геноцида**[243], истом га оквирно дефинишући, те позивајући државе чланице да дотични злочин инкриминишу и подвргну кажњавању унутар националних законодавстава. Ова резолуција је такође захтевала од Економског и социјалног саветан УН да формира **Нацрт Конвенције о геноциду**, што је иста и учинила.

Полазећи од **Нацрта Конвенције о геноциду** Генерална скупштина УН је 1948.г. донела **Конвенцију о спречавању и кажњавању злочина геноцида**[244]. Анализирајмо је.

„Уговорне стране сложиле су се да је геноцид, почињен у време рата или мира[245], злочин по основу међународног права, који оне спроводе да би га спречиле и казниле[246]“.

Државе уговорнице јасно су прописале да „У постојећој Конвенцији геноцид значи било који од следећих аката почињених са намером да се разори, у целини или делом, национална, етничка, расна или религијска група, попут:

(а) убијања чланова групе;

(б) изазивање озбиљних телесних или менталних штета члановима групе;

(ц) намерно утицање на услове живота групе срачунате да изазову њену физичку деструкцију у целини или делом;

---

[243] **United Nations General Assembly Resolution 96 (I). The Crime of Genocide**. Fifty-fift plenary plenary meeting, 11th December 1946.

[244] Види ближе:

Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, Adopted by Resolution 260 (III) A of the United Nations General Assembly on 9 December 1948., и

Конвенција о спречавању и кажњавању злочина геноцида, *Службени весник Президијума народне скупштине ФНРЈ*, бр. 2/1950.

[245] Регула која је за нас од прворазредног значаја, обзиром да је администрација САД, на челу са Клинтоном, намерно „превиђала,” те тврдила да није у рату са СР Југославијом, јер јој чак ни рат није објавила.

[246] **Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide**, Article 1.

(д) наметања мера намењених спречавању рађања унутар групе[247]".

Такође су прецизно одредиле који ће акти бити „кажњиви:

(а) геноцид;
(б) завера да се почини геноцид;
(ц) директно и јавно позивање на извршење геноцида;
(д) покушај да се учини геноцид; (и)
(е) саучесништво у извршењу геноцида[248]".

Недвосмислено је установљено да ће „особе које почине геноцид или који други од аката наведених чланом 3. Конвенције бити кажњене, без обзира да ли су по уставу одговорне вође, јавни службеници или приватне особе[249]".

Полазећи од логике и садржаја напред формираних норми, управо у циљу њиховог заживљавања „уговорне стране преузеле су обавезу да пропишу, у складу са њиховим уставима, потребно законодавство да би остварилe ефект регула Конвенције и, у складу са тим, да обезбеде ефективне казне за особе криве за геноцид или било који други акт наведен чланом 3.[250]". Отуда су државе које су потписале и ратификовале дотичну **Конвенцију о спречавању и кажњавању злочина геноцида** то и урадиле. Тачније речено, инкриминисале су злочин геноцида, те истом одредиле санкције, по врсти и мери. Учиниле су то било у оквиру:

класичних кривичних законика,
извршених кодификација свеукупног важећег законодавства, или пак
томе посебно намењених закона[251].

Конвенцијом је такође прописано да ће „особе оптужене за геноцид или које од других дела из члана 3. (Конвенције) бити суђене пред компетентним судом

[247] Какав је акт и гађање породилишта, као и њихово лишавање електричне енергије, дела која су већ више пута почињена на територији Југославије од стране НАТО-а, а јасно је забрањена анализираним чланом 2. **Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide**.
[248] **Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide**, њеним Article 3.
[249] То исто, Article 4.
[250] То исто, Article 5.
[251] У вези реченог примера ради види:
- **Кривични законик Републике Србије**, Поглавље 34. – Кривична дела против човечности и других добара заштићених међународним правом, Члан 370.- Геноцид,
- **U.S. Code**, Chapter 50A – Genocide:
  - § 1091 – Genocide,
  - § 1092 - Exclusive remedies,
  - § 1093 – Definitions,

  доступно на дан 31. 01. 2018.г., са: https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/part-I/chapter-50A,
- **Crimes Against Humanity and War Crimes Act**, S.C. 2000, c. 24 (Canada). Article 4 (1) (A), December 18, 2017. Published by the Minister of Justice at the following address: http://laws-lois.justice.gc.ca.

државе на чијој је територији акт почињен[252], или од стране Међународног кривичног суда[253]" који за то поседује компетенцију у сагласију уговорних страна.

Да би се спречило избегавање казнено-правне одговорности јасно је прописано да „геноцид и други акти наведени чланом 3. Конвенције не могу бити посматрани као политички деликти зарад сврхе екстрадиције[254]". То једноставно значи: Држава чији је субјект оптужен за геноцид, или које од других дела из члана 3. анализиране Конвенције, нема право да спречи или одбије захтевану екстрадицију особе која је за дотично дело оптужена. Па макар се дотична држава позивала и на непостојање потребних елемената билатералног уговора о екстрадицији са државом погођеном неком (или неким) од радњи забрањених **Конвенцијом о спречавању и кажњавању злочина геноцида**. Ово из једноставног разлога што правила о екстрадицији која се везују за постојање таквих елемената важе за такозвани класични криминал, али не важе када је у питању било које дело из члана 3. **Конвенције о спречавању и кажњавању злочина геноцида**, већ су по овом питању превасходно од значаја одреднице чланова 6. и 7. Конвенције.

Упозоравамо да се, према у Свету важећим принципима казненог поступка, суђење оптуженом лицу, или лицима, може да спроведе и у њиховој отсутности. Посебно уколико је у моменту отварања поступка, али и потом, по подизању оптужнице, оптужено лице из неког неоправданог разлога недоступно суду. Истичемо да, уз услов поштовања општих правних принципа, а нарочито казненог поступка:

1. свака тако донета осуда мериторна, као и да
2. за деликте о којима говоримо тако донета осуда никада не застарева, отуда да
3. оног тренутка када на било који начин осуђени постане доступан правосуђу које је донело осуду, одговарајући апарат дотичне државе има пуно право али и обавезу да изврши дотичном осудом одређену санкцију.

Подсећамо да су, поштујући управо ова правила казненог права, Европске државе према низу нациста управо тако и поступале у деценијама иза II светског рата. Отуда, имајући ово у виду, државе чији су држављани починили неко од дела из члана 3. **Конвенције о спречавању и кажњавању злочина геноцида**, да би избегле овакав правни ток, по важећим елементима међународног кривичног права једино могу да захтевају да се дотичној особи не суди од стране суда повређене државе, већ пред Међународним судом правде, позивајући се на члан 9. Конвенције[255].

[252] У складу са одредницама чланова 3. и 5. **Конвенције о спречавању и кажњавању злочина геноцида**, прим. B.J.
[253] То исто, Article 6.
[254] То исто, Article 7.
[255] Дословце*:*

Уговорне стране, формулишући и доносећи **Конвенцију о спречавању и кажњавању злочина геноцида**, да би оснажиле борбу против овога зла, договориле су се да не само Страна према којој се припрема, покушава или врши геноцид може да затражи од Уједињених нација заштиту од таквог акта путем: а.) превенције или б.) сузбијања, већ да то може да учини било која суверена држава[256].

13.8.
Женевске конвенције из 1949.г. и пратећи протоколи

13.8.1.
Увод

Изучавајући материју заштите еколошких права и вредности у светлу могућности примене одредница међународног кривичног права, током истраживања, како легислативне материје тако и уочених елемената стварности, посебну пажњу нам је привукао сет такозваних **Женевских конвенција**, из 1949.г., пре свега **I** и **II Женевске конвенције**, као и њихових пратећих протокола. Ово посебно имајући у виду да су дотични документи не само проскрибовали извесна понашања већ и постављали обавезу Странама уговорницама да унутар својих законодавстава успоставе све неопходне елементе за кривични прогон забрањених облика понашања. Тачније: Прогон сваког оног физичког лица које такво понашање нареди или га изврши, а без икакве могућности опроста почињених зала.

Читаоце такође подсећамо и на чињеницу да је до кршења одредница ових међународних легислативних аката током деценија долазило и од стране појединих држава које су их све, или макар део ових докумената, ратификовале. Али, а то посебно истичемо, истраживање нам је показало да чак и неке од држава које нису извршиле њихову ратификацију ипак поседују бар по неку кривичну

"Disputes between the Contracting Parties relating to the interpretation, application or fulfilment of the present Convention, including those relating to the responsibility of a State for genocide or any of the other acts enumerated in Article 3, shall be submitted to the International Court of Justice at the request of any of the parties to the dispute. **Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide**, Article 9.

Како је у овом моменту више од 120 држава у статусу држава Страна Међународног кривичног суда то за њих сада поменути члан 9. **Конвенције о превенцији и кажњавању злочина геноцида** значи могућност и обавезу да овакав захетев, уколико желе да га поднесу, исти упуте не Међународном суду правде већ Међународном кривичном суду. Али ово не важи за оне државе које нису Стране тзв. Римском статуту.

[256] **Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide**, Article 8.

норму намењену ономе што ова легислативна Женевска акта проскрибују и спрам којих захтевају формирање и остваривање елемената адекватног кривично правног третмана.

13.8.2.
Женевска конвенција о побољшању положаја рањеника и болесника у оружаним снагама у рату (I Женевска конвенција)

Оружане формације држава, па тако и држава Страна **Прве Женевске конвенције о побољшању положаја рањеника и болесника у оружаним снагама у рату**[257], често током својих дејстава на очигледан начин нападају: становништво, разноврсне цивилне објекте[258], међу којима школе, болнице, универзитете, те историјске споменике – светиње не само овога народа већ и драгуље светске културне баштине. Па тако **Прва Женевска конвенција**, из 1949.г. јасно:

- забрањује, својим чланом 19., напад на медицинске установе (уистину *радом створене вредности животне средине*), што значи наношење им оштећења или пак уништавање, али, уколико исте падну у руке противника, и на било који начин исказано блокорање њиховог рада,
- чланом 49., о сузбијању злоупотреба и повреда Високе стране уговорнице обавезује „да ће предузети сваку законодавну меру потребну ради прописивања одговарајућих кривичних санкција противу лица која су извршила или која су издала наређења да се изврши која од тешких повреда ове Конвенције“; при том члан 50., став 1., јасно међу таквим тешким повредама наводи, што значи: одређује, и уништење имовине уопште, отуда и непокретне медицинске имовине (радом створених вредности животне средине);
- чланом 51., забрањује било какву могућност да било која Страна ове Конвенције, а што посебно значи Страна починилац дотичног криминалног акта, саму себе, или другу Страну уговорницу, ослободи одговорности за почињени деликт.

Напред реченом ваља ваља додати и елементе уочене унутар **Првог допунског протокола уз Женевске конвенције (Протокола I)**, од 7. јуна 1977. године. Овај мултилатерални легислативни акт осмишљен је као допуна

[257] **Прва Женевска конвенција о побољшању рањеника и болесника у оружаним снагама у рату** (од 12. 08. 1949.), *Службени лист ФНРЈ*, бр. 24/1950.г.

[258] А бомбардовање или на други начин оштећивање и/или уништавање оваквих објеката недозвољиво је не само по основу **Прве Женевске конвенције о побољшању рањеника и болесника у оружаним снагама у рату** већ више оваквих аката међународног јавног права. Ово ће током даљих излагања бити детаљније објашњено.

легислативних елемената не само посматране **Прве Женевске конвенције**, већ комплета ових докумената из 1949.г[259]. Али поседује неколико елемената који јасно допуњавају сет норми који је истовремено од значаја за **Прву Женевску конвенцију о побољшању положаја рањеника и болесника у оружаним снагама у рату**, отуда и за тему ове студије. Па тако:

- регулишући поље опште заштите на коју се односи, дотични Протокол чланом 12., ставом 1., јасно прописује да се ова заштита односи и на такозване санитетске јединице уопште[260], а ставом 2. да се односи и на цивилне санитетске јединице;
- а да ова заштита може да престане само уколико се конкретна санитетска јединица употреби за извршавање радњи штетних по непријатеља (чл. 13., ст. 1.), при чему се (по основу чл. 13., ст.2. **Протокола I**) следеће радње неће сматрати као штетне за непријатеља:

  (а) да је особље јединице снабдевено лаким личним оружјем за самоодбрану или за одбрану рањеника и болесника о којима се стара;

  (б) да јединицу чува патрола, стража или оружана пратња;

  (ц) да се у јединици налазе лако оружје и муниција одузета од рањеника и болесника, али који још нису предати надлежној служби;

  (д) да се припадници оружаних снага или други борци налазе у јединици из медицинских разлога.

Шта више, у свом Делу III, који се односи на методе и средства ратовања, овај Протокол јасно прописује да „у сваком оружаном сукобу право страна да бира методе и средства ратовања није неограничено (Чл. 35. - Основна правила, став 1.)“. Отуда и да је „забрањено примењивати методе или средства ратовања која су намењена или од којих се може очекивати да ће проузроковати опсежна, дуготрајна и озбиљна оштећења природне околине (чл. 35., ст. 3.)“.

Како проток времена доприноси развоју знања, отуда и нових оружија али и појави последица која иста проузрокују, **Први допунски протокол уз Женевске конвенције** (Чланом 36.- Нова оружија) јасно, Странама, успоставља обавезу да „у проучавању, усавршавању, набављању или прихватању новог оружја, средстава или метода ратовања... утврди да ли ће његова примена, у неким или свим условима, бити забрањена овим протоколом или неким другим правилом међународног права које се примењује на високу страну уговорницу“. Из речено је

[259] Види:

Први допунски протокола уз Женевске конвенције (Протокол I), Део I, Члан 1. – Општи принципи и поље примене.

[260] А то нису само санитетске организације људи већ целина у коју улазе и: а.) средства, те б.) објекти. Дотичне објекте посматрамо као високо функционалне радом створене вредности животне средине.

јасно да такво средство забрањено овим протоколом или којим другим актом међународног права нико нема право да примени. Отуда, разуме се, и сама примена се аутоматски може да сматра нелегалном, што значи и да подлеже казненом прогону!

13.8.3. Женевска конвенција о побољшању положаја рањеника, болесника и бродоломника оружаних снага на мору (II Женевска конвенција)

II Женевска конвенција (о побољшању положаја рањеника, болесника и бродоломника оружаних снага на мору), на самом почетку текста јасно прописује да се односи на све врсте оружаних сукоба, то јест да ће се примењивати на оне сукобе:

1. објављене и између држава, те
2. у оквиру којих најмање једна страна, то јест држава, није признала ратно стање (чл. 2., ст. 1.),
3. у оквиру којих је дошло до окупације, било целе или тек дела државне територије (чл. 2., ст. 2.), па и када и нема наилажења на војни отпор тој окупацији;
4. у оквиру којих једна од страна учесница није држава Страна ове конвенције, али најмање једна од учесница то јесте (чл. 2., ст. 3.). Дословце „Ако једна од Сила у сукобу није учесник у овој Конвенцији, Силе учеснице у Конвенцији ипак ће остати везане њоме у својим међусобним односима. Оне ће поред тога бити везане Конвенцијом према тој Сили, ако та Сила прихвати и примењује њене одредбе (чл. 2., ст. 3.)“.

Шта више **II Женевска конвенција**, чланом 3., јасно прописује да се странама у оружаном сукобу сматрају и оне стране које учествују у сукобу који нема карактер међународног сукоба[261].

За нас је посебно значајан и члан 20. ове Конвенције, који по логици потпада под норме намењене такозваној асанацији терена, обзиром да војна дејства производе лешеве, отуда и загађивања медијума, а посебно честом пратећом појавом борбених дејстава и рањавања, исказаном кроз различите болести и тровања. Отуда наведени члан 20., између осталог, јасно обавезује Стране у сукобу да се постарају „да се пре потапања мртвих, које ће се вршити појединачно уколико то прилике доволе, изврши пажљив и по могућству лекарски преглед лешева“.

[261] **II Женевска конвенција**, из 1949.г., чл 3., ст. 1.

Чланом 23. **II Женевске конвенције** јасно је прописано да не смеју бити нападане „установе које се налазе на обали и које имају право на заштиту по основу **Женевске конвенције о побољшању положаја рањеника и болесника у оружаним снагама у рату**, од 12. августа 1949.г.“. На овај начин је дотичним установама, то јест њиховим објектима и опреми, јасно одређен статус посебно и наменски заштићених добара. А све те вредности у суштини су и истовремено такозване радом створене вредности животне средине. Отуда и објекти нашег интересовања у истраживању које Вам презентујемо.

Члан 36. **II Женевске конвенције** верском, лекарском и болничком особљу доделио је статус посебно заштићених лица.

Као што смо из досадашњег разматрања ове Конвенције увидели, она је низом својих чланова (2., 3., 5., 20., 23., те 36.), који припадају категорији такозваних *примарних норми*, успоставила правила на кога и на шта се све примењује, те под којим условима, односно и јасно прецизирала извесне обавезе државама Странама, али је, да би обезбедила (гарантовала) поштовање успостављених права, те прописаних обавеза и одговорности, формирала и оне чланове, тзв. *секундарне норме* (унутар Главе VIII – О сузбијању злоупотреба и повреда), путем којих је Стране уговорнице обавезала „да ће предузети сваку законодавну меру ради прописивања одговарајућих кривичних санкција против лица која су извршила или која су издала наређења да се изврши која од тешких повреда ове Конвенције (чл. 50., ст. 1.)“. Повреда иначе одређених чланом 51., али само под условом да су „извршена против лица или добара које штити Конвенција“. И то следеће криминалне акте: „хотимично убиство, мучење или нечовечно поступање, подразумевајући ту и биолошке опите, намерно проузроковање великих патњи или наношење озбиљних повреда телу или здрављу, уништење или присвајање имовине које није оправдано војним потребама и које је извршено у великим размерама и на недозвољен и самовољан начин (чл. 51.)“.

За нас је од кључног значаја и члан 52., који јасно прописује да „ниједна Страна не може да ослободи саму себе или другу Страну уговорницу одговорности коју је она сама или та друга Страна уговорница на себе навукла услед повреда предвиђених у претходном члану (члану 51.)“. Па тако ни када се ради о актима који погађају живот и/или здравље човека али и о оним који су уперени против имовине, то јест радом створеним вредностима животне средине, што значи како непокретним објектима тако и оним покретним. На пример средствима медицинског транспорта али и уопште логистике, а не само непокретним медицински намењеним објектима.

13.8.4.
Конвенција о поступању са ратним заробљеницима (III Женевска конвенција)

III Женевска конвенције о поступању са ратним заробљеницима, својим чланом 2., јасно прописује да се примењује у случају објаве рата али и сваког другог оружаног сукоба између држава, па и када најмање једна Страна није признала ратно стање (аналогно регули из члана 2. **II Женевска конвенције**), те, чланом 3., да се страна у оружаном сукобу сматрају и оне стране које учествују у сукобу који нема карактер међународног сукоба.

Ова Конвенција јасно одређује које се све особе сматрају припадницима оружаних снага, под условом да су под влашћу (командом) непријатеља, то јест:

- војске, милиције, као и добровољачких јединица [чланом 4. (А), под 1.], као и
- осталих милиција и добровољачких јединица [чл. 4., (А), под 2.], или
- да припадају, по свом исказу, некој влади или власти које није признала Сила под чију су власт потпали [чл. 4., (А), под 3.], али и
- становништво неокупиране територије које се, услед приближавања непријатеља, добровољно диже на оружије [чл. 4., (А), под 6.].

Такође обавезује и на хумано поступање, при чему јасно, у овом циљу, забрањује сваки чин који:

- доводи до смртног исхода, или пак
- производи опасност по здравље зробљеника,
- доводи до телесног осакаћивања, или пак
- служи медицинским или научним експериментима ма које природе,

што је све регулисано чланом 13., ставом 1. ове - **III Женевска конвенције**.

Шта више, ова Конвенција, а да се не би производиле негативне и забрањене последице, обавезује Стране и на:

1. *услове интернирања*, дословце да:
    - „ратни заробљеници могу бити затворени само у зградама које се налазе на чврстој земљи и које су потпуно хигијенске и здраве; изузев нарочитих случајева који се правдају интересом самих заробљеника, ови се не могу затварати у казнене заводе (чл. 22., ст. 1.)“;
    - се обавезно изврши пресељење ратних заробљеника интернираних „у нездравим крајевима или у крајевима чија је клима по њих штетна“, и то „чим то буде могућно у предео са повољнијом климом“ (како је то прописано чланом 22., ст. 2.);

- е „ни један ратни заробљеник не сме ни у једном тренутку да задржи у некој области у којој би био изложен ватри (чл. 23., ст. 1.)“;
- се такозвани стални пролазни логори као и стални логори уређују под прописаним условима (чл. 24.);
- логори одржавају у таквом хигијенском стању којим се обезбеђује чистоћа и здравље, те спречава ширење заразних болести (чл. 29.); те

2. *услове премештања* (из логора у логор), при чему Силу која држи заробљенике обавезује да:
   - води рачуна „о климатским условима на које су ратни заробљеници навикнути (чл. 46., ст. 2.)“ те да
   - „услови премештања не смеју ни у ком случају бити на штету њиховог здравља“, што обухвата и услове њиховог смештаја (чл. 46., ст. 3.)“.

Да би се све напред речено испоштовало, унутар **III Женевске конвенције** (о поступању са ратним заробљеницима), формиране су такозване *секундарне норме*, којима се прописују казнено-правни елементи заштите успостављених права заробљеника. Реч је о члановима 129. и 130. Члан 129. јасно успоставља обавезу Странама да пропишу одговарајуће кривичне санкције за повреде успостављених обавеза. Члан 130. прецизира о којим се то кривичним делима ради. При томе чл. 131. прописује да ни једна Страна нема право да себе, или другу страну, ослободи од одговорности за почињење дотичних дела.

13.8.5. Женевска конвенција о заштити грађанских лица за време рата (IV Женевска конвенција)

Стварност нам је током времена показала да су оружани сукоби, а нарочито они између држава, пуни примера ненамерног, „ненамерног“, или чак и отворено намерног бомбардовања објеката у близини санитетских установа, као и самих санитетских установа. Поменимо само, примера ради, погађање бомбама Нишког болничког центра, као и у Београду извршено погађање зграда на само тридесетак метара од највећег породилишта на Балкану, акта почињена 1999.г., као и таква учестала бомбардовања у Авганистану. А **Женевска конвенција о заштити грађанских лица за време рата (IV Женевска конвенција)**[262], својим чланом 18. (Поштовање и заштита грађанских болница) јасно каже да „Грађанске болнице

[262] **Женевска конвенција о заштити грађанских лица за време рата** (**IV Женевска конвенција**), од 12. августа 1949.г., *Службени лист ФНРЈ*, бр. 24/1950.

организоване ради указивања неге рањеницима, болесницима, немоћнима и породиљама не могу, ни у ком случају, бити предмет напада; њих Стране у сукобу у свако доба морају поштовати и заштићивати".

13.8.6.
Допунски протоколи I и II уз Женевску конвенцију о заштити грађанских лица за време рата (IV Женевску конвенцију)

Не само да је **Женевска конвенција о заштити грађанских лица за време рата (IV Женевска конвенција)**[263], својим чланом 18 (Поштовање и заштита грађанских болница) јасно прописала да болнице организоване ради указивања неге рањеницима, болесницима, немоћнима и породиљама не могу да буду предмет напада, већ то јасно прописује и члан 12. **Допунског Протокола I уз Женевску Конвенцију од 12. августа 1949. године о заштити жртава међународних оружаних сукоба**, када каже да ће „санитетске јединице бити поштоване и заштићене у свако доба и неће бити предмет напада[264]". Овај документ, својим „Чланом 51. - Заштита цивилног становништва" децидно каже да су „забрањени напади вршени без избора циљева (чл. 51., став 4.)", као и да се сматра да су следеће врсте напада извршене без избора циљева (чл. 51., ст. 5.): Напад бомбардовањем било којом методом или средствима којима се низ јасно одређених и различитих војних објеката у неком граду, селу или другој зони која садржи сличну концентрацију цивила и цивлиних објеката третира као један војни објект; и напад од којег се може очекивати да ће изазвати успутне губитке цивилних живота, повреде цивила, штете на цивилним објектима или комбинацију ових дејстава, која би била несразмерно велика у односу на конкретну и непосредну војну предност која се предвиђа. То једноставно значи, наглашавамо, да: Тамо где су цивилни и војни објекти измешани, не сме да се врши бомбардовање! Отуда је члан 52. овога Протокола (Општа заштита цивилних објеката) директно примењив и на **IV Женевску конвенцију о заштити грађанских лица за време рата**, јер јасно прописује да „Цивилни објекти не смеју бити предмет напада или репресалија".

---

[263] Позната и као **Женевска Конвенцију од 12. августа 1949. године о заштити жртава међународних оружаних сукоба**.

[264] Полазећи управо од овог документа међународног права, посебно његовог „Члана 85. - Сузбијање повреда конвенција и овог протокола", који јасно дефинише тешке повреде Конвенција из 1949., као и њихових анекса I и II, а такође и обавезе држава да их сузбијају и кажњавају, кривично право Републике Србије их је јасно инкриминисало „Чланом 372 – Ратни злочини против цивилног становништва", посебно ставовима 1. и 2., обзиром да истим правно-логички пружа заштиту и од „противзаконитог... уништавања... материјала и залиха санитетских установа или јединица", као и њихове имовине.

Међународна заједница је чланом 53. **Допунског Протокола I уз Женевску Конвенцију о заштити жртава међународних оружаних сукоба** успоставила изричиту заштиту културних објеката и храмова. Дословце: „Не дирајући у одредбе **Хашке конвенције за заштиту културних добара у случају оружаног сукоба**, од 14. маја 1954. године, и других одговарајућих међународних инструмената, забрањено је: вршити било какав непријатељски акт уперен против историјских споменика, уметничких дела или храмова који сачињавају културно или духовно наслеђе народа; (као и) да такви објекти буду предмет репресалија“. Као што видимо **Женевска конвенција о заштити грађанских лица за време рата** (**IV Женевска конвенција**) јасно је допуњена анализираним Протоколом I са циљем да се сачувају најзначајније радом створене вредности животне средине, оне које сачињавају културно и духовно наслеђе народа.

Допунски Протокол I уз Женевску Конвенцију о заштити жртава међународних оружаних сукоба (од 12. августа 1949. године), својим „Чланом 54. - Заштита објеката неопходних да би цивилно становништво опстало“, заштиту пружа и оним објектима неопходним за преживљавање народа погођеног борбеним дејствима. Јасно прописује да је „забрањено напасти, уништити, уклонити или учинити некорисним објекте неопходне да цивилно становништво преживи, као што су намирнице... инсталација за воду за пиће и залихе и постројења за наводњавање.“. Али, на жалост, оружани сукоби пуни су примера повређивања управо ове обавезујуће норме. И то не само од стране оружаних снага САД. Па чак и таквих која су штету наносила снабдевању цивилног стновништва водом за пиће[265].

Како смо то у тексту ове студије већ нагласили, **Допунски Протокол I уз Женевску Конвенцију од 12. августа 1949. године о заштити жртава међународних оружаних сукоба** у свом III делу - Методи и средства ратовања, „Чланом 35. - Основна правила“ јасно је прописао да је „Забрањено... примењивати методе или средства ратовања која су намењена или од којих се може очекивати да ће проузроковати опсежна, дуготрајна и озбиљна оштећења природне околине“. Шта више „Чланом 55. - Заштита природне околине“ ову забрану детаљније разрађује, када каже да се „У ратовању... мора обратити пажња да се природна околина заштити од обимног, дуготрајног и озбиљног оштећења“. Такође и да „ова заштита обухвата и забрану коришћења метода или средстава ратовања чији је циљ или од којих се може очекивати да проузрокују такво оштећење природне околине и да тиме штете здрављу или опстанку становништва (чл. 55., ст. 1.)“, као и да су „напади на природну околину репресалијама забрањени (чл. 55., ст. 2.)“. Током деценија ови напади су извршени на територијима већег броја држава, па чак и од стране снага оних држава које су ратификовале Женевске конвенције и протоколе, или пак, попут Ваздухопловства САД, иако исте САД нису

[265] Бомбардовање Србије 1999.г., тачније водоводне мреже града Новог Сада и уништавање елемената уграђених у мостове али и загађивање (стављање ван функције) оних на обали Дунава.

ратификовале, правила аналогна оним у њима уграђеним јесу увеле у своја законодавства[266].

Допунски Протокол I уз Женевску Конвенцију од 12. августа 1949. године о заштити жртава међународних оружаних сукоба чак, својом „Главом IV - Мере предострожности“, ставом 1. „Члана 57. – Предострожност при нападу“, јасно прописује да се „у спровођењу војних операција мора... стално водити рачуна о томе да се поштеде цивилно становништво, цивили и цивилни објекти“, као и да се, како то децидирано прописује став 2. истог члана, „у вези са нападима морају... предузети следеће мере:

а.) они који планирају или одлучују о нападу дужни су:

I - да предузму све што је могуће да провере да објекти које ће напасти нису ни цивили ни цивлини објекти... већ да су војни објекти...;

II - да предузму све могуће мере предострожности при избору средстава и метода напада да би се избегли, и у сваком случају свели на минимум, случајни губици живота цивила, повреда цивила и оштећење цивилних објеката;

III - суздржати се од одлуке да се крене у било који напад од кога се може очекивати да ће проузроковати случајне губитке живота цивила, повреде цивила, оштећење цивилних објеката, или комбинацију тога, који би били несразмерно велики у односу на предвиђену конкретну и директну војну предност;

б.) напад треба да буде анулиран или прекинут ако постане јасно да циљ није војни или да је обухваћен посебном заштитом“.

Шта више, став 5. „Члана 57. – Предострожност при нападу“ јасно каже да „ни једна одредба овог члана не може се протумачити тако да одобрава било какав напад на цивилно становништво, цивиле или цивилне објекте“.

Правници међународне заједнице, имајући у виду могућност оваквог зверског понашања, већ исказаног над Вијетнамом, Камбоџом и другим државама и народима, унутар **Допунског Протокола I уз Женевску Конвенцију од 12. августа 1949. године о заштити жртава међународних оружаних сукоба**, формирали су „Одељак II - Сузбијање повреда конвенција и овог Протокола“. За нашу тему рада

[266] А примера кршења дотичног члана 55. заиста може да се пуно наведе. Зато нам дозволите да се послужимо адекватним примером са ових простора. Снаге НАТО-а су 15. априла 1999.г., у 22 часа и 45 минута, напале „Петрохемију Панчево“. Тада су разориле погоне за производњу: винилхлорид мономера, етилена и хлора, веома токсичних материја, ослободивши њихове велике количине у околину. На тај начин су у трену тешко угрозиле животе десетина хиљада становника. А о правим димензијама здравствених последица биће могуће да се говори тек неких 20 и више година после овог бомбардовања. Шта више, истовремено са овим нападом извршен је и напад на „Азотару Панчево“, фабрику вештачког ђубрива, којој су тешко оштећени погони за производњу амонијака, а овај ослобођен у околину.

посебно је интересантно и то да је „Чланом 85. - Сузбијање повреда овог Протокола“ јасно речено (његовим ставом 3.) да ће се, поред оних деликата дефинисаних чланом 11. Протокола, и „следећа дела... сматрати као тешке повреде овог Протокола када су извршена намерно, кршењем одговарајућих одредаба овог Протокола, и када су проузроковала смрт или озбиљне телесне повреде или здравствене повреде (и то):

б) предузимање напада без избора циљева, који погађа цивилно становништво или цивилне објекте, са знањем да ће такав напад проузроковати прекомерне губитке живота, повреде цивила или оштећење цивилних објеката, дефинисаних у члану 57., ставу 2,.под (а) (III);

ц) предузимање напада на грађевине или инсталације које садрже опасне силе, са знањем да ће такав напад проузроковати прекомерне губитке живота, повреде цивила или оштећење цивилних објеката дефинисаних у члану 57., ставу 2, под (а) (III); (као и, прим В.Ј.)

д) узимање небрањених места и демилитаризоване зоне за предмет напада“.

На даље, члан 85., својим ставом 4., под (д), јасно прописује да ће се за тешке повреде сматрати и „узимање јасно видљивих историјских споменика, уметничких дела, или места за верске обреде, који представљају културно или духовно наслеђе народа и којима је пружена посебна заштита путем специјалних аранжмана, на пример у оквиру надлежне међународне организације, за предмет напада, што има за последицу њихово разарање у великим размерама“.

Шта више, члан 85., ставом 5., јасно прописује да ће се, не дирајући у примену Конвенције и овог Протокола, тешке повреде ових инструмената сматрати за ратне злочине!

Морамо да нагласимо да је свему напред реченом додато још елемената битних за заштиту од нежељених последица произашлих из оружаних дејстава, па тако и за заштиту еколошких права и вредности. Па је тако, према члану 15. **II допунског протокола уз Женевске конвенције од 12. Августа 1949.г. о заштити жртава немеђународних оружаних сукоба** (**Протокола II**, од 8. 06. 1977.г.), јасно прописано да инсталације не смеју бити нападане, чак и ако су исте војни објекти, уколико такав напад може проузроковати велике губитке међу цивилним становништвом. Али, на жалост, у стварности јесу присутне повреде ове обавезујуће норме. То о чему говоримо лако је илустровати примером бомбардовања територије Србије. Тада је, између осталог, извршено и гађање појединих брана[267]. А члан 15. **Допунског Протокола II** (Заштита грађана и инсталација које садрже опасне силе) јасно прописује да „грађевине или инсталације које садрже опасне силе, тј. бране, насипи и нуклеарне електричне

[267] Примера ради: хидроелектране „Бистрица“, 14. априла 1999.г.

централе, не смеју бити предмет напада, чак ни ако су то војни објекти, уколико такав напад може проузроковати ослобађање опасних сила, па, према томе, и велике губитке међу цивилним становништвом[268]“.

Члан 16. **Допунског Протокола II** (Заштита културних објеката и храмова) јасно прописује да, „не дирајући у одредбе **Хашке конвенције за заштиту културних добара у случају оружаног сукоба**, од 14. маја 1954. године, забрањено је вршити било какве непријатељске акте уперене против историјских споменика, уметничких дела или храмова који сачињавају културно или духовно наслеђе народа, као и користити их за подршку војних акција“. Ни ова забрана од такозваних „цивилизованих држава западне демократије“, а последњих година нарочито од стране припадника разних транснационалних терористичких организација (нпр. Муслиманске државе) није испоштована!

13.9.
Конвенција за заштиту културних добара у случају оружаног сукоба и пратећи Протокол I и Протокол II

Руковођене *принципима заштите културних добара* у случају оружаног сукоба, који су постављени у **Хашким конвенцијама** из 1899. и 1907.г., као и у **Вашингтонском пакту**, од 15. априла 1935. године (**Рериховом споразуму**), један број држава чланица Уједињених нација је (14. маја 1954.г.) донео **Конвенцију за заштиту културних добара у случају оружаног сукоба**[269]. Дотична конвенција, формално-нормативно и нормативно-хијерархијски посматрано, представља такозвани допунски акт **Рериховом споразуму**. Управо како то и сама одређује (својим чланом 36., ставом 2.). Ово из разлога што уистину разрађује многе од елемената само назначене у дотичном споразуму. Али је са практичке стране гледано и много више. Зато јој посвећујемо посебну пажњу.

Обзиром да нас у овом научном раду интересује могућност заштите, на нивоу међународног права, еколошких права и вредности, то је јасно да пажњу прво посвећујемо ***објекту заштите***. Његовој формалној али истовремено и

[268] Ово исто много детаљније разрађује **Допунски Протокол I** својим чланом 56.

[269] Види ближе:

- **The Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict**, adopted at The Hague (Netherlands) in 1954,
- **Закон о ратификацији Конвенције за заштиту културних добара у случају оржаног сукоба**, *Службени лист ФНРЈ - Додатак бр. 4*, од 2. априла1956.г.

материјално-правној страни, условима без којих није ни могуће да се у конкретном случају уопште говори о могућем постојању неког међународног кривичног дела.

Објект заштите **Конвенције за заштиту културних добара у случају оружаног сукоба** пре свега су културна добра, одређена Чланом 1.- Дефиниције културних добара [става 1, под: (а) – (е)], и то:

> а) покретна или непокретна добра, која су од великог значаја за културну баштину сваког народа, као: споменици архитектуре, уметности или историје, верски или лаички, археолошка места, скуп грађевина које су као целина од историјског или уметничког интереса, уметничка дела, рукописи, књиге и други предмети уметничког, историјског или археолошког значаја, као и научне колекције и важне колекције књига, архива или репродукција напред наведених добара;
>
> б) зграде, чија је главна и ефективна намена да чувају или да излажу покретна културна добра наведена у алинеји а), као: музеји, велике библиотеке, археолошка складишта, као и складишта одређена за склапање покретних културних добара наведених у алинеји а) у случају оружаног сукоба;
>
> в) центри у којима се налази значајан број културних добара, која су наведена у алинејама а) и б), такозвани центри у којима су сакупљени културни споменици,

што је прецизније и обимније одређење које то све вредности улазе у објект заштите но што је дато кроз раније формиране акте међународног јавног права.

У циљу очувања наведених објеката што чине свеукупни ***заштитни објект*** **Конвенције за заштиту културних добара у случају оружаног сукоба** иста Високим Странама уговорницама јасно успоставља низ обавеза:

> 1. - Па тако дотична Конвенција јасно успоставља *обавезу припреме чувања културних добара* неопходим мерама још за време мира (чланом 3.).
>
> 2. - Али, што је за нашу тему значајније, успоставља (Чланом 4. – Поштовање културних споменика) и *посебну обавезу поштовања културних добара*. При том јасно обавезује Стране Уговорнице на исказивање овог поштовања:
>
> - кроз уздржавање „од употребе ових добара, њихових средстава за заштиту, као и њихове најближе околине, у сврхе које би могле изложити ова добра разарању или штети у случају оружаног сукоба као и... од сваког непријатељског акта упереног против ових добара (чл. 4, ст. 1.)“,
> - одобравањем одступања од дотичног поштовања „само у случајевима када војна потреба императивно захтева једно такво одступање (чл. 4., ст. 2.)“, те

- преузимањем од Високих Страна уговорница и обавезе „да забране, да предупреде и, по потреби, да зауставе свако дело крађе, пљачке или неправедног присвајања културних добара, у ма којој форми то било вршено, као и сваки акт вандализма, уперен против речених добара (чл. 4., ст. 3.)“,
- преузимањем од Високих Страна Уговорница обавезе да „ће се уздржавати да реквирирају покретна културна добра, која се налазе на територији неке друге Високе Стране Уговорнице (чл. 4., ст. 3.)“,
- уздржавањем „од сваке репресивне мере уперене противу културних добара (чл. 4., ст. 4.)“,
- тиме што јасно прописује да се „Висока Страна уговорница... не може ослободити обавеза наведених у овом члану према другој Високој Страни Уговорници под изговором да ова последња није предузела мере предострожности прописане у члану трећем (чл. 4., ст. 5)“.

3. - **Конвенција за заштиту културних добара у случају оружаног сукоба** јасно, својим „Чланом 5. – Окупација“, *обавезује окупационе снаге* да помажу заштиту и одржавање културних добара (чл. 5., ст. 1), што обухвата и обавезу такве хитне интервенције (чл. 5., ст. 2.).

4. – *Пружања специјалне заштите*, и то ограниченом број склоништа намењених за заштиту покретних културних добара у случају оружаног сукоба, затим центрима у којима су сакупљене културне знаменитости, као и другим непокретним културним добра од врло велике важности (чл. 8., ст. 1.), уз услов „да се налазе на довољном одстојању од великог индустријског центра или од сваког важног војног објекта, који представља осетљиву тачку, као на пример аеродром, радио станица, установа, која ради за народну одбрану, пристаниште или железничка станица од извесне важности или важна саобраћајна линија [чл. 8., ст. 1., под (а)]“, те да исти „не буду употребљавани у војне сврхе [чл. 8., ст. 1., под (б)][270]“. Пружање ове заштите уз претходно испуњавање услова прописаних чланом 8., обавезује стране у сукобу на поштовање „имунитета културних добара која се налазе под специјалном заштитом (чл. 9.)“, што дословце значи на обавезу уздржавања „од сваког непријатељског акта, упереног против ових добара“ као и „од сваке употребе ових добара или њихове околине у војне сврхе“.

[270] Према чл. 8., ст. 6: „Културна добра, стичу право на специјалну заштиту уписивањем у "Међународни регистар културних добара која су под специјалном заштитом". Овај упис се може извршити само сходно одредбама ове Конвенције и под условима који су предвиђени у Правилнику за извршење“.

Чланом 18. ове Конвенције јасно је прописано да ће се иста примењивати не само у случају објављеног рата већ и сваког другог оружаног сукоба (чл. 18., ст. 1.), као и у свим случајевима окупације (чл. 18., ст. 2.), али и случајевима сукоба који није међународног карактера (чл. 19., ст. 1.).

У финалу, ваља нагласити како за тему наше студије, то јест заштиту еколошких права и вредности, посебно јесу значајни **Протокол I Хашке Конвенције за заштиту културних добара у случају оружаног сукоба** (из 1954.г.) и **Протокол II Хашке Конвенције за заштиту културних добара у случају оружаног сукоба** (из 1999.г.).

Протокол I Хашке Конвенције за заштиту културних добара у случају оружаног сукоба јасно:

(чланом 1.) пружа заштиту културним добрима забраном њиховог изношења са окупираних (заузетих) територија (при чему се позива на чл. 1. Конвенције из 1954.);

(чланом 2.) обавезује државе Стране да предузми мере бриге над елементима културних добара који су дошли на њихову територију, директно или индиректно, са било које окупиране територије; те

(чланом 3.) обавезује на враћање по окончању сукоба, компетентним властима претходно окупиране територије, културних добара која потичу са дотичних територија, а уколико су дотична добра претходно противправно изнета са територије окупиране државе.

Протокол II Хашке Конвенције за заштиту културних добара у случају оружаног сукоба (из 1999.г.) примењује се не само на све оне сукобе који имају међународни какактер, већ, по основу његовог члана 22., и на оне који немају међународни карактер.

По основу члана 1., става 1., под (б) **Протокола II Конвенције за заштиту културних добара у случају оружаног сукоба** културним добрима (што значи радом створеним вредностима животне средине, прим. В.Ј.) сматрају се:

а) покретна или непокретна добра од великог значаја за баштину народа, као што су споменици архитектуре, умјетнички или хисторијски споменици, било вјерски или свјетовни; археолошки локалитети; скупови грађевина који су као цјелине хисторијски или умјетнички занимљиви; умјетничка дјела; рукописи, књиге, и други умјетнички, хисторијски или археолошки занимљиви предмети; научне збирке и важне збирке књига, архивске грађе или репродукција горе дефинираних добара;

б) зграде чија је генерална и стварна намјена очување или излагање културних добара дефинираних у тачки а), као што су музеји, велике библиотеке, мјеста чувања архивске грађе, те склоништа намијењена

склањању покретних културних добара дефинираних у тачки а) у случају оружаног сукоба;

ц) центри који садрже знатну количину културних добара дефинираних у тачкама а) и б), названи „споменички центри“.

Протокол II примењује се између Страна, у случајевима објављених и необјављених ратних сукоба, као и сваке друге врсте оружаног сукоба (чл 3., ст. 1. Протокола у вези чл. 18., ст. 1. **Конвенције за заштиту културних добара у случају оружаног сукоба**), као и када је макар само једна држава Страна ратификовала дотичну Конвенцију и Протокол (чл. 3., ст. 2. Протокола).

Посебно је прописано да се Страна у сукобу може да позове на одступање од правила поштовања и заштите културних добара (у смислу чл. 2., ст. 2. Конвенције) „само онда и тако дуго док:

(i) је то културно добро својом функцијом претворено у војни циљ, и

(ii) нема другог, стварно могућег рјешења за постизање сличне војне предности какву пружа усмјеривање непријатељског чина према том циљу [чл. 6., ст. 1.,под (а)]“,

при чему се Страна у сукобу може да позове „на одступање на основу императивне војне потребе у смислу члана 4. става 2. Конвенције, ради употребе културних добара за сврхе које ће их вјеројатно изложити уништењу или оштећењу, ...онда и тако дуго док није могућ избор између такве употребе културних добара и некога другог стварно могућег начина за постизање сличне војне предности [чл. 6., ст. 1., под (б)]. Поступање супротно објашњеном сматра се недозвољеним, то јест деликтом!

Страна у сукобу је такође обавезна на „Члан 7. - Мере опреза при нападу“, при чему је посебно у обавези да:

а) учини све што је стварно могуће како би проверила да циљеви које ће напасти нису културна добра заштићена на основу члана 4. Конвенције,

б) предуземе „све стварно могуће мере опреза при избору средстава и метода напада како би се избегло, и у сваком случају свело на минимум, случајно оштећење културних добара заштићених на основу члана 4. Конвенције“,

„ц) се суздржи од доношења одлуке о извођењу напада од којег се може очекивати да ће проузроковати случајно оштећење културних добара заштићених на основу члана 4. Конвенције, које би било прекомерно у односу на предвиђену стварну и директну војну предност“.

Шта више, по основу „Члана 10. – Појачана заштита“, културно добро може да се стави и под такозвану „појачану заштиту“ **Протокола II Конвенције за заштиту културних добара у случају оружаног сукоба** ако „ испуњава следећа три услова:

а) да је то културна баштина од највеће важности за човечанство,

б) да је заштићено одговарајућим унутрашњим правним и аднимистративним мерама, којима му се признаје изузетна културна и историјска вредност и осигурава највиши ниво заштите,

ц) да се не употребљава у војне сврхе или за заштиту војних положаја, и да је странка под чијом се контролом културно добро налази дала изјаву којом потврђује да се тако неће употријебити“.

Као такво је и посебно кривично правно заштићено[271], те поседује тзв. „имунитет културних добара под појачаном заштитом (чл. 12. **Протокола II**)“. Исти може да изгуби само уколико је својом употребом постало војни циљ [чл. 13., ст. 1., под (б) **Протокола II**], те једино уколико „напад једино стварно могуће средство за окончање употребе тога добра као војног средства [(чл. 13., ст. 2., под (а)] а истовремено су предузете све мере опреза у избору средстава и метода напада [(чл. 13., ст. 2., под (б)]. Или се пак дејствује у циљу непосредне самоодбране [(чл. 13., ст. 2., под (ц)].

Шта више, посебним „Поглављем 4. – Казнена одговорност и надлежност“ **Протокола II Конвенције за заштиту културних добара у случају оружаног сукоба**, његовим чланом 15., дефинисана су тешка кршења овог Протокола и за иста је успостављена обавезна казнена одговорност! А чланом 16. регулисана су и *питања надлежности*, при чему је свака Страна обавезана на *успостављање казнених мера* како би успоставила надлежност у погледу дела дефинисаних чланом 15. **Протокола II**. Потом су регулисана и питања:

- кривичног гоњења,чланом 17.,
- у вези изручења починилаца, чланом 18.,
- узајамне правне помоћи, чланом 19,
- која се тичу разлога за одбијање, чланом 20.

[271] О чему ће у овој студији нешто касније бити посебно излагано.

13.10.
Конвенција о заштити светске културне и природне баштине

Документ од значаја за разматрање нашег предмета јесте и **Конвенција о заштити светске културне и природне баштине**[272]. Њена важност огледа се већ на самом старту. Па тако не само да чланом 1. побраја исте оне вредности (*заштитне објекте*) које и члан 1. **Конвенције за заштиту културних добара у случају оружаног сукоба**, већ том скупу придружује и:

1. групе елемената које имају изузетну универзалну вредност са историјског, уметничког или научног гледишта (чл. 1., ст. 1., т. 1.);
2. групна здања: групе изолованих или повезаних грађевина, које по својој архитектури, јединству и уклопљености у пејсаж представљају изузетну универзалну вредност са историјске, уметничке или научне тачке гледишта (чл. 1., ст. 1, т. 2.); и
3. знаменита места: дела људских руку или комбинована дела људских руку и природе, као и зоне, укључујући ту археолошка налазишта која су од изузетног универзалног значаја са историјске, естетске и етнолошке или антрополошке тачке гледишта (чл. 1., ст. 1, т. 3.).
4. **Конвенција о заштити светске културне и природне баштине** скупу вредности које чине *укупни (генерални) заштитни објект*, прихватајући и све оне из претходно објашњене конвенције, додаје и вредности такозване *природне баштине*, одређујући их чланом 2., и то:
   - споменике природе који се састоје од физичких или биолошких формација, или скупина тих формација, а који имају изузетну универзалну вредност са естетске или научне тачке гледишта,
   - геолошке и физиографске формације и тачно одређене зоне које представљају хабитат угрожених врста животиња и биљака од изузетне универзалне вредности са научне и конзерваторске тачке гледишта, те

[272]Види:

Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, adopted by the General Conference of UNESCO, 1972, Paris, варијанту текста из априла 1999.г., обезбеђену од UNESCO World Heritage Centre 7, place de Fontenoy, 75352 Paris, France, и **Закон о ратификацији Конвенције о заштити светске културне и природне баштине**, *Службени лист СФРЈ*, бр. 8/1974.

- знаменита места природе, или тачно одређене природне зоне, које имају изузетну универзалну вредност са тачке гледишта науке, конзервирања или природних лепота,

при чему прописује обавезу свакој држави да их утврди и разграничи на њеној територији (чл. 3.).

У 5. члану ове Конвенције, под (г), наглашено је да ће државе потписнице предузимати законске мере „потребне за проналажење, заштиту, одржавање и обнављање те баштине“.

Чланом 6., ставом 3., јасно је прописано да се „свака држава чланица ове конвенције обавезује... да неће намерно предузимати никакве мере које би могле, посредно или непосредно, ићи на уштрб културне и природне баштине о којој је реч у чл. 1. и 2., а која се налази на територији других држава чланица ове конвенције“. Ово значи: Било које од таквих мера у миру или током оружаног сукоба.

Шта више, чланом 7., јасно је успостављена обавеза Странама Уговорницама „да унесу, још за време мира, у својим војним правилницима или инструкцијама, одредбе којима би се осигурало испуњавање ове конвенције, као и да васпитају, још за време мира, особље својих оружаних снага да поштује културу и културна добра свих народа (чл. 7., ст. 1.)“, те да „припреме или да установе, још за време мира, код својих оружаних снага службе или стручно особље, чији ће задатак бити да пази на поштовање културних добара, као и да сарађују са цивилним властима, које су одговорне за очување ових добара (чл. 7., ст. 2.)“.

Размишљајући о елементима **Конвенције о заштити светске културне и природне баштине** као материјално-правним основама за успостављање и њихове казнено-правне заштите на овом месту морамо да подсетимо како је и њен члан 12. јасно прописао да и „чињеница да неко добро културне и природне баштине није ушло у један од два списка из тач. 2. и 4. члана 11, никако не значи да оно нема изузетну универзалну вредност за неке друге сврхе од оних које изискују упис у ове спискове“. Разуме се, уколико је каква вредност о којој говри овај члан претходно формално за такву и означена.

На овом месту наглашавамо како су готово све модерне државе ратификацијом усвојиле посматрану конвенцију, те тиме преузеле и обавезу правне, значи и казнено-правне, заштите природних и радом створених вредности човекове околине. Исту је обавезу испунила и некадашња држава Југославија нормама закона, међу којима и кривичним законима република. Интересантно је да се примети како су и практично све чланице НАТО пакта такође ратификовале поменуту конвенцију, тим актом преузимајући на себе дефинисана правила понашања и обавезе које из тога следе. Отуда је вандалско поступање појединих од њих[273] у супротности не само са елементима међународног права формираним

[273] На пример бомбардовања простора манастира Грачаница и Раковица 1999.г.

дотичном **Конвенцијом о заштити светске културне и природне баштине** и **Конвенцијом за заштиту културних добара у случају оружаног сукоба**, већ и њиховим позитивним законодавствима. Ово из једноставног разлога што је свака од дотичних држава, самим актом ратификације, како посматрану тако и претходно објашњену конвенцију учинила делом свога позитивног законодавства.

13.11.
Конвенција о забрани војне или било које друге непријатељске употребе еколошко-модификацијских техника

Иако смо о неким питањима која се логички повезују са **Конвенцијом о забрани војне или било које друге непријатељске употребе еколошко модификацијских техника** већ излагали у Делу II овог блока студије – „Корени и схватања међународног јавног права и његових дисциплина од значаја за предмет истраживања“, истој материји логички оправдано приступамо по други пут.

У првом пролазу смо указали да су (тачно наведени) елементи Конвенције допринели обогаћивању идеје и принципа успостављања и заштите *људских права*[274]. Другим пролазом кроз материју указемо на још један значајан момент. Чиме то дотична Конвенција доприноси заштити еколошких права и вредности на пољу стварања материјално-формалних основа за формирање логичких бића међународних кривичних дела од значаја за нашу тему: заштиту еколошких права и вредности на међународном кривично-правном нивоу. Отуда и унутар држава. Самим тим нам је сада анализа свеобухватнија. Указујемо како су државе, али и њихови посленици права, наслањајући се на правно политичку логику успостављања заштите људских права, исказале кривично-правну логику формирања материјално правних основа за изградњу наменски тачно оријентисаних казнено правних гаранција људских права. Гаранција од могућих опасности и/или последица које би могле да проистекну из нежељених и по човека и његову околину опасних еколошко-модификацијских техника. Значај тога и од нас захтева макар лаконско образложење уоченог а значајног. Али сада као једне нове логичке целине.

Како смо то у овој књизи већ указали, државе Стране **Конвенције о забрани војне или било које друге непријатељске употребееколошко модификацијских техника**, позивајући се на **Декларацију о Конференција Уједињених нација о**

[274] Указујући на то обраћањем пажње само на њен 1. и 5. члан.

животној средини, усвојеној у Стокхолму, 16. јуна 1972, а вођене интересом консолидације мира уз истовремено очување човечанство од опасности коришћења нових средстава ратовања по животну средину, тиме и човека, донеле су **Конвенцију о забрани војне или било које друге непријатељске употребе еколошко-модификацијских техника**[275]. За нашу тему је од врхунског значаја да су прописале:

- њеним чланом I., ставом 1., да Државе Стране, ратификатори ове конвенције, неће користити еколошко-модификацијске технике у војну или било коју другу непријатељску сврху, путем које могу да изазову широке (обимне), дужевремене или тешке ефекте, као што су разарања, оштећења или повреде било којој Држави Страни; као и
- чланом I., ст. 2., да се свака Страна обавезује да не помаже, подстиче или изазива, коју другу државу или групу држава, или међународну организацију, у вези активности противних обавезама из става 1. овог члана; те
- чланом II., да се под еколошко-модфикацијским техникама подразумевају све оне „технике промене намерне манипулације природних процеса - динамике, састава или структуре Земље, укључујући и њене боте, литосфере, хидросфере и атмосфере, као и свемира“;
- да, по основу чл. III, става 1., еколошко-модификацијске технике могу да се користе, али само у мирољубиве сврхе, али
- да се еколошко-модификацијске технике, полазећи од члана III, става 1., једино могу да користе на начине који их не чине противним правилима међународног права; те
- да су Стране ове Конвенције, по основу члана III, става 2., у обавези да међусобно сарађују, уз размену информација, разуме се, на пољу мирољубивог деловања на животну средину;
- чланом IV, да ће свака Страна да предузима сваки онај корак за који сматра да је неопходан да забрани и спречи сваку активност повреде обавеза ове конвенције на било ком делу територије под својом јурисдикцијом и контролом;
- чланом V, да:
    - ће државе међусобно да сарађују поводом сваког проблема који може бити противан основној идеји ове Конвенције, то јест забрани војне или било које друге непријатељске употребе еколошко-модификацијских техника (чл. 5., ст. 1.), али и да
    - свака држава чланица ове Конвенције (по основу чл. 5., ст. 3.), која има разлога да верује да било која друга држава потписница поступа

[275] **Convention on the Prohibition of Military or Any Other Hostile Use of Environmental Modification Techniques**, Resolution 31/72 of the United Nations General Assembly, 10th December 1976. Отворена за ратификовање од 18. маја 1977. у Женеви.

у супротности са обавезама које проистичу из одредаба ове Конвенције, може поводом тога да поднесе жалбу Савету безбедности Уједињених нација;

- су Стране у обавези (по основу става 4., чл. 5.) да обезбеде, или пак помогну, сарадњу свакој оној Страни која то затражи, уколико је пре тога, у складу са **Повељом УН**, Савет безбедности УН закључио да је:
  - а.) дотични субјект био повређен, или
  - б.) да може бити повређен, повредом одредбе (одредби) ове Конвенције;

По основу члана VII јасно је прописано да је ова Конвенција неограниченог трајања. Шта више, није прописана могућност иступања из списка држава Страна, то јест ратификатора посматраног легислативног акта међународног јавног права.

13.12. Конвенција о забрани или ограничавању употребе извесних врста класичног оружја за која се може сматрати да имају прекомерне трауматске ефекте или да делују без разлике у погледу циљева

У нашим размишљањима о међународном кривичном праву у функцији заштите еколошких права и вредности, а посебно о формирању за то неопходних материјално-правних основа, значајно место припада и **Конвенцији о забрани или ограничавању употребе извесних врста класичног оружја за која се може сматрати да имају прекомерне трауматске ефекте или да делују без разлике у погледу циљева**[276] (познатој и као **Конвенција о забрани и ограничавању употребе извесних конвенционалних оружија која могу да тешко рањавају или**

[276] Види оригинал документа:

Convention on Prohibitions or Restrictions on the Use of Certain Conventional Weapons which may be deemed to be Excessively Injurious or to have Indiscriminate Effects, with Protocols I, II and III, Geneva, 10th October 1980. DOCUMENT INFORMATION: FILE NAME: Ch_XXVI_2. VOLUME : VOL-2. Chapter XXIX. DISARMAMENT.

Добијено на дан 22. октобра 2018.г., са:
https://www.unog.ch/80256EDD006B8954/(httpAssets)/03569D9BE5D1DA6BC12571DE00661D11/$file/CCW+and+Protocols+I,+II+and+III+authentic+texts+ch_XXVI_2p.pdf.

Ова Конвенција, и са њом истовремено формирана прва три пратећа Протокола, отворена је за потписивање 10. априла 1981. године (у Њујорку). У време рада на нашој књизи (22. 10. 2018.) имала је 125 држава Страна. Види: United nations Treaty Collection, са:
https://treaties.un.org/pages/viewdetails.aspx?src=treaty&mtdsg_no=xxvi-2&chapter=26&lang=en).

производе друге нехумане ефекте), а такође као и њеним пратећим Протоколима: I., II., III[277]. и V[278].

Дотична Конвенција, већ својом Преамбулом (четвртом реченицом) јасно одређује „да је забрањена примена метода или начина ратовања чији је циљ да нанесу, или за које се може очекивати да ће човековој околини нанети, трајне и озбиљне штете широких размера“, те (чланом 1.) прописује да се примењује на све ситуације предвиђене чланом 2. заједничким свим Женевским конвенцијама, као и на „сваку ситуацију описану у тачки 4. члана 1. **Додатног протокола I** уз поменуте конвенције“. А то сасвим јасно значи и на све оне ситуације које могу имати не само хумано усмерени већ и еколошки значај[279].

За нас је такође од значаја и „Члан 7. - Уговорни односи од тренутка ступања Конвенције на снагу“, који јасно прописује (ставом. 1.) да „ако једну од страна у сукобу не обавезује један од приложених протокола, стране које ова конвенција и поменути приложени протоколи обавезују и даље остају везане тим инструментима у својим међусобним односима“. Ово ваља да се схвати како су дотичне државе Стране у обавези да не само међусобно већ и у деловањима према оним државама које не обавезује који од пратећих протокола (а у суштини ни сама конвенција) и даље јесу у обавези да поступају уз пуно поштовање дотичне Конвенције и усвојених протокола. То такође јасно значи да неизвршавање ових обавеза за њих може да значи и извршавање каквог деликта[280].

Конвенција на коју смо усмерили пажњу такође јасно прописује да она, као и њени протоколи, важе за све оне државе које су стране уговорнице и **Женевским конвенцијама** из 1949.г. као и пратећег **Протокола I уз Женевске конвенције** из 1949.г. [по основу чл. 7., ст. 1., т. 4., под (а)]. Али такође да важе [по основу чл. 7., ст. 1., т. 4., под (б)] и за ону државу која није страна уговорница **Додатног протокола I**, али „прихвата и примењује обавезе из **Женевских конвенција** и ове конвенције и одговарајућих приложених протокола у односу на поменути сукоб“. При том **Конвенција о забрани или ограничавању употребе извесних врста класичног оружја за која се може сматрати да имају прекомерне трауматске ефекте или да**

---

[277] Види:

Закон о ратификацији Конвенције о забрани или ограничавању употребе извесних врста класичног оружја за која се може сматрати да имају прекомерне трауматске ефекте или да делују без разлике у погледу циљева, *Службени лист СФРЈ - Међународни уговори*, бр. 3/1982.г.

[278] Види:

Convention on Prohibitions or Restrictions on the Use of Certain Conventional Weapons Which May be Deemed to be excessively Injurious or to Have Indiscriminate Effects, or Inhumane Weapons Convention (**Convention on Certain Conventional Weapons**). Text with Amendments and Protocols adopted through 28th november 2003. Добијено јуна 2005., од: International Committee of the Red Cross, 19 Avenue de la Paix, 1202 Geneva, Switzerland.

[279] Разуме се, ова норма за неку државу важи само под условом да је иста претходно извршила акт: ратификације, прихватања, одобравања или приступања овој Конвенцији и о томе обавестила депозитара (чл. 4., ст. 3.).

[280] О чему ћемо посебно да излажемо у овиру **Дела V - Место, улога и значај еколошких деликата у Међународном кривичном праву** ове књиге.

делују без разлике у погледу циљева [по основу чл. 7., ст. 1., т. 4., под (б) (III)] такође даје могућност Странама уговорницама ове Конвенције и да се „могу... споразумети да прихвате и примењују на реципрочној основи обавезе садржане у **Додатном протоколу I Женевских конвенција**“.

Да би **Конвенција о забрани или ограничавању употребе извесних врста класичног оружја за која се може сматрати да имају прекомерне трауматске ефекте или да делују без разлике у погледу циљева** уистину била примењива, отуда и посматрана као извор и материјално-правних елемената за формирање логичких бића међународних кривичних дела, а пре свега ратних злочина, неопходно је и поштовање једног броја норми из пратећих Протокола I., II., III. и V.

Па тако „**Протокол о фрагментима оружја који се не могу открити** (**Протокол I**)” јасно прописује да се „забрањује употреба сваког оружја које је првенствено намењено да својим фрагментима наноси повреде које се у људском телу не могу открити рендгенским зрацима“. Ова јасно хумано оријентисана норма има свој еколошко-правни значај обзиром да оваква оружија својим присуством, на пример као разноврсне мине, јасно мењају квалитет животног простора, често га чинећи и неупотребљивим.

Протокол о забрани или ограничавању употребе мина, мина изненађења или других средстава (**Протокол II**) јасно прописује „Чланом 1.- Област практичне примене“ да се дотични протокол односи „на коришћење на копну мина, мина изненађења и других средстава дефинисаних даље у тексту, укључујући мине за запречавање прилаза плажама или прелаза на воденим путевима или воденим токовима“, при чему **Протокол II** детаљно прописује:

- „Чланом 2. – Дефиниције (ставом 1., тачкама 1.-3.)“ шта се све сматра овим експлозивним средствима,
- „Чланом 3“, ставом1., тачком 2., да је „забрањено... у свим околностима, да се управи оружје на које се примењује овај члан против цивилног становништва уопште или против цивила појединачно, било у офанзивне, било у дефанзивне сврхе или у циљу репресалија“, а такође
- чланом 3., ставом 1., тачком 3., да је „забрањено... употребити оружје на које се примењује овај члан без прављења разлике у погледу циљева“, те да се „под употребом без прављења разлике у погледу циљева подразумева:
    - (а) постављање таквог оружја на местима која нису војни циљеви или где та оружја нису управљена против таквих циљева; или
    - (б) оружје које укључује начин или средства преноса до циља тако да не може бити управљено против конкретног војног циља; или
    - (ц) оружје од кога се може очекивати да случајно проузрокује губитке живота цивилног становништва, рањавање цивилних лица, причињавање штете цивилним објектима, или комбинацију

таквих губитака и штета, који би били прекомерни у односу на конкретну и непосредно очекивану војну корист“.

- Чланом 3., ставом 4., обавезу странама да предузму „све могуће мере предострожности за заштиту цивила од ефеката оружја на које се примењује овај члан“, као и да се „под могућим мерама предострожности подразумевају... предострожности које се могу предузети или које се практично могу предузети узимајући у обзир све тренутне услове, укључујући разлоге хуманитарног и војног карактера“,

али да „се не примењује на противбродске мине које се користе на мору или на унутрашњим пловним путевима (чл. 1., **Протокола II**)“. Тиме јасно прописује која су то забрањена борбена средства.

Посматрани **Протокол II** јасно прописује да је:

- „(по основу чл. 4., ст. 2.) забрањено... употребљавати оружје, на које се примењује овај члан, у сваком граду, мањем граду, селу или било којој другој зони у којој се налази слична концентрација цивилних лица и у којој се не воде борбе између копнених снага или нема изгледа да оне ускоро отпочну, осим:
  - (а) ако није постављено на војни циљ или у непосредној близини војног циља који припада противничкој страни или је под њеном контролом; или
  - (б) ако нису предузете мере за заштиту цивилног становништва од њихових ефеката, на пример постављањем плаката, стража, објава упозорења или ограда“;
- „Чланом 5. - Ограничења употребе сејаних мина“ (ставом 1.) „употреба сејаних мина је забрањена, осим ако се те мине не користе искључиво у зони која представља војни циљ или у којој се налазе војни циљеви, и осим:
  - (а) ако се њихова локација не може прецизно утврдити у складу са ставом (а) тачке 1. члана 7; или
  - (б) ако је свака од њих снабдевена ефикасним механизмом за неутралисање, то јест механизмом за самоактивирање који има за циљ да је дезактивира или изазове њено самоуништење када се претпоставља да више неће служити у војне сврхе у које је постављена, или телекомандним механизмом који има за циљ да је дезактивира или уништи када она више не служи у војне сврхе у које је постављена.

  те истим чланом (његовим ставом 2.) обавезује да се „о постављању или избацивању сејаних мина које би могле имати ефекте на цивилно становништво да ефикасно претходно обавештење, осим када околности то не допуштају“;

- по основу „Члана 6. – Забрана извесних врста мина изненађења“ забрањена њихова употреба у свим оконостима, међу којима и:
    - мине из чл. 4., ст. 1., под „(б) мине изненађења које су на било који начин спојене или везане за:

      (i) међународно признате заштитне амблеме, знакове или ознаке;

      (ii) болеснике, рањенике или мртве;

      (ii) места за сахрањивање, спаљивање или гробове;

      (iv) санитетске објекте, опрему, материјал или превозна средства;

      (v) дечје играчке или друге ручне предмете или производе посебно намењене за исхрану, здравље, хигијену, одевање или васпитање деце;

      (vi) храну или пиће;

      (vii) кухињско посуђе или апарате за домаћинство, осим у војним установама, војним насељима и војним складиштима;

      (viii) предмете који су несумњиво верског карактера;

      (ix) историјске споменике, уметничка дела или светилишта, који представљају културно или духовно наслеђе народа;

      (x) животиње или лешеве животиња“,

  а што су несумљиво посебно правно заштићена лица и објекти, међу којима и они објекти, покретни и непокретни, од правно-еколошког значаја а не само од значаја са аспекта међународног ратног (хуманитарог) права;

- по основу „Члана 7. - Регистровање и објављивање података о местима постављања минских поља, мина и мина изненађења“, обавеза државе Стране на формирање тачних мапа за регистровање постављених минских средстава, као и да то чине поштујући **Технички прилог уз Протокол о забрани или ограничавању употребе мина, мина изненађења и других средстава** (**Протокол II**). Ово такође значи да се неизвршавање дотичне обавезе сматра кршењем презентоване Вам Конвенције и њеног **Анекса II**.

У нашим размишљањима о **Конвенцији о забрани или ограничавању употребе извесних врста класичног оружја за која се може сматрати да имају прекомерне трауматске ефекте или да делују без разлике у погледу циљева** значајно место заузима и њен **Протокол о забрани или ограничавању употребе запаљивог оружја** (**Протокол III**), који јасно забрањује употребу разноврсних запаљивих оружија, а која дефинише својим „Чланом 1. – Дефиниције“, ставом 1., под 1 (а), (б) (I) и (б) (II). Шта више, забрањује да се:

- цивилни објекти и лица, уопште или пак појединачно, без обзира на околности, узимају за циљ напада запаљивим средствима („Чланом 2. – Заштита цивила и цивилних објеката“, ставом 1.)“, а такође и када се
- узимају за циљеве ваздушног напада запаљивим оружијем на „војни објект унутар концентрације цивила (чл. 2., ст. 2.)“,
- „као циљ напада запаљивим оружјем које није избачено из ваздухоплова (узима за циљ) војни циљ који се налази унутар концентрације цивила, осим када је такав војни циљ знатно удаљен од концентрације цивила и када су предузете све могуће мере предострожности да би се запаљиви ефекти ограничили на војне циљеве и да би се избегли, а у сваком случају свели на најмању меру случајни губици живота цивилног становништва, рањавање цивила и наношење штете цивилним објектима (чл. 2., ст. 3.)“,
- нападају „ шуме и друге врсте зеленог покривача запаљивим оружјем, осим ако се ти природни елементи не користе за заклањање, прикривање или маскирање бораца или других војних циљева, или ако они сами представљају војне циљеве (чл. 2., ст. 4.)“.

Као што видимо, **Протокол III** јасно дограђује саму посматрану конвенцију прецизно одређујући своје:

а.) заштитне објекте, али и
б.) недозвољене радње

чиме пружа јасне материјално правне елементе за формирање казнених норми, то јест норми како међународног кривичног права тако и кривичних законодавстава суверених држава.

13.13. Конвенција о забрани развоја, производње, лагеровања и коришћења хемијских оружија и њиховом уништавању

Ова документ је, у основи, истовремено конвенција ратног и хуманитарног права, али која се својим нормама, штитећи не само човека већ свеукупан живи свет од хемијског оружја, исказује, у мери у којој пружа заштиту, и као еколошко-заштитан легислативни уговор међународног права. Донета је 1993. године у Паризу[281]. Спада у глобалне легислативне документе међународног јавног права[282].

[281] Види ближе:

Конвенција, својим I чланом, успоставља обавезу Странама уговорницама да ни под којим условима:

1. не примењују хемијска оружија[283]; односно
2. не раде на припреми његовог коришћења у војним операцијама[284].

Потом ово оружје прецизно одређујући својим чланом IV.

Конвенција о забрани развоја, производње, лагеровања и коришћења хемијских оружија и њиховом уништавању такође говори и о обавези ојачавања права намењеног контролној фунцији у спровођењу обавеза које је прописала, као и константном поштовању норми које је успоставила[285]. Такође прописује обавезу формирања националних имплементационих мера[286], међу којима и:

1. успостављања законске забране, физичким и правним лицима, бављења активностима које сама Конвенција забрањује[287], што значи и:

   а.) забране припреме примене овог оружија, као и
   б.) забране спровођења радњи саме примене,

2. да се оснажи кривично законодавство држава Страна, у циљу ојачања поштовања норми Конвенције[288].

Стране уговорнице су обавезне да међусобно сарађују, пружајући и потребну праву помоћ у поступцима спровођења Конвенције[289], што подразумева пружање потребне правне помоћи и у кривичним поступцима!

Convention on the prohibition of the development, production, stockpiling and use of chemical weapons and on their destruction, Paris 13th January 1993,United Nations, Treaty Series, vol. 1974. Ступила је на снагу 29.04.1997.

[282] За нас је од значаја да ју је још Југославија ратификовала (*Сл. лист СРЈ*; бр. 2/2000.г.) а Република Србија наследила као држава сукцесор, у складу са одредбама **Vienna Convention on succession of States in respect of treaties** (Vienna, 23rd August 1978). За спровођење одредби Конвенције и сада су надлежни Министарство иностраних послова и Министарство војске, али Републике Србије.

[283] Члан I, под (б).

[284] Члан I, под (а) и члан I, под (ц).

[285] Својим чланом II, ставом 9. под (д).

[286] Чланом VIII, који се управо тако и зове: **National Implementation Measures**.

[287] Чланом VII, ставом 1, под (а).

[288] Чланом VII, ставом 1, под (ц).

[289] Члан VII, став 2., који јасно уводи у ову Конвенцију два принципа међународног еколошког права (International Environmental Law): **принцип једнаког права приступа административном и судском поступку**, као и **принцип сарадње**.

13.14.
Конвенција о забрани употребе, складиштења, производње и промета антиперсоналних мина и њиховом уништавању

Конвенција о забрани употребе, складиштења, производње и промета антиперсоналних мина и њиховом уништавању[290], често називана **Отава конвенцијом**, те **Уговор о забрани мина**, формирана је на бази политичког позива (познатог као **Отава декларација**), обликованог у времену 3.-5. октобра 1996.г., у Отави, за време одржавања „Отава међународне конференције о међународној стратегији". Њиме су државе чланице Уједињених нација позване да формирају међународно-правни акт о забрани употребе, складиштења, производње и промета антиперсоналних мина и њиховом уништавању. Његово доношење је финализовано 3. те 4. децембра 1997.г., на скупу такође одржаном у Отави (Канада), при чему ју је одмах потписала чак 121 држава. У овом моменту дотична Конвенција има 164 државе Стране[291]. Ова Конвенција у суштини представља правно-логичку и нормативно-хијерархијску разраду **Протокола о забрани или ограничавању употребе мина, мина изненађења или других средстава** (**Протокола II**)[292] који је пратио **Конвенцију о забрани или ограничавању употребе извесних врста класичног оружја за која се може сматрати да имају прекомерне трауматске ефекте или да делују без разлике у погледу циљева**. Али сада као самосталног легислативног текста кога карактерише више од 20 такозваних примарних норми, то јест чланова који прописују пожељне елементе понашања држава у вези ових борбених средстава.

Ова Конвенција јасно забрањује: употребу, складиштење, производњу, али и промет, антиперсоналних мина (чланом 1., ставом 1.) и обавезује на њихово уништавање (чланом 1., ставом 2.). А рад на истим дозвољава само за потребе развоја средстава за њихову детекцију, деактивирање или пак уништавање (чл. 3., ст. 1.). Такође и њихов трансфер, али само за потребе безбедног уништавања истих (чл. 3., ст. 2.).

---

[290] **Convention on the Prohibition of the Use, Stockpiling, Production and Transfer of Anti-Personnel Mines and on their Destruction**. Signed at 3rd December 1997, at Ottawa, Ontario, Canada, на снази од 01. 03. 1999г.

[291] Податак добијен на дан 23. 10. 2018.г., са: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=XXVI-5&chapter=26&lang=en.

[292] Види:

5. пасус Преамбуле **Конвенције о забрани употребе, складиштења, производње и промета антиперсоналних мина и њиховом уништавању**.

Да би Конвенција заживела јасно је државама Странама успостављена обавеза уништавање мина и чишћења минираних ареала (чланом 5.). Као и да ове радње извршавају у складу са стандардима **Протокола о забрани или ограничавању употребе мина, мина изненађења или других средстава** (чл. 5., ст. 2. Конвенције) те прописаним роковима (из чл. 5., ст. 2.). А уколико то нису у стању, већ им је неопходно дуже време, тада да поднесу захтев за продужење рока којим би [по основу чл. 5., ст. 4., под (ц)] образложиле и све хуманитарне, социјалне, али и економске те еколошке импликације које произилазе из оваквих продужења. У истом, циљу хуманитарне, те еколошке, заштите од ових експлозивних справа, Конвенција, својим чланом 6., јасно успоставља и обавезу сарадње државама на уклањању последица минирања, како по човека тако и животни простор. Такође и да све њихове овоме намењене мере буду транспарентне (чл. 7.). Отуда (по основу члана 9.) и да за све ово формирају неопходне а адекватне законодавне те административне мере и кадрове.

13.15.
О документима
међународне политике и међународног права оријентисаним на заштиту животне средине, који допуњавају материјално-правне основе за међународна кривична дела

Изучавајући елементе међународног кривичног права, посебно њихов могући значај за заштиту еколошких права, вредности и односа, морамо да имамо у виду како свеукупну масу за ову материју значајних докумената чине не само јасни легислативни текстови већ и они што припадају такозваном меком праву. То јест продуктима од којих највећи део, формално посматрано, државама не успоставља јасне обавезе већ их само позива на извесне потезе. Говорећи о међуодносу рата и животне средине такође подсећамо на чињеницу како овај проблем не третирају само документа међународног права која о овоме директно говоре, већ и низ других, који су формирали масу данас опште прихваћених принципа међународног права. Принципа који се логички исказују и као принципи регулације понашања субјеката права спрам природних и радом створених вредности животне средине у миру и рату. Отуда се читав низ конвенција, али и препорука, појављује у двојакој улози:

- допуњавања заштите еколошких добара у рату као и миру, те као

- смернице за развој еколошких законодавстава држава,

у складу са јасно исказаним потребама. У овом сложеном процесу, поред у књизи већ поменутих докумената међународног права, од посебног значаја су и:

1. **Препорука за заштиту лепоте и карактеристика пејзажа и предела** - донета 1962.г у Паризу, на XII заседању Генералне асамблеје ОУН за просвету, науку и културу[293];
2. **Међународна повеља о конзервацији и рестаурацији споменика и места** - донета на VI заседању УНЕП-а, у Венецији, 1964.;
3. **Препорука о заштити споменика културе угрожених извођењем јавних радова**[294] - донета на XV Заседању Генералне асамблеје ОУН за просвету, науку и културу, 1968.г[295].; и
4. **Конвенција и Препорука о заштити на националном плану културног и природног блага** - из 1972. године[296],

документи међународне политике и такозваног меког права које Вам наводимо и анализирано сажето и хронолошки.

Значај наведених докумената је вишеструк. Пре свега лежи у чињеници да они дефинишу могућност да неки споменик културе (објект или археолошко налазиште) може бити посматран као *просторно-историјска целина - радом произведено еколошко добро*. Могућност да неки споменик културе може бити посматран као радом произведено еколошко добро, заснована је, примера ради, по основу члана 1. **Препоруке за заштиту лепоте и карактеристика пејзажа и предела**.

Бројне модерне државе унутар својих законодавстава јасно су дефинисале радом створена еколошка добра, те им пружиле одговарајућу унутарње-правну заштиту. Али су им заштиту обезбедиле и на нивоу међународног јавног права, пролазећи фазе формирања за то неопходних докумената као и њихове потоње ратификације. Ово је очигледно из напред изложене анализе такозваних **Женевских конвенција из 1949.г.**, али и **Допунских протокола I** и **II**, из 1977.г. Овим текстовима је јасно речено да се све оно што се сматра културним, сакралним или природним добром по праву државе погођене ратом, аутоматски сматра и објектима заштићеним нормама ових конвенција и протокола. И то нормама

[293] **Recommendation concerning the Safeguarding of Beauty and Character of Landscapes and Sites**, 11th December 1962.

[294] Чији се значај у овом моменту огледа пре свега у прецизирању правно заштићеног добра: „споменик културе“ и његовом лоцирању унутар **Регистра еколошких добара УНЕП**-а, што је од несумњивог значаја за прецизно утврђивање која су то добра, заштићена и на највишем нивоу међународног права, нападнута: угрожена, повређена или уништена у досадашњем бруталном нападу НАТО агресора на СР Југославију.

[295] **Recommendation concerning the Preservation of Cultural Property Endangered by Public or Private works**, 19 November 1968.

[296] **Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage**. Paris 16th November 1972.

којима материјално-правни основ за такав правни приступ обезбеђују управо законодавства држава.

Током протеклих деценија агресорске снаге држава, као и друге оружане формације, често су својим делањем повређивале, поред у тексту ове студије напред анализираних норми **Женевских конвенција** и **Допунских протокола**, још читав низ норми других докумената међународног права. Па тако и оне о заштити озонског слоја[297]. Ово из једноставног разлога што су током таквих дејстава (артиљеријских, авио и ракетним средствима те минирањима, односно паљењима) на пример паљена нафтна изворишта, хемијска постројења и слагалишта. То је доводило до загађивања ваздуха таквих профила и размера која су се негативно исказивала, између осталог, и на озонски омотач[298].

Како се у сукобима све чешће користи и муниција која садржи осиромашени уранијум, нуклеарни материјал који својим присуством ван за то специјално формираних магацина неизоставно изазива негативне здравствене и еколошке промене, то је јасно да оне државе које ову муницију користе подлежу и нормама **Бечке конвенције о грађанско-правној одговорности за нуклеарну штету**[299]. Отуда је јасно и да **Препорука Савета ОЕЦД о уградњи** (у законодавство, прим. В.Ј.) *принципа загађивач плаћа*[300] такође тражи своје заживљавање – остварење у стварности, а по завршетку ратних дејстава.

Обзиром да се ратна дејства, чак и уз употребу забрањених средстава борбе, започињу и воде са акваторије али и копна, уз масовно присуство флота и авијације, то је јасно да се флагрантно крше норме **Барселонске конвенција о заштити Медитерана**,[301] **Резолуције Генералне асамблеје УН о историјској одговорности за природу, у корист садашњих и будућих генерација**,[302] **Одлуке Савета УНЕП-а о одредницама и принципима о утицају на животну средину**,[303] **Европске повеље о животној средини и здрављу - принципима јавне**

---

[297]Види ближе:

Vienna Convention for the Protection of the Ozon Layer (Mart 22 1985), као и

Јолџић Владан (2006.г.): **Конвенције од значаја за заштиту животне средине и интереса Републике Србије**. Издавач: Министарство за науку и животну средину Републике Србије и Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд стр. 100.-103.

[298] Довољно је да се, примера ради, сетимо паљења нафтних извора Кувајта од стране војске Ирака у повлачењу.

[299]**Vienna Convention on Civil Liability for Nuclear Damage**, 1063 U.N.T.S. 265, (May 21. 1963).

[300]**OECD Council Recommendation on the Implementation of the Polluter-Pays Principle**, Document C (74)223, од 14. новембра 1974.

[301]**Barcelona Convention for the Protection of the Mediterannean Sea Against Pollution**, Februar 16th, 1976, U.N.T.S. Reg.# 16908, штампано и у официјелној публикацији **15 I.L.M. 290** (1976). Иста је више пута повређена. Примера ради не само атаком на некадашњу Савезну Републику Југославију већ и Либијску Џамахирију, авио дејствима од стране појединих чланица НАТО пакта.

[302]**United Nations General Assembly Resolution on the Historical Responsibility of Nature for the Benefit of Present and Future Generations**, General Assembly Resolution 35/8, (October 30rd, 1980).

[303]Види ближе **UNEP Governing Council Decision: Goals and Principles of Environmental Impact Assessment**, UNEP Governing Council Decision 14/17, Annex III, June 17th, 1987.

политике[304], **Конвенције о прекограничном утицају на животну средину**[305], и других сличних докумената међународног права животне средине - еколошког права.

Мислим да то довољно јасно говори о томе у коликој су мери дотичне државе учесници у овим оружаним дејствима уистину „правне државе“. Ово из једноставног разлога што их стварност њиховог понашања показује управо као супротност правним државама. То захтева реформулисање **Међународног кривичног суда**, какав је формиран у Риму, и подвођење под јасну кривичну одговорност свих оних актера који су наредили или извршили бестијалне акте агресије, праћене произвођењем страдања људи и културних добара, као и изазивањем очигледне еколошке катастрофе, оличене у загађивању земљишта, вода и/или атмосфере. Дакле, дела која спадају у категорије ратних злочина, као и деликата против човечности и међународног права.

[304]**European Charter on the Environment and Health, Principles for Public Policy**, December 8th, 1989, WHO Doc. ICP/RUD 113/Conf. Doc./1

[305]**Convention on Environmental Impact Assesment in a Transboundary Context**, UN Economic Commission for Europe, Geneva, February 25th, 1991, 30 I.L.M. 800 (1991).

ДЕО IV

РАЗВОЈНИ ПУТО Д УОЧАВАЊА НЕГАТИВНОГ И МЕЂУНАРОДНО НЕЖЕЉЕНОГ ДО ФОРМИРАЊА СУДОВА ЗА ТРЕТМАН УЧИЊЕНОГ

14.
УВОД

Ратни сукоби током векова често су проузроковали веома тешке последице. Међу њима и такве које су могле да се посматрају као продукт разноврсних криминалних чињења. Самим тим као појаве које ваља спречити уз употребу елемената казненог права. А нарочито оне које могу да се испоље као најтежи деликти, то јест злочини. Отуда су већ ратови на тлу Европе током касног средњег века будили размишљања о овим појавама и њиховим последицама, као и о томе како третирати њихове починиоце. Пре свега идеју да дотичне негативне појаве ваља посматрати као *delicta juris gentium*, то јест „злочине против нација“. Ово је довело и до првих конкретних корака у том правцу, исказаних у оквиру једног броја међународних уговора. По најпре оних о миру. Потом су се ова размишљања о могућностима коришћења међународних уговора проширила и у правцу третмана (инкриминисања и санкционисања) пиратства као и трговине робљем. Ипак, до стварног развоја такозваног Међународног јавног права, те његових посебних дисциплина: ратног и хуманитарног права, дошло је тек у деветнаестом те, нарочито, током двадесетог века. Ово посебно из разлога два светска рата и огромних последица које су произвели. Али, и поред ове чињенице, не смемо да превидимо како је развојни пут елемената што чине материју Међународног кривичног права, а посебно правосуђа намењеног пресуђивању међународних кривичних дела, био неочекивано дуг. Рекли би смо чак и болан. Иако су овом развоју, корак по корак, свој допринос пружиле не само политике држава, те међународне заједнице, већ и правна наука. Чак често декларативно понављајући извесне ставове и принципе током бројних официјелних а посебно организованих напора усмерених у правцу развоја међународног кривичног правосуђа. И то током дугог низа година, практично од краја друге деценије двадесетог века па готово до самог његовог краја. Тај развојни пут од значаја је и за тему наше студије, то јест сагледавање заштите еколошких права, вредности и односа у светлу Међународног кривичног права. Зато нам дозволите да Вам од ове материје изложимо, хронолошки, оно најбитније.

15.
НАПОРИ У ПРАВЦУ ФОРМИРАЊА МЕЂУНАРОДНОГ КРИВИЧНОГ СУДА ИЗМЕЂУ ДВА СВЕТСКА РАТА

I

Огромне жртве Првог светског рата, употреба бојних отрова, страдања цивила као и цивилних објеката некоришћених у војне сврхе, али и сама идеја агресије из разлога политичких и економских циљева од стране државних врхова царстава Немачке и Аустро-Уграске, пробудила је идеју о кажњавању за агресију, али и бројне злочине као акте почињене супротно правилима и обичајима ратовања.

На Пленарној сесији Прелиминарне мировне конференције (25. јануара 1919.г. у Паризу) одлучено је да се оформи *Комисија* (за утврђивање) *одговорности аутора рата и о одређивању казни*. Иста је сачинила својеврсне Предлоге у оквиру посебног Извештаја[306], али ови нису усвојени на Мировној конференцији у Версају, којој су упућени. Ипак, за нас је овај документ од врхунског значаја, јер:

I – одређује две врсте кажњивих аката:

„(а) чињења која су изазвала и пратила рат (и),

(б) повреде правила и обичаја рата и правила хуманости[307]“,

потом их релативно прецизно дефинишући,

II - предлаже да се за дотичне деликте одговара по *принципу индивидуалне одговорности*.

[306] **Report Presented to the Preliminary Peace Conference, from the Commission on the Responsibility of the Authors of the War and on Enforcement of Penalties**, 29th March 1919. Извор: *The American Journal of International Law*, Vol. 14, No. 1/2 (Jan. - Apr., 1920). Published by: Cambridge University Press, стр. 95.-154. Доступно на дан 13. 02. 2018, са: URL: http://www.jstor.org/stable/2187841. Accessed: 13-02-2018 15:08 UTC.

[307] **Report Presented to the Preliminary Peace Conference**, Chapter IV, трећи пасус.

Дотична *Комисија за утврђивање одговорности аутора рата и одређивања казни* је формирала својеврстан документ[308] у оквиру кога је:

- под I, пласирала *Листу група ратних злочина*, а
- под II, објаснила шта то чини *ратне злочине* и *злочине против хуманости*, па и када су извршени према сопственом становништву!

За нас је посебно интересантна листа ратних злочина, коју чине чак 32 групе кривичних дела, а посебно оне групе под бројем:

18 – Безобзирна оштећивања и разарања имовине,
19 – Безобзирна бомбардовања недефинисаних места (циљева),
20 – Безобзирна разарања религијских, хуманитарних, образовних и истријских грађевина и споменика, те
23. – Безобзирна бомбардовања болница.

И то из једноставног разлога што свака од ових група деликата може да се искаже као повреда еколошких вредности, природних али и радом створених, а такође и као повреда такозваних еколошких права. Такође ваља напоменути да иако дотични документ у финалу није усвојен, како је то било предвиђено (као саставни део **Версајског Уговора о миру**), исти је извршио снажан утицај на потоњи формални развој елемената међународног јавног права те посебно његовог саставног дела: међународног кривичног права.

II

У процесу закључивања такозваног **Версајског уговора о миру** (Париска мировна конференција 1919.г.) донета је одлука да се формира такозвано *Друштво народа*, те је у сам **Версајски уговор о миру** укључен у уговор којим се оснива ова међународна организација[309]. Такозвани *Савет Друштва народа* формира *Саветодавни комитет правника*, за припремање планова за оснивање Сталног међународног суда правде, а у складу са обавезом из става 1. чл 14. **Споразума о Друштву народа**. Овај Комитет, поред тога што предлаже формирање *Сталног суда међународне правде*[310], 1921.г. доноси три резолуције, међу којима је посебно значајна такозвана **Друга резолуција**, којом се предлаже формирање

[308] Види:
Violations of the Laws and Customs of War, Reports of Majority and Dissenting Reports of the American and Japanese Members of the Commission on Responsibilities, Conference of Paris, 19Í9. Carnegie Endowment for International Peace, Division of International Law, Pamphlet No. 32.

[309] Али до самог оснивања практички долази тек 10. јануара 1920., у Женеви, на састанку представника Страна уговорница Версајског мира, а у складу са поменутом одлуком (уговором) из 1919.

[310] Permanent Court of International Justice.

Високог суда међународне правде[311] који би, између осталог, био надлежан и за третирање злочина против међународног права и универзалних закона нација[312]. Овај суд, као и његов статут, формирани су 13. децембра 1920., а отпочео је са радом 1922.г., те замењен, одлуком Уједињених нација, 18. априла 1946., такозваним Међународним судом правде (Хаг). Али дотичним потезима није формиран било какав њему паралелан а суд који би се искључиво бавио међународним кривичним делима! Из једноставног разлога јер су исказивана мишљења да би то било логично и корисно, али не и изводљиво у датом тренутку.[313]

III

Међународно удружење правника[314] је на својој 31. конференцији (Буенос Аирес, 1922.г.) закључило да је неопходно да се формира Међународни кривични суд. Тада је донета и одлука да се уради **Нацрт Статута Међународног кривичног суда**. На 34. Конференцији (Стокхолм, 1924.г.) учесницима је поднет на увид дотични **Нацрт Статута Међународног кривичног суда**[315]. На 35. редовној конференцији (Беч, 1926.г.) дотични Нацрт је усвојен[316]. Такође је закључено да овај суд ваља формирати, те да исти третира:

> (а) повреде међународних обавеза криминалног карактера, почињене од субјеката или држављана неке од држава, или пак апатрида, нанете којој другој држави или особи,
> (б) повреде било ког уговора, конвенције или декларације а који акти обавезују државе, а регулишу методе ратовања (и),
> (ц) повреде закона и обичаја ратовања опште прихваћене од стране цивилизованих нација.“

На жалост, ни овај напор није уродио плодом.

---

[311] Види: **Proposal for the establishment of High Court of International Justice**.

[312] Али што, у финалу овом суду није стављено у надлежност!

[313] Види: **Records of the First Assembly of the League of Nations, 1920, tenth meeting of the Third Committee**, стр. 764., где је дословце речено:

> “The second recommendation communicated by the Jurists' Committee at The Hague advocates the establishment of a COUIt of International Criminal Justice, the object of which would be to prosecute crimes committed against international public order. The Third Committee holds at there is not yet any international penal law recognized by all nations, and that, if it were possible to refer certain crimes to any jurisdiction, it would be more practical to establish a special chamber in the Court of
> International Justice. The Committee therefore considers that there is no occasion for the Assembly of the League of Nations to adopt any resolution on this subject".

[314] The International Law Association, основано у Бриселу, 1873.г.

[315] Аутор: Dr. Hugh H. L. Bellot.

[316] Види:

> **The International Law Association – Report of the Thirty-fourth Conference** (Vienna, August 5th to August 11th 1926), Sweet & Maxwell, Лондон, 1927.г., стр. 113.-125.

IV

Такозвана Интерпарламентарна унија, на конференцији одржаној у Отави (Канада) 1925.г., такође је подржала идеју да се успостави могућност суђења за кривична дела која погађају међународни јавни поредак. Тачније, да се Међународном суду правде додели таква надлежност.

V

Међународно удружење за кривично право[317] на свом скупу у Бриселу (1926.г.) формира документа у оквиру којих препоручује да се формира препорука да се Међународни суд правде овласти (учини надлежним) да пресуђује и у случајевима међународних кривичних дела[318].

VI

Влада Француске републике упутила је после атентата на Краља Александра Карађорђевића *Савету Друштва народа* писмо у коме је нагласила да је потребно да се предузимају кораци против политичког криминалитета међународног значаја, посебно тероризма. Савет је писмо узео у процедуру и упутио га Комитету експерата на разматрање. После опсежних разматрања Комитет је формулисао **Нацрт Конвенције за борбу са тероризмом**. Друштво народа је сазвало Међународну конференцију за борбу са тероризмом[319], која је и усвојила дотичну Конвенцију[320]. Чланом 2. је свака Страна уговорница јасно позвана да уместо да за такав акт суди пред домаћим судом суђење повери Међународном кривичном суду. Како није ратификована од довољног броја држава дотична конвенција никада није ступила на снагу!

[317] L'Association Internationale de Droit Penal, основано у Паризу 14. марта 1924.г.

[318] Види:

Premier congres international de droit penal, Actes du congres (1926), стр. 634.

[319] The International Conference on the Repression of Terrorism. Женева, 1. - 16. 11. 1937.
The first draft convention, considered and adopted by the Conference.

[320] **CONVENTION POUR LA CREATION D'UNE COUR PENALE INTERNATIONALE**. Série de Publications de la Société des Nations, League of Nations Doc. C. 547(1) M. 384(1)1937V.

16.
КОРАЦИ У ПРАВЦУ ФОРМИРАЊА МЕЂУНАРОДНИХ (ВОЈНИХ) КРИВИЧНИХ СУДОВА ТОКОМ II СВЕТСКОГ РАТА

16.1.
Кораци који су претходили формирању Нирнбершког суда

Време II светског рата је од самог старта било бременито бројним и разноврсним злоделима Немачке државе и њених савезника. На ово је већ 7. новембра 1941. упозорио Министар инстраних послова СССР-а Вјачеслав Молотов[321], да би 6. јануара 1942.г. (на стр. 2. и 3. Ноте) јасно навео да немачке снаге уништавају читава села и градове, као и неопходну им инфраструктуру, а такође и културне те верске објекте[322]. Савременим речником речено: Радом створене вредности животне средине, које спадају у основне услове за живот људи, као и њима припадајућа историјска и културна добра! Описано унутар **Молотовљевих Нота** је током рата странама које су се бориле против нацизма и фашизма било све јасније.

Да би оваква сазнања добијена дипломатским (политичким) путем произвела пожељна правна а не само политичка дејства морају да буду трансформисана у одговарајућу правну форму. Први кораци ка томе су учињени на Конференцији савезничких снага о кажњавању ратних злочина[323], уз учешће

[321] Види ближе:
The Molotov Notes on German Atrocities. Notes sent by V. M. Molotov, Peoples coemmesar for foreign affairs, to all governments with wich the U.S.S.R. has diplomatic relations. https://www.marxists.org/history/ussr/great-patriotic-war/pdf/atrocities.pdf. Доступно дана 12 02. 2018.

[322] Бестијално уништавање становништва је још детаљније описано. Било је јасно да се ради о најтежим ратним злочинима.

[323] 13. Јануара 1942.г. Види:
The Inter-Allied Conference, January 13th, 1942, *Bulletin of International News*, Vol. 19, No. 2, (Jan. 24th, 1942). Објављено од стране: Royal Institute of International Affairs, стр. 50-53.

представника избегличких влада у Лондону[324]. Формирана је Комисија савезника за кажњавање ратних злочина[325] која је донела такозвану **Декларацију из Сент Џејмса**[326], којом се позива на кажњавање за ратне злочине и отварају правна питања како томе да се приступи. То јест и процес консултација о томе између савезничких влада, али и процес рада једног броја полузваничних комисија формираних у овом циљу, каква је Међународна комисија за реконструкцију и развој казненог права[327]. Значај рада овог тела и његове Подкомисије за ратне злочине посебно се исказује у томе што врши класификацију деликата почињених током рата у три категорије:

- *дела почињена војним средствима противно правилима рата*,
- *дела која нису повезана са ратним дејствима*, и
- *озбиљни злочини против имовине, а која, између осталог обухватају и безобзирна разарања* [3. под (б.)], што сасвим сигурно обухвата и деликте које обрађујемо у нашој књизи.

Сви претходно описани напори, а на иницијативу СССР-а, довели су до састанка представника Совјетског Савеза, Велике Британије и САД, 30. октобра 1943.г., у Москви, и доношења **Декларације о немачким злоделима**[328], познате и као **Московска декларација**, путем које су се ове велике силе договориле да се суди припадницима нацистичког режима, припадницима нацистичке странке као и официрима немачких трупа, за злочине почињене у рату.

---

[324] Влада: Белгије, Чехословачке, Французе, Грчке, Луксембурга, Норвешке, Холандије, Пољске и Југославије.

[325] Inter-Allied Commission on the Punishment of War Crimes.

[326] **Declaration of St James's**, on 13th January 1942, by the representatives of the Governments of Belgium, Czechoslovakia, France, Greece, Luxembourg, Norway, the Netherlands, Poland and Yugoslavia.
Овој Декларацији су се придружиле и владе: САД, Индије, Канаде, Кине, Новог Зеланда и Јужне Африке.

[327] The International Commission for Penal Reconstruction and Development, која пласира тзв.:
International Commission for Penal Reconstruction and Development—Proceedings of the Conference held in Cambridge on 4th November 1941 between the representatives of nine allied countries and of the Department of Criminal Science in the University of Cambridge. Edited by L. Radzinowicz and J. W. Cecil Turner.

[328] **Declaration on German Atrocities**, 1. новембар 1943.г.

16.2.
Формирање Нирнбершког суда и његов значај за развој међународног кривичног права

Дипломатски напори у правцу успостављања суда којим би се судило, у складу са договором из **Московске декларације**, су настављени после капитулације Немачке. Осмог августа 1945.г. у Лондону је потписан **Споразум о суђењу и кажњавању главних ратних злочинаца** (припадника) **сила Осовине**[329]. Дотичним Споразумом су се велике силе договориле да се успостави **Међународни војни суд** (чл. 1.)[330], а да се јурисдикција и правила функционисања уреде посебним анексом (чл. 2.), дотичног **Лондонског споразума**, названим **Повеља о Међународном војном суду**[331].

Због значаја за целокупни потоњи развој принципа међународног кривичног права, у оквиру којих је фунционисао не само Нирбершки суд, мишљења смо да је неопходно да Вам на овом месту излажемо, макар лаконски, о основама рада овог суда.

У **Делу II – Јурисдикција и општи принципи**, члану 6., ставу 1., јасно је речено да ће се судити за најтеже ратне злочине, и то особама које су деловале као појединци или чланови организација (по основу чл. 6., ст. 2.), за следеће злочине:

(а) – *злочине против мира*, дословце: планирање, припрему, иницирање или вођење агресивног рата, или рата уз повреду међународних уговора, споразума и гаранција, или учествовање у заједничком плану или завери за спровођење реченог;

(б) – *ратне злочине*, дословце: повреде закона и обичаја рата; такве повреде ће обухватати, али неће бити ограничене искључиво на: убиство, малтретирање, депортовањо ради подвргавања ропском раду, или било којој другој врсти израбљивања становништва са или на окупираној територији, убиства или малтретирања заробљеника и особља на морима, убијање талаца, заплену јавне и/или приватне имовине, безобзирно разарање градова, насеља и села, или девастацију која није оправдана војним потребама;

(ц) – *злочине против човечности*, дословце: убиства, истребљивања, претврање у робље, депортације, и друге нехумане акте почињене против

[329] **Agreement for the prosecution and punishment of the major war criminals of the European Axis**. Signed at London, on 8th August 1945.
[330] Против припадника Европских сила осовине.
[331] **Charter of the International Military Tribunal**. Логички део поменутог споразума: **Agreement for the prosecution and punishment of the major war criminals of the European Axis**.

било које цивилне популације, пре и током рата, или прогон на политичкој, расној или религијској основи, у извршењу или у вези извршења било ког деликта у оквиру надлежности Суда, био или не исказан као повреда домаћег законодавства државе где се одиграо.

Посебно је (чланом 6., ставом 3.) прописано да су вође, организатори и инспиратори, учесници у формулисању или извршавању заједничког плана или завере да се почини било који од наведених кривичних дјела, одговорни за све радње почињене од стране било које особе у извршењу дотичног плана. Реч је о одговорности која мора бити посматрана као свеобухватнија од такозване „командне одговорности“, обзиром да се логички односи не само на формирање услова и/или извршавање радњи било кога од поменутих деликата већ и на инспирисање (идејно усмеравање) на извршавање ових радњи, па и када се не издају конкретни налози!

На овом месту само лапидарно указујемо како је могуће да се читав низ деликата из ове три посебно означене групе тешких кривичних дела спроведе на начине који директно погађају и бројна еколошка права и вредности као неопходне предуслове за очување права људи. Разме се, о томе ћемо касније детаљније да излажемо, улазећи и у анализу сада важећег на нивоу међународног кривичног права.

Крећући се даље, служећи се аналитичким методом, такође указујемо да је у оквиру **Повеље о Међународном војном суду** јасно одређено да службена позиција било кога од оптужених истог не ослобађа од одговорности и кажњавања (чл. 7.). Као и да поступање по наређењу не ослобађа од одговорности (чл. 8.). Такође и да суд, током суђења било ком појединцу, члану неке групе или органзације, дотичну групу или организацију може да означи као криминалну (чл. 9., ст. 1.). Повеља такође (својим чланом 10.) прописује да надлежне власти сваке Стране потписнице могу довести припаднике таквих организација пред национални, војни или окупациони суд, те им судити (по основу чл. 11.) за учешће у криминалним активностима такве организације.

По основу **Резолуције Генералне скупштине Уједињених нација**[332] формирана је Међународно-правна комисија и задужена, посебним актом[333], да, изучивши материјале, „формулише принципе међународног права препознате у **Повељи Нирнбершког суда и у суђењима тог суда**[334]“. Ово је и учињено, те је од стране дотичне Комисије урађен и објављен тражени истраживачки резултат - документ[335]. Издвојено је укупно седам принципа, и то:

---

[332] United Nations General Assembly Resolution A/RES/174(II) 21st November 1947.

[333] Познатим као **General Assembly Resolution 177 (II)**, Year 1947.

[334] Види:

Yearbook of the International Law Commission, Year 1950, Vol. II, стр. 374., под 95.

[335] Види посебно:

Principles of International Law recognized in the Charter of the Nürnberg Tribunal and in the

Принцип I

Свака особа која почини неки акт који је злочин по међународном праву одговорна је за исти и подлеже кажњавању.

Овај принцип базира се на 1. ставу члана 6., који успоставља надлежност Суду да суди и подвргава кажњавању особе за дела наведена у чл. 6., ст . 2., под: (а), (б). и (ц).

Принцип II

Чињеница да утрашњи закони (државе, прим. В.Ј.) не садрже казну за неки акт који чини злочин по међународном праву не ослобађа особу одговорности која га почини, по основу међународног права.

Овај принцип јасно указује на два момента:

1. да непостојање адекватне казнене норме унутар националног законодавства не поништава постојање такве норме на међународно правном нивоу, и

2. на такозвану супремацију међународног над националним законодавством.

Аналитичари Међународно-правне комисије су указали на јасну испољеност овог принципа унутар чл. 6., ст. 2., под (ц) **Нирнбершке повеље**.

Принцип III

Чињеница да је нека особа која је починила какав акт који представља злочин по међународном праву поступала као глава државе или одговоран чиновник власти не ослобађа је од одговорности по међународном раву.

Принцип III се базира на у тексту већ објашњеном члану 7. **Нирнбершке повеље**, као и ставу Нирнбершког суда, исказаног током суђења, да норме међународног права, које под одређеним околностина пружају заштиту представницима власти, починиоца злочина које дефинише међународно право не ослобађа кривице[336].

Judgment of the Tribunal, with commentaries. Text adopted by the International Law Commission at its second session, in 1950, and submitted to the General Assembly as a part of the Commission's report covering the work of that session.
Овај Извештај такође садржи и коментаре у вези утврђених принципа. Доступан је унутар:
Yearbook of the International Law Commission, Year 1950, vol. II,
и документ којим је овај радни материјал официјелно усвојен од стране Генералне скуптине УН:
Principles of International Law Recognised in the Charter of the Nuremberg Tribunal and the Judgment of the Tribunal (1950) GA Res 95(I), UN Doc A/1316 (11th Dec 1950); 44 AJIL 126.

[336] Види:
Trial of the Major War Criminals before the International Military Tribunal, Vol. I, Nurnberg, Year 1947, стр. 223.

Принцип IV

Чињеница да је (нека) особа деловала под наређењем њене Владе или надређеног не ослобађа је од одговорности по међународном праву, уколико јој је уистину био могућ морални избор.

Овај је принцип исказан у члану 8. **Нирнбершке повеље**. Суд је овај став, да наредба надређеног не ослобађа од казнене одговорности уколико је особи реално био могућ етички избор, исказао и током суђења, кроз констатацију да наредба војнику да убије или мучи нигде није препозната као елемент одбране унутар кривичних законодавстава већине држава[337].

Принцип V

Свака особа оптужена за злочин по међународном праву има право на правично и фер суђење на бази чињеница и закона.

Овај принцип је јасно исказан унутар Поглавља IV, „Члана 16. – Фер суђење оптуженима“ **Нирнбершке повеље**, под (а) – (е). Па тако, под:

(а) је прописано да оптужница мора да садржи потпуне елементе који специфицирају детаље оптужења; такође и да копија оптужнице мора бити преведена на језик који оптужени разуме, те је оптуженом предата у разумном року пре суђења;
(б) је прописано да оптужени има право да пружи потребна објашњења у односу на оптужницу;
(ц) јасно је одређено да претходно испитивање оптуженог и његово суђење мора бити превођено у језик који разуме;
(д) је прописано да оптужени поседује право на контакт са својом одбраном пред Судом као и на браниоца (помоћника) пред Већем;
(е) јасно је прописано да оптужени има право да лично или преко свог браниоца презентира документацију Суду у сврху подршке своје одбране, као и на унакрсно испитивање сведока које позове тужилац.

Принцип VI

Злочини означени као кажњиви, према међународном праву, су:

(а) злочини против мира,
(б) ратни злочини, и
(ц) злочини против хуманости.

---

[337] Види:
Trial of the Major War Criminals before the International Military Tribunal, vol. I, Nurnberg, Year 1947, стр. 224.
Уистину, можемо да констатујемо како је овај принцип у актуелном времену и савременим кривичним законодавствима проширен на став да наредба војнику да изврши било који акт који се коси са нормама међународног права (који је забрањен) истог не ослобађа од одговорности за извршење тога конкретног деликта.

Стручњаци Међународно-правне комисије су у анализи **Нирнбершких принципа** нагласили да су *злочини против мира* међународни злочини, који су као такви признати по основу **Келог-Брианових пакта** (Kellogg-Briand Pact), из 1928.г., а који је до 1939.г. (почетка II светског рата) ратификовало чак 63 државе.

У вези *ратних злочина* Међународно-правна комисија је истакла како је Нирнбершки суд, у оквиру члана 6, ст. 2. под (б) **Повеље Нирнбершког суда** препознао као злочине по основу међународног права она чињења, то јест повреде, које се односе на:

- правила из анекса **Хашке конвенција из 1907**.г. о законима и обичајима рата на копну, као и
- **Женевску конвецнију о третману ратних заробљеника**, из 1929.г.

Образлажући *злочине против човечности* међународно-права комисија УН је указала на њихову дефинисаност **Повељом Нирнбрешког суда**, њеним чланом 6, ст. 2., под (ц), као деликте извршене пре и током рата. Посебно: убиства, истребљивање и поробљавање.

На овом месту морамо да нагласимо како су акти истребљивања вршени на разне начине. Не само директном ликвидацијом становништва већ и уништавањем еколошких услова опстанка. Па тако и тровањем терена и вода, али и уништавањем објеката становања, нарочито током зима, када је, да подсетимо читаоце, на такав начин, уништавањем стамбених услова за опстанак (радом створених еколошких вредности) током веома хладних зима, масовно ликвидирано становништво Украјине, Русије и Белоросије.

Принцип VII

Саучесништво у извршењу злочина против мира, ратних злочина или злочина против човечности, као што је наведено у начелу VI, је злочин по међународном праву.

Овај став је јасно исказан у ставу 3., члана 6., **Повеље Нирнбершког суда**, где је јасно прописано да су вође, организатори и инспиратори, учесници у формулисању или извршавању заједничког плана или завере да се почини било које од наведених кривичних дела, одговорни за све радње почињене од стране било које особе у извршењу дотичног плана.

Дотични став такође је заузет и током суђења, када је један број оптужених осуђен за ратне злочине, као и за злочине против хуманости, обзиром да јесу издавали наређења за спровођење у дело дотичних злочина, иако их нису лично извршавали[338].

[338] Види:
Trial of the Major War Criminals before the International Military Tribunal, vol. I, Nurnberg, Year 1947, странице: 281., 287., 295., 298., 306...

16.3.
Међународни војни суд за Далеки исток

Полазећи од тачке 10. **Потсдамске декларације**[339], којом је јасно речено да ће се правда применити на све ратне злочинце, на састанку Министара иностраних послова СССР-а, Велике Британије и САД у Москви (16.-26. децембра 1945.), у оквиру целовитог документа (такозваног **Коминикеа**[340]), донет је низ одлука, међу којима и да се успоставе:

1. Комисија за Далеки исток, као и
2. Савезнички савет за Јапан,

од кључног значаја за примењивање правде према ратним злочинцима, припадницима државног и војног апарата Јапана. Овим текстом јасно је овлашћена Влада САД[341] да врховни командант њених оружаних снага у борбама са Јапаном, у функцији врховног команданта савезниких снага, доноси директиве које одражавају политичке одлуке Комисије за далеки исток. А такође и да се дотичне одлуке подносе Комисији (Део III Извештаја савета Министара иностраних послова СССР-а, САД и Уједињеног краљевтства, под 4).

У делу текста који дефинише рад Савезничког савета за Јапан јасно је одређено да му председава Врховни командант савезничких снага (за Јапан), као и да се исти овлашћује да доноси потребне директиве (Део VII, под 1. и 5.).

У складу са доста уопштено датим овлашћењима генерал Даглас Мак Артур је 19. јануара 1946.г. донео **Специјану одлуку о формирању Међународног војног суда за далеки исток**[342], познатог и као Токијски суд. **Повеља о међународном војном суду за Далеки исток** (**Charter of the International Military Tribunal for the Far East**[343]) представља анекс дотичне **Специјалне одлуке**.

---

[339] У оригиналу назване:

Proclamation Calling for the Surrender of Japan,Approved by the Heads of Governments of the United States, China, and the United Kingdom, донете у Потсдаму, 26. јула 1945.г.

[340] Види такозвани **Извештај савета Министара иностраних послова СССР-а, САД и Уједињеног краљевства**, Москва, 27. 12. 1945. У оригиналу назван:

Communique on the Moscow Conference of the Three Foreign Ministers (Report of the Meeting of the Ministers of Foreign Affairs of the Union of Soviet Socialist Republics, The United States of America and The United Kingdom), December 27th 1945.

[341] Делом III - Functions of the United States Government, под 1. Извештаја са Скупа Министара иностраних послова.

[342] Види:

Special Proclamation - ESTABLISHMENT OF AN INTERNATIONAL MILITARY TRIBUNAL FOR THE FAR EAST, *Treaties and Other International Acts Series*, No 1589. Washington.

[343] Позната и као **Tokyo Sharter**, то јест **Токијска повеља**.

За нас је посебно интересантан њен Део II – Надлежност и опште одредбе[344], путем чијег је члана 5. јасно прописано да се под надлежност суда стављају ратни злочинци који су оптужени као појединци или чланови организација[345] за деликте који обухватају дела против: а.) мира, б.) класичне ратне злочине, и ц.) злочине против човечности[346].

Шта више **Повеља о међународном војном суду за Далеки исток** својим чланом 6. јасно прописује да оптуженог не ослобађа одгворности, нити службена позиција[347] нити чињеница да је поступало по наредби Владе или надређеног[348], али да ови елементи могу бити узети у обзир приликом могућег ублажавања казне осуђеном[349].

Токијска повеља на даље прописује, у Делу III – Фер суђење оптуженом, чланом 9., ставом 1., под: (а) – (ф) практично исто што и **Нирнбершка повеља** својим Поглављем IV, чланом 16. (Фер суђење оптуженима), под (а) – (е).

Основна разлика у надлежности између Нирнбершког суда и Суда у Токију огледа се у чињеници да су потоњем суду у надлежност стављена дела почињена у осам година дужем временском распону, почев од 1931.г., момента

16.4.
Легат судова у Нирнбергу и Токију

Трибунали у Нирнбергу и Токију, основани су као међународни војни судови, али такозвани *ad hoc* судови. Што значи за решавање конкретних пакета проблема, у ограниченом времену свог трајања. Може да им се пребаци да су пресудили тек малом броју ратних злочинаца, од заиста великог броја људи који су као такви могли да буду третирани.

Посебно наглашавамо да су ови судови, и поред претходних вишедеценијских настојања да се формира међународни кривични суд, као самостална институција или пак у форми посебне функционалне јединцице каквог општег међународног суда правде, уистину први међународни кривични судови. У завештање су нам оставили и неке од *принципијелних* резултата.

Истичемо да су, између осталих, успоставили *принцип*:

---

[344] **Charter of the International Military Tribunal for the Far East**, Section II - Jurisdiction and General Provisions.
[345] Што је у пуној сагласности са чл. 6., ст. 1., под (а) **Нирнбершке повеље**.
[346] То јест деликте претходно већ дефинисане и истим редом представљене **Нирнбершком повељом**, њеним чланом 6., ставом 2., под: (а), (б) и (ц).
[347] Аналогно члану 7. **Нирнбершке повеље**.
[348] Аналогно члану 8. **Нирнбершке повеље**.
[349] Што је формулација какву поседује члан 8. **Нирнбершке повеље**.

- одговорности за злочин почињен супротно одредбама међународног права,
- да поступање по законима државе, али супротно нормама међународног права, не ослобађа од одговорности,
- индивидуалне одговорности за почињено(а) недело(а),
- одговорности командујућег лица за учињено,
- неприхварања искључења одговорности за поступања по наредби,
- фер суђења оптуженом (оптуженим),

А такође и да се деликти почињени током рата могу да посматрају као две врсте злочина:

- злочини против човечности, и
- злочини против мира,

управо полазећи од чињенице да су почињени противно одредбама низа међународних легислативних уговора од глобалног значаја.

Како смо то већ рекли на претходним страницама, ови принципи, препознати су од стране Међународно-правне комисије, те усвојени посебном актом Генералне скупштине УН, такозваном Резолуцијом [A/RES/174(II), 21. 11. 1947.], која као таква не представља обавезујући правни акт.

17.
ФОРМИРАЊЕ И ОСНОВ РАДА ТАКОЗВАНИХ *AD HOC* СУДОВА КОЈИ СУ ПРЕТХОДИЛИ МЕЂУНАРОДНОМ КРИВИЧНОМ СУДУ

17.1.
Увод

Међународни војни суд у Нирнбергу и Међународни војни суд за Далеки исток били су формирани као такозвани *ad ho*с војни судови ограниченог трајања, иако су идеје о формирању сталног међународног кривичног суда биле исказане још у времену између два светска рата[350]. Шта више, наставиле су да се развијају и после Другог светског рата. Посебно је значајна чињеница да су Уједињене нације, на 123. Пленарној конференцији Генералне скупштине, 1945.г., донеле **Резолуцију 174 (III) – Оснивање Међународне правне комисије**, којим документом је донет и њен Статут. Такође и да су већ 1948.г., током процеса доношења **Конвенције о геноциду**, од дотичне Комисије затражиле да проучи могућност успостављања међународног судског органа за суђења особама оптуженим за геноцид и друге злочине противне међународном праву[351]. Тако су започети вишедеценијски напори у правцу оснивања Међународног кривичног суда. Али су им, и поред одлука Генералне скупштине УН, истовремено пружани снажни отпори од стране најразвијенијих (најмоћнијих) држава.

Но, стварност вишедеценијске присутности оружаних сукоба на тлу Африке и Азије, а потом током деведесетих година двадесетог века и Европе, захтевала је разрешења (пресуђења) бројних криминалних проблема. Поново се приступило идеји о формирању *ad hoc* судова. Иста је упориште добијала у објашњењу да је

[350] Види наслов унутар студије под бр. 15. - Напори у правцу формирања међународног кривичног суда између два светска рата.

[351] Види:

UN General Assembly Resolution 260 (III) Prevention and punishment of the crime of genocide. *A - Adoption of the Convention on the Prevention and Punishmen of the Crime of Genocide, and Text of Convention. B – Study by the International Law Commission of the Question of and International Criminal Jurisdiction*, Hundred and seventy-ninth plenary meeting, 9th December 1948.

међународна правда неопходна, управо због недостатка, па чак и непостојања, правде на конкретним подручијима, као и чињеници да Међународни кривични суд још увек није био основан. Посебно су проблеми:

1. разарања С.Ф.Р. Југославије, нарочито исказани током 1992. и 1993.г. у Босни и Херцеговини те Хрватској, као и
2. рата у Руанди,

послужили као оправдање да се поново формирају посебни *ad hoc* међународни кривични судови. Али, разуме се, не и у форми такозваних међународних војних судова, какви су били судови у Нирнбергу и Токију. Ово је под окриљем Уједињених нација и учињено. Формирана су два међународна кривична суда:

Међународни кривични суд за бившу Југославију[352], и
Међународни кривични суд за злочине почињене у Руанди.

17.2.
Међународни кривични суд за бившу Југославију (Хашки трибунал)

Формирању Међународног кривичног суда за бившу Југославију претходиле су три турбулентне године, започете противуставном сецесијом Словеније, потом и Хрватске, од државне целине СФРЈ, што је довело до паљења пожара рата на просторима Републике Хрватске као и Републике Босне и Херцеговине. Отуда Савет безбедности УН реагује те 6. октобра 1992.г. доноси **Резолуцију бр. 771**[353], којом, обзиром на почињења деликата супротних низу правила хуманитарног права, позива Генералног секретара УН (тачком под 6. Резолуције) да припреми информације Савету безбедности и препоручи потребне активности обзиром на утврђено. Октобра исте године савет задужује Генералног секретара УН, **Резолуцијом 780/1992**[354], тачком 2., да формира посебну Комисију експерата, која би по изучавању проблема Генералном секретару доставила своје закључке о могућим тешким повредама **Женевских конвенција** и других елемената

[352] У оригиналу назван:
The International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia since 1991.
Основан по основу **Security Council Resolution 827**, одлуке донете 25. маја 1993.г.
[353] Види:
UN Security Council 3106th Meeting Resolution S/RES/771. August 13th, 1992.
[354] **UN Security Council 3119th Meeting Resolution S/RES/780**, October 6, 1992.

међународног хуманитарног права, те да Генерални секретар, обзиром на то, формира препоруке о даљим корацима[355].

Комисија је током свог рада дошла до закључка да би било корисно да се формира *ad hoc* међународни кривични суд за бившу Југославију, са чиме је Генерални секретар УН упознао Савет безбедности[356]. Потом савет безбедности доноси **Резолуцију 808/1993**[357], којом, позивајући се на претходно утврђено, одлучује да се такав суд и оснује, те позива Генералног секретара да (најкасније за 60 дана) припреми за то потребна документа, што је и учињено. Отуда Савет безбедности 25. маја 1993.г. чини финални корак, доноси **Резолуцију 827**, којом прихвата извештај Генералног секретара (Рез., под 1.), те одлучује да се овај суд оснива (Рез., под 2.). Дотичном Резолуцијом, њеним Анексом, формиран је **Статут Међународног суда за бившу Југославију**[358]. Исти не спада у категорију такозваних *ad hoc* војних судова за ратне злочине, што су били Нирнбершки и Токијски суд. Може једино бити посматран као цивилни *ad hoc* суд за пресуђење међународних кривичних дела, просторно ограничене надлежности али и времена трајања.

Између њему претходећих Нирнбершког и Токијског суда, тачније њихових повеља и **Статута Међународног суда за бившу Југославију** има неких сличности, али и разлика.

Основна разлика огледа се у чињеници да када су повеље два поменута војна суда донете **Конвенција о геноциду** још увек није постојала. Самим тим ни један од ових судова није био овлашћен да суди за геноцид. Тачније за групу кривичних дела геноцида. Са друге стране Међународном суду за бившу Југославију надлежност је обухватала и могућност суђења за групу кривичних дела геноцида (Чланом 4. - Геноцид). Према ставу 2. члана 4. овог Статута (Хашког трибунала) геноцид представља било које од следећих дела, почињено с намером да се у целости или делимично уништи нека национална, етничка, расна или верска група као таква, и то:

(а) убијање припадника те групе;

(б) наношење тешке телесне или душевне повреде припадницима те групе;

(ц) смишљено наметање припадницима те групе животних услова који су срачунати да доведу до њеног потпуног или делимичног физичког уништења;

(д) увођење мера којима је циљ спречавање рађања унутар те групе; као и

---

[355] Види:
UN Security Council 3119th Meeting Resolution S/RES/780, под 4.

[356] Види:
LETTER DATED 21 JANUARY 1994 FROM THE SECRETARY-GENERAL ADDRESSED TO THE PRESIDENT OF THE SECURITY COUNCIL, Distr. GENERAL S/1994/64, 21st January 1994.

[357] **UN Security Council Resolution 808**, 22nd Februrary 1993.

[358] Види:
Annex to the Resolution 827 - Statute of the International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia since 1991, 25th May 1993.

(е) присилно премјештање дјеце те групе у другу групу.

На овом месту би само да напоменемо како се деликти дефинисани чл. 4., ст. 2., под (ц), али под извесним условима и (д), могу да искажу и као деликти против еколошких права и вредности. Јасно, уколико радња или радње извршења обухватају такво или таква поступања која воде ка еколошким променама неког еко медијума, или групе еко медијума (вода, ваздуха, и земљишта) којим се променама животни услови отежавају до те мере да воде ка:

- обољевању становништва,
- његовом умирању изазваном еколошким променама, или пак
- демографској инволуцији изазваној отежаним условима зачећа и рађања.

Следећа (друга) разлика између **Статута Хашког трибунала** и **Нирнбершке Повеље** исказује се у чињеници да дотични **Статут Хашког трибунала** ни једном речи не наводи: а.) планирање, б.) припрему, в.) иницирање, и г.) вођење агресивног рата, као неке од елемената логичког бића каквог деликта за који је надлежан Хашки трибунал. Ово из једноставног разлога што се радило о рату унутар некадашњих целовитих граница суверене државе Југославије разбијених сецесионистичким актима! Не и о класичном агресивном рату. Иако, то немамо право да превидимо, у ово разбијање јесу биле дубоко умешане снаге страних држава и њихових институција. Али је могуће управо из овог разлога унутар **Статута Хашког трибунала** избегнуто помињање: *планирања*, *припремања*, *иницирања*, те *вођења* агресивног рата, али и *подстицање* и/или пак *подржавање* побројаних радњи као и радњи које воде ка насилној сецесији.

Трећа правно-логичка разлика исказана је у чињеници да **Статут Хашког трибунала**, именујући „Члан 2. – Тешке повреде Женевских конвенција из 1949.г.“, на тај начин приступа формулисању сложених логичка бића деликата која ова норма обухвата, јер потом самим чланом 2., ставом 1., под: (а) – (г), јасно набраја како се то испољавају дотичне тешке повреде као међународна кривична дела. Као:

(а) хотимично лишавање живота;
(б) мучење или нечовечно поступање, укључујући биолошке експерименте;
(ц) хотимично наношење великих патњи или тешких повреда тијела или здравља;
(д) уништавање и одузимање имовине широких размјера које није оправдано војном нуждом и изведено је противправно и безобзирно;
(е) присиљавање ратног заробљеника или цивила да служи у снагама непријатељске силе;
(ф) хотимично ускраћивање права ратном заробљенику или цивилу на правичан и редован судски поступак;

(г) противправна депортација или премештање или противправно затварање цивила.

Али, осим уочених а претходно објашњених правно-логичких а истовремено и структуралних разлика у одређењу кривичних дела у надлежности суда, између **Нирнбершке повеље** и **Статута Хашког трибунала** има и великих правно-логичких сличности. Пре свега у дефинисању деликата из чланова 3. и 5. **Статута Хашког суда** и **Нирнбершке повеље**, њеног члана 6., става 2., под (б) и (ц).

Конкретно „Члан 3. - Кршење закона и обичаја ратовања“ **Статута Хашког трибунала** правно-логички, мада не и лексички, готово је идентичан члану 6., ставу 2., под (б) *Ратни злочини*, из **Нирнбершке Повеље**. Ово из једноставног разлога што јасно прописује да је суд „надлежан да кривично гони особе које су прекршиле законе или обичаје ратовања. Та кршења, између осталог, укључују следеће:

(а) кориштење отровних или других оружја чија је сврха наношење непотребних патњи;
(б) безобзирно разарање градова, насеља или села, или пустошење које није оправдано војном нуждом;
(ц) нападање, или бомбардовање, било којим средствима, небрањених градова, села, стамбених или других објеката;
(д) заузимање, уништавање или хотимично оштећивање вјерских, добротворних и образовних установа, установа намијењених умјетности и науци, историјских споменика и умјетничких и научних дјела;
(е) пљачкање јавне или приватне имовине“.

Управо како то, мада другачијом конструкцијом реченице, чини и члан 6., ст. 2., под (б) **Нирнбрешке повеље**.

На даље, анализирајући „Члан 5. - Злочине против човечности“ **Статута Хашког суда** јасно је да он представља највећим делом преписану норму из чл. 6., ст. 2., под (ц) **Нирнбершке повеље**, обзиром да обе ове норме набрајају следећа кривична дела:

(а) убиство;
(б) истребљивање;
(ц) поробљавање; и
(д) депортацију; те
(и) друга нехумана дела – то јест дела како их дефинише и **Нирнбершка повеља**, чланом 6., ставом 2., под (ц).

Али чл. 5. Статута овом скупу деликата прецизно додаје и:

(е) затварање;
(ф) мучење;
(г) силовање; те
(х) прогон на политичкој, расној и вјерској основи.

Како је замишљена норма члана 5. **Статута Хашког трибунала**, под (б) – *истребљивање*, обухватала је све могућности радњи истребљивања. Па и путем злочина који директно погађају за преживљавање неопходне еколошке услове, то јест вредности. Но, колико је аутору овог истраживања познато, на срећу, радње које би могле да се оквалификују као радње истребљивања еколошким путем током сукоба на тлу Хрватске и Босне и Херцеговине се нису одиграле. Иако је таквих радњи било, али не и у мери да би могле да се назову радњама истребљивања, већ само загађивања еколошких медијума, по највише вода. Најчешће чак не и са намером да се ово дело учини, већ неспровођењем по ратном праву обавезних радњи асанације терена после борби!

Што се тиче такозваних *принципа*, а како су објашњени још од стране Међународне правне комисије Уједињених нација, анализом **Нирнбершке Повеље** као и рада самог Нирнбершког суда, јасно је да су исти испољени и у низу норми **Статута Хашког трибунала**, мада не кроз идентичне текстуалне конструкције.

Све напред речено показује нам велики значај формирања и рада Нирнбершког суда, посебно његове Повеље, њихов уплив на даљи развој *ad hoc* кривичних судова, какав је Хашки трибунал. Али и на потоње формирање елемената неопходних за конституисање и рад Међународног кривичног суда.

17.3.
Међународни кривични суд за Руанду

Међународни кривични суд за Руанду формиран је као закаснела реакција међународне заједнице на дугогодишњи грађански рат који се, кроз две фазе[359], водио у тој земљи у времену 1990.- 1994.г. По убиству председника Хабјаримана, 6. априла 1994., припадници већинског народа Хутси (Hutus) су већ следећег дана започели очигледно од раније припреман геноцид мањинског народа Тутси (Tutsi), који је чинио неких 15% становништва државе. Током приближно 100 дана погрома убијено је готово милион припадника тог мањинског народа, све док Тутси нису добили подршку војног крила такозваног Патриотског фронта Руанде, такође припадника народа Тутси, те поразили Хутси већину.

Уједињене нације су пратиле ток догађаја, али, на жалост, нису адекватно утицале да се спрече зла, или пак зауставе. Ипак, крајем 1994.г. Савет безбедности, по окончању геноцида, доноси посебну резолуцију о оснивању Међународног суда

[359] Прва фаза је окончана 1993.г. такозваним **Споразумом из Аруше**, 1993.г.

за Руанду[360]. Као посебан додатак (анекс) овој резолуцији усваја и **Статут Међународног суда за Руанду**[361].

Специфичан разлог формирања Међународног суда за Руанду, који такође спада у категорију *ad hos* судова, јесте чињеница нескривеног извршаваног тешког геноцида народа Тутси. Отуда је сам Статут Међународног суда за Руанду до некле специфичан како у односу на **Нирнбершку повељу** те **Статут Токијског суда** тако и **Статут Међународног кривичног суда за бившу Југославију**. Он дефинише само три групе кривичних дела, логички повезане са извршеним геноцидом, формирајући:

Члан 2. – Геноцид,

Члан 3. – Злочини против човечности, и

Члан 4. – Повреде Члана 3. заједничког **Женевским конвенцијама** и **Додатном Протоколу II Женевских конвенција**.

Али такође формирајући и неке до тада непостојеће елементе практично истоимених чланова прописаних статутима ранијих *ad hoc* судова. Па тако, унутар „Члана 4. – Повреде Члана 3. заједничког **Женевским конвенцијама** и **Додатном Протоколу II**“ прописује да ове повреде обухватају, али се не ограничавају на:

(а) насиље над животом, здрављем и физичким те менталним благостањем људи, посебно убиство као и сурово поступање као што је тортура, сакаћење или било која форма колективног кажњавања,

(б) колективно кажњавање,

(ц) узимање талаца,

(д) акте тероризма,

(е) повреде личног достојанства, нарочито понижавајући и деградирајући поступак, силовање, принудну проституцију и сваки облик недоличног напада,

(ф) пљачку,

(г) изрицање и извршавање казне без претходне пресуде коју је изрекао редовно конституисан суд, дајући све судске гаранције које су признате као неопходне од стране цивилизованих народа,

(х) завере да се почини било који од побројаних аката.

У суштини, позивајући се на члан 3. **Женевских конвенција** као и **Додатни Протокол**, Савет безбедности УН је при формулисању „Члана 4. –Геноцид“ **Статута Суда за Руанду** јасно побројао злочине какви су се масовно одигравали током 100 дана дешавања геноцида у Руанди. Уистину је формирао норму која се логички - садржајно у извесној мери разликује од истоимене норме **Статута Суда за бившу Југославију**, чинећи је потпунијом.

[360] **Resolution 955**, Adopted by the Security Council at its' 3453 meeting, on 8th November 1994.

[361] **Security Council Resolution 955, Annex - Statute of the Internatiaonal Tribunal for Rwanda**.

18.
ФОРМИРАЊЕ И ОСНОВИ РАДА МЕЂУНАРОДНОГ КРИВИЧНОГ СУДА

Како смо то на претходним страницама укратко нагласили, иако су идеје о формирању сталног међународног кривичног суда биле исказане још 1919.г., у времену припрема Париске (Версајске) мировне конференције, а наставиле да се развијају и по окончању II светског рата, уистину се радило о веома спором и тешком дипломатском и међународно правном процесу. Отуда се за стварни старт у том правцу може да сматра тек **Резолуција Генералне скупштине УН бр. 174 (II) – Оснивање Међународне правне комисије**. Иста је донета на 123. Пленарној конференцији Генералне скупштине УН, 1947.г[362]. Овим документом је формиран и **Статут** дотичне комисије[363].

Такође је од значаја, како смо то нагласили на претходећим страницама, и да су Уједињене нације већ 1948.г., доносећи **Конвенцију о геноциду**[364], од Међународне правне комисије затражиле да проучи могућност успостављања међународног судског органа за суђења особама оптуженим за злочине противне међународном праву. Комисија је на свом првом скупу, ослањајући се на чл. 13., ст. 1., под (а) **Повеље Уједињених нација**[365], а која норма обавезује Савет безбедности УН да иницира студије и формира препоруке у циљу промоције међународне сарадње на пољима међународне политике и међународног права, као и његове кодификације, те позивајући се на чл. 1. **Конвенције о геноциду** и чл. 18., ст. 1., свог **Статута**, закључила да је дотична кодификација неопходна, те се упустила у формалну дискусију о кодификацији. Назначила је, у пакету, чак 39 правних

[362] **United Nation General Assembly Resolution 174 (II) – Establishing of an International Law Commission**, 21st November 1947, UN Doc A/519.

[363] **Statute of the International Law Commission**, Adopted by the General Assembly in resolution 174 (II) of 21st November 1947, as amended by resolutions 485 (V) of 12th December 1950, 984 (X) of 3rd December 1955, 985 (X) of 3rd December 1955 and 36/39 of 18th November 1981.

[364] **UN General Assembly Resolution 260 A (III), Prevention and punishment of the crime of genocide**, *United Mations— Treaty Series*, Year 1951, pp. 278-322.

[365] Види:

Charter of the United Nations and Statute of the International Court of Justice, San Francisco, Year 1945.

Оригинал документа доступан са: https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf.

области, те, поред њих, посебно, ратно право, као и области од значаја за кодификацију. Одредила је и известиоце који ће да припреме такозвани **Радни папир Нацрта кодификације**[366]. Од тог момента започети су вишедеценијски напори:

1. у правцу формирања међународног кривичног суда, као и
2. на кодификацији материјала који би чинили мозаик својеврсног кодекса међународног кривичног права[367],

који су довели и до формирања првог **Нацрта Сатута будућег Међународног кривичног суда**[368].

Међународно правна комисија је на свом Првом скупу, 1949.г., одредила специјалне известиоце[369], те, полазећи од њиховог извештаја поднетог на Другом скупу Комисије закључила да је пожељно да се у оквиру Међународног суда правде формира посебан орган задужен за суђења особама оптуженим за ратне злочине и друга међународна кривична дела. Полазећи од тога Генерална скупштина УН је 1950.г. донела **Резолуцију 489 (V)**[370] којом је формирала први „Комитет“ у циљу припреме првих нацрта конвенција и других предлога неопходних за успостављање међународног кривичног суда и доношење његовог статута. Тиме су отпочели вишедеценијски напори овоме посвећени.

На свом трећем скупу, 1951.г., Међународно права комисија сусреће се са Другим извештајем известиоца, господина Спиропулоса, тачније **Нацртом Кода деликата против мира и сигурности Човечанства**[371], као и његовим анексом:

---

[366] Види:

Document CN.4/13 and Corr. 1-3. Report of the International Law Commission on the work of its first Session, 12th April 1949 , Official Records of the General Assembly, Fourth Session, Supplement No. 10, као и

Extract from the Yearbook of the International Law Commission: 1949 , vol. I, Chapter IV – Study of the question of International criminal jurisdiction, стр. 283.

Добијено 17. 02. 2018, са: web site of the International Law Commission. http://www.un.org/law/ilc/index.htm.

[367] Први такав официјелно прихваћени Нацрт пласиран је на Шестом скупу Међународне правне комисије, 1951.г. Види:

Year Book of the International Law Commission, Year 1954, Volume II, Draft code of offences against peace and security of mankind, стр. 112.-123.

[368] Види:

Yearbook of the International Law Commission, Year 1993, Volume II, DOCUMENT A/CN.4/449: Eleventh report on the draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind, by Mr. Doudou Thiam, Special Rapporteur: DRAFT STATUTE FOR AN INTERNATIONAL CRIMINAL COURT, стр. 114.-125.

[369] То су били: Ricardo J. Alfaro и A. E. F. Sandström.

[370] **The General Assembly Resolution No 489 (V), International criminal jurisdiction**, 320th plenary meeting. 12th December 1950.

[371] **Draft Code of Offences against the Peace tnd Security of Mankind**. Document A/CN.4/44: Second report by Mr. J. Spiropoulos, Special Rapporteur (12th April 1951), унутар: *Yearbook of the International Law Commission*, Year 1951, Volume II, стр. 43.-70.

Могућност и пожељност дефинисања агресије[372]. Формирање поменутог Нацрта, као и анализом могућности дефинисања деликата агресије, започет је дуг и трновит пут развоја, који је водио и ка формирању Међународног кривичног суда. Али уз доста сукоба политичких и правних мишљења. Отуда долази и до формирања друге варијатне **Нацрта Кода кривичних дела против мира и сигурности човечанства**[373]. Потом Генерална скупштина УН доноси, 4. 12. 1954., **Резолуцију 897(IX)**[374], којом формира посебан Комитет за рад на дотичном Нацрту. Али, на жалост, већ 1957.г. долази до својеврсног стопирања овог рада, док се не рашчисте дипломатским путем отворена питања казнено-правног дефинисања агресије[375]. Сам Нацрт је послат државама чланицама УН да га анализирају и коментаришу. Тек 1974.г. је Генерална скупштина УН, на свом 29. заседању, усвојила **Документ бр. 3314 (XXI) – Дефиниција агресије**[376], а његовим Анексом, кроз осам чланова, јасно је одредила како сама Генерална скупштина види:

а.) шта то јесте агресија, и

б.) како се све испољава.

Генерална скупштина УН је, на свом 33. заседању, одлучила да у своју агенду укључи **Код деликата против мира и сигурности Човечанства**, те је затражила од Генралног секретара УН да позове државе чланице УН да анализирају Нацрт и пошаљу своје коментаре[377]. Дотични коментари су потом разматрани на XXXV заседању Генералне скуптине (децембра 1980.), да би Генерална скупштина 1981.г. донела **Резолуцију 36/106**[378], чијом тачком 2. позива Међународно правну комисију да настави рада на **Нацрту Кода деликата против мира и сигурности Човечанства**, који налог понавља и следеће године[379]. Отуда је овај рад настављен, да би на 34. заседању Комисије за исти био одређен Специјални известилац (госп. Doudou Thiam, дипломата и правник Сенегала). Извештај је поднео на XXXV

---

[372] **Resolution 897(IX), The Possibility and Desirability of Definition of Aggression**, *Yearbook of the International Law Commission*, Volume II, Doc. A/CN.4/44, 12th April 1951, стр. 60.- 69.

[373] **Draft Code of Offences against the Peace and Security of Mankind with commentaries**, adopted by the International Law Commission at its sixth session, in 1954, and submitted to the General Assembly. Copyright © United Nations 2005.

[374] **Resolution 897 (IX) – Draft Code of Offences against the Peace and Security of Mankind** (General Assembly / Ninth Sesion), 4th December 1954.

[375] Види:

General Assembly, Twelth Session, 727th plenary meeting, **Resolution No 1186 (XII)**, of 11th December 1957.

[376] General Assembly, Doc. 3314 (XXIX) **Definition of Aggression**, 2319th plenary meeting, 14th December 1974.

[377] Види ближе:

UN General Assembly, XXXIII Session, 86th plenary meething, 16th December 1978, **33/97 Draft Code of Offences against the Peace and Security of Mankind**.

[378] **United Nations General Assembly A/RES/36/106**, Distr. GENERAL, 10th December 1981.

[379] Види:

Draft Code of Offences against the Peace and Security of Mankind. The General Assembly Resolution, A/RES/37/102, 10th December 1982.

заседању Комисије (18. марта 1983.г.)[380]. Генерална скупштина УН је потом поново позвала Међународно правну комисију да настави рад на **Нацрту Законика о кривичним делима против мира и сигурности Човечанства**[381]. Комисија је 1984.г., полазећи од Нацрта из 1954.г., као и потом предложених класификација деликата, Нацрт ограничила само на деликте почињене од стране физичких лица.

Рад Међународне правне комисије на дотичном нацрту настављен је уз сарадњу са Генералном скупштином УН, кроз њене сесије бр. 36. - 42., да би на 43. скупу (1991.г.) Комисија усвојила такозвано **Прво читање Нацрта Законика о злочинима против мира и сигурности Човечанства**[382].

За нас је посебно интересантно да је Међународно правна комисија на свом 47. заседању (1995.г.) одлучила да формира радну групу која би требало да изучи могућност покривања у Нацрту и оних деликата који се односе на *намерно и тешко оштећење животне средине*. Радна група је дошла до закључка да такав злочин може да се искаже као:

- ратни злочин,
- злочин против човечности, и као
- злочин против мира и сигурности човечанства[383].

Комисија је препоручила Генералној скупштини УН да се формира адекватан **Статут Међународног кривичног суда**[384], те да исти садржи Законик (Code). Такође и да се

---

[380] О реченом види:
Yearbook of the International Law Commission, Volume II, Part One, Documents of the thirty-fifth session, и то:
- **Draft Code of Offences against the Peace and Security of Mankind** (agenda item 4) **Document A/CN.4/364. First report on the draft Code of Offences against the Peace and Security of Mankind**, by Mr. Doudou Thiam, Special Rapporteur, pp 137-153, и
- **Document A/CN.4/369 and Add.l and 2. Comments and observations of Governments received pursuant to General Assembly Resolution** 37/102, pp 153-155.

[381] Види:
Draft Code of Offences against the Peace and Security of Mankind. United Nations General Assembly A/RES/38/132 (19 December 1983), Meeting, No. 101.

[382] Види:
Report of the International Law Commission on the work of its forty-third session, 29 April - 19 July 1991, Official Records of the General Assembly, Forty-sixth session, Supplement No. 10, а посебно:
Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind, унутар: *Yearbook of the International Law Commission*, Year 1991, vol. II (2), стр 79-107.

[383] Види:
Report of the Commission to the General Assembly on the work of its forty-eighth session. *Yearbook of the International Law Commission*, Year 1991, Vol. II (2), посебно под II. - Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind, стр. 15.-73.

[384] На коме је, са извесним прекидима, Међународно правна комисија радила низ година, формирајући у том циљу, у неколико наврата, такозване радне групе, које су расправљале низ отворених питања, попут оног о могућој кривичној одговорности држава или пак само физичких лица. За нас су од посебног интереса 44. и 45., а нарочито 46. заседање, одржано 1994.г., на коме је усвојен **Нацрт Статута Међународног кривичног суда**. Види:

дотични текст формира на бази елемената низа нацрта формираних до 47. заседања Међународно правне комисије, као и сугестија официјелно упућених Генералној скупштини УН. Подсећамо и да је Међународно правна комисија, на свом 46. годишњем заседању, препоручила Генералној скупштини УН да одржи Међународну конференцију опуномоћеника за изучавање Нацрта Статута Међународног кривичног суда.

На бази материјала које је добила од Међународно правне комисије Генерална скупштина УН је 1994.г., на свом 49. редовном годишњем заседању, донела начелну одлуку о оснивању Међународног кривичног суда, те у оквиру исте (под тачком 2.) и о формирању *ad hoc* Комитета за оснивање Међународног кривичног суда[385]. Исти се током 1995.г. два пута састао, те урадио Извештај, као свој допринос Генералној скупштини у правцу формирања Међународног кривичног суда[386].

Генерална скупштина УН је 1995.г, на свом 50. редовном годишњем заседању, полазећи од материјала добијених од Међународно правне комисије и *Ad hoc* Комитета за оснивање Међународног кривичног суда, донела одлуку те формирала Припремни комитет за успостављање Међународног кривичног суда[387], познатог и као Комитет за припрему Међународне конференције опуномоћеника за изучавање Нацрта Статута Међународног кривичног суда[388]. Дотични Припремни комитет је на својим заседањима марта/априла те августа 1996.г. анализирао:

- процедуралне елементе,
- **Нацрт Законика Међународно правне комисије**, као и
- **Алтернативни Нацрт**, формиран од стране Независног комитета експерата, са скупа у Сиракузи (Италија), јуна 1995.г.

Потом су поједини елементи **Алтернативног Нацрта** укључени у **Први део Нацрта Законика о међународним кривичним делима**, онај који се бави процедуралним питањима. Исти је финално разматран, по даљњем пријему примедби, на 48. заседању Међународно правне комисије, те га је ова проследила Генералној скупштини УН.

У финалу, на бази резултата рада Припремног комитета за успостављање Међународног кривичног суда, Генерална скупштина УН донела је и **Одлуку УН о**

Document A/49/10 - Report of the Intenational Law Commission on the work of its forty-sixth session, 2nd May – 22nd July 1994, Official Records of the General Assembly, Forty-sixth session, Suplement No. 10..

[385] **General Assembly A/RES/49/53 - Establishment of an international criminal court**, 49th session, 84th plenary meeting, 9th December 1994. Доступно дана 23. 02. 2018., са: http://www.un.org/documents/ga/res/49/a49r053.htm.

[386] **Report of the Ad Hoc Committee on the Establishment of an International Criminal Court**, General Assembly, Official Records, Fiftieth Session, Supplement No. 22 (A/50/22) (1995).

[387] Види тачку 2, унутар: **United Nations General Assembly A/RES/50/46 - Establishment of an international criminal court**, 87th plenary meeting, 11th December 1995.

[388] У оригиналу названа: Preparatory Committee on the Establishment of an ICC (PrepCom).

одржавању конференције о оснивању Међународног кривичног суда[389]. Конференције која је овим актом званично названа **УН конференција дипломатских опуномоћеника о оснивању Међународног кривичног суда**[390], те је њиме одређено да ће се иста одржати у Риму, у времену 15.-17. јуна 1998.

УН конференција дипломатских опуномоћеника о оснивању Међународног кривичног суда је и одржана, како је било одређено, те је донела **Финални акт конференције дипломатских опуномоћеника о оснивању Међународног кривичног суда**[391], као и **Римски статут Међународног кривичног суда**[392].

Овим, претходно образложеним, напорима на плану развоја елемената међународног кривичног права, а пре свега исказаним кроз формирање и доношење **Римског статута Међународног кривичног суда**, свој потоњи допринос пружају државе које су потписале и ратификовале ова два легислативна документа глобалног значаја (тзв. државе - Стране). И то кроз редовне официјелне контакте усмерене на подношење, разматрање и усвајање амандмана на **Римски Статут Међународног кривичног суда**. Према Делу 13.- Финалне клаузуле, „Члану 121. – Амандмани“ јасно је прописано да свака Држава Страна може, по истеку рока од седам година како је ратификовала овај документ, да упути предлог амандмана на Статут [чл. 121. (1)] а да га такозвана „Скупштина држава Страна“ на свом следећем скупу, већином гласова, прихвати или одбија за разматрање [Статут, чл. 121. (2)]. А да је за само прихватање обавезно две трећине гласова од укупног броја држава Страна [Статут, чл. 121. (3)]. Али да ће исти амандман ступити на снагу тек једну пуну годину по депоновању инструмената ратификације Генералном секретару УН [Статут, чл. 121. (4)], али за амандмане на чланове: 5., 6., 7. и 8. да ће ступити на снагу, али само оним државама које су га и прихватиле у складу са чл. 121 (5), док по питању односа са државом која га не прихвата исти овај чл. 121., у свом 6.

---

[389] **Establishment of an international criminal court**. UN General Assembly Fifty-second session, Agenda item 150, A/RES/52/160, 28th January 1998.

[390] У оригиналу: United Nations Diplomatic Conference of Plenipotentiaries on the Establishment of an International Criminal Court.

[391] Види:

- **Final Act of the United Nations Diplomatic Conference of Plenipotentiaries on the Establishment of an International Criminal Court**, Done at Rome, on 17th July 1998, U.N. Doc. A/CONF.183/10, и
- **United Nations Diplomatic Conference of Plenipotentiaries on the Establishment of an International Criminal Court**, **Official Records** (Rome, 15 June -1 7 July 19989)**:**
    - **Volume I - Final documents**. A/CONF.183/13 (Vol. I),
    - **Volume I - Final documents**. A/CONF.183/13 (Vol. II), і
    - **Volume I - Final documents**. A/CONF.183/13 (Vol. III).

Доступно са: A/CONF.183/13 (Vol.11). Види:

http://legal.un.org/icc/rome/**proceedings**/contents.htm, и
legal.un.org/icc/statute/finalfra.htm.

[392] **Rome Statute of the International Criminal Court**, Document A/CONF.183/9 of 17 July 1998 and corrected by procès-verbaux of 10 November 1998, 12th July 1999, 30rd November 1999, 8th May 2000, 17th January 2001 and 16th January 2002. Статут је ступио на снагу 1. јула 2002.г.

одељку, јасно прописује да свака она држава која га не прихвата може, уколико не протекне време од једне године од доношења овог амандмана до подношења таквог обавештења, да иступи из скупа ових држава за које посматрани Статут (а тиме и његове обавезе), и даље важи.

По основу „Члана 126. - Ступање на снагу“, његовог 1. става, дотични Статут ступио је 60 дана по пријему 60. акта: ратификације, прихватања, или приступања, од стране Генералног секретара Уједињених нација. И супротно томе, уколико која Страна жели да иступи тада је обавезна да, по основу „Члана 127. – Излазак“, испуњава своје обавезе и једну пуну годину дана од дана када је поднела захтева за иступање. И не само то већ је такође дужна да изврши (извршава) и све обавезе које су и за ову државу формиране у времену до њеног иступања из дотичног споразума.

Државе чланице су, током времена, кроз рад **Скупштине држава Страна** донеле више амандмана, од којих је један број њих, у тренутку писања ове студије (у односу на чл. 8. Статута) у међувремену (2010.г.) и ступио на снагу. Поред тога формиран је (14. децембра 2017., у Њујорку) још један број амандмана, у вези члана 8, и то:

- Амандман на Чл. 8. – Оружије које користи микробиолошке или друге биолошке агенсе или токсине (Weapons which use microbial or other biological agents, or toxins),
- Амандман на Чл. 8. – Оружије са примарним ефектом да повреди фрагментима недетектујућим путем х зрака у људском телу (Weapons the primary effect of which is to injure by fragments undetectable by x-rays in the human body), и
- Амандман на Чл. 8. – Заслепљујуће ласерско оружије (Blinding laser weapons).

Но, док пишемо овај рад исти још нису ступили на снагу, нити се може рећи када ће то да се деси. Ипак, све напред речено даје нам ваљане основе:

- да на ***првом месту*** разматрамо улогу и домашаје елемената управо помињаног **Римског Статута Међународног кривичног суда**, узимајући у обзир и све оне елементе који се могу десити у вези са члановима 5. – 8. **Статута**, а потичу из каквог другог легислативног а важећег међународног правног акта, што значи да пажњу усмеравамо на такозвана ***међународна кривична дела у ужем смислу***, или пак, како их још називају, ***права*** или ***чиста међународна кривична дела***, а која обухватају:
    1. деликте геноцида,
    2. злочине против хуманости,
    3. ратне злочине, и
    4. злочине агресије, те

- да обратимо пажњу и на ***другу***, *ширу* ***групу деликата***, често називану и ***неправа*** или ***мешовита међународна кривична дела***, око које се још увек води полемика шта уистину обухвата. Али деликата међу којима се такође налази један број оних који су од значаја и за заштиту еколошких права вредности, или пак паралелно каквој својој основној функцији доприносе и овој заштити.

Другим речима, могуће је и пожељно да се даљи рад на овој материји подели на две следујуће целине, у оквиру којих се разматрају:

1. ***међународна кривична дела у ужем смислу***, и
2. ***међународна кривична дела у ширем смислу*** – то јест *неправа* или *мешовита међународна кривична дела*.

Отуда на страницама следећег- Дела V - Место, улога и значај еколошких деликата у међународном кривичном праву, тако и поступамо.

ДЕО V

МЕСТО, УЛОГА И ЗНАЧАЈ ЕКОЛОШКИХ ДЕЛИКАТА У МЕЂУНАРОДНОМ КРИВИЧНОМ ПРАВУ

19.
УВОДНА РАЗМАТРАЊА
О МЕСТУ И УЛОЗИ ДЕЛИКАТА ОД ЕКОЛОШКОГ ЗНАЧАЈА
У МЕЂУНАРОДНОМ КРИВИЧНОМ ПРАВУ

Улазећи у размишљања о месту, улози и значају у међународном кривичном праву еколошких деликата, као и оних и од еколошког значаја, подсећамо да су бројни, а сада важећи, елементи који улазе у предмет нашег истраживачког рада, поступно, директно или пак индиректно, формирани самим развојем међународног јавног права као свеобухватније правне дисциплине. И то практично током процеса који траје већ дуже од 150 година. То јест да су многи од њих иначе формирани зарад регулисања каквог свог основног подручија уз то у не малом броју случајева истовремено исказивали и какву еколошко заштитну улогу. Али су увек исказивали и ову функцију полазећи од *принципа хуманости* у свом формирању и примени. Такође читаоце подсећамо и да је, а посебно у другој половини двадесетог века, дошло и до формирања елемената међународног јавног права директно усмерених на заштиту еколошких права и вредности, те регулацију односа са њима повезаним. О овим легислативним актима, од којих су готово сви од глобалног значаја, већ смо детаљније исказивали на претходним страницама књиге, кроз „Део III - Заштита еколошких права и вредности у светлу формирања материјално формалних основа правих међународних кривичних дела, као и њих самих“.

Ваља увек имати на уму да бројни од поменутих међународно-правних текстова, а посебно они новији, свој допринос пружају и формирању:

1. *материјално-правних основа*, те
2. *логичких бића*

не само *правих* већ и такозваних *неправих међународних кривичних дела*. Како се међународно јавно право развијало поступно, уз све изразитију диверзификацију, ових текстова, којима се формулишу дотичне легислативне контрукције, сада има унутар готово свих његовог грана.

Изграђујући се, пре свега доношењем разноврсних конвенција и њихових пратећих аката, улазећи у процес специјализација и субспецијализација темата,

међународно јавно право сада поседује низ области које су, у мањој или већој мери, од значаја и за нашу област истраживања. У овом скупу су посебно присутни елементи из:

- међународног ратног права,
- међународног хуманитарног права,
- дипломатског права,
    - међународног кривичног права, али и
    - права мора,
- права које се односи на саобраћај, и то посебно:
    - путевима,
    - железницом,
    - рекама и језерима, те
    - ваздухом,
- међународног еколошког права,

као и других дисциплина. На пример оне области истраживања и регулације која се односи и на прекограничне проблеме производње, транспорта и пласмана дрога, али и опасних материја и отпада, проблеме који се исказују и као јасно криминални а прелазе државне границе! Све ово се третира, пре свега, али не и само, кроз разноврсно обликоване договоре држава, исказане путем многобројних докумената[393].

Овај процес развоја указује нам на још један моменат. Да се област која нас интересује може да посматра кроз призму:

I – оружаних сукоба, и то:
- прекограничних оружаних сукоба, сукоба различитих облика и димензија, као и
- унутаргграничних оружаних сукоба, а такође и

II – прекограничних исказивања проблема, али који у основи не морају да произилазе из оружаних сукоба већ нечег другог.

Сама ова чињеница нас води и ка логици структуре текста који Вам пласирамо на страницама што следе. То јест:

- да прво разматрамо проблематику еколошких деликата у међународном кривичном праву кроз призму оружаних сукоба, а потом
- да о могућим еколошким деликтима и њиховом месту у међународном кривичном праву размишљамо и као о деликтима који нису произашли из каквог оружаног сукоба, али уистину јесу присутни.

[393] У вези извора података о овим документима види ближе:
Multilateral Conventions (2016), Fletcher School of Law and Diplomacy, Tufts University, Medford, Massachusetts, U.S. Снимљено 12. 10. 2017., са: http://fletcher.tufts.edu/Multilateral/Conventions.

Разматрајући проблематику еколошких деликата у међународном кривичном праву кроз призму оружаних сукоба пажњу нам ваља да оријентишемо:

- прво на такозвано Ратно право, али потом
- и на све оно што не припада Ратном праву али употпуњава мозаик међународних кривичних дела која истражујемо, и/или доприноси формирању њихових логичких бића,

при том поштујући општа правна правила као и посебно исказане принципе, те оријентишући пажњу и на уже а дубље исказане елементе, при чему поштујемо и примењујемо правно-логичке методе, почев од нормативно-хијерархијског на даље, како смо то и образлагали на страницама посвећеним методама, у Делу I, под „4.3. – Методи правних наука“.

Речено нас, разуме се, не блокира и у правцу потоњег разматрања међународних кривичних дела од еколошког значаја, или и паралелно од еколошког значаја, испољених ван оружаних сукоба:

- јасно дефинисана у оквиру међународног права мора, али и
- инкриминисана у оквиру низа других међународно-правних грана, унутар којих су јасно дефинисана и кривична дела која се односе на:
  - прекограничне проблеме производње, транспорта и пласмана дрога, али и
  - поступања са опасним материјама и отпадима.

На овом месту такође напомињемо да је за наше истраживање од посебног значаја и чињеница да је Међународно-правна комисија, на свом 47. заседању 1995.г., одлучила да формира радну групу која би требало да изучи могућност покривања у Нацрту будућег међународног кривичног суда и оних деликата који се односе на *намерно и тешко оштећење животне средине*. Дотична Радна група дошла је до закључка да такав злочин може да се искаже у оквиру:

- ратних злочина,
- злочина против човечности, као и
- злочина против мира и сигурности човечанства[394].

Овај закључак је потом и формално потврђен:

1. формирањем међународног кривичног суда, те
2. доношењем основног текста **Статута Међународног кривичног суда**.

На овом месту нам ваља да се подсетимо и на чињеницу да су суверене државе, формирајући бројне конвенције и њихове анексе од значаја за

[394] Види:
Report of the Commission to the General Assembly on the work of its forty-eighth session. *Yearbook of the International Law Commission*, Year 1991, Vol. II (2), посебно под II. - Draft Code of Crimes against тhe Peace and Security of Mankind, стр. 15.-73.

одређивање деликата међународног кривичног права, кроз дуги низ деценија приступале и њиховом инкриминисању у оквирима својих кривичних законодавстава. Шта више и да су таква кривична дела одређивале и неке од држава које уистину нису ратификовале поједине или чак низ ових конвенција и/или њихових пратећих елемената. Чиниле су то и чине како са такозваним *правим међународним кривичним делима* тако и са оним које зовемо *неправим међународним кривичним делима*. Отуда ћемо, током рада на материји, обрађујући питања од значаја за предмет нашег истраживања, на више места наводити и примере из актуелних кривичних законодавстава, пре свега држава чланица Уједињених нација. Чинићемо то при крају образлагања појединих од елемената мозаика који чини наш свеукупни предмет рада, то јест у оквирима текстова повезаним са конкретним насловима и поднасловима студије коју Вам пласирамо.

20.
УКРАТКО О ТАКОЗВАНИМ ОБЈЕКТИМА ТЕ ЛОГИЧКИМ БИЋИМА ПРАВИХ МЕЂУНАРОДНИХ КРИВИЧНИХ ДЕЛА

На овом месту, улазећи дубље у материју истраживања, указујемо како је неопходно и корисно да могућем читаоцу, а посебно ономе ко није правник специјалиста за међународно право (те његове конститутивне делове: међународно јавно право и међународно кривично право) пружимо још нека додатна објашњења. Управо као претходницу приласку разматрања такозваних правих кривичних дела које третира међународно право уопште.

Међународно хуманитарно право, као део свеукупног међународног јавног права, регулише правила поступања физичких и правних лица у генералном циљу очувања хуманих услова живљења како човека као појединца тако и друштвених заједница од опасности и последица које произилазе из оружаних сукоба[395]. Другим речима, такозвани *општи заштитни објект* међународног хуманитарног права су *основна људска права*, скуп права изграђиван кроз дуги низ деценија, а посебно током 19. и 20. века.

Међународно кривично право, као градивни елемент свеукупног међународног јавног права, формира елементе неопходне за утврђивање одговорности физичких лица, те прописује казне, за покушане односно извршене акте (делања) који се сматрају злочинима, пре свега по основу елемената међународног јавног, а посебно међународног хуманитарног права, мада не и само њих[396]. Другим речима, међународно кривично право пружа казнено правну заштиту *основним људским правима* као свом *општем заштитном објекту*[397]. То

[395] Често у текстовима називано и Међународно ратно право, види нпр.:
ABC of International Law, Swiss Federal Department of Foreign Affairs (FDFA), Bern, Year 2009, стр. 3., 4. и 12.

[396] О овим другим али не толико исказаним елементима биће речи нешто касније.

[397] На шта јасно обавезује и **Римски статут Међународног кривичног суда**, својим „Чланом 21. – Право које се примењује“, његовим трећим ставом, дословце прописујући да „примена и тумачење права, према овом члану, мора бити у складу са међународно признатим људским правима“, што значи:

- како оним првобитно јасно дефинисаним путем **Универзалне декларације о људским правима УН**, из 1948.г., тако и потом разрађиваним путем бројних следујућих докумената, међу којима је најзначајнија **Европска конвенција о људским правима**, из 1950.г.

јест свим њиховим сада већ бројним елементима. Елементима успостављеним током дуге историје њиховог формалног формирања али и формирања кроз такозвано међународно обичајно право. Управо ова бројност али и разнородност поменутих елемената нас оријентише на њихово релативно сложено посматрање које се креће у правцу сагледавања такозваних *логичких бића деликата*.

Сагледавање *логичких бића деликата* ваљало би да се остварује увек, па тако и у случају нашег истраживачког рада, као логичко кретање почев од увиђања такозваног *општег објекта заштите* ка свему оном што чини његов мозаик, а то су такозвани *групни објекти заштите*, те унутар њих њихови градивни елементи - *појединачни објекти заштите*. То даље води ка дубљем *разликовању самих објеката* што улазе у такозвано *логичка бића деликата* (примена тзв. *објектног приступа* очитог унутар међународног права). Наиме, сам догађај који се посматра као могући деликт мора да поседује јасно утврђене елементе који улазе у састав његовог логичког бића, и то:

а.) *објект*, то јест:
- *објект радње*,
- *нападни*, и
- *заштитни објект* посматраног деликта,

при чему *заштитни објект* може бити:
- физичко лице, то јест лица различитог статуса (тзв. *персонални приступ* у односу на жртве), али и
- физички објект, било као
  - *део природе*, или
  - *продукт људског рада*, то јест *радом створена вредност животне средине*,

б.) *радњу кривичног дела*, то јест да се ради о деловању човека а не природе, а такође и

в.) *средство* (или средстава) *за извршавање посматраног деликта*, као и

г.) произведену *последицу*, или *последице* посматраног деликта, али и

д.) *место извршавања деликта* или пак *произвођења опасности и/или последице* (што и не мора бити исто место, сетите се само постојања лансирних тачака и тачака погађања од стране убојних средстава, нпр. ракета).

У стварности, посматрајући различите *групне* и *појединачне објекте*, видећемо да су у неким случајевима: *граматички*, *нападни* и *заштитни објект*, физички посматрано, један те исти објект. Али не и у свим. Шта више, код појединих кривичних дела тзв. граматички, нападни и заштитни објект чак и не

(Convention européenne des droits de l'homme - CEDH), потом више пута новелирана, а на бази чијег члана 19. је формиран и Европски суд за људска права (Стразбур).

може да буде исти објект. Но, о томе ће бити више речи током каснијих детаљнијих излагања о деликтима понаособ.

Такође ваља подсетити да иако је које дело физички остварено формално не постоји уколико није присутан неки од облика кривице починиоца, осим уколико њено обавезно присуство није изричито, а на јасан формалан начин, искључено! Отуда на следећим страницама пажњу посвећујемо и питањима сагледавања менталног приступа конкретном деликту, од стране починиоца, као јасног услова за разматрања да ли се у посматраном случају ради, или не ради, о почињењу међународног кривичног дела. Мишљења смо да нам сви ови напред образложени моменти морају да буду својеврсне водиље у даљем разматрању елемената објекта нашег истраживања – принципа и елемената међународног кривичног права у функцији заштите еколошких права и вредности.

21.
САГЛЕДАВАЊА МЕНТАЛНОГ ПРИСТУПА КОНКРЕТНОМ ДЕЛИКТУ, ОД СТРАНЕ ПОЧИНИОЦА, КАО ЈАСНОГ УСЛОВА ЗА РАЗМАТРАЊА ДА ЛИ СЕ У ПОСМАТРАНОМ СЛУЧАЈУ РАДИ, ИЛИ НЕ РАДИ, О ПОЧИЊЕЊУ МЕЂУНАРОДНОГ КРИВИЧНОГ ДЕЛА

У нашем досадашњем излагању указали смо на: 1. материјалне, 2. формалне, те 3. објективне елементе, као део сета чије постојање у сваком конкретном случају, што значи и уопште, условљава постојање или непостојање неког кривичног дела. Другим речима, указали смо на три обавезна елемента за одређивање бића кривичног дела уопште, отуда и оних дела која нас интересују. У оквиру овог поглавља пажњу посвећујемо и *субјективном елементу*, такозваној *виности* (кривици) као такође обавезном услову за одређивање да ли се у посматраном случају уистину ради о кривичном делу које би неком субјекту ставили на терет.

Кривица се у праву схвата као психички однос учиниоца (стање и статус његове свести) према посматраном делу. Као такав овај однос може бити:

1. различит, то јест:
   - присутан, или
   - одсутан, те,

под условом да *субјективни елемент*[398] јесте присутан тада, логично, говоримо о присутности *свести* и *воље* у вези:

1. извршења кривичног дела, и
2. произвођења могуће последице, или последица.

А елементи који се тичу *свести* и *воље* у вези *самог извршења* кривичног дела, али и *произвођења могућих последица*, могу бити степеновани. А да би могли да извршимо дотично степеновање неопходно је да у сваком конкретном случају сагледамо, колико је то могуће, *волунтаристички елемент*, то јест постојање

[398] То јест „стање свести (латински: *mens rea*)“.

воље починиоца да предузме радњу којом ће да се изврши конкретно кривично дело у правцу постизања жељеног циља.

У праву се, када говоримо о вољном извршавању кривичног дела, најчешће и поједностављено, помињу *умишљај* и *нехат*. Но, ова два појма уистину обухватају сложенију правну материју но што се то може да закључи из њихових лексичких конструкција. То јест није им довољно искључиво лексичко поимање већ је неопходан *правно-логички* али и *формалан приступ*. Отуда на овом месту, обзиром на значај за материју књиге коју Вам презентујемо, дајемо себи слободу да их образложимо. Разуме се, ослањајући се не само на приступ овом проблему са аспекта школе континенталног права (нпр. романског и германског) већ и англосаксонског. Али такође узимајући у обзир и **Римски статут Међународног кривичног суда**, поштујући чињеницу да су га, у моменту рада на овој студији, официјелно прихватиле чак 124 суверене државе, те као такав важи за практично две трећине постојећих држава.

Умишљај (лат. *dolus*), као очито субјективни елемент бића кривичних дела, је један од најважнијих кривично-правних института, на бази кога се, уз поштовање утврђених материјално-формалних објективних елемената, за сваки конкретно посматран случај, врши:

1. утврђивање присуства или отсуства кривице оптуженог субјекта, те, уколико је кривица извесна, тада и
2. степеновање утврђене кривице.

Логички посматрано појам умишљаја заснива се на два конститутивна елемента:

1. вољи, и
2. свести.

Исказаност *воље*, као јасно испољеног волунтаристичког елемента, за сваки посматрани случај подразумева постојање одлуке конкретно посматраног субјекта, као могућег починиоца, да предузме радњу путем које ће да остварити кривично дело. У односу на испољени *интензитет вољног елемента* врши се разликовање између различитих врста умишљаја.

Присуство *свести* у вези неког делања, као интелектуалног елемента могуће кривице, подразумева да је учинилац био свестан:

1. свог дела, и
2. свих последица које из њега произлазе.

Свест о конкретном деликту, па тако и међународном кривичном делу, мора да обухвати све, напред већ побројане, битне елементе његовог логичког бића, а пре свега: *радњу*, *последицу* и *узрочно-последичну везу*. При том свест у конкретном случају не мора да обухвати нормативна обележја логичког бића дотичног деликта, али у вези његових дескриптивних (описних) елемената ова обавеза постоји. За судове је потребан и довољан елемент о присуству свести

починиоца о дотичном кривичном делу чињеница да је учинилац имао представу о самом чињеничном стању које је законодавац хтео да обухвати кривично-правном нормом. При том није обавезно да испољена свест обухвата и свест о противправности, као елементу конкретног умишљаја.

Савремено право познаје више врста умишљаја (*dolus-а*) у оквиру такозваног *скривљеног акта*[399], и то:

1. *Dolus directus* – директни умишљај,
2. *Dolus indirectus* – индиректни умишљај,
3. *Dolus eventualis* – евентуални умишљај, и, унутар једног броја држава,
4. *Dolus alternus* – алтернативни умишљај[400].

Dolus directus (директни умишљај) постоји у свим оним случајевима када је починилац: 1. био свестан свог дела, и 2. хтео његово извршење, што зачи да је испољио своју вољу за извођење деликта али и произвођење његове последице, нпр. убиства.

Dolus indirectus (индиректни умишљај) се испољава на тај начин што само извршење посматраног деликта није финални циљ донете одлуке извршиоца већ му остварење истог икриминисаног дела служи за остваривање неког другог постављеног циља, као њему примарног. У принципу такође инкриминисаног дела[401].

Dolus eventualis (евентуални умишљај) разликује се од индиректног умишљаја по томе што оптужени субјект произвођење дотичне забрањене последице није желео за свој примарни циљ али је био свестан могућности њеног евентуалног наступања неком од забрањених радњи деликта који је у основи желео да оствари, те прихвата и такву могућност, то јест могућност произвођења и дотичне евенуталне последице.

Dolus alternus (алтернативни умишљај) односи се на умишљај испољен на тај начин што починилац у свом приступу извршавању неке или неких од недозвољених радњи предвиђа могућност произвођења, по својим карактеристикама, најмање две различите а такође недозвољене последице. Али при том и да наступање једне од њих искључује произвођење које друге последице (логика или или). Разуме се, суди се за дело које је и остварено. Уколико инкриминисана радња може да погоди два или чак и више објеката различито правно вреднованих, односно да произведе минимум две различите последице (лакшу или пак тежу) тада се сматра да, иако је погођено оно „јефтиније“ добро или вредност починиоцу треба да се суди као да је последицу произвео по ону већу, а уистину само угрожену, вредност, или је пак радио на произвођењу теже

[399] Л. *Actus redolus directus*.
[400] Коју врсту умишљаја прописују кривична законодавства неких од најразвијенијих држава. У вези реченог, види, примера ради, члан 43. **Кривичног законика Италије**, у оригиналу: Articolo 43 - Elemento psicologico del reato, **Codice penale** (R.D. 19 ottobre 1930, n.1398).
[401] Snyman, C. R. (2008) **Criminal Law**. Објавио: LexisNexis, стр. 183.

последице. Значај овог приступа на пољу међународног кривичног права је очигледан. Примера ради, ако нечијом радњом није произведено убиство већ само телесна повреда, иако је била очита намера да се произведе смртни исход, тада ваља да се суди за покушај убиства, при чему се мора да узме у обзир и стварно произведена последица. Такав је случај могућ, на пример, када се употреби неки од јачих бојних отрова али ипак не дође до смртног исхода његовим искоришћавањем.

Приступајући могућностима степеновања кривице за извршавање кривичних дела, у светлу наших размишљања о међународном кривичном праву у функцији заштите еколошких права, вредности и односа, поред већ изреченог неопходан је и следећи корак. Да теоријски али истовремено и легислативно сагледамо овај, субективни, елемент у оквирима које нам одређује само међународно кривично право. По најпре **Римски статут Међународног кривичног суда**, они његови за то битни елементи[402].Пре свега из његовог „Дела 3. – Општи принципи кривичног права“.

На самом старту овог поглавља, „Чланом 22.- *Nullum crimen sine lege*“ јасно је прописано „да ниједна особа не може бити, по основу овог Статута, проглашена кривом уколико догађај о коме је реч не потпада под злочине у оквиру надлежности дотичног Суда (чл. 22, ст. 1.). такође и да „дефиниција злочина мора бити стриктно конструисана (прописана) и да не може бити одређивана аналогијом (чл. 22., ст. 2.)“.

О којим се то особама, то јест субјектима, ради говори „Члан 25. – Индивидуална кривична одговорност“, који јасно каже да Међународни кривични суд јесте надлежан да суди искључиво физичким лицима (чл. 25. ст. 1.), и то без обзира на њихову функцију коју су имали у време извршавања деликта. То јест да их иста не ослобађа од кривичне одговорности (чл. 25., ст. 4.). Шта више, да их управо функција команданата, или пак на други начин надређених, по основу „Члана 28. – Одговорност команданата и других наредбодаваца“, чини кривично одговорним уколико су злочини почињени од стране снаге (снага) под њиховом стварном командом и контролом, или ефективним ауторитетом, а исти јесу:

- знали или су морали (били обавезни) да знају да дотичне снаге чине или ће да учине такве злочине [чл. 28., ст. 1., под (а) (i)] или су
- пропустили да изврше све неопходне а разумне мере у оквиру својих овлашћења да спрече или пак да казне извршавање ових злоина [чл. 28., ст. 1., под (а) (ii)],

отуда да су ови субјекти одговорни и за дотична дела почињена од стране лица под њиховом субординацијом, уколико су:

[402] То ћемо и учинити ослањајући се у пуној мери на његову сада важећу варијанту објављену 2011.г. Види:

Rome Statute of the International Criminal Court. Published by Ihe Internalional Criminal Court, Year 2011, ISBN No. 92-9227-232-2.

- знали за овакво поступање, или су пак свесно одбацили информацију о истом [чл. 28 (б) (i)],
- злочини садржали активности за која су дотични командни кадрови ефективно одговорни као надређени [чл. 28 (б) (ii)], те
- уколико је претпостављени пропустио да предузме све неопходне а разумне мере да:
    1. спречи забрањено деловање, или пак
    2. изврши кажњавање, односно да
    3. конкретни случај преда органу надлежном за истрагу и спровођење кривичног поступка [чл. 28 (б) (iii)].

Јасно, да би неко лице било проглашено кривим потребно је да се у конкретном случају утврди присуство одговарајућег субјективног (менталног) елемента у односу на дотични злочин, на шта нас управо обавезује **Римски статут Међународног кривичног суда**, својим 30. чланом[403].

„Члан 30. – Ментални елемент[404]“, како ћемо то даљом анализом показати, творци **Римског статута** управо су и базирали на општем начелу Римског права: *Actus non facit reum nisi mens sit rea* (Акт не чини особу кривом уколико истовремено и ум није крив). Како је то очигледно, да би неко био посматран као починилац инкриминисаног дела мора бити ментално адекватно повезан са истим. Тачније: Крив за његово наступање. То логички значи: Крив и за наступање његове последице. Отуда је јасно да су још римљани узимали у обзир такозвану *намеру* као један од градивних елемената неопходних да би у конкреном случају могли да говоримо о *кривичном делу* те *кривици* оптужене особе. Али су такође схватали и да сама намера не мора бити једнако: 1.формирана, 2. усмерена, али такође ни 3. испољена. Отуда и да може бити различито посматрана. Овај приступ, развијан дуги низ година како на просторима англо-сасонског права[405] тако и другим, прихваћен је и од твораца **Римског статута**.

На самом старту, ставом 1., „Члана 30. – Ментални елемент“ јасно је прописано да „уколико није другачије одређено субјект ће бити кривично одговоран и одговоран за казну (подложан казни) за злочин у надлежности Суда само ако су материјални елементи почињени са *намером* и *знањем*“. Шта више, творци овог члана, ставом 2., јасно дефинишу два алтернативна услова за присуство намере у конкретно посматраном случају, и то:

---

[403] Article 30 – Mental element, of **Rome statut**, United Nations, *Treaty Series*, vol. 2187, No. 38544.

[404] Упозоравамо да је оригинал наслова „Члана 30.Ментални елемент“ **Римског статута** у важећем законодавству Републике Србије, актом ратификације (**Закон о потврђивању Римског статута Међународног кривичног суда**, *Службени лист СРЈ - Међународни уговори*, бр. 5/2001.г.) сужено означен само као такозвана „кривица“, иако дотична норма правно логички значи моного више од тога.

[405] Види: Williams, Glanville Llewelyn (1961): **Criminal Law** (2nd ed). Издавач: Stevens and Sons, Ltd, Лондон.

„да је дотична особа, у односу на извођење (деликта) имала намеру да се укључи у извршење [чл. 30., ст. 2., под (а)]“, и
„у односу на последицу да је та особа знала да проузрокује последицу, или је била свесна да ће до исте да дође, при уобичајеном начину извођења (кривичног дела) [чл. 30., ст. 2., под (б)]“.

Као што видимо, овај приступ по својој суштини истовремено захтева испуњавање материјално-формалних те објективно-субјективних услова за постојање:

а.) посматраног кривичног дела, и
б.) кривице оптуженог за његово извршење.

Али такође и да степенује кривицу на чије присуство обавезује. То јасно чини управо цитираним чланом 30., његовим ставом 2., под (б), којим разликује:

знање починиоца о томе да ће својим делањем да произведе забрањену последицу, те, као други облик намере
прихватање да до последице дође, обзиром да се иста као таква појављује при уобичајеном начину извођења дотичног кривичног дела.

Шта више ставом 3. члана 30. јасно је прописано да „знање“ значи свест да ће се при уобичајеном току догађаја, то јест начину извођења деликта, *испољити околности* или *произвести последице* посматраног злочина. Из цитираног постаје јасно да су творци Статута уистину формално али и материјално-правно међусобно разликовали два нивоа испољене намере:

а.) свест о оконостима извршавања злочина, али и
б.) свест о самој последици (или последицама),

конкретно посматраног међународног кривичног дела. А на бази реченог јасно је и да су доносиоци **Римског статута** успоставили и формално разликовање два нивоа намере (*dolus*-а), то јест:

dolus directus, као први (тежи) степен испољене директне намере, те
dolus indirectus (лакши) степен испољене директне намере.

Пракса савремених држава јасно указује да се *dolus directus* [као тежи (први) степен] испољене намере исказује као ментално стање оптужене особе у вези конкретне кривице. Али не само као својеврсно предвиђање да ће до последице да дође већ као воља да дотична последица наступи. Ово је јасно видљиво унутар готово свих кривичних законодавстава, иако не и увек изречено на једнак начин[406].

[406] Упореди, примера ради, члан:
25., ст. 2., **Кривичног законика Руске Федерације** (**Уголовно-исполнительный кодекс Российской Федерации, от 8 января 1997 года N 1-ФЗ**. Дата подписания: 08.01.1997. Дата публикации: 01.11.2007.),
чл. 15. **Кривичног законика Немачке** (**STRAFGESETZBUCH - Allgemeiner Teil**), и
чл.. 121- 3. **Кривичног законика Републике Француске** (**Code pénal Français, 1994. Dernière modification: 09/06/2018. Edition : 12/06/2018**).

Dolus indirectus (индиректни умишљај), логички лакши степен исказане *намере*, испољава се на тај начин што, иако оптужено лице није имало намеру да произведе дотичну остварену последицу јесте било свесно да „при уобичајеном начину извођења посматраног деликта долази до такве последице или последица (**Римски статут**, чл. 30., ст. 3.)“. Долази до последице било његовим чињењем или пак неизвршавањем чињења на које је дотични субјект обавезан. А о каквим се то чињењима која производе и последицу која није директно жељена, али се као таква могућа последица прихвата, јасно говори члан 8., став 2., под (а) **Римског статута** (Wilful kiling, то јест: вољно убиство), које логички обухвата и смртни исход ватре по неком објекту за које је јасно да га користе цивили. Односно да је као такво заштићено по међународном праву. На пример ватром по медицинском или неком другом хуманитарно намењеном објекту, а такође и верском, културном те школском здању.

Dolus eventualis (евентуални умишљај), својеврсна „друга алтернатива“, као облик исказане намере починиоца, од раније присутан унутар једног броја држава[407], такође је логички обухваћен већ помињаним чланом 30. **Римског статута**, његовим ставом 2., под (б). У многоме јесте логички сличан али ипак није идентичан индиректном умишљају. Логичка разлика исказује се у *евентуалности*, не и постојању извесности, да ће при извршавању основно замишљеног злочина, оног на чије постизање циља извршилац, наступити каква евентуална а такође инкриминисана последица. Последица која, иако евентуална, својим остварењем као таква води ка формирању и другог логичког бића деликта.

За разлику од претходно анализираних облика кривице такозваном *Dolus alternus-у* (алтернативном умишљају) је теже наћи место унутар **Римског статута**. Али не и немогуће. Наиме члан 30., ставом 3., јасно прописује да „знање“ починиоца у вези посматраног инкриминисаног догађаја значи свест (умишљај) дотичног субјекта да ће његовим извршењем, на за посматрано дело уобичајени начин, да произведе нека од могућих а међусобно различитих последица. Ова конструкција уистину логички обухвата и такво кривично дело код кога остварење једне искључује могућност појаве какве друге инкриминсане последице. Овај приступ је очигледан у оквиру:

- члана 8., става 2, (б), под XXII **Римског статута**, то јест у оквиру инкриминације различитих *деликата насиља* извршених на нивоу међународног јавног права, али уистину и суверених држава, те
- члана 8., става 2. (е), под VI, пљачкање града или каквог другог насеља, па и када се извршава у нападу, при чему ова инкриминација обухвата и такве радње извршене у оквиру било ког оружаног сукоба, не и обавезно сукоба између држава.

[407] Види, примера ради, већ помињани члан 43. **Кривичног законика Италије**.

И за овај облик менталног приступа, то јест умишљаја, је карактеристично да се од извршиоца деликта захтева само свест у виду *актуелног* као *реалистичког знања* о злочину који се извршава, не обавезно и његовог (формалног) конструктивног сазнања, то јест сазнања од стране починиоца о деликту на бази његове формално, што значи официјелно, дефинисане инкриминације.

На шта нас такође наводи извршена анализа елемената менталног приступа извршеном (или макар покушаном) међународном кривичном делу? Сасвим јасно, да је дотични ментални елемент самом упереношћу на неопходан степен реалистички исказане воље у вези каквог деликта усмерен на оне реалне елементе који већ јесу детаљније исказани, и то не само унутар такозваних **Женевских конвенција** и њихових анекса, већ уопште унутар међународног хуманитарног права. Елементе који су својеврсни бланкети (допуне) што прецизно финализују бића посматраних међународних кривичних дела[408], па тако и оних од еколошког или и еколошког значаја.

[408] Илегалних аката, на латинском, отуда у целом Свету, означених као *actus reus*.

22.
КАКО ПРИСТУПИТИ РАЗМАТРАЊУ ТЗВ. ПРАВИХ МЕЂУНАРОДНИХ КРИВИЧНИХ ДЕЛА

Имајући у виду како до сада речено у Поглављу 19. тако и пре тога изнето током нашег излагања, посебно унутар делова II – IV, ове књиге, те принципијелне напомене из Поглавља 20., које се тичу структура логичких бића деликата, читаоцу постаје јасно да оно што је јавности познато као:

- злочини геноцида,
- злочини против човечности (хуманости),
- ратни злочини, те
- злочини агресије,

уистину јесте мозаик који чини скуп деликата који се међусобно разликују по четири основа, то јест њиховим:

1. заштитним објектима,
2. радњама, те
3. последицама, а, разуме се, и
4. утврђеним менталним елементима,

као и да им као таквима и треба да се приступи у свакој озбиљнијој анализи[409].

Такође ваља да се нагласи како су управо поменути деликти, мада формално тако груписани тек формирањем Међународног кривичног суда, те усвајањем његовог **Статута** (али и новелирањем истог 2010.г.), уистину постојали деценијама раније. Мада не и дословце означени као у актуелном времену. Ово нарочито важи за деликте који се могу да посматрају као такозвани:

а.) ратни злочини, те

б.) злочини против хуманости.

[409] Детаљније образлагање логике формирања логичких бића кривичних дела те дефинисања и разликовања објеката (општег, групних и појединачних) као и радњи деликата види:

Јолџић Владан и Јовашевић Драган (2012.г.): **Еколошко кривично право, међународни и уставни основи, стварност и могућности**, издавач: Министарство просвете и науке Р. Србије и Институт за криминолошка и социолошка истраживања, стр.: 161.- 167.

Као такви су дефинисани кроз дипломатске напоре, а у оквиру бројних међународних легислативних аката, формираних током 19. те, нарочито, 20. века, а о чему је опширније излагано у оквиру „Дела III - Заштита еколошких права и вредности у светлу формирања материјално формалних основа правих међународних кривичних дела“ књиге коју Вам пласирамо. На овом месту би да укажемо како је пракса формирања дотичних докумената довела до тога да су се постепено почели да формирају:

I - *принципи разликовања*:

1. цивила и бораца,
2. цивилних и објеката војне намене,
3. напада са избором циљева од напада без избора циљева,
4. пропорционалности и непропорционалности у нападу,
5. предузимања, или пак непредузимања, мера предострожности:

- при нападу, а посебно
- спрам могућих ефеката напада,

II – текстови путем којих се регулише статус *посебно заштићених лица* али и *објеката*, почев од оних са:

1. медицинским, као и
2. хуманитарним функцијама, али и
3. функцијама одржавања мира, те

легислативни елементи намењени заштити:

1. новинара, али и
2. посебних, тзв. заштићених зона, те
3. културних вредности, али и
4. постројења и инсталација које садрже опасне силе, као и
5. елемената животне средине, односно, начелно, ње саме,

III – текстови путем којих се дефинишу *специфични методи ратовања*, те регулише однос према таквим чињењима, као на пример:

1. ускраћивање хуманости, у суштини извршавање ратних злочина[410],
2. уништавање или пак узапћивање имовине,
3. изгладњивање као метод ратовања, као и спречавање приступа хуманитарној пођи,

IV – текстови путем којих се регулише *употреба оружија*, а посебно коришћење:

[410] А што је јасно дефинисано још почев са текстовима као што су:

Lieber Code, Chapter 15, Art. 7, те

Hague Regulations, Article 23 (d),

о којима смо излагали на претходним страницама, у Делу III ове књиге.

1. отрова,
2. нуклеарног наоружања,
3. биолошких оружија,
4. хемијског оружија,
5. експлозивних средстава, а посебно:
    - експлозивних оружија која наносе тешке повреде а није их лако детековати, те
    - мина и сличних средстава,

V – текстови путем којих се регулише *заштита*:

1. цивила,
2. бораца и ратних заробљеника,
3. рањених, болесних и бродоломника, али и
4. расељених, те
5. несталих особа.

Практично свака од поменутих група деликата, што значи не само *злочини геноцида* већ и *злочини против човечности* (хуманости), те *ратни злочини*, али и *злочини агресије*, могу бити посматрани и у светлу ових пет претходно наведених група легислативних текстова међународног јавног права. Отуда им на страницама што следе и ми тако приступамо. При том ћемо покушати да их групишемо, те колико је то могуће, обзиром да се ради о простору само једне књиге, образложимо, па и илуструјемо, мањим бројем примера и легислативних објашњења.

Разуме се, обзиром да су кроз процес развоја елемената међународног права прво третирана питања која данас дефинишемо као проблематику *ратних злочина*, те *злочина против човечност (*хуманости), то се и ми у свом даљем излагању оријентишемо прво на њих, а тек потом на друге две врсте правих међународних кривичних дела произашлих из оружаних сукоба. Но, пре него што пређемо на њихово разматрање, мишљења смо да претходно ваља да се укаже на још неке битне моменте.

Као што смо то у досадашњем излагању прецизирали, свака нападнута држава има суверено право суђења починиоцима међународно забрањених криминалних аката. Шта више, државе потписнице свих у књизи већ наведених и анализираних конвенција и анекса, као и оне које нису потписале и ратификовале **Повељу Уједињених нација**, **Хашке** и **Женевске конвенције**, обзиром на специфична правила међународног права везана управо за ступање на снагу дотичних текстова, дужне су да се боре против забрањених дела. И то:

а.) тако што ће их инкриминисати и санционисати,

б.) дотичне норме спроводити у живот, и

в.) примењивати према својим али и страним држављанима.

У томе су у обавези да се држе усвојених норми међународног права. Такође и да својим унутрашњим законодавствима исте норме прецизно, без суштинских логичких модификација, обзиром на акте ратификације (прихватања односно усвајања за елементе својих законодавстава), уграде у важеће законодавство.

Имајући напред речено у виду наше опредељење да материју посматрамо на два нивоа:

1. у оквиру продуката међународног јавног права, његових конститутивних целина, и
2. елемената законодавстава држава,

у потпуности је логично и оправдано. Наиме, подсећамо да је све до усвајања **Статута Међународног кривичног суда** (**Римског статута**), али и његових потоњих елемената новелирања, а тиме и проширења, међународно право, као продукт воље држава, пре свега заживљавало на нивоу самих држава Страна, кроз формирање за то неопходних елемената. И то не само:

а.) ратификацијом,
б.) приступањем, или
в.) усвајањем

конкретних легислативних докумената међународног јавног права, већ и формирањем сегмената тзв. националних законодавстава. Оних елемената који су неопходни за активну примену правила конкретних, а усвојених, легислативних докумената из опуса међународног јавног права. Елемената којима се, на првом месту, детаљније, правним језиком посматране државе, врши регулација разнородних правних односа насталих или пак у вези са разноврсним: правима, обавезама али и одговорностима субјеката, како физичких тако и правних лица. Па тако и оних потребних за рад државних органа на плану официјелног унутардржавног третмана посматраних права, вредности и односа.

На овом месту указујемо Вам на још један битан момент. Да су бројне државе, као такозване „агресорске снаге“, и поред јасно формираних легислативних текстова међународног јавног права, често кршиле постојеће норме, те их и сада крше, истовремено повређујући и норме својих законодавстава. Чине то најчешће се позивајући на „чињеницу“ неинкриминисаности или неадекватне инкриминисаности неког или неких деликата, а неке друге државе позивајући се често и на уочену примену „двоструких стандарда“ у раду међународних тела, укључујући и Међународног кривичног суда. Из тог разлога сматрамо да је, током нашег даљег излагања, потребно, макар са малим бројем адекватних примера, да укажемо на основаност, могућност, чак и постојећу а неопходну прецизност инкриминисаности дела која су од значаја и за нашу тему: однос рата и животне средине и унутар њихових националних законодавстава. Довољно је за пример

навести **Законик о кривичним делима и поступку САД**[411], а који уистину ни једним својим елементом није у супротности са **Статутом међународног кривичног суда**. Па и поред тога политички посленици САД намерно превиђају да се за иста дела и сада може да суди пред њиховим кривичним судовима, а по основу федералног законодавства САД[412].

Такође Вам указујемо и на чињеницу да су до времена отпочињања рада на овој студији сам **Римски статут** ратификовале 124 од укупно 196 суверених чланица УН. Шта више, на самом старту, приликом његовог доношења, је:

> I - изричито било против седам држава, и то: Ирак, Израел, Народна Република Кина, Катар, Јемен и САД,
>
> II – уздржаних чак 21 држава, а
>
> III – да је један број држава, па чак и неке које су **Римски статут** накнадно официјелно прихватиле, повукао своје прихватање надлежности Међународног кривичног суда и важења, за њих, дотичног **Римског статута**, и то: Јужноафричка република, Бурунди, Гамбија, САД (које су га 2000.г. прихватиле, али су 2002.г. повукле признање Међународног кривичног суда и његовог Статута), те Русија (2016.г.), мада, на шта поново упозоравамо, добар број и ових држава поседује, унутар својих материјално-правних кривичних закона, односно законика, највећи део ако не и све инкриминације које обухвата и помињани **Римски статут**.

Све ово јасно показује да практично 72 државе са потпуном сувереношћу, дакле оних које **Римски статут** могу да: 1. ратификују, 2. потврде, или 3. му накнадно приступе, исти није одредило за акт који признају за део свог законодавства, а посебно не изнад њиховог законодавства, у односу на такозвана права међународна кривична дела. Али је ипак неоспорно да се за добар број деликата које овај Статут дефинише, може да суди и по основу кривичних законодавстава ових држава.

Но, да ситуација није баш тако једноставна, како се на први поглед може да учини, показује и чињеница да и међу оних сада већ 124 државе Стране један број њих јесте поставио такозване *резерве* у односу на **Римски статут**, поједине његове елементе, али доносећи и такозване *декларације*, документа која у суштини често производе иста дејства као и резерве. Или су пак, у оквиру својих кривичних законодавстава, јасно прописале да ће починиоци ратних злочина, домаћи или

---

[411] **Crimes and Criminal Procedure** (Act), of the United States of America, Cornell University, USA.

[412] Ово посебно имајући у виду чланове:

> 12, **Jurisdiction *racione temporis***, и
>
> 13, **Precondicions to the exercize of jurisdiction**,

Статута, обзиром да су 19 држава агресора - чланица НАТО-а, учествовале у формирању и потписале **Статут међународног кривичног суда**. Види ближе:

> **Rome Statute of the International Criminal Court,** Adopted by the United Nations Diplomatic Conference of Plenipotentiaries on the Establishment of an International Criminal Court on 17 July 1998, UN documentation, 98-28144 (E) 250998 /...A/CONF.183/9.

страни држављани, одговарати за исте пред њиховим судовима[413], ограничавајући на тај начин примењивост овог Статута. На пример, то је као држава - Страна учинила:

- Аустралија, која је још 9. децембра 1998. потписала а 1. јула 2002.г. потврдила текст **Римског статута**, али тако што је истим актом поставила и тзв. резерве, јасно истичући да реафирмише примат домаће над међународном кривичном јурсидикцијом у вези деликата под надлежношћу Међународног кривичног суда. Ово формално прописује у оквиру члана 3., става 2. **Закона о Међународном кривичном суду**[414];
- Швајцарска, која је својим **Федералним Законом о сарадњи са Међународним кривичним судом** (члановима: 3., 6. и 7.) прописала да особа за коју постоји сумња да је починила међународно кривично дело може, али не мора бити, предата Међународном кривичном суду, то јест да јој се може да суди и у Швајцарској[415], а
- Данска, **Законом бр 342**, који је донела маја 2001.г.[416], његовим чланом 2., у оквиру кога је јасно приписала да ће њен Министар правде, на тражење Међународног кривичног суда, да одлучи да ли ће особа ка којој је дотични суд покренуо поступак, бити:
- истом изручена, што значи предата под надлежност дотичном суду (чл. 2., ст. 1.), као и
- да ли ће бити изручена да би се над истом спровела казна одређена јој одлуком дотичног суда (чл. 3., ст. 2.).

Имајући у виду све до сада исказано у овом поглављу такође ваља поштовати и чињеницу да је број држава које су прихватиле неке од старијих легислативних докумената међународног јавног права, нпр. **Хашких** и **Женевских конвенција**, те њихове анексе, уистину већи од оног које су прихватиле **Римски статут**[417], као и да се дотична акта, као и још један број њих, сада сматрају опште

---

[413] Види, примера ради, кривично законодавство Албаније, и то:„Члан 7/а –Универзална јурисдикција“ **Кривичног законика Републике Алабаније** (**Criminal Code of the Republic of Albania**, Consolidated version as of October 13th, 2009, of the **Law No. 7895**, dated at the 27th January 1995), којим се јасно прописује да се кривично законодавство Албаније примењује и на стране држављане (што подразумева и апатриде) који се затекну на територији Албаније а нису подвргнути екстрадицији; те члан 67., којим је прописано да не постоје законска ограничења у процесуирњу ратних злочина и злочина против човечности.

[414] **International Criminal Act**, Act No. 41, Year 2002, Australia.

[415] **Swiss Federal Law on Cooperation with the Interational Criminal Court**, Year 2001.

[416] **Act No 342/2001 - Act on the International Criminal Court**, Issued in Copenhagen on 16th May 2001. Доступно на дан 8. 09. 2018., са: https://www.legal-tools.org/doc/c2a26e/pdf.

[417] Па је тако, примера ради:

- **I Хашку конвенцију**, из 1899.г., ратификовала 71 држава,
- **II Хашку конвенцију**, из 1899.г., ратификовало 54 државе,
- **I Хашку конвенцију** из 1907. (Конвенција за мирно решавање међународних спорова) ратификовала 71држава, а
- **Конвенцију о геноциду** ратификовало чак 149 држава, те

прихваћеним легислативним актима који су ушли у корпус међународног обичајног хуманитарног права. Те да отуда уистину важе за практично све постојеће државе. Па дакле и оне које не признају јурисдикцију међународног кривичног суда. Али да су и готово све дотичне државе уградиле у своја кривична законодавства ткозване: *ратне злочине*, као и *злочине геноцида*, а добар број њих чак и инкриминације елемената *злочина агресије*, како их дефинише новелирани **Римски статут**.

Мишљења смо да нам сви ови напред образложени моменти морају да буду својеврсне водиље у даљем разматрању елемената објекта нашег истраживања – принципа и елемената међународног кривичног права у функцији заштите еколошких права и вредности.

- **Женевске конвенције**, из 1949.г., ратификовало 196 држава, а пратеће им протоколе: I, II и III, 174, 168 односно 74 државе.

23.
МЕСТО И УЛОГА СТАТУТА МЕЂУНАРОДНОГ КРИВИЧНОГ СУДА ЗА ОДРЕЂИВАЊЕ ЕКОЛОШКИХ ДЕЛИКАТА У МЕЂУНАРОДНОМ КРИВИЧНОМ ПРАВУ

За проблем разматрања заштите од могућих кривичних дела, па тако и оних од еколошког или и паралелно еколошког значаја, од велике важности је већи број елемената **Статута Међународног кривичног суда**. Па је тако већ Преамбулом **Статута Међународног кривичног суда**, усвојеног 1998.г., у Риму, јасно речено да тешки деликти који погађају „мир, сигурност и добробит света[418]“ морају бити спречени „предузимањем мера на националном нивоу и јачањем међународне сарадње[419]“, уз реафирмацију „циљева и принципа **Повеље Уједињених нација**[420]“, посебно „наглашавајући обавезу свих држава да се уздрже од претње или употребе силе против територијалног интегритета и политичке независности било које државе, или од предузимања какве друге активности у супротности са циљевима Уједињених нација[421]“, а „за сигурност садашњих и будућих генерација[422]“.

Такође је јасно истакнуто да ће Међународни кривични суд „бити комплементаран националним кривичним јурисдикцијама[423]“, при чему су се учесници сложили „да успоставе Међународни кривични суд... као допуну националном кривичном судству у прогону особа починилаца најтежих криминалних аката међународног значаја[424]“. При том је прописано да ће се „јурисдикција Суда ограничити само на „најозбиљније (најтеже) злочине[425]“, то јест (по основу „Члана 5. - Злочини под јурисдикцијом Суда“) следеће групе кривичних дела:

---

[418] **Rome Statute of the International Criminal Court** (Year 1998), Preamble, 4. реченица.
[419] То исто, 5. реченица.
[420] То исто, 8. реченица.
[421] То исто, 11. реченица.
[422] То исто.
[423] То исто, 12. реченица.
[424] **Rome Statute of the International Criminal Court**, Part 1. - Establishing of the Court, Article 1.
[425] То исто.

(а) злочине геноцида;
(б) злочине против човечности;
(ц) ратне злочине; и
(д) злочин агресије[426].

Статутом Међународног кривичног суда[427], управо из потребе правне јасноће и примењивости, потом је извршено прецизирање ових, већ од раније успостављених, појмова и норми које инкриминишу деликте међународног кривичног права. Али је такође више него јасно одређено и шта формално-правно улази у биће међународног кривичног дела. То је учињено „Чланом 21. – Право које се примењује“, а пре свега његовим ставом 1., којим је јасно прописано да Међународни кривични суд најпре примењује сам свој Статут али истовремено и „елементе бића кривичних дела [чл. 21., ст. 1., под (а)]“ а потом „када је то сврсисходно, одговарајуће уговоре, принципе и начела међународног права, укључујући овде и утврђене постулате међународног права оружаног сукоба [чл. 21., ст. 1., под (б)]“, а само за случај да ових елемената који би задовољили правно логичку анализу неопходну за доношење исправне одлуке Суда нема на међународно-правном нивоу онда и „опште правне принципе које је Суд извео из националних закона светских правних система, а када је то оправдано, и националних закона држава које би иначе биле надлежне поводом конкретног кривичног дела, под условом да ти принципи нису у колизији са овим Статутом, међународним правом и међународно признатим нормама и стандардима [чл. 21., ст. 1., под (ц)]“. Као што видимо, доносиоци **Римског статута Међународног кривичног суда** јасно указују на сложену *материјално-формалну* што значи истовремено и *бланкетну структуру* логичких бића кривичних дела за која је дотични Суд надлежан. А такође и који су то извори неопходних бланкета, при томе се јасно и истовремено придржавајући:

- правно-логичког, али и

- нормативно-хијерархијског

принципа те метода у свом раду. То јест и оријентације на изворе поменутих бланкетних елемената неопходних у сваком конкретном сагледавању неког предмета, те његових материјално-формалних и објективно-субјективних елемената.

---

[426] На овом месту Вас подсећамо да је „Члан 5 - Злочини под јурисдикцијом Суда (Article 5 - Crimes within the jurisdiction of the Court) лоциран унутар **Rome Statute of the International Criminal Court** (Part 2.- Jurisdiction, admissibility and applicable law) 2010.г. скраћен. Избрисан је став 2. овог члана, по одлуци формираној у оквиру **RC/Res.6 -The crime of aggression**, Adopted at the 13th plenary meeting, on 11th June 2010, by consensus (Kampala, Uganda), актом који су једогласно усвојили представници Страна ратификатора првобитног текста Статута.

[427] Такође види:

Закон о потврђивању Римског статута међународног кривичног суда, *Службени лист СРЈ - међународни уговори*, бр. 5/2001.г.

Такође подсећамо да сви ови елементи на које упућује **Статут Међународног кривичног суда** (**Римски статут**) јасно указују да су његове материјално-правне норме у суштини базиране на:

1. такозваним *примарним нормама*, којима бројни а разноврсни легислативни текстови међународног права уистину официјелно успостављају извесна права и вредности, то јест регулишу (прописују) жељене правне односе у вези истих, те

2. секундарним елементима, то јест оним нормама путем којих прописују и елементе казнено правне (кривичне), заштите: права, вредности и односа према којима регулацију успостављају претходно поменуте *примарне норме*, као њима логички претходеће.

И *примарне*, али и *секундарне норме* јасан су *формални* а истовремено *материјално-правни* основ за формирање *логичких бића злочина* које **Римски статут** третира путем својих норми.

Да не би било „забуна“ у тумачењу одредби **Статута Међународног кривичног суда** о подлегању одговорности за извршена дела, које су ипак могуће уколико би се оријентисали само на материјално-формалне елементе бића кривичних дела, доносиоци Статута су јасно, „Чланом 33. – Наредба наредбодавца и законске наредбе“, одредили (прописали) да:

„1. Чињеница да је злочин из надлежности Суда извршило лице које је поступало по наређењу Владе или каквог другог наредбодавца, било војног или цивилног, не ослобађа то лице кривичне одговорности, осим ако је:

(а) лице које је извршило кривично дело имало законску обавезу да поступа по наређењу Владе или другог наредбодавца;

(б) није знало да је наређење противзаконито, и

(ц) наређење није било очигледно противзаконито“.

Међутим, а по основу става 2. члана 33., „свако наређење да се изврши кривично дело *геноцида* или *злочин против човечности*, сматра се очигледно противзаконитим, у смислу одредби овог Статута. То једноставно значи да за извршавање таквог наређења нико не може бити ослобођен одговорности.

Имајући у виду напред речено јасно је да се ова норма може да посматра и свеобухватније, то јест како прописује да лице које је поступало по наређењу Владе или каквог другог наредбодавца, било војног или цивилног, може али то значи и да не мора, да буде ослобођено, ако је извршило неко од дела која се могу да сврстају у:

1. ратне злочине, те
2. злочин(е) агресије, уколико:

- је посматрано кривично дело дотично лице извршило поштујући законску обавезу да поступа по наређењу Владе или другог наредбодавца; али
- није знало да је наређење противзаконито, и
- наређење није било очигледно противзаконито.

Како експликативна анализа пробраних елемената **Статута Међународног кривичног суда** јасно указује, сви елементи међународног јавног права, а посебно његовог логичког сегмента: међународног кривичног права, на које смо указали, недвосмислено су дефинисани и јесу императивне природе. Не постоји могућност њиховог прихватања, односно неприхватања или другојачијег тумачења од онога које је већ дато важећим документима међународног права. Ова је чињеница за нас од круцијалног значаја, обзиром да агресорима онемогућава другојачије појмовно и правно-логичко објашњавање почињених аката – што значи правно-логичког бића сваког од дела која се већ деценијама и у серијама чине током бројних оружаних сукоба. Управо као што то јесу чинила и, примера ради, од 24. марта 1999. године, нападајући С.Р. Југославију, али и на другим местима и по другим субјектима и добрима.

До овог момента, а нарочито самим лапидарним објашњавањем појединих елемената **Статута Међународног кривичног суда**, постаје јасно да је основно подручије рада овога суда усмерено на такозвана ***права међународна кривична дела***, којих, како ћемо касније то кроз текст показати, у оквиру чланова: 6. – 8*bis*, има не само четири деликта, како се то лаицима чини, већ се ради о четири групе деликата, те је отуда њих много већи број. Ово обзиром да се уистину не ради о само четири логичка бића кривичних дела, дефинсана самим насловима поменутих чланова, већ о њиховом знатно већем броју произашлом из сложене, у суштини *бланкетне природе* логичких бића наведених норми. Чињенице да су формирана како елементима самих норми 6. – 8*bis* **Статута Међународног кривичног суда**, као својеврсним основама за формирање њихових логичких бића, тако и елементима којима се довршава (дограђује) њихово формирање. Елементима тзв. *бланкета* (допуна) који их употпуњавају, то јест доприносе формирању њихове сложене а формалне правно-логичке целине. И то елементима који су лоцирани у маси разноврсних легислативних докумената, пре свега, мада не и само, међународног јавног права[428], а по најпре оним лоцираним унутар његовог најзначајнијег конститутивног дела: међународног хуманитарног права.

На овом месту ваља нам такође да нагласимо како ова, тзв. *права међународна кривична дела*, могу бити учињена као:

1. злочини извршени унутар међународних:

[428] Сетимо се само „Члана 21. – Право које се примењује“, став 1., под (ц) **Римског статута**, који регулише под којим се условима и на Међународном кривичном суду могу да примене и норме такозваних националних закона.

а.) сукоба, али и
б.) интервенција, те

2. злочини који се нису испољили на међународном нивоу, већ унутар држава, али јесу покривени Међународним кривичним правом.

Али такође ваља имати у виду и да се, управо из овог разлога:

- структура њихових логичких бића, као и
- лоцираност норми од значаја за међународно кривично право,

одређује на бази интересантних елемента за формирање еколошке а кривично правне заштите и унутар бројних других, али увек легислативних, међународних правних аката. Иако не увек у форми тзв. *правих међународних кривичних дела*, већ се ради и о такозваним *неправим* или како их још зову: *мешовитим међународним кривичним делима*, попут: тероризма те пиратства, мада има аутора који овом скупу придружују и друге групе деликата, најчешће оне везане за међународну трговину дрогама[429]. Све то нас води до следећих делова студије:

- оног у оквиру кога разматрамо проблематику еколошких деликата у међународном кривичном праву, кроз призму оружаних сукоба, те следећег
- дела у коме износимо размишљања о могућим еколошким деликтима који нису произашли из каквог оружаног сукоба, али уистину јесу присутни, као и о њиховом месту у међународном кривичном праву.

Такође нам ваља да имамо у виду да је дотични Суд надлежан „ само у односу на кривична дела која су извршена, после ступања на снагу овог Статута у односу на ту државу (државу жртву, прим. В.Ј.), осим ако та држава, у складу са чл. 12., ст. 3., иако није Држава Страна, не истакне да жели да се поступа по члану 12. ст. 3. [Члан 11. - Надлежност (*rationae temporis*)]”. При том се „ниједна од одредби овог дела Статута неће... тумачити на начин ограничавајући или пристрасан у односу на постојећа правила међународног права... (чл. 10. Статута)“. Шта више, а по основу „Члана 21. - Право које се примењује“, Суд примењује, на првом месту Статут [чл. 21., ст. 1., под (а)], али и „када је то сврсисходно, одговарајуће уговоре, принципе и начела међународног права, укључујући овде и утврђене постулате међународног права оружаног сукоба [чл. 21., ст. 1., под (б)]“. При томе „примена и тумачење права, према овом члану, мора бити у складу са међународно признатим људским правима, и без прављења разлика базираних на: полу - онако како је пол дефинисан у члану 7. став 3., старости, раси, боји коже, језику, религији или уверењу, политичком или другом мишљењу, националном или социјалном пореклу, богатству, рођењу или по било ком другом основу (чл. 21., ст. 3. Статута)“.

[429] А и сама производња дрога може да доведе до угрожавања или пак повређивања еколошких вредности, а пре свега вода, ваздуха и земљишта.

На овом месту ваља нам, у складу са општим начелима кривичног као и међународног јавног права, да укажемо на још пар процесно правно битних момената. А пре свега да, по основу „Члана 22. - Принципа *Nullum crimen sine lege*“, нико „није кривично одговоран за дело које у тренутку извршења није било кривично дело из надлежности овог суда (чл. 22., ст. 1.)“. Али је таквих јасно инкриминисаних дела, која сада спадају у његову надлежност, било и пре његовог формирања. Шта више нису застаревала[430], нити су могла да се опросте. Сетимо се само **Конвенције о геноциду**! Повезујући ову са чињеницом да посматрани Статут важи само за државе Стране, као и оне које то нису али га официјелно прихвате, постаје јасно да су ова дела могла а и сада се могу да процесуирају и од стране оних држава које нису ратификовале **Римски статут**. Јасно, уколико су формално инкриминисана унутар њихових кривичних законодавстава. Али уз забрану ретроактивности, то јест да се не процесуирају деликти који у време свог извршења нису формално ни били постојећи!

Такође ваља имати у виду и поштовање:

- *принципа индивидуалне одговорности* у међународном јавном те посебно међународном кривичном праву, па тако и исказаног у оквиру чл. 25. **Римског статута**, али и ирелевантности имунитета носилаца јавних функција, која је исказана у више легислативних текстова - елемената међународног јавног права, али и члану 27. посматраног Статута, те одговорности заповедника[431], али и раније већ детаљније образложеног
- *принципа виности*[432], то јест „да је окривљени остварио сва посебна обележја предметног кривичног дела и да је приликом извршења кривичног дела поступао *свесно и вољно*“ у односу на:

  а.) радњу извршења, као и на
  б.) последицу, то јест да је дотични субјект желео њено наступање или пак свестан да услед његовог чињења или нечињења забрањена последица може да наступи, пристао на њено наступање.

Сви ови наведени формално правни и принципијелни елементи присутни су не само унутар посматраног **Римског статута** већ и од раније, унутар међународног јавног права, а посебно такозваног међународног хуманитарног те међународног ратног права.

Разматрајући место и улогу **Статута Међународног кривичног суда** сматрамо да је, поред већ изнетог, неопходно да се укаже на још пар битних момената.

[430] А не застаревају ни по „Члану 29. –Застарелост“ **Римског статута**.
[431] Како је дефинисано и чланом 28. **Римског статута**.
[432] А који принцип потврђује и чл. 30. **Статута**.

У овом тренутку и међу најуже оријентисаним посленицима правне струке међународно кривично право се посматра по најпре кроз својеврсну „оптику“ **Статута Међународног кривичног суда**. Но, не смемо да испустимо из вида да његови материјално-формални елементи нису дати само дотичним текстом, већ током низа деценија формираним, а уистину бројним, међународним уговорима путем којих су се државе договарале те успостављале елементе од којих највећи део и сада важи, па чак и као такозвано обичајно, што значи широко прихваћено, међународно право. Дакле и међународно кривично право. Управо овим развојним путем дошло је до формирања бројних легислативних текстова путем којих се могу да разлику, тачније речено, градирају повреде, и то као:

1. угрожавања (лица и/или објеката), али и
2. повређивање, па чак иако се у неким случајевима не искаже директно физичко угрожавање лица или објеката као заштитних објеката по одредницама међународног права.

А када говоримо о *повредама* тада нам ваља да увидимо како је током свог развоја међународно право уистину исте градирало, то јест почело и официјелно да разликује као:

1. повреде,
2. озбиљне (тешке) повреде, и
3. озбиљне и систематске повреде.

Па тако **IV Хашка конвенција** (из 1907.г.) – **Конвенција о законима и обичајима рата на копну**, својим чланом 3., јасно прописује Странама уговорницама да су одговорне „за сва дела која почине лица која припадају њеним оружаним снагама“. Дакле и за *све повреде* противне дотичној Конвенцији и њеним пратећим текстовима.

Појам *тешких повреда* детаљно дефинишу, примера ради, **Женевске конвенције**, и то:

- **I Женевска конвенција** (**Конвенција за побољшање положаја рањеника и болесника у оружаним снагама у рату**), из 1949.г, својим члановима:
  - 50., путем кога обавезује на кривични прогон починилаца тешких повреда, те
  - 51. – којим дефинише тешке повреде, разуме се, јасно наведене повреде од значаја за гарантовање поштовања ове Конвенције.
- **II Женевска конвенција - Женевска конвенција за побољшање положаја рањеника, болесника и бродоломника оружаних снага на мору**, која такође својим чланом 50. обавезује на кажњавање за тешке повреде њених примарних норми, а чланом 51. дефинише о којим се то *тешким повредама* ради.

- **III Женевска конвенција - Конвенција о поступању са ратним заробљеницима конвенција**, која:
    - чланом 13. обавезује државе Стране на заштиту од тешких повреда, а
    - чланом 129. успоставља обавезу Странама да инкриминишу и санкционишу дотичне тешке повреде.
- **IV Женевска конвенција - Женевска конвенција о заштити грађанских лица за време рата**, која јасно, својим чланом 68., ставом 1., разликује *повреде* и *тешке повреде*, а чланом 146. децидно прописује да се стране уговорнице обавезују на предузимање свих законодавних мера неопходних за санкционисање извршавања наређења, или издавања наређења за извршавање, тешких повреда ове Конвенције, при чему те повреде јасно одређује следећим - 147. чланом.
- **Допунски протокол уз Женевске конвенције о заштити жртава међународних оружаних сукоба** (**Протокол I**, од 12. августа 1949.године,)[433] који такође дефинише поједине тешке повреде (чланом 11., ставом 4., али их наводи и у члановима: 44., 45., 56., те 73.), при чему јасно забрањује напад на објекте који садрже опасне силе обзиром да могу да доведу до тешких губитака (чл. 56., ст. 1.), док „Члан 85. – Сузбијање повреда овог Протокола“ јасно разликује *повреде* и *тешке повреде* [ставом 1., те ставом 3., под (а) – (ф), али и ставом 4.] и обавезује на њихово сузбијање (чланом 86.), те их класификује као ратне злочине (чл. 85., ст. 5.).

Појам *озбиљне и систематске повреде*, уперене против цивилног становништва уводи **Статут Међународног кривичног суда** (чланом 7., ставом 1., првом реченицом). При том их јасно наводи [чланом 7., ставом 1., под: (а) – (к)] те објашњава [чланом 7., ставом 2., под: (а) – (и)].

Указујући Вам на градирање, почев од *повреда*, преко *озбиљних повреда*, до *озбиљних систематских повреда*, а извршених унутар напред наведених, али и других, легислативних текстова, подесћамо да ваља увек имати на уму да **Статут Међународног кривичног суда** нису прихватиле (или ратификовале) све суверене државе, већ само њих 124. Такође и да су неке од њих то учиниле уз узвесне *резерве*. Но, не смемо да заборавимо да је број држава које су државе Стране појединих од у овом тексту наведених легислативних аката далеко већи од 124 државе које су прихватиле дотични Статут. Такође и да су самим тим под обавезом да инкриминишу и санкционишу све категорије повреда о којима дотични легислативни акти говоре, што су и учиниле. Али ваља имати на уму да речено

[433] **Допунски протокол уз Женевске конвенције, од 12. августа 1949.године, о заштити жртава међународних оружаних сукоба** (**Протокол I**), *Службени лист СФРЈ, - Међународни уговори*, бр. 16/1978.

једнако важи и за оне државе које јесу државе Стране **Статута Међународног кривичног суда**[434]. Но, од ступања на снагу дотичног Статута, иако су део својих ингеренција пренеле на ову институцију, дотичне државе немају право да се одрекну инкриминисања и санкционисања, те практичког прогона, прво наведеног а најлакшег облика повреда. Оног који је правно-логички лакши од *тешких повред*а и *тешких систематских повреда* о којима Статут говори. У суштини и те норме, као формално практичка разрада, на националном законодавном нивоу, такозваних секундарних норми, норми присутних унутар међународних легислативних уговора Хуманитарног али и међународног кривичног права, припадају свеукупном корпусу правих кривичних норми међународног кривичног права.

Говорећи о месту и улози **Статута Међународног кривичног суда** за одређивање еколошких деликата у међународном кривичном праву на овом месту смо дужни да изнесемо још један број принципијелних напомена од значаја за што тачније праћење материје којом се бавимо.

Како смо то већ истакли, **Статут Међународног кривичног суда**, унутар својих чланова 6.- 8.*bis*, третира четири групе кривичних дела, и то:

- „Члана 6. – Генцид“, што је врста злочина који се, како нам је то историја показала, могу да испоље унутар:
    - међународног, што пре свега значи међудржавног, сукоба, али и
    - сукоба који није међународни већ се одвија унутар какве целовите државне територије;
- „Члана 7. – Злочин против хуманости“, а која врста злочина такође може да се испољи на два различита нивоа: међународном и немеђународном;
- „Члана 8. – Ратни злочини“, злочина који се, такође, могу да испоље унутар:
    - међународног оружаног сукоба, али и
    - сукоба који није међународни; те
- „Члана 8.*bis* – Злочин агресије“, а за који је јасно одређено да су његови извршиоци пре свега државе[435], мада нам стварност сада јасно показује да је агресија могућа и од стране специфичних организација које нису државе, на шта јасно упућује стварност формирања терористичке

[434] Чему је добар пример управо Глава 34. **Кривичног законика Републике Србије**, *Службени гласник*, бр.: 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 и 94/2016.г.

[435] Види ближе Члан 8.bis, став 1., прву реченицу, која јасно каже да је „злочин агресије значи планирање, припрему, започињање и извођење, од стране особе у позицији да изврши контролу над или директно управља политичком или војном акцијом Државе, акцијом агресије која по својој природи, тежини и обиму, представља испољавање кршења Повеље Уједињених нација“.

организације такозване Исламске државе[436]. Мада, то је јасно, без подршке од стране које државе, или скупа држава, њихово постојање и деловање и није могуће, те је и то такође обухваћено поменутом нормом[437]. Али је учињен и један превид који ваља да се исправи. Наиме, формирање и деловање оваквих, у суштини терористичких, организација, па макар биле оне исказане и као парадржавне творевине, не могу да се формирају и озбиљније искажу без вишестране подршке ако не од појединих заинтересованих држава оно од појединих њихових кругова. Ово ваља имати у виду.

Као што видимо међународно кривично право третира кривична дела која могу да се испоље као:

- криминални акти, то јест инкриминсана деловања субјеката унутар међународних сукоба, затим
- инкриминсана деловања унутар сукоба који нису међународни,

али је јасно да дотична кривична дела ваља посматрати као поступања појединаца, и то као:

- припадника државних апарата (цивилних или војних),
- особа које посматраним актом чине оно што по својој природи извршавају државне институције и организације, односно субјекти права са државним овлашћењима (а што није исто),
- припадника терористичких организација[438],
- припадника класичних криминалних организација, али и
- појединаца што својим, у суштини класичним, криминалним актом (актима) погађају норме међународног кривичног права.

Прихватајући напред речено, а бавећи се нашом анализом, такође нам ваља да имамо на уму да се, почев са ступањем на снагу **Статута Међународног кривичног суда**, унутар међународног кривичног права врши разлика и између:

1. *добара, вредности и права,* отуда и *односа, од глобалног значаја*, којима се зато заштита пружа путем казнених норми чија се логичка бића формирају по основу члана 8., става 2., под (а) (I) – (IV) **Статута Међународног кривичног суда**, те

[436] Име потиче од скраћенице на енглеском језику:
The Islamic State of Iraq and the Levant (ISIL), такође познате и као
„The Islamic State of Iraq and al-Sham, the Islamic State of Iraq and Syria (ISIS)“,
на арапском језику означене скраћеницом DAESH.

[437] У вези изнетог става види ближе члан 8., став 2., под (г) **Статута Међународног кривичног суда**, који јасно инкриминише „слање од стране, или у име, државе: наоружаних банди, група, нерегуларних или плаћеника, који обављају задатке оружане силе против друге државе, деловања такве тежине која одговарају“ делима описаним унутар члана члана 8., став 2., под (а) – (ф).

[438] Попут поменутог DAESH-а.

2. *добара, вредности, права и односа, који нису од глобалног значаја*, али јесу од значаја за најмање једну од држава у међународном сукобу, њихове народе и правне системе, обзиром да сва ова права, вредности и односи могу да подлегну истим, или сличним, нежељеним опасностима и последицама као и глобалне вредности и односи, и то такође произашлим из оружаног сукоба, из ког разлога се њихова логичка бића формирају по основу члана 8., става 2., под (б) (I) – (XXVI) **Статута Међународног кривичног суда**[439], те
3. *добара, вредности, права и односа, који*, иако нису увек и обавезно од глобалног значаја, *јесу заштитни објекти који подлежу заштити од опасности и последица оружаних сукоба који нису међународни*, а као такви представљају „друге озбиљне повреде закона и обичаја“, оне присутне ван такозваних **Женевских конвенција**, из ког разлога подлежу кривичним нормама чија се логичка бића формирају на бази члана 8., става 2., под (е) **Статута Међународног кривичног суда**[440], при чему је јасно прописано [чланом 8., ставом 2., под (ф)] да се претходно наведена норма [чл. 8., ст., 2., под (е)] не односи на оружане сукобе који нису међународног карактера, то јест да се „не примењује на ситуације унутрашњих немира и сукоба, као што су побуне, појединачни и спорадични акти насиља или други слични акти.

Да не би било забуне члан 8., став 3. **Статута Међународног кривичног суда** јасно прописује да се инкриминација дела из члана 8., става 2., под (ц) и (д) „не односи на право владе да одржи или поново успостави ред и закон у држави или да одбрани њено јединство и територијални интегритет свим легитимним средствима која јој стоје на располагању“.

Како видимо, поштујући:

1. бланкетну природу структуре норми **Статута Међународног кривичног суда**,
2. испољавање деликата као криминалних аката унутар:
   - међународних, или пак
   - немеђународних сукоба, али и
3. чињеницу да починиоци могу да се посматрају као:
   - обични криминалци, или пак
   - особе које деликт извршавају вршећи неку од фунција унутар државног, или парадржавног апарата,

[439] Од којих су, наглашавамо, за нашу тему: „Међународно кривично право у функцији заштите еколошких права и вредности“ од значаја норме из члана 8., става 2., под (б): II, III, IV, V, IX, XIII, XVI, XVII, XVIII и XXIV.
[440] И то следећих његових елемената из члана 8., става 2., под (е): II, III, IV, V и XII.

јасно је да нам наоко исти деликти, обзиром на истоветност заштитних објеката као и могућих радњи те последица, ипак морају да се искажу као кривична дела која, мада правно логички веома слична, нису и идентична већ дела која уистину припадају истим групама правих међународних кривичних дела. Но то нас не спречава да их, где је то могуће, групишемо и анализирамо унутар појединачних блокова правно-логичке обраде. Али полазећи од указивања на уочено и закључено у вези дотичних деликата испољених унутар: 1. међународних сукоба, потом 2. немеђународних, идући од **Женевских конвенција** ка другим, сада већ обичајним, елементима међународног јавног а посебно међународног хуманитарног права. Отуда ћемо и током излагања текста који следи, поштујући ову логику, тако и поступити.

БЛОК II

ДЕЛИКТИ МЕЂУНАРОДНОГ КРИВИЧНОГ ПРАВА И ОД ЕКОЛОШКОГ ЗНАЧАЈА ИСПОЉЕНИ ТОКОМ ОРУЖАНИХ СУКОБА

ДЕО VI

КРИВИЧНА ДЕЛА ПРОПИСАНА СТАТУТОМ МЕЂУНАРОДНОГ КРИВИЧНОГ СУДА ОД ЗНАЧАЈА И ЗА ЗАШТИТУ ЕКОЛОШКИХ ПРАВА, ВРЕДНОСТИ И ОДНОСА

24.
УВОД – УКРАТКО О ГРУПАМА КРИВИЧНИХ ДЕЛА КОЈЕ ПОЗНАЈЕ И ПРИЗНАЈЕ МЕЂУНАРОДНО КРИВИЧНО ПРАВО

Улазећи у продубљена размишљања о деликтима разматраним на нивоу међународног кривичног права, а посебно оним који могу да испоље негативни еколошки утицај, на овом месту указујемо како је на нивоу правне науке до сада указивано да је таквих кривичних дела било, те да се и даље исказују не само унутар ратова и других врста оружаних сукоба већ и у миру. То јест да поред такозваних *ратних злочина* у стварности постоје и други деликти које ваља глобално инкриминисати те њихове починитеље подврћи санкцијама. Како смо то унутар Блока I већ делимично наговестили, теоретичари права су указивали на већи број таквих деликата (њих преко 40), а која се могу да сврстају у: *терористичка дела*, потом деликте унутар *трговине дрогама*, али и могуће деликте повезане са забраном третмана (нпр. производње) или пак коришћења нуклеарног оружија. Но сви ти напори до сада су довели до формално-правног признавања само четири групе такозваних *правих (чистих) међународних кривичних дела*:

- геноцида,
- злочина исказанх против хуманости,
- ратних злочина, и
- злочина агресије,

а у оквиру **Статута Међународног кривичног суда** (Римског статута). Овај текст инкриминише она нежељена деловања која испољавају уистину висок ниво остварене опасности или произведене последице. И то током оружаног сукоба, пре свега, али не и само између држава, већ и унутар држава, па чак и унутар државних граница али већих сукоба између две или више различитих оружаних формација, од којих чак ни једна не мора бити она државна, полицијска или пак војна. При том пажњу посвећујемо прво ратним злочинима, узимајући у обзир чињеницу да су то први глобално признати деликти међународног кривичног права, а да су тек у другој половини 20. века инкриминсани: *деликти геноцида*, *злочини испољени против хуманости* те *злочини агресије*.

25.
ТЕОРИЈСКО ПРАКТИЧКИ ПРИСТУП РАЗМАТРАЊУ РАТНИХ ЗЛОЧИНА

На претходним страницама ове студије, у оквиру њене Блока I, Дела V, Поглавља 20., лаконски излажући о ратним злочинима[441], подсетили смо како су бројни ови деликти током деценија дефинисани низом докумената међународног права. У овом моменту ратни злочини, према **Римском статуту,** обухватају:

I - тешке повреде **Женевских конвенција од 12 августа 1949**, али и њихових допунских протокола [Чл. 8. – Ратни злочини, ст. 2., под (а) [442]], као и

II - друге тешке повреде закона и обичаја примењивих у међународним оружаним сукобима, дефинисане не само такозваним допунским протоколима уз **Женевске конвенције из 1949.г**., већ и низом раније али и касније формираних легислативних аката [како то прописује чл. 8, ст. 2., под (б) **Римског статута**],

а којима су јасно одређене разноврсне забрањене радње чијим извршењем може да се произведе последица, или последице, ратних злочина. То значи све оне повреде које су одређиване још у унутар норми такозваних **Хашких конвенција**, о којима смо на претходним страницама детаљније излагали. Сви ови текстови јасно захтевају разликовање цивилних и војних циљева[443], уз обавезивање учесника у оружаном сукобу да не наносе неограничене повреде[444], а посебно не цивилним, пре свега верским и културним, објектима, те школама и болницама, историјским и другим објектима (које побраја још чл. 27. Анекса **IV Хашке конвенције**, из 1907.г.).

---

[441] Приступајући прво њима, како у том тако и овом делу текста студије, полазећи од чињенице да су ратни злочини она прва група међународних кривичних дела што су прописивана низом легислативних аката, махом глобалног значаја.

[442] Према сада важећем тексту **Статута Међународног кривичног суда**, од јуна 2010.г. Види:
Resolution RC/Res.5- Amendments to article 8 of the Rome Statute, Adopted at the 12th plenary meeting, on 10 June 2010, by consensus. Доступно са: http://treaties.un.org.

[443] Нпр.:
- **II Хашка конвенција**, из 1899.г., њен Анекс, члан 27., те
- чл. 1. Анекса **IV Хашке конвенције**, али и
- чл. 48., те 52. (2) **I Допунског протокола Женевских конвенција**.

[444] Чл. 22. Анекса **IV Хашке конвенције**.

Једном речју, принципијелно је одређено да напади не смеју да буду усмерени на цивилне циљеве. На ниво принципа ово је и формално подигнуто, и то:

- прво у оквиру **IV Женевске конвенције** (о заштити грађанских лица за време рата), од 12. августа 1949.г[445], на тај начин што је:
    - пре свега својим чланом 18. (Поштовање и заштита грађанских болница) јасно прописала да "грађанске болнице организоване ради указивања неге рањеницима, болесницима, немоћнима и породиљама не могу, ни у ком случају, бити предмет напада; њих Стране у сукобу у свако доба морају поштовати и заштићивати", те
    - по основу свог члана 147., одредила да тешке повреде „јесу повреде које обухватају једно од следећих дела, ако су она извршена против лица или добара које штити Конвенција: хотимично убиство, мучење или нечовечно поступање, подразумевајући ту и биолошке опите, намерно проузроковање великих патњи или наношење озбиљних повреда телу или здрављу, незаконита прогонства и пресељења, противзаконита затварања, присиљавање заштићеног лица да служи у оружаним снагама непријатељске силе, или његово лишавање права да буде редовно и непристрасно суђено према одредбама ове конвенције, узимање талаца, уништавање и присвајање имовине које није оправдано војним потребама и које се врши у великом обиму на недопуштен и самовољан начин", али, потом, и
- кроз чланове 11. (1) и (4), 12., 35.[446], 48., 51., 52. (2), 53. [447], те 54.[448] **I Допунског протокола Женевских конвенција**. Шта више **I Допунским протоколом** уводи се и обавеза предострожности (чланом 57.), што значи да се она мора да спроводи, а да се за њено избегавање или кршење, јасно, уколико произведе опасност или последицу, мора и да одговара.

На неопходност формирања, али и потоњег усавршавања, оваквих норми јасно нам је указала стварност. Чињеница да су оружани сукоби, а нарочито они између држава, пуни примера ненамерног, „ненамерног", или чак и отворено намерног бомбардовања објеката у близини санитетских установа, као и самих санитетских установа, али и других децидно заштићених објеката. Поменимо само, примера ради, погађање бомбама Нишког болничког центра, као и у Београду извршено погађање зграда на само тридесетак метара од највећег породилишта на

[445] Види ближе законе о ратификацији Женевских конвенција објављене унутар *Службеног листа ФНРЈ*, бр 24/1950.

[446] Који, да подсетим, забрањује употребу метода и/или средстава ратовања од којих се могу да очекују дуготрајна и/или опсежна те озбиљна оштећења природне околине.

[447] О којим смо нормама детаљно излагали унутар Главе 13. ове књиге.

[448] Обзиром да ова норма пружа заштиту разноврсним објектима неопходним за преживљавање, укључујући у овај скуп и сва она добра неопходна за снабдевање водом за пиће као и за наводњавање, уистину како природним тако и радом створеним вредностима животне средине!

Балкану, акте почињене 1999.г., као и таква учестала бомбардовања током оружане интервенције у Авганистану.

Допунски Протокол I уз Женевску Конвенцију од 12. августа 1949. године о заштити жртава међународних оружаних сукоба је својим „Чланом 85. - Сузбијање повреда овог Протокола“ јасно прописао:

> (ставом 3.), да ће се „следећа дела... сматрати као тешке повреде овог Протокола када су извршена намерно, кршењем одговарајућих одредаба овог Протокола, и када су проузроковала смрт или озбиљне телесне повреде или здравствене повреде (и то):
>
> > б) предузимање напада без избора циљева, који погађа цивилно становништво или цивилне објекте, са знањем да ће такав напад проузроковати прекомерне губитке живота, повреде цивила или оштећење цивилних објеката, дефинисаних у члану 57, став 2 (а) (III);
> > ц) предузимање напада на грађевине или инсталације које садрже опасне силе, са знањем да ће такав напад проузроковати прекомерне губитке живота, повреде цивила или оштећење цивилних објеката дефинисаних у члану 57. став 2 (а) (III); (као и, прим В.Ј.);
> > д) узимање небрањених места и демилитаризоване зоне за предмет напада“; а
>
> ставом 4, под (д), да ће се за тешке повреде сматрати и „узимање јасно видљивих историјских споменика, уметничких дела, или места за верске обреде, који представљају културно или духовно наслеђе народа и којима је пружена посебна заштита путем специјалних аранжмана, на пример у оквиру надлежне међународне организације, за предмет напада, што има за последицу њихово разарање у великим размерама“.

Шта више, ставом 5. члана 85. **Допунског Протокола I уз Женевску Конвенцију од 12. августа 1949. године о заштити жртава међународних оружаних сукоба** прописано је да ће се, не дирајући у примену Конвенције и овог Протокола, тешке повреде ових инструмената сматрати за ратне злочине!

На шта нам управо цитирани члан 85. указује? Сасвим јасно на:

1. *персонални*, те
2. *материјални опсег* норми

међународног јавног а посебно међународног хуманитарног и међународног кривичног права. Отуда нам, при уласку у даљу анализу напред изнетих елемената неопходних за разликовање деликата од значаја за заштиту еколошких права и вредности на нивоу међународног кривичног права, па тако и оних којима су дефинисани структурни елементи мозаика ратних злочина, постаје јасно да је ових деликата уистину већи број, те да сваки од уочених облика заслужује нашу посебну пажњу. Али и јасно усмерено сагледавање. Да увидимо да, иако припадају једној

општој групи међународно дефинисаних кривичних дела, исти велики скуп уистину чине бројне подгрупе од значаја за тему нашег истраживања. Такође и да је у оквиру ових подгрупа могуће разликовати више јасно оцртаних појединачних логичких бића, то јест појединачно дефинисаних деликата, које карактерише бланкетна, а често и веома сложена, природа њихових логичких конструкција (логичких бића).

При том ћемо током даљег излагања елементе што улазе у свеукупни мозаик ***ратних злочина*** (али и других међународно прописаних кривичних дела), а могу да се посматрају као елементи од значаја и за заштиту еколошких права и вредности од истих, анализирати оним њиховим редоследом који је формиран у оквиру **Римског статута Међународног кривичног суда**. То јест, даље излагање, а које се прво тиче ратних злочина, делимо на две целине, јасно дефинисане „Чланом 8 (2), под (а) и (б), **Римског статута**, што значи два логичка дела овог поглавља који посебно обрађују:

- тешке повреде **Женевских конвенција,** од 12 августа 1949, те
- друге тешке повреде закона и обичаја примењљивих у међународним оружаним сукобима.

Такође ваља имати у виду да су тзв. „друге тешке повреде закона и обичаја примењљивих у међународним оружаним сукобима [чл. 8., ст. 2, под (б)]“ уистину прихваћене на глобалном нивоу, од огромног броја држава, а поједини од ових легислативних текстова од готово свих суверених држава.

Но, на овом месту је логично још једно питање: Има ли и ако има које су то разлике између тзв. *ратних злочина* и *тешких повреда Женевских конвенција и пратећих анекса*? Најкраћи одговор је: Има! Дозволите да их макар лапидарно објаснимо.

Ратни злочини јесу акти, чињења или пак недозвољена нечињења, која повређују међународно хуманитарно право, што значи не само елементе **Женевских конвенција** од 12. августа 1949.г. већ и раније али и касније формиране а важеће елементе свеукупног Хуманитарног права. У оквирима одређеним нормама савременог међународног јавног права ратни злочини могу бити почињени:

- у оквиру међународног оружаног сукоба, али и
- немеђународног оружаног сукоба.

Ово је очигледно како по члану 1., ставу 4., **Допунског Протокола I уз Женевску Конвенцију од 12. августа 1949. године о заштити жртава међународних оружаних сукоба** (из 1977.г.) тако и чл. 8., ст. 2., под (ф) **Статута Међународног кривичног суда**.

Тешке повреде закона и обичаја примењљивих у међународним оружаним сукобима, како је то очигледно из самог имена овог скупа деликата, обухватају

тешке повреде које се исказују само унутар међународних оружаних сукоба. То јест сукоба најмање двеју суверених држава. У основи се ради о недозвољеним радњама које је изградњом и заживљавањем обавезујућих елемената кристализовало међународно хуманитарно право, о чему смо већ излагали говорећи о материјално правним основама и току формирања самих норми међународног кривичног права. На овом месту наглашавамо како су ови елементи уистину подигнути на глобални ниво (редом) члановима: 50., 51., 130., те 147., **I - IV Женевске конвенције**, још 1949.г., те 1977., доношењем већ поменутог **Допунског Протокола I**, као и његовим каснијим новелирањем[449].

Говорећи о тешким повредама закона и обичаја ратова битно је да се не заборави како су стварајући тзв. **Женевске конвенције** њихови творци у оквиру сваке формирали посебна поглавља намењена регулисању извршавања обавеза које из ових Конвенција проистичу. Отуда и обавезу сузбијања разноврсних злоупотреба и/или повреда које теже угрожавају или повређују погођену страну. Мада се за ове норме, и то чланове:

- 49. - 52. **I Женевске конвенције**,
- 50. - 53. **II Женевске конвенције**,
- 129. - 132. **III Женевске конвенције**, те
- 146. **IV Женевске конвенције**,

може рећи да обрађују иста питања, те на донекле уједначен начин, за нас је најинтересантнија наведена норма „Члана 146.- Кажњавање за повреду Конвенције“. Управо зато што иста својим текстом најјасније и најдетаљније прописује државама у сукобу да предузимају све неопходне мере потребне зарад прописивања одговарајућих кривичних инкриминација и санкција неопходних за кажњавања лица која јесу извршила или су издала наређење да се изврши која од тешких повреда дотичне конвенције. Државама је јасно прописано да су обавезне да их изведу пред сопствене судове, без обзира на њихово држављанство. Али им је такође прописано да, уколико то желе а имају за то важеће норме, осумњичена лица предају на судско гоњење којој другој Страни. Јасно, само уколико дотична Страна располаже довољним доказима против ових лица[450]. При том су такође од значаја и „Члан 147. – Тешке повреде“, који исте повреде дефинише[451], те чл. 148.,

---

[449] **Protocols additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949**, International Commitie of the Red Crosss, Geneva, Switzerland, Year 2010.

[450] Види:

Одабрани документи из Међународног хуманитарног права (едитор бригадни генерал Карл Едлингер), издавач: Центар за мировне операције Војске Републике Србије, стр. 174.-175.

[451] Дословце:

„Тешке повреде које се имају у виду у претходном члану јесу повреде које обухватају једно од следећих дела, ако су она извршена против лица или добара које штити Конвенција: хотимично убиство, мучење или нечовечно поступање, подразумевајући ту и биолошке опите, намерно проузроковање великих патњи или наношење озбиљних повреда телу или

који прописује одговорност Страна, то јест да ни једна не може да ослободи себе или другу Страну уговорницу од одговорности коју је она сама, или та друга Страна, на себе навукла услед произвођења претходно предвиђених повреда.

На шта нам претходно излагање такође указује? На неопходност да у сваком посматраном случају постоји довољно јасна повезаност између посматраног негативног акта и конкретног оружаног сукоба[452]. Ово из простог разлога што нису нужно сви злочини почињени за време оружаног сукоба са њим и узрочно-последично повезани. Другим речима, конкретни деликт може бити сматран за ратни злочин само уколико дотични случај може да се одреди као:

- озбиљна повреда закона и обичаја рата, али и
- вољно поступање посматраног субјекта (физичког лица),
- атак на важне вредности, којима је заштита пружена на међународно-правном нивоу,
- поступање које доводи до тешких последица по жртву, али и
- радња посматраног случаја која не погађа жртву директно, али ипак и по њу производи: 1. угрожавање, или пак 2. последицу, односно 3. последице, свеједно да ли је до последице радње дошло случајно (нпр. грешком коришћеног система оружија) или намерно.

При том сам починилац радње или радњи посматраног деликта не мора да и формално буде припадник оружаних снага, нпр. војске или полиције које од држава, већ то може да буде свако физичко лице „које поседује легитимни мандат и очекује се као јавни функционер, агент или особа која врши каква другачија јавна овлашћења, или *de facto* представља Владу у испуњавању ратних напора и извршава неки мандат[453]“.

На овом месту је неопходно да одговоримо на још једно питање: Како да методолошки приступимо груписању отуда и сагледавању међународних кривичних дела која су нам привукла пажњу? Мишљења смо да се посматрана кривична дела могу да групишу полазећи од одређења:

- заштитног објекта, односно група објеката, као објеката који не поседују какав посебан, формално правно одређен, статус, потом
- посебног статуса каквог заштитног објекта, чиме се аутоматски захтева и посебан, тиме и јасно дефинисан, заштитни приступ,

здрављу, незаконита прогонства и пресељења, противзаконита затварања, присиљавање заштићеног лица да служи у
оружаним снагама непријатељске Силе, или његово лишавање права да буде редовно и непристрасно суђено према одредбама ове конвенције, узимање талаца, уништавање и присвајање имовине које није оправдано војним потребама и које се врши у великом обиму на недопуштен и самовољан начин“.

[452] Такозвани “The Nexus Requirement“. *Nexus*, латинска реч која означава кључну логичку везу.

[453] Види:
International Criminal Tribunal for Rwanda. Decision of 21st May l999, The Prosecutor *versus* Clement Kayishema and Obed Ruzindana, стр. 70., под бр. 175.

- деликта путем забране каквог средства или средстава извршења нежељене и забрањене радње, отуда и
- деликта као забрањеног обзиром на недозвољене методе извршења каквих радњи, на пример током оружаних сукоба.

Отуда ћемо управо на овај начин и да приступимо разматрањима која следе. Јасно, кренућемо од разматрања „Тешких повреда Женевских конвенција од 12. августа 1949.г.[454]“

[454] **Статут Међународног кривичног суда**, члан 8., став 2., под (а).

26.
РАТНИ ЗЛОЧИНИ КАО ТЗВ. „ТЕШКЕ ПОВРЕДЕ ЖЕНЕВСКИХ КОНВЕНЦИЈА ОД 12. АВГУСТА. 1949.Г“.

26.1.
Увод

Ратни злочини, који подлежу јурисдикцији Међународног кривичног суда, посебно ако су извршени као део плана или политике масовног почињења ових аката[455], према **Статуту Међународног кривичног суда**, прецизирани су као деликти који [по основу Члана 8 (2)[456]] „значе:

(a) тешке повреде **Женевских конвенција** од 12 августа 1949, дословце, сваки од следећих аката против особа или имовине заштићених одредбама релевантних **Женевских Конвенција**:
   (i) вољно убијање;
   (ii) тортуру или нехумани третман, укључујући биолошке експерименте;
   (iii) вољно изазивање великих патњи, или озбиљних повреда тела и/или здравља;
   (iv) обимно разарање и присвајање имовине, неоправдано војном потребом а изведено незаконито и из беса.

Сваки од ових посебно издвојених навода уистину правно-логички, али и формално, представља *посебан злочин* у оквиру постојећег међународног кривичног права. У стварности поменута нежељена дела: убијања, тортуре, изазивања патњи, те разарања, или пак наведена присвајања, јесу уистину посебни скупови деликата. И то деликата који припадају такозваним сложеним кривичним делима, нормама сачињеним како од основног елемента, или пак елемената,

[455] **Rome Statute of the International Criminal Court**, Article 8, paragraph 1.

[456] Према сада важећем тексту **Статута Међународног кривичног суда**, од јуна 2010.г. Види: **Resolution RC/Res.5- Amendments to article 8 of the Rome Statute**, Adopted at the 12th plenary meeting, on 10th June 2010, by consensus. Доступно са: http://treaties.un.org.

присутних унутар какве посматране норме тако и њених дограђујућих делова, такозваних бланкета (допуна). Отуда названа кривичним делима бланкетних (допунских) логичких бића. Наиме, њима, као правно-логичким конструкцијама, материјално правне основе у принципу пружа низ легислативних конструкција, пре свега формираних на законском нивоу, али често и неопходном подзаконском, што важи како за формулисања ових кривичних дела на нивоу националних законодавстава тако и у случају посматрања међународних докумената[457].

Легислативни документи међународног јавног права уопште, отуда и свих његових сегмената, најчешће су формирани путем својих:

- *примарних норми*, којима успостављају поштовања низа: права, вредности и односа, те тзв.
- *секундарних*, а којима се обавезује на кажњавање због повреда разноврсних: права, обавеза, вредности и односа, а прописаних путем *примарних норми*, што значи да се таква обавеза прописује државама Странама конкретно посматраног међународног легислативног акта.

При томе и једна и друга категорија ових норми своју формалну а практички опште прихваћену глобалну потврду добијају путем наведених **Женевских конвенција**. Па тако и злочин „вољног убијања“ из чл. 8., ст. 2., под (а) (i). Отуда у оквиру овог дела текста прво обраћамо пажњу на дотичну врсту злочина.

[457] На пример, ако говоримо о каквом загађењу као елементу неопходном да би се уистину у конкретном случају радило о кривичном делу тада је потребно да се:

- каква материја сматра загађујућом, потом
- констатује присуство дотичне материје, те такође
- утврди да ли је утврђено присуство које прелази неки прописани ниво, а да би уопште могли га говримо о загађењу као материјалном елементу бића каквог кривичног дела.

Иако већина лаика, па ни правника, то незна, примера ради, неке отровне па и радиоактвне материје, смеју да буду присутне у нашој околини, али до тачно прописаних нивоа. А неке, попут нпр. кадмијума, уопште не смеју да буду присутне у водама, ваздуху или пак земљишту, те путем ових медијума ни у човеку или другим живим елементима животне средине.

26.2.

Ратни злочин вољног убијања
као тешка повреда Женевских конвенција

Појам „вољно убијање“, као злочин инкрикиминисан у оквирима међународног кривичног права, то јест **Римског статута Међународног кривичног суда** [чланом 8., ст. 2., под (а) (I)], односи се уистину на скуп међународних кривичних дела чији је заједнички именитељ да се исказују као вољно убијање извршено током оружаног сукоба. Али не као било које убијање већ као убијање које и јесте проистекло из активности логички повезаних са посматраним оружаним сукобом. То јест да се и ради о убиству које не припада тзв. класичном криминалитету већ извршеном у оквиру какве оружане (војне) активности, унутар сукоба:

1. исказаном између држава, или
2. испољеног унутар само једне државе.

Као такво свако „вољно убијање“, као деликт међународног кривичног права, припада такозваним сложеним кривичним делима. То јест делима сложене, такозване бланкетне, конструкције. Отуда скупу кривичних дела сложених логичких бића. Зашто говоримо о множини ових логичких бића. Па из једноставног разлога што свако логичко биће деликта чине, како смо то већ детаљније објаснили:

- по најпре *материјални елементи* бића деликта, то јест:
  - *заштитни објект*, а то је у овом случају живот човека, пре свега цивила, затим
  - *радња извршавања* деликта, али и
  - *средство* (или средстава) за извршавање посматраног деликта, као и
  - *место,* како *извршавања деликта* тако и *произвођења опасности* а нарочито *последице* или *последица*, што често јесте од круцијалног значаја за сагледавање логичког бића конкретно посматраног акта, те сама
  - произведена *опасност* или пак *последица*, односно последице, посматраног деликта, али је обавезно од значаја и
- такозвани *субјективни елемент*, исказана (утврдива): 1. *свест,* и 2. *воља* оптуженог (претпостављеног) починиоца у вези:
  1. извршења кривичног дела, и
  2. произвођења могуће последице, или последица.

Иако доводе до истог исхода материјани (објективни) елементи реално могу да буду различити, као што и сами субјективни елементи такође могу бити различито формирани и испољени, отуда и оцењивани. Самим тим јасно је да се у стварности, па и када говоримо о „вољном убијању“ како га сагледава **Римски статут Међународног кривичног суда**, могу да појаве различити облици испољавања овог злочина. Облици који су обухваћени не једним логичким бићем већ низом такозваних сложених логичких бића бланкетних конструкција. Конструкција чијем формирању често доприноси не један бланкет (формална допуна) већ и више бланкетних норми лоцираних унутар бројних легислативних аката међународног права. По најпре међународног хуманитарног права, и то не само тзв. **Женевских конвенција**, на које се најчешће позивају штампа и лаици.

Сам назив посматраног злочина „вољно убијање“, или како је наслов официјелно преведен у Републици Србији – „намерно убијање[458]“, као и његово одређење као тешке повреде **Женевских конвенција**, јасно нам указује да дотична инкриминација јесте инкриминација која обухвата не једно дело већ јединствену групу деликата сложених, то јест бланкетних бића, базираних на бројним и такође сложеним елементима ове четири конвенције. Али деликата којима је заједничка последица вољно произведено убијање људи! При том свака од **Женевских конвенција** уистину разрађује, али донекле и дограђује, скуп ових већ од раније формално постојећих норми међународног јавног, а у оквиру њега пре свега хуманитарног права. Отуда се и њихов формални а истовремено материјални значај уистину од стране **Женевских конвенција** (и пратећих анекса) ни у чему не умањује, већ сасвим супротно, увећава. Увећава се јер се норме ових претходећих легислативних аката користе као својеврсни сада важећи формални градивни елементи, већ поменути бланкети, неопходни нормама како **Женевских конвенција** тако и **Римског статута** (нпр. његових чланова: 5., 6., 7., 8., 8.bis, 9., 21., те 30.). Зато је и логично да, анализирајући „вољно убијање“ прођемо кроз својеврсну анализу – утврђивање где су све лоцирани, отуда и који су то елементи његови могући бланкети, то јест елементи који нам наоко једноставну норму, привидно једно логичко биће кривичног дела, уистину реконструишу у један број реално (материјално) али и формално различитих деликата „вољних убијања“. Отуда, на следећим страницама и радимо ову анализу. У извођењу исте трудићемо се да се, колико је то могуће, ослонимо на сагледавање времена њиховог појављивања, али обавезно поштујући методе правних наука уопште, а пре свега:

1. нормативно-правни,
2. логичко-нормативни, а посебно
3. формално-нормативни, те
4. материјално-нормативни метод,

[458] Види: Закон о потврђивању Римског Статута Међународног кривичног суда, *Службени лист СРЈ - Међународни уговори*, бр. 5/2001.г., чл. 8., ст. 1., под (а)(I).

скуп метода кључних управо и за сагледавање постојања бланкетних елемената кавог посматраног злочина одређеног на нивоу међународног кривичног права, као и њиховог *нормативно-логичког* те *нормативно-хијерархијског* значаја. Самим тим и сагледавања њиховог места и улоге за који конкретно посматрани облик испољавања, па тако и при нашем усмеравању истраживања у правцу елемената међународног кривичног права од значаја за заштиту еколошких права и вредности. Овакав правно логички приступ нас води ка својеврсном редном а практичком исказивању уоченог и закљученог. Кренимо редом (AD 1 на даље).

Ad 1.
Улога Женевске конвенције о побољшању положаја рањеника и болесника у оружаним снагама у рату (I Женевске конвенције) у формирању логичког бића „вољног убиства“

Римски статут Међународног кривичног суда, својим чланом 8., ставом 2., под (а) (I) јасно прописује да се „ратним злочином“ у духу Статута, сматра „озбиљно кршење Женевских конвенција“, то јест поступци против заштитних објеката дефинисаних Женевским конвенцијама, међу којима и такозвано „вољно убијање“. Односно, како га ми уистину уже правно-логички, а официјелно, преводимо: „намерно убијање“. Но, да би дошли до потпуног правно-логичког, а исправног, материјално-формалног те објективно-субјективног сагледавања злочина „вољног убиства“, то јест његовог логичког бића, поред основне, а наведене, норме **Римског стаута** ваља нам да пажњу усмеримо на, те анализирамо: постојање, место, улогу и значај и норми **I Женевске конвенције** повезане правно-логички и формално са овим делањем, како је то, у суштини, учињено и од стране доносиоца дотичне **Женевске конвенције**.

Дотична **Женевска конвенција о побољшању рањеника и болесника у оружаним снагама у рату** јасно је уперена на хуманитарну заштиту, што значи како самих људи, а посебно цивила, тако и свих оних природних а посебно радом створених вредности свеукупне животне средине од значаја за ову заштиту, а на посматраном војним дејствима угрожени и/или повређени простор, те на њему присутан читав низ различитих објеката. Отуда посматрана Конвенција својом:

- такозваном *примарном нормом* члана 19. јасно забрањује напад на медицинске установе (*радом створене вредности животне средине*), што значи:
    - наношење им оштећења или пак уништавање, те
    - на било који начин исказано блокирање њиховог рада, на пример уколико се заузму, или пак неком другом за то погодном радњом[459];

[459] А ово се дешавало унутар бројних сукоба задњих пар деценија на различите начине. На пример, иако сама болница није било чиме погађана истим је на више ратишта ускраћиван од раније

- правно логичком конструкцијом тзв, *секундарне норме*:
    - члана 49., обавезује Стране уговорнице Конвенције „да ће предузети сваку законодавну меру потребну ради прописивања одговарајућих кривичних санкција противу лица која су извршила или која су издала наређења да се изврши која од тешких повреда ове Конвенције“, што значи и поменутог члана 19.,
    - члана 50., његовог става 1., јасно међу таквим тешким повредама наводи, што значи: одређује, и уништење имовине уопште, отуда и непокретне медицинске имовине (радом створених вредности животне средине), а
    - члана 51. забрањује било какву могућност да било која Страна ове Конвенције, а што посебно значи Страна починилац дотичног криминалног акта, саму себе, или другу Страну уговорницу, ослободи одговорности за почињени деликт.

Као што смо видели, поменута **I Женевска конвенција о побољшању рањеника и болесника у оружаним снагама у рату** више је него ли јасно одредила своје бланкетне елементе неопходне за утврђивање постојања, у конкретном случају, материјано-формалних елемената извршавања ратног злочина „вољног убијања“ из члана 8., ставом 2., под (а) (I) **Римског статута**. Али тиме дотично логичко биће није и финализовано. Ово посебно имајући у виду да је велики број држава Страна које су прихватиле постојање и рад Међународног кривичног суда те валидност његовог Статута, такође јасно прихватио и такозвани **I допунски протокола уз Женевске конвенције** (**Протокол I**), што значи протокол који важи и за у овом делу текста анализирану **I Женевску конвенцију**[460]. Овај Протокол самим фактом да поседује неколико елемената који јасно допуњавају сет норми који је истовремено од значаја за **Прву Женевску конвенцију о побољшању рањеника и болесника у оружаним снагама у рату** уистину поседује бланкетне елементе и за сам члан 8., став 2., под (а) (I) **Римског статута**, то јест злочин „вољног убијања“. Објаснимо. Посматрани Протокол:

- чланом 12., ставом 1., јасно прописује:
    - да се заштита коју пружа односи и на санитетске јединице уопште[461], а
    - ставом 2. да се односи и на цивилне санитетске јединице;

постојећи проток вода, а често и енергије, чиме је онемогућаван рад истих. А на тај начин и један број пацијената у тешком али одрживом стању превођен у тежа стања, или је пак умирао. А тиме је, управо оваквим нехуманим поступањем са радом створеним елементом (елементима) животне средине јасно повређиван и скуп међународно заштићених људских права.

[460] Иначе сам наведени **Протокол I уз Жневске конвенције из 1949.г**. своје правно логичко и нормативно хијерархијско место има, када посматрамо **Статут Међународног кривичног суда**, унутар његовог члана 8., става 2., али не у делу текста под (а) већ под: (б), (д) и (е).

[461] Који, логички, чине: објекти, средства, али и људи. Да поновимо. Дотичне санитетске објекте ваља посматрати као функционалне, а радом створене вредности, животне средине, усмерене ка хуманитарном деловању.

- да ова заштита може да престане само уколико се конкретна санитетска јединица употреби за извршавање радњи штетних по непријатеља (чл. 13., ст. 1.), при чему се (по основу чл. 13., ст. 2. **Протокола I**) следеће радње неће сматрати као штетне за непријатеља:
  (а) да је особље јединице снабдевено лаким личним оружјем за самоодбрану или за одбрану рањеника и болесника о којима се стара;
  (б) да јединицу чува патрола, стража или оружана пратња;
  (ц) да се у јединици налазе лако оружје и муниција одузета од рањеника и болесника, али који још нису предати надлежној служби;
  (д) да се припадници оружаних снага или други борци налазе у јединици из медицинских разлога.

Отуда, сада постаје кристално јасно, чак и низ разноврсних, а тачно побројаних разлога присустава припадника оружаних формација, као и њихових оружаних средстава, не може да се прихвати као правно-логичко те формално оправдање за оружано дејство по таквом објекту или дотичним људима. А, на жалост, ратна дејства по Авганистану, Ираку, Србији... изазвала су управо ова забрањена дејства која потпадају под норму члана 8., ставом 2., под (а) (I) **Римског статута** у вези прецизних бланкета из чланова:

- 19., те 50., **I Женевске конвенције**, те њима дограђујућих елемената, што значи такође официјелних бланкета, из
- чл. 12., ст. 1., и ст. 2., те чл. 13. **Протокола I Женевских конвенција** из 1949. године.

Говорећи о битним елементима кривичних дела, како материјалним тако и субјективним, па тако и о „вољном (намерном) убијању“ из члана 8., став 2., под (а) (I) **Римског статута**, за нас је од значаја и Део III **Протокола I Женевских конвенција** из 1949.г., обзиром да (чланом 35. – Основна правила, његовим ставом 1.) јасно прописује да избор а тиме и начини коришћења нису неограничени, већ да је „забрањено примењивати методе или средства ратовања која су намењена или од којих се може очекивати да ће проузроковати опсежна, дуготрајна и озбиљна оштећења природне околине (чл. 35., ст. 3.)“. А то значи и свако такво оштећење које може да доведе до намерно изазване смрти најмање једне особе. А да ли је ово што је речено примењиво на норму којом се инкриминише „вољно (намерно) убијање“? Стварност је и у најновијем времену показала да итекако јесте. Сетимо се само, примера ради, такозване Исламске државе и њених дејстава по иначе ретким оазама Ирака и Сирије, пре свега оним експлозивима и/или отровима, а којима су дотичну воду, иначе недоступну много километара уоколо, учинили неупотребљивом, тиме на многим местима изазивајући неизбежну смрт људи путем жеђи. Дакле деликт уистину извршаван на специфичан садистички начин.

Протокол I Женевских конвенција (донет 1977.г.) јасно, правно-логичком конструкцијом свог „Члана 36. - Нова оружија“ прописује државама Странама да им забрањује употребу оних оружија, средстава као и метода ратовања за која је утврдиво „да су њихова примена и/или употреба забрањени овим протоколом или неким другим правилом међународног права“. Отуда и таквих оружија и/или средстава која директно и циљно, или пак паралелно, доводе до „вољног (намерног) убијања“. Самим тим јасно је да и ова норма преставља бланкетни елемент члана 8., став 2., под (а) (I) **Римског статута**, то јест злочина „вољног убијања“.

Говорећи о *ратном злочину*, тачније деликту „вољног (намерног) убијања“, јасно нам је да је, да би могли да осудимо неког извршиоца, неопходно да у конкретном случају утврдимо и присуство такозваног *вољног елемента* логичког бића посматраног деликта, као његовог конститутивног дела. Да би уопште могли да кажемо да се ради о међународно правно инкриминсаном кривичном делу из групе ратних злочина, то јест „вољном убијању“, на првом месту је потребно да се утврди *присуство воље* оптуженог лица да се дотично дело изведе, те њиме произведе: *забрањена* и *кажњива последица*. То јест, принципијелно а истовремено и практички посматрано, да се у случају који разматрамо може да утврди да се ради о *свесном* и *вољном* извршавању *недозвољених радњи* и *произвођењу недозвољених последица*. То јест:

- „издавању наређења“, што је *субјективан* а такозвани *намеран елемент* логичког бића посматраног злочина, јасно и дословце забрањен чланом 19. **I Женевске конвенције**, те, кумулативно са њим,
- произвођењу последице, или последица, из чл. 50., дотичне Конвенције.

Шта више, уколико је као *средство извршења*, а које увек ваља да се утврди, коришћен који забрањени метод или средство ратовања („Члан 35.- Основна правила“, Дела III **Протокола I Женевских конвенција** из 1949.г.) и тај елемент улази у логичко биће посматраног деликта. Тада се наиме и формално-правно ради о „злочину намерног убијања“, из члана 8., ставом 2., под (а) (I) **Римског статута** у вези прецизних бланкета из чланова 19. те 50. **I Женевске конвенције**, те, кумулативно са њима, члана 35. Дела III **Протокола I Женевских конвенција**, донетог 1977.г.

Сам *субјективни елемент*, то јест субјективни однос ка извршењу овог међународно правно дефинисаног кривичног дела из категорије ратних злочина, је омеђен, а тиме и дефинисан, чланом 19. те 50. **I Женевске конвенције**. Отуда је јасно да, у суштини, обзиром да се ради о нападу на посебно правно заштићене објекте и организације (медицинске јединице), у којима се чак и очекује појачано присуство људи током ратних дејстава, да истрага и тужилац:

- првенствено упућују на такозвани *dolus directus*, то јест *испољене намере* оптуженог лица да се изврши овај забрањени „напад на медицинске

јединице“, а за који се, обзиром да је логично да доводи и до смртног или чак и више смртних исхода, очекује да подлеже члану 8., ставу 2., под (а) (I) **Римског статута** а у вези прецизних бланкета из чланова 19. те 50. **I Женевске конвенције**, те, уколико томе има формано-логичког места, и кумулативно са њима, члану 35. Дела III **Протокола I Женевских конвенција**;

- могу да, уколико сагледавање услова и тока одвијања догађаја то дозвољавају, формирање менталног приступа оптуженог субјекта посматрају као *dolus indirectus* (индиректни умишљај), али само уколико је јасно утврђено да оптужени, у намери да произведе последице по заштићена добра из чл. 19. **I Женевске конвенције**, није тежио произвођењу и других материјалних последица осим оштећења или уништења добара која улазе у састав „медицинске јединице“, али јесте био свестан да „при уобичајеном начину извођења посматраног деликта долази до такве последице или последица (**Римски статут**, чл. 30., ст. 3.)“. Шта више, овога су припадници оружаних формација, а по најпре регуларних оружаних формација било које државе, дужни да буду свесни, те се они и не могу бранити присуством *dolus indirectus*-а;
- *dolus eventualis* (евентуални умишљај) могу да узму у обзир само уколико је у конкретном случају утврдиво да је доносилац одлуке о извршавању злочина из члана 8., става 2., под (а) (I) **Римског статута**, деликта комплетираног логичког бића „вољног убијања“ бланкетима из чланова 19. те 50. **I Женевске конвенције** (евентуално и чл. 35. Дела III **Протокола I Женевских конвенција**), исто наредио да се изврши на тај начин што је себи поставио какав други примарни циљ, не примарно погађање „медицинске јединице“, али је доносећи такву одлуку истовремено пристао и на евентуално произвођење забрањеног смртног исхода у оквиру дотичне медицинске јединице, као евентуалне пратеће последице оној првој коју је и хтео да произведе, нпр. да уништи какво војно средство, односно дозвољену војну мету.

Само коришћење оружја, дакле средства за извршавање инкриминисаног дела, може бити испољено као коришћење оружија и других борбено примењљивих средстава и метода која нису забрањена али и оних која јесу формално недозвољена. Разуме се, сваки документ који доприноси забрани производње и/или коришћења таквих убојних средстава представља даљу разраду онога што је Хуманитарним правом највећим делом зачето у 19 веку, те и сада важи, па као такво представља изворе додатних бланкетних елемената и посматраном **Римском статуту**, отуда и посматраној норми „намерног убиства“, из члана 8. (2), под (а) (I) **Римског статута**, то јест такође извор бланкетних елемената, поред већ јасно објашњене **I Женевске конвенције** и пратећег **Протокола**, из 1977.г. Реч је о нормама из низа легислативних докумената која се директно

односе на ова војно употребљива а забрањена средства[462]. Уколико се током поступка утврди присуство било ког од ових средстава, односно повреда норми међународног документа (или докумената) од значаја за утврђивање присуства и коришћења забрањеног средства, тада и такав елемент улази у финализовање логичког бића овог тешког злочина који смо Вам правно-логички те формално образложили.

Ad 2.
Улога Женевске конвенције о побољшању положаја рањеника и болесника у оружаним снагама на мору (II Женевске конвенције) у формирању логичког бића „вољног убиства“

Иако је то можда многим читаоцима ове књиге изненађење, обзиром да се радом на истој бавимо местом и улогом елемената међународног кривичног права у функцији заштите еколошких права, вредности и односа, а у оквиру ове теме, то јест актуелног поглавља, и питањима повезаним са такозваним „вољним убијањем“, из члана 8, става 2., под (а) (I) **Римског статута**, а у вези са елементима **II Женевске конвенције**, у основи намењеној заштити рањеника и болесника у оружаним снагама на мору, излагањем које следи указаћемо на формално обавезујуће елементе, како *примарних* тако и такозваних *секунадрних норми* дотичне Конвенције, који их чине бланкетним елементима посматране групе

[462] Када говоримо о овој, другој категорији, оружија, имајући у виду да могу да утичу на природне и радом створене вредности животне средине али и здравље и сам живот човека, за пример Вам наводимо (њиховим оригиналним насловима) један број докумената која регулишу однос према њима, и то:

Declaration (IV,3) concerning Expanding Bullets. The Hague, 29 July 1899,

Protocol II to the Convention on Prohibitions or Restrictions on the Use of Certain Conventional Weapons which may be deemed to be Excessively Injurious or to have Indiscriminate Effects, Opened for signature at New York: 10 April 1981. Entry into force: 2 December 1983.Depositary: Secretary-General of the United Nations,

Protocol on Prohibitions or Restrictions on the Use of Mines, Booby-Traps and Other.Adopted in Geneva: 3 May 1996. Entered into force: 3 December 1998. Depositary: Secretary-General of the United Nations,

Convention on the Prohibition of the Use, Stockpiling, Production and Transfer of Anti-Personnel Mines and onтheir Destruction, Adopted in Oslo: 18 September 1997. Opened for signature in Ottawa: 3 December 1997. Entered into force: 1 March 1999. Depositary: Secretary-General of the United Nations,

Convention on the Prohibition of the Development, Production and Stockpiling of Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons and on Their Destruction, Opened for signature at London, Moscow and Washington: 10 April 1972. Entered into force: 26 March 1975. Depositary Governments: Russian Federation, United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and United States of America, те

Convention on Cluster Munitions. Adopted in Dublin: 30 May 2008. Opened for signature in Oslo: 3 December 2008. Entry into force: 1 August 2010. Depositary: Secretary-General of the United Nations.

злочина међународног кривичног права, које карактерише не само заједничка последица – смртни исход, већ и заједнички ментални елемент – њено намерно а противправно произвођење. Дозволите нам да Вам их образложимо.

На самом почетку образлагања подсећамо да **II Женевска конвенција**, својим:

- чланом 2. јасно прописује да се односи на све сукобљене стране, што значи како државе које јесу формално у сукобу тако и на стране од којих најмање једна:

  а.) није признала ратно стање[463], или пак

  б.) није учесник у сукобу[464],

- чланом 3. децидно прописује да се странама у оружаном сукобу сматрају и оне стране које учествују у сукобу који нема карактер међународног сукоба[465], те

- чланом 5., да се дотична Конвенција односи на категорије особља које се сматрају медицинским и верским, као и на рањенике и болеснике, то јест кориснике услуга ових особља, као заштитне објекте.

Такође не смемо да превидимо и да је чланом:

- 23. **II Женевске конвенције** јасно прописано да не смеју бити нападане ни „установе које се налазе на обали и које имају право на заштиту Женевске конвенције о побољшању положаја рањеника и болесника у оружаним снагама у рату од 12. августа 1949.г.“, те да „ не смеју бити ни нападане нити бомбардоване са мора“, као и
- да се „верско, лекарско и болничко особље... морају поштовати и штити (чл. 36.),

при чему недвосмислено обавезује државе Стране да предузму све законске мере „прописивања кривичних санкција против лица која су извршила или која су издала наређења да се изврши која од таквих повреда (чл. 50., ст. 1.)„ те „да их изведе пред сопствене судове, без обзира на њихово држављанство (чл. 50., ст. 2.)“. Јасно, она Страна која припада групи од у књизи наведених 124 државе које су прихватиле **Римски статут**, то јест рад и надлежности Међународног кривичног суда, обавезале су се да ова лица проследе Међународном кривичном суду.

А да би било кристално јасно да **II Женевска конвенција** пружа неопходне бланкетне елементе да би се утврдило да ли које „вољно убијање“ уистину потпада под групу злочина унутар категорије деликата назване „ратни злочини“ послужиће нам члан 51. посматране **II Женевске конвенције**. Њиме је јасно прописано да се

[463] **II Женевска конвенција**, из 1949.г., чл 2., ст. 1.
[464] **II Женевска конвенција**, из 1949.г., чл 2., ст. 3.
[465] **II Женевска конвенција**, из 1949.г., чл 3., ст. 1.

тешким повредама сматрају сва она дела која су извршена против лица и добара које штити Конвенција, међу којима и хотимично убиство али и уништење имовине. Отуда, сада постаје јасно да и свако оно уништење имовине, али које доводи и до погибије човека, припада групи злочина из члана 8., става 2., под (а) (I) Римског статута, а у вези са чл. 51. **II Женевске конвенције,** те, разуме се и чланом 23., којим је генерално а комплексно одређен сам заштитни објект, као објект који истовремено чине:

1. прецизно наменски одређена материјална добра, али и

2. људи повезани са њиховим радом, било да се ради о особљу које пружа неопходне услуге или пак корисницима ових хуманитарних услуга, а које и дословце као заштитни објект одређује члан 5. ове Конвенције.

Отуда сада, ако посматрамо какво дело, али, наглашавамо, извршено на обали мора (чл. 23. **II Женевске конвенције**) а које карактерише:

- *вољно формирање (издавање) наредбе* за произвоће неке од забрањених радњи из **II Женевске конвенције**, то јест атака на најмање један од елемената укупног заштитног објекта ове Конвенције (из чл. 5.), чиме се јасно одређује врста починиоца деликта - наредбодавац (чл. 50., ст. 1. **II Женевске конвенције**),
- *вољно извођење забрањене радње* (или радњи) из **II Женевске конвенције**, а чиме се означава извршилац радње по иначе правно јасно забрањеном наређењу (чл. 50., ст. 1. **II Женевске конвенције**), отуда и
- *вољно произвођење забрањених последица*, то јест извођење неке од борбених активности - истовремено погађање посебно правно заштићених материјалних добара и људи које карактерише не само оштећење и/или уништење материјалног добра (из чл. 5. ове Конвенције) већ и смрт најмање једног посебно правно а статусно одређеног лица,

јесте међународно кривично дело, деликт који припада категорији „ратних злочина“, подгрупи „вољно убијање“, из члана 8., става 2., под (а) (I) **Статута Међународног кривичног суда** у вези са члановима: 5., 23., те 50. **II Женевске конвенције**, као његовим бланкетима који финализују укупно (сложено) а посебно правно-логичко биће конкретно посматраног случаја.

Разуме се, у сваком конкретном случају Суд мора да обради и сва она питања повезана са такозваним субјективно исказаним елементом посматраног кривичног дела. Како је то већ из напред изнетих објашњења очито, дотични акт једино и јесте вољно извршив. Али се увек поставља питање: Каквом вољом? Обзиром да се, као и у случају напред обрађене **I Женевске конвенције**, повреда норми **II Женевске конвенције** односи на посебно правно заштићене: а.) објекте, б.) организације, и в.) лица, јасно је да је како издавалац наредбе тако и њен

извршилац, а по основу норми Ратног (хуманитарног) права, био у обавези да норме овог права: а.) познаје, и б.) не крши. Самим тим јасно је да је конкретно посматраном деликту могао да приступи само са кривицом, то јест:

- *директно се оријентишући* на:
    - забрањену радњу (или радње),
    - заштићене објекте, те
    - последицу, или последице,

  што су елементи *dolus directus*-а, то јест јасно и директно *испољене намере* оптуженог лица (наредбодавца или пак извршиоца наредбе) да се изврши овај забрањени напад, а за коју се, обзиром да је логично да доводи и до смртног или чак и више смртних исхода, очекује да подлеже члану 8., ставу 2., под (а) (I) **Римског статута**, а у вези прецизних бланкета из чланова 23., 36., те 50., **II Женевске конвенције**;

- *директно се оријентишући*, али само на:
    - забрањену радњу (или радње), као и
    - заштићене објекте,

  не и све могуће последице, при чему субјект (оптужени) доносећи своју одлуку о нападу на материјална добра као елементе свеукупног (сложеног) заштитног објекта **II Женевске конвенције** (из чл. 5.), тежећи да постигне резултат по дотичним материјалним добрима (нпр. бродовима уз обалу и зградама на обали, које штити ова Конвенција), није тежио истовременом произвођењу последица и по овом Конвенцијом *посебно заштићене категорије људи*. Али јесте био свестан (а у суштини и био обавезан да буде свестан) да „при уобичајеном начину извођења посматраног деликта може, али и не мора, да дође и до које друге, такозване *евентуалне последице*. А то је у овом случају произвођење смртног исхода по најмање једну особу која потпада под категорију посебно заштићених особа из **II Женевске конвенције**. Уколико су ови елементи доказиви тада се ради о доношењу одлуке која потпада под категорију *dolus eventualis*-а (евентуалног умишљаја) у односу на сам смртни сиход, то јест „вољно убијање“. То, преведено на језик легислатуре, значи да се у конкретном случају ради о злочину из члана 8., става 2., под (а) (I) у вези са члановима: 5., 23., те 50. **II Женевске конвенције**, али, формално-логички и чланом 30., ставом 3. **Статута Међународног кривичног суда**. Дакле, да је доносилац одлуке, или пак њен извршилац, био свестан и могућности (евентуалности) и забрањене последице по најмање једног припадника посебно заштићене категорије особа из ове Конвенције, те је и могућност (евентуалност) њеног произвођења прихватио самим чином издавања или пак извршавања дотичног наређења.

Али читаоцу опет остаје отворено питање: А какве то везе све напред речено има са еколошком димензијом, или димензијама конкретног деликта? Има, и то не једну, већ најчешће више њих. А потребна и довољна веза је и сама чињеница да се деликт извршава нападом *на посебно правно заштићен објект, или објекте*, који сасвим сигурно (већ и по основу посматране **II Женевске конвенције**) спада у такозване *радом створене вредности животне средине*, и то оне на које, по основу **Универзалне декларације о људским правима**, као право поседује свака особа (види чл. 2. у вези чл 7. декларације).

Ad 3.
Улога III Женевске конвенције о поступању са ратним заробљеницима у формирању логичког бића „вољног убиства“

Сама **III Женевска конвенција о поступању са ратним заробљеницима**, иако се то не уочава лако, има, устину малу, али битну правно-еколошку а логичку везу са материјом којом се бавимо у овом истраживању. Наиме, дотична конвенција регулише питања заштите ратних заробљеника, и то члановима 129. те 130. Члан 129. обавезује сваку Страну уговорницу „да ће предузети сваку законодавну меру потребну ради прописивања одговарајућих кривичних санкција против лица која су извршила, или која су издала наређење да се изврши, која од тешких повреда ове Конвенције“. При томе, по основу чл. 130., у такве повреде спада и извршавање хотимичног убиства, али и извршавање биолошких опита. А већ нам је време II светског рата показало да многи од таквих опита истовремено погађају и човека и животну средину, или пак путем њеног биолошког повређивања производи и последице по људе, међу којима често и неизбежне смртне последице, какве, уништавајући истовремено простор за нормалан живот (биолошким загађењем) погађа сам живот човека. И то намерно. Отуда је јасно да и наредбодавац али и извршилац таквог акта над заробљеником или заробљеницима и простором њиховог боравка и подвргавања недозвољеном експерименту, јесте извршилац вољног, директно оријентисаног извршења (*dolus directus*-а). Јасно, само уколико је доказиво изазивање на описани начин произведене најмање једне смртне последице по особу (особе) које су заштићене овом Конвенцијом.

Преведено на језик легислатуре ради се *dolus directus*-у из члана 8., става 2., под (а) (I) Статута Међународног кривичног суда у вези са чл. 129. и 130. **III Женевске конвенције о поступању са ратним заровбљеницима**.

Ad 4.
Улога IV Женевске конвенције о заштити грађанских лица за време рата у формирању логичког бића „вољног убиства“

IV Женевска конвенције о заштити грађанских лица за време рата јасно прописује да се примењује „у случају сваког оружаног сукоба (чл. 2., ст. 1.)“ али потом (чланом 3.) прецизира да се, уколико се не ради о међународном сукобу, то јест сукобу између држава, иста такође примењује, наводећи и које се све особе сматрају њом заштићене, међу којима лица која не учествују непосредно у оружаном сукобу (чл. 3., ст. 1., под 1.), али и сва она „лица која се, у случају сукоба или окупације, у било ком тренутку, и на било који начин, нађу у случају сукоба у власти стране у сукобу или окупацијске силе (чл. 4., ст. 1.)“, али „не и држављане државе која није везана конвенцијом (чл. 4., ст. 2.)“.

Дотична Конвенција, обзиром да су поједине категорије субјеката већ заштићене **I** и **II Женевском конвенцијом**, избегава у свом тексту таутологију, то јест непотребно понављање, што и јасно прописује, наглашавајући да се не односи на заштитне субјекте ове две конвенције (чл. 4., ст. 4.). Отуда ово мора да се поштује. Али такође и да прописана заштита отпада уколико има озбиљних повода да се верује, или се утврди, да се особа заштићена овом Конвенцијом бави неком од активности које погађају безбедност окупационе силе, нпр. шпијунажом или саботирањем (чл. 5., ст. 2.).

Женевска конвенције о заштити грађанских лица за време рата на јасан начин посебно забрањује [чланом 3., ставом 1., под 1 (а)] повреде живота и телесног интегритета, која формулација ову норму сврстава у категорију такозваних *примарних норми* међународног хуманитарног права, то јест и посматране Конвенције[466]. Такође прописује могућност да државе:

- као стране Стране уговорнице, још у време мира, могу да установе на својим територијама, те на окупираним територијама, ако за то постоји потреба, „санитетске зоне и зоне и места безбедности (чл. 14., ст. 1.)“, односно

- чим отпочне сукоб, као и у току његовог трајања, могу између себе да закључе споразуме о признавању оваквих места (чл. 14., ст. 2.), па и

- непосредно, или посредством неке неутралне државе или хуманитарне организације, предложе супротној страни стварање такозваних „неутрализованих зона“, обезбеђујући тако заштиту: рањеницима и болесницима, борцима и неборцима [чл. 15., ст. 1. (а)], али и грађанским

[466] При чему посебну а изричиту заштиту прописује, чланом 16., рањеницима и болесницима, немоћним особама али и бременитим женама.

лицима која не учествују у непријатељствима нити се одају каквој делатности војничке природе [чл. 15., ст. 1. (б)], коју могућност остварују формирањем писменог споразума о истом (чл. 15., ст. 2.).

Анализирана **IV Женевска конвенције о заштити грађанских лица за време рата** посебно пружа заштиту медицинским објектима (радом створеним наменским елементима животне средине), али, управо полазећи од тога да припадају категорији посебних наменских а неборбених објеката, прописује и да им се таква заштита укида за случај ако се ови обекти „употребе, поред њихових хуманитарних задатака, за вршење радњи штетних по непријатеља (чл. 19., ст. 1.)“. Али и да ова официјелна заштита престаје тек по упућивању такозване обавезне опомене у оквиру које мора да буде одређен и разуман рок за отклањање уоченог проблема и тек пошто та опомена остане без дејства (чл. 19., ст. 1.). При том само присуство рањеника и болесника, али и њиховог личног оружија и муниције, не сматрају се потребним и довољним условом за укидање ове заштите (чл. 19., ст. 2.[467]). Ова је заштита на правно-логички практично идентичан начин потом прописана те разрађена и „Чланом 20. – Поштовање и заштита особља грађанских болница“.

За заштитни објект ове Конвенције су, члановима 21. и 22., јасно одређени копнени, поморски те ваздушни транспорт рањених и болесних, још тачније, сва ова лица транспортована на дотичне начине, а тиме, аутоматски, као део укупног сложеног заштитног објекта, и сва средства намењена њиховом транспорту, а подложна војним дејствима, што у пракси значи њима угрожена или погођена.

IV Женевска конвенције о заштити грађанских лица за време рата јасно:

- прописује да се одговорном за поступање према заштићеним лицима сматра Страна у сукобу у чијој се власти ове особе налазе, што значи њено одговорно лице, или пак лица, при чему им је јасно забрањено да наређују или врше мере које проузрокују истребљења и телесне патње, без обзира да ли дотичне акте врше војна или цивилна лица (чл. 32.)[468];
- и посебно (чланом 33.) забрањује колективне репресалије, такође
- забрањује депортације, пресељења и евакуације (чланом 49., ст. 1.), осим уколико то не захтевају сама „безбедност становништва или императивни војни разлог (разлози) (чл. 49)“,
- забрањује окупирајућој Сили уништавање покретних и непокретних добара (истоименим чланом 53.), што значи радом створеним вредности па тако и животне средине, „добара која, појединачно или заједнички,

[467] Што су снаге које су бомбардовале болнички комплекс Мишовић (Београд, Дедиње) 1999.г., глатко превиделе, тиме јасно производећи инкриминсану последицу – смрт више лица која потпадају под заштиту ове као и претходно анализираних Женевских конвенција.

[468] Та забрана, по основу чл.. 32., “обухвата не само убиство, мучење, телесне казне, осакаћења имедицинске или научне опите које не захтева лечење заштићеног лица, него и све остале суровости, било да их чине цивилни службеници или војна лица”.

припадају приватним лицима, држави или јавним телима, друштвеним организацијама или задругама, изузев у случајевима у којима би та уништења била апсолутно неопходна ради извођења војних дејстава;

- забрањује интернирања лица на места нарочито изложена ратним дејствима (чл. 83., ст. 1.);
- прописује да услови смештаја интернираних морају да пруже адекватну а неопходну заштиту људи те из тог разлога објекти за интернацију не смеју да буду у нездравим областима или областима климатски опасним по интернирана лица (по основу чл. 85., ст. 1.);

Свим претходно образложеним *примарним*, то јест нормама којима уређује основна питања, права, обавезе али и договорности у вези заштите грађанских лица за време рата посматрана **IV Женевска конвенција** заштиту успоставља својеврсним казнено гарантујућим нормама, које често зовемо и секундарним нормама Хуманитарног права, то јест:

- „Чланом 146. – Кажњавање за повреду Конвенције“, којим се успоставља ова кривична заштита, али истовремено и дефинише састав самог, у суштини групног, заштитног објекта ове Конвенције“,
- „147. – Тешке повреде“, којима се исте дефинишу[469], при чему је и лаику, из цитираног текста норме, јасно да њен сложени заштитни објект обухвата не само живот и здравље човека, као и његова разноврсна права, већ и низ елемената које можемо да посматрамо и као природне и радом створене вредности животне средине, те
- „148.- Одговорност Страна уговорница“, путем које норме је јасно прописано да нико не може да буде ослобођен кривице уколико је одговорност утврдива, те да ниједна Страна уговорница нема право да од ове одговорности ослободи себе или ког другог субјекта, а нарочито не другу Страну.

У свим овим случајевима повреда **IV Женевска конвенције о заштити грађанских лица за време рата** јасно је да се ради о *свесном* и *вољном* извршавању *недозвољених радњи* и *произвођењу недозвољених последица*. Отуда, по најпре, вољном поступању одговорне особе (или одговорних особа, сетимо се статуса *наредбодавца* и оног *извршиоца*), те при том јасно испољеном присуству:

Dolus directus-a, то јест јасно и директно *испољене намере* оптуженог субјекта да се:

а.) *извршавањем* које од *забрањених радњи*, и

[469] А коу смо Вам норму већ образложили на претходним страницама књиге, у оквиру дела текста: **24.1. Приступ теоријско-практичком разматрању ратних злочина**.

б.) *произвођењем неке од забрањених последица*, не само повреде права грађанских лица за време рата[470],

чиме се уистину производи злочин из Члана 8., става 2., под (а) (I) **Статута Међународног кривичног суда** (вољно убијање), у вези са у претходној фусноти побројаним нормама, али и члановима 146. те 147. анализиране Конвенције;

Dolus indirectus-а (индиректног умишљаја), уколико је јасно утврђено да је оптужени, у намери да произведе последице по добра и права регулисана овом Конвенцијом био свестан да „при уобичајеном начину извођења посматраног деликта долази до такве (смртне) последице или последица (**Римски статут**, чл. 30., ст. 3.)“, то јест да се погађањем од стране **IV Женевске конвенције** заштићених: особа, начина поступања и/или материјалних вредности, у конкретним околностима производи и смртни исход по најмање једну особу; те

- *Dolus eventualis*–а (евентуалног умишљаја) као облика испољене намере починиоца да изврши „вољно убиство“, јер је, имајући намеру да изврши штогод забрањено по основу **IV Женевске конвенције**, знајући шта то може такође, мада не и сигурно, да произведе, оптужени пристао и на ту евентуалност, то јест последицу: смртни исход по најмање једну особу заштићену по основу **IV Женевске конвенције**. И у овом случају логичка разлика у односу на *dolus indirectus* исказује се у *евентуалности*, не и постојању извесности, да ће при извршавању каквог злочина као примарног циља деловања оптуженог, могуће али не и извесно да наступи и смртни исход по најмање једну посебно овом Конвенцијом заштићену особу.

[470] Већ свих обавеза, права и вредности на које се односе тзв. *примарне норме* напред у тексту анализираних чланова: 14., 15., 16., 19., 21., 22., 33., 49., 53., 83. и 85. **IV Женевске конвенције о заштити грађанских лица за време рата**.

26.3.
Ратни злочини „обимних разарања и присвајања туђе имовине који се не могу да оправдају војном потребом, и који су при том извршени незаконито и безобзирно“, као тешке повреде Женевских конвенција

По основу члана 8., става 2., под (а) **Статута Међународног кривичног суда** надлежност дотичног суда се протеже и на тешке повреде **Женевских конвенција**, од 12. августа 1949. Међу којим повредама, дословце, и на „обимно разарање и присвајање туђе имовине које се не може оправдати војном потребом, и која су при том извршена незаконито и безобзирно [чл. 8., ст. 2., (а), под (IV)][471]“.

Како видимо, творци Статута недвосмислено су одредили:

- *групни заштитни објект*, истовремено кључни елемент којим се одређује ова подгрупа правих међународних кривичних дела, на тај начин што су јасно прописали да се заштита пружа *елементима имовине*, али не било којим већ оним уже одређеним (отуда и заштићеним), путем такозваних *примарних норми*, путем којих, формално а јасно, добијају прецизно одређен статус и функцију унутар **I – IV Женевске конвенције**;
- *радњу*, тачније, *радње кривичних дела* (којима се може да изврши *обимно разарање* или пак *присвајање* туђе имовине), те
- *последице*, то јест остваривање:
    - *обимног разарања* и/или пак
    - *присвајања туђе имовине*, и то оних елемената имовине на које се односе примарне норме **I – IV Женевске конвенције**[472].

На овом месту Вас подсећамо да је већ и само разликовање наведених последица довољно да се уистину говори не о једном већ о различитим кривичним делима!

У овом нашем тексту такође Вас подсећамо да не сме да се, приликом анализирања конкретног случаја, испусти из вида још један логички а сложен елемент: Да се дотично „обимно разарање“, или пак „присвајање туђе имовине“, „не може оправдати војном потребом“, те да конкретно посматран ратни злочин

[471] Али, под извесним условима и члан 8., ст. 2., под (а) (III) **Статута Међународног кривичног суда**, али у вези са „Чл. 8., ст. 2., под (а) (IV) – Обимно разарање и присвајање имовине неоправдано војном потребом а изведено незаконито и из беса“.
[472] Јасно, и њихових пратећих анекса.

јесте „извршен на незаконит и безобзиран начин“[473]. Све су то елементи који кумулативно улазе у логичко биће посматраног деликта у сваком конкретном случају.

Како се у оквиру нашег истраживања бавимо питањима међународног кривичног права у функцији заштите еколошких права и вредности то нас посматрани члан 8., ст. 2., под (а) (IV) такође интересује, али нешто уже одређен него ли у самом **Римском статуту**. Наиме, ми пажњу превасходно усмеравамо на оне елементе сложеног заштитног објекта, што значи елементе норми *бланкетног логичког бића*, које се односе на јасно указано *обимно разарање*. Ово из једноставног разлога што се, пружајући заштиту њима као вредностима од значаја за човека, истовремено дотичним вредностима пружа заштита и као *радом створеним добрима* (вредностима) *животне средине*. А о којим се то вредностима ради одређују нам текстови **I – IV Женевске конвенције**.

Имајући у виду да нам о обимном разарању не говори само једна норма, већ низ чланова чак четири **Женевске конвенције**, приступајући размишљањима о дотичном разарању, говорећи о истом као ратном злочину, ми уистину не говоримо о једном међународном кривичном делу. Ово управо из разлога што нам бланкетни елементи лоцирани унутар њих, мада се добар број елемената ових норми у највећој мери (не и дословце) понавља кроз текстове **I – IV Женевске конвенције**, ипак појављују као елементи тог сложеног логичког мозаика. Мозаик који се, у финалу, по логици одређења логичког бића деликта, појављује не као један те исти деликт већ један мањи низ тих формално-правно али и логички различитих кривичних дела, што значи и као различита логичка бића посматраних међународно правно формално и суштински одређених норми материјалног кривичног права. На шта Вам овим указујемо?

Сваки од ових догађаја у реалности, иако има заједнички именитељ, то јест да погађа *материјалне вредности*, било *разарањем* или пак *отимањем*, већ самом чињеницом разликовања ових двеју врста *последица* јасно указује на правно-логичку могућност али и неопходност да се посматра у оквиру двеју донекле одвојених група дела. А даља анализа може да покаже и да нека два појединачно посматрана случаја, ма и припадали истој подгрупи, на пример дела којима је заједничко разарање, ипак имају и неке суштинске разлике. Али које? Јасно, управо оне које су им одређене примарним нормама посматраних Женевских конвенција и пратећих анекса. Отуда, управо полазећи од правне логике и методологије правних истраживања, и ми на такав начин посматрамо овај сложени скуп међународних кривичних дела. То јест полазећи од чл. 8., ст. 2., (а), под (IV) **Статута Међународног кривичног суда** дограђеног за конкретни случај валидним а неопходним бланкетима из поменутих конвенција и анекса. Зато у нашем разматрању ратних злочина „обимних разарања и присвајања туђе имовине

[473] Како је одређен унутар члана 8., става 2., под (а), те редним бројем (IV).

који се не могу да оправдају војном потребом, и који су при том извршени незаконито и безобзирно“ кренимо редом од **Прве** ка **Четвртој Женевској конвенцији**. Разуме се, и овде нас интересују:

- по најпре *материјални елементи* бића деликта, то јест:
  - *заштитни објект*, затим
  - *радња извршавања* деликта, али и
  - *средство* (или средстава) за извршавање посматраног деликта, као и
  - *место,* како *извршавања деликта* тако и *произвођења опасности* а нарочито *последице* или *последица*, што често јесте од круцијалног значаја за сагледавање логичког бића конкретно посматраног акта, те сама
  - сама произведена *опасност* или пак *последица*, односно *последице*, посматраног деликта, али је обавезно од значаја и
- такозвани *субјективни елемент*, то јест исказана (утврдива): 1. *свест,* и 2. *воља* оптуженог (претпостављеног) починиоца у вези:
  1. извршења кривичног дела, и
  2. произвођења могуће последице, или последица.

Отуда о томе, анализирајући улогу, значај и домет елемената могућих инкриминација којима је окосница члан 8., става 2., под (а), те редним бројем (IV) **Статута Међународног кривичног суда**, идемо редом, од **I** ка **IV Женевској конвенцији**, потом и пратећим анексима, логиком којом смо се у тексту већ послужили говорећи о злочину „вољног убијања“.

Ad 1.
Улога Женевске конвенције о побољшању положаја рањеника и болесника у оружаним снагама у рату (I Женевске конвенције) у формирању логичког бића ратног злочина „обимних разарања и присвајања туђе имовине који се не могу да оправдају војном потребом, и који су при том извршени незаконито и безобзирно”

I Женевска конвенција (**Женевска конвенција о побољшању положаја рањеника и болесника у оружаним снагама у рату**), како се то види из њеног наслова, јасно је усмерена на заштиту одређене категорије особа угрожених оружаним дејствима. Да би им пружила заштиту штити и разноврсне за то неопходне цивилне објекте, то јест материјална добра, која су, то је јасно, радом створене а јасно (прописано) наменски оријентисане вредности животне средине. Отуда проистиче и наша пажња усмерена на њихову казнено-правну заштиту. Посматрана Конвенција:

- својим чланом 19. (из реда такозваних примарних норми) забрањује напад на медицинске установе, самим тим и њихово уништавање, што јасно указује да им овом забраном додељује статус *заштитних објеката*, статус који је од кључног значаја и за сагледавање деликта из чл. 8., ст. 2., под (а), (IV) **Римског статута**, коме је ова норма **I Женевске конвенције** кључни, мада не и једини, бланкетни елемент,
- чланом 49. (такође из реда такозваних примарних норми) обавезује Високе стране уговорнице „да ће предузети сваку законодавну меру потребну ради прописивања одговарајућих кривичних санкција противу лица која су извршила или која су издала наређења да се изврши која од тешких повреда ове Конвенције“, што значи и повреду забране из члана 19., а
- чланом 50., ставом 1. доприноси успостављању заштите посматраних материјалних вредности на тај начин што међу тешким повредама на које се односи јасно одређује и уништење имовине уопште, отуда и непокретне медицинске имовине. Другим речима, одређује:

  радњу деликта (неопходну за уништавање), и

  последицу произашлу из радње, то јест само уништење, евентуално оштећење, јер је могуће да, иако је радња извршена, није наступила и последица која се очекује од такве радње.

Напред реченом ваља ваља додати и елементе уочене унутар **Првог допунског протокола уз Женевске конвенције (Протокола I)**, од 7. јуна 1977. године. Овај мултилатерални легислативни акт, регулишући поље опште заштите на коју се односи, чланом 12., ставом 1., јасно прописује да се његова заштита односи и на такозване санитетске јединице уопште, чиме се проширује одређење самог заштитног објекта посматране Конвенције[474], а ставом 2. да се односи и на цивилне санитетске јединице.

За нас је и у разматрању овог сета кривичних дела [чл. 8., ст. 2., под (а), (IV) **Римског статута**] од посебног значаја Део III **Првог допунског протокола уз Женевске конвенције**, који прописује да „у сваком оружаном сукобу право страна да бира методе и средства ратовања није неограничено (Чл. 35. - Основна правила, став 1.)“. На овај начин је ограничена могућност субјективног приступа деловању људи у оружаном сукобу.

Задржимо се за тренутак на питањима *субјективног приступа извршењу* посматраног деликта. Говорећи о било ком *ратном злочину*, па тако и „ратном злочину обимног разарања и присвајања туђе имовине који се не може да оправда војном потребом, а извршеном незаконито и безобзирно“, да би могли да осудимо неког извршиоца, неопходно је да у конкретном случају утврдимо и присуство

[474] Да поновимо већ речено.То нису само санитетске организације људи већ целина у коју улазе и:

а.) средства, те

б.) објекти јасно одређених санитетских функција.

његовог *вољног елемента*, као обавезног конститутивног елемента логичког бића посматраног деликта. Неопходно је да се утврди *присуство воље* оптуженог лица да се дотично дело изведе, те њиме произведе: *забрањена* и *кажњива последица*. То јест утврди:

- „издавање наређења“, што је *субјективан* а *намеран елемент* логичког бића посматраног злочина, те, кумулативно са њим,
- произвођење последице (или последица), из чл. 50., дотичне Конвенције.

Шта више, уколико је као *средство извршења*, а које увек ваља да се утврди, коришћен који забрањени метод или средство ратовања („Члан 35.- Основна правила“, Дела III **Протокола I Женевских конвенција** из 1949.г.) и тај елемент улази у логичко биће посматраног деликта. Тада се, наиме, и формално-правно ради о „ратном злочину обимног разарања и присвајања туђе имовине који се не може да оправда војном потребом, а извршеном незаконито и безобзирно“, из члана 8., ставом 2., под (а) (IV) **Римског статута** у вези прецизних бланкета из чланова 19. те 50. **I Женевске конвенције**, те, кумулативно са њима, члана 35. Дела III **Протокола I Женевских конвенција**, донетог 1977.г.

Чињеница да се ради о нападу на посебно правно заштићене објекте и организације (медицинске јединице, у оквиру којих постоје и овакви објекти), а која се могућност заштите обавезно мора да познаје и поштује током оружаних сукоба, упућује нас, при размишљању о субјективном елементу посматраног злочина:

- првенствено на такозвани *dolus directus*, то јест *испољене намере* оптуженог лица да се изврши овај забрањени напад, намере исказане:
    - било издавањем такве наредбе или пак
    - прихватањем и извршавањем дотичне наредбе;
- евентуално на такозвани *dolus indirectus* (индиректни умишљај), уколико је јасно утврђено да оптужени, у намери да произведе какву последицу (или последице) борбених дејстава није тежио и наношењу штете заштићеним (медицинским) објектима, али јесте био свестан да при уобичајеном начину извођења дејстава и условима терена (локације захваћене дејством) долази и до такве последице или последица (**Римски статут**, чл. 30., ст. 3.)“; шта више, овога су припадници оружаних формација, а по најпре регуларних оружаних формација било које државе, дужни да буду свесни, те се они и не могу бранити присуством *dolus indirectus*-а;
- али и могући *dolus eventualis* (евентуални умишљај), под условом да постоји вероватноћа да је у конкретном случају доносилац одлуке о извршавању злочина из члана 8., става 2., под (а) (IV) **Римског статута**, комплетираног логичког бића бланкетима из чланова 19. те 50. **I**

Женевске конвенције (евентуално и чл. 35. Дела III **Протокола I Женевских конвенција**), исто наредио да се изврши на тај начин што је себи поставио какав други примарни циљ, не првенствено да се изврши погађање „медицинске јединице“, али је доносећи такву одлуку истовремено пристао и на евентуално произвођење забрањеног разарања, то јест евентуалне пратеће последице оној првој коју је и хтео да произведе, да произведе какву последицу по војно дозвољену мету, па макар и такозвану дозвољену последицу по њу.

Само коришћење оружија, као и код ратног злочина вољног убијања, може бити испољено и као коришћење забрањеног борбеног средства (средстава) и метода. Отуда и сваки документ који их путем својих норми као такве одређује, пружа додатне бланкетне елементе за потпуну изградњу логичког бића ратног злочина из члана 8., става 2., под (а) (IV) **Римског статута**.

Ad 2.
Улога Женевске конвенције о побољшању положаја рањеника, болесника и бродоломника оружаних снага на мору (II Женевске конвенције) у формирању логичког бића ратног злочина „обимних разарања и присвајања туђе имовине који се не могу да оправдају војном потребом, и који су при том извршени незаконито и безобзирно”

Како **I** тако и **II Женевска конвенција** (о побољшању положаја рањеника, болесника и бродоломника оружаних снага на мору) изричито прописује да ће се примењивати на оне сукобе:

1. формално објављене између двеју или више држава, али и
2. у оквиру којих најмање једна страна, то јест држава, није признала ратно стање (чл. 2., ст. 1.),
3. када је остварена окупација дела или целине територије неке државе[475] (чл. 2., ст. 2.), па и када је то учињено тако што окупаторске снаге нису наилазиле на оружани отпор;
4. у оквиру којих најмање једна од страна учесница није држава Страна **II Женевске конвенције**, али једна или више учесница сукоба то јесте (чл. 2., ст. 3.).

[475] А што не значи и да је тиме сама посматрана држава престала да постоји па чак ни да функционише. Сетимо се само повлачења Краљевине Србије у Првом светском рату, на терен Краљевине Грчке,те њеног даљег функционисања (путем деловања: војске, здравства, школства, полиције, судства, банкарског система и валуте, дипломатије...).

Све речено важи и за оне стране које учествују у сукобу који нема карактер међународног сукоба (чл. 3., ст. 1. **II Женевске конвенције**).

При том читав низ других, такође примарних норми, из чланова: 5., 20., 23., те 36., како смо то објаснили у Поглављу 13, под 13.8.3., доприноси заштити посебних а јасно одређених вредности, што значи прецизираних објеката заштите, али их сам члан 23. јасно одређује, као „установе које се налазе на обали и које имају право на заштиту **Женевске конвенције о побољшању положаја рањеника и болесника у оружаним снагама у рату**, од 12. августа 1949.г.“, а које јесу, јасно је, радом створене наменске вредности животне средине

Такође немамо право да превидимо и обавезу заштите *природних вредности животне средине* од могућих последица које произилазе из чињенице пропуштања обавезне асанације терена погођених борбеним дејствима (види чл. 20. **II Женевске конвенције**).

Посматрана **II Женевска конвенција**, формирајући и такозване *секундарне норме* (Глава VIII – О сузбијању злоупотреба и повреда) обавезала је Стране уговорнице и на:

- прописивања кривичних санкција за лица која су извршила, или која су издала наређења да се изврши, која од повреда норми ове Конвенције (чл. 50., ст. 1.),
- извођење осумњичених „пред сопствене судове, без обзира на њихово држављанство (чл. 50., ст. 2.)“, те, такође и
- прописивање кривичних санкција као гараната поштовања ове Конвенције (чл. 51.).

Самим тим је јасно формулисан формални а материјално правни основ, у суштини пакет бланкетних елемената, за формирање како формалног тако и практички дефинисаног логичког бића за ратни злочин из члана 8., става 2., под (а) (IV) **Римског статута**, то јест „злочин обимних разарања и присвајања туђе имовине који се не могу да оправдају војном потребом, и која су при том извршена незаконито и безобзирно“.

Шта више чланом 51. јасно су дефинисане *тешке повреде* (дакле истовремено и *радње* али и *последице*) на које се односи успостављена заштита. Дословце „уништење или присвајање имовине које није оправдано војним потребама и које је извршено у великим размерама и на недозвољен и самовољан начин“.

На шта нам анализа још указује? Пре свега на:

- *место где се једино може да сматра да је извршена радња овог међународно одређеног кривичног дела*, а то је „обала мора“, што подразумева и океанску обалу;
- *обавезно присуство вољног елемента*, као и код свих других кривичних дела, а да би уопште могли да говоримо о почињењу „злочина обимних

разарања и присвајања туђе имовине који се не могу да оправдају војном потребом, и која су при том извршена незаконито и безобзирно“, вољног елемента које карактерише:

- *издавање наредбе*, што подразумева *њено вољно формирање*, а за предузимање радње (или радњи) неопходне за произвоће неке од забрањених последица из **II Женевске конвенције**, то јест атака на најмање један од елемената укупног заштитног објекта ове Конвенције (из чл. 5.), чиме се јасно одређује врста починиоца деликта - *наредбодавац* (чл. 50., ст. 1. **II Женевске конвенције**),
- *вољно извођење дотичне наредбе*, што значи *извођење забрањене радње* (или радњи) из **II Женевске конвенције**, а чиме се означава *извршилац кажњивог дела*; али и

- *вољно произвођење забрањених последица*, то јест извођење неке од борбених активности којом се производи „злочин обимних разарања и присвајања туђе имовине који се не могу да оправдају војном потребом, и која су при том извршена незаконито и безобзирно“.

На овом месту Вас упозоравамо да, полазећи од члана 4. **II Женевске конвенције**, јесте успостављена једна формално-правна разлика која се често превиђа између **I** и **II Женевске конвенције**. Наиме, **II Женевска конвенција** јасно прописује кога сматра *извршиоцем* аката које забрањује. А то су *искључиво припадници поморских снага*, док уколико у акту учествује и неко лице припадник копнених трупа тада оно одговара по основу норми **I Женевске конвенције**. Обзиром да је техника у међувремену напредовала сада поморске трупе могу бити састављене и од елемената ракетних те ваздухопловних снага и средстава, што значи да и они (нпр. са ракетних лађа и подморница те носача авиона) потпадају под **II Женевску конвенцију**.

Уколико се испуне сви ови побројани услови за формирање логичког бића кривичног дела тада се, формално и материјално правно посматрано, ради о деликту који припада групи „ратних злочина“, подгрупи „уништење или присвајање имовине које није оправдано војним потребама и које је извршено у великим размерама и на недозвољен и самовољан начин“, из члана 8., става 2., под (а) (IV) **Статута Међународног кривичног суда** у вези са члановима: 2., 3., 5., 20., те 50. **II Женевске конвенције**, као његовим бланкетима.

Говорећи о „уништењу или присвајању имовине које није оправдано војним потребама и које је извршено у великим размерама и на недозвољен и самовољан начин“ у обавези смо да у сваком конкретном случају сагледамо и *кривицу наредбодавца*, али и *извршиоца*, конкретно посматраног кривичног дела. Из саме природе овога кривичног дела, тачније његовог формално-правног одређења, јасно је да наредбодавац, или пак извршилац, конкретно посматраном деликту може да приступи само са кривицом, то јест:

- *директно се оријентишући* на:
    - забрањену радњу (или радње),
    - заштићене објекте, те
    - последицу, или последице,

што су елементи такозваног *dolus directus*-а - директно *испољене намере* оптуженог лица да се изврши овај забрањени напад; или пак

- да је дело извршено уз могуће исказани *dolus eventualis,* јер оптужени јесте био свестан или је и морао да буде свестан (а као официр, или подофицир, и јесте био обавезан да буде свестан) да „при уобичајеном начину извођења посматраног деликта може, али и не мора, да дође до које друге, такозване *евентуалне последице*. А то је у овом случају произвођење „уништења... `имовине које није оправдано војним потребама и које је извршено у великим размерама и на недозвољен и самовољан начин“.

А о томе какве везе може да има са еколошком димензијом, или димензијама, објаснили смо унутар дела текста означеном као 24.2.2. под Ad 1.

Ad 3.
Улога IV Женевске конвенције - Конвенције о заштити грађанских лица за време рата у формирању логичког бића ратног злочина „обимних разарања и присвајања туђе имовине који се не могу да оправдају војном потребом, и који су при том извршени незаконито и безобзирно”

Излажући о ратном злочину исказаном као „обимном разарању“ и „присвајању туђе имовине“, а који се „не може да оправда војном потребом, и који је при том извршен незаконито и безобзирно“, указујући на његове основне структурне елементе, подсећамо да се за овај деликт, као такозване примарне норме, могу да посматрају поједини чланови **I**, **II** те **IV**, али не и **III Женевске конвенције**. О **I** и **II Женевској конвенцији** смо већ излагали али је потребно да укратко укажемо на за нашу тему битне елементе и из **IV Женевске конвенције**.

Шта је за нас битно, из дотичне **IV Женевске конвенције**, у разматрању улоге и значаја елемената међународног кривичног права у функцији заштите еколошких права и вредности? Пре свега ваља знати да ова Конвенција, у основи пружајући заштиту свим „лицима која не учествују непосредно у непријатељствима (чл. 3., ст. 1., под 1.)“, да би таква заштита заживела, формално заштиту пружа и:

- „зонама и мерама безбедности (чланом 14.)“ те
- „неутрализованим зонама (чланом 15)“.

Појаснимо.

IV Женевска конвенције о заштити грађанских лица за време рата прописује могућност да државе:

- као Стране уговорнице, још у време мира, могу да установе на својим територијама, те на окупираним територијама, ако за то постоји потреба, „санитетске зоне и зоне и места безбедности (чл. 14., ст. 1.)“, те да
- чим отпочне сукоб као и у току његовог трајања, могу између себе да закључе споразуме о признавању оваквих места (чл. 14., ст. 2.), па и
- непосредно, или подсредством неке неутралне државе или хуманитарне организације, предложе супротној страни стварање такозваних „неутрализованих зона“, обезбеђујући тако заштиту:
  - рањеницима и болесницима, борцима и неборцима [чл. 15., ст. 1. (а)], али и
  - грађанским лицима која не учествују у непријатељствима нити се одају каквој делатности војничке природе [чл. 15., ст. 1. (б)],

  коју могућност остварују формирањем писменог споразума о истом (чл. 15., ст. 2.).

Шта је тиме уистину заштићено? Сасвим јасно:

1. прецизно дефинисан и јасно *а хуманитарно намењен простор*, те
2. објекти од хумануитарног значаја, то јест сами *елементи природних и радом створених вредности животне средине од хуманитарног значаја*.

Анализирана **IV Женевска конвенције о заштити грађанских лица за време рата** посебно пружа заштиту медицинским објектима (радом створеним наменским елементима животне средине), али, управо полазећи од тога да припадају категорији посебних наменских а неборбених објеката, прописује и да им се таква заштита укида за случај ако се ови обекти „употребе, поред њихових хуманитарних задатака, за вршење радњи штетних по непријатеља (чл. 19., ст. 1.)“. Но, не смемо да испустимо из вида да је формално јасно одређено да ова официјелна заштита престаје тек:

- по упућивању такозване *обавезне опомене* у оквиру које мора да буде одређен и разуман рок за отклањање уоченог проблема и тек
- пошто та опомена остане без дејства (чл. 19., ст. 1.).

При том, а то посебно наглашавамо, само присуство рањеника и болесника, али и њиховог личног оружија и муниције, не сматрају се потребним и довољним условом за укидање ове заштите (чл. 19., ст. 2.[476]). Ова је заштита на правно-

[476] Што су снаге које су бомбардовале болнички комплекс Мишовић (Београд, Дедиње) 1999.г., глатко превиделе, тиме јасно производећи инкриминсану последицу – смрт више лица која потпадају под заштиту ове као и претходно анализираних Женевских конвенција.

логички практично идентичан начин потом прописана те разрађена и „Чланом 20. – Поштовање и заштита особља грађанских болница“.

За *заштитни објект* ове Конвенције су, члановима 21. и 22., јасно одређени копнени, поморски те ваздушни транспорт рањених и болесних, још тачније, сва ова лица транспортована на дотичне начине, а тиме, аутоматски, као део укупног сложеног заштитног објекта, и сва средства намењена њиховом транспорту а подложна војним дејствима, што у пракси значи њима угрожена или погођена.

IV Женевска конвенције о заштити грађанских лица за време рата јасно:

- прописује да се одговорном за поступање према заштићеним лицима сматра Страна у сукобу у чијој се власти ове особе налазе, што значи њено одговорно лице, или пак лица, при чему им је јасно забрањено да наређују или врше мере које проузрокују истребљења и телесне патње, без обзира да ли дотичне акте врше војна или цивилна лица (чл. 32.)[477];
- и посебно (чланом 33.) забрањује колективне репресалије, такође
- забрањује депортације, пресељења и евакуације (чланом 49., ст. 1.), осим уколико то не захтевају сама „безбедност становништва или императивни војни разлог (разлози) (чл. 49)“,
- забрањује окупирајућој Сили уништавање покретних и непокретних добара (истоименим чланом 53.), што значи радом створеним вредностима па тако и животне средине, „добара која, појединачно или заједнички, припадају приватним лицима, држави или јавним телима, друштвеним организацијама или задругама, изузев у случајевима у којима би та уништења била апсолутно неопходна ради извођења војних дејстава;
- забрањује интернирања лица на места нарочито изложена ратним дејствима (чл. 83., ст. 1.);
- прописује да услови смештаја интернираних морају да пруже адекватну а неопходну заштиту људи те из тог разлога објекти за интернацију не смеју да буду у нездравим областима или областима климатски опасним по интернирана лица (по основу чл. 85., ст. 1.);

Свим претходно образложеним *примарним*, то јест нормама којима уређује основна питања, права, обавезе али и договорности у вези заштите грађанских лица за време рата посматрана **IV Женевска конвенција** заштиту успоставља својеврсним казнено гарантујућим нормама, које често зовемо и секундарним нормама Хуманитарног права, то јест:

[477] Та забрана, по основу чл. 32., “обухвата не само убиство, мучење, телесне казне, осакаћења имедицинске или научне опите које не захтева лечење заштићеног лица, него и све остале суровости, било да их чине цивилни службеници или војна лица”.

- „Чланом 146. – Кажњавање за повреду Конвенције“, којим се успоставља ова кривична заштита, те
- „147. – Тешке повреде“, међу којим су повредама, дословце наведене, што значи формално-правно јасно одређене, и све оне радње којима се врши „уништавање и присвајање имовине које није оправдано војним потребама и које се врши у великом обиму на недопуштен и самовољан начин“.

У свим овим случајевима повреда **IV Женевска конвенције о заштити грађанских лица за време рата** јасно је да се ради о *свесном* и *вољном* извршавању *недозвољених радњи* и *произвођењу недозвољених последица*. Отуда, по најпре, вољном поступању одговорног физичког лица, те при том јасно испољеном присуству:

Dolus directus-а, то јест јасно и директно *испољене намере* оптуженог субјекта да се:

а.) *извршавањем* које од *забрањених радњи*, и
б.) *произвођењем неке од забрањених последица*,

те тиме уистину изврши „ратни злочин обимног разарања“ а који се „не може да оправда војном потребом, и који је при том извршен незаконито и безобзирно“, то јест злочин прописан чланом 8., става 2., под (а) (IV) **Статута Међународног кривичног суда** у вези са члановима: 14 (1), 14 (2), 15 (1) (а), 15 (1) (б), те 15 (2) **IV Женевске конвенције о заштити грађанских лица за време рата**;

- *Dolus indirectus*-а (индиректног умишљаја), уколико је јасно утврђено да је оптужени, у намери да произведе последице по какву оправдану (правно дозвољиву) војну мету био свестан да „при уобичајеном начину извођења као и конкретним околностима (нпр.: терена, саобраћајних мрежа, градњи...) долази и до међународно правно недозвољене последице, или последица[478], то јест да се погађањем од стране **IV Женевске конвенције** заштићених простора и/или материјалних вредности, у конкретним околностима производи и забрањено разарање; те
- *Dolus eventualis*–а (евентуалног умишљаја) као облика испољене намере починиоца да изврши какву војну радњу, иако постоји могућност, мада не и извесност, да се њеним извршењем произведе и забрањена последица, то јест недозвољено разарање поростора и добара посебно заштићених **IV Женевском конвенцијом**. И у овом случају логичка разлика у односу на *dolus indirectus* исказује се у *евентуалности*, не и постојању извесности, да ће при настојању да се постигне какав примарни циљ, могуће али не и извесно, да наступи и последица, то јест забрањено разарање.

[478] Види **Римски статут**, чл. 30., ст. 3.

Ad 4.
Заједнички елементи и уочене формално-правне и објективне разлике између логичких бића ратних злочина обимних разарања комплетираних елементима I, II и IV Женевске конвенције

Финализујући анализу ратних злочина исказаних као „обимна разарања и присвајања туђе имовине који се не могу да оправдају војном потребом, и који су при том извршени незаконито и безобзирно", а о којима смо говорили на претходним страницама (у оквиру дела текста под 24.2.2., његових делова: Ad 1 - Ad 3), на овом месту сматрамо да је логично да укажемо и на неке њихове:

- заједничке елементе, али и
- уочене формално-правне и објективне разлике.

Објаснимо.

1. *<u>извршилац</u> ратног злочина обимног разарања* [чл. 8., става 2., под (а) (IV) **Статута Међународног кривичног суда**], може бити:
    - по основу **I Женевске конвенције** само припадник копнених снага, а
    - по основу **II Женевске конвенције** искључиво припадник поморских снага,
2. *<u>место наступања последице</u>*(а) посматраног ратног злочина, по основу:
    - **I Женевске конвенције** је било које место, али само на копну, а
    - **II Женевске конвенције** искључиво на обали мора или окена, било обали копна или острва,
3. *<u>последица</u>* је исто дефинисана, као „обимно разарање", што је заједнички елемент за формирање логичких бића по основу све три анализиране **Женевске конвенције**, али је разлика уочива када се анализира
4. *<u>заштитни објект</u>*, јер:
    - је **заштитни објект** за **I** и **II Женевску конвенцију**, полазећи од усмерености радње, једнако одређен, самом *радњом обимног разарања радом створених вредности*, али радом створених а јасно наменски (хуманитарно) одређених вредности, пре свега од медицинског значаја, али се
    - заштитни објект **IV Женевске конвенције** разликује од оног **I** и **II Женевске конвенције**, зато што обухвата не само забрану произвођења последица:

- по медицински оријентисане елементе радом створених вредности (што регулише „Чл. 18. – Поштовање и заштита грађанских болница“), већ и
- по установе намењене за збрињавање и васпитавање деце (Чл. 50. – Брига и старање о деци), али и
- по покретна и непокретна добра уопште (Чл. 53. - Забрана уништавања добара), дакле покретне и непокретне елементе који се сматрају елементима имовине физичких и правних лица, укључујући и државе, а нису намењени за извођење оружаних операција,

што је по правно-логичком обиму далеко обухватније одређење заштитног објекта, али тиме и самог логичког бића деликта базираног на члану 8, ставу 2, под (а) (IV) **Статута Међународног кривичног суда** у вези са члановима: 18., 50, те 53. **IV Женевске конвенције о заштити грађанских лица за време рата**.

Ad 5.
Улога Допунских протокола уз Женевске конвенције од 12. августа 1949.г. о заштити жртава међународних оружаних сукоба у формирању логичког бића ратног злочина „обимних разарања и присвајања туђе имовине који се не могу да оправдају војном потребом, и који су при том извршени незаконито и безобзирно”

Размишљајући о могућим облицима испољавања ратних злочина „обимних разарања и присвајања туђе имовине који се не могу да оправдају војном потребом, и који су при том извршени незаконито и безобзирно[479]”, поред сагледавања елемената **Женевских конвенција из 1949.г**., као најзначајнијих њихових материјано-правних основа, неопходно је, зарад форнирања свеукупних логичких бића ових деликата, да пажњу усмеримо и на такозване допунске протоколе ових конвенција. Управо имајући у виду да је и њих ратификовао велики број држава, а да дотични легислативни акти доприносе даљњем и детаљнијем прецизирању заштитних објеката, те радњи и средстава извршења, али и нежељених, отуда и забрањениих последица. Зато кренимо логичким редом њиховог сагледавања и разумевања.

[479] Види члан 8., став 2., под (а) (IV) **Статута Међународног кривичног суда**.

Ad 5a
Улога Првог допунског протокола уз Женевске конвенције од 12. августа 1949.г. о заштити жртава међународних оружаних сукоба

Улазећи у анализу улоге **Првог допунског протокола уз Женевске конвенције од 12. августа 1949.г. о заштити жртава међународних оружаних сукоба** у формирању логичког бића ратног злочина „обимних разарања (и присвајања) туђе имовине који се не могу да оправдају војном потребом, и који су при том извршени незаконито и безобзирно" на старту подсећамо да је (по основу „Члана 48. - Основно правило)" Странама прописана обавеза да „у свако доба праве разлику између цивилног становништва и бораца и између цивилних објеката и војних објеката и да, сходно томе, усмере своје војне операције само против војних објеката". „Одредбе овог Протокола у погледу напада примењују се на све нападе („Чл. 49. – Дефиниције напада и домашаји примене", ст. 2.)" и то „на копнено, ваздушно или поморско ратовање које може погодити цивилно становништво, појединце цивиле или *цивилне објекта* на копну. Оне се даље примењују на све нападе са мора или из ваздуха на објекте на копну, али који иначе не дирају у правила међународног права која се примењују у оружаним сукобима на мору или у ваздуху (чл. 49., ст. 3.)". Дотичним одредбама „допуњују се правила о хуманитарној заштити садржана у **IV Женевској конвенцији**, нарочито у Делу II те конвенције, и у другим међународним споразумима који обавезују високе стране уговорнице, као и друга правила међународног права „која се односе на заштиту цивила или цивилних објеката на копну, на мору или у ваздуху против дејстава непријатеља (чл. 49., ст. 4.)".

Говорећи, у оквиру претходних поглавља ове књиге о такозваним примарним нормама међународног хуманитарног права, па тако и елементима **I допунског протокола уз Женевске конвенције** из 1949.г., указали смо и на значај његовог члана 51. На овом месту подсећамо да је (по основу „Члана 51. – Заштита цивилног становништва") јасно забрањено нападање „без избора циљева (чл. 51., ст. 4.)", то јест:

> „(а) напади који нису усмерени на одређени војни објекат;
> (б) напади при којима се примењује метод или користи средство борбе који не могу бити управљени на одређен војни објект; или
> (ц) напади приликом којих се примењује метод или користи средство борбе чије се дејство не може ограничити онако како је то предвиђено овим протоколом;

те, према томе, у сваком таквом случају напади су такве природе да погађају војне објекте и цивиле и цивилне објекте без разликовања". Шта више, ставом 5. овог

члана[480], јасно су проскрибоване „следеће врсте напада... извршене без избора циљева:

(а) напад бомбардовањем било којом методом или средствима којима се низ јасно одређених и различитих војних објеката у неком граду, селу или у другој зони која садржи сличну концентрацију цивила и цивилних објеката третира као један војни објект; и

(б) напад од којег се може очекивати да ће изазвати успутне губитке цивилних живота, повреде цивила, штете на цивилним објектима или комбинацију ових дејстава, која би била несразмерно велика у односу на конкретну и непосредну војну предност која се предвиђа“.

А „Члан 52. – Општа заштита цивилних објеката“ јасно прописује обавезу заштите свим цивилним објектима (чл. 52., ст. 1.), ограничавајући могућност напада само „на војне објекте (чл. 52., ст. 2.)“. При том се посебно пружа заштита културним објектима и храмовима[481], а да се овом нормом ни у чему „не дирају одредбе **Хашке конвенције за заштиту културних добара у случају оружаних сукоба** (чл. 53., ст. 1., прва реченица, **I допунског протокола уз Женевске конвенције**)“.

Шта више, како смо то већ објаснили у делу текста под бр. 13.8.6., пружена је и:

- „Заштита објектима неопходним да би цивилно становништво опстало (чл. 54. I допунског протокола)“, али и
- „Заштита природне околине (чл. 55.)“ те
- „Заштита грађевина и инсталација које садрже опасне силе (чл. 56.)“,

из ког разлога је уведена и обавеза „предострожности при нападу (чланом 57.).

Имајући у виду напред речено, као и „Члан 85. – Сузбијање повреда овог Протокола[482]“, а којим је чланом посебно пружена заштита:

- не само цивилима већ и *цивилним објектима* [дефинисаних чланом 57., ставом 2., под (а) (III) овог Протокола], али и
- *грађевинама и инсталацијама које садрже опасне силе* [из чл. 57. става 2., под (а) (III)], као и (прим B.J.)
- *небрањеним местима* и *демилитаризованим зонама* [чл. 57. става 2., под (д)],
- како то дефинише члан 85., својим ставом 4., под (д): јасно видљивим историјским споменицима, као и уметничким делима, а такође и местима за верске обреде, који представљају културно или духовно

[480] Како смо то објаснили унутар ове књиге, у делу текста под бр. 13.8.6. - Допунски протоколи I и II уз Женевску конвенцију о заштити грађанских лица за време рата.
[481] Члан 53. - Заштита културних објеката и храмова, **I допунског протокола уз Женевске конвенције**.
[482] А што смо већ детаљно објаснили у делу текста књиге, насловом под бројем 13.8.6.

наслеђе народа, а којима је пружена посебна заштита путем специјалних аранжмана, на пример у оквиру надлежне међународне организације, за предмет напада, што има за последицу њихово разарање у великим размерама.

При том, како смо то већ нагласили, члан 85. (ставом 5.) јасно прописује да ће се тешке повреде ових инструмената сматрати за ратне злочине!

Из напред објашњеног постаје јасно да се „ратни злочин обимног разарања“, из члана 8., става 2., под (а) (IV) **Статута Међународног кривичног суда**“ може и мора да посматра не као једно већ неколико сложених међународних кривичних дела (сложених логичких бића), произашлих из повреде члана 85. **I допунског протокола уз Женевске конвенције**, што подразумева стварност деликата чија се *логичка бића* формално могу да дефинишу (алтернативно али и кумулативно), као „ратни злочин обимног разарања“ из 8., става 2., под (а) (IV) **Статута Међународног кривичног суда**, разарања које погађа:

1. *„заштиту објеката неопходних да би цивилно становништво опстало* (чл. 54. **I допунског протокола**)“, што формално-правно значи да се у таквом конкретном случају ради о „ратном злочину обимног разарања објеката неопходних да би цивилно становништво опстало“, из члана 8., става 2., под (а) (IV) **Статута Међународног кривичног суда** у вези чл. 85, **I допунског протокола уз Женевске конвенције**, из 1949.г. (секундарне, то јест казнене норме), те дотичног чл. 85. у вези примарне норме из чл. 54. овог протокола;
2. формално успостављену *„заштиту природне околине* (чл. 55. **I допунског протокола**.)“, што у овом случају значи да се ради о „ратном злочину обимног разарања елемената животне средине“, као посебно одређеном заштитном објекту, дакле о међународном кривичном делу из члана 8., става 2., под (а) (IV) **Статута Међународног кривичног суда** у вези члана 85, **I допунског протокола уз Женевске конвенције**, из 1949.г., а који је базиран на *примарној норми* члана 55. **I допунског протокола уз Женевске конвенције**, из 1949.г., која јасно формално-правно успоставља заштиту природне околине, то јест одређује их као објекте заштите; те
3. *„заштиту грађевина и инсталација које садрже опасне силе* (чл. 56. посматраног протокола)“, те се отуда ради о „ратном злочину обимног разарања објеката грађевина и/или инсталација које садрже опасне силе“, из члана 8., става 2., под (а) (IV) **Статута Међународног кривичног суда** у вези члана 85, **I допунског протокола уз Женевске конвенције**, из 1949.г., а коме је *примарна норма* (материјално-

правни основ) сам члан 56. **I допунског протокола уз Женевске конвенције**, из 1949.г.,

а што су, као што смо увидели, међународна кривична дела којима, иако свима може бити исти наредбодавац да се изврше, сам заштитни објект јесте посебно формално-правно дефинисан. Тачније речено, формално-правно су дефинисана *три различита објекта*, а који су истовремено и *нападни* и *заштитни објекти*! Отуда се уистину и ради о три деликта, а не једном међународном кривичном делу. Тачније речено међународним кривичним делима јасно дефинисаних а међусобно различитих елемената логичких бића, управо по основу јасно формално-правно наведених а различитих нападних те заштитних објеката. И то не само заштићеним природним елементима животне средине већ и оним радом створеним, међу којима су посебно издвојена она добра које карактерише садржавање опасних сила.

У свим, кроз претходне пасусе објашњеним, случајевима повреда **Првог допунског протокола уз Женевске конвенције од 12. августа 1949.г.** јасно је да се ради о *свесном* и *вољном:*

- извршавању *недозвољених радњи* и
- *произвођењу недозвољених последица*,

отуда јасном присуству *криминалне воље*, испољене, алтернативно, као:

Dolus directus, то јест *директно испољене намере* оптуженог субјекта да се:

а.) *изврши* које од *забрањених радњи*, и тиме
б.) *произведе нека, или неке, од забрањених последица*,

те тиме изврши неки од претходно објашњених облика „ратног злочина обимног разарања“, таквог који се „не може да оправда војном потребом, и који је при том извршен незаконито и безобзирно“, што значи воље да се изврши неки од ратних злочина дефинисан, кумулативно, чланом 8., става 2., под (а) (IV) **Статута Међународног кривичног суда** у вези чл. 85, **I допунског протокола уз Женевске конвенције**, из 1949.г. и његових алтернативних бланкета, из дотичног протокола, то јест из:

- чл. 54. овог Протокола, што значи: „ратни злочин обимног разарања објеката неопходних да би цивилно становништво опстало“,
- чл. 55., то јест „ратни злочин обимног разарања елемената животне средине“, те
- члана 56. **I допунског протокола уз Женевске конвенције**, то јест „ратни злочин обимног разарања објеката грађевина и/или инсталација које садрже опасне силе“;

Dolus indirectus (индиректни умишљај), уколико је јасно утврђено да је оптужени, у намери да произведе последице по какву оправдану (правно

дозвољиву) војну мету био свестан да „при уобичајеном начину извођења као и конкретним околностима (нпр.: терена, саобраћајних мрежа, градњи...).. долази и до међународно правно недозвољене последице, или последица, то јест да се погађањем од стране **Првог допунског протокола уз Женевске конвенције од 12. августа 1949.г** заштићених простора и/или материјалних вредности, у конкретним околностима, и по основу *dolus indirectus*-а, производи и нека од три различите, а претходно обајшњене, последице, то јест неки од три облика ратног злочина забрањеног разарања; те

- *Dolus eventualis* (евентуални умишљај), који се и код ове групе деликата такође може да испољи, то јест као облик намере починиоца да изврши какву војну радњу, иако постоји могућност, али не и извесност, да се са дотичном радњом произведе и забрањена последица, то јест недозвољено разарање простора и добара посебно заштићених **Првим допунским протоколом уз Женевске конвенције од 12. августа 1949.г**. И у овом случају логичка разлика у односу на *dolus indirectus* исказује се у *евентуалности*, не и постојању извесности, да ће при настојању да се постигне какав примарни циљ, могуће али не и извесно, да наступи и последица, то јест забрањено разарање.

Ad 5b

Улога Другог допунског протокола уз Женевске конвенције од 12. августа 1949.г. о заштити жртава немеђународних оружаних сукоба у формирању логичког бића ратног злочина „обимних разарања и присвајања туђе имовине који се не могу да оправдају војном потребом, и који су при том извршени незаконито и безобзирно”

Анализирајући елементе међународног кривичног права у светлу функције заштите еколошких вредности, права, обавеза и одговорности, наша пажња ваља да се усмери не само на елементе **Женевских конвенција** (из 1949.г.), те њиховог **I допунског протокола**, формираног са циљем заштите жртава међународних оружаних сукоба, већ и **II допунског протокола** (од 8. јуна 1977.г.[483]) усмереног на међународно-правну заштиту права човека од опасности и последица које произилазе из оружаних сукоба који нису међународног карактера[484].

II допунски протокол уз Женевске конвенције из 1949.г. поседује неколико такозваних *примарних норми* којима формира специфичне бланкете - елементе

[483] **Допунски протоколуз Женевске конвенције од 12. Августа 1949. године о заштити жртава немеђународних оружаних сукоба (Протокол II)**.

[484] Како је то речено на самом старту, унутар Преамбуле **II допунског протокола уз Женевске конвенције из 1949.г**.

материјално-правних основа за члан 8., ст. 2., под (а) (IV) **Статута Међународног кривичног суда**, то јест на казнено-правну заштиту од обимних разарања. И то на један мањи скуп овим протоколом дограђених логичких бића специфичних кривичних дела. Пре свега допуњених елементима бланкета, и то:

- из чланова: 1., 14., 15., 16., те 17., као примарних норми **II допунског протокола**[485], те
- из члана 6. **II допунског протокола**, у суштини такозване секундарне (казнено-правне) норме, јасно усмерене на „гоњење и кажњавање за кривична дела у вези са оружаним сукобом (чл. 6., ст. 1.)“, што правно-логички значи на гоњење и кажњавање за дела почињена контра нормама овог легислативног акта међународног права, то јест, посматрајући из еколошко-правног угла, дела почињена контра нормама из претходно наведених чланова: 1., 14., 15., 16., те 17., овог Протокола.

На самом старту **II допунски протокол** јасно одређује да, иако се оријентише на *немеђународне оружане сукобе* под њима не подразумева оне унутар самих суверених држава (чл., 1., ст. 2.). Овај детаљ је битан и када приступамо анализи има ли, или нема, бланкетних елемената за процесно правни третман могућег случаја „обимног разарања“, из члана 8., ст. 2., под (а) (IV) **Статута Међународног кривичног суда**.

А ако дођемо до закључка да формално-правно има места разматрању могућег случаја „обимног разарања“, а на бази и елемената из **II допунског протокола**, тада смо уистину усмерени на уочавање елемената не једног већ неколико правно-логички, али отуда и материјалн-правно те формално-правно различитих нападних а истовремено и заштитних објеката оваквих радњи „обимног разарања“. То једноставно значи и разликовања различитих кривичних дела, обзиром на њихове јасно диференциране нападне и заштитне објекте, њих три, а поједине колегинице и колеге би можда истакле чак и четири таква нападна а заштитна објекта. Отуда их редом и анализирамо како следи.

[485] О којима је већ било речи у делу текста ове књиге (под бр. 13.8.6.) у оквиру кога смо разматрали такозване *примарне норме*, по њиховој правно-логичкој природи материјално-правне основе за формирање међународних кривичних дела.

Под 1.
Деликт обимног разарања објеката неопходних да би цивилно становништво преживело током немеђународног оружаног сукоба

Анализирајући материјално-правне основе за формирање сложених логичких бића кривичних дела „обимног разарања“ у светлу **II допунског протокола** пажњу нам прво привлачи његов члан 14., који јасно прописује да заштиту пружа „објектима неопходним да би становништво преживело“. Што значи *радом створеним вредностима животне средине човека*, те да „у том смислу забрањује напад, уништавање, уклањање или чињење некорисним објеката неопходним да би цивилно становништво преживело“, као што су „пољопривредне области, инсталације за воду за пиће и резерве и постројења за наводњавање“. Другим речима, полазећи од управо реченог, кривично дело „обимног разарања“, из члана 8., ст. 2., под (а) (IV) **Статута Међународног кривичног суда**, ваља да се посматра као „деликт обимног разарања током немеђународног оружаног сукоба и то објеката неопходних да би цивилно становништво преживело“, али прецизираног као међународно кривично дело из члана 8., ст. 2., под (а) (IV) **Статута Међународног кривичног суда** у вези са чл. 14. **II допунског протокола уз Женевске конвенције из 1949.г.** Наравно, овако извршено разарање не мора да доведе и до последице исказане као геноцид, али као такво јесте могуће[486]!

Под 2.
Деликт обимног разарања грађевина и инсталација које садрже опасне силе током немеђународног оружаног сукоба

Формирајући **II допунски протокол уз Женевске конвенције** државе су се јасно договориле да „грађевине или инсталације које садрже опасне силе, тј. бране, насипи и нуклеарне електричне централе, не смеју бити објекти напада, чак ни ако су то војни објекти, уколико такав напад може проузроковати ослобађање опасних сила (чл. 15. Протокола[487])“.

Ово јасно значи да су сви објекти, без разлике биле то цивилне или војне грађевине или инсталације, а чијим се погађањем ослобађају опасне силе, формално-правно заштићени. То јест исти су генерално одређени као истовремено

[486] Што би значило да се у стварности, ако полазимо од одређивања међународних кривичних дела путем **Статута Међународног кривичног суда**, одиграва као дело из члана 8., става 2., под (а) (IV) у вези члана 6. (геноцид), става 1., под (ц) – „намерно подвргавање групе животним условима који треба да доведу до њеног потпуног или делимичног уништења“.

[487] Аналоган, иако краћег текста, „Члану 56. – Заштита грађевина и инсталација које садрже опасне силе“ претходно анализираног **I допунског протокола уз Женевске конвенције из 1949.г**.

нападни и заштитни објекти, из разлога што садрже опасне силе. Јасно, општи заштитни објект је и у овом случају право човека на живот и адекватне услове живота, што је видљиво и из већ помињане Преамбуле овог Протокола. Отуда је логично да се на бази ових елемената издвоји и посебно посматра још једно међународно кривично дело „обимног разарања“, при чему само разарање и не мора да буде обимно а да се ипак ради о међународном кривичном делу категорије ратних злочина. Наиме, у разматрању овог дела није битна чињеница димензија нанетог разарања већ:

а.) врста, али и
б.) димензија

разарањем ослобођених опасних сила. Отуда нам је сада лако да дефинишемо посебно међународно кривично дело као „разарање (током немеђународног оружаног сукоба) грађевина и инсталација које садрже опасне силе“, из члана 8., ст. 2., под (а) (IV) **Статута Међународног кривичног суда** у вези са чл. 15. **II допунског протокол уз Женевске конвенције из 1949.г**.

27.
РАТНИ ЗЛОЧИНИ КАО ОЗБИЉНЕ ПОВРЕДЕ ЗАКОНА И ОБИЧАЈА КОЈИ СЕ ПРИМЕЊУЈУ У МЕЂУНАРОДНИМ ОРУЖАНИМ СУКОБИМА, А ПРЕМА УТВРЂЕНИМ ПРАВИЛИМА МЕЂУНАРОДНОГ ПРАВА, ВАН ОКВИРА УСПОСТАВЉЕНИХ ЖЕНЕВСКИМ КОНВЕНЦИЈАМА ИЗ 1949.Г.

27.1.
Уводна разматрања

Формирајући сет међународних кривичних дела под заједничким именом „ратни злочини“ творци **Статута Међународног кривичног суда** су као њихов материјално-правни основ, како смо то на претходним страницама већ објаснили, на прво место поставили [чланом 8., ставом 2., под (а)] елементе из такозваних **Женевских конвенција**, формираних 1949. године. Али су одмах потом [чланом 8., ставом 2., под (б)] за ратне злочине означили и све друге „озбиљне повреде закона и обичаја који се примењују у међународном оружаном сукобу, а према утврђеним правилима међународног права[488]“, што практички значи: све међународно правне документе легислативне конструкције који не спадају у сет **Женевских конвенција из 1949.г**., а који могу да имају како такозване *примарне нор*ме, то јест норме којима успостављају пожељан правни однос према извесним (специфицираним): вредностима, правима, обавезама и одговорностима, те отуда, кроз добар део ових легислативних текстова и оне *секундарне норме* – својеврсне казнено правне гаранте поштовања прописаних примарних норми. Управо како је то видљиво још у текстовима из 19. века, који и сада важе, а све је израженије у легислативним конструкцијама међународног права, нарочито јавног, формираним током двадесетог века. Отуда се ово односи не само на такве посебно именоване акте већ

[488] Што практички значи све међународно правне документе легислативне конструкције који не спадају у Женевски сет конвенција из 1949.г., те њихових анекса.

и на Анексе: **I**, **II**, и **III** уз **Женевске конвенције из 1949.г**., али, наравно, и разноврсне друге легислативне акте међународног јавног права, међу којима и њихове анексе, пратеће протоколе те друга слична допунска им акта легислативне природе.

На шта на овом месту такође посебно указујемо. У претходном презентованом Делу VI текста, којим, по основу члана 8., става 2., под (а) **Статута Међународног кривичног суда**, обрађујемо деликте противне нормама **Женевских конвенција** (I – IV)[489], указали смо да је путем њих заштита пружена *светски признатим вредностима*, као и правима и односима са њима повезаним. Али да лије заштита пружена само овим - светски признатим вредностима? Не!

У овом логичком одељку Блока II, Дела VI трилогије коју Вам презентујемо указујемо на она међународно дефинисана кривична дела уперена против вредности, права и односа од значаја за народе и државе, али која погађају заштитне објекте који не спадају у светски (глобално) признате вредности. Из ког разлога и не подлежу директној заштити по основу поменутих **Женевских конвенција**, већ низу других легислативних аката. Како је то дефинисано по основу члана 8., става 2., под (б) **Статута Међународног кривичног суда**, да представљају „друге озбиљне повреде закона и обичаја који се примењују у међународном оружаном сукобу, а према утврђеним правилима међународног права“. Повреде које су легислативно дефинисане током дугог временског периода. Многе од њих и доста пре формирања Женевских међународно-правних текстова из 1949. године. А неке пак и знатно касније.

Ове, такозване „друге озбиљне повреде закона и ратних обичаја“, а нарочито оне дефинисане после поменутих **Женевских конвенција**, одређене су током формирања и развоја бројних детаљније уређених елемената материје којом се баве[490]. Ово је водило а и сада води ка прецизнијем а често и другачијем одређивању групних нападних и заштиних објеката. Али је свим овим легислативним текстовима, као, уосталом, и **Женевским конвенцијама**, заједничка карактеристика исти хумано усмерени циљ заштите људи те њихових права. Отуда и свега, материјалног те организационог, што може бити од значаја за исто.

Подсећамо да су неки од ових текстова [на које се односи поменути чл. 8., ст. 2., под (б)] прихватани (ратификацијом или пак приступањем) и од стране једног броја држава које нису прихватиле неке од легислативних текстова Женевског сета из 1949., па ни оног из 1977.г. Шта више и да су поједини елементи чак и од формално неприхваћених међународних легислативних аката уграђивани у национална законодавства, па и сложених држава (нпр. САД, о чему смо већ нешто рекли).

---

[489] Али, у суштини и њихових Анекса.

[490] Па тако и разрадом елемената поменутих **Женевских конвенција**: **I - IV**, како то чине **Протоколи I – III уз Женевске конвенције из 1949г**., али и други, а самостални, легислативни акти формирани на међународном нивоу, пре свега акти хуманитарног права.

Такође имамо на уму да су они од Женевских текстова новији легислативни документи проширили:

објекте своје заштите, али и
обиме радњи, те
средстава против чије су примене циљно усмерене.

Отуда и логика твораца **Статута Међународног кривичног суда** да ови легислативни текстови принципијелно буду обухваћени. Принципијелност обухватања је лако уочива из саме норме члана 8., става 2., под (б) овог Статута. А њен квалитет се огледа и у томе што својом конструкцијом омогућава и будућа проширења базирана на принципијено дозвољеном коришћењу новонасталих бланкетних елемената. Елемената оних легислативних текстова који током времена ступају на снагу прихватањем од стране адекватног броја држава, као држава Страна, а шире нам, те истовремено квалитетно све више, прецизирају сет нападних и заштитних објеката од значаја и за нашу тему.

У суштини логика развоја елемената међународног јавног права, а посебно међународног хуманитарног права, исказана током деценија, нарочито у другој половини двадесетог века, је јасна. Поред норми које на релативно општи начин регулишу нека питања, на пример шта се подразумева под заштитним објектом, а шта под средством или пак радњом која погађа дотични објект, временом се кроз процес специјализације издвајају посебно, најчешће уже, дефинисани заштитни објекти, али и средства којима исти не би смели да буду погођени. Као пример реченог на овом месту Вам наводимо ратни злочин из чл. 8., ст. 2., под (а) (IV) **Статута Међународног кривичног суда** – деликт „обимног разарања имовине[491] неоправдано војном потребом а изведено незаконито и из беса“ и као својеврсне *normae spetialis* у односу на исти:

- деликт из чл. 8., ст. 2., под (б) (IX) – „Намерно усмеравање напада на верске, образовне, уметничке или научне објекте или објекте који се користе у добротворне сврхе, историјске споменике, болнице и места где се сакупљају болесни и рањени, под условом да то нису војни циљеви“, која норма такође пружа заштиту имовини, али једном њеном посебно издвојеном делу, те

[491] Обзиром на конструкцију ове норме јасно је да се иста односи на сваку имовину, не само имовину појединаца, или пак само цивилну, а јесте заштићена нормама **Женевских конвенција** из 1949.г. Такође и да дотична имовина нема икакву, или пак значајну, улогу за какав конкретни војни моменат. Иако заштиту пружа:

1. истом групном објекту,
2. од деловања истих починилаца, те
3. од истих последица,

као и сет **Женевских конвенција** из 1949.г. инкриминација из члана члана 8., ст. 2., под (б) (XIII) **Статута Међународног кривичног суда**, базира се на материјално-правним елементима низа других легислативних а глобално прихваћених аката. Таквих да се сматрају елементима обичајног међународног права.

- деликт из чл. 8., ст. 2., под (б) (XXIV) – „Намерни напади на објекте, медицинске јединице, транспортна средства и медицинско особље које користи очигледне ознаке прецизиране у Женевским конвенцијама у складу са међународним правом“, а која пружа својеврсну суб-специјалистичку заштиту од разарања још уже одређеним елементима имовине. Како видимо оним који су наменски одређени као медицински објекти и средства, којима је заштита пружена и у претходном оквиру из чл. 8., ст. 2., под (б) (IX), али је иста разрађена, отуда и формално правно издвојена, правном конструкцијом из члана 8., става 2., под (б) (XXIV) **Статута Међународног кривичног суда**.

Ослањајући се на дефиницију ратних злочина дату чланом 8., ставом 2., под (б) **Статута Међународног кривичног суда**, а имајући у виду да се дотична норма базира на бројним, такозваним *примарним нормама*, неопходним за формирање, сагледавање и разумевање логичких бића такозваних сложених норми, па тако и норми од значаја за наше истраживање улоге и значаја међународног кривичног права у фунцији заштите еколошких права и вредности, ми смо кроз дужевремени истраживачки рад дошли до сазнања да су ове норме лоциране не само унутар поменутих Женевских легислативних текстова већ и у низу других легислативних аката међународног јавног, а по најпре његовог кључног дела: међународног хуманитарног права. Али и оног још уже одређеног: Ратног права. А сви ови структурални легислативни производи формирани су са заједничким хуманистичким циљевима заштите човека од нежељених (нехуманих) последица произашлих из оружаних сукоба. Отуда, мада први аналитички пролаз указује на неких 13 посебно дефинисаних заштитних а истовремено нападних објеката од значаја и за заштиту еколошких вредности, те отуда и: права, обавеза, те одговорности, даља анализа нам може да покаже да их је више. Односно да је чак и већи број легислативних аката међународног права различитог домета који су од значаја за нашу тему. Ово већ из простог разлога што бројне норме о којима је реч не само да одређују објекте којима пружају заштиту, дакле *нападне* и *заштитне објекте*, већ и *починиоце* као и *радње* те *последице* онога што *сматрају* нежељеним отуда и недозвољеним актима. Дакле одређују пет обавезних структурних елемената логичких бића неопходних за одређивање кривичних дела.

До сада извршена анализа указала нам је да се у процесу развоја међународног кривичног права, па тако и оних његових елемената од еколошког значаја, пажња усмерава на:

- *нападне,* а најчешће истовремено и *заштитне објекте*, при чему се генерално забрањује напад без избора циљева;
- *средства напада*, која се, како смо већ досадашњом анализом уочили, смеју да користе само пропорционално, а не значајно изнад оправданих

војних потреба (што је увођење принципа пропорционалности у нападу), а обухватају:
- отрове,
- билошка оружија,
- хемијска оружија, те
- запаљиву муницију, па чак и
- до скора у пољопривредној пракси прихватан један број хемијских средстава која су због својих опасних особина по животну средину и човека формално-правно одбачена (пре свега такозваних хербицида);

- *последице*, самим тим што се бројним члановима већ и до сада анализираних легислативних аката забрањује напад који ће изазвати страдање цивила и/или штете на цивилним објектима;
- *примену принципа предострожности у нападу*, а који је стартовао још 1907. године у оквиру **IV Хашке конвенције о законима и обичајима рата на копну**; те
- *посебно одређене заштитне објекте*, и то:
  - посебно заштићене зоне,
  - посебно заштићена лица и објекте,
  - културна добра,
  - грађевине и инсталације које садрже опасне силе,
  - природну околину, али и
  - елементе имовине.

Практично сви ови елементи, како је наше истраживање показало, присутни су, у мањем или већем обиму, не само у оквиру такозваних ратних злочина већ све четири врсте (групе) међународних кривичних дела. Што значи и деликата: геноцида, злочина против хуманости, те злочина агресије.

Имајући све речено у виду, а на овом месту бавећи се проблематиком ратних злочина, кренимо од анализом издвојених повреда на које указује „Члан 8. – Ратни злочини“ **Статута Међународног кривичног суда**. Ратним злочином, а који погађај и еколошка права, вредности и односе, може да се у духу овог Статута [по основу члана 8., става 2., под (б)] сматра „дословце сваки од следећих аката:

(ii) намерно усмеравање атака против цивилних објеката, што значи објеката који нису војни;

(iii) намерно усмеравање атака против особља, инсталација, материјала, јединица или превозних средстава укључених у хуманитарну помоћ или моротворачке мисије у сагласности са Повељом Уједињених нација, докле год су укјључени у заштиту пружену цивилима или цивилним објектима у складу са међународним правом;

(iv) намерно усмеравање напада уз знање да ће такав напад да изазове инцидентни губитак живота цивила или повреду цивила или штету по

цивилне објекате или обимно трајно и озбиљно оштећење природног окружења (животне средине) које се директно може да доведе у везу са укупним антиципираним војним поступањем;

(v) напад или бомбардовање... градова, села, боравишта или зграда који се не бране и који нису војни објекти;

(ix) намерно усмеравање напада на грађевине намењене религији, образовању, науци, уметности, или хуманитарним сврхама, историјских споменика, болница и места где се болесни и рањени скупљају, под условом да нису војни објекти;

(xiii) уништавање... непријатељске имовине осим уколико то није императивно потребно рату;

(xvii) коришћење отрова или отровног оружија[492];

(xviii) коришћење загушљиваца, отрова или других гасова или аналогних течности, материјала или средстава;

(xx) коришћење оружија, пројектила и материјала и метода ратовања који су такве природе да изазивају тешке повреде или неотребне патње или која су противнна међународном праву – правилима оружаног конфликта, обзиром да су таква оружија, пројектили, материјали или методи ратовања предмет јасне забране и укључена су у анекс овога Статута, било којим амандаманом у складу са чланом 121 и 123.;

(xxii) почињење... присилне стерилизације[493];

(xxiv) намерно усмеравање (извршење) напада на зграде, материјале, медицинске јединице и транспорт[494], као и персонал који користи очигледне амблеме **Женевске конвенције** у складу са међународним правом;

(xxv) намерно коришћење изнуривања цивила као метод ратовања исказан лишавањем објеката неопходних за опстанак, укључивши противправно ометање снабдевања какво је обезбеђено **Женевским конвенцијама**[495]“.

Такође Вас подсећамо да, према одредницама члана 8, под (ц) посматраног документа, иста, напред наведена правила важе и „у случају оружаног сукоба који

[492] Што, по свим сазнањима науке јесте и такозвани осиромашени уранијум (U 238), коришћен већ више пута током војних акција. Примера ради он је канцерогени елемент, али и елемент који разара природну структуру днк и тиме изазива и друга обољења и негативне измене гена.
[493] А она може бити извршена и загађивањем животне средине!
[494] Какав је случај са нападом извршеним на хуманитарни медицински транспорт Грчке на територију СРЈ, 1999.г.
[495] **Rome Statute of тhe International Criminal Court**, Article 8, paragraph 2 (b).

није међународног карактера, како то дефинише управо чл. 3., ставом 1., заједнички за све четири **Женевске конвенције** од 12. августа 1949.г.“

На овом месту такође подсећамо како смо, у оквиру „Поглавља 24. - Теоријско практички приступ разматрању ратних злочина“, указали на логичност приступа разматрању материје ратних злочина почев од усмеравања пажње на протекцију заштитног објекта као објеката који не поседују какав посебан, формално правно одређен, статус.

27.2.
Ратни злочини испољени према заштитним објектима који не поседују какав посебан статус

На овом месту приступамо анализи ратних злочина испољеним према заштитним објектима, али који не поседују какав посебан, правно успостављен, статус. И то посматраним као делима супротним не такозваним **Женевским конвенцијама**, из 1949.г.[496], већ деликтима који представљају „друге озбиљне повреде закона и ратних обичаја који се примењују у међународном оружаном сукобу, а према утврђеним правилима међународног права[497]“, али и „оружаном сукобу који није међународни[498]“.

Зашто ово чинимо? Из једноставног разлога што је међународно кривично право, већ у низу својих докумената формираним у другој половини деветнаестог те првој половини двадесетог века, већ извршило, мада не увек идентичним правним речником, разликовање, то јест препознавање, али отуда и међусобно:

1. рангирање:

- повреда,
- озбиљних повреда, али и
- озбиљних и систематских повреда[499], и

2. разликовање заштитних објеката као:

- *опште заштићених вредности*, те

[496] Како их посебно издваја члан 8., став 2., под (а) (IV) **Статута Међународног кривичног суда**.
[497] Види члан 8., став 2., под (б) (XIII) **Статута Међународног кривичног суда**.
[498] Члан 8., став 2., под (е) (XII) **Статута Међународног кривичног суда**.
[499] Како их препознаје члан 7., став 1., те члан 7., став 1., под (х) **Статута Међународног кривичног суда**, говорећи о злочинима против човечности.

- *посебно заштићених објеката*, односно вредности, дакле објеката којима је додељена или призната посебна улога, али зато и прописана заштита.

При чему су посебне улоге и статуси појединих добара и институција, иначе већ означени унутар: 1. **Бриселске декларације**, 2. **Оксфордског приручника**, те 3. **Хашких текстова** из 1899. и 1907.г., детаљније разрађене и регулисане, а такође и заштићене, 1949. године, доношењем **I – IV Женевске конвенције**, затим **I** и **II Додатним протоколом** уз ове конвенције. А потом и низом новијих, а уже специјализованих, легислативних текстова. Отуда сви ови текстови улазе у скуп легислативних аката од значаја за међународно кривично право. Добрим делом и као опште прихваћени, те сада, обзиром на дуги низ деценија њихове практично глобалне прихваћености, посматрани као елементи такозваног обичајног међународног права. Као такви означени су и у оквиру **Статута Међународног кривичног суда** [унутар чл. 8., ст. 2., под (б) и (е)].

Како смо то у досадашњем раду већ објаснили, **Женевске конвенције** из 1949.г. и пратећи протоколи, из укупног скупа материјалних вредности издвојили су низ групних објеката које карактеришу посебне улоге, отуда и значај, те су њима, али и људима путем чијег рада се исте вредности формирају, те фунционишу, доделили посебну заштиту. Па тако:

- **I Женевска конвенција** (путем члана 19.) посебну зашту пружа медицинским објектима, отуда и особљу;
- **I Допунски протокол уз Женевске конвенције** (чланом 12., ставом 1.) овај заштитни објект проширује укључивањем у протекцију и такозваних санитетских јединица и њихових средстава;
- **II Женевска конвенција, о побољшању положаја рањеника и болесника у оружаним снагама у рату** заштиту проширује (чланом 23.) на „установе које се налазе на обали“ а намењене су рањеницима и болесницима; док
- **IV Женевска конвенција** посебну заштиту пружа такозваним „зонама и мерама безбедности (чланом 14.)“, што значи и свим материјалним добрима лоцираним унутар истих, те „неутралним зонама (чл. 15.)“, што значи просторима са хуманим функцијама;

посебно их издвајајући[500].

На супрот томе **Статут Међународног кривичног суда**, путем норми из члана 8., става 2., под (б) (XIII) и (е) (XII) заштиту од разарања и/или отимања пружа свим вредностима које не поседују какав специјални, легислативно основано те формално додељени статус! Другим речима **Женевске конвенције** и пратећи

[500] Види поглавље: Ратни злочини као тзв. тешке повреде Женевских конвенција од 12. августа 1949.г.

протоколи заштићују посебно издвојене а наменски оријентисане вредности, док други легислативни акти међународног права, а посебно они који су постигли глобални значај, било путем ратификација и/или потврђивања, било путем примене од стране међународних судова, штите све материјалне вредности за које не постоји изразита војна потреба да се погоде борбеним средствима или одузму противнику! Ово се, наглашавамо, односи на све природне и радом створене објекте, то јест вредности.

Размишљајући о ратним злочинима уопште, пажњу прво посвећујемо „ратном злочину намерног усмеравања атака против цивилних објеката“, што значи атака на цивилне објекте свих врста и намена, изузев:

- „верских, образовних, уметничких или научних... или објектима који се користе у добротворне сврхе, историјских споменика, болница и места где се сакупљају болесни и рањени, под условом да то нису војни циљеви[501]“, али и
- војних, те борбених[502].

У томе полазимо од одредница прописаних „Чланом 8. – Ратни злочини“, ставом 2., под (б) (II) **Статута Међународног кривичног суда**, као сложене кривично правне норме чију окосницу чине наведени елементи дотичног Статута. Али смо у обавези да сагледамо и читав низ њених могућих бланкетних елемената, конструисаних нормама других међународно-правних норми лоцираних унутар легислативних текстова ван такозваних **Женевских конвенција из 1949.г**. Управо зато јер доприносе комплетирању ове норме сложеног (блакетног) логичког бића. Тачније речено јер множином елемената што доприносе њеном комплетирању уистину употпуњавају читав сет деликата којима је заједнички један низ елемената који се односи на:

- *извршиоца*, односно извршиоце,
- *генерално одређени нападни* а истовремено *заштитни објект*, као цивилни објект, те
- *могућу последицу,*

али је очигледно да је могуће и унутар генерално одређеног заштитног објекта потом извршити издвајање неких од елемената који улазе у овај скуп, те их, обзиром на поједине њихове карактеристике, посебно издвојити и заштити. Све ово нас води ка сагледавању не једног већ низа сада важећих легислативних

[501] Јер су то посебно издвојени објекти специјалних намена, формално-правно одређени као посебна група заштитних објеката, третирана, примера ради, чланом 8., ставом 2., под (б) (IX) **Статута Међународног кривичног суда**.

[502] Што мора да се разликује од војно неборбених објеката, који се формирају са хуманом наменом. Међу њима су на првом месту такозване војне болнице и војни санитети, који су по већ неколико векова устаљеној пракси објекти ка којима се не усмеравају борбена дејства.

елемената међународног, пре свега међународног хуманитарног права, али не и само њега.

Полазећи од напред реченог за нас је у размишљањима о „ратном злочину намерног усмеравања атака против цивилних објеката“ од посебног значаја *хронолошко* те *нормативно-хијерархијско* сагледавање могућих бланкетних елемената што доприносе комплетирању логичког бића „Члана 8. – Ратни злочини“ **Статута Међународног кривичног суда**, његовог става 2., под (б) (II). Отуда пажњу најпре посвећујемо Анексу **II Хашке конвенције** (**Закони и обичаји рата на копну**), из 1899.г.

Ad 1
Улога Анекса II Хашке конвенције у формирању логичког бића ратног злочина усмеравања атака против цивилних објеката

У комплетирању елемената логичких бића сета ратних злочина „намерног усмеравања атака против цивилних објеката“, полазећи од њихове окоснице дефинисане „Чланом 8. – Ратни злочини“ **Статута Међународног кривичног суда**, његовим ставом 2, под (б) (II), за нас је од посебног значаја Анекс **II Хашке конвенције** (**Закони и обичаји рата на копну**), из 1899.г. Нарочито његови чланови:

23. – који забрањује:

- ставом 1., под (а), коришћење отрова и отровног оружја, те

- ставом 1., под (г), уништавање непријатељске имовине, осим ако је то императивни захтев који произилази из потребе рата, а што је у суштини уградња *принципа пропорционалности* у ову норму, то јест да напад одговара стварним борбеним потребама а не да их дејства знатно превазилазе;

25. – који јасно забрањује напад бомбардовањем градова, села, насеља и зграда који нису брањени;

26. – који обавезује команданта нападачких снага, пре него ли започне бомбардовање, осим у случају да налаже одговор ватром на напад супротне стране, да учини све што је неопходно да упозори власти супротне стране на предстојеће бирбено деловање;

27. – који:

- (ставом 1.) обавезује да се у „опсади и бомбардовању предузму сви неопходни кораци да се поштеде, колико год је то могуће, грађевине посвећене: религији, уметности, науци, и милосрђу, болницама, као и местима где се болесни и рањени прикупљају, под условом да се не користе у исто време за војне сврхе“, те

- (ставом 2.) прописује обавезу опкољенима „да укажу на те зграде или места (наведене ставом 1., прим. В.Ј.) помоћу посебних и видљивих знакова, о којима би требало да претходно обавесте нападача“.

У чему се огледа значај ових норми? Како је то уочљиво из наведених елемената, пре свега у чињеници да:

- јасно и *генерално одређују нападни* (истовремено *заштитни*), *објект*, и то као: цивилне објекте свих врста и намена, у суштини елементе имовине [чл. 23., ст. 1., под (г)], отуда и све оно ширег обима а цивилне намене [градови, села, насеља, небрањене зграде (чл. 25.)];
- се издвајају *посебно означене категорије заштитних објеката*, са циљем да им се обезбеди појачана заштита, а према којима се из овог разлога забрањује борбено деловање, оно које их може да оштети или уништи, нарочито дејство према грађевинама које се не користе за војне (борбене) потребе, а посвећеним: религији, уметности, науци, и милосрђу, међу којима посебно болницама као и местима (што значи и објектима) где се болесни и рањени прикупљају (чл. 27., ст. 1.);
- децидно прописује *радњу напада* на заштитне објекте као *намерно извршавање војних а забрањених деловања*, што такође значи да
- *забрањена поступања*, то јест:
  - *издавање недозвољених наредби* од стране командног кадра сматра његовим *директним умишљајем* (*dolus directus*-ом), што значи кривицом, а што важи и за
  - *извршавање наредби* супротних нормама међународног јавног, а посебно такозваног Ратног (хуманитарног) права;
- *пропуштање обавезе(а) у поступању* особа које командују оружаном силом, при чему *пропуштање обавезних чињења* [какво је оно о обавештавању супротне стране о предстојећем нападу (чл 26.)], а извршавање напада, обзиром на прописану обавезу, значи јасан случај *dolus directus*-а, то јест извршавање са умишљајем радње ратног злочина намерног усмеравања атака против цивилних објеката;
- *командант нападачких снага не подлеже одговорности* једино:
  - уколико страна коју напада није извршила своју обавезу, из чл. 27., ст. 2. Анекса, да на адекватан начин означи све оне објекте који потпадају под заштиту ове Конвенције и њеног Анекса, али и
  - ако стварна ситуација захтева да мора да ватром одговари на напад супротне стране (чл. 26.), а да конкретна ситуација практички не даје услове да, пре него ли одговори противнападом, учини све што је неопходно да упозори власти

супротне стране на предстојећу ватру која може да погоди, или ће неизоставно да погоди, неки од цивилних циљева, или више њих.

При том командант нападачких снага, што значи нити ико од његових потчињених, нема право да при нападу користи отрове или отрована борбена средства (чл. 23. Анекса II **Хашке конвенције**).

Како је то видљиво из напред објашњеног „ратни злочин намерног усмеравања атака на цивилне објекте (оне без елемената посебног статуса)“ може бити посматран, полазећи од анализираних норми, као акт извршив само са директним умишљајем, и то исказан као:

1. „ратни злочин намерног усмеравања атака на цивилне објекте, али оне који не потпадају под посебно означене и заштићене категорије“, што значи кривично дело из члана 8, става 2, под (б) (II) **Статута Међународног кривичног суд**а у вези члана 25 Анекса **II Хашке конвенције** (**Закони и обичаји рата на копну**), из 1899.г.; али и
2. „ратни злочин намерног усмеравања атака на цивилне објекте без претходног обавезног обавештавања супротне стране“, па и када се не произведу материјане последице по било који од заштићених објеката, што значи као кривично дело из члана 8, става 2, под (б) (II) **Статута Међународног кривичног суда** у вези члана 26., **Анекса II Хашких конвенција**.

Очигледно је да сви у претходним пасусима објашњени облици „ратног злочина намерног усмеравања атака на цивилне објекте“ јесу, највећим својим делом, акти напада на радом створене вредности животне средине.

Иначе ваља имати на уму да не само треће описани облик исказивања „ратног злочина намерног усмеравања атака на цивилне објекте“ већ сви његови облици подлежу кривичном гоњењу и за случај:

- само исказаног покушаја, али и
- извршења без произвођења (наступања) забрањене последице, или последица.

На овом месту посебно упозоравамо да посматрани **Анекс II Хашких конвенција** пружа казнено-правну заштиту:

- како простору (члановима: 25., те 27., ст. 2.), тако и
- од примене отровних средстава [отрова и отровне муниције (чл. 23.),

чиме је заштита истовремено пружена не само људима већ и живим те неживим елементима животне средине, обзиром на њихов значај за човека. А то је истовремена не само хумана већ и еколошка функција ових норми.

Уколико дође до повреде члана 23. **Анекса II Хашких конвенција** тада се у стварности, али и формално правно, ради о „ратном злочину намерног усмеравања атака на цивилне објекте коришћењем отровних средстава“. То јест кривичном

делу из чл. 8., ст. 2., под (б) (II) **Статута Међународног кривичног суда** у вези члана 23. Анекса **II Хашке конвенције**, и то у иделаном стицају са напред објашњеним ратним злочином „војног убиства“, јасно исказаног *dolus directus-a*. Кривичном делу које карактерише јасно испољена намера (умишљај) оптуженог субјекта да истовремено произведе обе последице: не само наношење штете међународно правно заштићеним материјалним вредностима већ и животу те здрављу човека. Отуда ово ваља да се посматра као извршавање кривичног дела из члана 8. (2), под (б) (II) у вези члана 8., става 2., под (б) (XVII) или (XVIII) **Римског статута**, коме неопходне бланкете пружа чл. 23., под (б) у вези чл. 27., ст. 1. **Анекса II Хашке конвенције**, као формалне а материјалне основе, неопходне за доношење одлуке Суда о утрђивању да:

1. је дело извршено,
2. је произведена опасност и/или последица(е), те
3. извршење карактерише свест и воља (намера) оптуженог да:
   - нареди извршавање забрањене радње (или радњи), односно
   - приступи извршавању наређеног акта, иако је исти јасно забрањен, те се из тог разлога, ни формално правно посматрано, не сме да учини већ се само извршавање обавезно мора да одбије, отуда и
   - произведе поменуте забрањене последице.

Јасно, у стварности је могуће и да:

- оба дела буду само покушана,
- једно од поменутих међународних кривичних дела буде извршено (да се ради о такозваном свршеном кривичном делу) а друго:
  1. не и довршено, или пак
  2. да не произведе последице, те
  3. оба поменута деликта буду извршена и произведу забрањене последице, две или више њих.

Све то ваља у стварности, то јест изучавању стварних и формално-правних елемената посматраног случаја и могуће кривице оптуженог, током: 1. предистражног, те 2. истражног поступка, и 3. самог суђења, јасно и детаљно испитати те тек на бази тога и донети одлуку суда о кривици, а ако се кривица неоспорно утврди онда и казни.

На овом месту је од значаја да нагласимо неколико значајних момената:

1. пре свега ваља знати како је на мировној конференцији 1907.г. донета такозвана **IV Хашка конвенција о законима и обичајима рата на копну**, која уистину јесте само минимално језички дотерани текст **II Хашке конвенције**, из 1899.г., а њен тада формирани Анекс постаје **Анекс IV Хашке конвенције**;

2. за све оне државе Стране које су ратификовале дотичну **IV Хашку конвенцију** она из 1899.г. престала је да важи, али за оне које нису приступиле дотичној **IV**, а јесу ратификовале **II Хашку конвенцију** иста и даље важи;
3. 1946.г. Међународни војни суд у Нирнбергу закључује да су „правила копненог рата из Хашке конвенције из 1907. године до 1939.г. препозната од цивилизованих нација и прихваћена као принципијелна правила закона и обичаја ратова[503];

чиме се сматра да су ови елементи постали део опште прихваћеног сета норми међународног хуманитарног права. Отуда сада од значаја за све суверене државе.

Ad 2
Улога Женевског протокола из 1925.г. у формирању логичког бића ратног злочина усмеравања атака против цивилних објеката

Како смо то већ објаснили кроз анализу материјално правних основа за формирање инкриминација, то јест норми, међународног кривичног права, од значаја је и такозвани **Женевски Протокол из 1925**.г.[504], који је забрану употребе пројектила са штетним гасовима из члана 23. Анекса **II**[505], те касније и **IV Хашке конвенције**, проширио на забрану употребе:

а.) хемијског оружија уопште (али не и на забрану његовог поседовања), као и
б.) бактериолошких метода ратовања,

те као такав овај легислативни текст и сада важи, о чему сведоче и Резолуције Уједињених нација које то потврђују[506]. Материја обухваћена дотичним **Женевским протоколом из 1925.г.**, што значи њен предмет, 1972. године је правно-логички значајно дограђена, али не и замењена, доношењем **Конвенције о забрани развоја, производње и лагеровања бактериолошког (биолошког) и токсичног**

[503] Види: **INTERNATIONAL MILITARY TRIBUNAL (NUREMBERG), Judgment of 1 October 1946**, стр. 80.
[504] У оригиналу заведен као:
Protocol for the Prohibition of the Use in War of Asphyxiating, Poisonous or Other Gases, and of Bacteriological Methods of Warfare, signed at Geneva on 17 June 1925, League of Nations, *Treaty Series*, vol. XCIV (1929), No. 2138.
[505] **Laws and customs of war on land** (Hague, II), Convention signed at The Hague July 29,1899, with annex of regulations.
[506] Види, примера ради:
A/RES/67/35 - Measures to uphold the authority of the 1925 Geneva Protocol. UN General Assembly Sixty-seventh session, Agenda item 94(d), 3rd December 2012.

оружија и о њиховом уништавању[507]. Но, о њеним елементима, поштујући правила хронолошког истраживачког приступа, излагаћемо касније[508].

Оријентишући нашу пажњу на могуће ратне злочине испољене намерним усмеравањем напада на цивилне објекте, то јест објекте који нису војни циљеви, нити поседују било какав формално-правно уже одређен статус осим само да јесу цивилни објекти, на овом месту указујемо да им материјално-правне основе за кривично-правну заштиту пружа и **Женевски Протокол** из 1925.г., дакле заштиту од атака извршивих хемијским и/или бактериолошким оружијима.

На овом месту ваља нагласити да је један број држава које нису ратификовале такозвани **Римски статут међународног кривичног суда** уистину пре више деценија ратификовао напред поменуте Хашке конвенције. На пример **II Хашку конвенцију** и пратећи Анекс САД су ратификовале још 1902.г.[509], а **Женевски протокол из 1925.г**. Француска још 1926., Аустрија 1928., Немачка 1929.г., те потом бројне друге државе, све до деведестих година 20. века[510].

Када говоримо о „ратном злочину намерног усмеравања атака против цивилних објеката“, како је дефинисан чланом 8., ставом 2., под (б) (II) **Статута Међународног кривичног суда**, како смо то на самом старту овог блока нагласили, ваља имати на уму да су могући и случајеви намерног усмеравања напада на цивилне објекте који поседују посебан статус. У суштини статус који им је прецизиран једним бројем међународних легислативних аката какав је већ помињани **Рерихов пакт** али и низ других конвенција. Отуда је логично да о казнено правној заштити таквих објеката буду посвећене следеће странице нашег излагања.

---

[507] **Convention on the Prohibition of the Development, Production and Stockpiling of Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons and on Their Destruction**, signed at London, Moscow and Washington on 10th April 1972.

[508] На овом месту вас подсећамо да дотични **Женевски протокол из 1925**.г. јесте од значаја и за деликте из: чл. 8., ст. 2., под (б) (II), чл. 8., ст. 2., под (б) (XVII), као и чл. 8., ст. 2., под (б) (XVIII) те (XX) **Статута Међународног кривиног суда** (Римског статута).

[509] **TREATIES AND OTHER INTERNATIONAL AGREEMENTS OF THE UNITED STATES OF AMERICA - 1776-1949**. Compiled under the direction of Charles I. Bevans, LL.B. Assistant Legal Adviser, Department of State, Volume 1: MULTILATERAL 1776—1917. Washington, July 31st 1968.

[510] Види:

Protocol for the Prohibition of the Use in War of Asphyxiating, Poisonous or Other Gases, and of Bacteriological Methods of Warfare - Status of the Treaty Text. На: https://disarmament.un.org/treaties/t/1925.

27.3.
Ратни злочини испољени према заштитним објектима који поседују посебан статус

27.3.1.
Увод

Како смо то већ указали, кривична дела се, почев од формирања савременог кривичног права и законодавстава, пре више од два века[511], разликују према одређењу:

1. објекта, и то као:
    а.) објекта радње,
    б.) нападног, те
    в.) заштитног објекта[512], али и
2. извршиоца,
3. радње деликта, те
4. забрањене последице, или последица.

На овом месту указујемо како је у оквиру готово опште прихваћеног **Статута Међународног кривичног суда**, при правно-логичком а истовремено и формално-правном диференцирању ратних злочина могуће разликовати укупно три њихове групе, јасно дефинсане управо заштитним објектима посебно одређених врста и статуса, као и њихових материјално-правних основа, јасно одређених у бројним легислативним актима, махом глобалног значаја, присутним ван сета **Женевских конвенција из 1949.г**. И то као деликата испољивих током међународних оружаних сукоба [а које јасно одређују норме из чл. 8., ст. 2., под (б) (IX), те чл. 8., ст. 2., под (б) (XXIV)], али и оних који нису међународни [дефинисаних, примера ради, норма из чл. 8., ст. 2., под (е) (II) али и (XII)].

Међународно кривично право, што је лако уочиво из **Статута Међународног кривичног суда**, његовог у књизи већ поменутог члана 8., става 2., под (б) (IX), али и

[511] Види, примера ради текст оригинала:
CODE PÉNAL Du 25 septembre – 6 octobre 1791, са:
http://ledroitcriminel.free.fr/la_legislation_criminelle/anciens_textes/code_penal_25_09_1791.htm, и
CODE PÉNAL DE 1810, познат и као: Code pénal napoléonien, са:
http://ledroitcriminel.free.fr/la_legislation_criminelle/anciens_textes/code_penal_de_1810.htm.

[512] Али је у стварности могуће да се ова три логички издвојена објекта испоље и другачије, у оквиру једног или два физичка објекта.

члана 8., става 2., под (е) (IV), јасно инкриминише, међусобно правно-лексички готово идентичним текстовима, намерно усмеравање напада на:

- културна добра,
- уметничке објекте,
- историјске споменике,
- образовне, културне и научне институције, те
- хуманитарне (на пример здравствене) институције, али и
- просторе намењене хуманитарним активностима,

дакле, нападе уперене према посебним, легислативно јасно одређеним, заштитним објектима[513]. Али ове инкриминације условљава захтевом да наведени објекти, по основу норми међународног права, не представљају војне циљеве. То јест циљеве за које се сматра оправданим и дозвољеним да буду мета војног деловања. На овом месту такође је неопходно да Вас подсетимо да све, у књизи већ објашњене, облике ратних злочина, те ратне злочина из члана 8., става 2., под (б) (IX), али и (е) (IV), разликују само два кључна елемента. И то:

1. да ли се ради о *оружаном сукобу* који:
   а.) јесте међудржавни (међународни), или
   б.) није међународни, полазећи од одређења из члана 1., става 1., **Допунског протокола уз Женевске коневције од 12. Августа 1949.г. о заштити жртава немеђународних сукоба** (**Допунског протокола I**), и
2. одређења *ко је извршилац* ових ратних злочина.

Уколико се ради о сукобу који није међународни, а посматрани извршилац, према коме делује апарат државе на чијој територији долази до извршавања посматраног кривичног дела из члана 8., става 2., под (е) (IV) **Статута Међународног кривичног суда**, јесте припадник:

- отпадничких оружаних снага, или
- других организованих наоружаних група,

које, под одговорном командом, врше такву контролу над делом територије дотичне државе, на начин који им омогућава да воде непрекидне и усмерене војне операције, а ове оружане групе иначе примењују **Допунски протокол I**, тада се одвијање дотичног оружаног сукоба посматра као оружани сукоб који није међународног карактера[514]. Али, то наглашавамо, управо поштујући наведени **Допунски протокол I**, напред речено не важи за „ситуације унутрашњих немира и

[513] Који су практично увек и истовремено и објекти радњи (такозвани *граматички објекти*) али и објекти на којима наступају последице ових деликата, то јест ратних злочина уперених против заштитних објеката са посебним статусом.

[514] Види: „Члан 1. – Општи принципи и поље примене“, став 1., **Допунског протокола уз Женевске конвенције од 12. августа 1949. године о заштити жртава немеђународних оружаних сукоба** (**Протокола II**), Женева, 8. јун 1977. године.

затегнутости, као што су побуне, изоловани и спорадични акти насиља и остали акти сличне природе, јер то нису оружани сукоби[515]“.

Наведена разлика између *немеђународног оружаног сукоба* и *ситауације унутрашњег немира* је од великог процесног значаја. Наиме, ваља имати у виду да све оне државе које су ратификовале или на други начин прихватиле елементе **Статута Међународног кривичног суда** као и наведеног **Допунског протокола уз Женевске коневције од 12. Августа 1949.г. о заштити жртава немеђународних сукоба** (**Допунског протокола I**) тиме јесу пренеле ингеренције за истраживање, оптуживање и пресуђивање дотичних деликата и из члана 8., става 2., под (е) (IV) **Статута Међународног кривичног суда**, али не и за истрагу, оптужење и пресуђење неког од кривичних дела које се исказује у односу на деликт из члана 8., став 2., под (б) (IX):

- идентичном:
    - радњом, и
    - последицом, али и
- различитим извршиоцем, *особом која не припада државном апарату, или за посматрани акт деловања не потпада под његове наредбе*, већ се ради о физичком лицу које учествује у „унутрашњим немирима и затегнутостима, као што су побуне, изоловани и спорадични акти насиља и остали акти сличне природе“.

Поштујући време формирања и ступања на снагу за нашу тему битних легислативних аката, као и њихов формално-хијерархијски и правно-логички однос, као такозваних примарни и секундарних норми од значаја за успостављање и заштиту вредности, права, обавеза и одговорности, а који су елементи истовремено од значаја и за нашу тему, то јест у овој фази рада за истраживање ратних злочина уперене према посебним, легислативно јасно одређеним, заштитним објектима, нашу пажњу, на првом месту, посвећујемо такозваном **Рериховом пакту**. Акту који, пре свега, заштиту пружа различитим врстама споменика. Но, пре него ли пређемо на даља а прецизније одређена разматрања мишљења смо да је неопходно да укажемо на још неке битне а за овај блок текста заједничке моменте.

Пажњу јавности, како лаичке тако и стручне, по најпре правне, најчешће привлаче питања везана за заштиту објеката који могу бити посматрани као: верски, образовни, уметнички или научни, или објекти који се користе у добротворне сврхе. А такође и историјски споменици, болнице, као и места где се сакупљају болесни и рањени. Отуда се њима на нивоу међународног права посвећује посебна пажња. Па тако и у вези заштите од могућих негативних последица произашлих из оружаних сукоба, како између држава тако и оних који нису међународни оружани сукоби. Однос према њима регулисан је бројним

[515] Како је то прописано чланом 1., ставом 2. **Протокола II уз Женевске конвенције из 1949.г**.

нормама примарног или секундарног карактера[516]. Отуда је разумљиво да и **Статут Међународног кривичног суда**, истим овим заштитним објектима пружа протекцију, на пример путем члана 8., става 2, под (б) (IX). И то тако што одређује да су његови групни заштитни објекти:

- културна добра,
- образовне, културне и научне институције, те
- хуманитарне (на пример здравствене) институције, али и
- простори намењени хуманитарним активностима,

под условом да нису војни циљеви. Отуда се сваки атак на њих сматра ратним злочином.

Као и ратни злочини образложени у претходном сегменту ове књиге и „ратни злочини намерног усмеравања напада на верске, образовне, уметничке или научне објекте или објекте који се користе у добротворне сврхе, историјске споменике, болнице, и места где се сакупљају болесни и рањени, под условом да то нису војни циљеви“ представљају сложени скуп деликата којима су материјално-правни основи, те обичајно исказан приступ, испољени још крајем 19. те почетком 20. века. Односно путем норми **Бриселске декларације**[517], **Оксфордског приручника**[518], те Хашких текстова из 1899. и 1907.г. Такође и да су потврђени доношењем **I Допунског протокола уз Женевске коневенције**, који, чланом 49., јасно захтева да стране у сукобу разликују „заштиту цивилног становништва и цивилних објеката... (и) да праве разлику између цивилног становништва и бораца и између цивилних објеката и војних објеката и да, сходно томе, усмере своје војне операције само против војних објеката“. Шта више и да је (по основу „Члана 53. – Заштита културних објеката и храмова“) „Не дирајући у одредбе **Хашке конвенције за заштиту културних добара у случају оружаног сукоба**, од 14. маја 1954. године, и других одговарајућих међународних инструмената, забрањено...:

(а) вршити било какав непријатељски акт уперен против историјских споменика, уметничких дела или храмова који сачињавају културно или духовно наслеђе народа;
(б) користити такве објекте за помоћ војним акцијама; (те)

---

[516] Дакле оним нормама које нешто:
1. успостављају, те
2. казнено правно штите.

[517] Види:
Project of an International Declaration concerning the Laws and Customs of War, Брисел, 27. август 1874.г., нарочито члан 17. – који заштиту пружа: објектима културе,уметности, науке, медицине, те просторима и објектима намењеним хуманитарним активностима, што јесте део и сада важеће материјално-правне подлоге норме из члана 8., става 2, под (б) (IX) **Статута Међународног кривичног суда**.

[518] Види ближе члан 32., под (б) и (ц), елементе путем којих је прописана забрана:
1. разарања јавне и/или приватне имовине, уколико то не захтева императивна потреба рата, и
2. напада и бомбардовања небрањених места.

(ц) да такви објекти буду предмет репресалија“.

Али је такође, по основу „Члана 54. - Заштита објеката неопходних да би цивилно становништво опстало[519]“ забрањено, (по основу става 2.) да се нападну, униште, уклоне или учине некорисним објекти неопходни да би цивилно становништво преживело, као што су: „намирнице, пољопривредне области за производњу хране, жетва, жива стока, инсталације за воду за пиће и залихе и постројења за наводњавање, са изричитом намером да се тога лиши цивилно становништво или противничка страна због вредности коју ти објекти имају за њихов опстанак, без обзира на мотив, било да би се становништво изнуривало глађу или нагнало да се исели, било из неког другог мотива[520]“. Из тог разлога „ови објекти не смеју ни бити предмет репресалија (чл. 54., ст. 4.)“. Шта више правилан однос према природним вредностима животне средине неопходним за нормалан живот становништва регулисан је „Чланом 55. – Заштита природне околине[521]“, који (ставом 1.) истој успоставља обавезу заштите „од обимног, дуготрајног и озбиљног оштећења[522]“. И то заштиту која обухвата и „забрану коришћења метода или средстава ратовања (којима је) циљ, или од којих се може очекивати, да проузрокују такво оштећење природне околине[523] и да тиме штете здрављу или опстанку становништва (чл. 55., ст. 21.)“. Шта више јасно је прописано (ставом 2. члана 55.) да су „напади на природну околину репресалијама забрањени“. При том сама културна добра се издвајају као посебан групни заштитни објект **Конвенцијом о заштити културних добара у случају оружаног сукоба** (Хаг, 14. 05. 1954.г.).

Полазећи од тога који су све објекти такозвани *заштитни објекти* из члана 8., става 2, под (б) (IX) **Статута Међународног кривичног суда**, јасно је да можемо да говоримо о скупу различитих међународних кривичних дела која потпадају под укупан скор „ратних злочина намерног усмеравања напада на верске, образовне, уметничке или научне објекте или објекте који се користе у добротворне сврхе, историјске споменике, болнице, и места где се сакупљају болесни и рањени, под условом да то нису војни циљеви“. Дакле о међународним кривичним делима чије основно одређење је извршено путем прецизирања посебних категорија заштитних објеката, то јест њиховог специјалног статуса.

У суштини поменути облици ратних злочина могу да се испоље унутар:

[519] А такви објекти су и они који се користе у добротворне као и медицинске сврхе.
[520] А што све истовремено представља и атаке на природне и радом створене вредности човекове околине, то јест животне средине, оне вредности потребне за преживљавање.
[521] Чланом **I Допунског протокола уз Женевске конвенције** који спада у такозване класичне примарне норме, оне које уређују пожељан међусобни однос субјеката као и њихов однос према извесним вредностима и правима, у овом случају од значаја за нормално одвијање живота становништва.
[522] Што значи заштиту од нежељених отуда и инкриминсаних последица.
[523] Којој је управо на овај начин додељен статус посебног заштитног објекта.

- *међународних оружаних сукоба*, што су деликти по основу члана 8., става 2., под (б) (IX) **Статута Међународног кривичног суда**, али и
- *оружаних сукоба који нису међународни*, како је то прописано чланом 8., ставом 2., под (е) (IV) **Статута Међународног кривичног суда**.

И у једном и у другом случају ради се у суштини о идентичним кривичним делима, са идентичним материјално-правним основама, радњама те последицама, али не и истим категоријама наредбодаваца и извршилаца забрањених дела.

Наиме у првом случају реч је о субјектима који потпадају под законодавство суверене државе и припадају неком од делова њеног апарата, или сарађују са истим, а у другом о физичким лицима која противзаконито поступају унутар које суверене државе, често али не и обавезно њеним држављанима, а могуће и лицима припадницима каквих побуњеничких, па и терористичких. организација[524]. При том члан 8., ставом 2., под (ф) јасно прописује да се у суштини исти односи на оружане сукобе „који се одвијају на територији државе на којој је у току продужени оружани сукоб између органа власти и организованих оружаних група или самих група“.

У свим овим случајевима, да би могли да констатујемо да се заиста ради о каквом ратном злочину „намерног усмеравања напада на верске, образовне, уметничке или научне објекте или објекте који се користе у добротворне сврхе, историјске споменике, болнице, и места где се сакупљају болесни и рањени“ неопходно је да утврдимо како је дошло до „озбиљне повреде закона и ратних обичаја који се примењују у међународном оружаном сукобу[525]“, односно до „озбиљне повреде закона и обичаја... у оружаним сукобима који нису међународног карактера[526]“. Такође је јасно да се свако такво инкриминисано поступање посматра као умишљајно извршење деликта, то јест извршење које карактерише такозвани директни умишљај (*dolus directus*).

Улазећи дубље и детаљније у разматрање кривично правног приступа посебним категоријама заштитних објеката на овом месту указујемо како је у оквиру готово опште прихваћеног **Статута Међународног кривичног суда**, при правно-логичком а истовремено и формално-правном разликовању ратних злочина исте могуће диференцирати у укупно три логичке групе, јасно дефинисане управо заштитним објектима посебно одређених врста и статуса, као и њихових материјално-правних основа. И то јасно одређених у бројним легислативним актима, махом глобалног значаја, присутним ван сета **Женевских конвенција из 1949.г**. Како као деликата испољивих током међународних оружаних сукоба [а које јасно одређују норме из чл. 8., ст. 2., под (б) (IX), те чл. 8., ст. 2., под (б) (XXIV)], тако

[524] Види члан 8., став 2., под (д) **Статута Међународног кривичног суда**.
[525] На шта нас обавезује члан 8., став 2., под (б) **Статута Међународног кривичног суда**.
[526] Што је обавеза из поменутог члана 8., његовог става 2., под (е).

и оних који нису међународни [како то одређује, нпр. норма из чл. 8., ст. 2., под (е) (II) али и (XII)].

27.3.2.
Улога Уговора о заштити уметничких и научних институција и историјских споменика (Рериховог пакта) у формирању логичког бића ратног злочина усмеравања атака против посебних категорија цивилних објеката

Поштујући време формирања и ступања на снагу за нашу тему битних легислативних аката, као и њихов формално-хијерархијски и правно-логички однос, као такозваних примарних и секундарних норми од значаја за успостављање и заштиту вредности, права, обавеза и одговорности, а који су елементи истовремено од значаја и за нашу тему, на првом месту пажњу посвећујемо такозваном **Рериховом пакту**, акту који, пре свега, заштиту пружа различитим врстама споменика.

Уговор о заштити уметничких и научних институција и историјских споменика, познат и као **Рерихов пакт**[527], како смо то већ раније објаснили, формално је формиран у Монтевидеу, 16. децембра 1933.г., са задатком да регулише правила посвећена заштити посебно издвојених цивилних објеката, и то: уметничких, научних и историјских споменика. Јасно прописује да се:

- историјски споменици, музеји, научне, културне и образовне институције, морају да третирају као неутрални од стране зараћених држава (чл. 1., ст. 1.), и то како у миру тако и у рату (чл. 1., ст. 3),
- државе Стране обавезују на формирање елемената законодавства неопходних за заштиту, што логички обухвата и казнено-правну заштиту, побројаних вредности и особа (чл. 2., 2. реченица), али и
- да споменици и институције, објекти заштите побројани у чл. 1., уживају привилегије овог Уговора и у случају да су коришћени у војне сврхе (чл. 5.).

Отуда је сада јасно да уколико се било какво оружано дејство примени ка неком од овим Уговором заштићених објеката тада је реч о кривичном делу из сета ратних злочина, и то „злочину намерног усмеравања атака на посебно заштићене цивилне објекте“, оне који могу да се подведу под: верске, образовне, уметничке или

[527] У оригиналу:
Treaty on the Protection of Artistic and Scientific Institutions and Historic Monuments - Roerich Pact.

научне као и објекте који се користе у добротворне сврхе, али и болнице и места где се сакупљају рањени и болесни, то јест да се, полазећи од **Статута Међународног кривичног суда**, ради о кривичном делу из његовог члана 8., става 2., под (б) (IX) у вези члана 1., става 1. и 5. анализираног **Уговора о заштити уметничких и научних институција и историјских споменика**, из 1933.г.

27.3.3.
Улога Конвенције за заштиту културних добара у случају оружаног сукоба и њених Протокола I и II у формирању логичког бића ратних злочина усмеравања атака против посебних категорија цивилних објеката

Чланице Уједињених нација, у првим годинама после Другог светског рата, поучене горким искуствима масовних оштећења али и уништавања културних добара, уочиле су да, иако **Хашке конвенције** и **Рерихов пакт** пружају известан степен заштите културним добрима, за квалитетно остваривање ове заштите исти акти нису довољни. То јест да је неопходно да се ова заштита догради. Отуда је и донета, 1954.г., **Конвенција за заштиту културних добара у случају оружаног сукоба**[528]. Њом су регулисана бројна до тада пропуштена питања, те су тиме створени и формални, а материјално правни, основи, у суштини неопходни бланкетни елементи, за комплетирање сета међународних кривичних дела. Али, у односу на претходно анализиране легислативне акте међунарног права уже објектно усмерених. Тачније речено, **Конвенција за заштиту културних добара у случају оружаног сукоба** формирана је као уже специјалистички и предметно те циљно оријентисан легислативни акт усмерен само на заштиту културних добара (дакле специфичних *нападних* те *заштитних објеката*), како непокретних тако и покретних [види: „Члан 1.- Дефиниције културних добара“, став 1, под: (а) – (е)][529].

Конвенција за заштиту културних добара у случају оружаног сукоба, како смо то већ нагласили, формално-нормативно и нормативно-хијерархијски посматрано, представља такозвани допунски акт **Рериховом пакту** (споразуму). За остваривање основног циља **Конвенције за заштиту културних добара у случају оружаног сукоба**: очувања културних добара, па тако и путем елемената међународног кривичног права, од основног значаја је неколико њених чланова што припадају категорији *примарних норми*. То је јасно из саме чињенице да:

„Члан 4. – Поштовање културних споменика“ јасно Странама налаже:

[528] Коју Конвенцију је до сада ратификовало чак 133 суверене државе, што значи чак девет више него ли сам **Статут Међународног кривичног суда**.
[529] Добра која се могу генерално да посматрају и као радом створена добра, то јест вредности, што припадају животној средини човека.

- уздржавање „од употребе ових добара, њихових средстава за заштиту, као и њихове најближе околине, у сврхе које би могле изложити ова добра разарању или штети у случају оружаног сукоба као и... од сваког непријатељског акта упереног против ових добара (чл. 4, ст. 1.)“;
- да могу да одступе од обавезе (из чл. 4., ст. 1.) само у случају императивне војне потребе (чл. 4., ст. 2.)“; те
- „да забране, да предупреде и, по потреби, да зауставе свако дело крађе, пљачке или неправедног присвајања културних добара, у ма којој форми то било вршено, као и сваки акт вандализма, уперен против речених добара (чл. 4., ст. 3.)“;
- обавезу да „ће се уздржавати да реквирирају покретна културна добра (чл. 4., ст. 3.)“, што зачи добара са заузете територије која припада другог Страни уговорници ове Конвенције;
- уздржавање „од сваке репресивне мере уперене противу културних добара (чл. 4., ст. 4.)“,
- да се „Висока Страна Уговорница... не може ослободити обавеза наведених у овом члану према другој Високој Страни Уговорници под изговором да ова последња није предузела мере предострожности прописане у члану трећем (чл. 4., ст. 5)“.

„Члан 5. – Окупација“ *обавезује окупационе снаге* да помажу заштиту и одржавање културних добара (чл. 5., ст. 1), што обухвата и обавезу такве хитне интервенције (чл. 5., ст. 2.).

„Члан 8. – Пружање специјалне заштитите“, прописује и обавезу заштите:

- (ставом 1.) покретних културних добара у случају оружаног сукоба, затим
- центара у којима су сакупљене културне знаменитости (чл. 8., ст. 1.), као и
- непокретним културним добра од врло велике важности (чл. 8., ст. 1.), али уз услов:
  - „да се налазе на довољном одстојању од великог индустријског центра или од сваког важног војног објекта, који представља осетљиву тачку [чл. 8., ст. 1., под (а)]“, те
  - да се непокретни културни објект „не употребљава у војне сврхе [чл. 8., ст. 1., под (б)][530]“.

„Члан 9. – Имунитет културних добара која се налазе под специјалном заштитом“ обавезује Стране у сукобу на обавезу уздржавања „од сваког

[530] Да подсетим читаоца: Према чл. 8., ст. 6: „Културна добра, стичу право на специјалну заштиту уписивањем у "Међународни регистар културних добара која су под специјалном заштитом". Овај упис се може извршити само сходно одредбама ове Конвенције и под условима који су предвиђени у Правилнику за извршење“.

непријатељског акта, упереног против ових добара“ као и „од сваке употребе ових добара или њихове околине у војне сврхе“.

У финалу, посматрана Конвенција:

- чланом 18. јасно прописује да се правила ове Конвенције примењују:
  - у случају објављеног рата, али и сваког другог оружаног сукоба (чл. 18., ст. 1.), као и
  - у свим случајевима окупације (чл. 18., ст. 2.), те
- по основу члана 19., става 1., јасно прописује да се њена правила примењују и у случајевима сукоба који ниси међународног карактера.

Поред самих *примарних норми* **Конвенције за заштиту културних добара у случају оружаног сукоба** (чланова: 1., 4., 7., 8., 9., 18., те 19.) од круцијалног значаја су и елементи њених пратећих протокола, и то:

Протокола I, из 1954.г., његових чланова: 1., 2., 3., те 4., који такође припадају такозваним *примарним нормама*, те

Протокола II, из 1999. године, његових *примарних норми* из чланова: 1., 2., 3., 4., 6., 7., 10., 12., 13., те *секундарних норми*, из чланова 15. те 16., намењених казнено-правној заштити успостављених вредности, права, обавеза и одговорности, како из **Конвенције за заштиту културних добара у случају оружаног сукоба** , тако и самог **Протокола II**, његових напред побројаних норми.

Имајући претходно објашњено, а узимајући у обзир намерно усмеравање атака против цивилних објеката, ми на овом месту уистину говоримо о посебном кривичном делу, оном које се од међународног кривичног дела из члана 8., става 2., под (б) (II), јасно разликује управо по уже одређеној групи објеката што чине мозаик групног заштитног објекта међународног кривичног дела из члана 8., става 2., под (б) (IX) **Статута Међународног кривичног суда**. Јасно, ове две, међусобно упоредиве групе кривичних дела[531] поседују неке заједничке карактеристике, али и неке које чине да се међусобно разликују.

Заједничке карактеристике деликата које можемо да назовемо „намерно усмеравања атака против цивилних објеката, а такође и подгрупе – такозваних „културних добара“ су:

- да се ради о намерно извршаваним кривичним делима [види чл. 8., ст. 2., под (а) (II) и чл. 8., ст. 2., под (б) (IX) **Статута Међународног кривичног суда**],

[531] Групе, обзиром да њихови заштитни објекти нису појединачно одредиви већ управо као скупови међусобно: наменски али и објективно (као природне или пак радом створене вредности) различитих правно третираних вредности.

- да се ради о делима која представљају тешка кршења саме **Конвенције за заштиту културих добара у случају оружаног сукоба,** те њених пратећих **Протокола I и II** (види чл. 15. **Протокола II**),
- да је заједнички групни заштитни објект кривичног дела из члана чл. 8., ст. 2., под (б) (IX) **Статута Међународног кривичног суда** сет вредности, који чине:
    - покретна и непокретна културна добара од значаја за баштину народа [чл. 1., ст . 1., под (а) **Конвенције за заштиту културих добара у случају оружаног сукоба**][532]“, али и
    - зграде, чија је главна и ефективна намена да чувају или да излажу покретна културна добра [чл. 1., ст . 1., под (б) **Конвенције за заштиту културих добара у случају оружаног сукоба**]“; те
    - „такозвани центри у којима су сакупљени културни споменици [чл. 1., ст . 1., под (в) **Конвенције за заштиту културих добара у случају оружаног сукоба**]“;

што све спада у радом створене вредности животне средине.

Деликти који можемо да посматрамо као „ратне злочине намерног усмеравања против цивилних а такозваних културних објеката, као и објеката у функцији њиховог очувања“, поседују и неке карактеристике које их међусобно разликују. А то значи да доприносе формирању њихових различитих логичких бића. То јест посебно дефинисаних кривичнх дела која као скуп припадају сету који смо назвали „ратни злочини намерног усмеравања против цивилних а такозваних културних објеката, као и објеката у функцији њиховог очувања“. Карактеристике које пре свега произилазе из могућих а исказаних радњи (чињења или пак нечињења) противних прописаним обавезама саме Конвценције али и њених анекса. Имајући речено у виду покушаћемо да Вам образложимо који би то све ратни злочини требало да се посматрају као кривична дела уперена против посебних категорија цивилних објеката, отуда кривичних дела „намерног усмеравања против цивилних а такозваних културних објеката, као и објеката у функцији њиховог очувања“.

Кренимо логичким редом саобразним образлагању такозваних примарних норми из **Конвенције за заштиту културих добара у случају оружаног сукоба** и њених анекса у презентовањеу свог виђења која се то кривична дела уперена против посебних категорија цивилних објеката, отуда кривичних дела „намерног усмеравања против цивилних а такозваних културних објеката, као и објеката у функцији њиховог очувања“ могу да посматрају као посебни деликти.

[532] Дакле не и светску већ такозвану националну баштину, што је демографско-културолошки али и формално-правно уже одређен сложени (групни) заштитни објект.

Под 1.

Имајући у види чл. 4., ст. 1. **Конвенције за заштиту културих добара у случају оружаног сукоба** јасно је да је свако оно поступање које је противно обавези уздржавања од употребе културних добара, као и њихове најближе околине, на начин који их може да изложи разарању, јасно испољено међународно кривично дело – „ратни злочин неуздржавања од употребе културних добара и њихове најближе околине који их излаже разарању или штети“, што забрањује те од држава Страна Конвенције захтева да се кажњава, члан 15. **Протокола II Конвенције за заштиту културих добара у случају оружаног сукоба**[533], али и чл. 8., ст. 2., под (б) (IX) **Статута Међународног кривичног суда**[534]. Отуда се, посматрано кроз норме дотичног Статута, ради о међународном кривичном делу – ратном злочину из чл. 8., ст. 2., под (б) (IX) **Статута Међународног кривичног суда** у вези чл. 4., ст. 1. **Конвенције за заштиту културих добара у случају оружаног сукоба**, где је ова норма поменуте Конвенције такозвани бланкетни елемент, што употпуњава логичко биће посматраног деликта. А обзиром на правила **Конвенције за заштиту културних добара у случају оружаног сукоба** и да се ради о *dolus directus*-у, то јест намерно извршеном међународном кривичном делу - *деликту чињења*!

О постојању образложеног кривичног дела неће бити речи само уколико оптужено лице успе у поступку да докаже како је морало да одступи од обавеза из члана 4., става 1. Конвенције, а „у случају императивне војне потребе“, како то одобрава чл. 4., ст. 2. дотичне Конвенције, па иако је произвело и неку од забрањених последица.

Под 2.

„Ратни злочин намерног усмеравања против цивилних а такозваних културних објеката, као и објеката у функцији њиховог очувања“ исказаће се и као *деликт нечињења*, то јест неоправданог неизвршавања Конвенцијом успостављене обавезе „забране, предупређења и по потреби заустављања пљаке или неправедног присвајања културних добара“, прецизиране чланом 4., ставом 3. Конвенције, што значи неизвршавања обавезе заштите добара под протекцијом ове Конвенције[535]. Отуда исто може бити посматрано као кривично дело сложеног логичког бића које се исказује као:

1. „ратни злочин пропуштања извршавања обавезе заштите културних објеката, као и објеката и простора у функцији њихове заштите“, из члана 15. **Протокола II Конвенције за заштиту културих добара у случају оружаног сукоба** у вези члана 4., става 3., **Конвенције**, на шта могу да се позову,

[533] А који је Протокол ступио на снагу 9. марта 2004.г.
[534] Дотични Статут је ступио на снагу 1. 07. 2002.г.
[535] Испољавање радње нечињења као облика извршавања кривичног дела.

приликом формирања адекватне кривичне норме на нивоу националних законодавстава, али и као

2. „ратни злочин пропуштања извршавања обавезе заштите културних објеката, као и објеката и простора у функцији њихове заштите“, чл. 8., ст. 2., под (б) (IX) **Статута Међународног кривичног суда** у вези члана 4., става 3., **Конвенције за заштиту културих добара у случају оружаног сукоба**, како би требало да се ово дело посматра на Међународном кривичном суду.

Под 3.

„Ратни злочин намерног усмеравања против цивилних а такозваних културних објеката, као и објеката у функцији њиховог очувања“, исказаће се и као „ратни злочин реквирирања покретних културних добара“, а која припадају другој Страни уговорници ове Конвенције, акт супротан члану 4., ставу 3. **Конвенције за заштиту културих добара у случају оружаног сукоба**. Отуда, формално правно посматрано, овај деликт се може да посматра на два начина, који се правно-логички не искључују већ практично понављају, и то као међународно кривично дело:

1. „ратни злочин реквирирања покретних културних добара“, из члана 15. **Протокола II Конвенције за заштиту културих добара у случају оружаног сукоба** у вези члана 4., става 3., **Конвенције**, али и као

2.„ратни злочин реквирирања покретних културних добара“, чл. 8., ст. 2., под (б) (XIII) **Статута Међународног кривичног суда** у вези члана 4., става 3., **Конвенције за заштиту културих добара у случају оружаног сукоба**[536].

Под 4.

Уколико би окупациона снага извршила неку *репресивну меру*, а што забрањује члан 4., став 4., **Конвенције за заштиту културих добара у случају оружаног сукоба**, те из тог разлога се произведе какво оштећење, или пак уништење, културног добра које подлеже заштити, тада се уистину ради о „ратном злочину извршавања репресивних мера које угрожавају или пак наносе штету културним добрима“, а у суштини и објектима те просторима намењеним њиховој заштити. Дакле о међународном кривичном делу које може да се дефинише као:

[536] Не смемо да заборавимо да је посматрана Конвенција временски старији легислтивни акт од **Статута Међународног кривичног суда**, те да је њена заштита од уништавања (или конфискације) непријатељске а културне имовине претходила уистини опшије одређеној норми из наведеног Статута. А такође и да, обзиром на прецизније а уже одређење заштитног објекта, иако по сржи јесте такозвана *секундарна норма*, врши и улогу *примарне норме* неопходне за комплетирање логичког бића (његовог заштитног објекта) из члана 8., става 2., под (б) (XIII) **Статута Међународног Кривичног суда**!

1. „ратни злочин извршавања репресивних мера које угрожавају или пак наносе штету културним добрима“, из члана 15. **Протокола II Конвенције за заштиту културих добара у случају оружаног сукоба** у вези члана 4., става 4., **Конвенције**, али и као
2. „ратни злочин извршавања репресивних мера које угрожавају или пак наносе штету културним добрима“, из члана 8., ст. 2., под (б) (XIII) **Статута Међународног кривичног суда** у вези члана 4., става 4. **Конвенције за заштиту културих добара у случају оружаног сукоба**[537].

Репресивне мере се извршавају по основу донетих одлука, што значи да оно лице које изда такву одлуку подлеже кривичној одговорности[538], одговорности одредивој по основу поштовања образложених елемената примарних те такозваних секундарних норми међународног кривичног права. Кривичној одговорности такође подлеже и оно лице које поступи по таквој наредби, то јест супротно забрани из члана 4., става 4. **Конвенције за заштиту културих добара у случају оружаног сукоба**.

Под 5.

Обзиром да **Конвенција за заштиту културих добара у случају оружаног сукоба** јасно успоставља обавезу „специјалне заштите“:

- културним добрима, покретним и непокретним (чл. 8., ст. 1.), али и
- центрима за њихово скупљање (чл. 8., ст. 1.), а нарочито
- непокретним културним добра од врло велике важности (чл. 8., ст. 1.),

али под условом да су иста добра претходно уписана у **Међународни регистар културних добара која су под специјалном заштитом**, сходно одредбама **Конвенције за заштиту културих добара у случају оружаног сукоба** и под условима који су предвиђени њеним **Правилником за извршење**, уколико се испуне ови претходни услови прописани такозваним примарним норама дотичних докумената, тада има места да се у конкретном случају утврђује да ли је оптужено лице наредило (или извршило) међународно кривично дело категорије ратних злочина.

Дело које би могли да назовемо „повреда специјалне заштите културних добара, односно и њихових центара за сакупљање“. Другим речима да се ради о ратном злочину из:

[537] Упозоравамо Вас да ово разликовање има и свој формални легислативни значај, обзиром да један број држава није прихватио **Статут Међународног кривичног суда** али јесте постао држава Страна **Конвенције за заштиту културних добара у случају оружаног сукоба**, те да њихови држављани, обзиром на ову чињеницу, подлежу кривичном прогону управо по основу норми дотичне конвенције.
[538] У питању је такозвани *dolus directus*.

- члана 8., става 2., под (б) (XIII) **Статута Међународног кривичног суда** у вези члана 8. **Конвенције за заштиту културих добара у случају оружаног сукоба**, или пак да га другачије формално-правно дефинишемо (иако је суштински реч о истом: извршиоцу, радњи, заштитном објекту, то јест објектима, те последици), то јест кривичном делу из
- члана 15. **Протокола II Конвенције за заштиту културих добара у случају оружаног сукоба** у вези члана 8. **Конвенције за заштиту културих добара у случају оружаног сукоба**.

Неће се сматрати да је дотично кривично дело извршено једино уколико су задовољена два кумулативна елемента:

1. да се дотично заштићено културно добро, односно објект намењен његовој заштити, не налази на довољном одстојању од великог индустријског центра или од било ког другог важног војног објекта, који представља осетљиву тачку [(нпр.: аеродром, радио станица, установа која ради послове одбране, важно: пристаниште, железничка станица, или пак каква саобраћајна линија) [чл. 8., ст. 1., под (а)]; али и
2. да ови објекти не буду употребљавани у војне сврхе [чл. 8., ст. 1., под (б)].

Но то не значи да се оваквим, то јест објектом према коме је ипак дозвољено оружано деловање, сматра онај објект који је заштићен од стране:

- наоружаних чувара, специјално за то одређених [чл. 8., ст. 1., под (а)], или пак
- полицијских снага у њиховој близини, обзиром да се исте сматрају снагама за одржавање јавног реда, отуда и сигурности оваквих објеката [чл. 8., ст. 1., под (б)].

Поменути објекти такође подлежу заштити и ако се једно од културних добара (наведених у чл. 8., ст. 1. **Конвенције за заштиту културих добара у случају оружаног сукоба**) „налази близу важног војног објекта... ако се Висока Страна Уговорница, која ово захтева, обавеже, да неће, у случају оружаног сукоба, чинити никакву употребу горњег објекта, а нарочито ако је у питању пристаниште, железничка станица или аеродром и да ће скренути од њих сваки саобраћај. У овом случају скретање саобраћаја на другу страну треба да буде припремљено још за време мира. (чл. 8., ст. 5.)“.

Под 6.

Обзиром да **Конвенција за заштиту културих добара у случају оружаног сукоба**, својим „Чланом 9. - Имунитет културних добара која се налазе под специјалном заштитом“ јасно успоставља обавезу уздржавања „од сваког

непријатељског акта, упереног против ових добара“ као и „од сваке употребе ових добара или њихове околине у војне сврхе“, очигледно је да је тиме прописана материјално-правна основица, као и у претходно образложеним логичким сегментима, за формирање посебног међународног кривичног дела које може да се посматра и као „међународно кривично дело намерног усмеравања атака противних имунитету културних добара која се налазе под специјалном заштитом“, базирано на такозваној секундарној норми члана 15. **Протокола II Конвенције за заштиту културих добара у случају оружаног сукоба** у вези члана 9. **Конвенције за заштиту културих добара у случају оружаног сукоба**.

На овом месту Вас подсећамо да је третман претходним пасусом образложеног логичког бића међународног кривичног дела намењеног заштити културних добара могућ и новијим, а важећим, легислативним елементима, полазећи од члана 8., става 2., под (б) (XII) **Статута Међународног кривичног суда**. Поштујући ову норму можемо да говоримо и о „међународном кривичном делу намерног усмеравања атака противних имунитету културних добара која се налазе под специјалном заштитом“. Дакле делу које, зависно од тога до кавих последица је уистину довело, правно логички одговара основној идеји кривичног дела:

1. класичног криминалитета познатог као „изазивање опште опасности“, деликта за које је довољно да јесте извршена његова радња те да је и изазвана опасност, не и да је неопходна материјална последица као елемент потребан за постојање логичког бића овог класичног деликта; али и

2. ратног злочина „намерног усмеравања атака противних имунитету културних добара која се налазе под специјалном заштитом“, уистину деликта „изазивања опасности по културна добра која се налазе под специјалном заштитом намерним усмеравањем атака противних њиховом имунитету“;

3. испољеног проивођењем реалне (материјалне) последице, оштећења или уништавања каквог правом заштићеног културног добра, то јест деликту из члана 8., става 2., под (б) (XIII) у вези дела из члана 8., става 2., под (б) (IX) **Статута Међународног кривичног суда**.

27.3.4.
Улога Конвенције за заштиту светске културне и природне баштине у формирању логичког бића ратних злочина усмеравања атака против посебних категорија цивилних објеката

Размишљајући о изучавању елемената међународног кривичног права од значаја за заштиту еколошких права и вредности, поред сагледавања улоге претходно анализиране **Конвенције за заштиту културних добара у случају оружаног сукоба** (из 1954.г.) неопходно је да пажњу усмеримо и на елементе конвенције сличног назива, али која се бави заштитом, како се то види из њеног назива, заштитом не само културне већ и природне баштине[539] у сагледавању могућности и обавеза формирања логичког бића ратних злочина усмеравања атака против посебних категорија цивилних објеката: елемената културне и риродне баштине, што значи оних вредности којима је пружена посебна пажња, и то:

- како њиховим формалним издвајањем, тако и
- успостављањем им највишег вредносног нивоа, то јест статуса вредности од значаја не само нације или државе појединачно већ за Свет, у оквиру глобално прихваћене а томе намењене конвенције.

Ово је учињено доношењем и ступањем на снагу **Конвенције о заштити светске културне и природне баштине**[540]. Када на њу обраћамо пажњу ваља нам да знамо како је иста ратификована од чак 196 држава. У суштини свих суврених држава чланица Уједињених нација. То јест од чак 72 државе више но што их је формално прихватило **Статут Међународног кривичног суда**! Отуда је реч о глобалном легислативном акту од примарне важности и за формирање материјално-правних основа, у суштини бланкетних елемената, неопходних за комплетирање адекватних облика логичких бића могућих кривичних дела[541]. Па тако и деликата из члана 8., ст. 2., под (б) (IX) **Статута Међународног кривичног суда**.

На овом месту Вам понајпре указујемо на елементе одређивања нападног а истовремено заштитног објкета ове Конвенције. Она је усмерена на протекцију посебно формално издвојених и заштићених објеката, како

[539] **Convention for the protection of the world cultural and natural heritage**, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, Paris, 1972.
[540] О чему смо већ говорили на претходним страницама ове књиге, у делу текста под бројем 13.10., којим су образложени елементи дотичне Конвенције који могу да се посматрају као материјално-правни елементи неопходни и за успостављање и примену адекватне кривично-правне заштите добара од значаја за човека и животну средину. А то значи и природних али и културних добара. Разуме се, од светског значаја.
[541] Види ближе део текста ове књиге, под бројем 13.10.

а.) продукованих од стране природе (чл. 2.) тако и
б.) људским радом (чл. 1., ст. 1., т. 1.), али и
в.) њихових просторних кобинација (чл. 1., ст. 1., т. 1.) и
г.) целина - такозваних зона (чл. 1., ст. 1., т. 3.).

То значи да заштиту пружа природним али и посебној категорији радом створених вредности човекове животне средине (културним добрима) од највишег (планетарног) значаја. А дотичну заштиту овај текст не прописује само за време ратова, већ уопште, што значи и током оружаних сукоба било које друге врсте, али и током ванратних и ваноружаних активности.

Како смо то већ нагласили[542], члан 4., а посебно члан 5., став 1., под (г), **Конвенције о заштити светске културне и природне баштине** обавезује државе Стране да предузимају одговарајуће законске, али и административне, мере неопходне за проналажење и заштиту ове баштине. То једноставно значи да Странама прописује обавезе:

- да утврде, кроз јасно регулисане и спроведене административне поступке, које су то вредности, али и
- да ове регуле, намењене утврђивању посматраних вредности, у суштини морају да одговарају за то успостављеним елементима међународног јавног права, што значи не само **Конвенције о заштити светске културне и природне баштине**, већ и свим другим које томе доприносе[543], те
- да спроводе законодавно правно успостављене елементе заштите, што значи поштовања како норми што регулишу пожељне те отуда и прописане односе спрам посматраних вредности, тако и њихове казнено-правне заштите.

Оно што такође ваља да се примети, ова Конвенција иако не говори о заштити посматраних вредности у оквирима оружаних сукоба, као томе намењена специјализована Конвенција из 1954.г., овој заштити доприноси. Наиме, ваља увидети да иста, у односу на **Конвенцију за заштиту културих добара у случају оружаног сукоба** шири групне објекте заштите, али их дотичној заштити подвргава не само за случај ратног скукоба између држава већ заштити уопште. То јест од свих облика њихових угрожавања и могућих девастација. Ово је уочљиво из другог пасуса Премабуле Конвенције о заштити светске културне и природне баштине, као и њеног члана 7., који обавезује да се још за време мира у војне правилнике и инструкције унесу „одредбе којима би се осигурало испуњавање ове конвенције (чл. 7., ст. 1.)“, као и да „установе... код својих оружаних снага службе или стручно

[542] Види поднаслов бр. 13.10.
[543] Која сагласност правно-логички и нормативно-хијерахијски произилази свакој држави Страни по основу члана 12. **Конвенције о заштити светске културне и природне баштине**.

особље, чији ће задатак бити да пази на поштовање културних добара (чл. 7., ст. 2.)“.

Имајући речено у вид сада можемо да закључимо како се чланом 8., ставом 2., под (б) (IX) **Статута Међународног кривичног суда**, али повезаним са блакетним елементима из чланова: 1., 2., 3., 4., те 5., ст. 1., под (г) **Конвенције о заштити светске културне и природне баштине**, јасно одређује логичко биће „ратног злочина намерног усмеравања атака против цивилних објеката што погађа светску културну и природну баштину“, и то у три могућа облика, то јест као ратни злочин из:

1. члана 8., става 2., под (б) (IX) **Статута Међународног кривичног суда**, у вези члана 2. **Конвенције о заштити светске културне и природне баштине**, а који погађа посебно дефинисани нападни и заштитни објект: светску природну баштину;

2. члана 8., става 2., под (б) (IX) **Статута Међународног кривичног суда**, у вези члана 1. **Конвенције о заштити светске културне и природне баштине**, а који погађа посебно дефинисани нападни и заштитни објект: светску културну баштину, и то посматрану као:

- споменике, дакле радом створене вредности (чл. 1., ст. 1., т. 1.),
- групна здања – групе изолованих или пак повезаних грађевина, а која могу да се посматрају и као здања уклопљена у пејзаж (чл. 1., ст. 1., т. 2.), те
- знаменита места, било да се ради само о радом створеним вредностима или комбинованим природним и радом створеним вредностима животне средине, укључујући и њихове зоне (чл. 1., ст. 1., т. 3.).

У истрази, те могућим оптужбама и потоњим пресудама, ове разлике, успостављене на бази формално-правних одређења али и стварног чињеничног стања, морају да се утврде и прецизно наведу обзиром да припадају елементима неопходним за формално правно, а финално, одређење има ли или нема, у конкретном случају, посматраног ратног злочина намерног усмеравања атака на цивилни објект, или објекте, те о каквом се то атаку, полазећи од прецизирања заштитног објекта, уистину ради.

И за овако дефинисани акт ратног злочина важи исто оно што смо већ рекли о могућој кривици починиоца, то јест:

- особе која је издала наредбу за напад, као и
- лица које је извршило забрањену радњу, или радње, те тиме изазвало опасност, или штету, по заштитни објект који припада категорији заштитних

објеката **Конвенције о заштити светске културне и природне баштине**, како по основу његових чланова 1. и 2. тако и 12.

Но, имајући у виду обавезе по стране уговорнице, из:

- чл. 5.ст. 1., под (г), да предузимају одговарајуће законске и административне мере неопходне за успостављање ове заштите, што значи и мере формирања адекватног инвентара заштитних објеката ове Конвенције, као и
- чл. 11., става 1., који обавезује да се документација о таквом инвентару достави Комитету за светску баштину,

као и чињеницу да је формиран „Списак светске баштине“ од стране дотичног комитета (чл. 11., ст. 2.), постаје јасно да уколико је до угрожавања или повреде дошло а да угрожени или пак повређени објект није претходно био подвргнут прописаним корацима заштите, из чланова 5. и 11. Конвенције, те укључен у „Списак светске баштине“, тада оптужено лице не може да подлеже кривичној одговорности, па иако се може да ради и особи која је држављанин или је деловала у име и „за рачун“ које од држава Страна ове Конвенције. И то и у случају да јесте изазвала какву опасност или повреду. Но тада се већ ради о неким другим облицима овог кривичног дела [из чл. 8., ст. 2., под (б) (IX) **Статута Међународног кривичног суда**], о којима смо излагали говорећи о бланкетним елементима заштите, оним који се односе на добра која не припадају светском већ фонду националних (или пак државних) добара третираних адекватно унутар закона суверених држава.

У анализи „ратних злочина испољених према посебним категоријама заштитних објеката“ ваља нам да пажњу усмеримо и на „деликт обимног разарања културних објеката и храмова током немеђународног оружаног сукоба“ прописан чланом 8., ставом 2., под (б) (X) **Статута Међународног кривичног суда**, а у суштини на једнак правно логички начин објашњен и као криминални акт испољив унутар сукоба који нису међународни [по основу члана 8., става 2., под (е) (IV) овога Статута].

У овом разматрању полазимо од чињенице да су се државе које су учествовале у формирању **II допунског протокола уз Женевске конвенције** такође договориле да заштиту пруже и културним објектима и храмовима. У суштини, да на тај начин изврше допуну већ постојећих елемената **Хашке конвенције за заштиту културних добара у случају оружаног сукоба** (донете 14. маја 1954.г.). Дословце прописујући да је „забрањено... вршити било какве непријатељске акте уперене против историјских споменика, уметничких дела или храмова који сачињавају културно или духовно наслеђе народа, као и користити их за подршку војних акција (Члан 16. – Заштита културних објеката и храмова)”.

Као што видимо један број радом створених вредности животне средине, и то:

а.) културни објекти, и
б.) храмови,

истовремено су одређени за нападне и заштитне објекте ове примарне норме, отуда и за формалне а материјално-правне бланкетне елементе:

како члану 8., ставу 2., под (б) (X) **Статута Међународног кривичног суда**,
тако и члану 8., ставу 2., под (е) (IV).

Самим тим ово дело ваља да се посматра као међународно кривично дело које припада категорији ратних злочина, подврсти кривичних дела „обимног разарања“, те га посматрати као „међународно кривично дело обимног разарања културних објеката и/или храмова“. Јасно, почињених у оквиру немеђународног оружаног сукоба. Отуда га и формално правно дефинисати као међународно кривично дело категорије ратних злочина, подврсте обимних разарања, у вези члана 16., те члана 6., ст. 1., **II допунског протокола уз Женевске конвенције**.

27.4.
Ратни злочини испољени према правним и физичким лицима са посебним статусом

27.4.1.
Увод

Током свог развоја међународно хуманитарно право доносило је и норме намењене додељивању посебног статуса лицима и организацијама са хуманитарним функцијама[544]. А такође и заштити оних, у суштини пратећих, материјалних вредности неопходних за њихово функционисање. Отуда је логично што им је, како смо то на претходним страницама ове књиге већ објашњавали, заштита успостављана низом докумената. Пре свега прописана је заштита особама које пружају хуманитарну, а нарочито медицинску помоћ. И то како војним тако и цивилним лицима. Током дужевременог развоја ова протекција је проширена, тако да се сада односи не само на заштиту од могућег нежељеног деловања исказаног током међународних сукоба већ и на иста таква нежељена, отуда и проскрибована, понашања испољена током одвијања сукоба који нису међународни. Имајући то у

[544] Већ помињаним Црвеном крсту, Црвеном полумесецу и другим.

виду, а поштујући и структуру **Статута Међународног кривичног суда**, на овом месту пажњу посвећујемо образлагању проблематике ратних злочина који могу да се испоље према субјектима права са посебним статусом, али и оним материјалним средствима неопходним за њихов хуманитарни рад. А то значи не само правним лицима (организацијама и институцијама) већ и физичким лицима која учествују у њиховом функционисању.

Ратни злочини испољени према правним и физичким лицима са посебним статусом могу да се испоље на више начина, из ког разлога, и у оквиру **Статута Међународног кривичног суда**, а полазећи од различитих материјано-правних, што значи формално формираних, основа и јесу третирани једним бројем норми у оквиру такозваних ратних злочина. Из разлога практичности и разумљивости дозволите нам да Вам их изложимо полазећи од логике и наслова поменутог Статута.

27.4.2.
Намерно усмеравање напада на особље, инсталације, материјале, јединице или возила укључена у хуманитарну помоћ или мировну мисију у складу са Повељом УН, све дотле док имају права на заштиту или пружају помоћ цивилима или цивилним објектима по међународним законима који важе за оружане сукобе

27.4.2.1.
Ратни злочини намерних испољавања напада према правним и физичким лицима са посебним статусом током међународних сукоба

Кренимо од разматрања проблематике испољавања могућих ратних злочина током међународних оружаних сукоба а који примарно погађају субјекте права са посебно одређеним статусом. Оријентишимо се из тог разлога на „Члан 8.- Ратни злочини“, став 2., под (б) (III) **Статута Међународног кривичног суда**. Ова норма је јасно прописала да се ратним злочинима сматрају и *озбиљне повреде* закона и обичаја који се примењују у међународном оружаном сукобу, а према утврђеним правилима међународног права [чл. 8., ст. 2., под (б)]. То подразумева и „намерно усмеравање напада на особље, инсталације, материјале, јединице или возила укључена у хуманитарну помоћ или мировну мисију у складу са Повељом УН, све дотле док имају права на заштиту или пружају помоћ цивилима или цивилним објектима по међународним законима који важе за оружане сукобе [чл. 8., ст. 2., под (б) (III)]“. Као што видимо ова норма јасно разликује:

- хуманитарну помоћ, и
- мировне мисије, као посебну врсту хумано усмерене помоћи,

при чему је, полазећи од објашњених материјално-правних основа, норма члана 8., из става 2., под (б) (III), **Статута Међународног кривичног суда**, ратним злочином прогласила сваки такав намерни напад, па било да је произведена макар само опасност по заштитни објект, односно објекте, детаљније дефинисане **Конвенцијом о безбедности особља Уједињених нација и придруженог особља**, а, разуме се, тим пре и оно намерно деловање из кога произилази:

- повреда (оштећење) материјалне вредности која је заштићена овом Конвенцијом,
- повреда неког од лица коме дотична Конвенција пружа заштиту,
- приморавање ког физичког или правног лица да учини какав недозвољени акт, или да не изврши нешто на шта је обавезано,
- смртни исход, или пак
- комбинација неке од, или свих, ових последица,

што обухвата и деловање исказано као саучесништво у извршавању било ког од наведених аката [чл. 9., ст. 1., под (е) **Конвенције о безбедности особља Уједињених нација и придруженог особља**].

Другим речима, могућа су испољавања следећих логичких бића деликата који потпадају у ову групу ратних злочина, и то:

1. кривично дело „напада на материјалне вредности заштићене **Конвенцијом о безбедности особља Уједињених нација и придруженог особља**, [чл. 9., ст. 1., под (б)]“, што значи, ако овај злочин посматрамо полазећи од **Статута Међународног кривичног суда**, да је реч о ратном злочину из члана 8., става 2., под (б) (III) у вези са чл. 9., ст. 1., под (б) ове Конвенције;
2. ратни злочин испољен као „покушај да се изврши напад на материјалне вредности заштићене **Конвенцијом о безбедности особља Уједињених нација и придруженог особља**, [чл. 9., ст. 1., под (б)]“, што значи да је реч о деликту из чл. 9., ст. 1., под (д) посматране Конвенције, односно, полазећи од **Статута Међународног кривичног суда**, да је реч о ратном злочину из члана 8., из става 2., под (б) (III) у вези са чл. 9., ст. 1., под (д) ове Конвенције;
3. повреда неког од лица коме дотична Конвенција пружа заштиту, што је, полазећи од **Статута Међународног кривичног суда**, ратни злочин из члана 8., става 2., под (б) (III) у вези са чл. 9., ст. 1., под (а) **Конвенције о безбедности особља Уједињених нација и придруженог особља**[545];

[545] А што јесте ратни злочин али не и еколошки ратни злочин, осим уколико је до дотичне последице дошло путем коришћења забрањених а еколошки негативних средстава. Но тада се већ ради о

4. смрт неког од лица коме дотична Конвенција пружа заштиту [чланом 9., ст. 1., под (а)], што је такође, полазећи од **Статута Међународног кривичног суда**, ратни злочин из члана 8., из става 2., под (б) (III) у вези са чл. 9., ст. 1., под (а) **Конвенције о безбедности особља Уједињених нација и придруженог особља**[546];
5. киднаповање особе заштићене **Конвенцијом о безбедности особља Уједињених нација и придруженог особља** [чл. 9., ст. 1., под (а) Конвенције], а што је ратни злочин из члана 8., из става 2., под (б) (III) **Статута Међународног кривичног суда** у вези са чл. 9., ст. 1., под (а) **Конвенције о безбедности особља Уједињених нација и придруженог особља**.

Чињеница да се у сваком од ових случајева ради о нападу на посебно правно заштићена лица, организације и објекте, али војном атаку, упућује нас, при размишљању о субјективном елементу посматраних злочина:

- првенствено на такозвани *dolus directus*, то јест *испољене намере* оптуженог лица да се изврши који од ових забрањених напада, намере исказане:
    - издавањем такве наредбе, или пак
    - прихватањем и извршавањем дотичне наредбе;
- евентуално на такозвани *индиректни умишљај* (*dolus indirectus*), уколико је јасно утврђено да оптужени, у намери да произведе какву последицу (или последице) борбених дејстава није тежио и наношењу штете заштићеним организацијама, лицима, односно и објектима, али јесте био свестан да при уобичајеном начину извођења дејстава и условима терена производи полседице и по њих, и то оне забрањене, из члана 9. **Конвенције о безбедности особља Уједињених нација и придруженог особља**, или пак
- *dolus eventualis* (евентуални умишљај), под условом да постоји вероватноћа да је у конкретном случају доносилац одлуке о почињењу злочина из члана 8., става 2., под (б) (III) **Статута Међународног кривичног суда** исто наредио да се изврши на тај начин што је поставио какав други примарни циљ, не првенствено да се изврши погађање особља Уједињених нација и/или придруженог особља, те пратећих материјалних средстава (објеката), али је доносећи такву одлуку истовремено пристао и на евентуално произвођење забрањене пратеће последице, или последица, уз какву последицу по војно дозвољену мету.

сложеном међународном кривичном делу, деликту бланкетног логичког бића које карактерише производња најмање две врсте последица. О томе ће бити излагано нешто касније.

[546] Деликт за који важи све што је речено и у претходној фусноти.

Такође упозоравамо да ваља разликовати „намерно усмеравање напада на особље, инсталације, материјале, јединице или возила укључена у хуманитарну помоћ или мировну мисију у складу са Повељом УН, све дотле док имају права на заштиту или пружају помоћ цивилима или цивилним објектима по међународним законима који важе за оружане сукобе [из чл. 8., ст. 2., под (б) (III), као и чл. 8., ст. 2., под (е) (III)]", од „намерних напада на објекте, медицинске јединице, транспортна средства и медицинско особље које користи очигледне ознаке прецизиране у Женевским конвенцијама у складу са међународним правом [из чл. 8., ст. 2., под (б) (XXIV)]". Ово зато што се у праву и стварности хуманитарне и медицинске активности и организације разликују, то јест не обухватају исту врсту те подврсте делатности.

Имајући у виду све напред речено, такође поштујући и обавезу заштите од могућих опасности и последица ратних злочина унутар сукоба који није међународни, јасно је да постоје и ратни злочини намерног усмеравања напада на особље, инсталације, материјале, јединице или возила хуманитарне помоћи или мировне мисије у складу са **Повељом Уједињених нација**, за време док пружају заштиту и помоћ цивилима или цивилним објектима. Ово је регулисано чланом 8., ставом 2., под (е) (III) **Статута Међународног кривичног суда**, нормом која прописује да се, у суштини идентична кривична дела као и из члана 8., става 2., под (б) (III), али почињена током сукоба који није међународни, такође инкриминишу. И то на практично идентичан начин. Другим речима, да у скупове ових ратних злочина улазе кривична дела која као заштитне објекте такође погађају:

1. *особље хуманитарне помоћи* или *пак мировне мисије* у складу са **Повељом Уједињених нација**,
2. тачно одређена *правна лица*, то јест *организације или институције хуманитарне помоћи* као и тзв. *мировне мисије*, а која делују у складу са **Повељом Уједињених нација**, за време док пружају заштиту и помоћ цивилима или цивилним објектима по закону о оружаном сукобу, али и
3. *материјална добра*, и то:
    - инсталације,
    - материјале, и
    - возила,

у оквиру: а.) хуманитарне помоћи, или пак б.) мировне мисије УН.

Но, ваља имати у виду да између њих постоји и једна, али основна разлика. Те да се иста испољава у томе што члан 8., став 2., под (е) (III) јасно говори о сукобу који није међународни. И то акту испољеном као „намерно усмерени напад", при чему није дефинисан могући облик овога напада. Јасно је да дотична норма оваквом правно-лексичком и логичком конструкцијом уистину обухвата сваки његов у стварности могући облик, што значи онај који може да се испољи као:

1. изазивање опасности (апстрактне или реалне) по било који од наведених заштитних објеката,
2. изазивање материјалне штете по ове заштитне објекте,
3. произвођење рањавања заштићеног особља, наиме најмање једног таквог физичког лица са дотичним посебним статусом,
4. произвођење тешке телесне повреде квалификоване смртним исходом, а која погађа такво физичко лице са посебним статусом, те
5. убиство најмање једне од особа са статусом члана јединице хуманитарне помоћи или пак мировне мисије која делује у сагласности са Повељом Уједињених нација;
6. комбинациа било ког од ових облика испољавања.

И за ову подврсту (групу) ратних злочина, а да би их посматрали као деликте који су и од еколошко-правног значаја, неопходно је да испољавањем погађају и неку или неке од еколошких, природних или радом створених, вредности, не само коју хуманитарну организацију или особу у њеном саставу. Другим речима да се у стварности ради о:

- атаку на заштитне еобјекте од значаја за функционисање хуманитарне организације или институције, или пак
- стицају најмање два дела, од којих бар једно погађа и овакву материјану вредност, а не само институцију или човека са посебним статусом.

У циљу потврђивања реченог на овом месту подсећамо да је **I Допунски протокол уз Женевске конвенције**, својим „Чланом 81. - Активности црвеног крста и других хуманитарних организација[547]“, успоставио обавезу заштите људи, као и средстава у оквиру такозване хуманитарне помоћи, али и мировних мисија Уједињених нација.

Такође упозоравамо да ваља разликовати „намерно усмеравање напада на особље, инсталације, материјале, јединице или возила укључена у хуманитарну помоћ или мировну мисију у складу са **Повељом УН**, све дотле док имају права на заштиту или пружају помоћ цивилима или цивилним објектима по међународним законима који важе за оружане сукобе [из чл. 8., ст. 2., под (б) (III), као и чл. 8., ст. 2., под (е) (III)]”, од „намерних напада на објекте, медицинске јединице, транспортна средства и медицинско особље које користи очигледне ознаке прецизиране у Женевским конвенцијама у складу са међународним правом [из чл. 8., ст. 2., под (б) (XXIV)]”. Ово зато што се у праву и стварности хуманитарне и медицинске активности и организације разликују, то јест не обухватају исту врсту те подврсте делатности.

[547] Својеврсном *примарном нормом* **I допунског протокола уз Женевске конвенције**.

27.4.2.2.
Ратни злочини намерних испољавања напада према правним и физичким лицима са посебним статусом током сукоба који није међународни

Имајући у виду све напред речено, такође поштујући и обавезу заштите од могућих опасности и последица ратних злочина унутар сукоба који није међународни, јасно је да постоје и ратни злочини намерног усмеравања напада на особље, инсталације, материјале, јединице или возила хуманитарне помоћи или мировне мисије у складу са **Повељом Уједињених нација**, за време док пружају заштиту и помоћ цивилима или цивилним објектима. Такође и да су могућа испољавања следећих логичких бића деликата који потпадају у групу ратних злочина, а почињених у оквиру сукоба који нису међународног карактера, и то:

1. кривично дело „насилног напада на материјалне вредности заштићене **Конвенцијом о безбедности особља Уједињених нација и придруженог особља**, [чл. 9., ст. 1., под (б)]“, што значи, ако овај злочин посматрамо полазећи од **Статута Међународног кривичног суда**, да је реч о ратном злочину из члана 8., из става 2., под (е) (III) у вези са чл. 9., ст. 1., под (б) ове Конвенције;
2. ратни злочин испољен као „покушај да се изврши напад на материјалне вредности заштићене **Конвенцијом о безбедности особља Уједињених нација и придруженог особља**“, што значи да је реч о деликту из чл. 9., ст. 1., под (д) посматране Конвенције, односно, полазећи од **Статута Међународног кривичног суда**, да је реч о ратном злочину из члана 8., из става 2., под (е) (III) у вези са чл. 9., ст. 1., под (д) ове Конвенције;
3. повреда неког од лица коме дотична Конвенција пружа заштиту, што је, полазећи од **Статута Међународног кривичног суда**, ратни злочин из члана 8., става 2., под (е) (III) у вези са чл. 9., ст. 1., под (а) **Конвенције о безбедности особља Уједињених нација и придруженог особља**[548];
4. смрт неког од лица коме дотична Конвенција пружа заштиту [чланом 9., ст. 1., под (а)], што је такође, полазећи од **Статута Међународног кривичног суда**, ратни злочин из члана 8., из става 2., под (е) (III) у вези са чл. 9., ст. 1., под (а) **Конвенције о безбедности особља Уједињених нација и придруженог особља**[549];

[548] А што јесте ратни злочин али не и еколошки ратни злочин, осим уколико је до дотичне последице дошло путем коришћења забрањених а еколошки негативних средстава. Но тада се већ ради о сложеном међународном кривичном делу, деликту бланкетног логичког бића које карактерише производња најмање две врсте последица. О томе ће бити излагано нешто касније.
[549] Деликт за који важи све што је речено и у претходној фусноти.

5. киднаповање особе заштићене **Конвенцијом о безбедности особља Уједињених нација и придруженог особља** [чл. 9., ст. 1., под (а) Конвенције], а што је ратни злочин из члана 8., из става 2., под (е) (III) **Статута Међународног кривичног суда** у вези са чл. 9., ст. 1., под (а) **Конвенције о безбедности особља Уједињених нација и придруженог особља**.

Као и када се ради о злочинима испољеним унутар међународних сукоба, и у случају сукоба који не потпада под међународне, чињеница је да се у сваком од напред прецизираних могућих облика деликта ради о нападу на посебно правно заштићена: лица, организације и објекте. То јест о очигледно вољном атаку („намерном усмеравању напада“). То нас и за случај деликта из члана 8., става 2., под (е) (III) такође упућује, при размишљању о субјективном елементу посматраних злочина:

- првенствено на такозвани *dolus directus*, то јест *испољене намере* оптуженог лица да се изврши који од ових забрањених напада, намере исказане:
    - издавањем такве наредбе или пак
    - прихватањем и извршавањем дотичне наредбе;
- евентуално на такозвани *индиректни умишљај* (*dolus indirectus*), уколико је јасно утврђено да оптужени, у намери да произведе какву другу последицу (или последице) борбених дејстава јесте био свестан, односно и да је био дужан да буде свестан, да при извођења каквог дејстава и условима терена неизбежно производи последицу, или последице, и по неки, или неке, од заштитних објеката из члана 8., става 2., под (е) (III).

Јасно, када говоримо о ратним злочинима који испољавају и еколошки негативне елементе[550], а разматрамо деликте из члана 8., става 2., под (е) (III), јасно је да се ова дела могу да искажу једино као:

- деликт који, погађајући какву материјалну вреност од значаја и за **Конвенцију о безбедности особља Уједињених нација и придруженог особља**, уистину наноси штету радом створеној вредности (или вредностима) животне средине, или пак
- повреда неког од лица коме дотична Конвенција пружа заштиту, а до које повреде је дошло наношењем штете материјалној (радом створеној) вредности животне средине, а која је од значаја за хуманитарну помоћ или пак мировну мисију Уједињених нација, односно и
- смрт неког од лица коме дотична Конвенција пружа заштиту, а до чега је дошло намерним усмеравањем напада, напада који је истовремено погодио једну или више радом заштићених вредности животне средине.

[550] То јест посматрајући их кроз могућу им функцију заштите еколошких права и вредности.

Само у овим случајевима се може да говори о ратним злочинима из члана 8., става 2., под (е) (III) од значаја и за заштиту еколошких права, вредности и односа.

27.4.3.
Ратни злочини намерног усмеравања напада на објекте, материјале, медицинске јединице, транспортна средства и медицинско особље које носи очигледно истакнуте ознаке прецизиране у Женевским конвенцијама, у складу са међународним правом

Статут Међународног кривичног суда јасно прописује да се „ратним злочином, у духу Статута сматра“ и свака „друга озбиљна повреда закона и ратних обичаја који се примењују у међународном оружаном сукобу[551]“, не само нека од оних прописаних унутар **Женевских конвенција** из 1949. године. Шта више, својим чланом 8., ставом 2., под (б), одељком XXIV, дословце одређује да се таквим ратним злочином сматра свако „намерно нападање на објекте, медицинске јединице, транспортна средства и медицинско особље које користи очигледне ознаке прецизиране у **Женевским конвенцијама** у складу са међународним правом“. Што значи да инкриминише, као ратне злочине, саме нападе на укупно четири врсте напред прецизно одређених групних заштитних објеката. Јасно, под условом да су исти заштитни објекти очигледно означени као објекти медицинске намене у складу са **Женевским конвенцијама** из 1949.г., а да би као такви били препознати[552] и третирани. Но, само препознавање и детаљније прецизирање наведених заштитних објеката, иако стартовано **Женевским конвенцијама**[553], уистину је оквирно одређено, што значи и детаљније прецизирано, такозваним **Протоколима уз Женевске конвенције**[554]: **I**, **II** и **III**. Ова кривично-правна заштита је потом, 1994.г., дограђена и елементима члана 9. **Конвенције о безбедности особља Уједињених нација и придруженог особља**[555], која инкриминише:

- саме претње нападом - чланом 9., ставом 1., под (ц);
- покушаје напада - чл. 9., ст. 1., под (д), а посебно

[551] **Статут Међународног кривичног суда**, члан 8., став 2., под (б), први део сложене реченице.
[552] Што је услов за утврђивање потребног вољног елемента, то јест кривице, као услова за постојање кривичног дела у конкретном случају.
[553] Тачније речено засновано на њиховим нормама.
[554] Али и пратећим правилницима, као саставним деловима дотичних протокола.
[555] Види:
Convention on the Safety of United Nations and Associated Personnel, New York, 9th December 1994, и
Закон о потврђивању Конвенције о безбедности особља Уједињених нација и придруженог особља, *Службени лист СРЈ*, бр. 13/2002.г.

- убиства, отмице и друге врсте напада на личност или слободу особља Уједињених нација и придруженог особља – чл. 9., ст. 1., под (а), али и
- насилност напада на службене просторије, приватни стан или превозно средство члана особља Уједињених нација и придруженог особља – чл. 9., ст. 1., под (б).

Отуда ови, наведени, елементи међународног јавног права заслужују нашу посебну пажњу. Логично, анализираћемо их идући хронолошки, обзиром да је и њихов нормативно-хијерархијски значај овим развојем кроз време одређен али и дограђиван.

Улазећи у анализу материјално-правних а формалних основа за утврђивање постојања или непостојања ког ратног злочина из члана 8., става 2., под (б) **Статута Међународног кривичног суда**[556] на овом месту морамо да подсетимо да позивање на такозване „друге озбиљне повреде закона и ратних обичаја“ ни у ком случају не значи и искључивање поменутих **Женевских конвенција** из формирања сложених логичких бића ратних злочина којима посвећујемо пажњу. На против. Само је њихова позиција, а тиме и значај, за формирање логичких бића појединих од могућих ратних злочина другачија. Другачија јер сада служе као такозване *примарне норме* које су стартујуће, тиме најчешће основне и оквирне, за оне које потом као једнако предметно и циљно усмерене, а детаљније разрађене, презентују Протоколи уз **Женевске конвенције**, те тиме пружају неопходну квалитетнију а формално прецизнију заштиту напред наведеним врстама заштитних објеката. И то медицинским: 1. објектима, 2. јединицама, 3. транспортним средствима, те 4. медицинском особљу, а у суштини и 5. хуманитарно усмереним организацијама, како унутар самих Уједињених нација, као и њима придруженом особљу, тако и различитим другим хуманитарним организацијама. И то: Црвеном крсту, Црвеном полумесецу, те Црвеном лаву и сунцу. Али, јасно, под условом да користе очигледне „ознаке прецизиране у **Женевским конвенцијама**, у складу са међународним правом[557]“. А то дословце значи елементима који су сада важећи а јесу од значаја за:

1. ово означавање, те отуда и
2. утврђивање да ли је у конкретном случају извршен напад на дотичне правилно означене заштитне објекте, објекте различитих врста.

Сама ова правна конструкција нас уистину уводи у стварност интеракције норми **Женевских конвенција** и потоњих **Протокола I**, **II** и **III**, али и претходно поменуте **Конвенције о безбедности особља Уједињених нација и придруженог особља**, као норми што формирају комплетну материјано-правну основу за посматрану

[556] Али и његовог члана 8., става 2., под (е).
[557] **Статут Међународног кривичног суда**, члан 8., став 2., под (б) (II).

групу кривичних дела из члана 8., става 2., под (б) (XXIV) **Статута Међународног кривичног суда**.

Статут Међународног кривичног суда, инкриминишући ратне злочине, нормом из члана 8., става 2., под (б) (XXIV) уистину заштиту пружа оним објектима које су такозване **Женевске конвенције** побројале 1949.г., полазећи од правно логичких одредница пласираних још унутар такозваних **Хашких конвенција**, а Протоколи им заштиту разрадили, и то дословце следећим групним заштитним објектима:

- санитетским јединицама и установама[558],
- санитетским зградама и материјалима[559],
- покретним санитетским јединицама и њиховим материјалима[560],

---

[558] У вези заштите санитетских јединица и установа види ближе:

Прву Женевску конвенцију о побољшању рањеника и болесника у оружаним снагама у рату, чланове: 19., 20., 21., али и 23.; те

Четврту Женевску конвенцију, која регулише заштиту грађанских лица за време рата, али и грађанске и уопште цивилне имовине, што укључује и заштиту цивилних медицинских објеката. Овим заштитним објектима протекција је пружена:

- чланом 19., ставом 1., којим је прописано да ни у ком случају грађанске болнице организоване ради пружања помоћи рањеницима, болесницима, немоћним и породиљама не смеју бити предмет напада,
- чланом 20., који заштиту пружа особљу грађанских болница, што обухвата и заштиту од оружаних дејстава,
- чланом 21., путем које норме је заштита прописана и за све врсте цивилних хуманитарних транспорта, укључујући и медицинских, копном и морем, те
- истих ових цивилних транспорта али ваздушним путем, што је регулисано чланом 22.

Заштита санитетских јединица (и транспорта) такође је пружена и у оквиру:

- „Члана 12. - Заштита санитетских јединица“ **Првог допунског протокола уз Женевске конвенције**, затим
- „Члана 11. - Заштита санитетских јединица и транспорта“ **Другог допунског протокола уз Женевске конвенције**, а који се Протокол иначе примењује на оружане сукобе између оружаних снага стране уговорнице и отпадничких снага на њеној територији, како то прописује чл. 1., ст. 1. овог документа.

[559] У вези заштите санитетских зграда и материјала види ближе:

- **Прва Женевска конвенција о побољшању рањеника и болесника у оружаним снагама у рату**, Глава V - О зградама и материјалу, чланове: 33. и 34.;
- **Друга Женевска конвенција**, Глава III – О болничким бродовима, која успоставља заштиту:
  - војних болничких бродова, чланом 22.,
  - (војних) медицинских установа на обали, чланом 23.,
  - болничких бродова које употребљавајузванично признате организације, било националне или међународне, чланом 25., при чему ова важи за бродове било које тонаже (чл. 26. и 27.), па и у случају борбе која погађа ратна пловила али која имају и бродске болнице, са обавезом да се оне морају колико је то могуће да поштеде могућих последица (чл. 28.); те
- **Први допунски протокол уз Женевске конвенције**, „Члан 36. – основна правила“, став 3., којим је забрањено примењивање метода или средстава од којих се може да очекује проузроковање опсежн ог, дуготрајног и озбиљног оштећења природне околине, обзиром да овакав напад може истовремено да нанесе штету и санитетским зградама и материјалима.

- покретној и непокретној имовини, јасно, која може бити или јесте и од хуманитарног а пре свега санитетског значаја[561],
- санитетским транспортима[562],
- рањеницима и болесницима[563],
- санитетским потребама[564]; али и
- особљу[565].

---

[560] У вези заштите покретних санитетских јединица види:

Прву Женевска конвенција о побољшању рањеника и болесника у оружаним снагама у рату, чл. 19., ст. 1., прва реченица и чл. 20. и 21.; али и

Другу Женевску конвенцију, Главу III – О болничким бродовима, чланове: 22. – 34., али и

Први допунски протокол уз Женевске конвенције, „Члан 12. – Заштита санитетских јединица“, која норма ову заштиту пружа и покретним санитетским јединицама, те

Други допунски протокол уз Женевске конвенције, „Члан 11. – Заштита санитетских јединица и транспорта“ који такође регулише и заштиту покретних санитетских јединица, самим тим што је не ограничава на оне стационарне јединице.

[561] Како то и одређује члан 34. **Прве Женевска конвенције**, говорећи о покретној и непокретној имовини друштава за пружање помоћи, али друштвима којима јесу формално дате повластице за обављање оваквих функција.

[562] Види ближе:

Главу VI – О санитетским транспортима **Прве Женевска конвенције**, чл.: 35.- 37., а којим нормама је третиран овај транспорт копном али и ваздухом;

Главу V - О санитетским транспортима **Друге Женевске конвенције**, чланове 38. - 40., али и

Први допунски протокол уз Женевске конвенције, члан: 8., став 1., под (д)(III), као и под (е) – (и), али и члан 9., став 2.

[563] А ако однос према истим посматрамо и из угла еколошког а истовремено и међународног кривичног права, јасно је да је неадекватан третман истих, као и покојника, један од узрока појављивања медицинских али и еколошких проблема, из којих разлога све војске имају и правила о асанацији терена захваћених борбеним дејствима. А, примера ради, **Прва Женевска конвенција** ова питања јасно регулише члановима 16. и 17. Дотичну заштиту рањеника и болесника потом разрађује и „Члан 9. – Поље примене“ **Првог допунског протокола уз Женевске конвенције**, али и „Члан 10. – Заштита и нега“, ставом 1. Ову заштиту пружа и „Члан 17. – Улога цивилног становништва и друштава за помоћ“, ставом 1., и то од било ког акта насиља.

[564] Које потребе, примера ради, одређује те гарантује и:

- члан 15. **Прве Женевске конвенције**, који говори о пружању санитетске помоћи али и асанацији терена после борбених дејстава, те
- чл. 28., ст. 1., под (а), говорећи о потребним превозним средствима;
- **Друга Женевска конвенција**, њен:
  - члан 8., став 3., који генерално говори о „императивним потребама“, а то обухвата и медицинске које су често и еколошке потребе, нпр. спречавања медицинских загађивања животне околине, из члана 19.,
  - члан 19., који регулише и обавезу асанације терена после боорбених дејстава,
  - члан 27., ст. 1., који регулише питања решавања потреба медицинских транспорта и њихове заштите,
- **Први допунски протокол уз Женевске конвенције**, нпр. нормама „Одељка II – Санитетска возила“, чланова 21. – 27.

[565] Чије излагање борбеним дејствима такође може да доведе и до паралелних а такође недозвољених еколошких последица, оних по радом створене вредности или пак од природе дате. Отуда је заштита војном санитетском особљу пружена:

- Главом IV – О особљу, члановима 24., 25. и26. **Прве Женевске конвенције**, али и
- Главом IV – О особљу, **Друге Женевске конвенције**, члановима 36. и 37., али и
- „Чланом 11. - Заштита лица“ **Првог допунског протокола уз Женевске конвенције**.

Члан 8., став 2., под (б) (XXIV) **Статута Међународног кривичног суда** је јасан. Да би све напред речено било у стварности испоштовано неопходно је да наведени групни заштитни објекти буду ваљано означени као такви. То јест у складу са **Женевским конвенцијама** из 1949.г.[566], такође и њиховим пратећим Анексима[567], али и у складу са већ помињаном **Конвенцијом о безбедности особља Уједињених нација и придруженог особља**.

Уколико су формално-правно испуњени услови одређени такозваним материјално-правним основама, које смо изнели, тада је увек реч о деликту који се испољава:

- као „намерно усмеравање напада“ на побројане групне заштитне објекте, али истовремено и
- изазивање опасности по све наведене групне заштитне објекте, а могуће и
- изазивање штете, или штета, по заштићене а медицински намењене вредности,
- изазивање опасности по медицинско особље, али и
- изазивање опасности по кадар Уједињених нација и придружених лица.

Могући су и тежи облици оних кривичних дела што погађају особе са посебним статусом заштите, и то као:

1. произвођење тешких телесних повреда,
2. произвођење тешке телесне повреде (или повреда) квалификоване смртним исходом, те
3. директно изазивање смртног исхода.

---

[566] Види ближе:
- **Прву Женевску конвенцију**, Главу VII – О знаку распознавања, чланове: 38. – 44., и
- **Другу Женевску конвенцију**, Главу VI – О знаку распознавања, чланове: 41. – 43.

[567] Види:
- **Први допунски протокол уз Женевске конвенције**, и то:
  - члан 8., став 1.,
  - „Члан 18. – Обележавање“,
  - „Члан 22. – Болнички бродови и мања обалска пловила за спасавање“,
  - „Члан 66. - Обележавање“,
  - „Члан 67. - Припадници оружаних снага и војне јединице додељене организацијама цивилне заштите“, која норма такође прописује:
    - ставом 1., под (ц) обавезу и правила означавања зарад распознавања припадника санитета, а
    - ставом 3., правила обележавања зграда, опреме и средстава транспорта, укључујући и војних, додељених цивилној заштити.
- **Прилог I - Правилник о идентификацији Првог допунског протокола уз Женевске конвенције**,
- **Допунски проткол уз Женевске конвенције од 12 августа 1949 године о заштити жртава немеђународних оружаних сукоба** (**Проткол II**), „Члан 12. – Знак распознавања“, те
  Допунски протокол уз Женевскеконвенције од 12. августа 1949. О усвајању додатног знака распознавања (**Протокол III**), члан 2., став 2.

Јасно, да би их посматрали из еколошког угла неопходно је да су у стицају (идеалном или реалном) са изазивањем и еколошких последица, а како смо то већ, примера ради, објаснили у излагању о такозваном „намерном убијању“ из члана 8., става 2., под (а) (I) **Статута Међународног кривичног суда**.

Сви побројани облици испољавања ратних злочина из члана 8., става 2., под (б) (XXIV) **Статута Међународног кривичног суда**, осим што имају основе у наведеним *примарним нормама* **Женевских конвенција** као и потоњих њихових **Протокола**, дефинисани су, као заиста сложене бланкетне конструкције, и својеврсним *секундарним нормама* докумената које смо анализирали, и то:

- чланом 49**. I Женевске конвенције**, којом нормом су Стране уговорнице обавезане да пропишу кривичне санкције „противу лица која су извршила или која су издала наређења да се изврши која од тешких повреда ове Конвенције“, а то обухвата и све повреде побројане чланом 8., ставом 2., под (б) (XXIV) **Статута Међународног кривичног суда**; те
- чланом 50., ставом 1. **I Женевске конвенције**, којом нормом се пружа казнено правна заштита и од уништење имовине уопште, отуда и непокретне медицинске имовине (која може бити посматрана и као радом створена вредност животне средине тачно одређене намене), а која потпада под такозвану цивилну имовину, санитетски намењену или пак само употребиву за санитетске потребе;
- чланом 51. **II Женевске конвенције**, којом нормом је јасно прописано да се тешким повредама дотичне конвенције сматрају сва она дела која су извршена против лица и добара које штите Конвенције, што значи и оних групних објеката побројаних унутар норме члана 8., става 2., под (б) (XXIV) **Статута Међународног кривичног суда**;
- **Протоколом I уз Женевске конвенције из 1949.г**., кривичном нормом „Члана 85. – Сузбијање повреда овог протокола“, којом се инкриминишу:
  а.) повреде, и
  б.) тешке повреде

  установљене **Женевским конвенцијама** а допуњене овим протоколом (чл. 85., ст. 1.), па тако и атаци против „медицинског особља..., санитетских јединица или санитетских транспорта, који су под контролом противничке стране и које штити овај протокол (чл. 85., ст. 2.)“, при чему је прописана и инкриминација „тешких повреда овог протокола када су дела извршена намерно, кршењем одговарајућих норми овог протокола (чл. 85., ст. 3.)“, а посебно уколико се ради о „нападу на цивилно становништво или поједина цивилна лица [чл. 85., ст. 3., под (а)[568]]“ или пак „(б) предузимање напада без избора циљева, који погађа цивилно

[568] Јасно, да би се радило о деликту из члана 8., става 2., под (б) (XXIV) **Статута Међународног кривичног суда** цивилна лица, али са посебним а у тексту већ објашњеним статусом.

становништво или цивилне објекте, са знањем да ће такав напад проузроковати прекомерне губитке живота, повреде цивила или оштећење цивилних објеката, дефинисаних у члану 57, став 2 (а) (III)“, којом нормом је обухваћена и заштита цивилних санитетских кадрова и објеката.

Да би посматрали који конкретан случај као међународно кривично дело, неки од ратних злочина дефинисаних чланом 8., ставом 2., под (б) (XXIV) **Статута Међународног кривичног суда**, неопходно је да је присутна и кривица починиоца, односно и могућих починилаца. Обзиром да дотична норма говори о „намерном усмеравању напада“ јасно је да су могућа два његова облика, и то:

Dolus directus (директни умишљај), који постоји у свим оним случајевима када је починилац:

1. био свестан свог дела, и
2. хтео његово извршење,

што зачи да је испољио своју вољу за извођење дотичног ратног злочина, било да се то односи на вољу дотичног субјекта да изда такву, а забрањену, наредбу, или пак да поступи по истој; те

Dolus indirectus (индиректни умишљај), када је наредбодавац (али и извршилац његових наредби) себи поставио какав други примарни циљ, не онај одређен инкриминисаним нападима из члана 8., става 2., под (б) (XXIV) **Статута Међународног суда правде**, али свестан да тај основни циљ постиже управо извршењем неког деликта из поменутог члана 8., става 2., под (б) (XXIV), или чак и више њих.

Све напред речено, унутар овог логичког блока, важи и за случај да се посматрани ратни злочин испољи и у оквиру оружаног сукоба који није међународни, а како је то прописано чланом 8., ставом 2., под (е) (II) **Статута Међународног суда правде**.

27.5.
Ратни злочини који изазивају посебне последице по невојне и небрањене објекте

27.5.1.
Увод

Размишљајући о ратним злочинима као озбиљним повредама закона и обичаја који се примењују у међународним оружаним сукобима, а према утврђеним правилима међународног права, успостављеним ван оквира **Женевских конвенција из 1949.г.**, могућностима њиховог логичког груписања према неким заједничким карактеристикама, сматрали смо да је логично да им приступимо не само на начин до сада у тексту исказан већ и посматрајући их полазећи од заједничке им карактеристике изазивања посебних последица по:

а.) цивилне (невојне), али и
б.) небрањене објекте.

И то како у оквиру:

а.) међународних оружаних сукоба[569], тако и
б.) оних сукоба који јесу оружани, али нису међународни, а такође потпадају под норме међународног ратног права[570].

Такође ваља имати у виду да ова нежељена и инкриминисана дејства и последице могу да погоде не само радом створене вредности, посматране као елементе имовине[571], већ и као вредности што улазе у целовити корпус животне средине. Отуда и да се не могу да посматрају само као једно могуће међународно кривично дело што припада групи дефинисаној као ратни злочини, већ да је ових кривичних дела, а која поседују различита логичка бића, више. Али да имају и неке елементе које би могли да се, условно речено, посматрају као њихов заједнички именитељ. Отуда овим делима, током пласиране Вам анализе, на речени начин и прилазимо, при том поштујући логички след којим су обухваћена унутар **Статута међународног кривичног суда**, његовог члана 8. Пажњу прво посвећујемо ратном

[569] А која дејства и последице, инкриминисане чланом 8., ставом 2., под (б) (IV) **Статута Међународног кривичног суда**, могу да буду извршена и неком од радњи и под условима дефинисаним чланом 8., ставом 2., под (б) (V).
[570] Што је очито из члана 8., става 2., под (е) (I) **Статута Међународног кривичног суда**, али при чему морамо да имамо у виду да се такав ратни злочин може да изврши и неком од радњи описаних ланом 8., ставом 2., под (б) (V) овог Статута.
[571] И то произвођењем последица: а.) оштећења, б.) уништења, или в.) пљачке.

злочину који се испољава као „намерно започињање напада, знајући да ће такав напад проузроковати пропратна страдања или наношење повреда цивилима или наношење штете цивилним објектима или да ће узроковати велика, дуготрајна и озбиљна оштећења животне средине, што би било очигледно несразмерно у односу на очекивани, конкретан и непосредни војни учинак“.

27.5.2.
Намерно започињање напада, знајући да ће такав напад проузроковати пропратна страдања или наношење повреда цивилима или наношење штете цивилним објектима или да ће узроковати велика, дуготрајна и озбиљна оштећења животне средине, што би било очигледно несразмерно у односу на очекивани, конкретан и непосредни војни учинак

Како смо то могли да сагледамо и закључимо из нашег досадашњег истраживачког напор, те презентујемо у оквиру до сада пласираног излагања, а што Вам потврђује и макар летимичан увид у обимну судску праксу, на пример резултате рада такозваног Нирбершког те Међународног војног суда за Далеки исток, али и потоњих, какав је Суд за Руанду, свака озбиљна повреда међународног хуманитарног права представља ратни злочин. Јасно, не морају сви ови акти да доведу до стварног уништавања лица или пак објеката којима међународно право пружа заштиту, а да би се сматрало да је у конкретном случају учињен ратни злочин.

Сет ратних злочина о којима излажемо у склопу овога логичког дела поглавља дефинисан је формално-правно, а прилично јасно, нормом из члана 8., става 2., под (б) (IV) **Статута Међународног кривичног суда**. Исказује се тиме што:

1. се оваква кривична дела, у суштини сложених логичких бића, испољавају као *очигледно несразмерно деловање* у односу на очекивани, конкретан и непосредни војни учинак, а истовремено
2. ова кривична дела изазивају, редом, следеће могуће, јасно формално-правно дефинисане, последице побројане у самом наслову норме, као:
    - 2.1. пропратна страдања (то јест смртне исходе) по цивиле, затим,
    - 2.2. наношење повреда цивилима, те
    - 2.3. наношење штете цивилним објектима, али и могуће
    - 2.4. изазивање великог, дуготрајног и озбиљног оштећења животне средине, или пак

2.5. комбинацију најмање два од наведених облика испољавања ратних злочина.

Као што видимо последице погађају:

- живот и телесни интегритет људи (што није исто, али се у праву јединствено посматра као кривична дела против живота и тела), али и
- материјалне вредности произведене радом људи, а такође и
- елементе животне средине, укључујући и оне од природе дате, или пак
- најмање два од наведених заштитних објеката.

Отуда, управо имајући у виду различитост наведених заштитних објеката, али и последица, немамо могућност да говоримо о једном већ о више различитих кривичних дела, о делима прописаним чланом 8., ставом 2., под (б) (IV) **Статута Међународног кривичног суда**. При томе ваља имати на уму да и прва два наведена облика испољавања, деликти што погађају живот и телесни интегритет човека, могу бити произведени управо радњом путем које се истовремено производе последице и по материјалне вредности, како оне од природе дате тако и радом створене. У суштини тада се ради о стицају најмање два кривична дела из посматране норме, оног што погађа интегритет човека (деликт против живота и тела) и дела што производи материјану штету правно заштићеном предмету, или предметима.

Само започињање напада инкриминсаних овом нормом **Статута Међународног кривичног суда** подразумева да је исто стартовало по основу одлуке да се изврши *очигледно несразмерно деловање* у односу на очекивани, конкретан и непосредни војни учинак. А то значи да је наведено чињење уистину базирано на јасном *dolus directus-у*, то јест директној намери (директном умишљају) да се изврши овај ратни злочин, неки од његових инкриминисаних облика испољавања.

Посматрани ратни злочин, уистину сви његови облици на које указујемо, јесте правно-логичка, а казнено-правна, разрада норме формиране још 1907. године, у оквиру **Анекса II Хашке конвенције** (о законима и обичајима рата на копну). Норме која у међународно хуманитарно право уводи посебну забрану:

1. убијања или рањавања људи који припадају противничкој нацији [чл. 23., ст. 1., под (б) дотичног Анекса], затим
2. „уништавања или узапћивања противничке имовине, осим из конкретних императивних потреба ратног сукоба [чл. 23., ст. 1., под (г) **Анекса II Хашке конвенције**]“.

Дотична, више од 100 година стара, формулација уистину правно-логички покрива као заштини објект и природну околину, њене елементе, који, правно посматрано, јесу вредност, и то:

1. предмет приватне имовине, или
2. предмет власништва државе, односно нације[572].

Заштита цивила, цивилних објеката, али и природне околине, зачета **Анексом II Хашке конвенције**, потом је разрађена навођењем истих као прецизираних заштиних објеката у оквиру **Допунског Протокола I уз Женевску Конвенцију о заштити жртава међународних оружаних сукоба**, његових чланова:

- „51. – Заштита цивилног становништва“,
- „52. – Општа заштита цивилних објеката“, те
- „54. – Заштита објеката неопходних да би цивилно становништво опстало[573]“, и
- „55. – Заштита природне околине“,

уз коришћење речника пласираног унутар **IV Хашке конвенције** и пратећег Анекса, али и потоњим формирањем уже усмерених легислативних текстова, пре свега међународног јавног права.

Да би у сваком конкретном случају постојао ратни злочин, који се дефинише по основу члана 8., става 2., под (б) (IV) **Статута Међународног кривичног суда**, неопходно је да у посматраном случају јесте утврдиво:

1. произвођење последице (или последица) по заштићене објекте[574], али и
2. да је до произвођења конкретне забрањене последице (или последица) претходно побројаним заштитним објектима[575] дошло повредом *принципа пропорционалности у нападу*. То значи да је и овај принцип саставни елемент одређивања заштитног објекта посматраних кривичних дела инкриминсаних поменутим чланом 8., ставом 2., под (б) (IV), али и саме радње дотичног деликта!

Наведени *принцип пропорционалности у нападу* је формално-правно посматрано јасно успостављен чланом 51., ставом 5., под (б) **I Допунског протокола Женевских конвенција** (1977.г.)[576], али потом и поновљен у оквиру других сличних легислативних аката. Примера ради у оквиру **II Протокола уз Конвенцију о**

---

[572] На овом месту смо Вам дужни једну напомену. Ваља имати у виду да сам намерни напад на природну околину, али који уопште не захтева војна потреба, такође јесте ратни злочин, али злочин по основу члана 8., става 2., под (б) (II) **Статута Међународног кривичног суда**, то јест „ратни злочин намерног усмеравања напада на цивилне објекте“, а не деликт по основу чл. 8., ст. 2., под (б) (IV) дотичног Статута.

[573] О којима смо детаљније излагали образлажући материјално правне основе за формирање и развој норми Међународног кривичног права, односно њега као целине.

[574] Заштићеним још такозваним **Хашким конвенцијама**.

[575] Заштићеним поменутим **Хашким конвенцијама**.

[576] О успостављању овог принципа такође види текст књиге:

Claude Pilloud,Jean De Preux , Yves Sandoz,· Bruno Zimmermann, at all (Year 1987): **Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949**. International Committe of the Red Cross and Marinus Njihoff Publisher, Geneva, страницу 684., под бројем 2209.

одређеном класичном оружју [(чл. 3., ст. 3., под (ц)] и **II Измењеног и допуњеног протокола уз Конвенцију о одређеном класичном оружју** (чл. 3., ст. 8.). А да би се пропорционалност уистину остварила такође је неопходно да се испоштује и *принцип предострожности при нападу*[577], управо са задатком да се при спровођењу операција води рачуна да се поштеде цивилно становништво али и цивилни објекти[578]. Отуда и да се при том предострожност искаже и приликом избора средстава и метода напада[579]. А такође и током спровођења борбене операције, уздржавајући се од покретања напада који би довели до: случајних губитака живота, повреде цивила, оштећења цивилних објеката, или пак било које комбинације ових последица[580], али увек до последице (штете) која је несразмерно велика у односу на предиђену и конкретну опасност против које се реаговало[581].

Све до сада изречено о „ратном злочину намерног започињања напада, уз знање да ће такав напад проузроковати пропратна страдања или наношење повреда цивилима, или наношење штете цивилним објектима, или да ће узроковати велика, дуготрајна и озбиљна оштећења животне средине, очигледно несразмерне у односу на очекивани, конкретан и непосредни војни учинак“ јасно нам дефинише такозвани материјално-правни основ за његово прописивање нормом члана 8., става 2., под (в) (IV) **Статута Међународног кривичног суда**. Али сама ова норма, управо одређивањем испољавања могућих последица понасоб, као и у било којој њиховој комбинацији, својим основним текстом и његовим бланкетним елементима јасно нам одређује више и за нашу тему инетересантних а могућих ратних злочина[582].

Полазећи од у тексту већ исказаног сада је јасно да се посматрани ратни злочини [из чл. 8., ст. 2., под (б)(IV)] могу да испоље као:

1. *очигледно несразмерно деловање* у односу на очекивани, конкретан и непосредни војни учинак, који је произвео истовремено пропратно страдање (то јест смртне исходе) по цивила, или цивиле, што јесте инриминисано нормом из члана 8., ст. 2., под (б)(IV), *очигледно несразмерно деловање* одредиво по основу бланкетних елемената из чл. 57. (Предострожност при нападу) **I допунског протокола уз Женевске конвенције из 1949.г**., те
2. *очигледно несразмерно деловање* у односу на очекивани, конкретан и непосредни војни учинак, који је произвео истовремено пропратно страдање - наношење повреде (или повреда) цивилима, а које су довеле

[577] Успостављен „Чланом 57. – Предострожност при нападу“ **I допунског протокола уз Женевске конвенције из 1949.г**.
[578] То исто, члан 57., став 1..
[579] То исто, чл. 57., ст 2., под (а) (II).
[580] То исто, чл. 57., ст. 2., под (а) (III).
[581] То исто.
[582] Јер су и од казнено-правног а еколошко-заштитног значаја.

до потоњег (потоњих) смртног (смртних) исхода, што је ратни злочин који се такође формално-правно дефинише као и претходно образложени облик деликта, али и

3. *очигледно несразмерно деловање* у односу на очекивани, конкретан и непосредни војни учинак, који је произвео истовремено пропратно страдање (то јест смртне исходе) по цивила или цивиле, произашло из дејства по различитим цивилним објектима, створених радом, или пак по оним објектима од природе датим, што такође јесте инриминисано нормом из члана 8., ст. 2., под (б)(IV), а јесте базирано на бланкетним елементима из чл. 57. **I допунског протокола уз Женевске конвенције из 1949.г.**, те
4. *очигледно несразмерно деловање* у односу на очекивани, конкретан и непосредни војни учинак, који је произвео истовремено пропратно страдање – наношење повреда цивилима, које је проистекло из борбеног дејства по различитим цивилним објектима, природним или радом створеним, што такође јесте ратни злочин члана 8., ст. 2., под (б)(IV), а као деликт такође је базирано на бланкетним елементима из чл. 57. **I допунског протокола уз Женевске конвенције из 1949.г.**,
5. *очигледно несразмерно деловање* у односу на очекивани, конкретан и непосредни војни учинак, који је произвео истовремено пропратно страдање – наношење штете цивилним објектима, кривично дело обухваћено чланом 8., ст. 2., под (б)(IV), а базирано на бланкетним елементима из чл. 57. **I допунског протокола уз Женевске конвенције из 1949.г.**, али и
6. *очигледно несразмерно деловање* у односу на очекивани, конкретан и непосредни војни учинак, који је изазивао велико, дуготрајно и озбиљно оштећење животне средине, а за који облик испољавања ратног злочина инкриминсаног члана 8., ст. 2., под (б)(IV) посматраног Статута је материјално-правни основ прецизно одређен „Чланом 55. - Заштита животне средине“ **I допунског протокола уз Женевске конвенције из 1949.г**[583].

Такође треба имати у виду да се посматрано борбено деловање може да испољи и током оружаног сукоба који није међународни. Отуда да и такво дејство, то јест активно чињење, такође може да произведе последицу или последице по

[583] Али касније и поновљен текстом Рио принципу 17, који захтева од држава, њених органа, тела и субјеката под јурсидикцијом, да за сваку предвиђену активност (што обухвата и свако оружано чињење), а које може да произведе нежељени еколошки ефекат, да донесу одговарајућу одлуку и по њој поступе у циљу заштите еколошких права, вредности и односа. У вези реченог види:

Rio Declaration on Environment and Development (The United Nations Conference on Environment and Development, Rio de Janeiro, from 3 to 14 June 1992, снимљено дана 22. 12. 2018., са:
URL = http://www.igc.apc.org/habitat/agenda21/rio-dec.html.

непријатељску имовину, пре свега уништење таквог правно заштићеног добра. Ово јасно инкриминше, као облик ратног злочина, члан 8., став 2., под (е) (XIII) **Статута Међународног кривичног суда**.

У вези објашњених облика испољавања ратног злочина из члана 8., става 2., под (б) (IV), те (е) (XIII) **Статута Међународног кривичног суда** јасно је да се могу да искажу само намерним започињањем напада. То јест као ментални однос према делу и његовој последици, или последицама, исказан кроз:

- *dolus directus* (директни умишљај), када је починилац:
  1. био свестан свог дела, и
  2. испољио своју вољу за његово извођење деликта, укључујући и произвођење његове последице,
- *dolus indirectus* (индиректни умишљај), самим тим што је починилац донео одлуку да изврши какво своје деловање иако је свестан да ће дотично чињење такође да произведе неку (или неке) од забрањених последица.

27.5.3.
Пљачкање насеља или места, чак и када су иста освојена у нападу

Пљачкање градова и других насеља, што је током дуге историје била веома честа појава, па чак и трупама обећавана могућност, а која произилази из остваривања војних победа и заузимања градова и других насеља противника, током деветнаестог века све више се посматрала не само као неетичка, отуда и нежељена, последица, већ као појава коју ваља забранити и прогласити за злочин. Појава и уградња ове идеје у правни прицип, отуда и актуелне норме, могуће је да се и хронолошки сагледа.

Први озбиљан документ који у суштини и генерално забрањује пљачку противничких насеља је такозвани **Либеров кодекс**, о коме смо у овој књизи већ излагали. Дотични акт, својим чланом 44., ставом 2., јасно и генерално забрањује пљачку противничких насеља, што значи било какве покретне или непокретне имовине са тих простора[584]. Иза тога следи доношење **Бриселске декларације**, 1874.г., која својим чланом 18. такође дословце забрањује пљачку градова од окупационих трупа. Ову забрану потом, својим чланом 32., под (а), предлаже и

[584] Види ближе члан 44., став 1., документа познатог као:
Instructions for the Government of Armies of the United States in the Field, али и
Lieber Code, аутора Francis Lieber-а, те
GENERAL ORDERS No. 100, Year 1863, што је оригинални (службени) наслов овог акта.

такозвани **Оксфордски приручник**[585], а разрађује је **Правилник уз II Хашку конвенцију о законима и обичајима рата на копну**, из 1899.г., члановима:

- 28., који је принципијелно уводи у регулативу копнених међудржавних сукоба, те
- 47., путем које које наглашава њену формалну забрану.

Пљачка (уопште) је, пре практично 100 година, јасно означена као ратни злочин и унутар **Извештаја комисије за одговорност изазивача Првог светског рата** [Поглавља II – Повреде обичаја рата, под (13)[586]], пласираног 19. марта 1919.г. Потом и у оквиру члана 6., става 2., под (б) **Статута Војног суда у Нирнбергу**[587], али и унутар **IV Женевске конвенције о заштити грађанских лица за време рата** (из 1949.г.), чланова: 16., који исту забрањује, те 33., који је инкриминише, а такође и **II Допунског проткола уз Женевске конвенције из 1949.**г. (формираног 1977.г.), његовог члана 4., става 2., под (г).

Пљачка је потом дефинисана и од стране посленика правне струке, у такозваном **Блејковом правном речнику**, као „присилно узимање приватне имовине непријатељских субјеката, а извршено од стране нападачке или освајачке војске[588]“. Затим је, формирањем **Статута Међународног кривичног суда**, управо схваћена како је Вилијам Блејк образложио, отуда и генерано инкриминисана као ратни злочин. Тачније речено, извршена је јасна инкриминација пљачкања градова и других насеља, укључујући и од таквих активности на заузетим (окупираним) просторима. У суштини, творци овог Статута су само разрадили, како смо то показали, од давнина усвојен принцип очувања имовине цивила, али такође и очувања имовине од значаја за цивилне потребе нападнутих. Ово је учињено инкриминисањем таквих криминалних активности као:

---

[585] У оригиналу познат као:

Manuel des lois de la guerre sur terre, документ који је написао Председник Црвеног крста Густав Моније (Gustave Moynier), а објављен од стране Оксфордског Института за међународно право (Institute de Droit international), 1880.г., познат и као

The Laws of War on Land, Manual published by the Institute of International Law (Oxford Manual).

У суштини се ради о својеврсном нацрту могућег будућег међународно правног акта, који је претходио **Хашким конвенцијама**.

[586] Види:

Report Presented to the Preliminary Peace Conference , by the Commission on the Responsibility of the Authors of the War and on Enforcement of Penalties, 29 March 1919”.

Доступно, на дан 12. 11. 2018., са: https://www.legal-tools.org/en/browse/record/63159c/.

[587] У оригиналу:

Agreement for the prosecution and punishment of the major war criminals of the European Axis. Signed at London, on 8th August 1945.

[588] Види страницу 1033., унутар:

Henry Campbell Black, M. A. (Year 1979). **Definitions of the Terms and Phrases of American and English Jurisprudence, Ancient and Modern**. Fifth edition, West Publishing Company, St. Paul, Minesota.

- ратних злочина испољених током међународног (међудржавног) оружаног сукоба, а исказаних као *присвајање туђе имовине*, што значи: имовине уопште, било покретне или непокретне, а такође и лоциране било где (у насељу, ван насеља), присвајање која се не може да оправда војном потребом, поступања која су при том извршена *незаконито* и *безобзирно* [члан 8., става 2., под (а) (IV)][589];
- ратних злочина испољених током међународног (међудржавног) оружаног сукоба, конкретно путем норме из члана 8., става 2., под (б) (XVI), **Статута Међународног кривичног суда**, то јест исказаних као *пљачкање градова и других насеља*; али и
- ратних злочина испољених током оружаног сукоба који није међународни, што је инкриминисано нормом из члана 8., става 2., под (е) (V) поменутог Статута.

За разматрање посебно инкриминисаног „ратног злочина пљачкања градова и других насеља“ на овом месту унутар текста који Вам презентујемо за нас су од значаја претходно наведени други и трећи облик деликта. При том ваља такође имати у виду да дотична инкриминација, самим коришћењем појма „пљачка“ успоставља правно разликовање у односу на:

- *присвајање туђе имовине* [које третира чл. 8., ст. 2., под (а) (IV)], те
- *конфискацију* непријатељске имовине [које третира чл. 8., ст. 2., под (б) (XIII)].

Појаснимо. Сама реч *конфискација* потиче од латинске речи *confiscatio* - заплена имовине. Од времена Рима означава присилно одузимање елемената имовине, покретне и непокретне, али и права на имовину на које добро, или добра, која се одузимају. Друга карактеристика акта конфискације је да се ово одузимање врши у име државе и за корист државе. Конфисковање може бити извршено по основу какве судске или друге службене одлуке, било као казна или пак и као могућа заштитна мера. На пример окупационе трупе могу да спроводе заштитне мере конфисковања средстава која могу да се искористе као оружије, па тако и ловачког оружија. Али се чешће врши на бази судске одлуке, а као казна због почињења каквог забрањеног и кажњивог поступања. Разуме се, одузимање се врши без икакве накнаде за одузети предмет или предмете.

Конфискацију ваља разликовати од *експропријације* (латински: *expropriare* – одузети васништво) под којом се подразумева:

- присилно, посебним законом регулисано одузимања имовине која је у приватном власништву, али и

[589] О ком смо облику ратног злочина већ излагали, анализирајући такозване норме **Женевских конвенција из 1949.г**.

- ограничење одређеног имовинског права, такође базирано на важећем закону, а путем ког акта власти се спроводи каква промена власничког односа над неким имовинским објектом и/или правом, у циљу поостизања неког или неких јавних интереса, на пример изградње водених система (канала, водовода, језера...), путева, енергетских објеката, или пак других каквих опште корисних објеката, те омогућавања њиховог деловања.

Пљачкање градова и других насеља је деликт који се за разлику од *присвајања туђе имовине* и *конфискације* не врши на бази закона и формалне одлуке већ сасвим супротно, на бази личне воље и противно законима. Отуда уколико се и врши на бази какве наредбе ради се са једне стране о организовању криминалног акта а са друге и о извршавању радње, или радњи, противзаконитог одузимања предмета имовине. Извршавању на бази директног умишљаја (*dolus directus*-а), то јест одлуке да се дотични злочин почини. Јасно, да би утврдили да је реч о извршењу анализираног ратног злочина такође је неопходно да се утврди испуњавање још једног услова: да се ради о „озбиљној повреди закона и ратних обичаја [чл. 8., ст. 2., под (б) **Статута Међународног кривичног суда**]“.

Исто тако ваља имати у виду да посматрани ратни злочин пљачкања лако може да се искаже у стицају и са делом које производи уништавање непријатељске имовине, деликт инкриминисан како чаном 8., ставо. 2., под (б) (XIII), а који инкриминише овакво дело испољено током међународног сукоба, тако и чланом 8., ставом 2., под (е) (V), што је ратни злочин идентичне радње и последице као и претнодно наведено, али испољено током оружаног сукоба који није међународни. И у вези објашњених облика испољавања ратног злочина јасно је да се може да изврши само уз умишљај:

- пре свега директни (*dolus directus*), да се изврши наведена пљачка, али и
- индиректни (*dolus indirectus*), за случај да је починилац донео одлуку да изврши какву пљачку, иако је свестан да ће конкретним чињењем такође да произведе и последицу другог деликта: уништавање какве непријатељске имовине, то јест дело из члана 8., става 2., под (е) (XII).

Јасно, у оба ова случаја погођена вредност јесте она радом створена, а врло често може у стварности бити посматрана и као радом створена вредност животне средине.

27.6.
Ратни злочини испољени коришћењем посебних (забрањених) средстава и/или радњи, или пак произвођењем недозвољене последице

27.6.1.
Увод

Размишљајући о ратним злочинима као озбиљним повредама закона и обичаја који се примењују у оружаним сукобима, полазећи од утврђених правила међународног права, успостављених ван оквира **Женевских конвенција из 1949.г.**, а за које сматрамо да, под извесним условима, могу бити посматрани и као злочини које карактеришу и еколошке последице, пажњу смо усмерили на сет таквих криминалних акта које препознаје и **Статут Међународног кривичног суда**, у оквиру својих норми:

I – што инкриминишу ратне злочине испољене током међународног оружаног сукоба, и то из:

Чл. 8. (2) (б) (XVII) - Коришћење отрова и средстава која у себи садрже отровне супстанце;

Чл. 8. (2) (б) (XVIII) - Коришћење загушљиваца, отровних и других гасова, као и свих других сличних течности, материја или изума;

Чл. 8. (2) (б) (XX) - Коришћење оружја, пројектила, материјала и метода ратовања који су такве природе да могу узроковати тешке повреде или непотребне патње или се истим крши међународно право оружаног сукоба, под условом да су таква оружја, пројектили, материјали и методи ратовања забрањени и укључени у анекс овог Статута амандманом а у складу са одговарајућим одредбама прецизираним у чл. 121. и 123. Статута;

Чл.8. (2) (б) (XXV) - Намерно прибегавање изгладњавању цивила као методе ратовања, базираном на лишавању намирница неопходних за њихов опстанак, укључујући намерно спречавање дељења минималних порција прецизираних Женевским конвенцијама; и

II – које инкриминишу повреде закона и обичаја испољене током оружаних сукоба који нису међународног карактера, на шта нас посебно упућује норма из члана 8., става 2., под (е) (V), али члана 8., става 2., под (е) (XII).

Ово смо учинили знајући да се ратни злочини могу да испоље, отуда и дефинишу, радњама и/или последицама произашлим из коришћења посебних а забрањених, средстава, а у суштини и метода, или пак произвођењем недозвољене последице или последица, при чему се погађа који јасно нормативно дефинисани заштитни објект. При том напред наведени елементи члана 8. **Статута Међународног кривичног суда** припадају такозваној примарној категорији норми међународног кривичног права, а формалну те материјално-правну основу за комплетирање њихових логичких бића пружа им низ легислативних норми текстова међународног права ван сета такозваних **Женевских конвенција из 1949.г**. и њихових пратећих анекса.

На овом месту указујемо на још један, а битан, моменат. Све злочине из прво наведене групе карактерише:

1. коришћење забрањених средстава и метода ратовања, те управо из тог разлога и
2. произвођење нежељених, отуда и јасним дефинисањем забрањених последица.

У оквиру друге групе деликата сматрамо да само два „пакета“ могу бити разматрани у оквиру нашег актуелног истраживачког рада, то јест изучавања правних елемената међународног кривичног права од значаја за заштиту еколшких права и вредности, што ћемо објаснити на наступајућим страницама.

Шест напред наведених норми из **Статута Међународног кривичног суда** могу бити и до некле другачије посматране, отуда и систематизоване, као:

1. Ратни злочини испољени коришћењем посебних (забрањених) средстава и/или радњи, односно метода, а у коју би улазили злочини почињени у складу са инкриминацијама из:

    1.1. - Чл. 8 (2) (б) (XVII),
    1.2. - Чл. 8 (2) (б) (XVIII),
    1.3. - Чл. 8 (2) (б) (XX),
    1.4. - Чл.8 (2) (б) (XXV),
    1.5. - Чл. 8 (2) (е) (XII); те

2. Ратни злочини испољени произвођењем посебних последица, а што је:

    2.1. - деликт из Чл. 8 (2) (е) (V), затим
    2.2. - злочин инкриминсан чланом 8. ставом 2., под (б) (XXV), али и злочин из члана 8., става 2., под (е) (XII), у вези са чланом 8., ставом 2., под (б) (XXV).

Оно на шта посебно указујемо је чињеница да кривична дела из претходно наведене 1. групе карактерише *угрожавање*, то јест произвођење опасности[590]: а.) апстрактне, или пак б.) конкретне, а из 2. групе произвођење посебних (материјалних) а противправних последица.

Од *кривичних дела угрожавања* такозвана *кривична дела произвођења апстрактне опасности* су сва она кривична дела која се испољавају каквим деловањем за које се основано може да сматра да формира реалну, а веома вероватну, или у потпуности извесну, могућност за наступање какве конкретне опасности, управо из разлога каква је радња дотичног деликта у питању. На пример ако нешто минирате јасно је да већ и само минирање изазива реалну опасност, док било какав контакт са минама а који није деминерске врсте, изазива материјану или материјалне последице експлозијом. Самим тим јасно је да забрана минирања заштиту пружа како људима тако и просторима, те унутар истих свим природним и радом створеним вредностима животне средине. Отуда, како смо то обајаснили претходним примером, код кривичнх дела дефинисаних каквом апстрактном опасношћу, а која пре свега произилази из коришћења разноврсних а опасних материјалних средстава, или метода, уопште није потребно да се у којем конкретном случају доказује (утврђује) последица већ само присуство ове оопасности!

Кривична дела произвођења конкретне опаности су они деликти код којих је инкриминсана каква радња. Радња која производи реалну могућност да се повреди које заштићено добро, то јест да се штета (последица) нанесе: телесном интегритету човека, његовом животу, или пак имовини већег обима, све једно да ли јавној или приватној. Ако говоримо *о последици* или последицама које погађају човека *неопходно је да се дело испољава према индивидуално неодређеном лицу или лицима*. А када говоримо о радњама кривичних дела изазивања конкретне опасности оне могу бити разноврсне. На пример: иазивања пожара или експлозије, или пак коришћења отрова, отровног гаса, радиоактивне материје, или којег другог опшеопасног средства, какве, примера ради, инкриминише и **Кривични законик Републике Србије**[591].

Постојање (испољеност) конкретне опасности, обзиром да је структурни елемент бића појединих кривичних дела, мора да се у сваком конкретном случају утврди. А такође је неопходно да се утврди и узрочно-последична веза између дотичне конкретне опасности и предузимања неке опште опасне радње или коришћења опшеопасног средства, као деловања путем кога и долази до испољавања дотичне опасности. Јасно, поједина од оваквих деловања могу да

[590] А који се деликти, који немају *последицу* као конститутивни елемент свог логичког бића кривичног дела, испољавају неком *радњом*, називају „делатносна кривична дела“.

[591] **Кривични законик Републике Србије**, Глава 25. – Кривична дела против опште сигурности људи и имовине, Члан 278., ст. 1. – *Службени гласник Републике Србије*, бр.: 85/2005, 88/2005. - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013., 108/2014., 94/2016. и 35/2019.г.

произведу и материјалну последицу[592], што се сматра тежим обликом дотичног кривичног дела, јер и та последица представља битно обележје у бићу посматраног кривичног дела[593].

Полазећи од напред реченог на следећим страницама приступамо анализи ратних злочина из **Статута Међународног кривичног суда**, систематизованих у две напред наведене подгрупе: 1. Ратни злочини испољени коришћењем посебних (забрањених) средстава и/или радњи, односно метода извршења, и 2. Ратни злочини испољени произвођењем посебних последица.

27.6.2.
Ратни злочини испољени коришћењем посебних (забрањених) средстава и/или радњи

У групу ратних злочина у чијим логичким бићима је као њихов основни градивни елемент одређено коришћење посебних (забрањених) средстава и/или радњи, односно метода, улази, како смо то већ објаснили, чак пет различитих кривичних дела дефинисаних инкриминацијама из **Статута Међународног кривичног суда**, његовог члана 8., и то путем норми из става 2., под (б), његових елемената одређених римским бројевима: XVII, XVIII, XX, XXV, те члана 8., става 2., под (е) (XII). При томе прве три наведене инкриминације ваља посматрати као инкриминације ратних злочина које карактерише изазивање апстрактне опасности, а што произилази из коришћења средстава и/или метода за које се основано може да сматра да формирају реалну, веома вероватну, могућност за наступање какве конкретне опасности. Ратни злочини дефинисани нормама члана 8., става 2., под (б) (XXV) те члана 8., става 2., под (е) (XII) спадају у такозвана „последична кривична дела“, и то оне деликте испољене коришћењем посебних (забрањених) средстава и/или радњи, односно метода. Кренимо редом у објашњавању ових облика ратних злочина, узимајући у обзир и улогу те значај дотичних деликата у заштити еколошких права и вредности.

[592] Отуда се овакви деликти, које карактерише произвођење неке последице називају и „последичним кривичним делима“.
[593] Види, примера ради, „Члан 288. – Тешка дела против опште сигурности“ у вези са „Чланом 278. – Изазивање опште опаности“ **Кривичног законика Републике Србије**.

27.6.2.1.
Ратни злочин коришћења отрова и других средстава која у себи садрже отровне супстанце

Ратни злочин коришћења отрова и других средстава која их у себи садрже, како је дефинисан од стране члана 8., става 2., под (б) (XVII) **Статута Међународног кривичног суда**, нормативно је формиран после дужевременог развоја идеје и принципа да се „коришћење отрова на било који начин, било за тровање бунара, хране или оружија, потпуно искључује из модерног ратовања... (такође и да, прим B.J.) онај ко га користи ставља себе ван закона и обичаја рата[594]“. Ово из једноставног разлога јер њихово коришћење, сасвим је јасно, изазива реалну (конкретну) опасност, по човека, путем затрованих добара, јавних (нпр. вода) али и приватних, а од опшег значаја, у шта примера ради спада и храна. Опасност која је до те мере реална да осим самог утврђивања затрованости није неопходно и да се доказује изазивање последица од затрованости. Наглашавамо да ова норма подразумева корићење отрова и средстава која у себи садрже отровне материје на све могуће начине, а не само муницијом.

Како видимо још је средином деветнаестог века, током процеса формирања **Либеровог кодекса**, забрана употребе отрова и средстава која у себи садрже отровне супстанце схваћена као стављање ван закона премазивања муниције отровом, али и тровање хране и воде непријатељске стране. Јасно је да се то инжењерски посматрано разликује од формирања муниције и других адекватних техничких средстава као наменски конструисаних носилаца отровних материја, било гасовитих, течних или у праху. И то материја којима не мора бити основна већ могуће и пратећа карактеристика да изазивају тровања. Полазећи од ове логике и јесте прво формиран поменути **Либеров кодекс**, оријентисан на употребу отрова, ону употребу каква је кроз историју већ испољавана. Али је технички развој убрзо довео до појаве нових могућности за пласман отрова на циљ или циљеве. Наиме до појаве нових врста муниције као њихових носилаца (превасходно граната), али и нових техничких средстава наменски конструисаних за њихово добацивање до циљева (резервоара, резервоара за „запрашивање“, бомби...) као и транспортера ових средстава (балона, дирижабала, авиона, потом и ракета, те других техничких средстава). Отуда је разумљиво да је ова идеја, коју су усвојиле те прогласиле нормом закона Сједињене државе Америке 1863. године, прерасла 1907.г. у глобално прихваћени принцип али и јасну обавезу, формирањем члана 23., става 1., под (а) **Додатка (прилога) уз IV Хашку конвенцију - Конвенцију о законима и обичајима рата на копну**. Али такође и члана 25. овог легислативног акта, који јасно прописује забрану „напада, или бомбардовања, било којим средством,

[594] **Instructions for the Government of Armies of the United States in the Field** (**Lieber Code**), члан 70.

небрањених градова, села, насеља или зграда“. Дакле напада на вредности које се могу да означе заједничким именом: природне али и радом створене вредности животне средине[595]. И то забране напада свим оним средствима обухваћеним претходно наведеним чланом 23., ставом 1., под (а) дотичног документа. Шта више и члан 28. овог акта јасно прописује да је „пустошење града или места[596], чак и када се заузме у нападу... забрањено[597]“.

Ова, напред наведена, негативна деловања уистину се остварују тровањима која производе најчешће не једну већ две или више различитих последица. И то не само по живе и неживе елементе животне средине већ и човека. Све ово, сасвим јасно, из тог разлога ваља посматрати полазећи и од општих правила међународног хуманитарног (ратног) права. Пре свега да се постојеће вредности и/или права не нападају ако:

1. не представљају војни циљ,
2. би напад изазвао несразмерно велике губитке цивила, или пак
3. би напад изазвао несразмерно велике повреде нанете цивилима[598],
4. може да се очекује да напад таквим средством може да изазове ако ништа друго оно и само распрострањено, дугорочно, или пак тешко, оштећење погођене природне околине.

При том вас подсећамо како смо већ, на претходним страницама ове књиге, јасно указали и на чињеницу да је забрањено коришћење разноврсних средстава и метода ратовања које погађа објекте неопходне за преживљавање цивила.

Имајући на уму све претходно речено јасно је да **Статут Међународног кривичног суда**, нормом из члана 8., става 2., под (б) (XVII), јасно инкриминише сваку употребу наведених хемијских средстава, али и алата за њихово коришћење, путем којих се изазивају опасност и/или последице по човека, воде, ваздух и земљиште, јер:

1. погађају цивиле који испуњавају услове да се не смеју да посматрају као оправдани (дозвољени) војни циљ;
2. погађају цивиле и изазивају њихове несразмерно велике губитке, па и када би мали губитци оправдавали њихово страдање;

[595] Подсећамо вас да навођење села као мета таквог недозвољеног атака подразумева не само да се заштита пружа радом створеним елементима животне средине села већ и оних његових природних вреености, као што су површине: пашњака, ораница, шума, воћњака,али и оним под водама, било стајаћим или текућим!

[596] Што значи и села.

[597] При том пустошење подразумева не само пљачку већ и било које оштећење или пак уништавање какве (или каквих) вредности, што значи и од еколошког а хуманог значаја.

[598] Али и еколошке последице. Наиме медицинска и друге струке су показале да ове повреде не само да погађају интоксициране особе већ производе и генетски нежељене последице и за њихове будуће потомке, пре свега путем самог тровања терена али и вода, те на овим површинама произведених елемената исхране. Што значи тровањем живих и неживих елемената животне средине.

3. је конкретни напад изазвао несразмерно велике повреде цивилима;
4. може да се очекује да напад таквим средством изазива распрострањено, дугорочно, или пак тешко, оштећење природне околине.

Као што видимо норма из чл. 8., ст. 2., под (б) (XVII) уистину инкриминише:

1. изазивање опасности по цивиле,
2. произвођење тешких телесних повреда,
3. произвођење тешких телесних повреда квалификованих смртним исходом;
4. изазивање смрти једне или више особа; али и
5. загађивање елемената животне средине (вода, ваздуха и земљишта); али отуда и
6. дуготрајна загађивања која погађају човека и/или животни простор, или пак и
7. неотклоњива загађивања која погађају човека и/или животни простор,

што је очито дефинисање не једног логичког бића кривичног дела већ чак њих седам, а свако од њих улази у групу ратних злочина инкриминисаних чланом 8., ст. 2., под (б) (XVII) **Статута Међународног кривичног суда**. При томе се, као што смо то показали, обзиром на диференције између последица, уочиве из формално-правно одређене инкриминације, могу разликовати чак три различита злочина који су и од еколошког или пак искључиво еколошког значаја. Јасно, ради се о инкриминацијама наведеним под бројевима 5, 6 и 7 из претходног пасуса.

Иако нам се на први мах може чинити да се напред образложено инкриминисање коришћења отрова и средстава која у себи садрже отровне супстанце односи само на дотично коришћење током међународног оружаног сукоба даља анализа актулених елемената међународног јавног права указује нам да се ова инкриминација односи и на оружане сукобе који нису међународни, самим тим што **Конвенција о хемијском оружију** својим чланом I, под (б) јасно указује да се иста односи на сваки оружани сукоб, што јасно значи не само на међународни оружани сукоб.

27.6.2.2.
Ратни злочин коришћења загушљиваца, отровних и других гасова, као и свих других сличних течности, материја или изума

Ратни злочин „коришћења загушљиваца, отровних и других гасова, као и свих других сличних течности, материја и изума“, из члана 8., става 2., под (б) (XVIII) **Статута међународног кривичног суда** базиран на још 1925.г. формираној забрани „коришћења у рату загушљиваца отровних или других гасова, и свих аналогних течности, материјала или уређаја“, од стране **Женевског Протокол о забрани употребе у рату загушљивих, отровних или других гасова, као и бактериолошких метода ратовања уз Хашке конвенције из 1899 и 1907.г.**[599], али и једног броја норми других легислативних аката, а нарочито оних формираних током седамдесетих година, на бази негативних искустава из ратова у Кореји, Вијетнаму и Камбоџи, а која искуства су нам указала да коришћење различитих хемикалија, међу којима посебно хербицида, најчешће дефолијаната формираних зарад изазивања опадања лишћа шума, не само да негативно утиче на живе елементе животне средине већ и на земљиште и воду, а преко њих и на живи свет, што значи и људе.

Разлика између норми из члана 8., става 2., под (б) (XVII) и члана 8., става 2., под (б) (XVIII), на коју норми обраћамо пажњу у овом делу текста, произилази из чињенице да се ова друга норма односи на „коришћење загушљиваца, отровних и других гасова, као и свих других сличних течности, материја или изума“ *наменски конструисаних, произведених и коришћених* као „хемијска оружија“. И то као различита хемијска оружија намењена:

1. посебом методу ратовања, али и
2. за контролу такозваних побуна, то јест сукоба, што значи и оружаних сукоба, унутар суверених држава.

Јасно, материјално-правни основи обеју норми формирани су елементима у књизи већ анализираним легислативним актима глобалног значаја, путем којих се заштита пружа не само животу, телесном интегритету и здрављу човека већ такође,

[599] Види:
Protocole concernant la prohibition d'emploi à la guerre de gaz asphyxiants, toxiques ou similaires et de moyens bactériologiques, fait à Genève le 17 juin 1925, и:
Protocol for the Prohibition of the Use in War of Asphyxiating, Poisonous or other Gases, and of Bacteriological Methods of Warfare, League of Nations Treaty Series, on 7 September 1929, vol. 94, pp. 66-74,
документ који има 142 стране, према податцима из јула 2019..г. Извор у вези броја страна Проткола: https://en.wikipedia.org/wiki/Geneva_Protocol, на дан 13. 11. 2019.г.

обзиром на особине ових забрањених средстава, и водама, ваздуху и земљишту, као еколошким добрима али и медијумима, преко којих се може да распрострe загађивање. Али при том ваља имати у виду да томе скупу, управо узимајући у обзир особине забрањених средстава, као и последице које иста могу да произведу, ваља придружити, као материјално правне основе за посматрану норму из члана 8., става 2., под (б) (XVIII) **Статута Међународног кривичног суда**, и елементе једног броја аката од политичког али и истовременог легислативног значаја, а пре свега:

- **Резолуције Генералне асамблеје УН о историјској одговорности за природу, у корист садашњих и будућих генерација**,
- **Одлуке Савета УНЕП-а о одредницама и принципима о утицају на животну средину**,
- **Европске повеље о животној средини и здрављу - принципима јавне политике**, те
- **Конвенције о прекограничном утицају на животну средину**.

На овом месту би смо указали на још један момент. Ако пажљиво анализирамо **Статут Међународног кривичног суда**, норму из:

- члана 8., став 2., под (б) (XVII) – Коришћење отрова и средстава која у себи садрже отровне супстанце, и
- члана 8., став 2., под (б) (XVIII) – Коришћење загушљиваца, отровних и других гасова, као и свих других сличних течности, материјала или изума,

постаје очигледно да се логички ради о готово истим, али не и идентичним:

1. средствима за извршавање ратних злочина путем загађивања, отуда и
2. произвођењима последица по:
    а.) природне и радом створене вредности, те
    б.) живи део животне средине, али и
    в.) људе!

Такође и да је заједнички именитељ обе посматране норме да инриминишу употребу „забрањених оружија“ јер и средстава на која се односи члан 8., став 2., под (б) (XVII) говори о средствима која се могу да искористе и као оружија, то јест произведу исте последице!

27.6.2.3.
Ратни злочин коришћења средстава ратовања која по својој природи изазивају прекомерне повреде и непотребне патње

Ратни злочин коришћења средстава ратовања која по својој природи изазивају прекомерне повреде и непотребне патње оквирно је дефинисан чланом 8., ставом 2. под (б) (XX), **Статута Међународног кривичног суда**: „Коришћења оружја, пројектила, материјала и метода ратовања који су такве природе да могу узроковати тешке повреде или непотребне патње или се истим крши међународно право оружаног сукоба, под условом да су таква оружја, пројектили, материјали и методи ратовања забрањени и укључени у анекс овог Статута амандманом а у складу са одговарајућим одредбама прецизираним у чл. 121. и 123. Статута“.

Како се из самог текста цитиране норме види иста се односи на сва средства и методе путем којих могу да се изазову тешке повреде или непотребне патње, али под условом да се ради о међународно правно забрањеним средствима или пак методама. Обзиром на речено јасно је да се посматрана норма односи и на биолошка а не само отровна и експлозивна средства, али средства којима је заједничка особина да могу да проузрокују *тешке повреде* или *непотребне патње*. А коришћење оваквих средстава забрањено је и пре формирања **Конвенције о забрани развоја, производње, лагеровања и коришћења хемијског оружија и о њиховом уништавању** (скраћено назване **Конвенција о хемијском оружију**)[600], текстом **Конвенције о забрани развоја, производње и лагеровања бактериолошког (биолошког) оружија и отровног оружија и о њиховом уништавању**[601].

Из текста инкриминације, чији је основни елемент одређен чланом 8., ставом 2. под (б) (XX) **Статута Међународног кривичног суда**, обиром:

1. да се позива на поштовање норми којима се регулишу обавезе понашања субјеката током међународних оружаних сукоба, те инкриминише њихово непоштовање, али и
2. да забрањује коришћење извесних „оружја, пројектила, материјала и метода ратовања“, те

[600] **Convention on the prohibition of the development, production, stockpiling and use of chemical weapons and on their destruction**, Geneva, 3 September 1992. У моменту рада на књизи (на дан 17. 11. 2018.) дотична конвенција има 193 државе Стране.
Види: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=XXVI-3&chapter=26&clang=_en.

[601] **Convention on the Prohibition of the Development, Production and Stockpiling of Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons and on their Destruction (The Biological Weapons Convention**), отворена за потписивање 10. 04. 1972.г., а ступила на снагу 26. марта 1975.г.

3. да посебно забрањује и подвргава кривичном прогону она понашања (коришћења оружја, пројектила, материјала и/или метода ратовања):

- која могу да проузрокују тешке повреде, или
- која могу да проузрокују непотребне патње, или пак
- којима се крши међународно право оружаних сукоба,

„под условом условом да су таква оружија, пројектили, материјали и методи ратовања забрањени и укључени у анекс[602]“ **Статута Међународног кривичног суда**,

јасно је да се ради о норми сложене, тзв. бланкетне, природе, која, уистину, обзиром на различите бланкетне елементе, инкриминише не један већ неколико облика испољавања ратног злочина, облика дефинсаних различитим радњама али и последицама. Наиме логичка бића ове норме формирају се употпуњавањем елементима лоцираним унутар више норми различитих легислативних аката међународног, најчешће глобалног, значаја. Уистину ових извора бланкетних елемената је више, али су два међународна легислативна акта посебно значајна:

- Конвенција о забрани употребе, складиштења, производње и промета антиперсоналних мина и њиховом уништавању[603], и

- Конвенција о забрани или ограничавању употребе извесних врста класичног оружја за која се може сматрати да имају прекомерне трауматске ефекте или да делују без разлике у погледу циљева[604].

Анализирајући могуће облике испољавања ратних злочина исказаних путем усмеравања атака на цивилне објекте, из члана 8., става 2., под (б) (XX) **Статута Међународног кривичног суда**, а прилазећи проблему са еколошко-правног аспекта, на првом месту указујемо на значај **Конвенције о забрани употребе, складиштења, производње и промета антиперсоналних мина и њиховом уништавању**, обзиром да иста посебно издваја једну врсту нехуманих борбених средстава – антиперсоналне мине. Наиме, дотична конвенција својим „Чланом 1. – Опште обавезе“ јасно обавезује стране уговорнице да:

---

[602] **Статут Међународног кривичног суда**, чл. 8., ст. (б) (XX), други део реченице.

[603] **Конвенција о забрани употребе,складиштења, производње и промета антиперсоналних мина и њиховом уништавању**,Отава, 3-4. децембар 1997., позната и као **Отава конвенција**, има 164 државе стране. Податак добијен на дан 26. 10. 2018., са: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=XXVI-5&chapter=26&clang=_en.

[604] Види:

Закон о ратификацији Конвенције о забрани или ограничавању употребе извесних врста класичног оружја за која се може сматрати да имају прекомерне трауматске ефекте или да делују без разлике у погледу циљева, *Службени лист СФРЈ - Међународни уговори*, бр. 3/1982.г., и

Convention on Prohibitions or Restrictions on the Use of Certain Conventional Weapons Which May be Deemed to be excessively Injurious or to Have Indiscriminate Effects, or Inhumane Weapons Convention (**Convention on Certain Conventional Weapons**). Text with Amendments and Protocols adopted through 28th november 2003. Добијено јуна 2005., од: International Committee of the Red Cross, 19 Avenue de la Paix, 1202 Geneva, Switzerland.

- не користе антиперсоналне мине [чл. 1., ст. 1., под (а)], и
- не помажу или подстичу употребу ових мина [чл. 1., ст. 1., под (ц)].

Формирањем ових обавеза, као својеврсних примарних норми, посматрана Конвенција је у суштини створила два посебна материјално-правна основа за изградњу логичких бића ратних злочина који се испољавају намерним усмеравањем атака на цивилне објекте, све једно да ли се ради о природним или радом створеним вредностима, а тим путем, јасно, и на саме цивиле. И то пре свега тако што се самом употребом ових мина производи истовремена а реална опасност по људе и елементе животне и радне средине. Али, уколико дође до детонација, и произвођењем последица, а пре свега:

- тешких повреда, или пак
- непотребне патње.

А обзром на природу пласирања мина, како у оквиру радом створених вредности тако и оних природних, а пре свега мада не и само тла, јасно је да се ради не само о хумано усмереној заштитној норми формираној чланом 1. ове Конвенције већ је она истовремено и еколошко-заштитна, јер пружа легислативну заштиту елементима животне средине, а ради човека. Поштујући бланкетну природу логичких бића ратних злочина, па тако и из члана 8., става 2, под (б) (XX), јасно је да се, полазећи од **Конвенције о забрани употребе, складиштења, производње и промета антиперсоналних мина и њиховом уништавању**, може да говори о:

- "ратном злочину из члана 8., става 2., под (б) (XX) **Статута Међународног кривичног суда**, у вези члана 1., става 1., под (а) **Конвенције о забрани употребе, складиштења, производње и промета антиперсоналних мина и њиховом уништавању** испољеном произвођењем опасности путем коришћења антиперсоналних мина", то јест опасности произашле из инсталирања ових мина унутар простора и/или објеката (елемената природних и/или радом створених вредности животне средине), што значи произвођења једновремене опасности по елементе животне средине те тиме и човека; али такође и о
- „ратном злочину произвођења тешких повреда или непотребних патњи произашлом из коришћења антиперсоналних мина", то јест о тежем облику претходно објашњене врсте ратног злочина, а проистеклом из детонације, то јест формирања тешке повреде или непотребне патње; а такође и
- произвођењу смртних исхода путем коришћења забрањених средстава и/или метода.

Инкриминација „Ратног злочин коришћења средстава ратовања која по својој природи изазивају прекомерне повреде и непотребне патње" ослања се и на бланкетне елементе лоциране унутар **Конвенције о забрани или ограничавању**

употребе извесних врста класичног оружја за која се може сматрати да имају прекомерне трауматске ефекте или да делују без разлике у погледу циљева[605]. Ово из једноставног разлога што је развој технике довео до појаве нових средстава ратовања која могу да изазову тешке последице. Али последице које су такве природе да могу да истовремено изазову и прекомерне трауматске ефекте по људе, не само природне и/или радом створене вредности животне средине. Или пак да изазову сталне опасности у животној средини[606]. Из тог разлога појавила се потреба да се иста ратна средства забране а њихово коришћење подвргне кривичном прогону. Управо зато што могу да произведу:

- опасност, или различите опасности, али и
- последице.

О томе да ово може бити „Злочин намерног усмеравања на цивилне објекте“, из члана 8., става 2., под (б) (II) већ смо говорили на претходним страницама. Јасно је да такво намерно усмеравање на цивилне објекте може бити извршено и коришћењем „оружја, пројектила, материјала и метода ратовања који су такве природе да могу узроковати тешке повреде или непотребне патње или се истим крши међународно право оружаног сукоба“, што јасно значи да се у таквом случају ради о идеалном стицају са чланом 8., ставом 2., под (б) (XX), који инкриминише коришћење таквог „оружја, пројектила, материјала и метода ратовања“ али само „под условом да су таква оружја, пројектили, материјали и методи ратовања забрањени“. Но, ваља јасно нагласити да је могуће и да се ово коришћење испољи и као самостални деликт из члана 8., става 2., под (б) (XX). Управо онда када коришћење забрањених средстава не изазива материјану последицу већ само опасност да се могу узроковани „тешке повреде или непотребне патње“. Објаснимо.

Конвенција о забрани или ограничавању употребе извесних врста класичног оружја за која се може сматрати да имају прекомерне трауматске ефекте или да делују без разлике у погледу циљева, осим што пружа материјално-правне основе за формирање бића кривичног дела које се испољава тешким повредама или непотребним патњама, сматрамо да пружа материјално-правне основе (ослањајући се на неопходе бланкетне елементе) и за посматрање члана 8., става 2., под (б) (XX) као инкриминације усмерене на заштиту еколошких права и

[605] Види:

Закон о ратификацији Конвенције о забрани или ограничавању употребе извесних врста класичног оружја за која се може сматрати да имају прекомерне трауматске ефекте или да делују без разлике у погледу циљева, *Службени лист СФРЈ - Међународни уговори*, бр. 3/1982.г., и

Convention on Prohibitions or Restrictions on the Use of Certain Conventional Weapons Which May be Deemed to be excessively Injurious or to Have Indiscriminate Effects, or Inhumane Weapons Convention (**Convention on Certain Conventional Weapons**). Text with Amendments and Protocols adopted through 28th november 2003. Добијено јуна 2005., од: International Committee of the Red Cross, 19 Avenue de la Paix, 1202 Geneva, Switzerland.

[606] Сетимо се само такозваних касетних бомби и мина изненађења!

вредности. На то нас, како смо то већ указали, дотична конвенција упућује на самом старту, преамбулом, унутар које јасно каже да забрањује методе и средства ратовања од којих се може да очекује наношење трајне и озбиљне штете и човековој околини. При том својим **Протоколом II - Протоколом о забрани или ограничавању употребе мина, мина изненађења или других средстава**:

> чланом 3., ставом 1., тачком 3., под: (а) – (ц), детаљно прописује забрану коришћења таквог оружија:
>
> - (а) и то забрану постављања оваквог оружија на местима која нису војни циљеви, или где та оружја нису управљена против таквих (војних) циљева;
> - (б) а која се тиче начина или средства њиховог преноса, путем којих посматрано забрањено средство не може бити управљено против конкретног војног циља; те
> - (ц) од кога се може да очекује да проузрокује губитке живота или рањавање становништва, те различитих категорија цивилних лица, али и причињавање штете цивилним објектима, или комбинацију таквих губитака и штета, који би били прекомерни у односу на конкретну и непосредно очекивану војну корист“;
>
> чланом 4., ст. 2. јасно забрањује употребу оваквог оружија у свим врстама цивилних насеља и зонама у којима се налазе цивили а унутар којих се не воде борбе, или нема изгледа да започну у скорије време;
>
> а чланом „Чланом 6. – Забрана извесних врста мина изненађења“ изричито и без изузетака забрањује коришћење било каквих мина изненађења[607].

Уколико поступимо правно логички исправно и повежемо члан 8., став 2., под (б) (XX) **Статута Међународног кривичног суда** са наведеним елементима **Протокола II Конвенције о забрани или ограничавању употребе извесних врста класичног оружја за која се може сматрати да имају прекомерне трауматске ефекте или да делују без разлике у погледу циљева** тада постаје јасно да су уистину инкриминисани следећи ратни злочини намерног усмеравања атака против цивилних објеката, и то:

1. „ратни злочин намерног усмеравања атака забрањених врста оружија, а која се не могу открити рендгенским зрацима, против цивилних објеката“, обзиром да таква оружана средства, која могу бити и такозвана средства накнадног деловања (не деловања одмах по

[607] Види „Члан 4. - Ограничења употребе мина које нису сејане мине, мина изненађења и друга средства у настањеним”, ст. 1., под „(б) (I) – (X) Протокола II **Конвенције о забрани или ограничавању употребе извесних врста класичног оружја за која се може сматрати да имају прекомерне трауматске ефекте или да делују без разлике у погледу циљева**, 3. мај 1996. усвојен,а измењен и допуњен 17. децембра 2010.г. од стране Скупштине Републике Србије.

погађању ког простора) на дотичним просторима, управо обзиром на своје особине тешког или немогућег откривања а произвођења тешких повреда и/или непотребних патњи, чине посматрани простор криминално погођеним, па и када не произведу какву експлозивну и/или отровну последицу, али као своју забрањену особину поседују опасност за њихово произвођење; због чега ово очито јесте кривично дело из члана 8., става 2., под (б) (XX), у суштини кривично дело угрожавања; те тежи облик овог кривичног дела

2. „ратни злочин намерног усмеравања атака против цивилних објеката постављањем забрањених врста оружија на местима која нису војни циљеви, или где та оружја нису управљена против војних циљева“, што је међународно кривично дело из члана 8., става 2., под (б) (XX) у вези члана 8., става 2., под (б) (II) **Статута Међународног кривичног суда** извршено противно **Протоколу о забрани или ограничавању употребе мина, мина изненађења или других средстава** (**Протоколу II**) **Конвенције о забрани или ограничавању употребе извесних врста класичног оружја за која се може сматрати да имају прекомерне трауматске ефекте или да делују без разлике у погледу циљева**, његовом члану 3., ставу 1., тачки 3., под (а), што је је такозвано „последично“ кривично дело.

Као што се то лако види, и ова два исказана облика дотичног кривичног дела карактерише правно-логичка природа деликата које у класичном кривичном праву називамо заједничким именом „кривична дела против опште сигурности људи и имовине“. Јасно, када говоримо о изазивању опасности против имовине подразумева се да је могуће изазивање ове опасности како против приватне тако и јавне имовине. И то свих њихових облика, што подразумева и оне материјалне вредности које могу бити посматране као природне или радом створене вредности животне средине.

У нашим размишљањима о могућим облицима међународног кривичног дела које називамо „Ратни злочин коришћења средстава ратовања која по својој природи изазивају прекомерне повреде и непотребне патње“ значајно место заузимају и елементи **Протокола о забрани или ограничавању употребе запаљивог оружја** (**Протокол III**) **Конвенције о забрани или ограничавању употребе извесних врста класичног оружја за која се може сматрати да имају прекомерне трауматске ефекте или да делују без разлике у погледу циљева**, обзиром да исти проткол јасно забрањује нападе:

- на цивилне циљеве запаљивим оружијем [„Чланом 1. – Дефиниције“, ставом 1., под 1 (а), (б), (I) и (II)]; те
- на цивилне објекте и лица, уопште или пак појединачно, без обзира на околности, запаљивим средствима (чл.2., ст. 1.);

- ваздушних снага (средстава) на „војни објект унутар концентрације цивила (чл. 2., ст. 2.)“;
- „запаљивим оружјем које није избачено из ваздухоплова на војни циљ који се налази унутар концентрације цивила“, да би се избегли, или пак свели на најмању меру случајни губици живота цивилног становништва, рањавање цивила и наношење штете цивилним објектима (чл. 2., ст. 3.)“, те да
- на „шуме и друге врсте зеленог покривача запаљивим оружјем, осим ако се ти природни елементи не користе за заклањање, прикривање или маскирање бораца или других војних циљева, или ако они сами представљају војне циљеве (чл. 2., ст. 4.)“.

На овај начин извршено је формирање четири посебна материјално-правна основа за примену различитих инкриминација у оквиру „ратних злочина коришћења средстава ратовања која по својој природи изазивају прекомерне повреде и непотребне патње“, а у складу са одредницама из члана 8., става 2., под (б) (XX) **Статута Међународног кривичног суда**. Тачније речено сада је јасно да можемо, полазећи од ових основа, то јест претходно наведених бланкета, да посебно говоримо о:

- „намерном усмеравању атака запаљивим средствима против цивилних објеката и лица, без обзира на околности, које је такве природе да може да проузрокује тешке повреде или непотребне патње, или се истим крши међународно право оружаних сукоба“, то јест међународном кривичном делу из члана 8., става 2., под (б) (XX) **Статута Међународног кривичног суда** у вези са чл. 2., ст. 1. **Протокола III Конвенције о забрани или ограничавању употребе извесних врста класичног оружја за која се може сматрати да имају прекомерне трауматске ефекте или да делују без разлике у погледу циљева**;
- „намерном усмеравању атака запаљивим средствима на војни објект унутар концентрације цивила, коришћењем ваздушних снага, које је такве природе да може да проузрокује тешке повреде или непотребне патње, или се истим крши међународно право оружаних сукоба“, то јест кривичном делу из члана 8., става 2., под (б) (XX) у вези члана 2., ст. 2. **Протокола III Конвенције о забрани или ограничавању употребе извесних врста класичног оружја за која се може сматрати да имају прекомерне трауматске ефекте или да делују без разлике у погледу циљева**;
- „намерном усмеравању атака запаљивим оружјем које није избачено из ваздухоплова, а на војни циљ[608] унутар концентрације цивила, које је такве природе да може да проузрокује тешке повреде или непотребне

[608] Као што видимо овде се уводи разлика између „војног објекта“ и „војног циља“

патње, или се истим крши међународно право оружаних сукоба“, то јест кривичном делу из члана 8., става 2., под (б) (XX) у вези члана 2., става 3. посматраног **Протокола III**;

- „намерном усмеравању атака запаљивим средствима на шуме и друге врсте зеленог покривача, које је такве природе да може да проузрокује тешке повреде или непотребне патње, или се истим крши међународно право оружаних сукоба“, то јест кривичном делу из члана 8., става 2., под (б) (XX) у вези члана 2., ст. 4. **Протокола III Конвенције о забрани или ограничавању употребе извесних врста класичног оружја за која се може сматрати да имају прекомерне трауматске ефекте или да делују без разлике у погледу циљева**.

И за извршавање ратног злочина коришћењем недозвољених запаљивих средстава, отуда и изазивање:

1. опасности, али и
2. последица,

важи све оно што смо већ рекли указујући на **Протокол II Конвенције о забрани или ограничавању употребе извесних врста класичног оружја за која се може сматрати да имају прекомерне трауматске ефекте или да делују без разлике у погледу циљева**. Па тако и да се ради о намерно извршаваним а забрањеним и кажњивим облицима ратних злочина, деликтима које карактерише такозвана зла намера.

27.6.2.4. Ратни злочин намерног прибегавања изгладњивању цивила као метода ратовања, базираном на лишавању намирница непоходних за њихов опстанак

У групу кривичних дела названих *ратним злочинима*, а које можемо да сврстамо у посебну подгрупу *ратних злочина произашлих из коришћења забрањених средстава и/или метода* по нашем мишљењу спада и „Ратни злочин намерног прибегавања изгладњивању цивила као метода ратовања, базираном на лишавању намирница непоходних за њихов опстанак“, инкриминсан **Статутом Међународног кривичног суда**, његовим чланом 8., ставом 2., под (б) (XXV), специфичном *секундарном нормом* која пружа казнено-правну заштиту интегритету људи, како је успостављен и заштићен унутар већег броја *примарних норми* различитих легислативних текстова, пре свега оних глобалног значаја. На првом месту такозване **Универзалне декларације о људским правима**[609].

[609] **Universal Declaration of Human Rights**, proclaimed by the UN General Assembly, Resolution 217 A (III), 10th December 1948, Paris.

Објаснимо. Пре свега ваља имати у виду да је овај, по својој природи *политички документ*, сами тим што је формиран као декларација, током кратког времена по свом усвајању прерастао у легислативни акт глобалног значаја обзиром да су чланице Уједињених нација приступиле његовом усвајању унутар националних законодавстава, те на бази ових легислативних потеза и потоњој изградњи норми које разрађују генералне али и специјализоване елементе заштите људских права. Отуда се дотични документ већ деценијама може да посматра као легислтивни акт глобалног значаја који припада корпусу међународног јавног права, а његове норме категорији *примарних норми*. За тему којом се бавимо унутар овог истраживања: међународно кривично право у функцији заштите еколошких права и вредности, отуда и изучавања материје ратних злочина, за нас су из текста **Универзалне декларације о људским правима** посебно значајни њен:

- члан 25., који прописује да свако има право на стандарде живљења адекватне здрављу и добробити, а то се, логички и сасвим јасно односи и на право на адекватну исхрану као услову не само здравља већ и преживљавања, из ког разлога је са дотичном нормом логички повезан и члан 5. овог докунента, обзиром да
- члан 5. прописује да нико не сме бити изложен нехуманом или деградирјућем третману. А такав третман сасвим сигурно постоји када се теже нарушавају неопходни еколошки параметри живљења, од којих су неки паралелно заштићени и **Конвенцијом о геноциду**[610], која инкриминише свако оно поступање које отежава животне услове укључујући и негативан – забрањен однос према елементима простора. Када се имају у виду ови елементи тада је јасно да члан 5. **Универзалне декларације о људским правима** представља норму која пружа заштиту просторно-еколошки ваљаним условима живота човека, тиме аутоматски и свим непоходним условима за производњу али и очување хране, управо оном заштитном објекту који дефинише члан 8., ставом 2., под (б) (XXV) **Статута Међународног кривичног суда**.

Шта више наведене норме су и јасан материјално правни основ за формирање казнених норми унутар законодавстава држава адекватних за заштиту од оваквих радњи које доводе до изгладњивања становништва.

Да би дотичну бланкетну а врло сложену норму из члана 8., става 2., под (б) (XXV) **Статута Међународног кривичног суда** посматрали и као норму од еколошко-заштитног значаја неопходно је да буду испуњени неки услови. Пре свега да се у конкретном случају не ради о методу изгладњивања путем одузимања

[610] Види ближе:
Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (CPPCG), adopted as the General Assembly Resolution 260, on 9 December 1948, и
Конвенција о спречавању и кажњавању злочина геноцида, *Службени весник Президијума Народне скупштине ФНРЈ*, бр. 2/1950.

хране или спречавања њене дистрибуције већ еколошки негативног деловања. Исто може бити испољено коришћењем:

- отрова и средстава која у себи садрже отровне супстанце, што је инкриминисано чланом 8., ставом 2, под (б) (XVII) овог Статута, али и
- оружија, пројектила, материјала и метода који су такве природе да се њима крши међународно право оружаних сукоба, обзиром да су исти као такви, посебним легислативним текстовима, у суштини глобалног значаја, забрањени.

Отуда је сада јасно да дотични „Ратни злочин намерног изгладњивања цивила“ може бити испољен као:

1. кривично дело из члана 8., става 2., под под (б) (XXV) у вези члана 8., става 2., под (б) (XVII) **Статута Међународног кривичног суда**, самим коришћењем отровних материја и/или средстава која их у себи садрже, спрам вода и пољопривредних површина и/или производа, али и
2. кривично дело из члана 8., става 2., под под (б) (XXV) у вези члана 8., става 2., под (б) (XX) **Статута Међународног кривичног суда**, обзиром да се коришћењем разноврсних оружија могу ефикасно да избаце из употребе пољопривредне површине, чак и до нивоа који доводи до изгладњивања становништва, али такође и воде, или вода, на овим просторима, свођењем њихових квалитета на неупотребљивост.

А којим су то елементима легислативних аката забрањена поступања што карактеришу такве ратне злочине објаснили смо на претходним страницама. Отуда овде само наводимо називе дотичних конвенција:

- **Конвенција о забрани развоја, производње и лагеровања бактериолошког (биолошког) оружија и отровног оружија и о њиховом уништавању**,
- **Конвенција о забрани или ограничавању употребе извесних врста класичног оружја за која се може сматрати да имају прекомерне трауматске ефекте или да делују без разлике у погледу циљева**, и
- **Конвенције о забрани развоја, производње, лагеровања и коришћења хемијског оружија и о њиховом уништавању** (**Конвенције о хемијском оружију**).

27.6.2.5.
Ратни злочин уништавања или одузимања имовине непријатељске стране у оружаном сукобу који није међународног карактера

У *ратне злочине произашле из коришћења забрањених средстава или радњи*, а који могу имати и негативну еколошку димензију, сврстали смо:

- пљачку, обзиром да је забрањена и у немеђународним оружаним сукобима, по основу **Статута Међународног кривичног суда**, његовог члана 8., става 2, под (е) (v), али и
- уништавање или одузимање непријатељске имовине, инкриминисано чланом 8., ставом 2., под (е) (XII).

Објаснимо.

Пљачкање насеља или места, иначе деликт одвајкада познат и инкриминсан унутар казнених законодавстава држава, такође је као такав, као што смо то нагласили, инкриминисан и у оквиру посматраног Статута, и то као дело извршиво не само унутар међународног већ и немеђународног оружаног сукоба. Ваља имати на уму да правни основ, а у суштини и одговарајући бланкет за норму из Члана 8., става 2., под под (е) (v) посматраног Статута пружа **Правилник о законима и обичајима рата на копну** (уз **IV Хашку конвенцију**), путем свог члана 28. Али такође ваља имати на уму и да је пљачка као ратни злочин идентификована, још пре практично 100 година, у оквиру је **Извештаја комисије за одговорност**, формиране после Првог светског рата, као и у **Повељи Међународног војног суда** (Нирнберг) њеном „Члану 6 (б) – Кажњавање пљачке“. Отуда и да се приступање њеном посматрању као ратног злочина сада већ може да сагледава и као опште прихваћено. Јасно, нас, у оквиру овог истраживачког рада, интересују они облици пљачке којима се одузимају елементи радом створених вредности животне средине, што значи не и новца те свих врста покретних добара.

„Ратни злочин уништавања или одузимања имовине непријатељске стране у оружаном сукобу који није међународног карактера“ је деликт инкриминсан **Статутом Међународног кривичног суда**, чланом 8., ставом 2., под (е), а ова се норма примењује „на оружане сукобе који се одвијају на територији државе на којој је у току продужени оружани сукоб између органа власти и организованих оружаних група или између самих група[611]“. А као што видимо и члан 8., став 2., под (е), сви његови облици, означени римским бројевима I – XII, обухватају добра

[611] **Статут Међународног кривичног суда**, члан 8., став 2., под (ф).

и/или институције са формално-правно додељеним посебним статусом, али и особе те добра без посебног статуса.

Основу, што значи и бланкетне елементе за посматрани „Ратни злочин уништавања или одузимања имовине непријатељске стране у оружаном сукобу који није међународног карактера“ пружају примарне норме неколико легислативних аката глобалног карактера што успостављају општу, али и специјализовану, заштиту појединих права те добара, или пак односа, али и добара и/или односа без неког специјалног, што значи формално-правно издвојеног и специјализованог статуса. У ове легислативне акте пре свега спадају:

- **Конвенција за заштиту културних добара у случају оружаног сукоба** , из 1954.г, и њен пратећи **Протокол II**, формиран 1999.г., те
- **Међународни уговор о грађанским и политичким правима**, из 1966. (који је ступио на снагу 1976.г.).

Међународни уговор о грађанским и политичким правима[612], својим чланом 5., прописује да државе, групе или појединци, немају право предузимања било какве активности којом би ограничиле права које гарантује овај Уговор, а чланом 47. прописује да је, на бази овог Уговора, право свих људи да уживају инхерентна им права и користе своја природна добра и ресурсе, што значи да им се ова добра не могу незаконито одузимати, повређивати, нити загађивати. А то подразумева да се ова права не смеју да одузимају или повређују ни током ратова и других облика оружаних сукоба, што значи и оружаних сукоба који се одвијају на територији државе на којој је у току продужени оружани сукоб између органа власти и организованих оружаних група, или између самих ових група. Шта нам норме чланова 5. и 47. посматраног Уговора још казују? Сасвим јасно, да овај легислативни текст, по основу члана 5., става 2., пружа заштиту свим основним људским правима, што значи и на све врсте добара, дакле и јавна и приватна, а не само на приватну имовину, али и адекватне услове очувања животне средине, то јест њених квалитета, а по основу члана 47., става 2., што значи да се пружа кривична заштита свим природним богатствима и изворима. Значи практично свему што јесте право и/или вредност, имало или немало посебан правом одређени статус.

Конвенција за заштиту културних добара у случају оружаног сукоба, као и њен пратећи **Протокол II** као *општи објект заштите* одређује културна добра током оружаног сукоба, подвлачимо *сукоба* а не *рата*! Ово произилази из члана 18. Конвенције, који јасно прописује да се заштита дотичним вредностима пружа не само у случају објављеног рата већ и *сваког другог оружаног сукоба* (чл. 18., ст. 1.), али, а то је за наше сагледавање проблема посебно значајно, *и у случајевима сукоба који нису међународног карактера* (чл. 19., ст. 1.). Дакле, дотични

[612] Подсећамо Вас да је СФРЈ ратификовала овај уговор **Законом о ратификацији међународног пакта о грађанским и политичким правима** , *Службени лист СФРЈ*“, бр. 7/1971.г.

легислативни акт пружа јасну заштиту вредностима (*добрима*) *са посебним стаусом*, током било које врсте оружаног сукоба, па тако и оног који није међународног карактера!

И **Протокол II Хашке Конвенције за заштиту културних добара у случају оружаног сукоба** (из 1999.г.) такође се примењује не само на све оне сукобе који имају међународни какактер, већ, по основу његовог члана 22., и на оне који немају међународни карактер. Како смо то у тексту ове књиге већ нагласили, дотични Протокол, својим „Поглављем 4. – Казнена одговорност и надлежност“, чланом 15. дефинише тешка кршења овог Протокола, те за иста успоставља обавезну казнену одговорност, при чему је чланом 16. свакој Страни прописана обавеза *успостављања казнених мера* како би успоставила надлежност у погледу дела дефинисаних чланом 15. **Протокола II**.

На шта нас упућује напред речено? Сасвим јасно, да се „Ратни злочин уништавања или одузимања имовине непријатељске стране у оружаном сукобу који није међународног карактера“ може да испољи према било којој вредности која нема посебан, правом регулисан, статус. Дакле као деликт из:

- члана 8., става 2., под (е) (XII) базиран на повреди заштиног објекта или објеката из члана 5. **Међународног уговора о грађанским и политичким правима**,
- члана 8., става 2., под (е) (XII) базиран на повреди заштиног објекта или објеката из члана 47, става 2., **Међународног уговора о грађанским и политичким правима**,
- али и као „Ратни злочин уништавања или одузимања имовине непријатељске стране у оружаном сукобу који није међународног карактера“ из члана 8., става 2., под (е) (XII) базиран на повреди заштиног објекта (културних добара) одређених **Конвенцијом за заштиту културних добара у случају оружаног сукоба**, као и њеним пратећим **Протоколом II**! Прецизније речено, као „Ратни злочин уништавања или одузимања имовине непријатељске стране у оружаном сукобу који није међународног карактера“ из члана 8., става 2., под (е) (XII) у вези члана 19., става 1. **Конвенције о заштити добара у случају оружаног сукоба** те члана 22. њеног **Прокола II**.

А дали се ови, напред наведени, облици ратног злочина уништавања или одузимања непријатељске имовине, управо полазећи од сагледавања еколошке стварности, али и могућих опасности, могу да искажу и на други начин? Сасвим сигурно да! Наиме, оваквих уништавањем, недовршеним, а што значи оштећивањем објекта или објеката, отуда још и више самим њиховим уништавањем, могу да се изазову:

- опасност (опасности), или пак
- последица, односно последице.

На пример, дејством по: фабрикама, слагалиштима (магацинима цивилних али опасних материја и/или производа), енергетским објектима, акумулацијама вода неопходним за безбедан рад дотичних објеката, као и бројним другим објектима. А на тај начин и негативним дејством на елементе животне средине, па самим тим и човека.

На пример уколико се дејствује по трафо станицама тада долази до изливања и испаравања уља која су канцерогена. Из самих наведених примера јасно је да се за њихово остваривање у стварности сам члан 8., став 2., под (е) (XII) појављује као норма коју употпуњавају различити бланкетни елементи из разноврсних легислативних аката међународног значаја путем којих су заштићени: воде, ваздух, земљишта, радна и шира животна средина, њени живи и неживи елементи, а тим путем и сам човек.

Примера ради такође се сетимо и међународно-правне а глобалне легислативне заштите пружене нуклеарним објектима, што нам јасно указује да све норме дотичних конвенција и њихових пратећих аката што им прописују начине третмана а забрањују неке друге облике понашања, управо овим потоњим нормама формирају валидне бланкетне елементе и за напред разматрани члан 8., став 2., под (е) (XII) **Статута Међународног кривичног суда**.

Истом се логиком такође можемо да послужимо и узимајући у обзир елементе најновије **Дунавске конвенције**, али и оне која се односи на реку Рајну, а, јасно је, и бројних других међународних легислативних аката, не само глобалног значаја. Како је дотичних докумената уистину већи број и нашим читаоцима је јасно да њихово објашњавање, тачније њихових норми као бланкетних елемената што употпуњавају члан 8., став 2., под (е) (XII) **Статута Међународног кривичног суда** уистину велики број. То јест да би образлагање могућих облика испољавања „Ратног злочина уништавања или одузимања имовине непријатељске стране у оружаном сукобу који није међународног карактера“ по основу дотичних елемената, то јест повреда норми ових легислтивних аката, представљало врло обима текст, који сложеноћу и обимом превазилази такозване елаборате и испољава се као својврсна студија. Отуда ту материју и остављамо за такав будући рад како нас тако и других посленика правних наука.

28.
ГЕНОЦИД

28.1.
Теоријско практички приступ разматрању злочина геноцида

За наша размишљања о „Међународном кривичном праву у функцији заштите еколошких права и вредности“ од значаја су и такозвана кривична дела геноцида, деликти о чијем се одређивању размишљало:

- још током такозваног Великог рата (Првог светског рата), када је, нарочито 1915.г., дошло до великог погрома јермена унутар Отоманске империје[613], поводом чега су Велика Британија и Русија реаговале заједничком нотом, оптуживши Владу Турске (Порту) „за злочине против хуманости и цивилизације“, те
- на Версајском мировној конференцији (1919.г.),

али се и поред уложених напора тада није дошло до њиховог практичког легалистичког одређивања.

Како се током такозваног Великог рата, не само на територији Србије, одвијало етничко чишћење, правници су већ тада јасно указали да се исто одвија радњама: убистава, силовања, али и незаконитих расељавања или пак депотовања становништва, што укључује и наређивање за извршавање оваквог злочина, јасно је да се радило о сложеним кривичним делима. Деликтима који ће се посебно снажно исказати током Другог светског рата, током кога ова група злочина међународног права добија и своје сада опште прихваћено име геноцида. Иначе сама реч геноцид кованица је настала непуне две деценије касније, од две речи:

[613] Види:
Wolfgang & Sigrid Gust (Ed.), Prof. Taner Akçam (Ed.), Ph.D. Matthias Bjørnlund (Ed.), Vagharshak Lalayan (Ed.): **The Armenian Genocide**, на: http://www.armenocide.de/armenocide/armgende.nsf/WebStart-En?OpenFrameset, на дан 5. 09. 2019.г.

- старогрчке генос (γενος), што значи: *раса*, или пак *врста*,и
- латинске *occidere* - убити.

Овај појам је формирао Рафаел Лемкин, пољски адвокат, научни радник[614] и члан експертског тима **Војног суда у Нирнбергу**. Лемкин је још 1942.г. указао на тешке злочине немаца унутар територије окупиране Пољске, а који се исказују истребљењем, на разне начине, локалног ненемачког становништва. Дакле као деликт који се карактерише истребљењем припадника које друге популације а не оне којој припада сам извршилац овог злочина. Лемкин је међу првима указао да се ради о злочину који карактеришу бруталност али и демографске последице, јер лишава човечанство присутних али и будућих чланова.

Иако је Лемкин прилично јасно образложио своју кованицу, а тим политичара и правника усвојио **Статут за Војни суд у Нирнбергу**[615], о чему смо излагали унутар Блока I ове наше студије, текст којим је јасно дефинисан скуп „злочина против човечности“, наиме,

> „убиство, истребљење, поробљавање, депортација, и друга нечовјечна дјела почињена против било ког цивилног становништва, пре или за време рата, или прогони на политичкој, расној или верској основи у извршењу или у вези са било којим криминалом у оквиру надлежности Суда , без обзира да ли у супротности са домаћим законима земље у којој учињена[616]“,

дотични Статут не назива изразом геноцид, иако га уистину инкриминише. До његовог формално правног, а лексички тачног, одређења као злочина геноцида долази тек формулисањем те усвајањем посебне, томе намењене **Резолуције Генералне скупштине Уједињених нација бр. 96 (I) – Злочин геноцида**, формиране на њеном 55. Заседању, на дан 11. децембра 1946.г.[617].

Мислимо да је за наш и Ваш рад од великог значаја правно-логичка и правно-политичка садржина овога текста. Дозволите нам зато да Вам га пласирамо. Како је то Генерална скупштина УН дефинисала:

> „Геноцид је ускраћивање права на постојање читавих група људи, као што убиство јесте ускраћивање права на живот појединачних људских бића; такво ускраћивање права на постојање потреса савест човечанства, резултујући великим губитцима човечанства представљеним у форми (погођених, прим. В.Ј.) културних и других доприноса, а јесте супротан моралном закону, као и духу те циљевима Уједињених нација.
>
> Многи случајеви таквих злочина геноцида су се догодили када су расне, верске, политичке и друге групе уништене, у целини или делимично.

---

[614] Raphael Lemkin, предавач на Универзитету Дјук од 1942.г. (Duke University).
[615] Види већ помињани: **Agreement for the Prosecution and Punishment of the Major War Criminals of the European Axis, and Charter of the International Military Tribunal**. London, 8th August 1945.
[616] Члан 6., под (ц) **Статута Међународног војног суда** (суда у Нирнбергу).
[617] **UN General Assembly Resolution 96 (I). The Crime of Genocide**, 11th Decembre 1946.

Казна за злочин геноцида је питање од међународног значаја.

Генерална скупштина, стога:

Потврђује да је геноцид злочин по међународном праву, који цивилизовани свет осуђује, а за чија извршења руководиоци и њихови саучесници, било приватна лица, јавни службеници или државници, без обзира да ли је кривично дело извршено на верској, расној, политичкој или било којој другој основи, (подлежу, прим. В.Ј.) кажњавањима.

Позива државе чланице да успоставе неопходно законодавство за спречавање и кажњавање овог злочина.

Захтева од Економског и социјалног савета[618] да спроведе неопходне студије, са вођењем како да се сачини **Нацрт конвенције о злочину геноцида**, те иста достави следећој редовној сесији Генералне скупштине.“

И устину Економски и социјални савет УН је формирао **Нацрт Конвенције о геноциду**[619], а потом је ова материја 1948.г. посебно разрађена финалним формирањем текста **Конвенције о спречавању и кажњавању злочина геноцида**[620]. Њеним чланом 2. је сам геноцид детаљније дефинисан као један „од следећих аката почињених са намером да се разори, у целини или делом, национална, етничка, расна или религијска група, попут:

(а) убијања чланова групе;
(б) изазивање озбиљних телесних или менталних штета члановима групе;
(ц) намерно утицање на услове живота групе срачунате да изазову њену физичку деструкцију у целини или делом;
(д) наметања мера намењених спречавању рађања унутар групе[621]„.

Такође је, како смо то већ објаснили, чланом 3. ове конвенције јасно прописано да су „кажњиви:

(а) геноцид;
(б) завера да се почини геноцид;

---

[618] Успостављен **Повељом УН**, нарочито њеним чланом 7 (1), при чему су му надлежности и рад регулисани члановима 18. и 60., а нарочито „Поглављем 10. – Економски и социјални савет“, његовим члановима 61.-72.

[619] Види:
UN General Assembly**, Draft convention on genocide - A/RES/180**, 21st November 1947, , доступно са: https://www.refworld.org/docid/3b00f09058.html, на дан 14. 11. 2019.

[620] Види:
Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, General Assembly resolution - A/RES/3/260, 9th December 1948, 179th plenary meeting, и
Конвенција о спречавању и кажњавању злочина геноцида, *Службени весник Президијума Народне скупштине ФНРЈ*, бр. 2/1950.г.

[621] Какав је акт и гађање породилишта, као и њихово лишавање електричне енергије, дела која су више пута почињена на територији Југославије од стране НАТО-а, а јасно је забрањен анализираним чланом 2. **Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide**.

(ц) директно и јавно позивање на извршење геноцида;
(д) покушај да се учини геноцид; (и)
(е) саучесништво у извршењу геноцида“,

без обзира да ли су извршиоци „по уставу одговорне вође, јавни службеници или приватне особе[622]“.

Шта више, подсећамо да је дотичном Конвенцијом, њеним чланом 5., јасно прописано да су државе победнице, то јест „уговорне стране преузеле... обавезу да пропишу... потребно законодавство да би остварилe ефект регула Конвенције и, у складу са тим, да обезбеде ефективне казне за особе криве за геноцид или било који други акт наведен чланом 3[623]“.

Иако Вам на први поглед *геноцид* може бити наоко исти деликт као и неки од на претходним страницама објашњених облика међународних кривичних дела категорије *ратних злочина*, али и, примера ради, класичних кривичних дела убистава, то уистину није тако. Наиме, оно што *геноцид* у односу на њих посебно издваја јесте испољени субјективни елемент *геноцидне намере*. *Геноцидна намера* је усмерена према *расној, националној или верској групи којој жртва припада,* а исказује се жељом починиоца да постигне њено делимично или потпуно уништење. У сваком конкретном случају таква намера мора бити доказана. Јасно, путем утврђених објективних елемената. Али не мора бити доказиван разлог за формирање дотичне намере.

На овом месту подсећамо да актуелна формално-правна дефиниција геноцида, сагледива пре свега из саме **Конвенције о спречавању и кажњавању злочина геноцида** али и једног мањег броја потоњих легислативних аката глобалног значаја, не укључује такозвани:

- *културни геноцид*, то јест уништавање језика и културне групе, али ни
- *политички геноцид*, то јест истребљење људи мотивисано политичким основама.

Ово морамо да имамо у виду и испоштујемо увек када геноцид разматрамо као:

1. правни појам, те
2. инкриминацију глобалног значаја, али и
3. реално исказану појаву.

Овај моменат, на који указујемо, је очигледан и у оквиру текста актуелног „Члана 6. – Геноцид“ **Статута Међународног кривичног суда**.

Сам *општи* (генерални) *заштитни објект* кривичног дела *геноцида*, како се то могло да наслути из до сада исказаног, како у оквиру саме **Конвенције о спречавању и кажњавању злочина геноцида** тако и актуелног текста **Статута**

[622] То исто, Article 4.
[623] **Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide**, Article 5.

Међународног кривичног суда, је сложене конструкције и сачињавају га три конститутивна елемента:

- *основна људска права*, а пре свега али не и само на живот и телесни те психички интегритет, отуда и сва *добра* повезана са њима, али управо из тог разлога и
- сви они *друштвенин односи* од значаја за ове вредности, те
- *међународно право,* они његови елементи који доприносе успостављању, развоју и заштити основних права људи.

Разуме се, поред такозваних *формано-правних елемената* за утврђивање злочина *геноцида* неопходно је да се у сваком конкретном случају изврши утврђивање и такозваних *објективних елемената* извршења посматраног кривичног дела. То јест да се утврде формално правни али истовремено и објективно-субјективни елементи неопходни за утврђивање постојања или непостојања кривичног дела у конкретном случају. Управо како су то посленици правних наука одавно исказали говорећи о дефинисању кривичних дела уопште. И то како унутар континенталних школа права (германске, романске) али и англосаксонских те далекоисточних приступа дефинисању кривичних дела.

Објаснимо на овом месту, обзиром на њихов значај, утврђивање *објективних елемената* за сагледавање постојања или непостојања *геноцидне намере* у конкретном случају. Геноцидна намера је сагледива, на пример, кроз:

- утврђивање систематски испољене међунационалне мржње, које испољавање је до сада у свету често ишло и до јасних позива на протеривање па и ликвидацију припадника неке културне, верске, а најчешће националне масе, али и кроз
- исказано оштећивање а посебно уништавање културне и/или верске имовине, те, што је још тежи облик испољавања,
- јасно спроведено протеривање[624], а, на жалост, и
- ликвидацију припадника тако означеног становништва.

За утврђивање постојања кривичног дела *геноцида* није неопходно да сама *геноцидна намера* и буде остварена. Довољно је да буде испољена. Њу може да искаже:

- *наредбодавац*, свако оно лице које је у објективној позицији да наређује, отуда и да предузме радњу наређивања за извршење деликта геноцида, те

[624] Које, само по себи није геноцид, али ако јесте праћено актом ликвидације припадника дотичне етничке групе онда сасвим сигурно то јесте.

- *извршилац*, самим поступањем по таквој наредби или пак сопственој вољи да изврши кривично дело геноцида.

Дотично кривично дело може бити учињено како за време рата, тако и у миру. Уколико је акт *геноцида* извршен за време рата или ког другог оружаног сукоба, као и остварене окупације, главни критеријум за његово разликовање од *ратних злочина против цивилног становништва* треба да буде *намера учиниоца*. И то *јасно испољен директни умишљај - намера да се одређена група у потпуности или делимично уништи*.

Обзиром да је **Конвенција о спречавању и кажњавању злочина геноцида** формирана и ступила на снагу по завршетку рада Међународног војног суда у Нирнбергу, деценијама пре формирања Међународног кривичног суда, разумљиво је зашто његов Статут јасно прописује, Чланом IV, да „особе које почине геноцид... морају бити кажњене“, при чему се унутар дотичне норме уопште не помиње било какво кажњавање на међународном нивоу. А то значи да особе починиоци геноцида морају бити кажњене од стране државе против које је почињен дотични акт, или више таквих аката. Шта више Члан V обавезује државе ратификаторе да успоставе неопходне законске елементе путем којих се захтеви ове Конвенције реализују, укључујући и онај да се починиоци криви за геноцид казне. Ово потврђује и Члан VI **Конвенције о спречавању и кажњавању злочина геноцида**, обзиром да прописује да се лице које се оптужује за геноцид предаје „на суђење надлежним судовима државе на чијој територији је одређено дело извршено“, односно „Међународном кривичном суду, који ће бити надлежан за оне од чланица уговорница које буду признале његову надлежност“. Јасно, када се такав суд формира. А, као што знамо, до његовог формирања је дошло 1998.г., а стварног старта тек 2002. године. Отуда је јасно зашто су суверене државе, потписнице и ратификатори **Конвенција о спречавању и кажњавању злочина геноцида** унеле у своја законодавства ова кривична дела пре формирања тзв. **Римског статута**. Али зачуђује чињеница да су то у највећем броју, осим на пример Немачке, учиниле деценијама после доношења дотичне конвенције. Један мањи број њих после неких двадесет до тридесет година али већина држава око педесет година по доношењу и ступању на снагу **Конвенције о спречавању и кажњавању злочина геноцида**. Примера ради то је Немачка учинила још 1954.г.[625], шест година после доношења **Конвенције о спречавању и кажњавању злочина геноцида**, потом Аустрија 1974.г.[626], САД 1988[627], Куба 1988.[628], Шпанија 1995.г.[629], Русија 1996.г.[630],

[625] Види ближе: **StGB**, paragraph 224. **Schvere Korperverletzung** (Тешка телесна повреда).

[626] Види:

Strafgesetzbuch [Кривични законик Аустрије (StGB - BGBl. Nr. 60/1974)], Члан 321. – Геноцид (Völkermord).

[627] Види ближе:

CRIMES AND CRIMINAL PROCEDURE (ACT) of the United States of America, **PART I – CRIMES**, **CHAPTER 50A – Genocide, Sec. 1091 – Genocide.**

Пољска 1997.[631], Вијетнам 1999.[632], Швајцарска, 2000.г.[633], као и читав низ других држава, инкриминишући злочине геноцида било у оквиру:

класичних кривичних законика,
извршених кодификација свеукупног важећег законодавства, или пак
томе посебно намењених закона[634].

Излажући о злочинима геноцида као, у суштини, деликтима међународног кривичног права сложених правно-логичких бића, на овом месту је интересантно напоменути да је на пример Канада дотичну групу деликата инкриминисала само две године после доношења **Статута Међународног кривичног суда**, а одмах потом и Немачка, дислоцирајући ову норму 2001. године у посебан закон: **Акт којим се уводи Закон о злочинима против међународног права** (јун 2001.г.), његов члан 6[635].

Посветимо мало пажњу немачким напорима да се инкриминише геноцид. Немачки законодавац је, полазећи од одредница **Конвенције о спречавању и кажњавању злочина геноцида**, а посебно њеног члана 2., новелацијом свог **Кривичног законика** 1954.г. увео „Члан 220а - Геноцид“, готово дословце преневши

---

[628] **Penal Code of Cuba** (Law No 62) of the Year 1988., чланови 118.- 120. Доступно на дан 10. 09. 2019., са: https://www.warnathgroup.com/wp-content/uploads/2015/03/Cuba-Penal-Code-Lawyers-Without-Borders-2009.pdf.

[629] Види:

ORGANIC ACT 10/1995, Dated 23rd November, on the Criminal Code. Government offices. Publication: *Official State Gazette*, number 281 on 24th November 1995, члан 607.

[630] Види:

УГОЛОВНЫЙ КОДЕКС РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ, 13 июня 1996 года N 63-ФЗ, Статья 357. Геноцид.

[631] **The Penal Code** (of Poland), of June 6th 1997, чланови: 118-120. Доступан на дан 10. 09. 2019.са: https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/10/Poland/show.

[632] У оквиру чијег **Кривичног законика**, норме назване Злочини против човечанства, је инкорпорирана инкриминација геноцида. Види:

Viet Nam Criminal Code No. 15/1999/QH10, of December 21st , 1999, члан 342.

[633] Види:

Code pénal suisse du 21 décembre 1937, Titre 12bis - Délits contre les intérêts de la communauté internationale, Art 264 Génocide (Nouvelle teneur selon le ch. I de la LF du 24 mars 2000).

[634] У вези реченог, примера ради, упореди:

- **Кривични законик Републике Србије**, Поглавље 34. – Кривична дела против човечности и других добара заштићених међународним правом, Члан 370.- Геноцид,
- **U.S. Code**, Chapter 50A – Genocide:
  - § 1091 – Genocide,
  - § 1092 - Exclusive remedies,
  - § 1093 – Definitions,

  доступно на дан 31. 01. 2018.г., са: https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/part-I/chapter-50A,
- **Crimes Against Humanity and War Crimes Act**, S.C. 2000, c. 24 (Canada). Article 4 (1) (A), December 18, 2017. Published by the Minister of Justice at the following address: http://laws-lois.justice.gc.ca.

[635] **Gesetz zur Einführung des Völkerstrafrechtsgesetzbuches**, June 26, 2001, Bundesgesetzblatt [BGBl.]. Познат и као: **The Act to Introduce the Code of Crimes Against International Law**.

његову дефиницију из поменуте Конвенције. Управо како га на то и обавезује норма члана 25. **Основног закона** (Устава) **СРН**. Чланом 220а **Кривичног законика** законодавац Немачке је јасно прописао да:

"(1) Ко у намери да потпуно или делимично уништи неку националну, расну или религиозну групу, или преко ових група:

1. лиши живота члана групе,
2. проузрокује припадницима групе тешку телесну или психичку штету, посебно ону штету која је наведена у члану 224[636],
3. стави групу у животне услове који су подобни да проузрокују њено потпуно или делимично физичко уништење,
4. спроведе одређене мере које треба да спрече рађање у групи или
5. силом преводи децу једне групе у другу групу,

казниће се доживотним лишењем слободе.

(2) У лакшим случајевима из става 1 тачака 2. до 5. учинилац ће се казнити лишењем слободе најмање 5 година".

Слично немачком је поступио и Федерални законодавац САД, који је, у оквиру свог **Кривичног и законика о кривичном поступку**, унутар његовог првог дела: **Кривична дела**, Главе 50А - Геноцид, формулисао дословце идентичан текст норме геноцида, са јединим разликом што је у ставу 2., дефинишући санкције, исказао оштрију казнену политику, прописавши да оно лице које је изазвало смрт (макар једну) подлеже смртној казни, док сви остали подлежу доживотном лишењу слободе, као и новчаној казни не мањој од 1000000[637].

Текст овако формираних инкриминација је, као што видимо, готово идентичан, што је разумљиво обзиром да се оба примера базирају на такозваној *примарној норми* члана 2. **Конвенције о спречавању и кажњавању злочина геноцида**. Из истог разлога оваква инкриминација је присутна и унутар **Статута Међународног кривичног суда**. Али ваља имати на уму да њен члан 6. припада категорији такозваних *секундарних норми*. Такође и да дотични члан уистину *инкриминише* не једно већ *више различитих кривичних дела*, очигледно сложеног (бланкетног) логичког бића, о чему ће на следећим страницама бити нешто детаљније излагано.

[636] Види ближе: **StGB**, paragraph 224. **Schvere Korperverletzung** (Тешка телесна повреда).

[637] Види ближе: **CRIMES AND CRIMINAL PROCEDURE (ACT) of the United States of America**, **PART I – CRIMES**, **CHAPTER 50A – Genocide, Sec. 1091. Genocide**

28.2.
Разматрање кривичних дела геноцида у светлу Статута Међународног кривичног суда, а у функцији заштите еколошких права и вредности

Обзиром да је **Конвенцијом о спречавању и кажњавању злочина геноцида** недвосмислено прописано да ће особе које почине геноцид или који други од аката наведених чланом 3. Конвенције бити кажњене, без обзира да ли су по уставу погођене државе за овај злочин одговорне вође, јавни службеници или приватне особе, јасно је да је не само на нивоу националних кривичних законодавстава већ и на глобалном нивоу овакво поступање инкриминисано. Јасно, у овом моменту и „Чланом 6. – Геноцид“ **Статута Међународног кривичног суда**. Али такође ваља имати на уму и да ово кривично дело, сваки од његових облика на који обраћамо пажњу, може бити извршен на различите начине. На пример у сагласности и са дефиницијама члана 7., става 1. и 2. **Статута Међународног кривичног суда**. Отуда је такође кристално јасно да би правди морали да подлегну како они који су били пуки извршиоци, тако, још и више, и оне особе које су наређивале радње извршења геноцида. А такође и да се ово кривично дело може да искаже, обзиром на члан 6. **Статута Међународног кривичног суда**, али и његове бројне бланкетне елементе, на *више начина* и са *више различитих последица*. При том ваља имати на уму да управо свака од тих *логички различитих последица* уистину доводи до формално-правног, прецизног, одређивања неког од могућих облика испољавања деликта геноцида. Такође и да су дотични бланкетни елементи од несумљивог значаја како за дефинисање *радње*, или *радњи*, тако, још и чешће, за одређивање *последице* или *последица*, као елемената логичког бића посматраног кривичног дела. Да будемо још прецизнији: испољавања неког од могућих деликата што припадају групи међународних кривичних дела геноцида. При том обзиром да нас, у оквиру студије коју Вам презентирамо, интересују могућности међународног кривичног права у заштити еколошких права и вредности, пажњу ћемо обратити на свих пет облика геноцида које инкриминише „Члан 6. – Геноцид“ **Статута Међународног кривичног суда**, то јест на:

1. убијање чланова групе;
2. проузроковање тешких физичких или менталних патњи чланова групе;
3. намерно подвргавање групе животним условима који треба да доведу до њеног потпуног или делимичног уништења;

4. предузимање мера које су уперене ка спречавању рађања у оквиру групе; те
5. принудно премештање деце из једне групе у другу.

Али, сасвим јасно, имајући у виду како се ова такозвана права међународна кривична дела исказују, а да су истовремено и деликти који испољавају негативни еколошки значај, како је то посебно очигледно за трећи и четврти наведени облик, а погађају становништво на које су уперене. При том, како се то и приликом анализе *ратних злочина* показало, јасно је да ће нас размишљања о сваком од наведених облика испољавања геноцида упутити на сагледавање њихових веома сложених логичких бића. Управо томе, то јест анализи ових деликата, посвећујемо наступајуће странице.

28.2.1.
Могућност сагледавања убијање чланова групе, као деликта геноцида, а кривичног дела које производи и еколошке последице

Како смо то већ нагласили, посебно излажући о **Конвенцији о превенцији и кажњавању злочина геноцида** сам *геноцид* се може да искаже на више начина, то јест произвођењем пет правно логички различитих последица, што уистину значи различитих кривичних дела, али која сва припадају групи деликата геноцида. Од тога чак четири различите последице могу да се испоље и као последице које прати и нека, или неке, од еколошки нежељених последица, или их, шта више, условљавају.

Па тако, ако размишљамо о злочину геноцида испољеном као *убијање чланова групе*[638], могуће је да до ове последице дође и тако што у намери да изврши овај злочин *наредбодавац* наложи да се искористи отров (или више њих) који погађајући медијум или медијуме животне средине (пре свега ваздух, али, могуће је, и воду), на тај начин погађа и људе те производи неку од могућих а забрањених последица. Међу њима је и она најтежа, изазивање смртног исхода тровањем. Дакле *убијање чланова групе*, „националне, етничке, расне или верске[639]“, изазвано управо таквом *геноцидном намером*.

Државе Стране **Конвенције о превенцији и кажњавању злочина геноцида** су чланом III јасно прописале да кажњавању подлеже:

(а) геноцид;

(б) планирање извршења геноцида;

[638] **Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide**, Aricle II, под (а).
[639] Члан 6. – Геноцид, став 1., прва реченица **Статута Међународног кривичног суда**.

(ц) непосредно и јавно подстицање на извршење геноцида;
(д) покушај геноцида; али и
(е) саучесништво у геноциду.

Ово јасно значи да када своју пажњу оријентишемо на *убијање чланова групе,* као деликта међународног кривичног права, а нарочито уколико то чинимо током предистражног те истражног а у финалу и поступка пред кривичним већем суда, тада морамо да утврдимо да ли се у конкретном случају исказао неки од ових пет његових претходно јасно инкриминисаних облика. Ово такође значи и да уколико неко физичко лице доспе пред Међународни кривични суд може да пред ово тело дође као особа која је:

- планер дотичног злочина,
- извршилац радње геноцида,
- непосредно и јавно подстицала на извршавање овог деликта, али и
- особа која јесте покушала мада није успела и да изврши геноцид, те
- саучествовала у извршавању геноцида – јасно, његових облика наведених под: (б), (ц), (д) и (е) члана III **Конвенције о превенцији и кажњавању злочина геноцида**.

А да би дотични облик извршавања дела геноцида посматрали и као деликт међународног кривичног права који је истовремено и еколошки злочин неопходно је да се из самог позива на извршавање види да је оријентисано на коришћење средстава (најчешће отрова) путем којих се погађајући који од медијума на неком простору погађа и човек, угрожава се његов живот или се производи смртни исход. Примери оваквих поступања су бројни. Да наведемо само пар таквих. На пример тровања оаза изведена од стране припадника различитих а сукобљених верских група, понашање какво је утврђено на територијама Ирака и Сирије, а по најпре извршено од стране припадника такозване Исламске државе. Да вас подсетимо, још је члан 23. (под б) **Анекса IV Хашке конвенције** јасно прописао да је специјално забрањено коришћење отрова или отровног оружија. А, на жалост, у јавности су се у неколико последњих деценија појављивали и текстови који говоре о директном и намерном коришћењу бојних отрова и против цивила, уз произвођење великог броја жртава (убијених и рањених). Најчешће на просторима блиског и средњег истока, посебно територијама Турске, Ирака, а по неким изворима и Сирије.

Отуда је сада јасно да злочини кажњиви по основу члана 6. **Статута Међународног кривичног суда**, могу бити испољени по основу неког од елемената не само **Конвенције о превенцији и кажњавању злочина геноцида**, пре свега њеног члана II те III, већ, обзиром да на овом месту говоримо о *убијању чланова групе*, исто ваља посматрати у светлу бланкетног елемента његовог логичког бића, то јест наведеног члан 23. под (б) **Анекса IV Хашке конвенције**.

Уколико се било која од радњи подобних за извршавање злочина, инкриминисаних чланом III, под (а) – (е) **Конвенције о превенцији и кажњавању злочина геноцида**, одигра у стварности, а јесте усмерена на убијање чланова групе, како то дефинише чл. 6., под (а) **Статута Међународног кривичног суда**, јасно је да се ради о злочину „убијању чланова групе као злочину геноцида“. Али да би исти криминални акт поседовао и еколошки негативну димензију неопходно је да је само извршење почињено средством, или на начин, којим се истовремено производе и тешке еколошке последице. То јест да се дотични акт може да посматра и као оно чињење које се спроводи извођењем еколошки негативних а забрањених радњи, што значи и произвођењем њихових последица, или пак само о покушају њиховог извођења.

Разуме се, кажњиви су и:

свака она завера која је усмерена на извођење дотичног злочина[640],
директно и јавно позивање на извршење геноцида[641],
покушај да се изврши геноцид[642], и
саучесништво у извршењу геноцида[643].

Да не би било „забуна“ у тумачењу одредби **Конвенције о превенцији и кажњавању злочина геноцида**, а посебно не самих чланова **Статута Међународног кривичног суда** о подлегању одговорности за извршена дела, које су ипак могуће уколико би се оријентисали само на материјално-формалне елементе бића кривичних дела, на овом месту Вас подсећамо да су доносиоци помињаног Статута јасно, његовим „Чланом 33. – Наредба наредбодавца и законске наредбе“, одредили (прописали) да:

„1. Чињеница да је злочин из надлежности Суда извршило лице које је поступало по наређењу Владе или каквог другог наредбодавца, било војног или цивилног, не ослобађа то лице кривичне одговорности, осим ако је:

(а) лице које је извршило кривично дело имало законску обавезу да поступа по наређењу Владе или другог наредбодавца;
(б) није знало да је наређење противзаконито, и
(ц) наређење није било очигледно противзаконито“.

Међутим, а по основу става 2. члана 33. **Статута Међународног кривичног суда**, „свако наређење да се изврши кривично дело *геноцида* или *злочин против човечности*, сматра се очигледно противзаконитим“. То једноставно значи да за извршавање таквог наређења нико не може бити ослобођен одговорности.

[640] **Конвенција о спречавању и кажњавању злочина геноцида**, члан 3., под (б).
[641] То исто, чл. 3., под (ц).
[642] То исто, чл. 3., под (д).
[643] То исто, чл. 3., под (е).

Могућност сагледавања „убијање чланова расне, верске, политичке и друге групе групе, као деликта геноцида“, а под одређеним условима и као кривичног дела које производи и еколошке последице, до сада извршена анализа, указала нам је да се у процесу развоја међународног кривичног права, па тако и оних његових елемената од еколошког значаја, пажња усмерава не само на заштиту ових група већ и на *средства напада*, која се, како смо већ досадашњом анализом уочили, смеју да користе само пропорционално, а не значајно изнад оправданих војних потреба, што је и у овој инкриминацији јасно увођење принципа пропорционалности у нападу у одређењу логичког бића посматраног кривичног дела. При чему се, подсећамо, за извршавање овог злочина, поред ватреног и хладног оружија, користе и: отрови, билошка те хемијска оружија.

Сама посматрана *геноцидна последица - убијање чланова расне, верске, политичке и друге групе групе*, а да не би била произведена, не сме да се проузрокује ни дејством по било којим објектима на начи и у обиму који би довео до њеног остварења.

28.2.2.
Проузроковање тешких физичких или менталних патњи чланова групе

Говорећи о злочинима геноцида, а уистину мислећи на пакет различитих деликата којима је заједнички именитељ произвођење геноцидних последица, приступајући материји на начин који је већ вековима присутан у посматрању кривичних дела против живота и тела, на овом месту пажњу посвећујемо и „проузроковању тешких физичких и менталних патњи чланова групе“, што је акт инкриминсан Чланом 2., под (б) **Конвенције о спречавању и кажњавању злочина геноцида**, али и чланом 6., под (б) **Статута Међународног кривичног суда**. Злочину који такође јесте уперен против живота и тела људи, али не као појединца, или појединаца, већ члана (чланова) групе којој жртва припада по *расној, националној или верској основи.*

И овај злочин може да се произведе разноврсним патњама, на које, подсећамо, важећи акти међународног права генерално упућују али исте не дефинишу нити их побрајају. Управо обзиром на ову карактеристику правно-лексичког а формалног одређења дотичног злочина постоји и легислативна могућност да се исти спроведе у дело и неком (или неким) од еколошки негативних радњи, уз коришћење еколошки опасних средстава (алата, материја...) те произвођењем тешких еколошких последица које производе и тешке физичке

и/или менталне патње чланова групе. Последице аналогне оним из такозване „Бопал катастрофе[644]“.

Јасно, као и код претходно анализираног злочина геноцида, и када посматрамо „злочин проузроковање тешких физичких или менталних патњи чланова групе“ кажњиви су:

свака она завера која је усмерена на извођење дотичног злочина[645],
директно и јавно позивање на његово извршење[646],
покушај да се исти изврши[647], као и
саучесништво у његовом извршењу[648].

И за случај потребе разматрања и правног третмана овог злочина геноцида, као и претходно анализираног, важи исто. Да се мора да испоштује „Члан 33. – Наредба наредбодавца и законске наредбе“ **Статута Међународног кривичног суда** о подлегању одговорности за извршена дела. А посебно да се има у виду да починиоца не ослобађа одговорности чињеница да је поступао по наређењу Владе или неког наредбодавца! Управо како то дефинише члан 33., ставом 2., у вези става 1.

28.2.3.
Намерно подвргавање групе животним условима који треба да доведу до њеног потпуног или делимичног уништења

Конвенцијом о спречавању и кажњавању злочина геноцида, као један од његових облика испољавања, посебно је дефинисан (инкриминсан) акт „смишљеног (намерног) наметања припадницима групе животних услова срачунатих да доведу до њеног физичког уништења у целини или делимично[649]“, коју дефиницију **инкриминације** преузима, педесет година касније, и **Статут** Међународног кривичног суда, својим чланом 6., под (ц). При том, у складу са чланом III под (б) **Конвенције о спречавању и кажњавању злочина геноцида**, јесу кажњиви, као и за претходно објашњене облике злочина геноцида:

1. свака она завера која је усмерена на извођење дотичног злочина,

[644] The Bhopal disaster, 2. и 3. 12. 1984.г, то јест цурење гасова пестицида из постројења Union Carbide India Limited (UCIL) у покрајини Madhya Pradesh, у Индији, када је отровано преко 550000 људ, маса њих са трајним последицама, а смртно је одмах страдало преко 2500 лица, те од произведених последица накнадно умро близу 4000 особа. При том су произведене и негативне генетске модификације које погађају потом рођене особе.
[645] У складу са чланом 3., под (б) **Конвенције о спречавању и кажњавању злочина геноцида**.
[646] То исто, чл. 3., под (ц).
[647] То исто, чл. 3., под (д).
[648] То исто, чл. 3., под (е).
[649] Види члан II под (ц) дотичне конвенције.

2. директно и јавно позивање на његово извршење,
3. покушај да се исти изврши, као и
4. саучесништво у његовом извршењу.

Као примарна норма, материјално-правна основа за утврђивање у конкретном случају да ли се ради о геноциду испољеном као „намерно подвргавање групе животним условима који треба да доведу до њеног потпуног или делимичног уништења“ пре свега може да послужи, под условом да се ради о оружаном сукобу, и **Допунски протокол уз Женевске конвенције од 12. августа 1949. године о заштити жртава немеђународних оружаних сукоба** (**Протокол II**)[650].

Анализирајући **Допунски протокол уз Женевске конвенције од 12. августа 1949. године о заштити жртава немеђународних оружаних сукоба** (**Протокол II**) већ унутар његовог „Члана 18. – Друштва за помоћ и акције помоћи“ може да се уочи да се по основу истог геноцидним радњама сматра поступање супротно његовом ставу 2., који обавезује на санкционисање излагање становништва неоправданим радњама противним пружању помоћи у циљу уклањања неоправданих патњи изазваних изазивањем несташице ствари неопходних за живот, а посебно несташице хране и лекова, али и успостављања могућности и правила пружања потребне помоћи дотичном становништву. Но ова норма уистину јесте инкриминација не самих геноцидних радњи већ радњи спречавања пружања неопходне хуманитарне помоћи да би се на конкретно терену и према конкретној хуманој групи спречиле геноцидне последице.

На даље Вас упозоравамо да овај Протокол, својим „Чланом 54.- Заштита објеката неопходних да би цивилно становништво опстало[651]“, ставом 1. забрањује изнуривање становништва глађу, а ставом 2., забрањује атак на све оне објекте који су неопходни да би цивилно становништво преживело, као што су: „намирнице, пољопривредне области за производњу хране, жетва, жива стока, инсталације за воду за пиће и залихе и постројења за наводњавање, са изричитом намером да се тога лиши цивилно становништво или противничка страна због вредности коју ти објекти имају за њихов опстанак, без обзира на мотив, било да би се становништво изнуривало глађу или нагнало да се исели, било из неког другог мотива“. А тај такозвани „други мотив“ може бити и јасно формиран те испољен геноцидни мотив! При том, у истом циљу, успоставља, чланом 55., заштиту природне околине „од обимног, дуготрајног и озбиљног оштећења“. И то заштиту која обухвата и „забрану коришћења метода или средстава ратовања (којима је) циљ, или од којих се може очекивати, да проузрокују такво оштећење природне околине и да тиме штете здрављу или опстанку становништва (чл. 55., ст. 1.)“. Шта више јасно је

[650] **Закон о ратификацији Допунског протокола уз Женевске конвенције од 12. августа 1949. године о заштити жртава међународних оружаних сукоба (Протокол) и Допунског протокола уз женевске конвенције од 12. августа 1949. године о заштити жртава немеђународних оружаних сукоба (Протокол II)**, Сл. лист СФРЈ - међународни уговори", бр. 16/1978.г.

[651] А такви објекти су и они који се користе у добротворне као и медицинске сврхе.

прописано (ставом 2. члана 55.) да су „напади на природну околину репресалијама забрањени“. А такође је, „Чланом 56. – Заштита грађевина и инсталација које садрже опасне силе“,заштита пружена свим цивилним објектима, па и војним, „уколико би такав напад могао да проузрокује ослобађање опасних сила и према томе велике губитке међу цивилним становиштвом (чл. 56., ст. 1.)“.

28.2.4.
Злочин геноцида испољен као наметање мера намењених спречавању рађања унутар групе

Како смо то на претходним страницама објаснили **Конвенција о спречавању и кажњавању злочина геноцида**[652] је својим чланом 2., под (д) као један од облика испољавања злочина геноцида установила и „наметања мера намењених спречавању рађања унутар групе”. При том и за овај облик испољавања злочина геноцида важи, по основу одредница њеног члана 3, да су кажњиви:

- сам овај облик извршавања геноцида;
- завера да се исти почини; као и
- директно и јавно позивање на извршење геноцида; а такође и
- покушај да се учини геноцид; те
- саучесништво у извршењу геноцида“.

Дотични злочин је изводив на више начина, о чему је доста писано. Међу њима је наведена и такозвана присилна стерилизација. А иста је извршива и хемијским путем, то јест коришћењем токсина, како то објашњава Ричард (1981.г.)[653]. А дотична се извршава интоксикацијом. Јасно, иста не мора бити изводива само директном интоксикацијом људског организма већ и околине у којој људи живе! Но, то морамо да нагласимо, иако су претходно објашњени облици испољавања радњи злочина геноцида констатовани више пута у стварности протеклих деценија, па и на такав начин који им даје истовремену димензију и еколошког криминалног акта на нивоу међународног кривичног права, за овај, последњи објашњени облик, по сазнању аутора ове студије, то није могуће рећи. Али се не може ни порећи да постоје могућности да се исти догоди!

---

[652] Види:
Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, General Assembly resolution - A/RES/3/260, 9th December 1948, 179th plenary meeting, и
Конвенција о спречавању и кажњавању злочина геноцида, *Службени весник Президијума Народне скупштине ФНРЈ*, бр. 2/1950.г.

[653] Richart R.M. (1981): Female sterilization using chemical agents, у: *Res Front Fertil Regul*., Dec;1(5), стр: 1-12.

29.
АГРЕСИЈА

29.1.
Теоријско практички приступ разматрању злочина агресије – улаз у материју

Размишљајући о међународном кривичном праву у функцији заштите еколошких права и вредности наша пажња је усмерена и на такозване *злочине агресије*, обзиром да се и њеним остварењем могу истовремено да почине злочини који производе и забрањене еколошке последице.

Такозване примарне норме од значаја за дефинисање али и формално успостављање забране агресије формиране су давно. Прва таква норма је „Члан 10. – Гаранције против агресије“ такозваног **Пакта Лиге народа**[654], путем које су „Државе уговорнице Лиге преузеле обавезу да поштују и заштите од спољне агресије на територијални интегритет и постојање политичке независности свих држава чланица Лиге“. Но, како се ово није сматрало довољним то је један број чланица Лиге народа, предвођен дипломатијом САД, 1928. године потписао такозвани **Брајан Келогов пакт**. По основу његовог члана 2. јасно је речено да ће државе Стране решење свих конфликата тражити искључиво у мирољубивим начинима поступања. Другим речима, овом нормом држвама Странама пакта јасно је забрањен такозвани *агресорски рат*. Треба имати у вид да је током следећих десет година, до времена отпочињања II светског рата, овај легислативни текст међународног јавног права ратификовало чак 63 државе, чиме је постао а и сада јесте легислативни акт од глобалног значаја. Као такав је послужио и као примарна норма (материјално правна основа) од значаја и за формирање елемената **Нирнбершке Повеље** (**Повеља о суду из Нирнберга**). Тачније, за одређење

[654] Види следеће изворе:
Treaty of Versailles, Part I - The Covenant of the League of Nations, signed on 28th June 1919, Paris, и
The Covenant of the League of Nations (Including Amendments adopted to December, 1924).

инкриминације из чл. 6., ст. 2., под (а), то јест *злочина против мира* (*злочина агресије*).

Значај члана 2. **Брајан-Келоговог пакта** такође се огледа и у томе што је дотична норма послужила и као правно-логичка основа за потоње формирање члана 2., става 4., **Повеље Уједињених нација**, која дословце прописује да ће се „све чланице у својим међународним односима уздржати од претње силом или употребе силе против територијалног интегритета или политичке независности било које државе, или (њене употребе, прим. В.Ј.) на било који други начин који није у складу са циљевима Уједињених нација“.

Потом је сама, и сада важећа, а нормативно хијерархијски највише рангирана, дефиниција агресије формирана 1974.г., путем члана 1. **Анекса Резолуције Генералне скупштине УН бр. 3314**[655]. Управо полазећи од ове дефиниције јасно је да, за разлику од: ратних злочина, злочина против хуманости и злочина геноцида, који се у међународном праву подводе под заједничку категоризацију као повреде „права у рату (*ius in bello*)“, јасније речено: повреде оних права које погођена страна поседује у рату, злочине агресије карактерише почињење самом агресијом, то јест повредом „права на рат (*jus ad bellum*)“, оног права које починилац има, али као стриктно ограничено, да покреће и води рат! Овакав теоријски приступ разматрању дотичних злочина исказан је веома брзо после Другог светског рата, али, оно што зачуђује, практички а формално правно дефинисан и примењив успостављен је тек деценијама касније.

Подсећамо да, иако је **Статут Међународног кривичног суда** усвојен још 1998.г., норма члана 1. **Анекса Резолуције Генералне скупштине УН бр. 3314** је послужила за формирање његове актуелне норме „Члана 8 *bis* - Злочин агресије“ тек 2010.г. То јест пуних 36 година после доношења наведене **Резолуције УН бр 3314**, а путем модификација **Римског статута Међународног кривичног суда** такозваном **Кампала резолуцијом**[656]. Ова норма обухвата „планирање, припрему, иницирање или пак извршавање дотичног акта, од стране особе у позицији да:

- успостави контролу над актом агресије, или
- наложи политичку или војну акцију Државе,

---

[655] **United Nations General Assembly Resolution 3314** (XXIX) - **Definition of Aggression**, GA 2319th plenary meeting, 14th December 1974, Annex, Article I:

> “Aggression is the use of armed force by a State against the sovereignty, territorial integrity or political independence of another State, or in any other manner inconsistent with the Charter of the United Nations, as set out in this Definition”.

[656] Види:

Report on the first Review Conference on the Rome Statute, 31 May-11 June 2010, Kampala, Uganda **Resolution RC/Res**. 6, of 11th June 2010, и
Resolution RC/Res. 6, Depositary Notification, C.N. 651.2010. Treaties-8, dated 29th November 2010. Доступно на: http://treaties.un.org.

која, по својем карактеру, тежини или скали (нивоу) успоставља исказану повреду[657]“.

Под *агресијом* се, по основу чл. 8.*bis*, става 2. **Статута Међународног кривичног суда**“, а „за потребе (његовог) става 1, подразумева коришћење оружаних снага од стране државе против суверенитета, територијалног интегритета или политичке независности друге државе, или (коришћење) на било који други начин супротан **Повељи Уједињених нација**. Сваки од следећих аката се, без обзира да ли је извршено објављивање рата, у складу са **Резолуцијом Генералне скупштине УН бр. 3314** од 14. децембра 1974. године, квалификује као чин агресије:

(а) инвазија или напад оружаним снагама државе на територију друге државе, или било која војна окупација, колико год кратка, која резултује из такве инвазије или напада, или било која анексија употребом силе на територији, или делу територије, друге државе;
(б) бомбардовање, од стране оружаних снага државе, територије друге државе или употреба било ког оружија против територије друге државе;
(ц) блокада лука или обала државе од стране оружаних снага друге државе;
(д) напад оружаних снага државе на земљиште, море или ваздушне снаге, или морнарицу и ваздушну флоту друге државе;
(е) коришћење оружаних снага једне државе која је унутар територије друге државе уз уговор државе примаоца, у супротности са условима дефинисаним дотичним уговором, или било које продужење њиховог присуства на дотичној територији после раскида уговора;
(ф) акција државе која ставља на располагање своју територију на коришћење другој држави, да буде коришћена од друге државе за почињење акта агресије спрам треће државе;
(г) слање од стране државе, или у име државе, наоружаних банди, група, нерегуларних или плаћеничких, које: спроводе акте оружаних снага против друге државе, а такве су тежине да потпадају под акте напред наведене, или су исте у њих суштински укључене“.

Јасно, иако не сваки од ових облика испољавања, већи део истих може да се искаже и еколошки негативно, то јест да угрожава и/или повређује и еколошка права људи и држава. Отуда их такође уврштавамо у укупни списак могућих нежељених а еколошки испољених деликата који подлежу нормама међународног кривичног права[658]. У суштини, иако потпадају под категорију деликата *jus ad*

[657] Види:
Resolution RC/Res.6, Adopted at the 13th plenary meeting, on 11th June 2010, by consensus.
Annex I - Amendments to the Rome Statute of the International Criminal Court on the crime of aggression, Article 8 bis - Crime of aggression, његов став 1.

[658] А према сада важећем, допуњеном тексту **Римског Статута Међународног кривичног суд**а (из 2010.г.):

bellum, дакле аката који повређују правила *права на рат*, сви ови злочини међународног кривичног права, побројани у **Статуту Међународног кривичног суда**, а који су од значаја и за нашу тему, уистину јесу криминални акти сложених логичких бића, такви који својим почињењем истовремено повређују и *права у рату*. Дозволите нам да Вам их образложимо на страницама што следе, крећући се редоследом што следи из члана 8.*bis*, става 2., **Статута Међународног кривичног суда**.

На овом месту дужни смо још једно објашњење од генералног значаја за рзматрање свих облика злочина агресије, па тако и оне чије објашњење следи. Наиме све облике злочина агресије карактеришу извесни:

а.) физички, али и

б.)ментални елементи.

У такозване „физичке елементе“ спада вођење агресивног рата, противно члану 2., ставу 4., те члану 51. **Повеље Уједињених нација**. Да би говорили о „вођењу агресивног рата“ јасно је да је неопходно да га нека особа уистину води, или да то чини какво колективно тело у функцији лидера дотичног рата. Јасно, тада сваки од чланова дотичног тела потпада под утврдиву индивидуалну одговорност као починиоца[659]. Отуда се ова врста злочина назива и „лидерски злочин“. При том дотични „лидери“ не морају да буду на највишим политичким и/или војним позицијама унутар своје државе. Довољно је да фунционишу на довољно високом нивоу и на начин који може да произведе кривичну одговорност за неки од облика испољавања овог злочина. Дакле, да се дотична, конкретно осумњичена особа може да одреди као његов „лидер“ починилац.

Под такозване *физичке елементе*, сасвим јасно, потпада и сам акт агресије, то јест њеног извршавања, а не само доношења одлуке о извршавању. Уистину ова два елемента су кумулативно потребна да би могли да говоримо о злочину агресије. У сваком од могуће посматраних случајева мора да се утврди јасна узрочно-последична веза између саме одлуке да се почини који од облика испољавања агресије и њеног почињења!

Ментални елемент злочина агресије подразумева да је у кокретном случају присутна кривица (*mens rea*). Појединац ће се сматрати починиоцем акта агресије уколико исти јесте био у позицији да спроведе ефикасну контролу над политичким и/или војним спровођењем радњи државног апарата путем којих долази до извршења агресије. На даље, појединац ће се такође сматрати

- Article 15 bis - Exercise of jurisdiction over the crime of aggression (State referral, *proprio motu*) и
- Article 15 *ter* - Exercise of jurisdiction over the crime of aggression (Security Council referral),

Суд може, у складу са чл. 13 (а), (б), и (е) да обради дотични акт агресије, пошто најмање 30 држава ратификује акт измена и допуна **Статута Римског суда**, то јест ратификује тзв. **Кампала резолуцију**, из 2010.г. А тај број премашен је већ 2013..г, када је држава ратификатора већ било 39.

[659] Како то прописује и „Члан 25. – Индивидуална кривична одговорност“ **Статута Међународног кривичног суда**, својим ставом 3., под (д).

одговорним за акт агресије уколико је свестан колективне намере да се иста иницира и спроведе, али се и поред ове свести јесте укључио у њено спровођење. Разуме се, ово мора да се утврди у сваком конкретном случају.

Указујући на злочин агресије као истовремено дело изазивања рата али и могући еколошки злочин по основу међународног јавног права, исказив у неком од више могућих облика, по основу члана 8.*bis*, става 2., **Статута Међународног кривичног суда**, ми Вас уистину упућујемо не на неких пет деликата већ пет пакета деликата, а које је могуће одредити по основу члана 8. *bis*, става 2., под: (а), (б), (ц), (д), (ф) и (г) али и низа важећих легислативних докумената међународног јавног права. Кренимо у разматрања почев од усмеравања пажње на злочине одредиве по основу члана 8. *bis*, става 2., под: (б), норме која инкриминише агресију испољиву бомбардовањем или коришћењем ког другог оружија.

Дефинишући агресију као посебну врсту злочина међународног кривичног права **Статут Међународног кривичног суда** је ослоњен на примарне норме низа легислативних докумената међународног права. О којим се то документима ради те који је њихов значај већ детаљно излагали у поглављу којим обрађујемо „Конвенције и протоколе од директног значаја за заштиту еколошких права и вредности“, али и оном посвећеном „Ратним злочинима као озбиљним повредама закона и обичаја који се примењују у међународним оружаним сукобима, а према утврђеним правилима међународног права, ван оквира успостављених Женевским конвенцијама“. Отуда је на страницама што следе, током разматрања проблематике агресије, логично да о овим елементима буде излагања, али не толико детаљног већ на нивоу потребног и довољног.

29.2.
Акт инвазије или напада оружаних снага једне државе на територији друге државе, или пак њене војне окупације, колико год привремене, на начин супротан Повељи Уједињених нација, а посебно Резолуцији Генералне скупштине УН бр. 3314 од 14. децембра 1974.г.

Први облик акта агресије, како га дефинише члан 8.*bis*, ставом 2., под (а) **Статута Међународног кривичног суда**, може да се испољи путем инвазије, што значи уласка на територију друге државе путем примене оружане силе, али и њеном окупацијом, макар само привременом, а која произилази из поменуте инвазије, или пак и чином анексије путем примне силе према територији друге државе или делу територије друге државе. Јасно је да свака примена силе може, мада не мора, да произведе и негативне еколошке пследице. Отуда је такође јасно да уколико се изазове каква еколошка опасност, а посебно последица, за нашу тему: међународно кривично право и његов значај за заштиту еколошких права и вредности, од значаја су пре свега бројне, такозване примарне, норме међународног права, а пре свега међународног јавног права и његових сегмената, аката који јесу истовремено легислативни и од глобалног значаја. На пример такав акт је и акт инавзије током које је дошло до обимних разарања туђе имовине. Отуда га следећеим текстом и образлажемо.

29.2.1.
Акт инвазије или напада на територију друге државе током које је испољено обимно разарање туђе имовине супротно одредбама Женевских конвенција

Акт инвазије, како га дефинише члан 8.*bis*, став 2., под (а) **Статута Међународног кривичног суда**, јесте чин испољавања војне силе, то јест средстава, при чему се погађају бројни а различити циљеви. Неки од њих могу бити војни а они други не. Обзиром да је сама агресија забрањена то је јасно да ни њен облик испољавања, инвазија, а то значи ни све оно што она производи, није законито. На против. Отуда је јасно да је приликом таквих испољавања, а која су и од еколошки негативног значаја а легислативно дефинисаног, противна једном броју норми

актуелног међународног ратног права, а пре свега такозваних **Женевских конвенција** из 1949.г. Појаснимо.

29.2.1.1.
Улога I Женевске конвенције

I Женевска конвенција - **Женевска конвенција о побољшању положаја рањеника и болесника у оружаним снагама у рату**, супротно доста раширеним схватањима, односи се не само на објављене ратове, већ, дословце, по основу свог члана 2., на све облике оружаних сукоба. Отуда и онај исказив као агресија, што значи и његов прво одређени облик: инвазија. Самим тим и од наношења повреда свему оном што међународно право штити. А оно штити и еколошка права те вредности и односе од еколошког значаја. Отуда члан 8.*bis*, став 2., под (а) **Статута Међународног кривичног суда**, заштиту пружа и њима, али као такозвана *секундарна норма*, она што се базира на некој или неким *примарним нормама* међународног права. А прва таква *примарна норма* управо јесте она из њеног члана 19., која у оквиру **I Женевске конвенције** заштиту посебно пружа разноврсним објектима медицинских установа, објектима који јесу радом створене вредности животне средине. Па тако и од било ког разарајућег деловања, то јест произвођења последице, што забрањује члан 50. Дела III **Првог протокола уз Женевске конвенције**. Јасно, уколико се за исти акт може да утврди присуство војног елемента (намере), како то члан 35. овог протокола захтева. Шта то у пракси може да значи? Сасвим јасно, да је неко починио акт агресије инвазијом, што значи уз јасну вољу да то изврши (*dolus directus*), при чему у односу на инвазијом погођене радом створене вредности може да искаже и један лакше испољени облик кривице: *dolus eventualis* – евентуални умишљај, јер починилац може да наступи са основном одлуком да изврши заузимање војном силом целе или дела територије друге државе, при чему није морао да има за циљ и произвођење дотичне еколошки негативне а забрањене последице, али јесте био свестан њеног евентуалног произвођења.

Шта на овом месту такође мора да се разјасни? Сваки акт агресије базира се на *одлуци* али и самом *физичком испољавању*. Па и код акта инвазије или напада на територију друге државе. То значи да поред оног лица које јесте донело политичку и/или војну одлуку о извршењу акта агресије инвазијом, дакле јесте директно одговорно за овај противзаконити акт, у могућности смо и јесмо дужни да утвдимо и да ли је у конкретном случају присутна кривица (*mens rea*) самог субјекта извршиоца неке конкретне војне радње током ове инвазије, то јест заузимања туђе државне територије. Ово морамо да сагледамо у складу са чланом 33., ставом 1., под (а)-(ц) **Статута Међународног кривичног суда**. Према овој норми у конкретном случају починилац дотичне радње (или радњи), током инвазије, а

којом је произведена и забрањена еколошка опасност и/или штета, неће бити посматрана као починилац уколико:

- поступа по наређењу Владе или претпостављеног, а
- јесте у правној обавези да спроведе наређење, те
- није знало да је дотично наређење противзаконито, а
- само наређење се није манифестовало као очигледно противзаконито.

29.2.1.2.
Улога II Женевске конвенције

Акт инвазије или напада на територију друге државе, као облик испољавања агресије, може да погоди туђу имовину и супротно одредбама **II Женевске конвенције - Женевске конвенције о побољшању положаја рањеника, болесника и бродоломника оружаних снага на мору**. Ова конвенција, својим чланом 2., ставом 1., јасно је одредила да се иста односи не само на објављене ратове већ и на сваки други оружани сукоб. Значи и онај испољен било којим актом агресије, што значи и њеног облика: инвазије или заузимања територије. Имајући то у виду за нас је од значаја члан 23. ове конвенције, који у своје заштитне објекте сврстава и „установе које се налазе на обали и које имају право на заштиту женевских конвенција“, установе које јесу радом створене вредности које поседују посебан статус. При том јасно забрањује њихово погађање.

29.2.1.3.
Улога IV Женевске конвенције

Слично **I** и **II** такође и **IV Женевска конвенција – Конвенција о заштити грађанских лица за време рата**, се, по основу члана 2., став 1., односи на све облике оружаних сукоба, што значи и оне испољене агресијом. При том члан 18. ове конвенције јасно прописује да „грађанске болнице организоване ради указивања неге рањеницима, болесницима, немоћним и породиљама, не могу, ни у ком случају, бити предмет напада“, што, ако анализирамо акт инвазије, значи да починилац исте нема право да током њеног извођења погађа (угрожава, оштећује или уништава) ове заштине објекте са посебним статусом, што је јасно видљиво управо из члана 53. **IV Женевске конвенције**.

Поред анализираних **Женевских конвенција** из 1949.г. за наша разматрања акта инвазије или напада на територију друге државе током од великог значаја је и **Први допунски протокол уз Женевске конвенције од 12. августа 1949.г. о заштити жртава међународних оружаних сукоба**, од 8. јуна 1977.г., који, „1. Чланом –

Општи принципи и обим примене“ јасно обавезује државе Стране да поштују овај прокол али и „принципе међународног права који произилазе из установљених обичаја (чл. 1., ст. 2.)“.

Из претходно реченог је сада јасно да се *злочин агресије*, инкриминисан као *инвазија*, чланом 8.*bis*, ставом 2., под (а). **Статута Међународног кривичног суда**, може да изврши и радњом супротном члану 1., ставу 1. и 2. **Првог допунског протокола уз Женевске конвенције од 12. августа 1949.г. о заштити жртава међународних оружаних сукоба**, а дефинисаном путем одређења заштитних обеката, и то путем:

- „Члана 52. – Ошта заштита цивилних објеката“, који ставом 1. јасно забрањује напад на цивилне објекте, затим
- „Члана 53. – Заштита културних објеката и храмова“, који путем свог става 1., под (а) јасно забрањује „било какав непријатељски акт уперен против историјских споменика, уметничких дела или храмова“, а што, осим дела уметничких дела све потпада под такозване радом створене вредности животне средине, те
- „Члана 54. - Заштита објеката неопходна за опстанак цивилног становништва“, који својим ставом 2. јасно прописује „да је забрањено да се нападну, униште или учине неупотребљивим објекти неопходни за опстанак цивилног становништва“, при чему се наводе и „пољопривредне области за производњу хране“, али и „инсталације воде за пиће и за иригационе потребе“, као и
- „Чланом 55. – Заштита природне околине“, који својим ставом 1. јасно забрањује „коришћење метода или средстава ратовања чији је циљ или од којих се може да очекује да проузрокују такво оштећење природне околине“ које тиме наноси „штету здрављу и опстанку становништва“, те
- „Члана 56. – Заштита грађевина и инсталација које садрже опасне силе“, који заштиту пружа свим цивилним објектима али чак и оним који су војни „уколико би такав напад могао да проузрокује ослобађање опасних сила и према томе велике губитке међу цивилним становиштвом (чл. 56., ст. 1.)“.

29.2.2.
Акт инвазије или напада на територију друге државе током које је испољено обимно разарање туђе имовине, при чему су повређене одредбе лоциране унутар легислативних докумената ван такозваних Женевских конвенција из 1949.г.

Акт агресије који се испољава инвазијом (заузимањем) дела или целе територије друге државе може током свог одвијања да погоди и оне вредности које не поседују какав правом посебно додељен статус. То једноставно значи да сложена норма члана 8.*bis*, из става 2., под (а). **Статута Међународног кривичног суда** може да се искаже не само самом агресијом већ током исте и погађањем заштитних објеката:

- *који не поседују какав посебан статус*, како то јесте регулисано путем такозваних *секундарних норми* из члана 8., става 2., под (б) (XIII) али и (е) (XII), и то и заштиту од разарања, тако и објектима
- **који поседују какав посебан статус**, што обухвата заштиту „верских, образовних, уметничких или научних... или објеката који се користе у добротворне сврхе, историјских споменика, болница и места где се сакупљају болесни и рањени, под условом да то нису војни циљеви [чланом 8., ставом 2., под (б) (IX)]“.

Појаснимо речено.

29.2.2.1.
Акт инвазије којим се погађају заштитни објекти који не поседују посебан статус, исказан повредом правила међународног права успостављеним ван Женевских конвенција из 1949.г.

Први документ који својим такозваним *примарним нормама* пружа материјално правну а формалну основу заштите *објектима који не поседују какав посебан статус* од акт инвазије као облика испољавања агресије јесте и сада важећа **II Хашка конвенција – о законима и обичајима рата на копну**, из 1899.г. Анекс ове конвенције јасно забрањује [чланом 23., ставом 1., под (а)] коришћење отрова и отровног оружија, средства која могу, мада и не морају, да произведу еколошки негативне последице. Члан 23., ст. 1., под (г) овог Анекса јасно забрањује и уништавање непријатељске имовине. Отуда и током извођења радњи акта

инвазије или напада оружаних снага једне државе на територију друге државе, или пак њене војне окупације, колико год привремене.

Акт инвазије или напада оружаних снага једне државе на територију друге државе, или пак њене војне окупације, може бити извршен и испољавањем радњи противним одредбама и сада важећег **Женевског Протокола из 1925**.г. **– Протокола о забрани коришћења отровних и других гасова и бактериолошких метода ратовања**, који је забрану употребе пројектила са штетним гасовима из члана 23. **Анекса II**[660], проширио на забрану употребе хемијског те бактериолошког оружија, што значи на понашања супротна забрани из члана 8.*bis*, става 2., под (а). **Статута Међународног кривичног суда**.

29.2.2.2. Акт инвазије или напада оружаних снага једне државе на територију друге државе, или пак њене војне окупације, којим се погађају заштитни објекти који поседују посебан статус, исказан повредом правила међународног права успостављеним ван Женевских конвенција из 1949.г.

Акт инвазије или напада оружаних снага једне државе на територију друге државе, или пак њене војне окупације, из члана 8.*bis*, из става 2., под (а). **Статута Међународног кривичног суда**, може да погоди и заштитни објект, или објекте, који поседују *посебан статус*. И то кроз повреду правила међународног права успостављеним ван **Женевских конвенција**.

На овом месту ваља нагласити да један број држава које нису ратификовале такозвани **Римски статут међународног кривичног суда** уистину јесте пре више деценија ратификовао у књизи напред већ поменуте **Хашке конвенције**. На пример **II Хашку конвенцију** и пратећи Анекс САД су ратификовале још 1902.г.[661], а **Женевски протокол из 1925.г**. Француска још 1926., Аустрија 1928., Немачка 1929.г., те потом бројне друге државе, све до деведестих година 20. века[662]. А такође и један број других легислативних докумената глобалног значаја. Отуда следи њихово образлагање.

---

[660] **Laws and customs of war on land** (Hague, II), Convention signed at The Hague July 29,1899, with annex of regulations.

[661] **TREATIES AND OTHER INTERNATIONAL AGREEMENTS OF THE UNITED STATES OF AMERICA - 1776-1949**. Compiled under the direction of Charles I. Bevans, LL.B. Assistant Legal Adviser, Department of State, Volume 1: MULTILATERAL 1776—1917. Washington, July 31st 1968.

[662] Види:

Protocol for the Prohibition of the Use in War of Asphyxiating, Poisonous or Other Gases, and of Bacteriological Methods of Warfare - Status of the Treaty Text. На: https://disarmament.un.org/treaties/t/1925.

29.2.2.3.
Улога II Хашке конвенције

Посматрани злочин међународног кривичног права, осим што се испољава самим актом инвазије, може током свог извршавања да доведе и до повреде члана 27. **II Хашке конвенције – о законима и обичајима рата на копну**, којим се посебан статус и заштита пружа „грађевинама посвећеним религији, уметности, науци, и милосрђу, али и здравственим установама“. То јест до њиховог оштећења или пак уништења.

29.2.2.4.
Улога Женевског Протокола из 1925.г.

Посматрани злочин међународног кривичног права, осим што се испољава самим актом инвазије, може током свог извршавања да доведе и до повреде одредби легислативног акта глобалног значаја - **Женевског Протокола из 1925**.г.[663] који је забрану употребе пројектила са штетним гасовима из члана 23. **Анекса II Хашке конвенције**[664], те касније и **IV Хашке конвенције**, а који Протокол и сада важи, о чему сведоче и Резолуције Уједињених нација која то потврђује[665].

Када говоримо о „ратном злочину намерног усмеравања атака против цивилних објеката“, како је дефинисан чланом 8., ставом 2., под (б) (II) **Статута Међународног кривичног суда**, како смо то на самом старту овог блока нагласили, ваља имати на уму да су могући и случајеви намерног усмеравања напада на цивилне објекте који поседују посебан статус. У суштини статус који им је прецизиран једним бројем међународних легислативних аката какав је већ помињани **Рерихов пакт** али и низ других конвенција. Отуда је логично да о казнено правној заштити таквих објеката буде посвећен следећи наш блок излагања.

---

[663] У оригиналу заведен као:
Protocol for the Prohibition of the Use in War of Asphyxiating, Poisonous or Other Gases, and of Bacteriological Methods of Warfare, signed at Geneva on 17 June 1925, League of Nations, *Treaty Series*, vol. XCIV (1929), No. 2138.

[664] **Laws and customs of war on land** (Hague, II), Convention signed at The Hague July 29,1899, with annex of regulations.

[665] Види, примера ради, резолуције Ун означене као: **Measures to uphold the authority of the 1925 Geneva Protocol**, и то: A/RES/67/35, A/RES/65/51, A/RES/63/53, A/RES/61/61, A/RES/59/70, A/RES/57/62, и A/RES/55/33.

29.2.2.5..
Улога Рериховог пакта

За заштиту од последица које могу да произађу из акта агресије, њеног облика дефинисаног као акт инвазије или напада оружаних снага једне државе на територију друге државе, или пак њене војне окупације, од значаја је и такозвани **Рерихов пакт**, пуним именом назван **Уговор о заштити уметничких и научних институција и историјских споменика**[666], легислативни акт глобалног значаја који заштиту пружа разним врстама споменика. Овај акт, како смо то већ раније објаснили, формално је формиран у Монтевидеу, 16. децембра 1933.г., са задатком да регулише правила посвећена заштити посебно издвојених цивилних објеката, и то: уметничких, научних и историјских споменика, културних те образовних институција (чл. 1., ст. 1.). Отуда она држава, то јест њен „лидер“ који нареди дотични акт агресије (инвазије) а исти акт доведе и до повреде ових, напред побројаних заштитних објеката са посебним статусом, повређује не само члан 8.*bis*, став 1., под (а) **Статута Међународног кривичног суда**, већ то чини повређујући такозване примарне елементе (примарне норме) **Рериховог пакта**, што у финалу јесте злочин из члана 8., става 2., под (б) (IX) у вези члана 8.*bis*, става 1., под (а) **Статута Међународног кривичног суда**, а по основу повреде примарних норми из члана 1., става 1. и 5. **Уговора о заштити уметничких и научних институција и историјских споменика**.

29.2.2.6.
Улога Конвенције за заштиту културних добара у случају оружаног сукоба и њеног Протокола II

Дефинишући *агресију* као посебну врсту злочина међународног кривичног права, њен први основни облик инкриминисан нормом члана 8.bis, става 2., под (а), **Статут Међународног кривичног суда** је ослоњен и на примарне норме **Конвенције за заштиту културних добара у случају оружаног сукоба** (из 1954.г.) као и њеног **Протокола II**, докумената који, како смо то већ истакли, представљају допуну претходно анализираног **Рериховог пакта**.

Агресија испољена као акт инвазије или напада оружаних снага једне државе на територију друге државе, или пак њене војне окупације, може, током свог извођења, да погоди и она добра која поседују посебан статус и јесу заштићена *примарним нормама* **Конвенције за заштиту културних добара у случају оружаног сукоба**. Пре свега из:

---

[666] У оригиналу:
Treaty on the Protection of Artistic and Scientific Institutions and Historic Monuments - Roerich Pact.

- Члана 4., става 1., којим се државама Странама налаже уздржавање „... од сваког непријатељског акта упереног против ... добара“ која иначе штити ова конвенција;
- Члана 4., става 2., којим се забрањује „сваки акт вандализма“; те
- Члана 8., става 1., којом нормом су посебно заштићени непокретна културна добра од врло велике важности.

При томе члан 18., ставом 1., јасно прописује да се заштита коју регулише ова конвенција односи не само на заштиту од недозвољених последица произведених током објављених ратова већ и за случај сваког другог оружаног сукоба. А то значи и оног који се испољава актом агресије, па тако и њеним обликом јасно названим „инвазија или напад оружаних снага једне државе на територију друге државе, или пак њена војна окупација“, из члана 8.bis, става 2., под (а), **Статут Међународног кривичног суда**.

Такође ваља знати и да **II проткол уз Хашку Конвенцију из 1954.г. о заштити културних добара у случају оружаног сукоба**, својим чланом 7., под (б) јасно захтева од нападача да „предузме све расположиве мере предострожности у избору средстава и метода напада са намером да се избегну, и у сваком случају минимизирају случајна оштећења културног добра заштићеног чланом 4. Конвенције“.

Отуда је свако оно поступање супротно члану 8.bis, ставу 2., под (а), **Статут Међународног кривичног суда**, те примарним нормам из: члана 4., става 1., члана 4., става 2., те члана 8., става 1. **Конвенције за заштиту културних добара у случају оружаног сукоба** , те члана 7., под (б) **II проткола уз Хашку Конвенцију из 1954.г. о заштити културних добара у случају оружаног сукоба**, уистину посебан облик кривичног дела агресије испољен као „акт инвазије или напада оружаних снага једне државе на територију друге државе, или пак њене војне окупације, током кога је извршено и повређивање легислативно заштићених културних добара“.

29.2.2.7. Улога Конвенције за заштиту светске културне и природне баштине

У разматрању међународних кривичних дела, па тако и акта инвазије или напада на територију друге државе током које је испољено обимно разарање туђе имовине, при чему су повређене одредбе лоциране унутар легислативних докумената ван такозваних **Женевских конвенција** своју улогу имају и норме **Конвенције за заштиту светске културне и природне баштине**, из 1972.г.[667]. Управо зато што као као такозване примарне норме одређују материјално-правне основе

[667] **Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage**, Paris, 16th November 1972.

за формирање такозваних „сложених кривичних дела“. Оних која се током разматраног облика акта агресије испољавају и произвођењем последица по елементе светске културне и природне баштине.

У суштини ова конвенција, као легислативни текст глобалног значаја, у односу на претходно анализирану **Конвенцију за заштиту културних добара у случају оружаног сукоба**, исказује се као текст који проширује такозвани заштитни објект, прописујући обавезу заштите не само културним већ и природним вредностима, али вредностима посебног значаја, то јест оним која потпадају под светску баштину. Управо како смо то и објаснили у поглављу којим смо извршили њену дубљу анализу. Из ове анализе за нас је, при разматрањима акта инвазије којим се погађају заштитни објекти који поседују посебан статус, исказан повредом правила међународног права успостављеним ван Женевских конвенција, за нас је од посебног значаја њен члан 6., који својим ставом 3. јасно обавезује сваку државу да неће намерно предузимати никакве мере које би, посредно или непосредно, погађале елементе светске природне и/или културне баштине. Управо оне дефинисане њеним члановима 1. и 2. При том члан 7. ове конвенције јасно обавезује Стране да још за време мира унутар својих оружаних снага установе правила поступања у циљу поштовања обавеза очувања ових вредности, као и да формирају томе намењене службе. Све ове норме су такозване примарне норме чији се значај испољава чињеницом да исте јесу формални а материјално правни основ за утврђивање да ли је или није извршен онај облик акта агресије, кроз инвазију, како га дефинише члан 8.*bis*, ставом 2., под (а) **Статута Међународног кривичног суда**.

О чему се уистину овде ради? Сасвим јасно, о акту агресије испољеном оружаним насртајем и војним упадом на туђу територију приликом ког међународно правно инкриминисаног кривичног дела истовремено јесте учињено и кривично дело „ратног злочина намерног усмеравања атака против цивилних објеката што погађа светску културну и природну баштину“, деликт из члана 8., става 2., под (б) (IX) **Статута Међународног кривичног суда**, онај који смо на претходним страницама ове књиге већ детаљно образложили приликом анализе такозваних ратних злочина.

29.3.
Акт бомбардовања, или пак коришћења било ког другог оружија, од стране оружаних снага неке државе, које погађа територију друге државе, на начин супротан Повељи Уједињених нација, а посебно Резолуцији Генералне скупштине УН бр. 3314, од 14. децембра 1974.г.

Сам акт агресије, испољив и као кривично дело које карактерише и повреда еколошког права, односа и/или вредности, може да се искаже и као „акт бомбардовања, или пак коришћења било ког другог оружија, од стране оружаних снага неке државе, које погађа територију друге државе, на начин супротан **Повељи Уједињених нација**, а посебно **Резолуцији Генералне скупштине УН бр. 3314**“, у складу и са сада важећим чланом 8.*bis*, ставом 2., под (б). **Статута Међународног кривичног суда**. Разлика између акта инкриминсаног чланом 8.*bis*, ставом 2., под (а). **Статута Међународног кривичног суда** и оног инкриминисаног ставом 2., под (б) исказује се кроз чињеницу да овај други акт подразумева оружани напад усмерен на територију друге државе, али не и долазак трупа, војних или паравојних формација, на дотичну територију. Другим речима односи се само на оружано погађање територије неке државе. Као такав и сваки почињени деликт из члана 8., става 2., под (б) **Статута Међународног кривичног суда** ослања се, при формирању свог логичког бића, на један број примарних норми аката међународног јавног права. Оних које смо већ детаљније обрадили у оном делу ове студије посвећене такозваним *ратним злочинима*. Отуда упућивање на ове елементе, а које следи у оквиру анализе акта бомбардовања или коришћења ког другог оружија током агресије, не мора да буде толико детаљно, али ипак мора да укаже на оне основне облике испољавања дотичног злочина који су и од еколошки негативног значаја.

И када говоримо о акту агресије исказаног бомбардовањем, или коришћењем било ког другог оружија којим се погађа територија друге државе, јасно је да се током његовог одвијања могу да повреде примарне норме такозваних **Женевских конвенција** али и других легислативних аката. Самим тим да су и логичка бића ових кривичних дела, мада у многим својим елементима готово идентична, у својој целини ипак различита, обзиром на различите примарне норме на бази којих се оне секундарне, то јест саме инкриминације, формирају. Зато разматрању акта бомбардовања, или пак коришћења било ког другог оружија, од

стране оружаних снага неке државе, које погађа територију друге државе и прилазимо посматрајући их одвојено, кроз две логичке целине.

29.3.1.
Акт агресије испољен обимним разарањем туђе имовине супротно одредбама Женевских конвенција

Сам акт агресије путем бомбардовања, или пак коришћења било ког другог оружија, од стране оружаних снага неке државе, а која погађа територију друге државе, како је дефинисан чланом 8.*bis*, ставом 2., под (б). **Статута Међународног кривичног суда**, може да истовремено буде и акт бомбардовања, који је регулисан чланом 8., ставом 2., под (а), те редним бројем IV **Статута Међународног кривичног суда**, при чему се инкриминише обимно разарање на које указује један број норми **Женевских конвенција**. Анализирајмо.

29.3.1.1.
Улога I Женевска конвенција - Женевска конвенција о побољшању положаја рањеника и болесника у оружаним снагама у рату у инкримнисању акта бомбардовања, или пак коришћења било ког другог оружија, од стране оружаних снага неке државе, које погађа територију друге државе

На само старту Вас подсећамо да треба имати у виду како се **I Женевска конвенција** - **Женевска конвенција о побољшању положаја рањеника и болесника у оружаним снагама у рату** односи не само на објављене ратове, већ, дословце, по основу свог члана 2., на све облике оружаних сукоба. Отуда и онај исказив као агресија. Ова конвенција пружа заштиту од разарања и разноврсним цивилним објектима – радом створеним вредностима животне (нпр. објектима медицинских установа, по основу чл. 19.). Што значи и од бомбардовања или разарајућег деловања којим другим борбеним средством, а не само бомбардерским. При том члан 50. ове конвенције јасно доприноси заштити и од разарања извршавањем чина агресије јер јасно прописује да је забрањено уништавање имовине које није оправдано војним потребама. А уништавање било које имовине актом агресије, обзиром да је иста противправна, ни под којим условима не може да се посматра као разарање оправдано војним потребама!

На овом месту значајни су и члан 35., те 50., Дела III **Првог протокола уз Женевске конвенције**, а да би могли да осудимо починиоца. Наиме члан 35. захтева да се у сваком конкретном случају „обимног разарања туђе имовине“

утврди присуство вољног елемента (намере), а члан 50. да јесте произведена последица.

Шта напред речено значи? Па да поред оног лица које јесте донело политичку и/или војну одлуку о извршењу акта агресије бомбардовањем, дакле јесте директно одговорно за овај противзаконити акт, у могућности смо и јесмо дужни да утвдимо и да ли је у кокретном случају присутна кривица (*mens rea*) самог субјекта извршиоца радње која потпада под агресију дефинисану чланом 8.bis, ставом 2., под (б). **Статута Међународног кривичног суда**, то јест акта бомбардовања, или пак коришћења било ког другог офанзивног оружија, током акта агресије. Јасно, у складу са чланом 33., ставом 1., под (а)-(ц) овога Статута. У конкретном случају дотични починилац, на пример особа која лансирањем ракете или бацањем бомби стартује, или извршава, радњу која потпада под сам физички акт агресије, неће бити посматрана као починилац уколико: поступа по наређењу Владе или претпостављеног, а јесте у правној обавези да спроведе наређење, те није знало да је дотично наређење противзаконито, а само наређење се није манифестовало као очигледно противзаконито.

29.3.1.2.
Улога II Женевске конвенције - Женевске конвенције о побољшању положаја рањеника, болесника и бродоломника оружаних снага на мору у инкримнисању акта бомбардовања, или пак коришћења било ког другог оружија, од стране оружаних снага неке државе, које погађа територију друге државе

Акт агресије може да се испољи обимним разарањем туђе имовине и супротно одредбама **II Женевске конвенције - Женевске конвенције о побољшању положаја рањеника, болесника и бродоломника оружаних снага на мору**. Наиме ова конвенција је својим чланом 2., ставом 1., јасно одредила да се иста односи не само на објављене ратове већ и сваки други оружани сукоб. А то, као и за претходно објашњену конвенцију, значи да се односи и на сукоб стартован актом агресије. При томе се у укупан пакет заштитних објеката, по основу члана 23. ове конвенције, сврставају и „установе које се налазе на обали и које имају право на заштиту женевских конвенција“, при чему се овом нормом јасно забрањује њихово бомбардовање. Дакле бомбардовање посебно одређених објеката, објеката са посебним, јасно дефинисаним статусом, а који спадају у укупни скор радом створених вредности радне као конститутивног елемента животне средине.

29.3.1.3.
Улога IV Женевска конвенција – Конвенција о заштити грађанских лица за време рата у инкримнисању акта бомбардовања, или пак коришћења било ког другог оружија, од стране оружаних снага неке државе, које погађа територију друге државе

Слично **I** и **II** такође и **IV Женевска конвенција – Конвенција о заштити грађанских лица за време рата**, се, по основу члана 2., став 1., односи на све облике оружаних сукоба, што значи и оне испољене агресијом. При том члан 18. ове конвенције јасно прописује да „грађанске болнице организоване ради указивања неге рањеницима, болесницима, немоћним и породиљама, не могу, ни у ком случају, бити предмет напада“. Што значи ни бомбардовања или било ког другог оружаног дејства током акта агресије! При том сам члан 53. Ове конвенције јасно забрањује њихово уништавање.

29.3.1.4.
Улога Првог допунског протокола уз Женевске конвенције, од 12. августа 1949.г., о заштити жртава међународних оружаних сукоба у инкримнисању акта бомбардовања, или пак коришћења било ког другог оружија, од стране оружаних снага неке државе, које погађа територију друге државе

Поред анализираних **Женевских конвенција** из 1949.г. за наша разматрања је значајан и **Први допунски протокол уз Женевске конвенције од 12. августа 1949.г. о заштити жртава међународних оружаних сукоба**, од 8. јуна 1977.г. Наиме, овај легислативни акт, својим „1. Чланом – Генерални принципи и обим примене“ јасно прписује да се Стране обавезују да поштују овај прокол у свим околностима, а ставом 2. и да се заштита спроводи не само овим или којим другим међународно-правним легислативним текстом већ и уз „поштовање принципа међународног права изведеним из обичаја али и хуманости те диктата јавне савести“.

Из претходно реченог је сада јасно да се *злочин агресије*, инкриминисан као бомбардовање, чланом 8.*bis*, ставом 2., под (б). **Статута Међународног кривичног суда**, може да изврши и радњом супротном члану 1., ставу 1. и 2. **Првог допунског протокола уз Женевске конвенције од 12. августа 1949.г. о заштити жртава**

међународних оружаних сукоба, а дефинисаном путем одређења заштитних обеката. И то путем:

- „Члана 52. – Ошта заштита цивилних објеката“, који ставом 1. јасно забрањује напад на цивилне објекте, затим
- „Члана 53. – Заштита културних објеката и храмова“, који путем свог става 1., под (а) јасно забрањује „било какав непријатељски акт уперен против историјских споменика, уметничких дела или храмова“, а што све потпада под такозване радом створене вредности животне средине, те
- „Члана 54. - Заштита објеката неопходна за опстанак цивилног становништва“, који својим ставом 2. јасно прописује „да је забрањено да се нападну, униште или учине неупотребљивим објекти неопходни за опстанак цивилног становништва“, при чему се наводе и „пољопривредне области за производњу хране“, али и „инсталације воде за пиће и за иригационе потребе“, као и
- „Члана 55. – Заштита природне околине“, који својим ставом 1. јасно забрањује „коришћење метода или средстава ратовања чији је циљ или од којих се може да очекује да проузрокују такво оштећење природне околине“ које тиме наноси „штету здрављу и опстанку становништва“, те
- „Члана 56. – Заштита грађевина и инсталација које садрже опасне силе“, који заштиту пружа свим цивилним објектима, али чак и оним који су војни „уколико би такав напад могао да проузрокује ослобађање опасних сила и према томе велике губитке међу цивилним становиштвом (чл. 56., ст. 1.)“.

„ „

„

Да не би било „забуна“ у тумачењу одредби **Статута Међународног кривичног суда** о подлегању одговорности за извршена, а напред објашњена, дела „акта бомбардовања, или пак коришћења било ког другог оружија, од стране оружаних снага неке државе, које погађа територију друге државе, на начин супротан **Повељи Уједињених нација**, а посебно **Резолуцији Генералне скупштине УН бр. 3314**“, јасно је, „Чланом 33. – Наредба наредбодавца и законске наредбе“ дотичног статута прописано да:

1. Чињеница да је злочин из надлежности Суда извршило лице које је поступало по наређењу Владе или каквог другог наредбодавца, било војног или цивилног, не ослобађа то лице кривичне одговорности, осим ако је:

(а) лице које је извршило кривично дело имало законску обавезу да поступа по наређењу Владе или другог наредбодавца;

(б) није знало да је наређење противзаконито, и

(ц) наређење није било очигледно противзаконито“.

Али сам акт планирања, припреме, иницирања, или извршавања агресије, од стране особе у позицији да успостави контролу над дотичним актом, или наложи политичким или војним каналима дотични акт, односно испољавање неких од његових облика, у складу са чланом 8*bis* **Статута Међународног кривичног суда**, као и такозваним примарним нормама је кривично дело које карактерише директни умишљај (*dolus directus*), што значи да особа која је то чинила не може ни под којим околностима да буде ослобођена кривице.

29.3.2.
Акт агресије испољен обимним разарањем туђе имовине бомбардовањем, или пак коришћењем било ког другог оружија, одстране неке државе, а исказан повредом правила међународног права успостављеним ван Женевских конвенција из 1949.г.

Акт агресије који се испољава путем бомбардовања, или пак коришћења било ког другог оружија, од стране оружаних снага неке државе, а која погађа територију друге државе, како је дефинисан чланом 8.*bis*, ставом 2., под (б). **Статута Међународног кривичног суда**, поред тога што се може да искаже, како смо то на претходним страницама објаснили, повредом правила **I**, **II** те **IV Женевске конвенције**, али и **Првог допунског протокола уз Женевске конвенције од 12. августа 1949.г. о заштити жртава међународних оружаних сукоба**, може да погоди и заштитне еобјекте једног броја других легислативних докумената међународног права, управо како то омогућава члан 8., ставом 2., под (б) **Статута Међународног кривичног суда**. При том су творци дотичног **Статута** заштиту пружили како оним заштитним објектима који не поседују какав посебан статус, што је регулисано путем ниорми из члана 8., става 2., под (б) (XIII) али и (е) (XII), и то и заштиту од разарања, тако и објектима који поседују какав посебан статус, што обухвата заштиту „верских, образовних, уметничких или научних... или објеката који се користе у добротворне сврхе, историјских споменика, болница и места где се сакупљају болесни и рањени, под условом да то нису војни циљеви [чланом 8., ставом 2., под (б) (IX)]“.

29.3.2.1.
Улога II Хашке конвенције – о законима и обичајима рата на копну у инкримнисању акта бомбардовања, или пак коришћења било ког другог оружија, од стране оружаних снага неке државе, које погађа територију друге државе

Први документ који својим такозваним примарним нормама пружа основу заштите од агресије путем бомбардовања, или пак коришћења ког другог оружија, објектима који не поседују какав посебан статус јесте **II Хашка конвенција – о законима и обичајима рата на копну**, из 1899.г., а која је и сада важећи легислативни документ међународног права. Њен интегрални део – Анекс, како смо то у књизи већ детаљно објаснили, забрањује [чланом 23., ставом 1., под (а)]

коришћење отрова и отровног оружија, а, јасно, та средства, добар део њих, могу да произведу и еколошки негативне последице. При чему, подсећамо [по основу чл. 23., ст. 1., под (г)] јасно је забрањено и уништавање непријатељске имовине. При томе примарна норма члана 27. ове конвенције посебан статус, а тиме и заштиту, пружа „грађевинама посвећеним религији, уметности, науци, и милосрђу, али и здравственим установама“, што важи и данас. При том дотични Анекс својим чланом 25. јасно забрањује напад бомбардовањем градова, села насеља и зграда који нису брањени.

Иако у објављеним а посебно одбрамбеним ратовима неки од облика бомбардовања могу да се сматрају дозвољеним, јасно је да, обзиром на правно-логичку садржину члана 8.*bis* **Статута Међународног кривичног суда**, такав акт као интегрални део кривичног дела агресије, није дозвољен ни под којим условима!

29.3.2.2.
Улога Женевског Протокола из 1925.г. – Протокола о забрани коришћења отровних и других гасова и бактериолошких метода ратовања у инкримнисању акта бомбардовања, или пак коришћења било ког другог оружија, од стране оружаних снага неке државе, које погађа територију друге државе

Акт агресије испољен бомбардовањем или пак коришћењем било ког другог оружија, од стране оружаних снага неке државе, које погађа територију друге државе може бити извршен и противно одредбама и сада важећег **Женевског Протокола из 1925**.г. **– Протокола о забрани коришћења отровних и других гасова и бактериолошких метода ратовања**, који је забрану употребе пројектила са штетним гасовима из члана 23. **Анекса II**[668], проширио на забрану употребе хемијског те бактериолошког оружија, а што представља материјално-правну подлогу и за њихово пласирање извршавањем акта агресије бомбардовањем или на било који други начин, то јест супротно забрани из члана 8.*bis*, става 2., под (б). **Статута Међународног кривичног суда**.

[668] **Laws and customs of war on land** (Hague, II), Convention signed at The Hague July 29,1899, with annex of regulations.

29.4.
Акт агресије испољен нападом војних снага државе погађањем војних објеката копнених, поморских или ваздухопловних снага друге државе, а који се истовремено може да искаже и као еколошки негативан

Члан 8.*bis*, ставом 2., под (д) **Статута Међународног кривичног суда** инкриминише сваки онај акт агресије који се испољава погађањем војних објеката копнених, поморских или ваздухопловних снага друге државе, при чему се такође испољава повређивање **Повеље Уједињених нација**[669]. А ова погађања наведених објеката могу бити посматрана не само као уништавања материјалних вредности формираних зарад војно-одбрамбених потреба нападнуте државе већ и на различите друге начине.

Обзиром да се у овој студији (књизи) бавимо елементима материје међународног кривичног права у функцији заштите еколошких права, вредности и односа на овом месту упућујемо да напади који су инкриминисани посматраном нормом из члана 8.*bis*, става 2., под (д) могу да погоде и такве циљеве чијим се оштећењем, а посебно уништавањем, ослобађају опасне силе које наносе штету не само дотичним војним а материјалним вредностима већ и здарвљу те животу човека, али и природним те радом створеним вредностима животне средине. При томе ова еколошка оштећења могу да буду веома тешка али и дуготрајна па и неотклоњива. На пример уколико се погоде хемијска постројења, као и магацини разноврсних ракетних система, при чему се најчешће ослобађају веома опасне – силе, али и материје.

На овом месту подсећамо да су се државе, формирајући **II допунски протокол уз Женевске конвенције**, јасно договориле да „грађевине. . . инсталације које садрже опасне силе... не смеју бити објекти напада, чак ни ако су то војни објекти, уколико такав напад може проузроковати ослобађање опасних сила (чл. 15. дотичног Протокола[670])“, додељујући им овом примартном нормом истовремени статус нападних и заштитних објеката.

---

[669] Види члан 8*bis*, став 1., **Статута Међународног кривичног суда**.

[670] Који је аналоган, иако краћи, „Члану 56. – Заштита грађевина и инсталација које садрже опасне силе“**I допунског протокола уз Женевске конвенције из 1949.г**.

29.5.
Акт агресије испољен коришћењем оружаних снага једне државе унутар територије друге државе уз уговор са истом, али у супротности са њиме или његовим анексима постављеним условима, односно по раскиду уговора

Акт агресије може, по основу члана 8*bis*, става 2., под (е) **Статута Међународног кривичног суда**, да се испољи и коришћењем оружаних снага једне државе унутар територије друге државе:

- уз уговор са истом, али у супротности са њиме или његовим анексима постављеним условима, односно
- по раскиду уговора.

У свим овим случајевима само присуство дотичних оружаних снага, мимо одредби постојећег уговора, или пак после његовог раскида, али и рока за повлачење дотичних оружаних снага, поприма особине присуства окупационих снага. Овакво понашање је до некле аналогно али не и идентично акту инвазије, управо зато што је улаз дотичних оружаних снага базиран на томе намењеном међудржавном уговору. Али уистину представља окупационо поступање самим кршењем норми важећег уговора, или пак задржавањем дотичних снага и после истека важења тога уговорног акта. Јасно, овакво понашање не мора да испољи било који од елемената који би му истовремено доделили и еколошки негативне особине. Али то не значи да не може да их испољи. На против. И то како према територији дотичне државе али и неке друге. У суштини за све ове могуће а кажњиве акте поступања већ је речено све неопходно на претходним страницама ове студије. Отуда би само назначили шта све може да буде погођено а еколошки негативно. Тачније која су то све сложена кривична дела базирана на члану 8*bis*, става 2., под (е) **Статута Међународног кривичног суда**, али и других, такозваних примарних норми, легислативних аката глобалног значаја као материјално-правне а формалне подлоге, могућа.

На првом месту Вас подсећамо да сваки акт агресије, што значи и овај, испољен у складу са одредницама члана 8*bis*, става 2., под (е) **Статута Међународног кривичног суда**, може бити извршен супротно одредницама **II Женевске конвенције - Женевске конвенције о побољшању положаја рањеника, болесника и бродоломника оружаних снага на мору**. Пре свега њеног члана 23., који заштиту пружа „установама које се налазе на обали и које имају право на

заштиту женевских конвенција“, а које можемо истовремено да посматрамо и као радом створене вредности животне средине које поседују посебан статус.

За посматрано кривично дело од значаја су и примарне норме **IV Женевске конвенције – Конвенције о заштити грађанских лица за време рата**, која, како смо то већ објаснили, заштиту пружа:

- медицинским објектима (чланом 18.),
- свим цивилним објектима (чланом 52.),
- културним објектима и храмовима (чланом 53.),
- објектима неопходним за опстанак цивилног становништвба (чланом 54.),
- природној околини (чланом 55.), као и
- грађевинама и инсталацијама које садрже опасне силе (чланом 56.).

Овај акт агресије изводив је и супротно одредбама **Конвенције за заштиту културних добара у случају оружаног сукоба** и њеног **Протокола II**. Од значаја су већ објашњени чланови Конвенције, и то:

чл. 4., став 1. - који забрањује сваки непријатељски акт уперен ротив добара неке државе,

чл. 4., ст. 2., што забрањује сваки акт вандализма, и

чл. 8., који јасно штити културна добра од врло велике важности.

Од значаја је и **Конвенција за заштиту светске културне и природне баштине**, посебно њен члан 6., који својим ставом 3. јасно обавезује и дотичну државу која је уговором инсталирала део својих оружаних снага на туђу територију, или их на њој задржала и по истеку уговора, да неће намерно предузимати никакве мере које би, посредно или непосредно, погађале елементе светске природне и/или културне баштине.

29.6.
Акт агресије испољен коришћењем територије једне државе њеним официјелним стављањем на располагање другој држави

Кривично дело агресије, према члану 8*bis*, ставу 2., под (ф) **Статута Међународног кривичног суда**, може да се испољи и тако што ће нека држава да стави своју територију, или неки њен део, на располагање другој држави да са исте изврши агресију, било:

- заузимањем, или пак
- актом бомбардовања, или пак коришћења било ког другог оружија, на начин супротан **Повељи Уједињених нација**, а посебно **Резолуцији Генералне скупштине УН бр. 3314** од 14. децембра 1974.г.

При том се држава нападач исказује као *извршилац* дотичних међународних кривичних дела, како смо их већ објаснили, а држава која је дала на располагање своју територију за њихово извршавање као *саучесник*. То не смемо да превидимо.

Како се оваква одлука за:

- напад са дотичне територије може да испољи једино као вољни акт (*dolus directus*), али и
- давање дела или целовите територије за његово извођење такође може да изврши искључиво вољно,

то је јасно да се у оба случаја ради о такозваним *лидерским кривичним делима* по основи тзв. секундарних норми **Статута Међународног кривичног суда,** те њихових материјално а формално правних основа из низа конвенција од глобалног значаја, како смо то на претходним страницама већ објаснили.

29.7.
Акт агресије испољен слањем од стране или у име државе наоружаних банди, група, нерегуларних или плаћеника, које извршавају акте оружаних снага против друге државе такве тежине да се исти могу да подведу под претходно наведене акте, или пак ова група, или групе, исказује значајно учешће уз оружане снаге дотичне државе

Кривично дело агресије, према члану 8.*bis*, ставу 2., под (г) **Статута Међународног кривичног суда**, како се то види, јесте акт путем кога се формира најмање једна група наоружане банде, или пак нерегуларних плаћеника, а који тим:

- извршава акте напада против друге државе, или пак
- извршава акт(е) од стране овог или ових недозвољених субјеката, при чему се дотично чињење исказује као допуна незаконитог понашања које друге државе.

Јасно, свако од у претходним редовима наведених понашања осим што потпада под норму члана 8.*bis*, став 2., под (г) **Статута Међународног кривичног суда**, базира се и на нормама које су предвиђене чланом 8., ставом 2., под: (а) – (ф). Управо како смо то и објаснили на претходним страницама.

ДЕО VII

ПРАКТИЧКИ ПРИМЕРИ КОЈИ УКАЗУЈУ НА НЕОПХОДНОСТ ПРИМЕНЕ МЕЂУНАРОДНОГ КРИВИЧНОГ ПРАВА У ФУНКЦИЈИ ЗАШТИТЕ ЕКОЛОШКИХ ПРАВА И ВРЕДНОСТИ ОД ОПАСНОСТИ И ПОСЛЕДИЦА ИЗАЗВАНИХ ОРУЖАНИМ СУКОБИМА, СА ПОСЕБНИМ ОСВРТОМ НА ДЕЈСТВА ПО СР ЈУГОСЛАВИЈИ

30.
УВОД

Размишљајући о међународном кривичном праву у функцији заштите еколошких права и вредности, полазећи од одређивања теоријско-практичког приступа теми, те посебно сагледавања његових основа, што чини I блок (књгу) ове трилогије о међународном кривичном праву у функцији заштите еколошких права и вредности, а потом улазећи у уже одређен темат, деликте међународног кривичног права и од еколошког значаја (II блок трилогије), сматрали смо да је корисно да нашим размишљањима придружимо и она усмерена на сагледавање практичких примера који указују на неопходност примене међународног кривичног права у функцији заштите еколошких права и вредности од опасности и последица изазваних оружаним сукобима.

Како су се начини понашања који доводе до еколошких опасности и последица, па тиме најчешће и по људе, појављивали и развијали кроз време то је разумљиво да се на исти начин развијала и реакција људи на новопојављено а нежељено. Јасно, прво као идеја о самој појави и потреби реакције на исту, потом својеврсни идеал како би то требало правно-политички да изгледа, да би се у финалу долазило до политичким а регуларним путем прихватаних легислативних решења[671]. И то како на нивоу и унутар држава тако и њиховом сагласношћу и на нивоу међународног јавног, а понајвише такозваног ратног права. Тиме је кроз време, са једне стране, стварана, те развијана, и сама материјално-правна основа за оно што сада можемо да сматрамо међународним кривичним правом, а са друге, базирајући се на овим елементима, маса такозваних међународних кривичних дела, па тако и оних која су од значаја и за тему нашег рада.

Пре него ли пажњу обратимо на домаћи терен, у оквиру уводног излагања указали би смо да су истом логиком којом се ми служимо, али исказаном на бази далеко мање основе и обима, а поводом негативних еколошких дејстава изазваних током грађанског рата у Шпанији, затим II светским ратом те потом ратом у Вијетнаму и Заливским ратом, говорили бројни аутори. Дозволите да о томе, у овом, уводном делу, само укратко излажемо.

[671] Јолџић Владан (2015.г.): Значај развојног пута од идеје преко идеала до принципа и норми, *Зборник Института за криминолошка и социолошка истраживања*, бр. 34, стр. 79 - 90.

На самом старту овог дела излагања, указујемо да се дотичне еколошки негативне последице могу да испоље на више начина. Пре свега самим атаком, а по директно погођена подручија али и добра, како од природе дата тако и по она створена радом људи, врло често њима и за нормалан или чак уопште живот неопходна. Али исто тако да и потом, током времена, на даље па и константно, производе еколошки негативне последице. Оно што не смемо да изгубимо из вида је чињеница да такво еколошки негативно поступање, испољено применом оружаних средстава, врло често производи директне последице и по здравље па и сам живот људи. При том ваља имати на уму да дотична еколошки негативна деловања током оружаних дејстава производе и посредне последице. Примера ради, бомбардовањем хемијских постројења и складишта не само да се умањује дотична погођена привреда већ се таквим деловањем изазива и загађивање ужег али и ширег животног простора. Штете се наноси земљишту, водама и ваздуху као еколошким вредностима, али и медијумима који ова загађења преносе на друге погођене објекте, производећи им разноврсне последице. Исе се испољавају спрам живих и неживих елемената животне средине, а преко њих, или истовремено и директно, и по људе. Често прелази и границе погођених ареала, па и држава. Речене последице настају и током наношења штета не само војним циљевима већ и социјално неопходним инсталацијама, попут водовода, енергетских постројења, површина као и постројења за производњу хране, медицинским установама, образовним и институцијама културе, као и другим радом створеним добрима. Оваква поступања, често плански припремана и остваривана, нису искључиви продукт само савременог доба већ су присутна кроз вековима нам познату историју. Ипак, обзиром на сада важеће елементе међународног права, а на које смо већ указали на страницама ове свеобухватне студије, пажњу оријентишемо прво на мањи број примера из савремене историје, да би потом говорили шта је учињено Србији.

31.
ПРИМЕРИ ОРУЖАНЕ ПОВРЕДЕ ЕКОЛОШКИХ ПРАВА И ВРЕДНОСТИ ИЗ САВРЕМЕНЕ ИСТОРИЈЕ

Међу значајним примерима оружаних дејстава која погађају не само људе већ и природна и радом створена добра животне средине ваља навести такозвано тепих бомбардовање Гернике, великог града Баскије, извршено 26. 04. 1937.г., од стране немачких ваздухопловних снага, које је резултовало потпуним уништењем града, а не само огромним људским жртвама. На тај начин погађани су и уништени бројни цивилни циљеви, не само стамбени и пословни те производни, или пак искључиво војни објекти, већ, примера ради, и верски, затим објекти образовања, културе, али и медицинске установе. Дакле, јасно су и плански циљани објекти којима заштиту пружају такозване **Хашке конвенције**, међу којима и они које можемо да сврстамо у радом створене вредности животне средине!

По логици свог планирања и извођења у потпуности налик претходном примеру одговара и бомбардовање немачког града Дрездена, извршено у времену 13.-15. 02. 1945.г., а које су извршиле бомбардерске снаге Велике Британије и САД. Ово дејство практично је уништило преко 80% свих стамбених објеката, као и културних те верских добара, али и она неопходна за иоле нормалан живот људи. На пример: болнице, пекаре, постројења водоснабдевања и друге[672].

О директно али и посрено изазваним еколошким последицама ратних дејстава, а преко њих и последицама по људе, још свеобухватније сведоче бројни текстови који говоре о рату у Вијетнаму. Па је тако о њима још 1976.г. говорио Артур Вестинг у својој књизи **Еколошке консеквенце Другог Индокина рата**[673], указујући, на више места, како је дефолијација изазвала трајне последице по животну средину али и људе Вијетнама. О овоме исто говори и Каин Круз,

[672] Види ближе:
Charles River Editors, **The Firebombing of Dresden: The History and Legacy of the Allies' Most Controversial Attack on Germany** (Charles Rivers Editors, 2014, ISBN 978-1505327762); и
Maier, Charles (2005): Targeting the city: Debates and silences about the aerial bombing of World War II, *International Reviev of the Red Cross*, Volume 87 Number 859 September 2005.

[673] Westing, Arthur H. (1976): **Ecological consequences of the second Indochina war**, књига урађена за Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI), а објављена од стране Almqvist & Wiksell, Stockholm, 1976.

наглашавајући како су америчке трупе, користећи различите хемикалије, изазвале дефолијацију шума као и обрадивих површина, али тиме истовремено и тровања која и деценијама касније доводе до тешких последица по здравље људи[674].

Претходним примерима ваља придружити и податке који говоре о рату у Ираку, 1991.г. Иако су бројна средства извештавања САД, Британије, али и Европе, говорила о такозваном хируршки прецизном гађању искључиво војних циљева у рату са Ираком, Пол Вокер у свом тексту **Америчко бомбардовање, мит о хируршком бомбардовању у Заливском рату**[675] јасно указује да је вршено такозвано тепих бомбардовање коришћењем тешких бомбардера Б 52, чиме је, како то децидирано каже, јасно повређен члан 51. **I Женевског протокола**, који забрањује такво бомбардовање. Па је тако, како наглашава Вокер, поред тога што су уништене бројне радом створене редности, истовремено побијено на хиљаде цивила који су напуштали град Кувајт.

О повређивању норми легислативних аката међународног јавног права од значаја за заштиту еколошких права и вредности, а током такозваног Заливског рата, говори и Кетрин Кели[676], указујући да су обе сукобљене стране, Ирак и коалиција, својим војним деловањима изазивале значајне еколошке модификације (стр. 923.-927.), такве које могу да се посматрају као повреде међународних легислативних аката (стр. 927.-935.), а пре свега **Додатног Протокола I Женевске конвенције из 1949** (формираног 1977.г.), као и **Конвенције о забрани војне или било које друге непријатељске употребе еколошко-модификацијских техника**[677].

Можда најзначајнији текст посвећен рату са Ираком, 1991. године онај који је написао Адам Робертс[678]. Њиме је овај аутор јасно указао да су прво Ирак, нападом на Кувајт, потом снаге коалиције, предвођене од стране САД, повредиле низ легислативних аката међународног ратног (хуманитарног) права, а пре свега: **Хашку конвенцију из 1907.г**., као и њен **Анекс**, али и **Женевски протокол из 1925**., **Женевску конвенцију из 1949.г. усмерену на заштиту жртава рата**, **Хашку конвенцију (из 1954.г.) о заштити културних добара** као и њен пратећи **Протокол**,

---

[674] Kylienne A. Clark, Travis R. Shaul, Brian H. Lower (ed.) (2015.): *Environmental Science Bites*, The Ohio State University, Columbus, Ohio, под: 4.4 - Cain W. Crouse: The Use and Effects of Agent Orange in Vietnam, стр. 134.-144.

[675] Walker, Paul (Director of the Institute for Peace and International Security at the Massachusetts Institute of Technology) (1992): U.S. Bombing: The Myth of Surgical Bombing in the Gulf War. Овај текст је такозвани исказ пред комисијама, и то: Repport at the New York Commission hearing, May 11, 1991 and at the Boston commission hearing on June 8, 1991.
Текст је ауторизован и доступан, од 1992.г., на: The Commission of Inquiry for the International War Crimes Tribunal. Извор: URL: http://deoxy.org/wc-myth.htm.

[676] Kelly, M Katherine (1992): Declaring War on the Environment: The Failure of International Environmental Treaties During the Persian Gulf War. У: *American University International Law Review*, Volume 7 ђ Issue 4, Article 5, стр. 921.- 950.

[677] Convention on the Prohibition of Military or Any Other Hostile Use of Environmental Modification Techniques, G.A. Res. 31/72, 31 U.N. GAOR Supp. (No. 39), 37, U.N. Doc. A/31/39 (1977), hereinafter ENMOD Convention.

[678] Roberts, Adam (1993): The Laws of War in the 1990-91 Gulf Conflict, *International Security*, Volume 18, Number 3, Winter 1993/94, pp. 134-181 (Article), published by the MIT Press, Cambridge.

Конвенцију (из 1977.г.) **о еколошко-модификацијским техникама**, а такође и **Женевски протокол** (из 1977.г.) **о међународним оружаним сукобима**, као и **Конвенцију** (из 1981.г.) **о забранама или ограничењима у коришћењу одређених конвенционалног оружја за које се може учитати да су претежно повредне или да имају неизбежне ефекте**[679]. При том посебно указује и да је међународна организација Црвени крст у свом **Меморандуму**[680] јасно указала да су у сукобу повређени бројни чланови **Женевског Протокола** из 1977.г., и то чл.: 54., 55. те 56., а сам аутор овог текста наводи и да је очигледно повређен члан 48. дотичног **Протокола**, који обавезује Стране у конфликту и на разликовање цивила и борбених маса, уз обавезу да се акције смеју да предузимају само према војним формацијама и средствима. Потом (на страницама 54.-57.) јасно указује да су цивилни подвргнути снажним ваздушним нападима, што је изазвало велике људске и материјалне жртве, али такође и да је то произвело и потоњи проблем неексплодираних бомби и мина на цивилним теренима и објектима, што такође јесу забрањене еколошке, али и хумане последице стално присутних опасности али и честих материјалних последица, то јест: рањавања и убијања људи те оштећивања као и уништавања добара. Посебно истиче (на стр.: 64.-68.) произвођење чисто еколошких последица, најчешће трајних и неотклоњивих или тек делимично а тешко отклоњивих!

[679] Поменути рад, стр. 138.-140.

[680] The International Committee of the Red Cross (ICRC): CONFLICT IN THE MIDDLE-EAST (Memorandum), of December 14, 1990, објављен у: *International Review of the Red Cross* (Geneva), No. 280 (January-February 1991), стр. 24-25.

32.
НАПАД НА САВЕЗНУ РЕПУБЛИКУ ЈУГОСЛАВИЈУ

32.1.
Увод

Напад снага НАТО-а на Савезну Републику Југославију, који се одвијао од 24. марта до 10. јуна 1999. године, произвео је бројне и разноврсне последице. О томе смо већ говорили у својој књизи **Рат, право и животна средина – напад на Југославију** (1999.г.). На овом месту би, усклађено са материјом и текстом књиге коју Вам сада пласирамо, указали на неке већ тада концизно пласиране елементе које сматрамо значајним примерима за наша разматрања о међународном кривичном праву у функцији заштите еколошких права и вредности.

Јасно је да су дотична оружана дејства, посебно бомбардовања, произвела бројне еколошке проблеме, проблеме посматрано и са аспекта међународног права, али чак и законодавстава држава које су учествовале у дотичној агресији. На примјер: Сједињених Америчких Држава и Савезне Републике Немачке. Посебно указујемо на чињенице да су:

1. природне и произведене еколошке вредности дуги низ година заштићене на нивоу међународног права, као и да су многи принципи наведене заштите обавезни за све субјекте, отуда и уграђени у бројна национална законодавства;
2. многи ратни атаци истовремено производили ратне злочине, злочине против чоовечности али и недозвољене последице по еколошке вредности, како се то може да види крозу анализу не само међународног права већ и кривичних законодавства већ поменитих Сједињених Држава Америке и Савезне Републике Немачке.

Обзиром на сложеност материје која осликава атак на СРЈ логично је њену анализу стартовати сагледавањем битних елемената материјално-правне основе, на коју се надограђује читав низ норми међународног права што инкриминише тачно одређене категорије криминалног понашања. Пре свега злочине против

мира, али и ратне злочине као и злочине против човечности. Оне њихове облике који се исказују двостраним својим негативним последицама:

а.) атаком на права човека, али и
б.) добра животне средине, како од природе дата тако и wene радом створене вредности.

У том напору дозволите нам да укажемо на повезаност, шта више: повратну спрегу између елемената низа међународних конвенција, као и круцијално значење **Повеље Уједињених Нација**, докумената чије се бестијално гажење одвијало управо и кроз напад на СР Југославију. Обзиром да идеја и команда атака, али и највећи обим напада, потиче из Вашингтона, мишљења смо да је неопходно да укажемо и на оне елементе важећег права САД које је Клинтонова администрација очигледно повредила, као и на могућности и права не само некадашње СРЈугославије већ и садашње Републике Србије, њеног сукцесора, да реагује на адекватан правни начин, у циљу заштите својих права и добара.

У овом вишеслојном напору логично је:

- да прво анализирамо оне за нас интересантне правне елементе који успостављају правила понашања субјеката права;
- потом правне творевине које забрањују одређене облике понашања;
- тежећи да у финалу анализирамо могућност и реалност казнено-правног приступа исказаном негативном, а на међународно-правном као и нивоу националних законодавстава забрањеном понашању.

Ово управо полазећи од основних метода правних наука: нормативно-аналитичког и нормативно-хијерархијског. Такође имајући у виду да се, када се ради о материји везаној за темат овог дела студије коју Вам презентирамо, а полазећи од већ реченог, сви документи међународног права могу да класификују на оне који:

- прописују,
- забрањују, или
- инкриминишу извесна понашања субјеката:
    - физичких лица, као и
    - правних лица, а по најпре држава.

32.2.
Регуле међународног права од посебног значаја за сагледавање проблематике напада на СР Југославију – логика кретања од општег ка посебном

Увиђајући негативне елементе Друштва народа, пре свега исказану неефикасност његове системске организације, али и поред тога очигледан квалитет идеје постојања међународне организације којој би основни циљ био одржавање међународног мира и безбедности, државе антихитлеровске коалиције су, како смо то у књизи већ нагласили, полазећи од **Декларације о Уједињеним нацијама**[681], 26. јуна 1945. године донеле **Повељу Уједињених нација**[682], јасно истичући да је један од основних циљева **Уједињених нација** „сузбијање аката агресије[683]“. У спровођењу циљева (наведених у члану 1.) Повеља прописује да „Организација (Уједињених нација) почива на начелу суверене једнакости својих чланова[684]“ при чему су сви чланови дужни да се „у својим међународним односима уздржавају од претње силе или употребе силе против територилaног интегритета или политичке независности сваке државе[685]“. Шта више, при том је јасно речено да „ништа у овој Повељи не овлашћује Уједињене нације да се мешају у питања која се по суштини налазе у унутрашњој надлежности сваке државе[686]“. Полазећи од ове премисе, јасно је истакнуто да „ништа у овој Повељи не умањује урођено право на... самоодбрану у случају оружаног напада против члана Уједињених нација, док Савет безбедности не предузме мере потребне за очување међународног мира и безбедности[687]“.

Повеља Уједињених нација „ничим не искључује постојање регионалних споразума или агенција које се баве оним питањима одржања међународног мира и безбедности која су подесна за регионалну акцију[688]“, али јасно истиче да „без одобрења Савета безбедности, неће по регионалним споразумима нити преко регионалних агенција бити предузета ниједна принудна акција[689]“! У складу са овако јасно нормативно-хијерархијски истакнутим местом, улогом и значајем **Повеље Уједињених нација** је и норма члана 103. који децидно прописује да „у

[681] Od 1. januara 1942.g.
[682] **Charter of the United Nations**, San Francisco, June 26th 1945.
[683] **Charter of the United Nations**, Chapter I, Article 1, alinea 2.
[684] Члан 2., тачка 1. **Повеље Уједињених нација**.
[685] Члан 2., став 4. **Повеље Уједињених нација**.
[686] Члан 2, тачка 7. **Повеље Уједињених нација**.
[687] **Charter of the United Nations**, Chapter VII, Article 51.
[688] То исто, члан 52.
[689] То исто, члан 53, став 1.

случају сукоба обавеза чланова Уједињених нација по овој Повељи и њихових обавеза по неком другом међународном споразуму, превагу ће имати њихове обавезе по овој Повељи“. Чланице НАТО алијансе управо су прекршиле ову одредбу, као и члан 51. **Повеље ОУН**, која дозвољава искључиво одбрамбени рат, иако се и у самом **Статуту НАТО**-а, његовој преамбули, јасно истицало да је Алијанса одбрамбена, те да је формирана ради очувања мира и стабилности, у складу са **Повељом ОУН**[690]. Овај став је потом детаљно разрађен, посебно тада важећим текстом члана 5. **Статута НАТО**-а, којим је прописано да ће државе чланице реаговати војним средствима искључиво у рату којим се одбија агресија на неку од чланица Алијансе[691], а у складу са чланом 51. **Повеље ОУН**, при чему ће одмах о томе обавестити Савет безбедности ОУН. А како знамо, Алијанса је погазила све ове одредбе!

По себи се разуме да доношење **Повеље Уједињених нација**, обзиром на класично правило да се норме права могу примењивати тек од момента свог ступања на снагу и то само на материју коју покривају, овим чином није смањен значај раније донете **Хашке конвенције** (из 1907.г.)[692], као и још једног броја докумената, међу којима посебно место заузимају **Принципи Нирнбершког суда**[693]. Сва остала за нас интересантна документација донета је у времену после 1945. године и то у складу са чланом 103. **Повеље Уједињених нација**. Из тог разлога покушаћемо да анализу, са постепеним формирањем извесног броја закључака, остваримо посматрајући за нас битне документе, идући од општег ка посебном, а крећући се временским редоследом њиховог формирања и ступања на снагу.

---

[690] Дословце: “The Parties to this Treaty reaffirm their faith in the purposes and principles of the Charter of the United Nations and their desire to live in peace with all peoples and all governments. They are determined to safeguard the freedom, common heritage and civilisation of their peoples, founded on the principles of democracy, individual liberty and the rule of law. They seek to promote stability and well-being in the North Atlantic area. They are resolved to unite their efforts for collective defence and for the preservation of peace and security. They therefore agree to this North Atlantic Treaty.” **The North Atlantic Treaty**, Washington D.C. - 4 April 1949

[691] Због важности чињенице гажења легислативне норме члана 5. **The North Atlantic Treaty**, управо од 19 чланица Алијансе, исти цитирамо у целости: “The Parties agree that an armed attack against one or more of them in Europe or North America shall be considered an attack against them all and consequently they agree that, if such an armed attack occurs, each of them, in exercise of the right of individual or collective self-defence recognised by Article 51 of the **Charter of the United Nations**, will assist the Party or Parties so attacked by taking forthwith, individually and in concert with the other Parties, such action as it deems necessary, including the use of armed force, to restore and maintain the security of the North Atlantic area. Any such armed attack and all measures taken as a result thereof shall immediately be reported to the Security Council. Such measures shall be terminated when the Security Council has taken the measures necessary to restore and maintain international peace and security.”

[692] **Convention (IV) Respecting the Laws and Customs of War on Land**, signed at the Hague, 18 october 1907 entry into force: 26 january 1910.

[693] **Nuremberg Principles**, 1945; види ближе документацију UN.

32.2.1.
Хашка конвенција - Анекс

Улазећи у анализу међуодноса рата, права и животне средине, идући правно-аналитичким следом од општег ка посебном у сагледавању формирања и примењивости права, а посебно на случај бестијалног атака на Савезну Републику Југославију, крећући се незаобилазним временским редоследом, по најпре је неопходно сагледати значај једног броја елемената **Хашке конвенције**, тачније: њеног **Анекса**[694]. Ово из једноставног разлога што је нормама овога документа још пре више деценија јасно ограничено ратно дејство по обиму, врсти средстава и повредама које се могу нанети противнику. И то на такав начин да се лаком логичком анализом његових елемената, као и елемената њихових међувеза са касније формираним и усвојеним документима међународног права, јасно открива недозвољивост, обимност и тежина последица атака чланица НАТО-а на Југославију, њену сувереност, становништво и животну средину СРЈ, атака који својим последицама знатно прелазе границе нападнуте државе.

Још је 22. чланом **Анекса Хашке конвенције** јасно истакнуто да право непријатеља да наноси повреде није неограничено[695]. Шта више, посебно је прописано да је „специјално забрањено:

б.) коришћење отрова или отровног оружија;
е.) коришћење оружија, пројектила или материјала конструисаних да створе непотрена пађења; (као и)
г.) разорити или умањити непријатељску имовину, осим уколико је то императивно неопходно за потребе рата[696]“.

Анексом је изричито прописано да је „напад или бомбардовање, у сваком смислу, градова, села, пребивалишта, или зграда које нису брањене, забрањено[697]“. При том је јасно речено да у „нападима и бомбардовању сви неопходни кораци морају да се предузму за заштиту, колико је год то могуће, зграда намењених религији, уметности, науци, или добротворним наменама, историјских споменика, болница, и места где се болесни и рањени скупљају, под условом да се исти не користе за војне намене[698]“.

---

[694] **Annex to the Convention (IV) Respecting the Laws and Customs of War on Land**, signed at the Hague, 18 October 1907.
[695] Дословце: “The right of belligerents to adopt means of injuring the enemy is not unlimited.” Article 22, Section II, Chapter I of the **Annex to the Convention (IV) Respecting the Laws and Customs of War on Land**, signed at the Hague, 18 october 1907
[696] Види ближе: **Annex to the Convention (IV) Respecting the Laws and Customs of War on Land**, чl. 23.
[697] То исто, члан25.
[698] То исто, члан27.

А како су то Мајк Хед и Мишел Коначи у свом чланку нагласили, управо је Џим Карлтон, Генерални секретар Црвеног крста Аустралије, јасно истакао да су ваздугопловне снаге НАТО-а разориле базичну индустрију и економију Југославије, али и мостове, школе и болнице. При том је нагласио да нема сумње да су сва ова бомбардовања била плански прецизно изведена[699].

32.2.2.
Принципи Нирнбершког суда за ратне злочине

Како је стварност II светског рата на тлу Европе исказала бестијалност која је далеко превазилазила деликте предвиђене **Хашком конвенцијом** и њеним **Анексом**, посебно кроз облике зликовачког понашања до тада незабележене у историји, то је, како смо то већ истакли у књизи, формиран такозвани Нирнбершки суд, уз истовремено прецизно дефинисање принципа, заснованих на општим етичким и правним премисама, по којима је ваљало да се суди ратним злочинцима. Обзиром да је атак на Југославију, по свим карактеристикама, злочиначки акт, то сматрамо да је и када говоримо о овом бомбардовању потребно лаичку и стручну јавност подсетити на неке, за нашу тему изузетно значајних, *основних принципа Нирнбершког суда*:

„Свака особа која почини неки акт који садржи злочин по међународном праву по том основу је одговорна и подлеже кажњавању[700]“.

„Чињеница да је нека особа деловала сагласно наређењима своје Владе или наредбодавца не ослобађа је од међународно-правне одговорности, уколико јој је био могућ морални избор (у поступању , прим. В.Ј.)[701]“.

„Злочини против мира, ратни злочини и злочини против човечности кажњиви су као злочини по основу међународног права[702].”

„Саучесништво у извршењу дотичних злочина по себи је злочин по (основу) међународног права. Већ и ради заштите основних права човека (дефинисаних) међународним или светским правом рат између држава се спречава, како то Преамбула **Повеље о људским правима**[703] истиче[704]”.

Ова три принципа су јасно примењива и на домаћем терену садашње Републике Србије а спрам починилаца деликата који се испољавају као повреде

[699] Head, Mike and Conachy, Michael (22 July 1999): Red Cross reports economic devastation Humanitarian disaster in Yugoslavia. Објавио International Committee of the Fourth International (ICFI). Види: https://www.wsws.org/en/articles/1999/07/yugo-j22.html.
[700] **Nuremberg Principles**, Principle I, UN Documentation
[701] То исто, Principle IV
[702] То исто, Principle VI
[703] **Preamble to the Universal Declaration of Human Rights**
[704] **Nuremberg Principles**, Principle VII

међународног ратног права. Па и када је реч о опасностима и последицама произведеним по природне и радом створене вредности животне средине!

32.2.3.
Конвенција о спречавању и кажњавању злочина геноцида

Стравични производ II светског рата је фашистички геноцид над бројним народима – делање какво све до 1948. године није чак ни добило своју правну дефиницију, обзиром да су се правници заносили мишљу како је такав злочин покопан у прошлости неразвијених цивилизација. Обзиром на сурово отрежњење стварношћу Уједињене нације су 1948. године донеле **Конвенцију о спречавању и кажњавању злочина геноцида**[705]. Анализирајмо је.

„Уговорне стране сложиле су се да је геноцид, почињен у време рата или мира[706], злочин по основу међународног права, који оне спроводе да би га спречиле и казниле[707].“

Државе уговорнице јасно су прописале да „У постојећој Конвенцији геноцид значи било који од следећих аката почињених са намером да се разори, у целини или делом, национална, етничка, расна или религијска група, попут:

(а) убијања чланова групе;

(б) изазивање озбиљних телесних или менталних штета члановима групе;

(ц) намерно утицање на услове живота групе срачунате да изазову њену физичку деструкцију у целини или делом;

(д) наметања мера намењених спречавању рађања унутар групе[708]“.

Такође су прецизно одредиле који ће акти бити кажњиви:

„(а) геноцид;

(б) завера да се почини геноцид;

(ц) директно и јавно позивање на извршење геноцида;

(д) покушај да се учини геноцид;

(е) саучесништво у извршењу геноцида[709]“.

---

[705] **Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide**, Adopted by Resolution 260 (III) A of the United Nations General Assembly on 9 December 1948.

[706] Регула која је за нас од прворазредног значаја, обзиром да је администрација УСА, на челу са Клинтоном, намерно “превиђа,” те тврди да није у рату са СР Југославијом, јер јој чак ни рат није објавила.

[707] **Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide**, Article 1.

[708] Какав је акт и гађање породилишта, као и њихово лишавање електричне енергије, дела која су већ више пута почињена на територији Југославије од стране НАТО-а, а јасно је забрањена анализираним чланом 2 **Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide**.

[709] **Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide**, Article 3.

Недвосмислено је установљено да ће „особе које почине геноцид или који други од аката наведених чланом 3. Конвенције бити кажњене, без обзира да ли су по уставу одговорне вође, јавни службеници или приватне особе[710]“.

Полазећи од логике и садржаја напред формираних норми, управо у циљу њиховог заживљавања „уговорне стране преузеле су обавезу да пропишу, у складу са њиховим уставима, потребно законодавство да би остварилe ефект регула Конвенције и, у складу са тим, да обезбеде ефективне казне за особе криве за геноцид или било који други акт наведен чланом 3[711]“

Конвенцијом је такође прописано да ће „особе оптужене за геноцид или које од других дела из члана 3. (Конвенције) бити суђене пред компетентним судом државе на чијој је територији акт почињен, или од стране међународног кривичног суда[712]” који за то поседује компетенцију у сагласију уговорних страна. При том је, управо да би се спречило избегавање казнено-правне одговорности, јасно прописано да „геноцид и други акти наведени чланом 3. Конвенције не могу бити сматрани политичким деликтима зарад сврхе екстрадиције[713]“. То једноставно значи: Држава чији је субјект оптужен за геноцид или које од других дела из члана 3. анализиране Конвенције, нема право да спречи или одбије захтевану екстрадицију особе која је за дотично дело оптужена. У овом конкретном случају то значи да ни САД нема правни основ да одбије захтев за екстрадицијом чак ни Вилијама Клинтона, макар се позивала и на непостојање потребних елемената билатералног уговора о екстрадицији са тада нападнутом СР Југославијом те њеним сукцесором Републиком Србијом. Ово из једноставног разлога што правила о екстрадицији која се везују за постојање таквих елемената важе за такозвани класични криминал, али не важе када је у питању било које дело из члана 3. **Конвенције о спречавању и кажњавању злочина геноцида**, већ су превасходно од значаја одреднице чланова 6. и 7. Конвенције. Упозоравамо да се, према у свету важећим принципима казненог поступка, суђење оптуженог или оптужених лица може да спроведе и у њиховој отсутности, посебно уколико је у моменту подизања оптужнице и отварања поступка оптужено лице из неког неоправданог разлога недоступно суду. Истичемо да је, уз услов поштовања општих принципа казненог поступка, свака тако донета осуда мериторна, као и да за деликте о којима говоримо никада не застарева. Отуда да оног тренукта када на било који начин осуђени постане доступан правосуђу које је донело осуду, исто према њему има пуно право да изврши санкцију. Подсећам да су, поштујући управо ова правила казненог права, државе Европе према низу нациста управо тако и поступале у деценијама иза II светског рата. Отуда, имајући ово у виду, државе чији су држављани починили неко од дела из члана 3. **Конвенције о спречавању и**

[710] То исто, Article 4.
[711] То исто, Article 5.
[712] То исто, Article 6.
[713] То исто, Article 7.

кажњавању злочина геноцида, да би избегле овакав правни ток, по важећим елементима међународног кривичног права једино могу да захтевају да се дотичној особи не суди од стране суда повређене државе, већ пред међународним судом правде, позивајући се на члан 9. Конвенције[714].

Уговорне стране, формулишући и доносећи **Конвенцију о спречавању и кажњавању злочина геноцида**, да би оснажиле борбу против овога зла, договориле су се да не само страна према којој се припрема, покушава или врши геноцид може да затражи од Уједињених нација заштиту од таквог акта: а.) превенцију или б.) сузбијање, већ то може да учини било која суверена држава[715].

32.2.4.
Женевске конвенције и протоколи и њихов значај за агледавање агресије на Савезну Републику Југославију те Републику Србију 1999. године

Државе које су се трудиле да раздробе Савезну Републику Југославију на очигледан начин су нападале: становништво, цивилне објекте[716], међу којима школе, болнице, универзитете, историјске споменике – светиње не само овога народа већ и драгуље светске културне баштине. При том заборављају да су управо оне биле чланови међународних тимова који су формирали нацрте сада важећих **Женевских конвенција** (**I** и **II**, из 1949.г.) и протокола међународног права, а којима се такви гнусни атаци забрањују. Шта више, истима се јасно успоставља обавеза казненог прогона сваког оног ко такво дело нареди или изврши, без икакве могућности опроста почињених зала[717]. Дословце: „Свака Страна уговорница биће дужна да проналази лица осумњичена да су извршила, или да су наредила да се

[714] Дословце*: "*Disputes between the Contracting Parties relating to the interpretation, application or fulfilment of the present Convention, including those relating to the responsibility of a State for genocide or any of the other acts enumerated in Article 3, shall be submitted to the International Court of Justice at the request of any of the parties to the dispute. **Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide**, Article 9.

[715] **Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide**, Article 8.

[716] А бомбардовање оваквих објеката управо је недозвољиво по основу више конвенција, те је морало бити инкриминисано, самим тим и спречавано и од стране држава чланица НАТО-а. Наше право га у време атака на СРЈ инкриминише „Чланом 142. **КЗ**-а СРЈ: Ратни злочин против цивилног становништва“, што је сада Члан372. **Кривичног законика Републике Србије**. Управо да би заштитила становништво, као и испунила своју обавезу преузету ратификовањем **Конвенције за кажњавање и спречавање кривичног дела геноцида** као и **Женевске конвенције о заштити грађанских лица за време рата.**

[717] Југославија је приступила извршењу такве своје обавезе формиравши „Члан 151. Главе XVI **КЗ**-а СРЈ: Уништавање културних и историјских споменика“, што је сада „Члан 383. - Уништавање културних добара“ **Кривичног законика Републике Србије**, а која је норма формирана у складу са чланом 53. **Допунског Протокола и уз Женевску Конвенцију о заштити жртава међународних <u>оружаних</u> сукоба.**

изврши, која од тешких повреда, и она ће бити обавезна да их изведе пред своје сопствене судове, без обзира на њихово држављанство[718]“. При том, подсећамо, „ни једна Страна уговорница не може ослободити саму себе, нити другу Страну уговорницу, одговорности коју је она сама или та друга Страна уговорница на себе навукла услед повреда предвиђених у претходном члану[719]“. А повреде су бројне.

Примера ради: бомбардовање објеката у близини санитетских установа, као и самих санитетских установа. Поменимо погађање бомбама Нишког болничког центра као и, у Београду извршено, погађање објеката Болнице Мишовић те зграда на само тридесетак метара од највећег породилишта на Балкану. А **Женевска конвенција о заштити грађанских лица за време рата**, од 12. августа 1949.г[720], својим чланом 18 (Поштовање и заштита грађанских болница) јасно каже да „Грађанске болнице организоване ради указивања неге рањеницима, болесницима, немоћнима и породиљама не могу, ни у ком случају, бити предмет напада; њих Стране у сукобу у свако доба морају поштовати и заштићивати“. Ово исто, својим чланом 12., прописује и **Допунски Протокол I уз Женевску Конвенцију од 12. августа 1949. године о заштити жртава међународних оружаних сукоба**[721], када каже да ће „санитетске јединице бити поштоване и заштићене у свако доба и неће бити предмет напада[722]“. А наведени примери јасно показују да да ови санитетски објекти и јединице уопште нису поштовани већ често гађани!.

Допунски Протокол I уз Женевску Конвенцију од 12. августа 1949. године о заштити жртава међународних оружаних сукоба, својим чланом 51. (Заштита цивилног становништва) децидно каже да су „забрањени напади вршени без избора циљева (став 4.), као и да се сматра да су следеће врсте напада извршене без избора циљева (ст. 5.): напад бомбардовањем било којом методом или средствима којима се низ јасно одређених и различитих војних објеката у неком граду, селу или другој зони која садржи сличну концентрацију цивила и цивлиних објеката третира као један војни објект; и напад од којег се може очекивати да ће

---

[718] Женевска конвенција за побољшање положаја рањеника и болесника у оружаним снагама**, од 12 августа 1949., члан 49.:** Кажњавање за повреду Конвенције. Види ближе: ***Службени лист ФНРЈ*** бр. 24/1950.

[719] **Женевска конвенција за побољшање положаја рањеника и болесника у оружаним снагама**, од 12 августа 1949. (***Службени лист ФНРЈ*** бр. 24/1950), члан 51.: **Одговорност страна уговорница**. Ово исто прописује и **Женевска конвенција о заштити грађанских лица за време рата**, од 12. августа 1949.г. (***Службени лист ФНРЈ*** бр. 24/1950), својим чланом 148. (Одговорност страна уговорница) казујући да: “Ни једна Страна уговорница не може ослободити саму себе, нити другу Страну уговорницу, одговорности коју је она сама или та друга Страна уговорница на себе навукла услед повреда предвиђених у претходном члану.”

[720] Види ближе: ***Службени лист ФНРЈ*** бр 24/1950.

[721] **Протокол I** - усвојен у Женеви 10. 05. 1977.г.

[722] Полазећи управо од овог документа међународног права, посебно његовог члана 85. (Сузбијање повреда конвенција и овог протокола), који јасно дефинише тешке повреде Конвенција из 1949., као и њихових анекса I и II, а такође и обавезе држава да их сузбијају и кажњавају, право Југославије је исте јасно инкриминисало чланом 143., главе XVI **КЗ**-а СРЈ: Ратни злочини против рањеника и ратних заробљеника, обзиром даисти третира и “противзаконито... уништавање... материјала и залиха санитетских установа или јединица”.

изазвати успутне губитке цивилних живота, повреде цивила, штете на цивилним објектима или комбинацију ових дејстава, која би била несразмерно велика у односу на конкретну и непосредну војну предност која се предвиђа. То једноставно значи: тамо где су цивилни и војни објекти измешани, не сме да се врши бомбардовање! Отуда је члан 52. овога Протокола (Општа заштита цивилних објеката) још јаснији када каже да „цивилни објекти не смеју бити предмет напада или репресалија“. Шта више, огађања мостова, школа и болница у Србији 1999.г. јасно нам указује да су у суштини ови објекти погађани не случајно и без избора циљева већ управо самим избором. А то представља директно противзаконито и кажњиво деловање.

Посебно ваља имати у виду да **Допунски Протокол I уз Женевску Конвенцију о заштити жртава међународних оружаних сукоба** (од 12. августа 1949. године), својим чланом 54. (Заштита објеката неопходних да би цивилно становништво опстало), јасно прописује да је „забрањено напасти, уништити, уклонити или учинити некорисним објекте неопходне да цивилно становништво преживи, као што су намирнице... инсталација за воду за пиће и залихе и постројења за наводњавање.” А све то је погађано директно али и посредно. То је лако видети на примеру Новог Сада. Погађањем мостова срушене су и цевне мреже за снабдевање становништва пијаћом водом а само разарање рафинерије довело је до загађења текућих и подземних вода, њиховог избацивања из дораде за снабдевање становништва, што је својеврсно посредно али исто тако тешко недозвољено деловање по основу дотичног Протокола!

Све напред речено, управо због своје важности и тежине последица чијем се спречавању тежи, поновљено је и у **Допунском Протоколу II** (из 1977.г.) **уз Женевску Конвенцију од 12. августа 1949. године о заштити жртава међународних оружаних сукоба**, његовом члану 14. (Заштита објеката неопходних да би цивилно становништво преживело) Али и поред тога снаге НАТО агресора – држава које себе хвалоспевно називају правним и демократским, су готово свакодневно такве инсталације погађале у Земуну, Новом Саду, Приштини и другим местима.

Међународна заједница је чланом 53. **Допунског Протокола I уз Женевску Конвенцију о заштити жртава међународних оружаних сукоба** успоставила изричиту заштиту културних објеката и храмова. Дословце: „Не дирајући у одредбе **Хашке конвенције за заштиту културних добара у случају оружаног сукоба**, од 14. маја 1954. године, и других одговарајућих међународних инструмената, забрањено је: вршити било какав непријатељски акт уперен против историјских споменика, уметничких дела или храмова који сачињавају културно или духовно наслеђе народа; (као и) да такви објекти буду предмет репресалија“.

Према подацима које је формирао тим а у књизи 2009.г. објавио аутор Смиљанић Спасоје[723], на овом месту Вам пласирамо табелу коју је сачинио те указао нам, по вертикалним колонама, на: 1. број дејстава, 2. број оштећених објеката, 3. број уништених објеката, и 4. укупан број погођених цивилних објеката.

Уништени и оштећени цивилни објекти [8]				
Предмет	**Број дејстава**	**Оштећени**	**Уништени**	**Укупно**
Индустрија				
Хемијска	21	9	2	11
Машинска	27	9	–	9
Електронска	36	9	1	10
Саобраћајних средстава	8	3	1	4
Малопрерађивачкаа производња	5	4	–	4
Црна металургија	7	4	–	4
Производња гаса	1	1	–	1
Дуванска	7	2	–	2
Гумарска	7	3	–	3
Грађевинскоог материјала	7	3	–	3
Текстилна и кожна	8	6	–	6
Графичка	4	4	–	4
Прехрамбена	34	23	3	26
Производња обуће	1	1	–	1
Дрвна	1	1	–	1
Укупно	174	82	7	89
Привредни објекти				
Рудници угља	9	5	–	5
Грађевинарство	20	12	–	12
Аграр	33	27	2	29
Саобраћајна предузећа	13	4	1	5
Трговина	16	6	–	6
Угоститељство и туризам	46	35	2	37
Укупно	182	23	5	128
Енергетска постројења				
Рафинерије	21	3	–	3
Гасна постројења	9	6	1	7
Складишта горива	96	27	7	34
Топлане	3	3	–	3
Термо електране	15	6	–	6
Трафостанице	63	44	1	45
Далеководи	24	20	2	22
Укупно	231	109	11	120

[723] Смиљанић, Спасоје (2009). **Агресија НАТО на СРЈ". Војска Југославије у одбрани од агресије 1999. године, књига прва**, Београд. стр. 72 и 73.

Инфаструктура				
Водовод	19	17	1	18
Црпне станице	8	41	5	
Мостови	176	44	38	82
Путна мрежа	76	56	5	61
Железничка мрежа	31	19	3	22
Аеродроми	172	14	–	14
Поштанска мрежа	29	21	4	25
ТВ центри и сателитске станице	21	5	7	12
Радио и ТВ репетитори	262	90	28	118
Укупно	794	270	87	357
Здравствене установе				
Зграде хитне помоћи	2	2	–	2
Домови здравља	21	20	1	21
Болнице	22	19	–	19
Апотеке и ветерн. станице	6	–	6	6
Укупно	51	47	1	48
Образовне установе				
Дечји вртићи	22	18	–	18
Основне и средње школе	79	69	1	70
Факултети	17	9	–	9
Интернати и студенски домови	4	4	–	4
Укупно	122	100	1	101
Верски, културни и спортски објекти				
Манастири (посредно)	68	29	–	29
Цркве (посредно)	45	35	–	35
Вредне зграде са историјским и архитектонским значајем (директно и посредно)	267	77	5	82
Споменици	29	15	2	17
Археологија (посредно)	13	6	–	6
Домови културе	6	5	–	5
Спортски објекти	9	9	–	9
Укупно	437	176	7	183
	1.991	**907**	**119**	**1.026**

Како видимо ако посматрамо ове, табелом наведене податке, број и врсте погађаних цивилних објеката, управо имајући у виду њихову бројност, јасно је да су исти свесно и намерно погађани .

Допунски Протокол I уз Женевску Конвенцију од 12. августа 1949. године о заштити жртава међународних оружаних сукоба у свом III делу: **Методи и средства ратовања**, чланом 35. (Основна правила) јасно каже да је „Забрањено... примењивати методе или средства ратовања која су намењена или од којих се

може очекивати да ће проузроковати опсежна, дуготрајна и озбиљна оштећења природне околине“. Шта више, чланом 55. који и носи назив „Заштита природне околине“, ову забрану детаљније разрађује, када каже да се „у ратовању... мора обратити пажња да се природна околина заштити од обимног, дуготрајног и озбиљног оштећења. (Такође и да) Ова заштита обухвата и забрану коришћења метода или средстава ратовања чији је циљ или од којих се може очекивати да проузрокују такво оштећење природне околине и да тиме штете здрављу или опстанку становништва. (Као и да су) Напади на природну околину репресалијама забрањени“. А агресорске снаге НАТО-а примера ради, 15. априла, у 22 часа и 45 минута, напавши „Петрохемију Панчево“ разориле су погоне за производњу винилхлорид бономера, етилена и хлора, ослободивши њихове велике количине у околину, тренутно тешко угрозивши животе десетина хиљада становника, док ће о правим димензијама здравствених последица било могуће да се говори тек потом, што укључује и времене које тек наступа. Све ово јасно показује да је НАТО намерно починио забрањени атак на становништво и животну средину. Дакле, ратни злочин! То је исто и истовремени напад на „Азотару Панчево“ – фабрику вештачког ђубрива, којој су тешко оштећени погони за производњу амонијака, а овај ослобођен у околину. Морамо да нагласимо да је, шта више, према члану 15. **Допунског протокола II Женевских конвенција** из 1949: „Заштита грађана и инсталација које садрже опасне силе“, јасно прописано да инсталације не смеју бити нападане, чак и ако су војни објекти, уколико такав напад може проузроковати велике губитке међу цивилним становништвом. А овде је била реч о цивилним објектима. Да, на срећу, нису дунули јаки ветрови, дошло би до геноцидних последица стравичних размера. Мислим да овоме даљи коментар није потребан!

Током дотичних ратних дејстава били смо сведоци ио гађања појединих брана[724] као и других сличних невојних објеката. Због тога подсећам да члан 15. **Допунског Протокола II** „Заштита грађана и инсталација које садрже опасне силе“ јасно прописује да „грађевине или инсталације које садрже опасне силе, тј.бране, насипи и нуклеарне електричне централе не смеју бити предмет напада, чак ни ако су то војни објекти, уколико такав напад може проузроковати ослобађање опасних сила, па, према томе, и велике губитке међу цивилним становништвом[725]“. А опасне силе су дотичним нападима увелико ослобађане.

Члан 16. **Допунског Протокола II** „Заштита културних објеката и храмова“ јасно прописује да, „не дирајући у одредбе Хашке конвенције за заштиту културних добара у случају оружаног сукоба од 14. маја 1954. године, забрањено је вршити било какве непријатељске акте уперене против историјских споменика, уметничких дела или храмова који сачињавају културно или духовно наслеђе народа, као и користити их за подршку војних акција.” Какао нам напред представљена табела

[724] Примера ради: хидроелектране “Бистрица” дана 14. априла 1999.г.
[725] Ово исто много детаљније разрађује **Допунски Протокол I** својим чланом 56.

јасно показује ни ова забрана од такозваних „цивилизованих држава западне демократије” није испоштована!

Допунски Протокол I уз Женевску Конвенцију од 12. августа 1949. године о заштити жртава међународних оружаних сукоба чак, својом „Главом IV - Мере предострожности“, ставом 1. члана 55., јасно прописује да се „у спровођењу војних операција мора... стално водити рачуна о томе да се поштеде цивилно становништво, цивили и цивилни објекти“, као и да се, како то децидирано прописује став 2. истог члана, “у вези са нападима морају... предузети следеће мере:

они који планирају или одлучују о нападу дужни су:

- да предузму све што је могуће да провере да објекти које ће напасти нису ни цивили ни цивлини објекти... већ да су војни објекти...;
- да предузму све могуће мере предострожности при избору средстава и метода напада да би се избегли, и у сваком случају свели на минимум, случајни губици живота цивила, повреда цивила и оштећење цивилних објеката;
- уздржати се од одлуке да се крене у било који напад од кога се може очекивати да ће проузроковати случајне губитке живота цивила, повреде цивила, оштећење цивилних објеката или комбинацију тога, који би били несразмерно велики у односу на предвиђену конкретну и директну војну предност;
- напад треба да буде анулиран или прекинут ако постане јасно да циљ није војни или да је обухваћен посебном заштитом.”

Шта више, став 5. истога члана јасно каже да „Ни једна одредба овог члана не може се протумачити тако да одобрава било какав напад на цивилно становништво, цивиле или цивилне објекте[726]“. А сведоци смо управо зверског напада на цивиле у Алексинцу, Београду, Ћуприји, Новом саду, Приштини, на путевима повратка кућама на Косову[727].

Правници међународне заједнице су, имајући у виду могућност оваквог зверског понашања, већ исказаног над Вијетнамом, Камбоџом и другим државама и народима, унутар **Допунског Протокола I уз Женевску Конвенцију од 12. августа 1949. године о заштити жртава међународних оружаних сукоба**, формирали „Одељак II - Сузбијање повреда конвенција и овог Протокола“. Његовим чланом 85. (сузбијање повреда овог протокола) јасно су истакли да ће се, поред оних деликата дефинисаних чланом 11. Протокола, и „следећа дела... сматрати као тешке повреде овог Протокола када су извршена намерно, кршењем одговарајућих одредаба овог

[726] **Допунски Протокол И уз Женевску Конвенцију од 12. августа 1949. године о заштити жртава међародних оружаних сукоба** – „Члан 57.: Предострожност при нападу“.
[727] Авио напад на колону избеглица извршен 14. априла 1999.г.

Протокола, и када су проузроковала смрт или озбиљне телесне повреде или здравствене повреде:

- напад на цивилно становништво или појединa цивилна лица;
- предузимање напада без избора циљева, који погађа цивилно становништво или цивилне објекте,

са знањем да ће такав напад проузроковати прекомерне губитке живота, повреде цивила или оштећење цивилних објеката“.

3.2.5. Конвенција за заштиту културних добара у случају оружаног сукоба и Конвенција о заштити светске културне и природне баштине и њен значај за агледавање агресије на Савезну Републику Југославију те Републику Србију 1999. године

Како рат често тешко погађа културна добра - саставни део животне средине која су продукт људског рада, из тог разлога, од стране међународног права она су већ низ деценија заштићена **Конвенцијом за заштиту културних добара у случају оружаног сукоба**[728]. Само правно одређење споменика од културно-историјског значаја управо је формирано дотичном Конвенцијом. За нас је овај документ од значаја зато што у свом члану 1. дефинише да се „културним добрима сматрају, ма какво било њихово порекло или њихов сопственик:

а) покретна или непокретна добра, која су од великог значаја за културну баштину сваког народа, као: споменици архитектуре, уметности или историје, ...уметничка дела, рукописи, књиге и други предмети уметничког, историјског или археолошког интереса, као и научне колекције и важне колекције књига, архива или репродукција напред наведених добара“.

Други документ од значаја за разматрање нашег предмета јесте **Конвенција о заштити светске културне и природне баштине**[729]. Њена важност огледа се у чињеници да својим члановима 1. и 2. допуњује дефиниције покретних и непокретних добара које је пружила **Конвенција за заштиту културних добара у случају оружаног сукоба** у свом члану 1., те поред културне баштине пружа дефиницију и природне, подразумевајући под њом:

- „споменике природе...

[728]Иста је потписана од стране Југославије 14. маја 1954. године а ратификована 29. 12. 1955. Види ближе: *Додатак* бр. 4., од 2. априла 1956.
[729]На пример, од стране Југославије (СФРЈ) потписана је у Паризу 23. XИ 1972. године, а ратификована 31.X 1974.г. Види ближе: *Службени лист СФРЈ*,бр. 8/1974.

- геолошке или физиографске формације и тачно одређене зоне које претстављају хабитат угрожених врста...
- знаменита места природе или тачно одређене природне зоне које имају изузетну универзалну вредност са тачке гледишта науке, конзервирања или природних лепота“.

У 5. члану ове Конвенције, под (д), наглашено је да ће државе потписнице предузимати законске мере потребне за проналажење, заштиту и обнављање те баштине.

Југославија је ратификацијом усвојила оба поменута текста као нормативне творевине од важности на својој територији, те тиме и преузела обавезу правне, значи и казнено-правне, заштите природних и радом створених вредности човекове околине. Исту је обавезу испунила нормама закона, међу којима и кривичним законима република. Од значаја је да се нагласи како су и практично све чланице НАТО пакта такође ратификовале поменуте конвенције, тим актом преузимајући на себе њима дефинисана правила понашања и обавезе које из тога следе. Отуда је њихово вандалско поступање[730] у супротности не само са елементима међународнога права формираним дотичном **Конвенцијом о заштити светске културне и природне баштине** и **Конвенцијом за заштиту културних добара у случају оружаног сукоба**, већ и њиховим позитивним законодавствима, обзиром да је свака од дотичних држава, самим актом ратификације, поменуте конвенције учинила делом свога позитивног законодавства. Али, имајући у виду да поједине од њих актом агресије на СРЈ газе чак и одредбе својих устава, примера ради САД[731] и Савезна Република Немачка[732], овакво њихово противправно понашање, иако далеко од идеје права и правде, уопште нас не може да чуди. Једноставно нам показује сву морално-правну хипокризију дотичних „земаља демократије“ и њихових лидера.

Све државе које су ратификовале напред поменуте документе биле су у обавези да забрањена угрожавања или повреде заштитних објекта инкриминишу и оштро санкционишу. Тако је поступила и Југославија, примера ради „Чланом 148. **Кривичног закона Југославије** - Употреба недозвољених средстава за време борбе“, што је сада практично идентично регулисно нормом „Члана 376. - Употреба недозвољених средстава борбе“ **Кривичног законика Републике Србије**.

Мислим да не морамо да наглашавамо како су и државе, чије су се војне снаге ангажовале у агресији на нашу домовину (САД, Британија, Француска...), такође у обавези формирања инкриминације адекватне овој из поменутог члана 148 КЗ-а Југославије, односно чл. 376. КЗ-а Републике Србије. Такође и да се

[730] Примери манастира Грачаница и Раковица

[731] На пример **Устава УСА**, који изричито сматра противзаконитим вођење рата са земљом која није повела рат са УСА, а да покретање рата, уз формалну објаву, није одобрио Конгрес (Види ближе: **Constitution of the United States of America**, Article 1, paragraph 8(11).

[732] Види ближе: **Osnovni zakon Savezne Republike Nemačke** (**Grundgesetz**, Mai 23, 1949, Fassung vom 31. III 1990.g.), пре свега члан 26. **Стављање ван закона припреме агресивног рата**.

забране из чланова 55. и 56. **Допунског протокола I уз Женевске конвенције од 12. августа 1949. године о заштити жртава међународних оружаних сукоба** односе на понашање свих субјеката права, што јасно значи и агресоре.

3.2.6.
Конвенције које својим нормама пружају заштиту елементима животне средине и истовремено допуњавају материјално-правну основу за казнено-правни прогон починилаца деликата међународног права, па тако и у случају агресије на СР Југославију (Србију)

Говорећи о рату и животној средини, па тако и о агресију на СР Југославију (Србију) морамо да имамо у виду како овај проблем не третирају само документа међународног права која о овоме директно говоре, већ и низ других, који су формирали масу данас опште прихваћених принципа међународног права - принципа који се логички исказују и као принципи регулације понашања субјеката права спрам природних и радом створених вредности животне средине не само у миру већ и у рату. Отуда се читав низ конвенција и препорука појављује у двојакој улози: допуњавања заштите еколошких добара у рату као и миру, те као јасне смернице за развој еколошког законодавства унутар држава, што је јасно исказана потреба. У овом сложеном процесу, поред напред поменутих докумената међународног права, од посебног значаја су:

1. **Препорука за заштиту лепоте пејзажа и предела** - донета 1962.г у Паризу, на XII заседању Генералне асамблеје ОУН за просвету, науку и културу;
2. **Међународна повеља о конзервацији и рестаурацији споменика и места** - донета на VI заседању UNEPП-а, у Венецији, 1964.г.;
3. **Препорука о заштити споменика културе угрожених извођењем јавних радова**[733] - донета на XV Заседању Генералне асамблеје ОУН за просвету, науку и културу, 1968.г.; и
4. **Конвенција и Препорука о заштити на националном плану културног и природног блага** - из 1972. године.

Значај ових докумената је вишеструк. Пре свега лежи у чињеници да они дефинишу могућност да неки споменик културе (објект или археолошко налазиште) може бити посматран као просторно-историјска целина - радом произведено

[733]Чији се значај у овом моменту огледа пре свега у прецизирању правно заштићеног добра: „споменик културе“ и његовом лоцирању унутар **Регистра еколошких добара УНЕП**-а, што је од несумњивог значаја за прецизно утврђивање која су то добра, заштићена и на највишем нивоу међународног права, нападнута: угрожена, повређена или уништена у досадашњем бруталном нападу НАТО агресора на СР Југославију.

еколошко добро. Могућност да неки споменик културе може бити посматран као радом произведено еколошко добро заснована је, примера ради, по основу члана 1. **Препоруке за заштиту лепоте пејзажа и предела**. Самим тим што су Југославија и њене републике, у складу са дотичном нормом јасно дефинисале поменута радом створена еколошка добра пружиле су им унутарње-правну заштиту, али и међународно-правну, а у складу са напред наведеним нормама **Женевских конвенција из 1949.г**., као и **Допунских протокола I и II**, из 1977.г., којим текстовима је јасно речено да се све оно што се сматра културним, сакралним или природним добром по праву државе погођене ратом, аутоматски сматра и нормама ових конвенција и протокола којима материјално-правни основ за такав правни приступ управо обезбеђују законодавства држава.

Агресорске снаге својим делањем повредиле су, поред напред поменутих норми **Женевских конвенција** и **Допунских протокола**, још читав низ других докумената међународног права. Па тако и ону о заштити озонског слоја[734], обзиром да су бомбардовањем хемијских постројења довеле до загађивања ваздуха таквог профила и размера које се негативно исказује и на озонски омотач. Како се у агресији користи и муниција која садржи осиромашени уранијум – нуклеарни материјал који својим присуством ван за то специјално формираних магацина неизоставно изазива негативне а трајне здравствене и еколошке промене, то је јасно да државе агресори подлежу и нормама **Бечке конвенције о грађанско-правној одговорности за нуклеарну штету**[735]. Отуда је јасно и да **Препорука Савета ОЕЦД о уградњи** (у законодавство, прим. В.Ј.) **принципа загађивач плаћа**[736], такође тражи своје заживљавање – остварење у стварности, а по завршетку ратних дејстава. Како се ратна дејства, чак и уз употребу забрањених средстава борбе, започињу и воде са акваторије али и копна, уз масовно присуство флота и авијације, то је јасно да су се флагрантно кршиле норме:

- **Барцелонске конвенција о заштити Медитерана**[737],
- **Резолуције Генералне асамблеје УН о историјској одговорности за природу, у корист садашњих и будућих генерација**[738],
- **Одлуке Савета Агенције Уједињених нација за заштиту животне средине (UNEP-а) о одредницама и принципима о утицају на животну средину**[739],

[734]Види ближе: **Vienna Convention for the Protection of the Ozon Layer** (Mart 22 1985), као и др Владан Јолџић & Гордана Милићевић **ЖИВОТНА СРЕДИНА И МЕЂУНАРОДНИ УГОВОРИ ОД ЗНАЧАЈА ЗА САВЕЗНУ РЕПУБЛИКУ ЈУГОСЛАВИЈУ**, стр. 20.; Београд; 1995.
[735]**Vienna Convention on Civil Liability for Nuclear Damage**, 1063 U.N.T.S. 265, (May 21. 1963).
[736]**OECD Council Recommendation on the Implementation of the Polluter-Pays Principle**, dokument C(74)223, od 14. novembra 1974.
[737]**Barcelona Convention for the Protection of the Mediterannean Sea Against Pollution**, Februar 16, 1976, U.N.T.S. Reg.# 16908, штампано і u oficijelnoj publikaciji **15 I.L.M. 290** (1976).
[738]**United Nations General Assembly Resolution on the Historical Responsibility of Nature for the Benefit of Present and Future Generations**, General Assembly Resolution 35/8, (October 30, 1980).
[739]Види ближе: **UNEP Governing Council Decision: Goals and Principles of Environmental Impact Assessment**, UNEP Governing Council Decision 14/17, Annex III, June 17. 1987.

- **Европске повеље о животној средини и здрављу - принципи јавне политике**[740],
- **Конвенције о прекограничном утицају на животну средину**[741],

и других сличних докумената међународног права животне средине - еколошког права. Мислим да то довољно јасно говори о томе у коликој су се мери дотичне државе нападачи уистину исказале као „правне државе“, како себе саме промовишу, док их стварност показује управо као супротност правним државама, шта више као повампирење фашизма на крају 20. века. То захтева реформулисање **Међународног кривичног суда**, какав је формиран у Риму, и подвођење под јасну кривичну одговорност свих оних актера који су наредили или извршили бестијалне акте агресије, праћене произвођењем страдања људи и културних добара, као и изазивањем очигледне еколошке катастрофе, оличене у загађивању Дунава, али и атмосфере – очигледне хуманитарне и еколошке катастрофе. Дела која спадају у категорије ратних злочина, као и деликата против човечности и међународног права.

[740]**European Charter on the Environment and Health, Principles for Public Policy**, December 8, 1989, WHO Doc. ICP/RUD 113/Conf. Doc./1.
[741]**Convention on Environmental Impact Assesment in a Transboundary Context**, UN Economic Commission for Europe, Geneva, February 25, 1991, 30 I.L.M. 800 (1991).

33.
ПИТАЊЕ КАЗНЕНО-ПРАВНЕ ОДГОВОРНОСТИ АГРЕСОРА ЗА ПОЧИЊЕНА НЕДЕЛА

Као што смо то у досадашњем излагању прецизирали, свака нападнута држава има суверено право суђења починиоцима међународно забрањених криминалних аката. Шта више, све државе потписнице свих напред наведених и анализираних конвенција и анекса, као и оне које нису потписале и ратификовале **Повељу Уједињених нација**, **Хашку** и **Женевске конвенције**, обзиром на специфична правила међународног права везана управо за ступање на снагу дотичних текстова, дужне су да се боре против забрањених дела. И то тако што ће:

- их инкриминисати и санционисати,
- дотичне норме спроводити у живот, и
- примењивати према својим или страним држављанима, без обзира на статус конкретног држављанства.

У томе су дужне да се држе усвојених норми међународног права, као и да својим унутрашњим законодавством исте до крајности прецизно и без суштинских логичких модификација усвајају. А агресорске снаге које су извршиле атак на С.Р. Југославију управо су кршиле како норме међународног права, тако и сопствених законодавстава. Чиниле су то често се позивајући на „чињеницу“ *неинкриминисаности*, шта више *недефинисаности* неког од облика деликата које масовно извршавају. Из тог разлога сматрамо да је потребно, макар са два адекватна примера, указати на основаност, могућност, чак и постојећу а неопходну прецизност инкриминисаности дела која су од значаја и за нашу тему овог дела књиге коју Вам презентујемо. Послужићемо се, сматрајући их незаобилазним за

проблем којим се бавимо, примерима **Статута међународног кривичног суда**[742] и **Законика о кривичним делима и поступку САД**[743].

33.1.
Елементи Статута међународног кривичног суда од посебног значаја за сагледавање правне стране атака на С.Р. Југославију извршеног 1999.г.

Већ Преамбулом **Статута Међународног кривичног суда**, усвојеног 1998. године у Риму, јасно је речено да тешки деликти који погађају „мир, сигурност и добробит света... морају бити спречени предузимањем мера на националном нивоу и међународном сарадњом“, уз „реафирмацију сврхе и принципа **Повеље Уједнијених нација“**, а „за сигурност садашњих и будућих генерација[744]“. Такође је јасно истакнуто да ће Међународни кривични суд „бити комплементаран националним кривичним јурисдикцијама“, при чему су се учесници сложили „да успоставе Међународни кривични суд... као допуну националном кривичном судству у прогону особа починилаца најтежих криминалних аката међународног значаја[745]“. При том је, како смо то у књизи већ нагласили, јасно дефинисано да ће се „јурисдикција Суда ограничити само на најозбиљније (најтеже) злочине:

(b) злочине геноцида;
(c) злочине против човечности;
(d) ратне злочине; и
(e) злочин агресије[746]“.

Статутом Међународног кривичног суда, управо из потребе правне јасноће и примењивости, извршено је прецизирање ових, већ од раније успостављених, појмова и норми које инкриминишу деликте међународног кривичног права. Па тако, подсећамо Вас да „геноцид значи:

---

[742] Ово посебно имајући у виду чланове: 12, **Jurisdiction *racione temporis***,и 13, **Precondicions to the exercize of jurisdiction**, Статута, обзиром да су 19 држава агресора - чланица НАТО-а, учествоавле у формирању и потписале Статут међународног кривичног суда. Види ближе: **ROME STATUTE OF THE INTERNATIONAL CRIMINAL COURT,** Adopted by the United Nations Diplomatic Conference of Plenipotentiaries on the Establishment of an International Criminal Court on 17 July 1998, UN documentation, 98-28144 (E) 250998 /...A/CONF.183/9.
[743] **CRIMES AND CRIMINAL PROCEDURE** (ACT) of the United States of America, Cornell University, USA.
[744] **ROME STATUTE OF THE INTERNATIONAL CRIMINAL COURT**, Preamble, p. 3.
[745] **ROME STATUTE OF THE INTERNATIONAL CRIMINAL COURT**, PART 1. ESTABLISHING OF THE COURT, Article 1, p. 5.
[746] То исто, Article 5, п. 6.

- убијање чланова групе;
- изазивање озбиљних телесних или менталних повреда члановима групе;
- намерно утицање на услове живота групе осмишљено да произведе физичку деструкцију, у целини или делимично, националне, етничке или расне групе;
- спровођење мера усмерених на спречавање рађања унутар групе[747]",

а да се злочинима против човечности (по основу чл. 7., ст. 1.) сматра било која од следећих радњи:

(а) Убиство;
(б) Истребљење;
(д).Депотрација или присилно премештање становништва;..присилно трансферише популацију[748];
(к) Други Други нехумани поступци сличног карактера, којима се намерно проузрокују тешке патње или озбиљно угрожавање физичког или менталног здравља [749]".

У правном сагледавању агресије на СР Југославију од значаја је да се има у виду могућност примене става 1. члана 7. **Статута Међународног кривичног суда**, а посебно његовог става 2., којим је извршњено даљње прецизирање, те је (чланом 7., ставом2.) јасно дефинисано да се „нападом сматра било која од следећих радњи:

(а) под „нападом усмереним против цивилног становништва" сматра се деловање које се заснива на извршењу више радњи прецизираних у ставу 1. овог члана, а које се предузимају против цивилног становништва, као таквог, при чему је овакво деловање проистекло на основу или поводом политичког програма државе или какве друге организације која је својим програмом подстрекавала да се такво дело изврши;
(б) „Истребљење" подразумева намерно подвргавање цивилног становништва животним условима, које, између осталог, карактерише лишавање хране и лекова, у намери да се на тај начин проузрокује уништење дела становништва;
(д) „Депортација или присилно премештање становништв" подразумева присилно расељавање лица у смислу протеривања лица са подручја на којима су та лица легално настањена, и других принудних мера, а које мере се предузимају супротно правилима утемељеним међународним правом;

[747] То исто, Артицле 6, **Геноциде.**
[748] А присилни трансфер популације, подсећам, може бити изазван не само присилним превозом већ и изазивањем а.) збегова и б.) избеглиштава, што се бомбардовањем у овом рату управо и догађа.
[749] Article 7, **Crimes Against Humanity**, **ROME STATUTE OF THE INTERNATIONAL CRIMINAL COURT**

(г) „Прогон“ се одређује као намерно и озбиљно лишавање основних права, супротно међународном праву, а које се предузима према одређеним лицима само зато што та лица припадају одређеној групи“.

За нас је значајно, када размишљамо о деликтима почињеним спрам СР Југославије током 1999.г., да су као посебна врста деликта који подлеже јурисдикцији **Међународног кривичног суда**, посебно ако је почињен као део плана или политике масовног почињења ових аката (чл. 8., ст.1.), као *ратни злочини* „се, у духу Статута (по основу чл. 8., ст. 2.), сматра:

(а) Озбиљно кршење Женевских конвенција од 12. августа 1949. тачније, следећи поступци против лица или имовине заштићених одредбама одређене **Женевске конвенције**

(i) Намерно убијање;
(ii) Мучење или нечовечни поступци, укључујући биолошке експерименте;
(iii) Намерно наношење сувишне патње, тешких телесних повреда или нарушавање здравља;
(iv) Обимна разарања и присвајање туђе имовине које се не може оправдати војном потребом, и која су при том извршена незаконито и безобзирно;

(б) Друге озбиљне повреде закона и ратних обичаја који се примењују у међународном оружаном сукобу, а према утврђеним правилима међународног права, у ове повреде се убраја:

(i) намерно усмеравање напада против цивилног становништва или против појединачних цивилних лица која нису директно умешана у сукоб;
(ii) Намерно усмеравање напада на цивилне објекте, тј. на објекте који нису војни циљеви;
(iii) Намерно усмеравање напада на особље, инсталације, материјале, јединице или возила укључена у хуманитарну помоћ или мировну мисију у складу са Повељом УН, све дотле док имају права на заштиту или пружају помоћ цивилима или цивилним објектима по међународним законима који важе за оружане сукобе;
(iv) Намерно започињање напада, знајући да ће такав напад проузроковати пропратна страдања или наношење повреда цивилима или наношење штете цивилним објектима или да ће узроковати велика, дуготрајна и озбиљна оштећења животне средине, што би било очигледно несразмерно у односу на очекивани, конкретан и непосредни војни учинак;
(v) Напад или бомбардовање, било којим средствима, градова, села, боравишта или грађевина који нису бранјени или који нису војни објекти;

(ix) Намерно усмеравање напада на верске, образовне, уметничке или научне објекте или објекте који се користе у добротворне сврхе, историјске споменике, болнице и места где се сакупљају болесни и рањени, под условом да то нису војни циљеви;
(xiii) Уништавање или конфискација непријатељске имовине, осим уколико то строго не захтевају потребе рата;
(xvii) Коришћење отрова и средстава која у себи садрже отровне супстанце[750];
(xviii) Коришћење загушљиваца, отровних и других гасова, као и свих других сличних течности, материја или изума;
(xx) Коришћење оружја, пројектила, материјала и метода ратовања који су такве природе да могу узроковати тешке повреде или непотребне патње или се истим крши међународно право оружаног сукоба, под условом да су таква оружја, пројектили, материјали и методи ратовања забрањени и укључени у анекс овог Статута амандманом а у складу са одговарајућим одредбама прецизираним у чл. 121. и 123. Статута;
(xxii) Извршење кривичног дела силовања, сексуално ропство, присиљавање на проституцију, насилну трудноћу, како је дефинисано у члану 7. став 2 (ф), присилну стерилизацију или било који други облик сексуалног злостављања који се дефинише као озбиљно кршење Женевских конвенција[751];
(xxiv) Намерни напади на објекте, медицинске јединице, транспортна средства и медицинско особље које користи очигледне ознаке прецизиране у Женевским конвенцијама у складу са међународним правом[752],;
(XXV) намерно коришћење изнуривања цивила као метод ратовања исказан лишавањем објеката неопходних за опстанак, укључивши противправно ометање снабдевања какво је обезбеђено **Женевским конвенцијама**[753].”

Према одредницама члана 8, под (ц), посматраног документа иста, напред наведена правила важе и „у случају оружаног сукоба који није међународног карактера - озбиљних повреда члана 3. заједничког за четири **Женевске конвенције од 12 августа 1949**.г”.

[750] Што такозвани осиромашени уранијум (У 238) јесте по свимсазнањима науке. Примера ради он је канцерогени елемент, али и елемент који разара природну структуру днк и тиме изазива и друга обољења и негативне зимене гена.
[751] А она може бити извршена и загађивањем животне средине!
[752] Какв је случај са нападом извршеним на хуманитарни медицински транспорт Грчке.
[753] **ROME STATUTE OF THE INTERNATIONAL CRIMINAL COURT**, Article 8, paragraph 2 (b), XXV.

Да не би било „забуне” у тумачењу одредби **Статута Међународног кривичног суда**, о подлегању одговорности за извршена дела, чланом 33. јасно је прописано да:

„1. Чињеница да је злочин под јурисдикцијом Суда почињен од стране особе која подлеже наређењу Владе или претпостављеног, било војног или цивилног, не ослобађа дотичну особу кривичне одговорности осим:

- да је особа била под законитом обавезом покоравања наређењу Владе или претпостављеног;
- да особа није знала да је наређење незаконито; и
- да наређење није било очигледно противправно.

За сврху овога члана, наређења да се изврши геноцид или злочин против човечности су очигледно противправна[754]“, што једноставно значи да за извршавање таквог наређења нико не може бити ослобођен одговорности!

Како експликативна анализа пробраних елемената **Статута Међународног кривичног суда** јасно указује, сви елементи међународног, а посебно међународног кривичног права, на која смо у књизи већ детаљно указали, јесу недвосмислено дефинисани, а јасне императивне природе, а без икаквих ограничења примењиви и спрам починилаца свих радњи атака извршених на СРЈ и њен саставни део Републику Србију 1999. године. Не постоји могућност њиховог формалног а делимичног прихватања, или пак неприхватања, као ни другојачијег тумачења од онога које је већ дато важећим документима међународног права. Ова је чињеница за нас од круцијалног значаја обзиром да агресорима, учесницима напада на СР Југославију 1999.г., онемогућава другојачије појмовно и правно-логичко објашњавање почињених аката – што значи правно-логичког бића сваког од дела која су се извршавала у серијама почев од 24. марта 1999. године. Тиме је, под условом да ово својеврсно дивљаштво коме смо постали жртве које и сада трпе последице њиме изазване (неке и као трајне – неотклоњиве) не обори међународни поредак заснован на праву, пут до истине и правде могућ и јасно зацртан.

[754] То исто, Article 33, **Superior orders and prescription of law**

33.2.
Учешће Савезне Републике Немачке и САД у агресији на С.Р. Југославију као пример кажњивог гажења устава и норми међународног права, али и почињења дела инкриминисаних Кривичним законом СР Немачке, односно Законом о кривичним делима и кривичном поступку САД

33.2.1.
Норме Основног закона Савезне Републике Немачке од значаја за адекватно правно сагледавање њене агресорске а криминалне улоге

Говорећи о примерима повреде међународног кривичног права, а у циљу осликавања могућности остваривања функције заштите еколошких права и вредности од опасности и последица изазваних оружаним сукобима, са посебним освртом на таква негативна дејства по СР Југославији, што уистину значи о конкретно исказаном односу рата, права и животне средине, на овом месту прво би смо желели да укажемо на жалосну чињеницу да је Немачка, једна од колевки модерног права, држава која је већ изазвала два светска рата, управо имајући у виду своју фашистичку прошлост али и високе домете своје правне науке, формирајући **Основни закон Савезне Републике Немачке** (Устав)[755], учинила то на такав начин којим се сасвим јасно спречава припремање, учествовање у, или вођење агресивног рата. Учинила је то пре свега уставним „Чланом 26. - Стављање ван закона припреме агресивног рата“, који дословце прописује да „Активности које теже и предузимају се са намером да ометају мирољубиве односе између нација, посебно за припрему агресивног рата, су противуставне. Оне ће се третирати као кажњиво дело (став 1.)“. Такође и „Чланом 115.а - Концепт и одређење стања одбране“, који јасно прописује да „одлуку о ратном стању – да је Федерална територија нападнута или јој предстоји непосредни напад, доноси

[755] Види ближе тада важећи: **Strafgsetzbuh der Bundesrepublik Deutschland** (**StGB)** Vom 15. mai 1871; In der Fassung der Bekanntmachung vom 10. marz 1987., објављен са изменама и допунама од 2. марта 1974 (BGBL.I.S.74), 2. јануара 1975 (BGBL.IS. 1); 10 марта 1987. (BGBL.IS.945), 13 јуна 1990. (BGBL.II S.494,) i 31. августа 1990. (BGBL. II S. 885).

Бундестаг[756]“, а да се „објављивање одлуке врши у ***Савезном правном гласнику***, у складу са одредбама „Члана 82. Основног закона[757]“. Како Немачка није нападнута од стране С.Р. Југославије, нити јој је такав напад непосредно предстојао, а Бундестаг није ни приступио процедуралним радњама неопходним по основу чланова 26. **Основног закона**, ради утврђења очигледног кажњивог гажења норми свог **Основног закона**, нити је имао могућности да објави ратно стање, према одредбама његовог члана 115.а, очигледно је да је апарат Федералне владе Савезне Републике Немачке 1999. године починио низ аката који спадају у најтежа кривична дела по основу **Кривичног законика Савезне Републике Немачке**[758]. Не само онај деликт инкриминисан „Чланом 80. Кривичног законика СРН: Припремање освајачког рата[759]“, којим се инкриминише припрема или учешће у агресивном рату. Да потсетимо. Овом нормом је дословце прописано да „ко припрема освајачки рат[760] у коме би требало да учествује Савезна Република Немачка и тиме проузрокује ратну опасност за Савезну Републику Немачку, „казниће се доживотним лишењем слободе или лишењем слободе најмање 10 година“. Како је акт учешћа Немачке у агресију на СР Југославију остварен без уставне одлуке Бундестага, уз гажење норми **Повеље Уједињених нација**, пре свега њеног члана 53., став 1., који јасно каже да „без одобрења Савета безбедности, неће по регионалним споразумима нити преко регионалних агенција бити предузета ниједна принудна акција“, што значи ни акција НАТО алијансе, и у потпуној супротности са чланом 25. **Основног закона СРН**, који децидно каже да су „генерална правила међународног јавног права конститутивни део Федералног права (те да) она заузимају место изнад закона и директно креирају права и дужности становништва Федералне државе“, сва хипокризија али и тешко безакоње у понашању тада, као и сада, владајуће гарнитуре Немачке, а у вези извршених разноврсних радњи атака су више него очигледни. При том на овом месту посебно наглашавамо, по основу члана 357. **Кривичног законика СРН**, нису одговорни само највиши функционери дотичне државе већ свако лице које потчињеног наводи на извршење кривичног дела[761], што у овом случају значи: повређивање било које од норми међународног права која је, по основу члана 25. **Основног закона СРН**, део важећег законодавства Немачке!

---

[756] **Grundgesetz**, члан 115.а, став 1.

[757] То исто, став 3.

[758] У овом раду анализу вршимо по основу норми верзије **Кривичног законика Савезне Републике Немачке** - **Strafgsetzbuh der Bundesrepublik Deutschland** (скраћено **StGB**) Vom 15. mai 1871; In der Fassung der Bekanntmachung vom: Januar 1975 (BGBL. IS 1), 10. März 1987 (**BGBL. III**, ber. S.1160), 13 Juni 1990 (BGBL II S. 494) и 31 August 1990. (BGBL II S. 885) која је важила и у време агресије на СР Југославију, али и најновијег издања, из 2020.г.

[759] Види ближе: **Strafgsetzbuh der Bundesrepublik Deutschland**, Paragraph 80. **Vorbereitung eines Angriffskieges**, из I поглавља Посебног дела: Издаја мира.

[760] У оригиналу је употребљна реч која може бити преведена као: „освајачки“ или као „агресивни“, прим В.Ј. Иначе дефинисан чланом 26., ставом 1. **Основног закона Савезне Републике Немачке**.

[761] Види ближе: **StGB**, paragrapg 357. **Verleitung einesUntergebenen zu einer Straf** (Навођење потчињеног на извршење кривичног дела).

33.2.3.
Један број примера оружаних деловања која подлежу кривичним нормама законодавстава Савезне Републике Немачке и САД

Да би смо одговорили задатку актуелног дела текста: сагледавању учешћа Савезне Републике Немачке и САД у агресији на С.Р. Југославију као почињења дела инкриминисаних **Кривичним закоником СР Немачке**, односно **Закоником о кривичним делима и кривичном поступку САД**, потребно је навести примере, али је експликација свих примера деликата почињених почев од 24. марта 1999. године преобимна за текст оваквог профила. Ипак, обзиром да говоримо о рату, праву и животној средини, мислимо да треба изнети макар једну мању количину података.

Према чињеницама доступним из извештаја Панчевачке Петрохемије достављеним званичним органима надлежним за заштиту животне средине[762], највеће загађивање земљишта и воде Дунава забележено је после бомбардовања Панчевачке Петрохемије 15. и 18. Априла 1999.г. Стручњаци Петрохемије су после пажљивог прегледа свих погона и њихових резервоара, нашли да је у Дунав:

1. из резервоара, због оштећења нанетих бомбардовањем истекло 3000 тона лужина;
2. због оштећења нанетих секцији за производњу хлороводоничне киселине у Дунав је отишло 800 тона ове киселине;
3. из резервоара етилен-хлорида више од 1000 тона овог једињења;
4. из погона хлор-алкалне електролизе, који ради по технологији живиних ћелија, због оштећења бомбардовањем, из ћелија у којима је било више од 100 тона живе, иста је такође отишла у околину: земљу и воду;
5. директним поготком оштећен је резервоар винил-хлорид мономера , као и још три цистерне са овом канцерогеном супстанцом. Већи део од близу 200 тона ове супстанце је отишао у ваздух Панчева, земљу и воду Дунава.

Више пута понављаним бомбардовањем рафинерије нафте Панчево иста је запаљена, а велика количина ватром створених отровних једињења испарила је у ваздух.

Готово свакодневним бомбардовањем рафинерије нафте Нови Сад такође је изазвано паљење и испаравање отровних једињења, као и њихово изливање, али и изливање нафте, у воде Дунава.

[762] Такође објављеним у чланку: У Дунав се излила жива, хлор и лужине, *Политика* 12. мај 1999. године.

Бомбардовањем је запаљено складиште сировина и произведених лекова фабрике Галеника (Земун). Пожаром су: а.) уништавани лекови, а такође су б.) стваране отровне материје.

Бомбардовано је више болница, а такође и објеката у њиховој непосредној близини, раздаљини не већој од 20 до 40 метара.

Уништавани су водоводни системи. Примери томе су град Нови Сад као и општина Земун.

Избацивана је из погона електро-енергетска мрежа на целој територији државе. Она иначе не служи војним потребама, обзиром да још од првог светског рата свака војска поседује аутономне енергетске агрегате. Али су зато без струје остајале: а.) болнице, међу којима породилишта, као и б.) постројења за производњу хране. Свакоме је јасно шта се дешава са инкубаторима и превремено рођеним бебама, када нестане струја! Отуда и какав је то криминални акт!

Више пута, великим бројем бомби и ракета засипани су културни и верски објекти овога народа. Довољно је навести само пример манастира Грачанице и његове просторно-историјске околине (целине).

Бомбардовањем су уништавана цивилна насеља. Међу њима и кампови избеглица из Хрватске и БиХ.

У нападима на бројне циљеве коришћене су и бомбе као и гранате које садрже У 238 (тзв. осиромашени уранијум), елемент са временом полураспада већим од 500000 година. Елементом који има два својства:

а.) изразиту токсичност (разара молекуле днк и тиме изазива различита обољења, какво је познати „заливски синдром“, али и са њим повезане генетске аномалије које се ужасно исказују већ на првој генерацији потомака), као и

б.) канцерогеност, али и

в.) све ове негативне особине исказиве не само према *homo sapiens*-у, већ свему живом.

Посебно ваља нагласити да микронске честице У 238, после детонације или проласка граната кроз циљеве, није уопште могуће очистити из околине. Оне ту остају и сасвим сигурно се шире не само Србијом већ и Европом, ношене ветровима, водом и кишом.

Свему овоме придружен је бестијални низ атака такозване ОВК, која је поред убистава и малтретирања становништва такође вршила нападе експлозивом и експлозивним направама на:

а.) постројења као што су водоводна и електрична мрежа, али и

б.) радом створене вредности животне средине, понајпре вековима старе објекте српске вере и културе;

в.) такође и нападе на рударске копове, што више него очигледно представља изазивање негативних еколошких последица; али и

г.) навођење бомбарерских акција НАТО-а, што његови званичници чак и не крију! Шта више, не крију ни чињенице обучавања, снабдевања и оружане подршке ове терористичке организације.

Све су ово примери који су сасвим довољни за илустровање и доказивање стравичног гажења норми међународног права о којима смо говорили од почетка текста, па макар полазећи само од еколошког аспекта. Они су истовремено више него довољни и за указивање на гажење, од стране владајућих олигархија, нпр. САД и Немачке, норми устава, али и закона држава које би морали да воде у складу са међународним правом и националним законодавством.

33.2.4.
Које су то најзначајније норме кривичних законодавстава Савезне Републике Немачке и САД повређене приликом атака на С.Р. Југославију?

Држећи се сржи овог дела свеукупне теме рада: кривично-правног сагледавања односа рата, права и животне средине на примеру агресије на С.Р. Југославију (Србију) мишљења смо да ваља јавност на првом месту ваља упознати са појединим елементима важећег немачког кривичног законодавства који су, управо због последица које су различите државне службе СРН, као и војска, произвеле ка нашој држави и на нашој територији, иако се то не увиђа на први поглед. Управо норме које забрањују, инкриминишу и санкционишу таква делања, њих 23. Од дотична 23 члана **Кривичног законика СР Немачке примењива на** темат овог дела књиге анализирамо 17 за дотичну анализу најзначајнијих норми поменутог законика. У овој анализи такође пажњу усмеравамо и на **Законик о кривичним делима и кривичном поступку САД**, који такође поседује неколико инкриминација аналогних оним из **Кривичног законика СРН**. Наглашавамо да су и једне и друге правне конструкције највећим делом формулисане у складу са нормама и обавезама проистеклим из у тексту књиге већ детаљно анализираних конвенција и њихових анекса.

На самом старту посебно указујемо на „Члан 6. **Кривичног законика СР Немачке** - Кривична дела извршена у иностранству и против међународно заштићених правних добара[763]“. Дотична норма дословце прописује да се „Немачко законодавство примењује неовисно од права које се примењује на месту извршења кривичног дела, за следећа кривична дела:

1. геноцид (пар. 220.а),

[763] Види ближе: **StGB**, paragraph 6. **Auslandstaten gegen international geschutze Rechtsguter.**

2. злочине који су извршени нуклеарном енергијом, експлозивом и радијацијским зрачењем у случајевима из пар.: 310., 311. став 1 до 3., 311.а став 2., и 311.б, (и)
3. кривична дела која су учињена у иностранству за које се гоњење врши на основу међународних уговора који везују савезну Републику Немачку.

Како је члан 25. **Основног закона СР Немачке** јасан: да су сви интернационално прихваћени елементи међународног права, као и они које је сама Немачка прихватила уговорима, елементи важећег законодавства С.Р. Немачке, и то елементи изнад осталих елемената законодавства, што значи и **Кривичног законика С.Р.Н.**, то је јасно да тачка 9. члана 6. **Кривичног законика С.Р. Немачке** одређује да се подразумева кривична одговорност за сваки деликт дефинисан међународним правом, а посебно за сваки деликт инкриминисан унутар **К.З.-а Немачке**, којим је извршена повреда неке од норми међународног права, па макар се и не налазио на списку пласираном унутар тачке 2. члана 6. Такође наглашавамо да се, по основу члана 12. **К.З.-а Немачке** сваки деликт за који законодавац предвиђа временску казну од годину дана или дуже од годину дана, сматра злочином[764]! Ове напомене од круцијалне су важности за темат нашег рада, а посебно за разумевање оних кривичних дела инкриминисаних **Кривичним закоником СР Немачке**, чију анализу пласирамо.

Анализирајмо најтежа кривична дела за чије одређење су формиране формално-правне основе у међународном праву али и формално-правна логичка бића унутар кривичних законодавстава ове две државе.

33.2.4.1.
Деликт геноцида

Полазећи од одредница **Конвенције о спречавању и кажњавању злочина геноцида**, а посебно члана 2. Конвенције, законодавац Немачке је, новелацијом свог **Крвичног законика** увео „Члан 220а - Геноцид[765]“, готово дословце преневши ову норму међународног права у своје кривично законодавство, управо како га на то и обавезује норма члана 25. **Основног закона**. Њом је јасно прописао да:

“(1) Ко у намери да потпуно или делимично уништи неку националну, расну или религиозну групу или преко ових група одређене групе:

1. лиши живота члана групе,

[764] Види ближе: **StGB**, paragraph 12. **Verbrechen durch Unterlassen** (Злочини и преступи).

[765] **StGB**, paragraph 220a **Volkermord**. Сада је ова норма дислоцирана и постала члан 6. **Völkerstrafgesetzbuch** vom 26. Juni 2002 (BGBl. I S. 2254), das durch Artikel 1 des Gesetzes vom 22. Dezember 2016 (BGBl. I S. 3150)Völkerstrafgesetzbuch vom 26. Juni 2002 (BGBl. I S. 2254), das durch Artikel 1 des Gesetzes vom 22. Dezember 2016 (BGBl. I S. 3150). У преводу: **Међународни кривични законик**, од 26. јуна 2002. (Савезни гласник I, стр. 2254), који је измењен чланом 1. закона од 22. децембра 2016. (Гласник, стр. 3150).

2. проузрокује припадницима групе тешку телесну или психичку штету, посебно ону штету која је наведена у члану 224[766],
3. стави групу у животне услове који су подобни да проузрокују њено потпуно или делимично физичко уништење,
4. одређене мере које треба да спрече рађање у групи или
5. силом преводи децу једне групе у другу групу,

казниће се доживотним лишењем слободе.

(2) У лакшим случајевима из става 1 тачака 2 до 5 учинилац ће се казнити лишењем слободе најмање 5 година“.

По себи се разуме да се намера може да утврди из „уловљене“ документације која је исказује али и по основу радње, каква је она дефинисана некадашњим чланом 220., ставом 1., под 3. **Кривичног законика СРН** (која је важила у време напада на С.Р.Ј.), то јест истом овом нормом сада лоцираном као 6. члан **Међународног кривичног законика** (С.Р.Н.), од 26. јуна 2002.

Федерални законодавац САД је, у оквиру свог **Кривичног и законика о кривичном поступку**, унутар његовог првог дела: **Кривична дела**, главе **50А Геноцид**, формулисао дословце идентичан текст норме геноцида, са јединим разликом што је у ставу 2., дефинишући санкције, исказао оштрију казнену политику, прописавши да оно лице које је изазвало смрт (макар једну) подлеже смртној казни, док сви остали подлежу доживотном лишењу слободе, као и новчаној казни не мањој од 1000000[767].

Како је вођење агресивног рата, који је очито противправно покренут[768], проузроковало:

- тешку психичку штету становништву (нарочито деци);
- довело становништво у услове подобне за уништење (а оно се и спроводило управо бомбардовањем (отуда и формирањем услова еколошке катастрофе, прим. В.Ј.),
- тешка оштећења електричне мереже, као и гађањем породилишта или њихове непосредне близине, значајне негативне утицаје на рађање као и преживљавање беба[769],

[766] Види ближе: **StGB**, paragraph 224. **Schvere Korperverletzung** (тешка телесна повреда).

[767] Види ближе: **CRIMES AND CRIMINAL PROCEDURE (ACT) of the United States of America**, **PART I – CRIMES**, **CHAPTER 50A – Genocide, Sec. 1091. Genocide.**

[768] Противно одредби члана 53. **Повеље УН**, као и члана 1. **Устава УСА**, односно, 25., 26. и 115.а **Основног закона СР Немачке**.

[769] Што је противно како **Женевској конвенцији о заштити грађанских лица за време рата**, од 12. августа 1949.г., њеном члану 18. (Поштовање и заштита грађанских болница), тако и члану 12., “**Допунског Протокола I уз Женевску Конвенцију од 12. августа 1949. године о заштити жртава међународних оружаних сукоба**, који јасно кажу да “Грађанске болнице организоване ради указивања неге рањеницима, болесницима, немоћнима и породиљама не могу, ни у ком случају, бити предмет напада; (те да) њих Стране у сукобу у свако доба морају поштовати и заштићивати.”

а доказано је, од стране тзв О.В.К.[770] деца јесу силом превођена из једне у другу групу, управо актом отмице читавих група цивила, то је више него очигледно да су свим овим активностима почињене бројне радње дела геноцида, од којих се један велики део исказивао а и сада се исказује произвођењем еколошки негативних последица.

Обзиром да је **Конвенцијом о спречавању и кажњавању злочина геноцида** недвосмислено прописано да ће „особе које почине геноцид или који други од аката наведених чланом 3. Конвенције бити кажњене, без обзира да ли су по уставу одговорне вође, јавни службеници или приватне особе“, а иста је у актуелном времену јасно повређивана, управо радњама које инкриминишу два посматрана законика, а практично у потпуности у сагласности са дефиницијама члана 7., става 1. и 2. **Статута Међународног кривичног суда**, то је кристално јасно да би правди морали да подлегну како они који су били пуки извршиоци, тако и оне особе које су наређивале наведе радње које се могу да посматрају као радње извршења геноцида. Такође је јасно да су дотичне особе за геноцид одговорне и по основу устава својих држава, као и њихових кривичних законодавстава.

33.2.4.2.
Припремање и Подстицање на освајачки рат

Како је СР Немачка, њени политичари и војници, починила низ противправних на тај начин што се припремала и укључила у извођење низа радњи агресивног рата током деведесетих година двадесетог века, а поједини чланови њене владе су врло јасно позивали на окупацију Југославије, самом чињеницом што су захтевали да Југославија (СРЈ) прихвати трупе НАТО алијансе, иако није ни била њен члан, и то и поред тога што Савет безбедности УН није донео такву одлуку, те тиме такво присуство *де јуре* јесте био недвосмислен захтев за прихватање окупације, то мислимо да је неопходно да јасно кажемо како **Кривични законик С.Р.Н.**, својим „Чланом 80. - Припремање освајачког рата[771]**“**, каже да ће „онај ко припрема освајачки рат у коме би требало да учествује С.Р. Немачка” одговарати пред законом[772]. А да и оно лице које подстиче на освајачки рат такође подлеже кривичној одговорности[773].

---

[770] Терористичке организације за коју немачка служба БНД у актуелном времену догађања чак и не крије да је опрема, обучава и наоружава, док су поједини њени функционери чак износили податак да је она и основана заједничким радом БНД и ЦИА-е, прикупљањем и организовањем кадрова из редова сепаратиста и шиптарске нарко-мафије.

[771] А ово је био освајачки рат, самом чињеницом да је прво тражено прихватање окупације СРЈ, а потом је извршен напад снага НАТО-а, те стварна окупација Косова и Метохије, управо од ове исте оружане силе, мада под под именом КФОР.

[772] Види ближе: **StGB**, paragraph 80 **Vorbereitung eines Angriffskriegess.**

[773] То исто, „Члан 80а - Подстицање на освајачки рат (**Aufstacheln zum Angriffskriegess**)“.

На овом месту мислимо да је неопходно да подсетимо како је Савезна Република Немачка учествовала у доношењу **Статута међународног кривичног суда**, као **и Финалног акта дипломатске конференције Уједињених Нација - опуномоћених представника за успостављање Међународног кривичног суда**[774]. Шта више, опуномоћени представник Савезне Републике Немачке био је члан Комисије за припрему Нацрта Статута Међународног кривичног суда[775]. То значи да је њен представник пружио допринос, у име државе коју представља, и за формирање члана 5. **Статута Међународног кривичног суда**, а којом је нормом јасно дефинисан злочин агресије[776], криминални акт чије је припремање, као и извођење, тако јасно инкриминисано од стране **Кривичног законика СР Немачке**. Отуда је више него очигледно нелегитимно и нелегално криминално понашање, али и хипокризија, једног броја њених политичара који су позивали на агресију у име државе чијим органима су руководили и руководе! Овакав закључак посебно добија на тежини када се зна срж члана 25. **Основног закона СР Немачке** који једноставно каже да су сви елементи међународног права аутоматски елементи законодавства СР Немачке и изнад других у држави донетих закона. А елемент на који указујемо: члан 5. **Статута Међународног кривичног суда**, формиран је управо уз официјелну сарадњу и сагласност представника државе Савезне Републике Немачке, и по својој сржи уистину представља само лексичку разраду од раније важећих норми међународног права, међу којима, примера ради: Принцип VI под (а) **Принципа Нирбершког суда**[777].

33.2.4.3. Оштећење грађевина

Немачки кривични законик, у оквиру своје **XXVI главе – Оштећење ствари**, поседује за нас интересантан низ норми, међу којима је прва на листи норма „Члана 305. - Оштећење ствари[778]“. Ова норма дословце каже да ће бити кажњен „ко противправно, потпуно или делимично уништи зграду, брод, мост, насип, изграђену улицу, железницу или грађевину, које су туђе власништво[779]“. А бомбардерским нападима извршеним 1999. године, па тако и од стране ваздухопловства СР Немачке, уништаване су управо зграде, бродови, мостови, насипи, изграђене улице, елементи железнице, грађевине, а да ни један од

[774] Види ближе: **Final Act of the United Nations Diplomatic Conference of Plenipotentiaries on the Establishment of an International Criminal Court**, Done at Rome on 17 July 1998, A/CONF.183/10.
[775] Види ближе: **Final Act of the United Nations Diplomatic Conference of Plenipotentiaries on the Establishment of an International Criminal Court**, p.4.: **Drafting Committee – Members**.
[776] Види ближе: **ROME STATUTE OF THE INTERNATIONAL CRIMINAL COURT**, p. 6, Article 5, **Crime of Aggression**.
[777] Види ближе: **Documentation of the UN**: **Nuremberg Principles, Principle VI**, под **(a)**, Year 1945.
[778] **StGB**, paragraph 305. **Zerstorung von Bauverken**.
[779] То исто, став 1.

погођених објеката није био власништво Немачке или САД[780]. Шта више, велики број погођених објеката представљао је радом створене елементе животне средине. То је случај са манастиром Грачаницом и њеном околином, али и зградом Владе Републике Србије, као и деловима градова Београда, Приштине, Новог Сада, Ниша..., као и једним бројем мостова који су представљали истовремено радом створене вредности човекове околине али и споменике, попут моста који је повезивао две обале Новог Сада, а био је споменик страдања срба и јевреја у II светском рату.

33.2.4.4. Деликти: Тешка паљевина, Посебно тешке паљевине и Паљевина

Ратна дејства производе и спаљивање објеката. Иако законодавац Немачке није ни имао на уму паљевину као последицу незаконитог ратног дејства, тада али и сада важећа норма **Кривичног законика Немачке** - „Члана 306.а - Тешка паљевина[781]“ инкриминише паљење: верских објеката (ст.1., т.1.), објеката становања (ст. 1., т .2.), као и објеката повременог боравка (ст. 1., т.3.) – све радом створених вредности човекове околине, од којих су међународним конквенцијама посебно и јасно заштићени верски[782], али и објекти становања.

Како акт паљевине може да произведе и „смрт неког лица[783]“, али је могуће да починилац паљевине, управо да би је спровео, „учини неупотребљивим средства за гашење пожара[784]“, то је законодавац за ове поступке прописао доживотну или казну затвора најмање 10 година. А сведоци смо да су авиони НАТО-а, у Београду, прво гађали и запалили зграде на раскрсници Кнеза Милоша и Немањине улице, при том изазвавши смрт више лица, а потом гађали и ватрогасце и њихова средства за гашење. Дакле, починили дела инкриминисана тачком 1. и 3. члана 307. **Кривичног законика Немачке**. При том су такође уништили зграде које представљају радом створене вредности човекове околине.

Још је интересантнија тада важећа норма „Члана 308. – Паљевина“, обзиром да је инкриминисала паљење „зграда, колиба, рудника, магацина, стоваришта робе која се налазе на јавним и за лагерисање робе одређеним местима, стовариште пољопривредних производа или стовариште грађевинског или запаљивог

[780] При чему највећи део погођених објеката није био војни!
[781] Види ближе **StGB**, parahraph 306. **Schwere Brandstiftung.**
[782] По основу **Конвенције за заштиту културних добара у случају оружаног сукоба**.
[783] Види ближе **StGB** – „Члан 307. - Посебно тешка паљевина (Besonders schwere Brandstiftung)“, став 1., тачку 1.
[784] То исто, став 3.

материјала, плодове на пољу, шуму и тресетиште[785]“. Као што нам је познато, досадашње бомбардовање једино није запалило тресетишта! Али за правнике је можда најинтересантнији податак да је овако детаљно састављена листа објеката чије се паљење инкриминише у потпуности у складу са оним цивилним објектима које није дозвољено гађати за време ратних дејстава, односно, да је паљење ратним дејством изазвано, у потпуности противно члану 22. под (ц) **Хашке конвенције из 1907. године**, као и нормама **Допунског Протокола I уз Женевску Конвенцију од 12. августа 1949. године о заштити жртава међународних оружаних сукоба**, члановима 51. (ставу 4. и 5.) и 52.

Обзиром да по **Основном закону Немачке**, члану 25., норме међународног права јесу саставни део важећег законодавства С.Р.Н. и изнад свих осталих закона дотичне државе, следи по том основу али и основу поштовања и практичке примене нормативно-хијерархијског метода, да су ове међународно-правне норме биле јасан и обавезујући материјално-правни основ за утврђивање почињења деликта из члана 308. **Кривичног законика С.Р.Н.**, те да је свако ко је подстрекавао[786], наредио, као и ко је спровео деликт, по правилима одређења саизвршилаштва[787], једнако казнено-правно одговоран, и то за једновремену повреду норми међународног као и казненог права Немачке! А како су повреде норми **Хашке конвенције** и **Допунског Протокола I уз Женевску Конвенцију од 12. августа 1949. године о заштити жртава међународних оружаних сукоба**, ратни злочини, то следи да је паљење, из члана 308. **StGB**, почињено на територији С.Р. Југославије, а извршено од стране немачких држављана или стартовано са њене територије, па макар учињено и од стране особа које нису њени држављани, ратни злочин, за који би од стране правосуђа Немачке морао бити вођен официјелни кривични поступак и одмерена казна саобразна мери почињених дела и одговорности починилаца[788]! Ово произилази као правна обвеза по основу „Члана 49. Кажњавање за повреду Конвенције[789]“, **Женевске конвенције за побољшање положаја рањеника и болесника у оружаним снагама,** од 12 августа 1949.

[785] Види ближе: **StGB**, paragraph 308. Brandstiftung **у: Strafgsetzbuh der Bundesrepublik Deutschland** (скраћено **StGB**) Vom 15. mai 1871; In der Fassung der Bekanntmachung vom: Januar 1975 (BGBL. IS 1), 10. März 1987 (**BGBL. III**, ber. S.1160), 13 Juni 1990 (BGBL II S. 494), и31 August 1990. (BGBL II S. 885).
[786] Види ближе: **StGB**, paragraph 26. **Anstiftung** (подстрекавање).
[787] Види ближе: **StGB**, paragraph 25. **Taterschaft** (извршилаштво).
[788] Овај акт јесте ратни злочин и према Статуту међународног кривичног суда. Види ближе: **ROME STATUTE OF THE INTERNATIONAL CRIMINAL COURT**, Article 8, paragraph 2, (a), (b).
[789] Који дословце прописује: “Свака Страна уговорница биће дужна да проналази лица осумњичена да су извршила, или да су наредила да се изврши, која од тешких повреда, и она ће бити обавезна да их изведе пред своје сопствене судове, без обзира на њихово држављанство.”

33.2.4.5.
Деликти: Проузроковање експлозије употребом експлозива и Припремање злочина употребом експлозије или јонизујућег зрачења

За нас су посебно интересантна два члана (чл. 311., и чл.311.б.) верзије **Кривичног законика С.Р.Н.** која је важила у време агресије на СРЈ[790]. Пре свега „Члан 311. - Проузроковање експлозије употребом експлозива[791]“ **StGB** за нас је интересантан обзиром да инкриминише радњу „проузроковања експлозије и тиме угрожавање тела или живота другог или имовине значајне вредности[792]“. А таква имовина су били и објекти попут оних који су радом створене вредности животне средине, а јесу погођени бомбама, односно њиховим експлозијама! И по логици по којој је акт паљевине цивилних објеката извршен ратним дејством на територији друге државе ратни злочин, то је исто и проузроковање експзије употребом експлозива.

Још је експлицитнији „Члан 311.б - Припремање злочина употребом експлозије или јонизујућег зрачења која норма инкриминише „произвођење, прибављање себи или другом или чување, експлозивне материје или уређаја[793]”. А како је атак на Југославију, као и претходна бомбардовања извршена на територији Босне и Херцеговине али и Хрватске, био противправан, то и свако „прибављање или чување“ другоме експлозивних материја или уређаја – конкретно машинерији НАТО пакта, и по овој норми **StGB** био је и сада јесте, управо по основу члана 53., става 1. **Повеље Уједињених нација** као и члана 25. **Основног закона Немачке** ратни злочин подложан кривичном гоњењу на територији нападнуте државе али и саме државе извршиоца[794]! То значи злочин кажњив и нормом тада важећег члана 311.б. **Кривичног законика Немачке**!

---

[790] Сада су чланови: „311. – Произвођење експлозије употребом експлозива“ и „311а – Злоупотреба јониозујућег зрачења“ замењени „Чл. 310 - Припрема озбиљног криминалног акта који укључује експлозију или фрадијацију“ и „Чл. 311. – Ослобађање јонизујућег зрачења“.
[791] Члан 311. **StGB**, у оригиналу: Herbeifuhren einer Sprengstoffexplosion.
[792] Члан 311., став 1. **StGB.**
[793] Види ближе „Члан 311.б - Припремање злочина употребом експлозије или јонизујућег зрачења (**Vorbereitung eines Explosions – odre Strahlungsverbrechen**)“.
[794] Види ближе **Женевске конвенције I и II** из 1949.g.

33.2.4.6.
Опасно угрожавање путног саобраћаја

Агресорске снаге НАТО-а извршиле су више напада на цивилна превозна средства железничког и друмског саобраћаја. „Члан 315.б. – Опасно угрожавање железничког, бродског и ваздушног саобраћаја (Gefahrlicke Eingriffe in den Bahn, Schiffs und Luftverkehr)“ **Кривичног законика СР Немачке** за таква дела дословце каже:

“(1) Ко повреди сигурност путног саобраћаја, тако што:

- уништи, оштети или уклони уређаје или возила,
- поставља препреке[795] или
- предузима сличне и исто тако опасне радње и тиме угрожава имовину значајне вредности,

казниће се лишењем слободе...[796]„

Овом нормом је инкриминисано и зарушавање тунела и рушење мостова – радом створених вредности човекове околине, по природи цивилних објеката, а не само повређивање сигурности превозних средстава. Отуда дело које не дозвољава и за које кажњава на својој територији, Немачка, путем своје оружане силе извршавала је на територији С.Р. Југославије. При том, на жалост, чинила је и дела убистава.

33.2.4.7.
Ометање рада јавних погона

Ометање рада јавних погона[797] према варијанти **Кривичног законика С.Р. Немачке** у време напада на С.Р.Ј. чиниле су радње „оштећења, уклањања, измене или чињења неупотребљивим, као и одузимања енергије[798]“ „постројењима за јавно снабдевање водом, светлом, топлотом или енергијом за снабдевање становништва за живот важним потребама“[799]. Ово је све забрањено и по, на почетним страницама рада, анализираним елементима међународног права, а посебно **Женевском Конвенцијом од 12. августа 1949. године о заштити жртава међународних оружаних сукоба**, њеним „Чланом 14. - Заштита објеката

[795] Што је чињено рушењем мостова, тунела и надвожњака, као и кидањем железничких траса.
[796] **StGB**, чlan 315.b Опасно угрожавање путног саобраћаја (**Gefahrdung des Bahn, Shifs – und Luftverkehrs**)
[797] Види ближе **StGB**, „§ 316b Störung öffentlicher Betriebe.
[798] То исто, став 1., тачка 3.
[799] Све ово сада инкриминише Члан 316.б. сада важеће варијанте **Кривичног законика С.Р. Немачке**.

неопходних да би цивилно становништво преживело“. Па ипак су гађани енергетски објекти, водоводна мрежа као и постројења за производњу хране. Већина ових објеката, уз услов нормалног коришћења безопасна је по животну средину а корисна човеку, али наношењем оштећења, нарочито оштећења изазваних појединим врстама ратних средстава и материјала, јасног је негативног утицаја на животну средину, и то до те мере да се могу исказати чак и катастрофалне последице. Пример тога је гађање неколико хидроелектрана, великих разводних постројења струје, енергана и термоцентрала. Све ово је у потпуној супротности са чланом 35. **Допунског Протокола I уз Женевску Конвенцију од 12. августа 1949. године о заштити жртава међународних оружаних сукоба** у свом III делу: **Методи и средства ратовања**, који децидно забрањује „примену метода или средстава ратовања која су намењена или од којих се може очекивати да ће проузроковати опсежна, дуготрајна и озбиљна оштећења природне околине“, као и члану 55. (Заштита природне околине), који ову забрану детаљније разрађује, истичући да су напади на природну околину репресалијама забрањени. Опет се осврћући на члан 25. **Основног закона Немачке**, као и појашњења текстова **Женевских конвенција, I** и **II, дата Статутом Међународног кривичног суда**, јасно је да су ове норме незаобилазан материјално-правни основ за утврђивање ратних злочина и извршењем деликта који је немачки законодавац инкриминисао чланом 316.б свога Кривичног законика.

33.2.4.8.
Ометање рада уређаја за даљинску комуникацију

Немачки законодавац је инкриминисао и ометање рада уређаја за даљинску комуникацију који служе јавним потребама нормом члана 317. К.З-а „Поремећај телекомуникационих система[800]“, а посебно: уништавање, оштећивање, елининисање, мењање или чињење бескорисним, или пак уклањањем електричне енергије неопходне за радс система за даљинску коминикацијуопреиначавање или чињење неупотребљивим предмета који служе за даљинску комуникацију[801].

Како се овим средствима, а пре свега радио и тв уређајима становништво упозорава о бомбардовањем произведеним загађивањима ваздуха и вода (каква су почињена, примера ради у Панчеву и Новом Саду), што значи по здравље и живот човека опасним, ратним дејствима произведеним загађењима животне средине, каква су иначе забрањена у књизи анализираним конвенцијама, очигледан је еколошко заштитни значај ове норме.

[800] Види ближе: **StGB**, „Paragraph 317. - Storung von Fernmeldeanlagen“, норма која је новелирањем преименована у како тада тако и сада важећи наслов: „Störung von Telekommunikationsanlagen“.
[801] Види: **StGB**, „Paragraph 317. - Storung von Fernmeldeanlagen“, став 1.

33.2.4.9. Кривична дела: Оштећење важних уређаја, Опште опасна тровања и Загађивање вода

Анализом **Хашке**, **Женевске конвенције**, као и **Статута међународног кривичног суда** лако може да се уочи да је на нивоу међународног права најстроже забрањено оштећење или уништење оних уређаја или постројења која служе за задовољење виталних потреба становништва[802], као и оних која представљају и економске - привредне елементе, али нису директно и претежно намењени ратним задатцима, чак и ако је реч о територији државе агресора. По себи се разуме да се било какво оштећење или уништење било којих, значи и војних добара, државе која је мета агресорског рата, сматра наношењем недозвољене штете, за коју се радњу сноси пуна правна одговорност[803].

Немачки законодавац, имамо утисак, управо полазећи од исте логике, чак и спискова објеката, каква је исказана у тексту већ анализираним документима међународног права, унутар 1. става „Члана 318. Кривичног законика – Оштећење важних објеката[804]“, набраја као заштитне објекте поменуте норме: водоводне цеви, бране, насипе, мостове, скеле, путеве, као и друге уређаје чије би оштећење или уништење проузроковало опасност по живот или тело људи[805]. При том предвиђа посебно тешке казне за озбиљну штету нанету здрављу друге особе или здрављу великог броја људи[806] а нарочито уколико се радњом деликта изазове смрт другог лица[807], под условом да дело није почињено из нехата или немарног поступања[808].

Првом алинејом норме „Члана 319. Опште опасна тровања[809]“ законодавац Немачке деведесетих година 20 века посебно је инкриминисао тровање вода које служе за употребу, при чему је предвидео посебно тешку казну за оно тровање које изазове смрт неког лица. Обзиром да је бомбардовањима већ више пута изазвано тровање река али и земљишта на коме су инсталирани рени бунари, то је јасно да је такав акт, по логици **Кривичног законика С.Р. Немачке**, јасно исказано

---

[802] Такву заштиту пружају: члан 22. под (ц) **Хашке конвенције**, као и члан 18., 51. (Заштита цивилног становништва) и 52. (Општа заштита цивилних објеката) **Допунског Протокола I уз Женевску Конвенцију од 12. августа 1949. године о заштити жртава међународних оружаних сукоба**.

[803] Види ближе: члан 85. (Сузбијање повреда овог протокола) **Допунског Протокола I уз Женевску Конвенцију од 12. августа 1949. године о заштити жртава међународних оружаних сукоба**, формирали **Одељак II - Сузбијање повреда конвенција и овог Протокола**.

[804] § 318 Beschädigung wichtiger Anlagen.

[805] Члан 318., став 1. **Кривичног законика СРН**.

[806] § 318 Beschädigung wichtiger Anlagen. (чл. 318.), став 3.

[807] § 318 Beschädigung wichtiger Anlagen. (чл.. 318.), став 4.

[808] Члан 318., став 6., под 1 и 2.

[809] **StGB**, Paragraph 319 - Gemeingefahrliche Vergiftung. Сада је то „Члан 314. – Опште опасна тровања“ важеће новелације.

криминално дело које се налази у идеалном стицају са још једним бројем криминалних дела – деликата који су забрањени нормама међународног права. Такође је јасно да је у случају тровања изазваних бомбардерским атацима на С.Р.J. реч о делима која поседују природу еколошких деликата! Све ово важи и за логику исказану и тада и сада важећим 1. ставом „Члана 324. Кривичног законика Немачке – Загађење вода", прво дело његовог XXVIII поглавља: Кривична дела против животне средине (сада XXIX поглавље). Ова норма: Загађивање вода, инкриминише чак и загађивање које се не може да подведе под категорију тровања вода[810]. Отуда све што је речено у вези деликта „Опште опасна тровања" још лакше је примењљиво на норну деликта „Загађивање вода".

Како је бомбардерским акцијама дошло до загађивања али и тровања текућих и подземних вода, оштећења водовода, мостова, путева али и заштитних брана, дакле повређивања:

- не само елемената животне средине,
- већ и радом створених вредности животне средине, као и
- објеката који су намењени заштити животне средине,

то је јасно да је почињење и ових криминалних аката, какво је утврђено на више места унутар територије С.Р. Југославије, а посебно Србије, низ еколошких криминалних аката, али и аката за које је, управо по основу већ навођених норми међународног права и Јавни тужилац СР Немачке самостално морао да покрене кривични поступак, а пуно право да за ова дела такав поступак отвори и води и унутар свог правосудног система поседује и атакована страна: СР Југославија, односно у овом моменту њен сукцесор, Република Србија.

33.2.4.10. Ратни злочини

Полазећи од 2. а посебно 9. тачке „Члана 6. - Прекршаји учињени у иностранству против међународно заштићених правних интереса" **Кривичног законика СР Немачке**[811], немачко право сматра да су ратни злочини сви деликти дефинисани међународним правом, од којих посебно они одређени нормама **Хашке конвенције из 1907**. године и **Женевских конвенција из 1949.г**. Отуда свака повреда неке од норми међународног права, па макар се и не налазила на списку инкриминација пласираном унутар тачке 2. члана 6. **Кривиног законика СРН** спада у ратне злочине.

Сличан приступ формиран унутар **Кривичног законика СРН** испољава и законодавац САД, мада на нешто опширнији правно-лексички начин, исказан

[810] Види ближе: члан 324., став 1. **StGB.**
[811] **StGB**, § 6 Auslandstaten gegen international geschützte Rechtsgüter.

прецизнијим навођењем конкретних правних елемената одређења, као и у конкретном случају: утврђења ратних злочина.

Унутар **Законика о кривичним делима и поступку**, Главе 118 – Ратни злочини, законодавац САД јасно је прописао да ратним злочинима сматра и по том основу врши кривични прогон сваког „почињења тешке повреде по основу **Женевске конвенције потписане** 12 августа 1949, или сваког протокола тих конвенција, којима је САД уговорна страна[812], као и повреде чланова 23., 25., 27. или 28. **Анекса Хашке конвенције IV**, од 18. октобра 1907.г.[813], као и она, вољно извршена, наношења тешких телесних повреда или убиства цивила, која су у релацији са неким оружаним сукобом и извршена противно норми **Проткола о забрани и рестрикцији коришћења мина, експлозивних замки и других средстава**, наведених у **Протоколу II** од 3. маја 1996[814]. При том законодавац САД прописује да ће се починиоцем сматрати „ко год унутар или ван САД почини ратни злочин[815]“, као и да ће „бити кажњен по основу ове норме: или затворен доживотно или за било који број година, а ако изазове смрт жртве, да ће бити подвргнут смртној казни[816]“. Како видимо, и америчко казнено законодавство ратним злочинима сматра управо оне исте деликте на које смо већ на почетку рада указали. Један број њих, како је већ у анализи истакнуто, исказују и своју јасну а негативну и противзаконити еколошку црту. При том је битно да се примети како америчко казнено законодавство сматра починиоцем управо свако оно лице које као таквог одређују норме међународног права – оне на које се и ми позивамо. Оно истовремено на себе преузима обавезу казнено-правног прогона починилаца, без обзира на њихов официјелни ниво, чак и Уставом исказан, у припреми и извршавању ратних злочина!

33.2.4.11.
Коришћење оружија за масовно уништавање

У оквиру обједињених прописа САД (својевресног законика) лоциран је и **Законик о кривичним делима САД**[817]. Дотични Законик поседује за нас веома интересантну норму „Члана 2332а - Коришћење оружија за масовно уништавање[818]“, која инкриминише свако „кршење закона од стране држављанина

[812] Види ближе: **CRIMES AND CRIMINAL PROCEDURE, PART I – CRIMES, CHAPTER 118, Sec. 2441. War Crimes (c:Definition)(1),** као і **Sect. 2441**, paragraph 3.
[813] То исто, paragraph 3.
[814] То исто, paragraph 4, као и **Protocol on Prohibitions or Restrictions on the Use of Mines, Booby-Traps and Other Devices** (Protocol II as amended on 3 May 1996).
[815] **CRIMES AND CRIMINAL PROCEDURE, PART I – CRIMES,** CHAPTER 118, Sec. 2441. War Crimes, (a) Offence
[816] То исто, под (b).
[817] Види ближе: **U.S. Code** (Прописи САД), Title 18— CRIMES AND CRIMINAL PROCEDURE. PART I— CRIMES (§§ 1 – 2725), ca: https://dejure.org/gesetze/StGB/317.html.
[818] Sec. 2332a. Use of weapons of mass destruction.

САД ван територије САД – сваког држављанина који, без законитог основа, користи, или договара коришћење оружија за масовно уништење ван територија САД (и прописује) да ће бити подвргнут временској казни за било који број година или доживотној, а уколико дело резултује смрћу, да ће бити кажњен смртном казном, или на било колико година затвора, или дожовотном затворском казном[819]". При том законодавац САД јасно дефинише да термин оружије за масовно уништавање значи: свако разорно средство[820], свако оружије диајнирано или намењено да изазове смрт или озбиљне повреде, кроз испуштање, ширење или удар отрова или отровних хемикалија, или њихових састојака[821], свако оружије које изазива болест организама[822], или свако оружије које је дизајнирано да испушта радијацију или зрачи на нивоу опасном по људски живот[823]. Како видимо, анализирана норма свим својим елементима јасно инкриминише противзаконито коришћење оружија за масовно уништавање. А по **Кривичном законику САД** незаконитост се исказује и када се „према пријатељској нацији води рат". То дословце значи, када унутар САД ко год свесно започне или учини кораке ка, или обезбеди и припреми средину за обезбеђење новца за војне операције, или учествује у било којој војној или поморској акцији која би да се води против територије, доминиона или државе, или народа, са којим САД су у миру, биће кажњен... [824]". При том се државом или народом са којим је САД у миру сматра свака она држава или народ коме није официјелно објављен рат[825]. Подсећамо да Конгрес САД 1999. године није објавио рат С.Р. Југославији! Отуда је наредбодавац вођење рата аутоматски починилац деликта инкриминисаног чланом 960. **Законика о кривичним делима и поступку САД**[826], при чему овој норми подлеже и председник државе, уколико, према легислативи САД, не обезбеди такву одлуку Конгреса, најкасније 60. дана од започињања таквих радњи!

[819] То исто, Sec. 2332a. Use of weapons of mass destruction (b).
[820] То исто, Sec. 2332a, (2)(A).
[821] То исто, Sec. 2332a (2)(B).
[822] То исто, Sec. 2332a (2)(C).
[823] То исто, Sec. 2332a (2)(D).
[824] Како је то дефинисано са Sec. 960. Expedition against friendly nation.
[825] У складу са чланом првим Устава САД (**Constitution**, Article 1).
[826] **U.S. Code**, § 960 - Expedition against friendly nation.

33.2.4.12.
Завера да се убије, киднапује, осакати, или повреде особе или имовина у страној држави

Како се агресија НАТО-а према Југославији Републици Србији исказала произвођењем последица по становништво, његову имовину, као и имовину правних лица те јавну имовину, тим путем и уништавањем живота, здравља и елемената животне средине становника, то је за нас од значаја да укажемо како је овакво исказано противзаконито делање према страним државама и њеном становништву јасно инкриминсано у поглављу **Међународни односи**, **Законика о кривичним делима и поступку САД**, унутар „Члана 956. – 956 - Завера за убијање, киднаповање, сакаћење или повређивање особа или оштећење имовине у страној земљи[827]“. Њиме је јасно прописано да:

> „§ 956 - (а) (1) Ко год, унутар јурисдикције САД, ступи у заверу са једном или више особа[828], без обзира где је таква особа или особе лоцирана, да почини на било ком месту ван САД неки акт који може да се исказе као деликт убиства, киднаповања или осакаћења (тешке повреде) ван територија САД, биће кажњен.”

Такође и да:

> „§ 956 - (б) Ко год, ко подлеже јурисдикцији САД, ступи у заверу са једном или више особа, без обзира где је таква особа или особе лоцирана, да оштети или разори конкретну имовину лоцирану у страној држави и која припада страној влади или било ком политичком телу, а са којом су САД у миру (што значи да јој нису формално објавиле рат, прим V.J.), или било коју железничку пругу, канал, аеродром, писту, или које друго јавно добро или грађевину, или било који религиозни, образовни или културни објект, као и ако завереник почини неки од ових аката, биће затворен до 25 година“.

Када упоредимо елементе приказане норме са у тексту већа анализираним конвенцијама међународног права, постаје очигледно да је федерални законодавац САД, „Чланом 956. – Завера за убијање, киднаповање, сакаћење или повређивање особа или оштећење имовине у страној земљи“ **Законика о кривичним делима**, како је и био дужан, обезбедио протекцију истим оним заштитним објектима ових конвенција, међу којима посебно: објектима

---

[827] **U.S. Code**, § 956 - Conspiracy to kill, kidnap, maim, or injure persons or damage property in a foreign country.

[828] А, према свима познатим елементима правних наука, договор са државницима чланица НАТО-а противан одредби члана 53. **Повеље УН**, као и **Статута НАТО**-а, те, примера ради: члану 25 **Основног закона СРН**, самом карактеристиком непоштовања ових норми више није јаван и законит договор, већ завера!

намењеним религији, уметности, образовању и култури, али и свим јавним цивилним објектима, као што су пруге, аеродроми, насипи и слично. Тиме је законодавац САД испунио своје обавезе из **Хашке Конвенције,** њених чланова члан: 23. (а) и (е), 25. и 27., а посебно **Женевске конвенције за побољшање положаја рањеника и болесника у оружаним снагама**, њеног „Члана 49. - Кажњавање за повреду Конвенције“ и „Члана 51. - Одговорност страна уговорница“, као и „Члана 148. **Женевске конвенције о заштити грађанских лица за време рата**. од 12. августа 1949.г. - Одговорност страна уговорница“, те на тај начин прописао казнено-правну заштиту овим објектима права, од којих су већина објекти и еколошког права – представљају еколошке вредности, махом радом створене. Но, друго је питање колике су реалне шансе њеног заживаљавања? Управо нас досадашње понашање САД и њених савезника упућује на овакво питање!

34.
ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА БАЗИРАНА НА САГЛЕДАВАЊУПРАКТИЧКИХ ПРИМЕРА КОЈИ УКАЗУЈУ НА НЕОПХОДНОСТ ПРИМЕНЕ МЕЂУНАРОДНОГ КРИВИЧНОГ ПРАВА У ФУНКЦИЈИ ЗАШТИТЕ ЕКОЛОШКИХ ПРАВА И ВРЕДНОСТИ ОД ОПАСНОСТИ И ПОСЛЕДИЦА ИЗАЗВАНИХ ОРУЖАНИМ СУКОБИМА, СА ПОСЕБНИМ ОСВРТОМ НА ДЕЈСТВА ПО С.Р. ЈУГОСЛАВИЈИ

У моменту у коме пишемо овај текст, наводећи Вам примере путем којих осликавамо стварност али и потребу те основаност захтева да се међународно кривично право поштује, залажући се за буђење хуманости, очување трагова културе и адекватног односа према народима и целини *ekos*-а, и дан данас остајемо згрожени варварским понашањем држава које су, ничим изазване и без објаве рата, 1999. године напале нашу домовину. Учиниле су то погазивши **Повељу Уједињених нација** која (својим чланом 2., тачком 4.) изричито забрањује не само употребу силе већ и претњу силом у међудржавним и међународним односима[829]. Управо зато, без обзира на материјална богатства која агресори поседују, забезекнути смо њиховим примитивним самовиђењем као „културних друштава“, обзиром на тако бестијално исказано гажење права, етике и морала. Гажење које је како претходних тако и потоњих година довело до атака на већи број држава и ван Европе (Ирак, Либију, Сирију...). Изненађујуће је да дотична друштва: Америке, Британије, Француске, Немачке..., која толико говоре о правима човека, не увиђају да се цивилизацијски домет мери управо оваплођењем етике у стварности конкретног друштва. Њихови домети, исказани оружаним агресијама, превазишли су оне Хитлера и Гебелса. Док је III рајх стварао концентрационе логоре на територији државе, садашњи заговорници „права човека“ уистину су од читавих држава производили концентрационе логоре али и својеврсне „котлове“ који

[829] **Charter of the United Nations**, Chapter I, Article 2.

директно негативно погађају право човека на здрав живот у здравој животној средини. Шта више и у актуелним временима позивају и друге да им се придруже у њиховим поступањима. Јасан пример тога био је говор председника САД: Клинтона 1999.g., којим је он, на начин који превазилази Гебелса, „прекрајао историју“ казујући да је Српски народ започео I и II светски рат, али и да је вршио етничко чишћење уз изузтено масовна убијања шиптара на Косову и Метохији. Уистину, он је таквим наступом позивао на реторзију, кроз извршење обимних а „оправданих“ оружаних дејстава над Србима. Другим речима радњи које воде и ка геноциду, па макар исти био исказан и само формирањем борбених дејстава и последица које воде ка масовном етничком чишћењу, а које се и догодило, како током бомбардовања и копнених дејстава тако и по „закључењу мира (Кумановским споразумом)“. А то је јасно инкриминисан акт – кривично дело „непосредног и јавног подстицања на вршење геноцида,” инкриминисано чланом 3. **Конвенције за кажњавање и спречавање кривичног дела геноцида**[830]. Заиста „етички домет“. Отуда је ван памети и помислити да су се Клинтон и њему придружене водеће политичке главе чланица НАТО-а тада бринуле за човека и његову животну средину – права која поседују, шта више, која су јасно регулисана и на нивоу међународног права. На жалост, ни потоње вође тзв. „западних“ држава нису напустиле такво поступање, својеврсне империјане а у суштини агресорске игре. Томе смо сведоци и у актруелном времену!

Јасно је да је неопходно да окончањем ратних зала, можда не тако брзо али ипак, наступи тренутак када ће се пробудити етика и логика поштовања, али и развоја међународног права. У супротном одвијао би се сумрак цивилизације, али не као лагана и кратка игра, већ империјално изазвана и исказана кроз формирање тешких зала у однсима народа и држава, шта више и њихових оружаних сукоба.

[830] **Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide**, Adopted by Resolution 260 (III) A of the United Nations General Assembly on 9 December 1948., Article 3 (a) Genocide, kao i (c) Direct and public incitement to commit genocide, што је,. иначе, унутар **Кривичног закона СР Југославије** инкриминисано његовим чланом 145. (Организовање групе и подстицање на извршење геноцида и ратних злочина), посебно ставом 4. На овом месту морамо да нагласимо како су се, у понашању председника УСА скупили сви елементи кривичног дела против човечности и међународног права (главе XVI КЗ-а СРЈ), норме члана 145., ставова 1.-4., а у складу са одредницама **Конвенције за кажњавање и спречавање кривичног дела геноцида**. Дакле, да је Клинтон, са легислативно-правне тачке гледишта неоспорно ратни злочинац! Он је то и по основу члана 152. **КЗ**-а СРЈ: Подстицање на агресивни рат, дела које тако здушно чини.

БЛОК III

ДЕЛИКТИ МЕЂУНАРОДНОГ КРИВИЧНОГ ПРАВА ОД ЕКОЛОШКОГ ЗНАЧАЈА ИСПОЉЕНИ ВАН ОРУЖАНИХ СУКОБА

35.
ПРИНЦИПИЈЕЛНА ОБЈАШЊЕЊА ПРИСТУПАЊУ МАТЕРИЈИ И САГЛЕДАВАЊУ ИСТЕ

Бавећи се питањима међународног кривичног права која су од значаја за остваривање функције заштите еколошких права и вредности у претходна два блока ове студије (трилогије) обрадили смо:

1. опште-теоријска питања од значаја за материју коју истражујемо, те потом,
2. оне деликте који се уобичајено називају *права међународна кривична дела*, а јесу од значаја за очување заштитног објекта коме смо посветили пажњу јер пружају заштиту еколошким правима и вредностима на нивоу међународног јавног права путем такозваних *секундарних*, дакле казнених норми, оних што прописују инкриминације и санкције за угрожавање и/или повреду неког од елемената што улази у свеукупни заштитни објект што нам је привукао пажњу током овог истраживања. Реч је о деликтима који произилазе из оружаних сукоба, пре свега али не и једино између држава већ и оружаних дејстава што погађају суверну државу (или чак и две или више њих) а не проистичу увек од директних активности које друге суверене државне целине, већ и какаве снажне оружане формације која формално и не може да се посматра као државна.

При том смо материју чијем смо истраживању приступили, како је то читаоцима већ очито, посматрали материјално-формано, тежећи да тачно утврдимо све ње јасно формиране елементе, како унутар дугачког низа такзваних *секундарних норми*, као елемената казнено-правне заштите тзв. *примарних норми*, оних што су лоциране као обавезујуће унутар разноврсних легислативних аката међународног јавног права и његових конститутивних елемената, а одређују: ко, шта, како, када, зашто и до које мере мора да испоштује.

У овом, такозваном III блоку књиге, што чини целину нашег истраживања: Трилогију о међународном кривичном праву у функцији заштите еколошких права и вредности, пажњу посвећујемо оним деликтима које називамо *неправим*

међународним кривичним делима (*мешовитим кривичним делима*), а у суштини се ради о деликтима који нису производ било каквог оружаног сукоба, или пак оружаног насртаја проистеклог из политичких идеја и планова. Ваља имати у виду да су и овакви деликти продукт развоја елемената међународног јавног права, али и његовог конститутивног елемента - међународног кривичног права, нарочито исказаних у другој половини двадесетог века. Легислативни акти, што су допринели њиховом развоју, као и њихови пратећи текстови, су постепено установљавали и све бројнија кривична дела, од којих већина не може бити посматрана као било који ратни деликт, или пак деликт произашао из било које друге врсте класичних оружаних сукоба. Али је јасно да њихова појава логички захтева кривично правну реакцију на међународном нивоу. Тачније, по основу правила међународног кривичног права.

Међу *неправим међународним кривичним делима*, а која могу бити од значаја за нашу тему, ваља посебно набројати она која могу да се испоље као:

1. деликти почињени од стране физичких лица, али и
2. кривична дела почињена од стране правних лица, те
3. организовани криминал, што не значи да је исти увек испољен као чињење од стране правног лица већ, што је могуће, и криминалних тимова, па чак и организација, али који тимови и/или организације нису формално-правно гледано правна лица[831].

Свако од ових незаконитих поступања, а да би га сврстали међу кривична дела инкриминисана у циљу заштите еколошких права и вредности, она испољена мимо класичних оружаних сукоба и атака, мора, по својим особинама, бити кривично дело што погађа еколошка права и вредности, што значи:

1. право човека на здрав живот и животну средину, отуда и
2. воду, ваздух и земљиште, као неживе елементе животне средине, а посебно
3. живе елементе присутне унутар животне средине, као и
4. радом створене вредности животне средине, а међу њима посебно оне које се могу да сматрају културним добрима,
5. разноврсне међународно заштићене елемене животне средине, отуда и као незаконити акти:

- испољени против или у оквиру поморске пловидбе,
- незаконити акти усмерени против сигурности поморских платформи, или са њих произведени,

[831] Мада их неки од кривичних законика, иако формално правно посматрано овакве организације нису регистрована правна лица ипак као таква посматра. Очигледан пример постојања овога приступа је текст **Кривичног законика Италије**.

„- трговине примерцима дивље флоре и фауне испољене супротно **Вашингтонској конвенцији о међународној трговини угроженим примерцима фауне и флоре**[832],
- трговине супстанцама што оштећују озонски омотач, супротно нормама **Монтреалског протокола**[833],
- одлагања као и илегалног транспорта опасних отапада[834],
- риболова - непријављеног и/или риболова у супротности са контролама које разне организације успостављају регионалним рибарствима,
- бесправне сеча и промета дрвета - у супротности са националним законима,
- биолошког пиратства и транспорта контролисаног биолошког или генетички модификованог материјала[835],
- који се испољавају одбацивањем разноврсних отпада са пловила, летелица и платформи а погађа воде океана[836], односно
- испољени као загађивање са бродова путем одбацивања уља, хемикалија и других штетних материја у амбалажи, али и из бродске канализације те путем одбацивања у воду бродског отпада[837],
- трговине опасним хемикалијама супротно рестрикцијама успостављеним такозваном **Ротердамском конвенцијом**[838],
- трговине хемикалијама супротно такозваној **Стокхолмској конвенцији о трговини постојаним органским загађивачима**[839],
- кријумчарење горива путем кога се не само ибегава плаћање царина и пореза већ и доприноси загађивању ваздуха[840]“.

Све напред речено може да се испољи не само загађивањем елемената животне средине већ и извршавањем низа другачијих радњи. Радњи које дефинишу специјализовани еколошко правни текстови, као и они који, иако нису у основи еколошко правни, такође поседују норме од еколошког значаја. Сви ови акти, у суштини, иако се извршавају на различите начине, у финалу погађају

[832] **Washington Convention on International Trade in Endangered Species of Fauna and Flora** (CITES), Year 1973.
[833] **Montreal Protocol on Substances that Deplete the Ozone Layer**, Year 1987, касније више пута новелиран.
[834] **Basel Convention on the Control of Transboundary Movement of Hazardous Wastes and Other Wastes and their Disposal**, Year 1987.
[835] Што је могући деликт по основу такозваног **Картагена протокола**, из 2000.г., који је пратећи документ **Конвенције о биолошком диверзитету**.
[836] Види: **Convention on the Prevention of Marine Pollution by Dumping of Wastes and Other Matter**, Year 1972, познату и као **London Convention**, која регулише заштиту од одбацивања отпада и других материја.
[837] **International Convention on the Prevention of Pollution from Ships**, Year 1973.
[838] **Rotterdam Convention on the Prior Informed Consent Procedure for Certain Hazardous Chemicals and Pesticides in International Trade**, Year 1998.
[839] **Stockholm Convention on Persistent Organic Pollutants**, Year 2001.
[840] У вези реченог види шире: **International Environmental Crime. The Nature and Control of Environmental Black Markets,** Royal Institute of International Affairs, London, 2002, стр. 5. и 6.

елементе животне средине према којима међународно право својим легислативним актима уређује пожељне односе али такође путем истих пружа и заштиту човековом праву на здраву животну средину.

На овом месту читаоца подсећамо да је наша држава *predecesor* Југославија (Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца, потом Краљевина Југославија, те ДФЈ, ФНРЈ, СФРЈ и СРЈ) пре саме Републике Србије потписала али и ратификовала већи број докумената међународног јавног права, различитих категорија, намењених директној или пак паралелној заштити елемената животне средине, као и регулацији са овом материјом повезаних: вредности, права, обавеза, отуда и односа те одговорности. Ови легислативни документи, иако за Србију представљају добијено правно наслеђе, уистину јесу истовремено и актуелни – позитивно-правни делови еколошког законодавства, шта више у овом моменту чак и онај његов претежан део, управо формиран под утицајем права међународне заједнице. Држава *predecesor* актуелне државе - Републике Србије је ратификовала међународне уговоре са листе UN - UNEP-а, који својим нормама пружају заштиту животној средини, близу њих 60[841]. Појединим од њих то је био искључиви задатак, али су на овом списку присутни и текстови који својим нормама пре свега уређују која друга, а не питања правних односа насталих поводом животне средине. Међутим, садрже у себи и норме таквог карактера, или паралелног еколошко-правног дејства. Као и UNEP, сврставамо их у категорију правних текстова који посредно уређују ову област. А сличан развој ове легислативне материје може да се утврди и анализом законодавства бројних држава чланица Уједињених нација, ако не и свих њих.

Такође Вас посећамо да је не само наша држава, пролазећи све облике организовања и реконструкција, једнаку пажњу поклањала заштити природних али и радом створених вредности животне средине. Чинила је то не само увиђајући њихову међусобну повратну спрегу и укупни значај већ и чињеницу да бројни легислативни акти међународног јавног права то јасно прописују. При том је правна наука полазила од идеје да се негативност разноврсних дејстава често осећа далеко од места њиховог испољавања, што им даје трансгранични карактер. Самим тим је указивала и на неопходност да се ове појаве адекватно третирају на међународном нивоу, пре свега легислативним актима као производима суверених воља држава. Полазиште јој је такође било и сазнање да се самим прокламовањем права заштите неког од елемената животне средине исто не остварује уколико се не приступи формирњу и примени мера његове заштите и унапређивања. А то значи одговарајуће: а.) регулације, али и б.) гарантовања прописаног. Што значи и путем формирања адекватних казнено-правних норми. Адекватних управо степенима могуће исказаних опасности или пак произведених последица.

[841] А Републици Србији као сувереној држави непосредно претходећа Државна заједница Републике Србије и Републике Црне Горе ратификовала их је, потом, тек неколико!

Представници наше државе увек су истицали да су проблеми заштите животне средине општи, те да се из тог разлога, веома често, не могу решавати локално. Са тим се потпуно слажемо, указујући да се ово нарочито односи на правну регулацију заштите од проблема повезаних са: морем, водама, ваздухом, замљиштем, шумама, биодиверзитетом, прометом опасних материја, индустријским удесима, јонизујућим зрачењем, опасним и другим отпадима, културном баштином, биљем, животињама, климом и озоном. С обзиром да је Савезна Република Југославија потписала **Агенду 21**, те да исту Република Србија такође поштује, критеријум у истраживачкој орјентацији нам је био списак не само општих већ и посебних питања животне средине, исказаних на глобалном, континенталном али и регионалном нивоу, а којима је, путем адекватних легислативних аката, одређен висок приоритет у циљу заштите животне средине.

У својим истраживачким напорима акцент пре свега стављамо на међународне уговоре који непосредно уређују област од значаја за заштиту животне средине, па тако и њену казнено-правну заштиту. Али такође поклањамо пажњу и оној другој категорији међународних легислативних аката, оној која животну средину не третира непосредно и искључиво, већ вршећи какав свој други а примаран задатак. Јасно, у сразмери у којој јесу од значаја за материју коју Вам пласирамо.

У самом приступу текстовима од значаја за материју ове студије пре свега полазимо од логике *нормативно-правног* и *формално-нормативног метода*, управо утврђујући њихову:

формалну страну,
правну снагу, и
међусобни хијерархијски однос.

Отуда и овај део студије, обрађујући понаособ питања адекватне регулације односа спрам разноврсних вредности, права, поступака и односа, почињемо анализом конвенција, као текстова од највећег правног значаја, пратећи их њима предметно и правно-логички најближим документима (анексима, протоколима и другим).

Сматрамо својом обавезом да нагласимо како се конвенцијама мора да посвети посебна пажња из још једног, а круцијалног, правног разлога који се често превиђа. Највећи њихов број јесу документа што их одликују специфичне карактеристике. Регулишу питање заштите од такозване „опште опасности“, па била она продукт:

1. несреће;
2. *negligentiae*, или
3. деликтног поступања субјеката права.

Ови документи легислативно правног карактера, не само да успостављају обавезе државама ратификаторима да их укључе у своје законодавство и њихове норме својим законима разраде, већ, шта више, дају:

1. формално-правни, и
2. материјално-правни основ, те на основу овога
3. успостављају обавезу за формирање казнено-правне заштите оних вредности које су конститутивни елементи њихових општих објеката регулације.

То законодавац мора да има у виду при сваком свом кораку:

1. формирања закона намењених заштити животне средине, као и
2. реконструкције важећег казненог законодавства!

Шта још у оквиру овог уводног дела текста такође ваља рећи, а пре неголи пажњу усмеримо на поједине, формално-правно одређене, предмете регулације?

Пре свега подсећамо да је логично, стартујући од правила класичног кривичног права које посматра могућности процедуралног приступа третману кривичног дела на које се сумња, а полазећи од места извршења забрањеног делања или пак места испољавања последице(а) деликта, такође да и при разматрању еколошких кривичних дела кроз призму међународног јавног права учинимо исто.

Исто тако морамо бити свесни да су радње готово свих ових деликата такве да се они исказују као такозвана сложена кривична дела.

Такође и да се њиховим извршењем често повређују норме не једне већ често две или више држава. Примера ради то је очигледно код незаконите сече шума и прекограничне а незаконите продаје тако произведене дрвне масе, али и низа других деликата које можемо да посматрамо као опасне или изузетно опасне, отуда управо као кривична дела.

И дотична *неправа а еколошка међународна кривична дела* могу да произведу забрањене опасности али и последице, то јест:

1. смрт или тешку телесну повреду човека,
2. противзаконито пражњење, емисију или увођење у употребу количина супстанци или јонизујуће радијације у воду, ваздух и/или земљиште које може да доведе до тешке телесне повреде човека или пак смртног исхода, односно до урушавања квалитета воде, ваздуха, земљишта и других еколошких вредности, односно њиховог разарања,
3. противзаконито одлагање, транспорт, или пак третирање, опасног отпада које може да изазове напред наведене последице,
4. противзаконито делање привредног објекта, такво које може да изазове неку од претходно наведених последица по човека и/или елементе животне средине, и

5. противзаконито поступање са нуклеарним материјалима које може да доведе до неке или више претходно побројаних последица[842].

Реч је, у суштини, о кривичним делима која угрожавају или повређују основне вредности од интереса да буду, те отуда и јесу, заштићене нормама међународног јавног права, које, лоциране унутар легислативних текстова, најчешће конвенција, али и пратећих им протокола те анекса, формирају прецизне материјално-правне основе за успостављање кривичне одговорности за њихово почињење.

На овом месту посебно наглашавамо да међународно јавно право унутар једног броја ових легислативних аката јесте успоставило државама Странама обавезе поштовања процедуралних могућности заштите угрожених, а нарочито повређених, *материјалних* (*имовинских*) *права*, као и оних *процедуралних права*, кроз адекватне поступке пред за то формираним међународним судовима (трибуналима), али не и Међународним кривичним судом. Другим речима, ови трибунали су овлашћени, кроз регулацију материјалних али и процедуралних питања, да третирају како имовинска питања, на начин како то чине и национална имовинска (грађанска) законодавства, тако и она исказана аналогно повредама такозваног управног (државног) права, али не и она казнено-правна.

Наше истраживање је показало да поједини од ових међународно-правних а легислативних аката директно захтевају (обавезују на) кривично-правну заштиту својих објеката заштите. Неопходно је да нагласимо како је ових текстова који директно прописују обавезу успостављања казнено-правне а посебно кривично-правне протекције својих заштитних објеката не баш мали број, како се то често а погрешно наглашава.

У односу на претходно наведена легислатива документа од еколошког или пак и паралелно еколошког значаја, а која обавезују на успостављање казнене, а пре свега кривичне, одговорности за повреду њихових норми што регулишу бројна питања, много су мање присутни они легислативни акти међународног јавног права што само позивају, мада не обавезују, на кривично-правну или пак уопште казнено-правну заштиту онога што посматрани акти регулишу.

Правно-логички посматрано могуће је говорити и о трећој групи ових легислативних аката, аката које карактерише чињеница да само формирају материјално-правне основе на бази којих државе могу, али нису у јасно прописаној обавези, нити пак само позване, да унутар својих законодавстава успоставе и казнено-правне гаранције поштовања прописаних вредности, права и обавеза. Гаранције путем прописивања прекршајне те, што је за нашу тему од значаја, кривичне одговорности субјеката права за њихово угрожавање и/или

[842] У вези реченог види посебно Секцију II, члан 2., **Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law**, Strasboroug, 4 XI 1998., на: https://www.coe.int/en/web/conventions/.

повређивање. Како ће те видети током нашег излагања на страницама што следе овакви легислтивних аката је, што не изненађује, највећи број.

У приступању, на следећим страницама, овој материји, поштоваћемо како уочавање овог разликовања (груписања) исказаног унутар претходна три пасуса тако и временски формиран редослед појављивања легислативних докумената међународног јавног права од значаја за нашу тему. Јасно, при том је логично да у финализацији овог текста прво образложимо легислативне текстове што обавезују на казнено-правну заштиту а потом оне конвенције и њихове пратеће протоколе те анексе што форморају материјално-правне основе за могуће извршавање или неизвршавање инкриминисања те санкционисања угрожавања и/или повреда вредности, права, те обавеза од еколошког или пак и еколошког значаја.

36.
МЕЂУНАРОДНИ ЛЕГИСЛАТИВНИ ТЕКСТОВИ ШТО ОБАВЕЗУЈУ НА КАЗНЕНО-ПРАВНУ ЗАШТИТУ ОД ЕКОЛОШКОГ ЗНАЧАЈА

36.1.
Увод

Међународно-правних легислативних аката који директно обавезују на кривично-правну заштиту својих објеката заштите, како смо то већ нагласили, уистину је не мали број. Посматрано хронолошки међу ове текстове можемо да уврстимо, примера ради, следеће легислативне акте формиране вољом држава а на нивоу међународног јавног права, а посебно његовог саставног дела: међународног еколошког права:

1. **Конвенцију о међународној трговини угрожених примерака флоре и фауне**, познате и као **Вашингтонска конвенција** (**CITES**), из 1973.г.;
2. **Конвенцију о заштити озонског омотача** (из 1985.г.) и њен проткол познат као **Монтреалски протокол о супстанцама које оштећују озонски омотач**, из 1987.г.;
3. **Конвенцију о контроли и прекограничном кретању опасног отпада и других отпада и њиховом одлагању**, познату и као **Базелска конвенција**, из 1989.г.;

који су акти од глобалног значаја. Поред ових, напред наведених легислативних аката, присутни су и други акти глобалног значаја на бази којих је могуће дефинисање еколошких кривичних дела. Рече је о следећим актима:

1. **Конвенцији о превенцији загађивања мора путем бацања отпада и других материја – Лондонска конвенција**, из 1973.г.;
2. **Међународној конвенцији о превенцији загађивања са бродова** (**MARPOL**), 1973.г.;
3. **Конвенцији о биолошкој сигурности и биодиверзитету**, из 1992.г.;

4. **Конвенцији о претходну тражењу сагласности за извесне опасне хемикалије и пестициде у међународној трговини** (**Ротердамској конвенцији**), из 19988.г.; те
5. **Конвенцији о постојаним органским загађивачима** (**Стокхолмској конвенцији**), из 2001.г.

Претходно наведене конвенције и протоколе од глобалног значаја прати и један број међународних легислативних аката од еколошког али регионалног значаја. Међу њима су они акти што третирају материју:

1. еколошких кривичних дела уопште[843],
2. нелегалног рибарења, оног што је супротно једном броју регионалних споразума који регулишу ову материју; али и
3. противправне сече и промета дрвета, сече и промета који су у овом тренутку противни једино националним законодавствима осим уколико се истим деликтним радњама погађају угрожене врсте којима је заштита пружена **Вашингтонском конвенцијом** (**CITES**-ом).

Како ћемо то током нашег даљег излагања објаснити ових легислативних аката је већи број. Али смо мишљења да поред већ формираних легислативних аката међународног права који обавезују на формирање секундарних, то јест кривичних норми, што заштиту пружају њиховим примарним нормама, у времену што следи ваља придружити и норме које такву заштиту пружају и од других нежељених а противзаконитих поступања. На пример од такозваног илегалног рударења[844], појаве која јесте раширена али, на жалост, још увек није регулисана ни на нивоу ни регионалних легислативних аката, иако јесте присутна у Африци, Азији али и Латинској Америци. Приступимо анализи ових аката.

[843] Каква је **Directive 2008/99/EC of the European parliament and of the Council, of 19 November 2008, on the protection of the environment through criminal law** (Text with EEA relevance), *Official Journal of the European Union*, L 328/28, 6. 1. 12. 2008.

[844] У вези реченог види: **The State of Knowledge of Crimes that have Serious Impacts on the Environment**, издавач: UN - Environment, под 2.2.6. Hotspots for illegal mining, стр. 13.

36.2.
Међународна конвенција
о спречавању загађивања мора уљем

Међународна Конвенција о спречавању загађивања мора уљем је усвојена 12. маја 1954.[845] а ступила на снагу 26. јуна 1958. године. По својој правној природи ова Конвенција је глобални, мултилатерални и легислативни уговор међународног права животне средине. Предмет регулисања Конвенције (по основу члана I., става 1.) је спречавање загађивања мора уљем и његовим мешавинама са морском и слатком водом, са јасно конкретизованим објектом заштите - морима, али и одређивањем извора загађења, то јест пловних објеката, али и загађујућих материја – уља са бродова и њихових мешавима.

При том су чланом II. јасно одређени пловни објекти на које се не односи ова конвенција, то:

- танкери бруто тонаже до 150 тона [чл. 1., ст. 1., под (а)];
- бродови ангажовани у улову китова [чл. 1., ст. 1., под (б)]; те
- поморски бродови али и бродови који се користе као помоћне лађе за различите потребе [чл. 1., ст. 1., под (д)].

Сви други бродови као и загађења уљима и уљним мешавинама која са њих потичу предмет су ове конвенције, како је то очигледно из члана 3. Али да би се у конкретном случају радило о забрањеном загађењу неопходно је да се исто одвија на начин којим се испушта више од 60 литара уља, или њихових мешавина, по пређеној миљи пловидбе, како је то прописано чланом III., под (а) (ii), али и да је дотично испуштање извршено на одстојању мањем од 50 наутичких миља од обале [чл. III, под (а) (iv)].

По основу члана VI, става 1., свако поступање у испуштању уља и њихових мешавима, супротно одредницама члану III, али и IX, којим је регулисано: ко, како, где и до које мере може да врши испушање или пак претоваривање поменутих уља, обавезно је предмет кривичног кажњавања[846].

---

[845] **International Convention for the Prevention of Pollution of the Sea by Oil**, International Conference on Pollution of the Sea, London [12 May 1954], amended in 1962 and 1969. Види ближе: **UNEP References Series 3**.

[846] И то кривичног кажњавања повређивања тачно одређених обавеза, како се то види из свеукупног текста Конвенције, али и из коришћења израза „Any contravention of Articles III and IX shall be an offence punishable under the law of the relevant territory“, из члана VI , ст. 1. Подсећамо да појам offence означава кривично дело које представља повреду неке или неких обавезујућих норми из каквог закона или пак усвојеног легистивног акта међународног права!

Међународну Конвенцију о спречавању загађивања мора уљем наследила је, као *lex posterior,* с обзиром да се односи на исти предмет, **Конвенција за спречавање загађивања са бродова**, из 1973. године[847]. То, међутим, не значи да је **Међународна Конвенција о спречавању загађивања мора уљем** престала да важи и изгубила правни значај, како се то често мисли. Наиме, овај *lex posterior* у међународно-правним односима смењује претходећи документ само према државама које су га ратификовале. Уколико, и сада, до загађења дође са брода под заставом државе која није ратификовала **Конвенцију за спречавање загађивања са бродова**, а јесте **Међународну конвенцију о спречавању загађивања мора уљем**, тада погођен држава може да на бази свог законодавства дотично загађење кривично-правно третира. Али само захтевање надокнаде нанете материјалне штете може једино да базира на указивању на штету и њеном доказивању, штете која је као таква одредива на бази норми **Међународне Конвенције о спречавању загађивања мора уљем** из 1954.г.

Члан VI, ставом 1., ове Конвенције из 1954.г. јасно прописује да се свако поступање супротно њеним нормама чланова III и IX мора да третира као кривично дело на нивоу законодавства државе Стране! И то санкцијама саобразним тежинама почињених загађивања (чл., VI., ст. 2.).

Оне државе које јесу ратификовале **Конвенцију за спречавање загађивања са бродова**, из 1973. године, за произведене а кривично кажњиве последице могу поступке да воде пред својим судовима (по основу њеног члана 4., ст. 1.), али за надокнаду материјалне, новчано мериве, штете поступке воде пред за то формираном арбитражом, чије су постојање и рад регулисани **Протколом II – Арбитража**, дотичне **Конвенције за спречавање загађивања са бродова**, из 1973. Године.

[847] Види ближе: **International Convention for the Prevention of Pollution from Ships**, Year 1973 (извор: **CIESIN** – **Columbia University**), као и, примера ради, **Уредбу о ратификацији Међународне конвенције о спречавању загађивања са бродова**, документ који није објављен унутар *Сл. листа СФРЈ – Међународни уговори*, иако је то морало да се учини, али је присутан у Архиви Извршног већа СФРЈ, односно СРЈ, која и данас постоји – припала је Републици Србији. Ова Конвенција ступила је на снагу 2. октобра 1983.г.

36.3.
Конвенција о епиконтиненталном појасу

Конвенција о епиконтиненталном појасу, из 1958. године[848], која је ступила на снагу 1964.г., успоставила је суверено право држава да истражују и експлоатишу његове природне ресурсе (чл. 2., ст. 1.). Исто тако и да нико други не може да истражује или експлоатише дотичне ресурсе без претходно добијне дозволе од дотичне државе (чл. 2., ст. 2.).

Конвенција прописује (чланом 2., ставом 4.) да под природним ресурсима подразумева: минералне и друге неживе елементе морског дна као и елементе лоциране испод дотичног дна, али и елементе такозваних непокретних организама повезаних са дном.

Сам епиконтинентални појас, по основу члана 1 посматране Конвенције, подразумева:

1. морско дно и његово подземље непосредно уз обалу, али изван подручја територијалног мора, до дубине од 200 метара, или веће, уколико је дотична доступна за експлоатацију природних ресурса; и
2. морско дно и подземље око острва.

Државе, по основу члана 4., имају право да предузимају мере неопходне за истраживање и/или експлоатацију природних ресурса тзв. епиконтиненталног појаса, под условом да не ометају постављање подморских каблова или цевовода. При томе истраживање и експлоатација, по основу члана 5., става 1., ове Конвенције, не сме да доведе до интерференције са навигацијом, рибарењем или конзервацијом живих елемената мора. Отуда је разумљиво да обална држава има обавезу, по основу става 7. члана 5., да предузме све неопходне мере заштите живих елемената мора од штетних агенаса.

Сама чињеница да неко други, а не суверена држава, истражује или експлоатише ресурсе обалне државе на простору континенаталног прага, а без за то претходно добијене дозволе, јесте повреда норме из члана 2., става 2. **Конвенција о епиконтиненталном појасу**. Отуда је логично да такве повреде потпадају под казнено-правне норме. Јасно, уколико је неке од таквих повреда тежа логично је да обална држава за исту поседује и најмање једну адекватну инкриминацију и санкцију, или санкције, али и две или више њих. Указујемо Вам да обална држава има право и могућност, а по основу **Конвенције о**

[848] **Convention on the Continental Shelf**. Done at Geneva on 29 April 1958. Види: United Nations, Treaty Series, vol. 499, Year 2005.

епиконтиненталном појасу да инкриминацијом (и санкционисањсем) третира оно понашање које се исказује као посебан деликт (кривично дело), и то као:

1. поступање које се исказује чињеницом да неко други, а не суверена држава, истражује или експлоатише ресурсе дотичне обалне државе на простору континенаталног прага, а без за то од ње претходно добијене дозволе,
2. *повреда нанета подморским инсталацијама и уређајима* на простору који потпада под јурсидикцију конкретне обалне државе,
3. *повреда обавезе да се морско добро са дна и из његовог подземља истражује и/или експлоатише уз за то обавезну дозволу (дозволе)*, то јест као поступање без претходно добијене обавезне дозволе, а и
4. *повреда нанета ресурсима које штити ова Конвенција* може да се посматра као посебно (четврто) кривично дело које се формира на бази примарних норми ове конвенције.

Јасно, објашњене инкриминације могу бити позитивним законодавством истовремено усмерене и на стране и на домаће субјекте права као починиоце.

Такође Вас подсећамо и да је један број докумената међународног еколошког права, какав је **Протокол за заштиту Медитерана од загађивања насталог истраживањем и експлоатацијом приобаља, морског дна и подморја**, јасно нагласио да се формално-правно наслања на ову Конвенцију као генерални легислативни документ који регулише питања истраживања као и експлоатације подморја, али и формирања те остваривања односа који се могу поводом тога да склапају, а да се потом само разрађују његове норме, при чему је ова разрада усмерена на ужи простор и прецизније одређене вредности као свој објект редулације, те заштите истог. А то подразумева и формирање њихове неопходне казнено-правне заштите.

36.4.
Конвенција о територијалном мору и спољном морском појасу (Convention on the Territorial Sea and the Contiguous Zone)

Конвенција о територијалном мору и спољном морском појасу[849] је легислативни акт међународног јавног права, оног његовог дела који се бави питањима регулације односа између субјеката поводом коришћења вода територијалног мора као и њему суседне водене зоне, а за различите потребе, почев од оних у вези обављања сваковрсног саобраћаја али и зарад њиховог разноврсног привредног коришћења. Дотични акт успоставља правила која се односе на такозвано право нешкодљивог пролаза пловила територијалним водама и спољним морским појасом суверених држава. А такође, својим чланом 19., регулише правила кривичне јурисдикције. Ова норма, својим првим ставом, јасно прописује да се јурисдикција обалне државе не односи на страни брод и догађаје који се одигравају или су се одиграли на истом осим у случају да:

(а) се последице дотичног кривичног дела шире и на обалну државу; или
(б) је кривично дело такве врсте да нарушава мир дотичне државе или правила територијалног мора.

Да би се дотично понашање посматрало и третирало као кривично дело неопходно је да је извршено повређивањем правила означених као тзв. *good order* (добри ред), што значи правила која се односе на:

- *сигурну пловидбу*, а која може бити угрожена или повређена актима:
1. пиратства, 2. загађивања вода са бродова, 3. илегалног рибарења, као и
4. изазивања опасности по морска добра уопште; али и
- *адекватан однос према морским добрима*, такав који их неће угрозити или им нанети штету, што значи да се инкриминишу управо таква понашања изазивања опсности као и она произвођења недозвољене штете.

Другим речима, наведени члан 19. **Конвенције о територијалном мору и суседној (граничној) зони** обавезује на поштовање правила која су успостављена елементима међународног јавног права и његовог саставног дела, такозваног права мора, али и законодавства државе унутар чијих вода се нека од напред наведених повреда испољи, а обавезно се и инкриминише те санкционише. Уколико се испољи основ сумње да је неки од ових деликата извршен тада органи дотичне државе имају право да дотично пловило зауставе и приведу у за то

[849] **Convention on the Territorial Sea and the Contiguous Zone**. Done at Geneva on 29 April 1958.

одговарајућу луку, а починиоце са истог подвргну кривичном поступку. Јасно, да поновимо, уколико је акт за који постоји најмање основ сумње да се исти десио а јесте инкриминисан унутар законодавства те државе Стране **Конвенција о територијалном мору и спољном морском појасу**. А обзиром на правно-логичку, а формално испољену, структуру поменутог члана 19. јасно је да таква негативна понашања морају бити инкриминисана и санционисана на нивоу такозваног националног законодавства. Јасно, то не значи да овај члан обавезује обалне државе да формирају једнака логичка бића поменутих инкриминација. Ово већ и због чињенице да иако државе поштују обавезу поштовања опште прихваћених норми (дакле и принципа) међународног права у приступу овим проблемима то често не значи да су они елементи испољени на домаћем терену идентични. Отуда, јасно, ни финализоване инкриминације, њихова логичка бића, не морају бити идентичне. Самим тим ни националним кривичним законодавством, основним или спредним, ни за дотичне инкриминације не морају да буду идентичне санкције, ни по врсти ни по мери!

На овом месту такође указујемо на још једнан битан елемент који карактерише ову конвенцију. Сам посматрани члан 19. **Конвенција о територијалном мору и спољном морском појасу** уистину је од великог значаја за један мањи број конвенција јер им формира могућност успостављања кривично-правне заштите њихових објеката третмана и заштите, иако се то, на први поглед, из њих не увиђа или се не примећује лако. Али ти елементи ипак постоје уколико се такав легислативни акт позива на **Конвенција о територијалном мору и спољном морском појасу**. Добар пример реченом је управо **Конвенција о рибарењу**, из 1964.г.[850], о којој ће унутар ове студије такође бити речи.

[850] **Fisheries Convention**, London, 1964. Види: sedac.ciesin.columbia.edu › entri › texts › acrc › fish64.txt.html.

36.5.
Конвенција о отвореном мору

Конвенција о отвореном мору је усвојена 29. априла 1958. г.[851], ступила на снагу 30. септембра 1962., године, те ју је до средине 2018.г. ратификовало 63 државе[852]. Односи се на воде ван граница држава (чл. 1.). Важи и за Републику Србију - правног наследника Југославије, која је такође ратификовала овај легислативни документ[853].

Конвенција о отвореном мору регулише основна питања међународних односа на отвореном мору која се односе на:

а.) елементарне начине коришћења мора, и

б.) заштиту морске средине.

По својој правној природи ова Конвенција је мултилатерални, глобални и легислативни уговор међународног јавног права. И то један од оних докумената који јасно обавезује државе Стране не само на одређене начине понашања на отвореним морима већ и на успостављање једног броја одговарајућих инкриминација и санкција за повреде успостављених обавеза како државама тако и посадама бродова. Јасно, инкриминација и санкција усмерених на саме извршиоце, то јест посаде или њихове делове.

За тему нашег истраживања од круцијалног значаја је један број чланова ове Конвенције који, практично директно, регулишу однос према пиратству, према другом броду или пак авиону, те особама и/или имовини, забрањујући га [чланом 15., ставом 1., под (а) и (б)], обзиром да сам акт пиратства који погађа имовину може таквим поготком да произеде и еколошку или еколошке последице.

Ова Конвенција такође регулише однос према: понашању пловних објеката, али и истраживањима, те коришћењу морског дна и подземља, као и саму заштиту морске воде, морског дна и подземља. Ову заштиту обавезује нормама које се односе, пре свега, на:

1. изливање уља са бродова, или пак просутог током истраживања и/или искоришћавања морског дна и његовог подземља (члан 24.),
2. избацивање радиоактивних отпадака (члан 25.), и
3 оштећење подморских каблова (члан 26.), као и
4. подморских нафтовода (члан 27.), а такође и на

[851] **Convention on the High Seas**, Geneva, Year 1958.
[852] Види: Centre for International Law, National University of Singapure, и то: **General Status of the Convention on the High Seas**, as of 02/07/2018, на: https://cil.nus.edu.sg/databasecil/1958-convention-on-the-high-seas/.
[853] Види ближе: **Конвенција о отвореном мору**; *Сл. Лист СФРЈ*; бр. 4 [1965.г.].

5. утврђивање одговорности за проузроковање штетне последице, или последица, из чланова: 24., 25., 26., 27. и 28. Конвенције.

При том сама Конвенција, управо члановима 24.- 27., јасно обавезује државе да формирају неопходне легислативне елементе за заштиту од могућих штета супротних дотичним нормама.

Оваквим приступом, исказаним нормама чланова 24.-28., успостављена је не само материјално-правна основа, већ и обавеза спровођења истражног поступка, али ако за то има основа, и доношења обавезујућих (правноснажних и извршних) судских одлука - пресуда, и то:

- грађанско-правних, али и
- кривично-правних

спрам субјеката (физички и/или правних лица) који су погазили обавезујуће норме ове Конвенције, како је то прописано чланом 27., а посебно чланом 28. Конвенције.

Једно од питања, које можемо себи да поставимо, је и: Да ли наша држава поседује неку или неке норме путем којих се испуњава описана кривично-правна обавеза? Одговор је: Да, у законодавству Републике Србије таква норма постоји. Она унутар **Кривичног законика Републике Србије**, његове „Главе XXIV Кривична дела против животне средине“, прописана „Чланом 261.: Непредузимање мера заштите животне средине[854]“, обзиром да предузимање ових мера јесте обавеза успостављена анализираном Конвенцијом, која за Републику Србију и сада јесте важећи легислативни акт!

[854] Види ближе: **Кривични законик Републике Србије**; члан 261; *Службени гласник*; бр. 85 [2005.г.].

36.6.
Конвенција о риболову

За нашу тему је, посматрано хронолошки, од значаја и такозвана **Конвенција о риболову**[855], која успоставља право државама Странама да својим законодавством регулишу:

1. режим рибарења, али и
2. ексклузивно право рибарења као и јурсдикцију на појасу од шест наутичких миља од њихових обала (чланом 2.), а
3. у појасу од шест до закључно дванаест наутичких миља да користе и контролишу своје ексклузивно право рибарења, али и рибарења у дотичном појасу од стране друге државе, оне која са истом има уговорни однос којим се такво право рибарења регулише (чл. 3. Конвенције).

При том се сва посматрања као и контрола простора те поступања субјеката врши по основу норми **Конвенција о територијалном мору и спољном морском појасу**[856]. А то значи и њеном члану 19., ставу 1., под (б), којом се нормом успоставља правило да обална држава формира и кривично-правну заштиту од илегалног рибарења унутар њених територијалних вода. Тачније речено, да држава Страна ове конвенције у најужем појасу од шест наутичких миља удаљености од њене обале, као и у својим заливима, има право да рибарење извршено од стране страног физичког и/или правног лица подвргне кривично-правном прогону, те на тај начин пружи заштиту рибљем фонду као живом делу животне средине. Иста ова казнено-правна заштита се може да примени и спрам починилаца противзаконитог рибарења и у појасу од шесте до краја дванаесте наутичке миље од обале а спрам оних субјеката који не потпадају под јурисдикцију друге државе Стране са којом посматрана обална држава поседује уговор путем кога се рибарење у овом појасу регулише.

Но, оно што се често превиђа, обална држава по основу ове конвенције има такође и право да кривично-правно реагује и на сваку ону радњу ових рибарских пловила не само за недозвољени улов већ и када се током дотичне активности производи каква друга штета. На пример од стране пловила на којима се не само врши улов већ се исти подвргава неком третману при чему се њиме произведени отпад баца у воду дотичне обалне државе. Ово већ из једноставног разлога што су

[855] **Fisheries Convention**, signed at London, 9 March - 10 April 1964, [UK Treaty Series, No. 35 (1966)] и **Protocol of Provisional Application and two Agreements as to Transitional Rights**, [UK Treaty Series as No 29 (1965)].
[856] **Convention on the Territorial Sea and the Contiguous Zone**, Geneva on 29th April, 1958.

и дотичне радње недозвољене по основу **Конвенција о територијалном мору и спољном морском појасу**. Наиме, њен члан 14., својим ставом 4., који јасно прописује да је пролаз кроз територијалну воду било које државе правно исправан само уколико не повређује правила међународног права и закона дотичне државе, а посебно уколико не повређује било која правила која се односе на елементе сигурности посматраних вода. А то значи:

а.) правила од значаја за њено рибарство као грану привреде, али и

б.) норме што дотичним водама пружају еколошко-правну заштиту.

Све напред речено уистину значи да је државама, напред наведеним и анализираним нормама не смо јасно прописана обавеза очувања свега од значаја за рибарење већ је тиме успостављена и регулатива на бази које државе Стране својим основним и/или споредним кривичним законодавством инкриминишу и санкционишу такве деликте. Уколико обална држава поседује такву кривично-правну заштиту тада има необориво право да према починиоцу дотичног акта покрене кривични поступак.

Уколико напред објашњено противзаконито рибарење погађа не само рибе уопште већ посебно заштићену или заштићене врсте риба и морских плодова тада је јасно да се исти акт више не може да посматра само као акт који наноси материјалну а новчано мериву штету већ и као еколошки деликт. Уколико обална држава поседује такву кривично-правну заштиту тада иста такође има има необориво право да и према починиоцу дотичног акта покрене кривични поступак.

Уколико се пак у стварности ради о акту недозвољеног рибарења у појасу од шесте до краја дванаесте наутичке миље од обале тада држава чије је добро повређено има право и могућност да за нанету материјалну штету покрене поступак пред за то посебно формираним трибуналом, оним који је успостављен Анексом посматране конвенције.

36.7.
Конвенција о превенцији загађивања мора путем бацања отпада и других материја

Конвенција о превенцији загађивања мора путем бацања отпада и других материја, позната и као **Лондонска конвенција**, из 1972. године, својим чланом I., јасно обавезује државе Стране да „индивидуално али и заједнички успоставе ефикасну контролу свих извора загађивања мора, а посебно да предузму све практичне кораке превенције мора путем одбацивања отпада и других материја које могу да:

- производе опасности по људско здравље,
- повреде живе ресурса мора,
- нанесу штету њиховим садржајима (неживим елементима), али и да
- нанесу штету другим легитимним начинима коришћењима мора“.

У циљу успостављања ефикасне контроле Стране су (чланом II.) јасно обавезане да успоставе ефикасне мере зарад спречавања загађивања, али и да међусобно хармонизују своје политике на том плану. А то значи и легислативне, самим тим и казнено-правне, као гараната поштовања законски и подзаконски успостављених права, обавеза али и одговорности субјеката - могућих загађивача.

По основу члана III., става 1., под (а) јасно је речено да се загађењем сматра свако намерно бацање отпада и других материја, са бродова, авиона и платформи, као и других структура на мору, а које је формирао човек, али да се њиме не сматра инцидентно,или пак нормално испуштање ових материја, како је то прописано чланом I., ставом 1., под (б), док ова конвенција не покрива испуштања наведених материја током истраживања као и она проистекла из приобалних радњи третмана рудних ресурса морског дна, како је то прописано чланом III., ставом 1., под (ц).

Стране су у обавези да забране одбацивање сваког отпада и сличних материја, оних одређене чланом IV., ставом 1., под (а) и **Протоколом Конвенције о спречавању загађивања мора путем избацивања отпадака и других материја,** формираним 3. новембра 1996. у Лондону[857] и **Анексом I**. ове конвенције. Одбацивање оних материја које су наведене у **Анексу II** сме да се изврши само по основу претходно добијене дозволе [члан IV, став 1., под (б)], док одбацивање било којих других отпада захтева постојање претходно формиране опште дозволе [члан IV, став 1., под (ц)].

[857] Види ближе: **1996 Protocol to the Convention on the Prevention of Marine Pollution by Dumping of Wastes and Other Matter** (as amended in 2006), на: http://www.imo.org/en/OurWork/Environment/LCLP/Documents/PROTOCOLAmended2006.pdf.

Члан V јасно прописује да до примене одредница из члана IV неће доћи једино за случај појаве више силе изазване временским неприлика, или пак појаве континуалне опасности по људски живот или пловила, авионе, платформе и друге од човека направљене структуре на мору, али само уколико је одбацивање једини начин да се спречи претња и само уколико постоји вероватноћа да ће тиме изазвана штета бити мања но ако се ово одбацивање не изврши. При том свако такво одбацивање мора бити извршено на начин који минимализује вероватноћу произвођења штете по људски живот и живи свет мора.

Страна уговорница (по основу члана V, става 2.), може изузетно да изда посебну дозволу, као изузетак у односу на одреднице члана IV, става 1., под (а), у хитним случајевима, а који представљају неприхватљив ризик по људско здравље, признајући да нема неко друго изводљиво решење. Али пре неголи предузме такав корак Страна је у обавези да консултује ону државу, односно државе, за које постоји вероватноћа да дотична радња може да изазове и за њих негативни утицај. Такође и да после консултације, а у складу са одредницама члана XIV конвенције, примени договорену процедуру или процедуре.

Дотична конвенција, својим чланом VII, ставом 2., јасно обавезује Стране да на својим територијама предузму све неопходне мере да спрече и казне поступање супротно њеним нормама, при чему се Стране, по основу члана X, јасно обавезују и да успоставе поступке за утврђивање одговорности за извршена забрањена одбацивања. А члан XII јасно одређује које се то материје не смеју да одбацују у мора, и то, по основу става 1., под:

(а) хидрокарбона, укључујући уља и њихове отпаде;

(б) друге отровне и опасне супстанце транспортоване пловилима за друге потребе а не само одбацивање;

(ц) отпаде генерисане током рада пловила, летелица, платформи и других од човека створених структура на мору;

(д) радиоактивних полутаната из свих извора, укључујући и пловила;

(е) агенса за хемијско и биолошко ратовање;

(ф) отпада и других материја што директно проистичу из, или су у вези са истраживањем, експлоатацијом и/или прерадом морских минералних ресурса ван обале мора.

Овом списку материја чије је одбацивање забрањено ваља придружити онај из сада важећег текста **Анекса I** који му додаје и друге материје и поступке путем којих се може да произеде дотично загађење, међу којима су, на пример, од материја, између осталих, наведени кадмијум и његова једињења, те бакар и његова једињења, али и постојане пластике, а од поступака, нпр., спаљивање на мору индустријских и других отпада.

Анекс II прецизира које се материје, али и предмети, а у складу са чланом VI, ставом 1., под (а) конвенције, могу, али само уз претходно добијену дозволу, да одбаце у море. При томе свака дозовала, у складу са **Анексом III**, мора бити формирана тако да прецизно одређује:

а.) карактеристике и састав материјала који ће се одбацивати, али и
б.) карактеристике места одбацивања као и методе одлагања отпада за који се издаје дозвола, те
ц.) генералне услове за ова одбацивања, а који се односе на могуће ефекте произведене конкретним одбацивањем, али и практичну доступност алтернативних метода третирања ових материја на обали као мање опасних по море.

Размишљајући о *неправим кривичним делима међународног кривичног права*, а која производе и еколошке или само еколошке последице, а имајући у виду напред анализиране норме **Конвенције о превенцији загађивања мора путем бацања отпада и других материја**, шта можемо да закључимо?

1. Члан I јасно прописује обавезу заштите људског здравља али и мора, што подразумева и кривично-правну заштиту. Да појаснимо. Конкретно посматрано загађење може да произведе:

а.) пролазне последице по људско здравље, што се у кривично-правној теорији и легислатурама назива лака телесна повреда, затим,
б.) трајне последице по здравље човека, такозване тешке телесне повреде, али и
в.) смртни исход проистекао из таквог загађења, било:
- као последицу произвођења тешке телесне повред тровањем, или пак
- директан смртни исход.

При том сама загађења мора, али која не погађају човека, могу али не морају бити инкриминисана као јасно одређена кривична дела. Но то не значи да се у том, другом, случају не кажњавају, напротив. Могу бити третирана и само као прекршајно поступање субјеката.

2. Сам члан III генерално сматра за недозвољено свако оно загађење које није инцидентно већ је намерно произведено. Отуда исто, уколико производи напред наведене последице по човека, по својој суштини, увек јесте неко од претходно објашњених кривичних дела.

3. Свако оно одбацивање отпада и сличних материја, а које је извршено без за то претходно добијене дозволе или супротно њеним одредницама, полазећи од елемената члана IV, став 1., под (б) Конвенције и њеног **Анекса II** такође је кажњиво, што значи да га држава Страна може и да инкриминише као кривично дело.

На све напред речено а у вези могућег инкриминисања те санкционисања јасно обезује члан VII, ставом 2., а на спровођење конкретног поступка кривично-правног те уопште казнено-правног третмана, обавезује члан X **Конвенције о превенцији загађивања мора путем бацања отпада и других материја**. Разуме се, да би се у конкретном случају утврдило да ли се ради или не ради о кажњивом загађењу морају бити испоштоване и одреднице **Анекса I** те **Анекса II**, које прецизирају које су загађујуће материје које се уопште не смеју да одбацују море, односно које се то друге материје, али у којим количинма те путем којих поступака и на којим местима могу да испусте.

36.8.
Међународна конвенција о превенцији загађивања са бродова (MARPOL)

Међународна конвенција за спречавање загађивања са бродова[858], је по својој правној природи глобални легислативни уговор међународног права животне средине, бланкетне природе, с обзиром да јој целину пружа низ од још седам пратећих докумената. Ступањем на снагу ове Конвенције, између страна уговорница престала је да се примењује **Међународна конвенција о спречавању загађивања мора уљем**, из 1954. године[859]. Између држава које су ратификовале ову Конвенцију и држава које су ратификовале **Међународну конвенцију о спречавању загађивања мора уљем**, из 1954. године, али нису **Међународну конвенцију за спречавање загађивања са бродова**, остаје и даље на снази **Међународна конвенција о спречавању загађивања мора уљем**, из 1954. године.

Конвенција садржи 2 протокола, као бланкете, али и 6 анекса, који су најважнији, јер садрже материјално правне одредбе које се односе на:

1. различите врсте материја које загађују морску средину;
2. мере којима се спречава њихово испуштање са бродова, као и
3, дозвољене изузетке од забране испуштања[860],

[858] Оригинална Конвенција донета је у Лондону, 1973.г., а у раду анализирамо новелирану: **International Convention for the Prevention of Pollution From Ships, as Modified by the Protocol of 1978**; извори:

CIESIN – Columbia University, као и

UNEP Register of International Treaties and Other Agreements in the Field of the Environment

[859] **International Convention for the Prevention of Pollution of the Sea by Oil**, 1954.г. Види: https://sedac.ciesin.columbia.edu/entri/texts/pollution.of.sea.by.oil.1954.html.

[860] Што је јасна уградња и разрада, на конкретном објекту регулације, еколошко-правног принципа стандардизације.

али и читаву серију амандмана, доношених из године у годину.

Забрана загађивања из Конвенције се простире на сва мора и океане, као што је то било предвиђено и у Конвенцији из 1954. године. Ово се види из:

I - ставова 1. и 2. „Члана 1. – Опште обавезе према Конвенцији“, путем којих је јасно прописано да се:

> „(1) Стране потписнице Конвенције обавезују да учине ефективним одредбе ове конвенције и анекса који су са истом у вези, како би се спречило загађење морске средине испуштањем штетних супстанци, или отпадних вода које садрже те супстанце, супротно одредбама Конвенције.
>
> (2) Уколико (којом нормом) није изричито друкчије одређено, позивање на одредбу ове конвенције представља уједно позивање и на њене протоколе и анексе (прилоге)“,

II - норми поменутих проткола и анекса, путем којих се јасно формирају разноврсне обавезе али и забране, а које се не смеју да повреде.

При том се посматрана Конвенција односи на она одбацивања које не покрива такозвана **Конвенција о спречавању загађивања мора одбацивањем отпада и других материја (**Лондонска конвенција), из 1972.г., и као таква представља усавршавање претходно поменуте Конвенције из 1954.г. Објаснимо речено.

Посматрана **Међународна конвенција за спречавање загађивања са бродова** је, попут Конвенције из 1954.г., прибегла поновном успостављању специјалних зона, тако да је режим забране, односно дозвољеног испуштања уља са бродова, различит од тога да ли се брод, или танкер, налази у Специјалној зони, или изван ње. Специјалне зоне су одређене у **Прилогу I** и међу њима се као таква сматра Средоземно море са свим својим морима и заливима.

Обавезе према овој Конвенцији, које важе и за Републику Србију као Страну уговорницу (обзиром да на њеној територији постоје предузећа и особе власници поморских пловила), односе се само на:

1. забрану испуштања уља и њихових мешавина у море са бродова, изузев када су кумулативно испуњени одређени услови (Правило 9);
2. забрану испуштања у специјалне зоне: уља и мешавина са танкера и бродова, као и њихово дозвољено испуштање са бродова који нису танкери, под одређеним условима (Правило 10.2 и 10.3);
3. обавезну опремљеност постојећих и нових бродова посебним спремиштима за баласт (Правило 10.7, 13.1 и 14.1); као и

4. обавезу подношења IMO извештаја о свим удесима обухваћеним **Протоколом I Конвенције** (Правило 8.1)[861].

Посматрана Конвенција је, као што смо истакли, више пута новелирана. Сматрамо да су за међународно еколошко право од изузетног значаја управо ти документи који значајно:

- шире објекте према којима се примењује Конвенција,
- проширују списак радњи које се сматрају штетним,
- проширују простор према коме ваља примењивати Конвенцију, и
- побољшавају правила поступка примене Конвенције.

На овом месту би само укратко објаснили њену структуру, а навели и амандмане, обзиром да нам већ ови подаци, сами за себе пуно говоре.

Конвенција поседује:

Анекс I – Спречавање загађивања уљима[862], који јасно прописује: ко је обавезан да га поштује, како се спречава загађивање и од којих уља;

Анекс II – Контрола загађивања шкодљивим супстанцама, који успоставља критеријуме за испуштање ових материја у воде мора, али и забрањује њихово испуштање на одстојању ближем од 12 миља од обале држава, одређујући још оштрије критеријуме за Балтичко море, при чему је *Анексом* дефинисан и списак од близу 250 ових супстанци[863];

Анекс III – Превенција загађења опасним материјама у спакованој форми, текст којим се успостављају правила заштите вода и живог света мора и океана од загађивања бацањем у воде опасних супстанци у спакованој форми, или цурењм из ових форми. Текст је 2006. године редефинисан и сада се зове: ***Анекс III – Правила за превенцију загађења опасним материјама у спакованој форми***[864], и усклађен је са критеријумима за транспорт опасних материја формираним од стране **Суб-комитета УН за транспорт опасних материја**[865], чији је рад базиран на **Глобално хармонизованом систему класификације и означавања опасних материја УН**[866]. Анекс је обавезан за све пловне објекте који преносе опасне материје у спакованој форми, контејнерима, или на возилима која преносе. Јасно прописује правила према којима се морају предузимати „све одговарајуће мере

[861] Што, ако анализирамо **Протокол I Конвенције -** Правило 8.1, значи истовремену примену **принципа размене информација** и **принципа обавештавања у случају хитности**.
[862] Annex I: Prevention of pollution by oil, види ближе: **International Convention for the Prevention of Pollution from Ships**, 1973, as modified by the Protocol of 1978 relating thereto (MARPOL 73/78), IMO.
[863] Види ближе: **International Convention for the Prevention of Pollution from Ships**, 1973, as modified by the Protocol of 1978, ***Annex II: Control of pollution by noxious liquid substances***.
[864] То исто, ***Annex III: Prevention of pollution by harmful substances in packaged form***.
[865] UN Transport of Dangerous Goods (TDG) Sub-Committee.
[866] Види ближе: **United Nations Globally Harmonized System of Classification and Labelling of Chemicals** (**GHS**), Fourth revised edition. UN New York and Geneva, 2011, ISBN No. 978-92-1-117042-9.

базиране на хемијским, фзичким и биолошким особинама опасних супстанци код прања палуба да не би били угрожени сигурност брода и посаде на броду (***Анекс III*** – члан 7., под 1.). При том, јасно, пружа заштиту и самим морима, када каже да се „опасним материјама сматрају све оне које су идентификоване као загађивачи мора у складу **Међународним поморским кодом о опасним материјама** (чланом 1. Кода)[867]. Другим речима, не само бродовљу и посадама, већ морима и океанима пружа заштиту од према овом Коду јасно класификованих материја, и то од материја које припадају:

Класи 1. – Експлозивима,
Класи 2. – Гасовима (запаљивим, незапаљивим, отровним),
Класи 3. – Запаљивим течностима,
Класи 4. – Запаљивим чврстим материјама, материјама склоним самозапаљењу и материјама које се пале у додиру са водом, односно емитујућим запаљивим гасовима,
Класи 5. – Оксидујућим супстанцама и органским пероксидима,
Класи 6. – Отровним и инфективним супстанцама,
Класи 7. – Радиоактивним материјалима,
Класи 8. – Корозивним супстанцама, и
Класи 9. –Осталим опасним супстанцама и артиклима.

Анекс IV – Спречавање загађивања одводном водом са бродова[868], чије само име каже шта регулише,

Анекс V – Спречавање загађивања бацањем смећа са бродова[869], и

Анекс VI – Превенција загађивања ваздуха са бродова[870],

Осим што је посматрана Конвенција допуњена изложеном серијом анекса, током година је приближно двадесет пута прерађивана и допуњавана амандманима. Неки од њих су прилично специфичне правне конструкције, од великог значаја за међународно еколошко право, попут:

Амандмана из 1987.г. о проширењу специјалних зона[871],
Амандмана из октобра 1989. о Северном мору као специјалној зони[872],
Амандмана из 1991.г. о Ширим Карибима као специјалној зони[873],
Амандмана из 1997.г – Воде северозападне Европе као специјална зона[874], и

[867] Види ближе: **International Maritime Dangerous Goods Code** (**IMDG Code**), International Maritime Organization, [1960], amanded 1965 – 2004. Извор: International Maritime Organization.
[868] **International Convention for the Prevention of Pollution from Ships**, 1973, as modified by the Protocol of 1978, ***Annex IV: Prevention of pollution by sewage from ships***.
[869] То исто, ***Annex V: Prevention of pollution by garbage from ships***.
[870] То исто, ***Annex VI: Prevention of Air Pollution from Ships***.
[871] То исто, ***The 1987 amendments - special area extension***.
[872] То исто, ***The October 1989 amendments – North Sea special area***.
[873] То исто, ***The 1991 amendments – Wider Caribbean as special area***.
[874] То исто, ***The 1997 amendments – North West European waters as special area***.

Амандмана из 2006.г. – Јужноафричка специјална зона[875].

И сами наслови ових амандмана објашњавају у чему се састоји њихов допринос: Успостављању специјалних – заштићених зона, према којима се одредбе Конвенције најстроже примењују, што значи да се могућност загађивања још више сужава (генерално гледано, најчешће на ситуације *vis major* и доказиву опасност по бродовље и посаде) док се правила заштите пооштравају, а објекти заштите просторно шире и објектно прецизније одређују.

Дотична Конвенција се примењује према пловилима под заставом државе Стране (чл. 3., ст. 1.), а да би се све дотичном Конвенцијом и њеним анкесима прописане обавезе испоштовале јасно прописује (чланом 4., ставом 1.) да свака повреда ове конвенције мора бити забрањена и санкционисана од стране законодавства дотичне државе, те да иста, по сазнању за догађај, мора да га што је пре могуће подвргне поступку, у сагласности са елементима свог законодавства, што значи, ако за то има елемената, и казненом поступку! При томе ова конвенција (чланом 4., ставом 4.) јасно успоставља обавезу Странама да казне које успостављају у својим законоавствима морају да буду адекватне озбиљности а да би обесхрабриле повреде ове Конвенције и да морају да буду једнако озбиљне без обзира где се повреда Конвенције деси.

Да би се повреде обавеза из Конвенције детектовале формиран је и томе посебно намењен „Члан 6. – Детекција повреда и спровођење конвенције“. При томе је, чланом 12., ставом 1., јасно прописано да се управа сваке државе Стране „обавезује да спроведе истрагу било које несреће настале на било ком од њених бродова, у складу са одредбама Правилника, уколико је такав догађај произвео већи штетни ефекат по морску средину“., али (како на то обавезује члан 12., ставом 2.) и да о истом обавести Организацију ове Конвенције.

На овом месту Вас подсећамо да оригинал текста, на енглеском језику, унутар анализиране норме, користи реч „offence“, која унутар дотичног језика јасно означава кривично дело. И то оно које се базира на повреди које важеће норме неког легислативног акта, а када је то потребно и додатних елемената који употпуњавају његово логичко биће. На нивоу међународног права то су норме прописане унутар конвенција али и њихових протокола те анекса, а унутар законодавстава држава то јесу норме закона и пратећих подзаконских аката којима се уређује нека област или неко питање што захтева постојање његове позитивно-правне регулације.

Друго на шта упозоравамо, међународно право уистину захтева усаглашавање ових норми формираних унутар држава, из једноставног разлога да постојање значајних разлика у инкриминацијама и санкцијама не доведе до

[875] То исто, ***The 2006 (October) amendments - South Africa special area, revised Annex III***.

„сеобе“ нежељених радњи, оних које ова конвенција и њени пратећи акти забрањују, на терен неке од држава где се са истим деликтом пролази „јефтино“.

Такође Вас подсећамо да један број држава, и то не само англо-саксонских, већ, примера ради, и државе попут Француске али и Републике Србије, својим кривичним законодавствима, јасно прописују не само кривичну одговорност физичких већ и правних лица. Самим тим и за оваква забрањена чињења.

Ваља имати у виду и да текст ове Конвенције, осим што пружа генералну заштиту свим морима и океанима, јасно одређује и које све то уже одређене просторе, од чега и на који начин, још прецизније штити. На пример: Северно море (амадманима из 1989.г.) и Карипско море (амандманима из 1991.г.).

36.9.
Конвенција о међународној трговини угроженим примерцима флоре и фауне

Конвенција о међународној трговини угроженим примерцима флоре и фауне[876] се односи на трговину (и реекспорт) угроженим примерцима флоре и фауне, како живих тако и мртвих, како је то очигледно из члана I., под (а), (б) и (ц). А о којим се то примерцима ради јасно је видљиво из члана II, њених **Додатка** (Apendicx-а): **I**, **II** и **III**.

„Члан II – Фундаментални принципи“ јасно прописује обавезу државама Странама ове Конвенције да „трговина примерцима ових врста мора бити предмет посебно строгих прописа како се не би додатно угрозио њихов опстанак, те да може бити одобрена само у изузетним околностима“. Шта ово уистину значи:

ii. Посебно строги прописи који гарантују успостављање обавеза из Конвенције не могу бити било који прописи -елементи свеукупног казненог законодавства дотичне државе Стране већ само њеног кривично-правног законодавства. Па било да је реч о основном или споредном кривичном законодавству. Такође и да томе намењене инкриминације обавезно морају да прате посебно строге санкције. Управо зато што се врстом и величином санкција обликује и степенује строгост на коју ова норма из члана II, става 1. Обавезује.

iii. Посматрана Конвеција, управо претходним пасусом објашњеним обавезама, такође обавезује сваку државу Страну да инкриминише и

[876] **Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora** (CITES), формирана на иницијативу IUCN-а, 1973. године, у Вашингтону.

свако оно трговање које није одобрено али и оно које јесте одобрено али није извршено у оквирима успостављеним датом дозолом.

Такође ваља имати у виду и да дотична конвенција, својим „Чланом VIII – Мере које морају бити предузете од Страна“, јасно прописује да су државе Стране у обавези да забране трговину примерцима заштићеним овом конвенцијом али и да „казне трговину и/или поседовање таквих примерака[877]“. Но, морамо да нагласимо, овај текст, обавезујући на кажњавање починилаца радњи забрањених дотичном конвенцијом, не дефинише о ком се то кажњавању ради, да ли само о прекршајном, или пак кривичном, а могуће и њиховој комбинацији. Очигледно је да је одређивање дотичног облика кажњавања остављено на избор државама које су ратификовале **Конвенцију о међународној трговини угроженим примерцима флоре и фауне**.

36.10.
Конвенција о заштити Средоземног мора од загађивања (Барселонска) и пратећи протоколи

Конвенција о заштити Средоземног мора од загађивања је, у свом првобитном облику, усвојена у Барцелони 16. фебруара 1976.године, али ми анализирамо њен актуелни, новелиарни текст[878].

По својој правној природи ова Конвенција је легислативни, мултилатерални регионални уговор међународног јавног права, његове гране: Међународно право животне средине. Ради се о документу са бланкетним бићем. Потпуност његових норми обезбеђује неколико текстова, сукцесивно формираних, који садрже у себи за њега неопходне допунске елементе (бланкете), од којих је за наш рад од посебног значаја **Протокол о спречавању загађивања Средоземног мора услед потапања отпадних и других материја са бродова и ваздухоплова или спаљивањем на мору**.

Конвенција, својим чланом 3. – Опште одредбе, његовим ставом 1., јасно обавезују државе Стране на примену како ове конвенције тако и са њом повезаних протокола, али у сагласности са међународним правом. То подразумева и примену њених норми у сагласности са, примера ради, **Конвенцијом о територијалном**

[877] Члан VIII, став 1., под (а).

[878] Актуелни текст је: **Barcelona Convention - Convention for the Protection Of The Mediterranean Sea Against Pollution,** Signed 16 February 1976, in force 12 February 1978, revised in Barcelona, Spain, on 10 June 1995 as the **Convention for the Protection of the Marine Environment and the Coastal Region of the Mediterranean**. (UNEP(OCA)/MED IG.6/7).

мору и спољном морском појасу, као и њеним чланом 19., који обавезује на кривично-правно гарантовање њених обавеза, али, тиме, аутоматски, и обавеза из саме **Барселонске конвенције**. При том њен „Члан 4. – Опште обавезе“ јасно прописује државама Странама обавезу на предузимање свих неопходних мера за заштиту од загађивања Медитерана (чл. 4., ст. 1.).

Посматрана конвенција кроз више својих чланова обавезује државе Стране на предузимање свих одговарајућих мера за спречавање, смањење и у највећој мери отклањање загађења животне средине, и то проистеклих из:

1. загађења са бродова (чл. 6.);
2. загађења произашлог из експлоатације и истраживања континенталне плоче и подморја (чл. 7.);
3. загађења са извора базираних на копну (чл. 8);

Такође обавезује на примену свих мера подобних за очување биолошког диверзитета (чл. 10.), али и за заштиту од прекограничног кретања опасних отпада и њиховог одлагања (чл. 11.)

У циљу испуњавања напред наведених обавеза дотична конвенција својим „Чланом 14. – Еколошка легислатива“, његовим ставом 1., јасно обавезује на имплементацију ове Конвенције и њених протокола. Али не смемо да превидимо да њени чланови 6., 7. и 8. јасно обавезују на заштиту од разноврсних загађења Медитерана. Оних која су већ, али легислативним текстовима од глобалног значаја, регулисана једним бројем напред објашњених конвенција. Оних што у суштини обавезују на кривично-правну заштиту од дотичних загађења. Отуда је јасно да и ова конвенција од регионалног значаја такође не само да позива већ јасно обавезује државе Стране на формирање и примену за то подобних кривичних норми.

Све напред речено дограђено је **Протоколом о спречавању загађивања Средоземног мора услед потапања отпадних и других материја са бродова и ваздухоплова или спаљивањем на мору**, који јасно прописује, чланом 3., ставом 3., под (а), (б), и (ц), да одбацивање подразумева намерно извршено: 1. одлагање, 2. складиштење, или пак 3. спаљивање отпада и других материја, али и да је свако овакво поступање забрањено (чл. 4., став 1.). Такође је јасно прописано и да се за одлагање и/или складиштење једног броја ових материја (наведених унутар чл. 4., ст. 2.), а да не би било кажњиво, мора претходно да добије адекватна дозола, како то прописује чл. 5., те и поступи према њеним параметрима. Дотична дозвола се не може да добије за спаљивање отпада, обзиром да је исто јасно забрањено (чланом 7.).

Следећи од значаја за разматрања легислативних основа и обавеза кривично-правне заштите Средоземног мора је протокол намењен заштити Медитерана од загађивања са копна, познат под оригиналним именом **Протокол о**

изворима са копна[879], који је легислативни акт новелиран 1996.г. и назван **Протокол за заштиту Медитеранског мора од загађивања произашлог од извора са копна или од копнених активности** [880]. За нас је од значаја члан 6., став 4. овог Протокола који јасно обавезује државе Стране да успоставе адекватне казне за повреде регула овог Прокола. Оне, у суштини еколошке, повреде, а којима је посвећена пажња, одређене су:

- „Чланом 3. – Област Протокола“, којом нормом се успоставља заштита од:
  - загађивања Медитерана путем вода река које се у њега сливају [чл. 3., под (б.)], те
  - засољених вода, сланих вода приобаља и лагуна и подземних вода што стижу у Медитеран [чл. 3. под (д.)]; као и
- чланом 4. Прецизније речено да се заштита пружа од загађивања:
  - проистеклих са копнених извора [чл. 4., ст. 1., под (а)], а
  - која стижу ваздухом а са копнених извора [чл. 4., ст. 1., под (б)],
  - којима су извори структуре формиране од стране човека, а ван копна, а јесу под јурисдикцијом конкретно одређене државе Стране (чл. 4., ст. 2.), а које служе некој другој сврси а не истраживањима и/или експлоатацији минералних ресурса континенталног појаса, затим самог морског дна или материјалима испод дотичног дна.

За адекватну примену **Конвенције о заштити Средоземног мора од загађивања** од значаја је и **Протокол који се односи на посебно заштићене просторе и биодиврезитет Медитерана**[881], који је заменио, по основу свог члана 32., претходни **Протокол који се односи на посебно заштићене области**[882], још квалитетније дограђујући **Конвенцију о заштити Средоземног мора од загађивања** (Барселонску), ступањем на снагу 1999. године.

Посматрани Протокол јасно одређује, као своје опште обавезе:

- заштиту, очување и одржив приступ конкретним природним или културним вредностима, посебно кроз одређивање заштићених зона [чл. 3., ст. 1., под (а)]; и

[879] У оригиналу: **Land Based Sources Protocol**. Adopted on 17 May 1980 by the Conference of Plenipotentiaries of the Coastal States of the Mediterranean Region for the Protection of the Mediterranean Sea Against Pollution from Land-based Sources Athens.

[880] **Protocol for the Protection of the Mediterranean Sea against Pollution from Land-Based Sources and Activities**, Syracuse, on 6 and 7 March 1996 (UNEP(OCA)/MED IG.7/4). Ступио је на снагу 19 маја 2006.г.

[881] **Protocol Concerning Specially Protected Areas and Biological Diversity in the Mediterranean**, adopted by the Contracting Parties at the Conference of Plenipotentiaries, Barcelona [from 9 to 10 June 1995]. Садржи и анексе, усвојене на састанку Страна, у Монаку, 24. 11. 1996.г.

[882] **Protocol Concerning Mediterranean Specially Protected Areas**, Geneva, 3 April 1982.

- заштиту, очување и поступање са угроженим примерцима флоре и фауне [чл. 3., ст. 1., под (б)].

Заштита увек подразумева уређење односа према овим објектима. Али то аутоматски подразумева и формирање елемената њихове кривично-правне заштите. Ово је очито уколико анализирамо члан 3. Протокола али и уочимо да исти јесте истовремено и допунски легислативни елемент **Конвенције о заштити Средоземног мора од загађивања**. Члан 3. Конвенције, својим ставом 3., јасно одређује да државе Стране поступају у складу са **Конвенцијом о праву мора**. То аутоматски значи и њеним чланом 19. Оним који обавезује на кривично-правно гарантовање легислативно успостављених обавеза. А то подразумева и кривично-правно гарантовање поштовања општих обавеза прописаних чланом 4. **Конвенције о заштити Средоземног мора од загађивања**, али и оних из члана 6. **Протокола који се односи на посебно заштићене бласти**, његових елемената под:

б.) путем кога се јасно забрањује бацање или испуштање отпада и других супстанци које оптерећују животну средину у заштићене зоне;

д.) којим се елементом успоставља обавеза регулисања и забране уноса примерака врста који нису примерци посматраног заштићеног простора, тиме и поштовања од свих субјеката права под јурисдикцијом Страна ових обавеза, односно забрана; и

г.) којим елементом се прописује обавеза како регулације тако и забране: лова, риболова, хватања или уништавања, као и трговања заштићеним врстама Медитерана које воде порекло са заштићених.

У суштини свако од три наведена а забрањена чињења је јасно дефинисана радња уже одређеног кривичног дела. Јасно, оног које потпада под такозвана *неправа кривична дела међународног кривичног права*, дела која инкриминишу државе пуртем својих закона.

У нашој анализи ваља такође да се укаже и на **Протокол за заштиту Медитерана од загађивања насталог истраживањем и експлоатацијом приобаља, моског дна и подморја**[883], познат и као **Мадридски протокол**, формиран са циљем заштите Медитерана од последица загађивања рударењем мора. Дотични протокол обавезује на поштовање члана 7. **Конвенције о заштити Средоземног мора од загађивања**, то јест спречавања загађивања проистеклих из експлоатације или истраживања континенталног појаса, морског дна и елемената у његовој дубини[884].

[883] **Protocol for the Protection of the Mediterranean Sea against Pollution Resulting from Exploration and Exploitation of the Continental Shelf and the Seabed**, adopted on 14 October 1994 by the Conference of Plenipotentiaries held in Madrid. Ступио је на снагу 24. 03. 2011.г.
[884] Дословце:

Овај Протокол, „Чланом 4. – Општи принципи“, јасно прописује да је сваки субјект који би да предузима напред наведене радње у обавези да за то претходно затражи и добије за то одговарајућу дозволу. А да би је добио од компетентних власти региона, мора да изврши припреме инсталација сагласно међународним стандардима и пракси коришћења. Такође је у обавези и да претходно докаже (одговарајућом студијом и пратећом документацијом) како само постављене инсталације, али његове активности на конкретној локацији и инсталацији, неће изазвати угрожавање или штету по животну средину (члан 4., став 3.). Оператер дотичног постројења или инсталације је у обавези, по основу „Члана 9. – Опасне или отровне супстанце и материјали“, да поштује правила поступања са опасни материјама, при чему мора да испоштује и генералну забрану испуштања ових материја у море (чл. 9., ст. 4.[885]), али и обавезу да, уколико би ово испуштање оператер ипак хтео да изврши, радњу извршења учинједино уколико је реч о материјама за које се може да тражи посебна дозвола за испуштање, а за дотично испуштање јесте добио дозволу, те да радњу испуштања изврши у њоме прописаним оквирима (чл. 9., ст. 6.[886]).

Разуме се да свако оно поступање супротно прописаним обавезама и забранама, обзиром да доводи до загађивања низом материја које се сматрају загађујућим, али и опасним по морску воду те елементе животне средине са њом повезане, може да се посматра као посебно одређено логичко биће кривичног дела. Тачније неправог кривичног дела међународног кривичног права.

Конвенцију о заштити Средоземног мора од загађивања допуњава и **Протокол о заштити од загађивања Медитерана од прекограничног кретања опасног отпада и његовог одлагања**[887]. Овај легислативни текст истовремено се ослања и на норме:

Конвенције о праву мора,
Базелске Конвенције, посебно њеног члана 11.,
IV Конвенције из Лома (**IVth ACP/EEC Convention signed in Lomé on 15th December 1989**), али и

“*Article 7 - Pollution Resulting from Exploration and Exploitation of the Continental Shelf and the Seabed and its Subsoil*

The Contracting Parties shall take all appropriate measures to prevent, abate and combat pollution of the Mediterranean Sea area resulting from exploration and exploitation of the continental shelf and the seabed and its subsoil.”

[885] Материје које се не смеју да испуштају су прецизиране унутар **Анекса I**: **Annex I – Harmful or Noxius Substances and Materials the Disposal of which in the Protocol Area is Prohibited**.

[886] Реч је о материјама из **Анекса II** : **Annex II – Harmful or Noxius Substances and Materials the Disposal of which in the Protocol Area is Subject to a Special Permit**.

[887] Види ближе: Conference of Plenipotentiaries on the Protocol on the Prevention of Pollution of the Mediterranean Sea by Transboundary Movements of Hazardous Wastes and their Disposal, Izmir, Turkey, [1 October 1996], **Protocol on the Prevention of Pollution of the Mediterranean Sea by Transboundary Movements of Hazardous Wastes and their Disposal**.

Бамако Конвенције о забрани увоза у Африку и контроли прекограничног кретања и руковања опасним отпадима у Африци.

Текст Протокола већ у свом 3. члану се позива на ***Анекс I – Категорије отпада***, прописујући да се Протокол односи на опасне отпаде из овог Анекса, али и опасне материје, из ***Анекса II – Листа материја опасних карактеристика*** (експлозиви, запаљиве течности, запаљиви гасови...), одређујући да:

генератор,
увозник, или
извозник

подлежу одговорности за прекогранично кретање ових материја и контроли надлежних органа држава преко чијих се територија обавља кретање. При томе је „Чланом 5. – Основне обавезе“ јасно прописано да су Стране обавезне да:

- предузму све неопходне мере да спрече, смање и елиминишу загађење које може бити изазвано кретањем материја на које се односи овај Протокол (чл. 5., ст.1.),
- предузму све неопходне мере за редуковање на минимум и ако је могуће уклањање генерисања оваих отпада (чл. 5., ст.2.),
- смање на минимум прекогранично кретање материја на које се односи Протокол (чл. 5., ст. 3.), што значи материја из напред наведених анекса, док је
- су Стране обавезне (по основу чл. 5., ст. 4.) да предузму законске, административне и друге мере да спрече кретање ових материја ка неразвијеним државама, као и преко територијалног мора држава транзита, а у складу са чланом 6., ставом 4.

Чланом 6. Протокола Странама је успостављена и обавеза претходног тражења пристанка државе транзита, а члан 7. успоставља обавезу реинпорта прерађеног опасног отпада у земљу порекла.

Посебно наглашавамо да „Члан 9. – Илегални транспорт“, успоставља обавезу државама Странама овог документа међународног еколошког права да такав транспорт сматрају незаконитим и као такав третирају (чл. 9., ст. 1.) те да га подвргну кажњавању (чл. 9., ст. 2.), док државу извозника обавезује на повраћај на своју територију комплетног послатог материјала.

36.11.
Конвенција о физичкој заштити нуклеарног материјала

Конвенција о физичкој заштити нуклеарног материјала[888] формирана је у циљу заштите од нежељених дејстава цивилно намењених а разноврсних нуклеарних материјала (одређених чланом 1.) на човека и животну средину током међународног транспорта (чл. 2.). При томе се свака држава Страна ове Конвенције обавезује (чланом 3.) да у оквиру националног законодавства обезбеди неопходне елементе за постизање ове сигурности. А да би ова сигурност била постигнута Међународна атомска агенција је чланом 7. ове Конвенције прописала шта се све сматра нежељеним отуда и основом за обавезну инкриминацију (како то прописује члан 8.).

Према члану 7., ставу 1, нежељена, такозвана „намерна почињења“ обухватају:

(а) акт без законите дозоле за примање, поседовање, употребу, пренос, промену, одлагање или ширење нуклеарног материјала, а који проузрокује или вероватно може да проузрокује смрт или озбиљну повреду неке особе или знатну штету имовини;
(б) крађу или пљачку нуклеарног материјала;
(ц) проневеру или лажно прибављање нуклеарног материјала;
(д) акт који се испољава употребом силе, претњом, или било којим другим обликом застрашивања, у захтевању (тражењу) нуклеарног материјала;
(е) претњу:
    (i) да ће употреба нуклеарног материјала да изазове смрт или озбиљну повреду неке особе или знатну материјану штету, или
    (ii) да ће се починити кривично дело објашњено под (б) у намери да присили физичко или правно лице, међународну организацију или државу на чињење или уздржавање од било каквог дела;
(ф) покушај почињења било којег дела описаног у ставовима (а), (б) или (ц); и;
(г) акт који представља учешће у било којем деликту описаном у ставовима (а) до (ф),

при чему ће свако од напред наведених поступања сваке државе Стране бити инкриминсано као кривично дело унутар националног законодавства (чл. 7., ст. 1., задњи пасус). При томе ће „свака држава потписница казнити кривична дела

[888] **The convention on the physical protection of nuclear material**, International Atomic Energy Agency, INFCIRC/274/Rev. 1, May 1980.

описана у овом члану одговарајућим казнама које узимају у обзир њихову озбиљну природу (чл. 7., ст. 2.).“

Јасно је да напред описане активности, на чије се инкриминсање обавезују државе Стране, изазивају опасности али и последице не само по човека већ и материјалне вредности, а оне обухватају и све вредности животне средине. При томе, сасвим логично, њихово почињење веома често, ако не и најчешће, производи последице не само по један појединачни или чак и групни заштитни објект већ више њих. Управо зато и ови деликти спадају у кривична дела међународног кривичног права и од еколошког значаја – тзв, неправа међународна кривична дела.

36.12.
Конвенција о праву мора

Конвенција Уједињених нација о праву мора усвојена је 10. децембра 1982[889]. Као таква, иако се односи на мора и океане, она не представља замену конвецијама из 1958, те 1960. године[890], већ јесте легислативни акт глобалног значаја којим се врши даља доградња Права мора. Овај легислативни акт међународног јавног права до сада је ратификовало чак 168 држава[891]. Предмет регулисања је заштита и очување морске средине, односно мере које ваља предузимати ради:

1. спречавања загађивања,
2 смањивања загађивања,
3. надзора над стањем морске средине, али и
4. кажњавања за извршавања дела којима се повређују прописана права и обавезе.

Према Конвенцији, као и другим са њом повезаним документима међународног јавног права, а посебно међународног права животне средине, морска средина је део животне средине коју, пре свега, чини само море, као природни и географски елемент, а затим његово дно и подземље, живи свет у

[889] **United Nations Convention on the Law of the Sea**, The General Assembly, 110th plenary meeting, New Yourk [1982], A/RES/40/63. Позната је и као **Montego Bay Convention**; *Official Version; Source* (извор): *United Nations website, www.un.org*.
[890] Види Преамбулу Конвенције, њен пасус 3.
[891] Види: **Chronological lists of ratifications of, accessions and successions to the Convention and the related Agreements**, Page last updated: 12/02/2020, формиран од стране UN Division of Ccean Affairs and the Law of the Sea, на дан 26. 02. 2020., са: https://www.un.org/depts/los/reference_files/chronological_lists_of_ratifications.htm

водама мора, као и атмосфера изнад њега. Тиме је, самим текстом Конвенције, јасно речено да се правни и фактички третман загађивања морске средине не може зауставити на државним границама.

Конвенција не само да успоставља права држава ван државних граница и на такозваном отвореном мору већ прописује и низ обавеза за Стране уговорнице. То, јасно, нису само права и обавезе за такозване обалне државе, оне које имају физички излаз на морске просторе, већ и државе чији пловни објекти, али и летелице, пролазе дотичним просторима, односно и изнад њих (ваздухом). При томе:

1. јасно успоставља и обавезне казнено правне, међу којима и кривичне, гаранције за један низ успостављених права и обавеза; али исто тако
2. формира материјално-правне основе да државе Стране, у складу са овом и другим, са њом повезаним, конвенцијама формирају елементе својих законодавстава путем којих разрађују посматрану материју али истовремено и регулишу елементе њихових казнено-правних гаранција, међу којима, разуме се, формирају и кривичне норме; али такође
3. пружа могућност да државе саме одлуче да ли нека питања желе или не желе да детаљније регулишу, а односе се на: права, обавезе, поступке, али и одговорности субјеката, укључујући и њихове казнено-правне одговорности, разликујући их по врсти и могућностима примењивости.

Отуда, супротно најчешће исказиваном ставу да су од кривично-правног (а истовремено и еколошко-правног) значаја битни само чланови: 27., 101., те 102. **Конвенције Уједињених нација о праву мора**, јасно је да је таквих норми уистину већи број. Такође и да су дотичне норме лоциране унутар више њених логичких делова (означених тзв. римским бројевима). И да сваки од ових чланова доприноси могућем легалном а легитимном кривично-правном приступу каквом конкретном случају за који се може рећи да постоје бар основи сумње да се нешто нежељено догађа, или се догодило, а може да се посматра као кривично дело. Јасно, догађање које ми сагледавамо као оно од:

1. чисто еколошког, или
2. паралелно и еколошког значаја.

Да би смо овако формирано размишљање објаснили мислимо да је логично да се кроз анализу у највећој мери, мада не искључиво, крећемо поштујући редослед логичких делова и њихових норми, што чине целину посматране Конвенције, управо како су је њени творци обликовали.

На самом старту, у „Делу I- Увод“, јасно је речено, чланом 1., ставом 1., да се, под:

(1) тзв. *простором* сматрају: површина и подморје, укључујући и дно океана, ван граница националне јурисдикције;

(3) *активностима* сматрају све оне активности експлоатације унутар дотичног ареала;

(4) *загађивањем* морске околине сматра увођење,од стране човека, директно или индиректно, супстанци или енергије у морску околину, такво које производили или може да произведе: штетан ефект, попут штете за живи свет, опасности за човека, али и препреке морским активностима, укључујући рибарству и другим легитимним коришћењима мора, али и умањења квалитета морске воде за њено коришћење као и смањења њених садржаја.

У „Делу II – Територијално море и суседне зоне“, „Секцији 1. – Основне одредбе“, јасно је, „Чланом 2. – Правни статус територијалног мора, ваздушног простота изнад њега као и дна те подземља испод истог“, прописано да свака држава има право да успостави суверените над истим, а како је то речено чланом 3., до границе од 12 наутичких миља од обале државе.

„Део III – Ограничења за међународну пловидбу“, „Секцијом 1. - Опште одредбе“, „Чланом 40. – Истраживање и сагледавање активности“, јасно прописује да током свог проласка територијалним али и прибрежним водама страни бродови немају право да врше истраживања без претходно добијене дозволе од стране обалне државе.

Напред речено је разрађено унутар „Дела V – Ексклузивна економска зона“, где се:

- „Чланом 55. – Специфични правни режим ексклузивне економске зоне“, јасно прописује да дотична зона постоји као зона која се наслања на територијалне воде конкретне државе, те да иста подлеже њеним нормама;

- „Чланом 56. – Права, јуридикција и дужности обалне државе у ексклузивној економској зони“, јасно прописује да држава поседује:

(а) суверена права истраживања и експлоатације, али и обавезу конзервације природних ресурса, како живих тако и неживих, а да се норме односе не само на површину већ и подморје, укључујући и оно испод самог дна;

(б) право на јурисдикцију са циљем да:

(i) успостави вештачка острва, структуре и инсталације[892]; те

(iii) заштити морску средину;

али, јасно, да ово учини у сагласности са захтевима посматране Конвенције (чл. 56., ст. 2.).

Конвенција Уједињених нација о праву мора, својим „Чланом 61. – Конзервација живих добара“, ставом 1., обавезује обалну државу да штити живе

[892] А право да њих формира и користи обална држава прецизно дефинише члан 60. ове конвенције.

елементе животне средине, те обавезује, ставом 2., да спречи прекомерну експлоатацију истих. Отуда, „Чланом 62. – Коришћење живих ресурса“, обавезује државе и на мере конзервације и очувања ових живих вредности, а да то базирају на посебно формираним законским те пратећим подзаконским одредбама, при чему се посебно регулишу питања: 1. добијања дозвола, 2. ограничавања улова, али и 3. забрањивања улова, 4. одређивања сезона када се сме а када не сме да врши улов, што је на једнак начин прописано и за улов такозваних морских сисара (чланом 65.).

„Члан 73. – Ступање на снагу закона и подзаконских аката обалих држава“, јасно прописује (ставом 1.) да обална држава има право да у ексклузивној економској зони изврши: приступање пловилу у овој зони, његову инспекцију, хапшење, али и судски поступак, уколико је неопходан, да би се испоштовало њено законодавство. При томе је (ставом 3.) прописано да „обалне државе у казне за кршење закона о рибарству и прописа о поступању у ексклузивној економској зони могу и да не укључе затварање (почнилаца), или било коју другу телесну казну, а у одсуству споразума са другом државом, из које долази починилац, а којим се лишавање слободе ипак омогућава.

За нас је од значаја и „Члан 77. – Право обалне државе над континенталним појасом“, која норма дотичној држави пружа право да користи у том подручију присутне живе и неживе елементе животне средине (чл. 77., ст. 1., те 4.), те управља овим појасом, до пуних 200 наутичких миља од саме њене обале, како то прописује члан 76.

У оквиру „Дела VII – Отворена мора“, „Секције 1. – Опште одредбе“, „Чланом 97. – Казнена надлежност у питањима судара или било ког другог инцидента пловидбе“, ставом 1. је јасно прописано да се за случај било ког инцидента који се односи на брод на пучини, може да покрене поступак за кривичну или прекршајну одговорност командујућег или било ког другог лица са пловила, и то било органа државе чију заставу носи дотични брод или пак чије је дотично лице држављанин. При том само узапћење пловила има право да спроведе једино држава чију заставу исто носи (чл. 97., ст. 3.).

За тему којом се бавимо од значаја је и „Члан 101. - Дефинисање пиратства“, који јасно прописује да је пиратство:

> (а) било каква незаконита радња насиља или притвора, или било ког погубног чина, почињеног у приватне сврхе од стране посаде или путника једног приватног брода или приватног авиона, и усмерена:
>
> > (i) на пучину, против другог брода или авиона, или против лица или имовине на броду таквог брода или авиона;
> >
> > (ii) у односу на брод, авион, али и лица или имовину у месту изван надлежности било које државе;

(б) чин добровољног учешћа у раду брода или ваздухоплова са знањем починиоца да је то пиратски брод или ваздухоплов;

(ц) сваки акт подстицања или намерног олакшавања радњи описаних у тачкама (а) и/или (б).

Такође ваља имати у виду и да „Члан 102. – Пиратство путем ратног брода, брода владе или њеним авионом“, јасно прописује и да је сваки онај брод или ваздухоплов који се искористи на начин и са циљем описаним у члану 101. такође пиратски, иако је реч о ратном или ком другом службеном броду или ваздухоплову. Отуда и да свака држава поседује право њихове потере (чл. 111.).

Полазећи од претходно објашњених норми такође је прописано (чланом 105.) да свака држава такав брод или авион има право да заустави, али и заплени, користећи се својим ратним средством (чл. 107.), те да покрене кривични поступак спрам починилаца пиратства (чл. 105., друга реченица).

У „Делу XI – Простор“, „Чланом 142. – Права и легитимни интереси обалних држава“, прописано је да све оне активности извршене ван граница обалне државе, али које производе последицу или последице и унутар њених граница, потпадају под њену ефективну заштиту, путем закона, подзаконских аката и процедура, у циљу: превенције, редукције и контроле загађивања и других хазарда по морску средину, са циљем да се спрече штетни утицаји, на пример од: ископавања, избацивања отпада, конструкција инсталација које производе нежељена оптерећења [чл. 142., ст. 1., под (а)], а са циљем заштите флоре и фауне [чл. 142., ст. 1., под (б)].

При томе „Део XII – Заштита и очување моске средине“ јасно успоставља општу обавезу ове заштите (чланом 192.), истовремено пружајући обалним државама право на њихову експлоатацију (чланом 193.), али их и обавезујући на мере превенције и редукције загађивања морске средине (чланом 194., ставом 1.), а у сагласности са овом конвенцијом. А то значи и на правне, дакле и казнено-правне мере.

При томе у овом истом Делу XII, „Секцији 5. – Међународна правила и национална законодавства у циљу превенције, смањења и контроле загађивања моске средине“, прописана су правила путем којих се од држава захтева да формирају све неопходне норме у циљу третмана:

- загађивања са обалних извора (чл. 207.), што значи путем: закона, подзаконских аката и стандарда, али и правила поступака за њихово спровођење, што, обиром на конструкцију норме, обухвата и казнене норме, међу којима;
- загађивање са морског дна које потпада под национално законодавство (чл. 208.), а која норма обавезује обалне државе да формирају норме

којима спречавају и третирају ова загађивања, при чему дотичне норме могу бити оштрије али не смеју бити блаже од оних међународно-правних на које се ослањају (чл. 208., ст. 3.).

- делатности у Зони (члан 209);
- делатности испољене потапањем (члан 210), унутар територијалних вода или економске зоне, а које производи нежељене ефект(е), при чему се такво потапање не сме да изврши без дозволе обалне државе (чл. 210., ст. 2.),што значи да иста има право да такво поступање инкриминише и снкционише;
- активности са бродова и авиона, унутар међународних простора (чл. 211), при чему обавезује државе да законима регулишу ова поступања, али у складу са нормама међународног права, а да при том производе исти или јачи ефекат од дотичних норми (чл. 211., ст. 2.);
- загађивања из ваздуха, или извршеног кроз атмосферу (чл. 212.), а која норма прописује државама Странама ове Конвенције исте, напред објашњене, обавезе.

У „Секцији 6. – Спровођење“, Конвенција обавезује државе Стране да формирају законе и подзаконска акта потребне за спровођење напред описаних обавеза у односу на загађивања са копнених извора (чл. 213.) те загађивања извршених путем бацања (чл. 216.)

Обзиром да се бавимо еколошком проблематиком у области међународног кривичног права разумљиво је да указујемо и на „Члан 303. - Археолошки и историјски објекти нађени на мору“. Ова норма, својим ставом 1., јасно обавезује државе Стране да дотична добра заштите. При том (ставом 2.) јасно прописује да и уклањање са дна и унутар такозване „зоне“, дакле ван појаса од 12 наутичких миља од обале државе, а без њене дозволе, јесте повреда закона, у суштини криминални акт.

Пре него ли приступимо могућој кривично-правној анализи напред реченог ваља се подсетити да ова Конвенција поштује све оне претходно усвојене а и сада важеће легислативне акте, па тако и **Међународну Конвенцију о превенцији загађења са бродова** (такозвани **MARPOL** текст), како њене дефиниције (чл. 2.) тако, још и више, „Члан 4. – Кршења“, која норма обавезује државе Стране да таква поступања забране и санционишу (чл. 4., ст. 1.), а да поступке спроведу по основу свог законодавства [чл. 4., ст. 2., под (а)]. При томе и да казне морају бити адекватне тежини почињених аката (чл. 4., ст. 4.). Такође и такозвани **Картагена протокол**, на бази ког легислативног текста се може да третира конкретни случај

такозваног биопиратсва, али и неконтролисаног транспорта и коришћења генетски модификованих материјала[893].

Сама **Конвенција Уједињених нација о праву мора**, својим „Чланом 27. – Кривична надлежност на страном броду“, јасно прописује, како следи:

„1. (Да се) Кривична надлежност обалне државе не би требало да врши на страном броду који пролази кроз територијално море (то јест) да се ухапси било која особа, или да се спроведе истрага у вези са било којим злочином почињеним на броду у брод током проласка, осим у следећим случајевима:

(а) ако су последице злочина проширене на обалну државу;

(б) ако је (у питању) злочин којим се нарушава мир у земљи или ред (унутар) територијалног мора;

(ц) ако је помоћ од локалних власти тражено од стране командујућег брода или путем дипломатског агента или конзуларног службеника државе заставе...

2. Наведене одредбе не утичу на право обалне државе да предузме било какве кораке за које је овлашћена својим законима у циљу хапшења или истраге на страном броду пролази кроз (њено) територијално море.

5. Осим (за дела) наведена у Делу XII (Конвенције), или кршења закона и прописа донетих од стране обалне државе а, у складу са Делом V (Конвенције), обална држава не може предузети никакве (друге) кораке на страном броду (који) пролази кроз (њено) територијално море, (то јест) да ухапси било коју особу или да спроведе истрагу у вези са било којим злочином (почињеним) пре него што је брод ушао у (њено) територијално море, ако брод пролази само кроз територијално море без уласка у унутрашње воде“.

Ово једноставно значи да свака држава има кривичну надлежност за случај:

1. да је на пловилу почињен делик који производи последицу или последице и по обалну државу; али и
2. ако је почињен деликт који погађа територијално море као заштитни објект; затим
3. да је повређена нека од норми из Дела XII, а такође и
4. да је повређена нека од норми законодавства државе формираних у складу са Делом V Конвенције.

Јасно, свака држава Страна, на бази свог кривичног законодавства, инкриминише и санкционише свако оно поступање које је супротно нормама које смо објаснили на претходним страницама, то јест члановима: 40., 55., 56., 61., 62.,

[893] Види и повежи међусобно чланове: 4., 17., 18. и 19.

али и 193., 194.(1), 207., 208., 209., 210., 211., 212., 213., 216., те 303. Управо поштујући и напред објашњене чланове: 101., 102., те 103. **Конвенције Уједињених нација о праву мора**.

У објашњавању напред реченог ваља се такође ослонити и на елементе **Конвенције о заштити жовотне средине путем кривичног права**[894]. Овај текст:

1. „Чланом 2., намерно почињена кривична дела“
   - ставом 1. одређује противзаконите акте намерног чињења, а у која спадају: емисије, или избацивања, у воду, ваздух или пак земљиште, опасних материја, опасног отпада и јонизујућег зрачења које изазива, или је вероватно да може да изазове: оштећења животне средине, смрт човека или озбиљну повреду, али и оштећења законом заштићених споменика.
   - При том ставом 2. јасно обавезује државе Стране да као кривична дела почињена из умишљаја (*Dolus*) инкриминишу све деликте побројане у ставу 1. (а) - (е), како оне из директног тако и евенталног умишљаја (*Dolus directus* и *Dolus eventualis*), али и исте ове деликте почињене из непажње [(negligentia-е), чл. 3., ст. 1.].
2. „Чланом 4. – Друга кривична дела или прекршаји“, прописано је такође да државе Стране ове конвенције могу да инкриминишу и друга кривична дела која нису обухваћена члановима 2. и 3. Конвенције, а јесу извршена намерно или из непажње, а пре свега:

   а) противзаконита пражњења, или емисије, у повуд, ваздух и земљиште, како материја тако и јонизујућег зрачења;
   ц) незаконито одлагање, третман и транспорт отпада;
   е) незаконита производња и/или третман, као и транспорт нуклеарног материјала и других радиоактивних и опасних субстанци;
   ф) незаконито изазивање промена путем детериорације природних компоненти националних паркова, простора конзервације вода али и других заштићених простора;
   г) незаконито узимање, оштећење или убијање заштићене флоре и фауне.

При томе је свака суверена држава, по основу члана 5. Конвенције, у обавези да успостави елементе адекватне јурисдиције, почев од казнених норми до правила поступака неопходних за пресуђивање случајева ових кривичних дела, на својој територији, деликата почињених бродовима и/или авионима, али и када је почињено од стране њеног држављанина (чл. 5., ст. 1., под а.-е.). Државе су такође у обавези да за утврђена кривична дела изрекну кривичне санкције (чл. 6.), међу

[894] **Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law**, Strasbourg, 4.XI.1998, Council of Europe, *European Treaty Series*, No. 172. На дан 27 02. 2020. Ратификована од стране 47 држава. Види: https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/172.

којима и затворске казне. Шта више, такође су у обавези су да утврде и одговорност правних лица (корпорација), по основу члана 9., а за деликте из чланова 2. и 3.[895]

Све напред речено за **Конвенцију о заштити жовотне средине путем кривичног права** важи за све њене државе Стране, оне које су такође ратификовале и **Конвенцију о праву мора**, што значи да су у обавези да инкриминишу и санкционишу, дакле прогласе кривичним делима и за њих пропишу казне, сва она у оквиру ње одређена недозвољена чињења, а о којима смо говорили на претходним страницама. Јасно, и да подвргну кажњавању како она намерно почињена дела тако и дела извршена из свесног нехата, али и непажње.

36.13.
Конвенција о заштити озонског омотача

Конвенција о заштити озонског омотача, позната и као **Бечка конвенција**[896] јасно успоставља обавезу државама Странама да предузимају одговарајуће мере у циљу „заштите људског здравља и животне средине од штетних последица до којих долази, или може да дође, од активности човека које модификују или вероватно могу да модификују озонски омотач (чл. 2., ст. 1.)“. У том циљу прописује им [чланом 2., ставом 2., под (б)] обавезу да „усвајају одговарајуће законске или административне мере и сарађују приликом усаглашавања одговарајућих политика у вези са контролом, ограничавањем, смањивањем или спречавањем активности човека које су под њиховом јурисдикцијом или контролом ако се утврди да такве активности имају или могу да имају штетне последице услед промена или могућих промена у озонском омотачу“.

Како се угрожавање људског здравља може да искаже на више различитих начина, од најлакших до најтежих, оних који у опасност доводе здравље човека, такву која може да изазове и трајне последице, па и смртни исход, то је јасно да се ова примарна норма (из чл. 1., ст.1.) појављује као текст који обавезује и на кривично-правну заштиту здравља и живота човека, а управо због тога и самог озонског омотача.

[895] А коју кривичну одговорност у Србији установљава **Закон о одговорности правних лица за кривична дела**, **Сл. гласник Р.С**., бр. 97/2008.г.
[896] **The 1985 Vienna Convention for the Protection of the Ozone Layer**; копија оригинала текста добијена од: **Ontario Ministry of the Environment**.

Да би овај легислативни текст био практично примењив формиран је, те потом више пута новелиран, такозвани **Монтреалски протокол**[897], који јасно дефинише:

а.) којим се то супстанцама мора смањити присуство, и

б.) које се морају да искључе из употребе.

Исти је уистину неопходни бланкетни елемент не само посматране Конвенције већ и сваке оне кривичне норме која пружа заштиту ваздуху од оштећења озонског омотача. Јасно, норме формиране на нивоу конкретног националног законодавства.

36.14.
Конвенција о контроли и прекограничном кретању опасног и других отпада и њиховом одлагању

Конвенција о контроли и прекограничном кретању опасног и других отпада и њиховом одлагању[898], позната о као **Базелска конвенција**, по месту свог формирања, сачињена је са циљем успостављања контроле прекограничног кретања али и одлагања опасних и других отпада који могу да произведу опасност по животну средину и човека. **Базелска Конвенција**, као мултилатерални легислативни уговор међународног еколошког права, својим нормама успоставља низ обавеза за Стране уговорнице, те управо на тај начин уграђује и разрађује *принцип превенције*, квалитетно га прецизирајући у односу на свој:

1. граматички објект - опасан отпад;
2. нападни објект – животну средину, и
3. заштитни објект – људско здравље.

Ова Конвенција децидно успоставља обавезе земљама потписницама, обавезе које можемо назвати *превентивним обавезама*, да:

---

[897] На нивоу међународне заједнице важећи је текст: **The Montreal Protocol on Substances that Deplete the Ozone Layer as either adjusted and/or amended in London 1990, Copenhagen 1992 Vienna 1995 Montreal 1997 Beijing 1999**.

[898] Види:

Basel Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazardous Wastes and their Disposal, 22 March 1989., и

Basel Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazardous Wastes snd their Disposal, with Protocol on Liability and Compensation for Damage Resulting from Transboundary Movements of Hazardous Wastes and their Disposal (Texts and Annexes). Published by the Secretariat of the Basel Convention (SBC) in May 2018.

1. на бази норми ове Конвенције успоставе строгу контролу прекограничног кретања опасних и других отпада[899];
2. али не и радиоактивних материјала[900];
3. као и да таква кретања оваквих материја[901], осим оних која настају као последица испуштања у процесу нормалног кретања бродова[902], смање на најмању могућу меру[903];
4. при чему прописује и да прекогранично кретање опасних и других отпада треба дозвољавати само када је превоз и крајње одстрањивање изводиво на еколошки исправан начин[904];
5. као и да забране, односно зауставе, могућ, или започет, увоз опасних отпада и сличних материја, када верују да неће бити третирани на начин који штити људско здравље[905]; или
6. постоји сумња да могу бити прерађени на еколошки одговарајући начин[906];
7. кретање таквих материја, укључујући њихов излаз из државе која је Страна у уговору, као земље порекла, дозволе само онда када у њој не постоји адекватна опрема, или технологија за њихову безбедну пререраду[907]; односно
8. дозволу за излазак ових материја издају у случају када оне иду у државу унутар које би биле искоришћене као сировински, или материјал за рециклажу[908].

Базелска Конвенција јасно, као такозване *генералне обавезе*, успоставља:

- могућност да држава Страна забрани увоз опасног и других отпада, уз пратећу обавезу да о дотичној забрани конкретне врсте или врста отпада обавести друге Стране[909]:
- обавезу државамаСтранама да не дозволе и да забране илегални извоз опасног и других отпада ка другим државама Странама које су увоз таквих отпада забраниле[910];

---

[899] Види ближе члан 1. **Конвенције** – заживљавање **принципа превенције** кроз његово прецизирање путем одређивања радњи и објеката третмана.
[900] Изричито према одредби члана 1. става 3. **Конвенције**, који прописује да се радиоактивне материје и њихова кретања морају да третирају другим текстовима међународног права, за ту сврху посебно формираним (али са доста нејасноћа и недоречености, прим. В.Ј.).
[901] Одређених прецизно текстовима ***Annex**-а **I*** и ***Annex**-а **III*** **Конвенције**.
[902] За која члан 1., став 4. јасно прописује да потпадају под одредбе међународних уговора који третирају кретања материја бродовима.
[903] Изричито прописано као обавеза чланом 4. - Основне обавезе (**General Obligations**), ставом (d).
[904] Такође изричито прописано као обавеза чланом 4. - Основне обавезе (**General Obligations**), ставом 2., под (д) (d).
[905] Дефинисано нормом члана 4., става 2., под (г) [**General Obligations –** (**g**)].
[906] Такође норма лоцирана унутар члана 4., става 2., под (г) [**General Obligations –** (**g**)].
[907] Регулисано нормом члана 4., става 9., под (а).
[908] Регулисано нормом члана 4., става 9., под (б).
[909] Види: Члан 4. – Опште обавезе, став 1., под (а).

- обавезу државама Странама да забране и не дозволе извоз опасних и других отпада ако држава увоза не да пристанак њиховог конкретног увоза у писаној форми и у случају када та држава такав увоз не забрањује својим законодавством[911]; али и
- обавезу за сваку Страну да пропише кривично-правне норме којима би се оштро третирао овакав - незаконито покушан, или извршен транспорт[912].

Потом обавезу кривично-правног третмана, то јест инкриминсања и санкционисања повреда ових, напред наведених обавеза, јасно разрађује „Чланом 9. – Незаконити транспорт“. Погледајмо, цитирајући је, шта ова норма захтева од држава Страна.

„Члан 9. - Незаконити транспорт

1. За потребе ове Конвенције, било које прекогранично кретање опасних отпада или других отпада:

(а) без обавештења у складу са одредбама ове конвенције свим државама у питању; или
(б) без сагласности у складу са одредбама ове конвенције државе у питању; или
(ц) уз сагласност добијеним од држава у питању путем фалсификовања, погрешног престављања или преваре; или
(д) да се, материјално посматрано, не слаже са документима; или
(е) које резултује намерним одлагањем (нпр. одбацивањем) опасних или других отпада, извршеним у супротности са овом конвенцијом и општим принципима међународног права,

сматраће се да је незаконит транспорт.

2. У случају прекограничног кретања опасних отпада или других отпада сматра се да је незаконит транспорт резултат понашања извозника или генератора отпада, при чему је држава извоза дужна да обезбеди да отпад у питању:

(а) преузме назад његово извозник или генератор, или, ако је потребно, сама држава извоза, односно, ако је то неизводљиво,

(б) на други начин одложи у складу са одредбама ове конвенције, најкасније у року од 30 дана од дана када је

[910] Члан 4. – Опште обавезе, став 1., под (б).
[911] Члан 4., став 1., под (ц).
[912] Чланом 4., ставом 3..

држава извоза информисана о илегалном промету, или у неком другом временском периоду о коме државе у питању могу да се договоре. У том циљу заинтересоване стране ће сарађивати, колико је неопходно, и поступати на еколошки прихватљив начин.

3. У случају прекограничног кретања опасних отпада или других отпада као незаконитог посупања од стране увозника (отпада) или његовог одлагача, држава увоза ће осигурати да се отпад у питању уклони на еколошки безбедан начин, поступањем од стране увозника или одлагача, односно, ако је неопходно, да то сама учини у року од 30 дана од дана кад је се незаконит транспорт одиграо, или пак у неком другом року о коме се државе увоза и извоза могу да договоре. У том циљу, заинтересоване стране ће сарађивати, ако је потребно, у одлагању отпада на еколошки прихватљив начин.

4. У случајевима када се одговорност за илегалну транспорт не може утврдити за извозника, или генератора, или пак увозника, или одлагача отпада, заинтересоване стране или друге стране, пррема потреби, треба да обезбеде, кроз сарадњу, да се отпад у питању одлаже у најкраћем могућем року на еколошки прихватљив начин, било у држави извоза или државе увоза, или другде по потреби.

5. Свака страна ће увести у национално (домаће) законодавство одговарајуће (неопходне) елементе да спречи и казни противзаконити транспорт. Стране ће сарађивати зарад постизања циља овог члана“.

Као што нам цитиран члан показује, **Конвенција о контроли и прекограничном кретању опасног и других отпада и њиховом одлагању** јасно прописује:

1. шта све сматра незаконитим транспортом, али и
2. које све субјекте сматра одговорним за његово извршење (физичка као и правна лица), а такође и
3. које то радње морају бити извршене на прописани начин, што значи да њихово извршавање супротно прописима такође сматра незаконитим, то јест елементом конкретно извршеног еколошког кривичног дела,

што је јасно дефинисано чланом 9., ставовима 1.-3., при чему је свака држава Страна у обавези, већ и по основу члана 4., става 1., те наведених елемената члана 9, ставова 1.-3. Конвенције, да у свом кривичном законодавству оваква незаконита поступања инкриминише и санкционише. На тај начин, можемо да закључимо, анализизирана **Конвенција о контроли и прекограничном кретању опасног и других отпада и њиховом одлагању** је изузетно јасно обавезала државе Стране да

формирају еколошка кривична дела која можемо да посматрамо као деликте међународног кривичног права, оне његове елементе које називамо *неправа међународна еколошка кривична дела*.

36.15.
Конвенција о биолошкој сигурности и биодиверзитету

Општи (свеукупни) заштитни објект **Конвенције о биолошкој сигурности и биодиверзитету**[913] је широко дефинисан (чланом 1.), а у који улазе:

1. билошки диверзитет, затим
2. одрживо коришћење његових компоненти, али и
3. фер те праведна расподела његових користи, а која проистиче из коришћења генетских ресурса, што подразумева и адекватан приступ истим.

Да би се протекција општег заштитног објекта **Конвенције о биолошкој сигурности и биодиверзитету** у пракси остваривала њеним чланом 2. јасно су дефинисане и такозване *заштићене зоне*, а које такође улазе у мозаик свеукупног заштитног објекта Конвенције. И то као зоне која се географски прецизно одређују. Наглашавамо да се према дотичним *заштићеним зонама* обавезно и јасно, такозваним *примарним норама*, регулише *пожељан однос* у циљу заштите посебних у њима присутних *групних* и *појединачних објеката коришћења и заштите*. При том је, чланом 3., јасно прописано, у складу са **Повељом Уједињених нација**, као и принципима произашлим из других текстова од значаја за међународно јавно право, свих његових градивних елемената, да државе поседују суверено право да исте, у оквирима своје јурсидикције, експлоатишу, али на такав начин да не наносе штету другим државама нити вандржавним просторима.

За наш рад на анализи деликата међународног кривичног права од еколошког значаја испољених ван оружаних сукоба, а у оквиру сагледавања **Конвенције о биолошкој сигурности и биодиверзитету** од кључног значаја је њен „Члан 8. – *In-situ* конзервација“, став 1, под (г), који јасно каже да успостављање бриге над биодиверзитетом подразумева регилисање, дакле законодавно-правни приступ, свему за шта је веровато да може да призведе еколошки негативни ефекат биодиверзитету и његовом одрживом коришћењу, али обавезно узимајући у обзир ризике који се могу да произведу за људско здравље. А то значи све оне ризике који могу да произведу:

[913] Convention on Biological Diversity, УН, 1992.г.

1. опасност али и последице по људско здравље, али оне које нису трајне;
2. последицу, или последице, али која је трајна, аналогно номе што кривично право назива тешким телесним повредама;
3. последицу по здравље која се у финалу испољава произвођењем смртног исхода по човека, али не обавезно и аутоматски; и
4. последицу испољену и директним изазивањем смртног исхода.

Шта више, посматрани Члан 8., став 1., под (к), јасно оабвезује на развој и примену адекватног законодавства, оног које је неопходно да би се прописане обавезе заштите елемената биодиверзитета али и популације реално остварили. А све то захтева и кривично правни приступ, то јест инкриминисање и санкционисање таквог нежељеног, отуда посматраним чланом 8. забрањеног понашања. Јасно, свака од држава Страна ове напред наведене последице по људско здравље инкриминише унутар свог основног или споредног кривичног законодавства. При том све оне друге последице, а које не погађају самог човека свака држава Страна може да инкриминише својим кривичним законодавством али и прекршајним или пак само прекршајним. То такође ваља имати у виду.

Напред реченом ваља придружити и „Члан 2. – Опште обавезе“ такозваног **Картагена прокола**[914], који, својим ставом 1., јасно обавезује сваку државу Страну да успостави и примени адекватне легислативне елементе потребне за извршавање обавеза из Конвенције, при чему држава Страна мора да узме у обзир и обавезу заштите од ризика по људско здравље. А то управо подразумева заштиту од свих оних напред објашњених ризика, као и могућих последица, отуда и обавезу успостављања кривично-праве заштите од истих, на шта јасно обавезују члан 2., ставом 2., те „Члан 4. – Опсег“.

Такође ваља имати у виду и „Члан 11.- Поступак са живим модификованим организмима намењеним за директно коришћење као хране или за прераду“ **Картагена прокола**, његов став 8., којом нормом је јасно прописано да недостатак научних информација и знања о потенцијалним негативним ефектима о живим модификованим организмима, њиховој конзервацији и употреби, државу увоза, имајући у виду ризик(е) по људско здравље, исту не спречава да донесе одлуку о:

1. блокирању, или
2.прецизном ограничавању, односно
3. условљавању увоза ових организама намењених за директну употребу као људске хране или за прераду.

Управо у циљу спречавања или минимализације потенцијалних или познатих негативних ефеката. Ово јасно значи и да поступање супротно овој одлуци, а које производи могући ризик и/или последицу по људско здравље, мора бити

[914] **Cartagena Protocol on Biosafety to the Convention on Biological Diversity, Text and Annexes**, Montreal, 2000.

инкриминисано, то јест дефинисано као посебно кривично дело, али и адекватно санкционисано (чл. 11., ст. 8. **Картагена прокола**).

А да би се сви ови напред наведени ризици избегли, или пак свели на најмању могућу меру, **Картагена протокол**, својим „Чланом 15. – Процена ризика“, обавезује (ставом 1.) сваку државу Страну и на процену ризика по људско здравље који може да проистекне из поступања са елементима биолошког диверзитета. А „Чланом 16. – Менаџмент ризика и на адекватно поступање са таквим елементима“, исте регулише уз пуно поштовање обавеза из напред објашњеног члана 8. Дакле обавезује на такав менаџмент који неће довести до појаве опасност и/или последица по елементе животне средине и/или здравље људи. Отуда је јасно и да поступање супротно члану 16. **Картагена прокола** такође обавезује државе Стране на формирање адекватних казнених норми. Самим тим и на формирање кривичних норми намењених заштити људског здравља од поступања проистеклих из неадекватног менаџмента ризика.

Као што видимо норме објашњене у претходна три пасуса јасно обавезују државе Стране на формирање, унутар њихових казнених законодавстава, најмање три сложена кривична дела која би морала да инкриминишу:

- изазивање опасности, али и
- произвођење последица по:
    - животну средину,
    - људско здравље, и
    - живот човека.

Разуме се, јасно указујући на то шта ове ризике као и последице производи.

36.16.
Конвенција о забрани развоја, производње, лагеровања и коришћења хемијских оружија и њиховом уништавању

Конвенција о забрани развоја, производње, лагеровања и коришћења хемијских оружија и њиховом уништавању[915] је, у основи, истовремено конвенција ратног и хуманитарног права, али која се својим нормама, штитећи свеукупан живи свет, не само човека, од хемијског оружја, исказује, у мери у којој пружа заштиту, и као еколошко-заштитан легислативни уговор међународног права глобалног значаја, који је у овом моменту (писања књиге) прихватило чак 193 суверене државе чланице Уједињених нација. Па ју је тако, примера ради, Југославија ратификовала 2000. године а иста важи за њеног сукцесора, Републику Србију[916].

Конвенција, својим I чланом, успоставља обавезу Странама уговорницама да ни под којим условима не раде на:

1. развоју, лагеровању, тражењу од било кога, или изнајмљивању икоме хемијских оружија [Члан I, под (а)];
2. примени хемијских оружија [Члан I, под (б)]; као ни
3. припреми коришћења хемијских оружија у војним операцијама [Члан I, под (а). и члан I, под (ц)];

потом ово оружје прецизно одређујући својим чланом IV.

Конвенција о забрани развоја, производње, лагеровања и коришћења хемијских оружија и њиховом уништавању говори о обавези ојачавања права намењеног контролној фунцији у спровођењу обавеза које је прописала, као и константном поштовању норми које је успоставила[917]. Такође прописује обавезу формирања националних имплементационих мера[918], међу којима и:

1. уништавања хемијског оружија, на еколошки и здравствено безбедан начин (тачком 7. члана IV);

[915] **Convention on the prohibition of the development, production, stockpiling and use of chemical weapons and on their destruction**, Paris 13 January 1993, Entry into force: 29.04.1997.
[916] У складу са одредбама **Vienna Convention on succession of States in respect of treaties**. Vienna, 23 August 1978.
[917] Својим чланом II, ставом 9. под (д).
[918] Чланом VIII, који се управо тако и зове: **National Implementation Measures**.

2. успостављања законске забране, физичким и правним лицима бављења активностима које сама Конвенција забрањује [Чланом VII, ставом 1, под (а)]; као и
3. да се оснажи кривично законодавство, у циљу ојачања поштовања норми Конвенције [Чланом VII, ставом 1, под (ц)][919]. Дословце, да се „Прошири своје казнено законодавство донето на основу подставке под (а) Члана VII на било које активности забрањене држави потписници на основу ове Конвенције које било где предузимају физичка лица која имају њено држављанство, а у складу са међународним правом".

Шта речено конкретно значи? Ако елементе ове Конвенције посматрамо и као елементе који се могу да испоље и ван оружаног сукоба, тачније у миру, и тада за државу Страну важи низ њених обавеза, чије повређивање обавезно мора да доведе до кривично-правног, законски заснованог, прогона. Појаснимо. Из анализе коју смо извршили јасно је да је свака држава Страна у обавези да инкриминише и адекватно санкционише активности:

1. развоја,
2. лагеровања, као и
3. тражења од било кога, или изнајмљивања икоме хемијског оружија,

а која се кривична дела, то јест њихова логичка бића, базирају на материјално-правној основи Члана I, под (а) и обавези из Члана VII, става 1., под (ц) **Конвенције о забрани развоја, производње, лагеровања и коришћења хемијских оружија и њиховом уништавању**, при чему су такође могућа и следећа логичка бића, дакле посебна кривична дела испољива и у миру, то јест ван оружаних сукоба, и то као:

1. примена хемијских оружија, чему је материјално-правна основа Члан I, под (б)], а која примена може да буде испољена и у миру, не и само током оружаног сукоба, као ни
2. само као припрема његовог коришћења у војним операцијама [Члан I, под (а). и члан I, под (ц)], а да до самих таквих операција и не дође, што је по логици радња деликта изазивања апстрактне опасности, за разлику од саме примене, која, уколико не произведе последице, јесте деликт изазивања конкретне опасности; и
3. неадекватно уништавање хемијског оружија, супротног еколошки и здравствено безбедном начину, а што се базира на тачки 7. члана IV., као материјално-правној основи, али и обавези, као и за сва претходно објашњена кривична дела, из Члана VII, става 1., под (ц).

[919] Чланом VII, ставом 1, под (ц).

Јасно је да како сама недозвољена примена тако и неадекватно уништавање хемијског оружија може да произведе и опасност али и последице по људско здравље и живот, то јест да се искаже произвођењем:

1. лаке телесне повреде, уколико су последице изазване дотичним хемикалијама пролазне, затим
2. тешке телесне повреде, то јест да се ради о трајној последици, или последицама, по здравље једне или више особа, али и
3. тешке телесне повреде квалификоване смртним исходом, за случај да сама материја која јесте забрањена не произведе моментално смртни исход већ такве промене унутар организма погођеног човека које резултују смртним исходом, али и
4. и то директно смртног исхода.

Разуме се да произвођење сваке од ових последица може бити посебно посматрано и инкриминисано, али исто тако може бити посматрано као деликт који припада групи кривичних дела против живота и тела човека, а произведене повредом обавезујућих норми **Конвенције о забрани развоја, производње, лагеровања и коришћења хемијских оружија и њиховом уништавању**.

36.17. Конвенција о претходну тражењу сагласности за извесне опасне хемикалије и пестициде у међународној трговини (Ротердамска конвенција)

Конвенција о претходну тражењу сагласности за извесне опасне хемикалије и пестициде у међународној трговини (**Ротердамска конвенција**) формирана је још 1998. године, али потом и неколико пута дограђивана[920].

На самом старту, „Чланом 1.- Објект“, јасно је прописано да државе Стране успоставе обавезу и одговорност за адекватно поступање у међународној трговини опасним материјама, као и међусобну сарадњу у вези исте, а у циљу да се заштити људско здравље и околина од могуће штете изазване оваквим материјама. При томе је, по основу члана 3, става 2., јасно прописано да се:

а.) наркотици и психотропне супстанце,

б.) радиоактивни материјали,

[920] Види: **Rotterdam Convention Oon the Prior Informed Consent Procedure for Certain Hazardous Chemicals and Pesticides in International Trade. Texts and Annexes (Revised In 2017**).

ц.) отпади,
д.) хемијска оружија,
е.) лекови, укључујући оне за људе и ветеринарске,
ф.) хемикалије коришћене као адитиви за храну,
г.) храна, и
х.) хемикалије у количинама за које није вероватно да ће изазвати ефекте за људско здравље или пак животну средину,

не третирају овом Конвенцијом већ посебним легислативним текстовима међународног јавног права, то јест за то специјално формираним конвенцијама и пратећим им анексима.

Ротердамска конвенција односи се само на:

- забрањене или строго ограничене хемикалије [чл. 3., ст 1., под (а)], као и
- врло опасне формуле пестицида [чл. 3., ст. 1., под (б)].

Ове хемикалије су јасно наведене унутар **Анекса II – Критеријуми за листинг забрањених или строго контролисаних хемикалија из Анекса III – Хемикалије које су предмет поступка добијања претходне сагласности**.

Како „Члан 1. – Предмет“ јасно прописује, предмет ове Конвенције је успостављање одговорности и сарадње држава Страна, на нивоу међународне трговине, у вези извесних опасних материја у циљу заштите људског здравља, али и животне средине, од потенцијалних штета. Имајући ову норму у виду јасно је да свака држава Страна, ратификујући дотичну Конвенцију, истовремено преузима на себе и обавезу да као посебно дефинисано кривично инкриминише свако оно поступање које:

- производи опасност по здравље људи, али самим тим и
- последице по дотично здравље, то јест једну од следећих последица:
  - опасност али и последице по људско здравље, али оне које нису трајне;
  - последицу, или последице, али која је је трајна, аналогно номе што кривично право назива тешким телесним повредама;
  - последицу по здравље која се у финалу испољава произвођења смртног исхода по човека, али не обавезно и аутоматски; те
  - последицу исказану директним изазивањем смртног исхода.

36.18.
Конвенција о постојаним органским загађивачима (Стокхолмска конвенција)

Конвенција о постојаним органским загађивачима (**Стокхолмска конвенција**), из 2001.г[921], својим „Чланом 1. – Предмет“, јасно прописује да је предмет и циљ ове Конвенције заштита људског здравља и животне средине од постојаних органских загађивача. Ово подразумева сваки облик заштите, а то обухвата и казнено-правну заштиту од поступања супротних одредницама овог легислативног текста глобалног значаја. Самим тим и кривично-правну заштиту људског здравља, управо како смо је објанили и у претходним одељцима ове књиге. Јасно, заштиту од опасности и/или последица које може да произведе било која од материја које одређујемо као постојане органске загађиваче у оквиру дотичне Конвенције и њених анекса.

Како је „Чланом 3. – мере за редуковање или елиминисање из намерне производње и употребе“ јасно прописано, свака Страна је у обавези да забрани и/или предузме законодавне и административне мере, неопходне:

- за елиминисање из производње или употребе ових хемикалија [чл. 3., ст. 1., под (а) (i)]; али и
- за спречавање увоза и извоза ових хемикалија, одређених Акесом А, а у складу са чланом 2. [чл. 3., ст. 1., под (а)(ii)], као и да
- ограничи њихову производњу и коришћење, како је то прписано чланом 3., ставом 1., под (б).

При том је, чланом 6., ставом 1., јасно прописано да ова заштита, а која обухвата заштиту усмерену на редуковање или елиминисање испуштања ових материја и отпада који их садрже, подразумева и заштиту људског здравља као и животне средине. То једноставно значи да свако њихово испушање, а које изазива напред објашњене опасности а посебно последице по људско здравље, а које произили из неспровођења или неадекватног (а прописаног) спровођења редуковања или елиминисања оваквог загађења што производи опасност и/или последицу по људско здравље, уистину представља производњу посебних последица, производњу која као таква и мора бити посебно инкриминисана, односно свака од њих, али и санкционисана адекватно тежини изазване опаности или пак произедене последице. Јасно, инкриминисано и санкционисано било у оквиру основног или пак споредног националног кривичног законодавства.

[921] Види: **Stockholm Convention on Persistent Organic Pollutants (POPs). Text and Annexes, Revised in the Year 2017**. Published by the Secreatariat of the Stockholm Convention in May 2018.

36.19.
Конвенција о физичкој заштити нуклеарног материјала и нуклеарних објеката

Конвенција о физичкој заштити нуклеарног материјала и нуклеарних објеката је сада важећи наслов **Конвенције о физичкој заштити нуклеарног материјала** усвојене још 1979.[922], а значајно измењене и допуњене 2005. године, када су формирани ојачавајући обавезујући елементи који одређују државама Странама шта се све, у циљу поштовања обезбеђивања нападног као и заштитног објект, мора кривично правно да заштити. Иначе овај легислативни акт ратификовала је још СФРЈ (17. јула 1985.) а измене и допуне Република Србија[923]. Циљ Конвенције је обезбеђивање заштите живота и здравља људи и животне средине од неовлашћеног, неправилног или недопуштеног коришћења нуклеарног материјала. Објект регулације Конвенције је обезбеђивање физичке заштите нуклеарног материјала, која обавеза заштите се спроводи:

- провођењем обавеза узајамног обавештавања држава чланица о питањима од значаја за физичку заштиту нуклеарног материјала, као и
- одређивањем и применом казнених мера за Конвенцијом одређена кривична дела, те успостављањем међудржавне сарадње по овим питањима[924].

Напред речено је очито из саме Преамбуле **Амандмана Конвенције о физичкој заштити нуклеарних материјала**[925], којим актом је чак и сам назив конвенције, како смо то истакли, промењен у **Конвенција о физичкој заштити нуклеарног материјала и нуклеарних објеката**. Наиме Преамбула јасно указује да ова Конвенција:

1. пружа заштиту јавном здрављу, сигурности, животној средини али и националној и међународној безбедности (3. пасус), при чему овај акт повезује и са **Декларацијом о мерама за елиминацију међународног тероризма**, која представља анекс на **Резолуцију Генералне скупштине бр. 49/60**, од 9. децембра 1994. године (Преамбула, 6. пасус),

---

[922] **Convention on the Physical Protection of Nuclear Material.**

[923] **Закон о потврђивању измена и допуна Конвенције о физичкој заштити нуклеарног материјала**, *Службени гласник РС - Међународни уговори*, број 4/2016-5.

[924] У складу са чланом 5. ставом 3. Конвенције, што представља имплементацију и разраду **принципа сарадње** на питањима везаним за заштиту нуклеарног материјала.

[925] **Amendment to the Convention on the Physical Protection of Nuclear Material**, July 8, 2005,The International Atomic Energy Agency, Vienna.

2. има за циљ отклањање потенцијалних опасности од недозвољеног промета, незаконитог узимања и коришћења нуклеарног материјала и саботаже нуклеарног материјала и нуклеарних објеката (Преамбула, 7. пасус),
3. увиђа ескалацију терористичких аката и организованог криминала широм света (Преамбула, 8. пасус),
4. јасно указује да су кривична дела која се односе на нуклеарни материјал и нуклеарне објекте предмет озбиљне забринутости и да постоји неодложна потреба за усвајањем одговарајућих и ефикасних мера, или за јачањем постојећих мера, како би се обезбедило спречавање, откривање и кажњавање таквих дела(Преамбула, 11. пасус).

Отуда члан 1А јасно прописује да је „циљ ове конвенције... да се спречавају и сузбијају кривична дела која су везана за такав материјал и објекте широм света; као и да се, у том циљу, олакша сарадња међу државама уговорницама“.

Реформирани члан 2. јасно прописује [ставом 2. под (д)] да се ниједном одредбом Конвенције не одобравају, односно легализују на било који други начин, незаконити поступци, нити се искључује кривично гоњење у складу са другим законима, али при чему, како то одређује став 5. члана 2., норме ове Конвенције односе се само на цивилне нуклеарне материјале и објекте.

Да би се успоставила потребна, обавезна, а одговарајућа, кривично правна заштита, Члан 7. Конвенције, тачком 1., у сада важећој верзији, јасно прописује да се „Намерно чињење“ испољава путем:

(а) акта без законског овлашћења који представља примање, поседовање, коришћење, трансфер, мењање, одлагање, односно ширење нуклеарног материјала, и који проузрокује или може да проузрокује смрт или тешку телесну повреду неком лицу, односно велику штету имовини или животној средини;

(б) крађе или пљачке нуклеарног материјала;

(ц) утаје или прибављања нуклеарног материјала преваром;

(д) акта који представља превоз, слање, односно премештање нуклеарног материјала у неку државу или из ње без законског овлашћења;

(е) акта који је усмерен против нуклеарног објекта, или акта којим се угрожава рад нуклеарног објекта, при чему учинилац намерно изазива, односно када је свестан да ће тај акт вероватно проузроковати, смрт или тешку телесну повреду неког лица или велику штету на имовини или животној средини излагањем радијацији односно испуштањем радиоактивних супстанци, осим ако се такав акт не врши у складу са националним законодавством те државе уговорнице на чијој територији се налази нуклеарни објекат;

(ф) акта који представља захтев за предају нуклеарног материјала претњом или употребом силе, односно било којим другим обликом застрашивања;

(г) претње:

(i) употребе нуклеарног материјала ради изазивања смрти или тешке телесне повреде неком лицу, односно велике штете на имовини или животној средини, односно чињењем кривичног дела описаног у подтачки (е), или

(ii) извршења кривичног дела описаног у подтачкама (b) и (е) како би се правно или физичко лице, међународна организација или држава, присилили да учине, односно да се уздрже од чињења неког акта;

(х) кривичног дела у покушају из подтачки (а) – (е);

(и) акта који представља учешће у неком кривичном делу из тачке (а) – (х);

(ј) акта сваког лица које организује, односно наложи другима да учине кривично дело из подтачки (а) – (х);

(к) акта који доприноси чињењу неког од кривичних дела из подтачки (а) – (х) од стране групе лица која делују са заједничким циљем; такав акт је намеран и:

(i) врши се, било у циљу подстицања криминалне активности или криминалног циља групе, када таква активност, односно циљ, подразумева чињење неког од кривичних дела из подтачки (а) – (г), или

(ii) врши се са сазнањем о постојању намере групе да учини неко од кривичних дела из подтачки (а) – (г), представља кажњиво кривично дело у свакој држави уговорници у складу са њеним националним законодавством.

Стране уговорнице су се договориле (Чланом 11.А) да се „Ниједно од кривичних дела предвиђених у члану 7. не сматра..., за потребе екстрадиције, односно међусобне правне помоћи, политичким кривичним делом, односно кривичним делом повезаним са неким политичким кривичним делом или кривичним делом инспирисаним политичким мотивима“, из ког разлога се, овом нормом, јасно прописује да се „захтев за екстрадицију, односно међусобну правну помоћ на основу таквог кривичног дела, не може... одбацити искључиво на основу тога да се ради о политичком кривичном делу, односно делу повезаном са политичким кривичним делом, или неким делом инспирисаним политичким мотивима“.

Као што видимо и ова Конвенција, као легислативни акт глобалног значаја, јасно обавезује државе Стране да својим кривичним законодавствима

инкриминишу и санкционишу све оне акте које је иста својим текстом одредила као посебна а кривична дела. Али, наглашавамо, ни једно од вих дела, али почињено према војно намењеним нуклеарним материјалима и објектима, као и нуклеарним материјалима проистеклим из нуклеарно а војно оријентисаних активности, није обухваћено **Конвенцијом о физичкој заштити нуклеарног материјала и нуклеарних објеката**.

36.20.
Директива 2008/99 Европског парламента о заштити животне средине кривичним законом

Директива 2008/99 Европског парламента и Савета о заштити животне средине кривичним законом[926] такође спада у легислативне текстове међународног јавног права који директно обавезују на кривично-правну заштиту својих објеката заштите. Јасно, текст регионалног значаја, који територијално покрива само суверене просторе држава чланица Европске уније. Али зато као општи објект заштите од кривичних дела одређује животну средину, што значи све њене елементе, позивајући се на члан 174., став 2., **Уговора Европске уније**[927], који позива на висок ниво заштите. А посебно заштите: ваздуха (укључујући стратосферу), земљишта, вода, животиња и биља, укључујући и ону заштиту која се пружа конзервацији примерака (Преамбула, под 3).

Посматрани легислативни текст не само да има своје норме директно намењене заштити животне средине већ упућује и на поштовање низа норми једног броја анекса које ову материју чине потпунијом и прецизнијом (Преамбула, под 9).

Преамбула **Директиве 2008/99** обавезује на кажњавање повређивања правних, еколошко-правних, као и других обавеза одређених овом Директивом. Повређивања која се испољавају са могућом еколошком опасношћу и/или штетом (Преамбула, под 6), при чему се такво понашање мора да третира као кривично дело од стране држава чланица, па било да се ради о акту намерног или пак поступања са озбиљном непажњом (Преамбула, под 7). При томе се чланице Европске уније обавезују да пропишу кривичне санкције за озбиљна повређивања права Европске уније од значаја за животну средину (Преамбула, под 10).

[926] **Directive 2008/99/EC of the European parliament and of the Council, of 19 November 2008, on the protection of the environment through criminal law** (Text with EEA relevance), *Official Journal of the European Union*, L 328/28, 6. 1. 12. 2008.

[927] **Consolidated version of the Treaty on European Union**, *Official Journal of the European Union*, C 326, 26. 10. 2012, p. 13–390.

Европска унија је **Директивом 2008/99 Европског парламента и Савета о заштити животне средине кривичним законом**, њеним „Чланом 3. – Кривична дела“, јасно прописала да „Државе чланице осигуравају да следеће понашање представља кривично дело, ако је незаконито и почињено намерно или са најмање озбиљним немаром“, а које се исказује као:

„(а) одбацивање, испуштање или уношење количине материјала или јонизујућег зрачења у ваздух, тло или воду, које проузрокује, или је вероватно да ће проузроковати: смрт или озбиљне повреде било које особе или знатну штету по квалитет ваздуха, квалитет тла или квалитет воде, или на животиње или биљке;

(б) сакупљање, транспорт, опоравак или одлагање отпада, укључујући надзор таквих операција (као и) брига о депонијама, укључујући радње предузете од трговца или посредника (за управљање отпадом), што изазива или је вероватно да ће проузроковати: смрт или озбиљне повреде било које особе, или знатну штету по квалитет ваздуха, квалитет тла или квалитет воде, или по животиње или биљке;

(ц) отпремање отпада [чл. 2., ст. 35., под (г) (i) **Уредбе (ЕЗ) бр. 1013/2006 Европског парламента и Савета** , од 14. јуна 2006. о пошиљкама отпада] а које се предузима у занемарљивој количини, било да је извршено у једној пошиљци или у неколико пошиљака за које се чини да су повезане;

(д) рад постројења у коме се обавља опасна активност, или у коме се складиште или користе опасне материје или препарати, и који изван објекта проузрокује или би могао да проузрокује: смрт или озбиљну повреду неке особе, или знатну штету по квалитет ваздуха, по квалитет тла, или квалитет воде, или по животиње или биљке;

(е) производња, обрада, руковање, употреба, држање, складиштење, транспорт, увоз, извоз или одлагање нуклеарних материја или других опасних радиоактивних супстанци које проузрокују или могу проузроковати: смрт или озбиљне повреде било које особе, или знатну штету по квалитет ваздуха, квалитет тла или квалитет воде, или по животиње или биљке;

ф) убијање, уништавање, поседовање или одузимање узорака заштићене дивље фауне или флоре, осим у случајевима када се понашање односи на занемариву количину таквих узорака и има занемарљив утицај на стање очувања врсте; (и)

(г) трговање примерцима заштићених врста дивље фауне или флоре или њихових делова или деривата, осим у случајевима када се понашање односи на занемарљиву количину таквих узорака и има занемарљив утицај на стање очувања врсте“.

При томе „Члан 4.- Подстицање, помагање и подржавање“ обавезује државе чланице ЕУ да осигуравају да се и ове радње кажњавају као кривично дело, при чему „Члан 5.- Казне“ прописује обавезу државама чланицама да формирају и примењују казне пропорционалне инкриминисаним делима, уз јасно успостављену кривичну одговорност и правних лица („Члан 6.- Одговорност правних лица“), што обухвата и одговорност њихових руководећих тела као и руководилаца (физичких лица). Па и када су ови субјекти испољили недостатак надгледања и/или контроле на коју су обавезни (чл. 6., ст. 2.).

Да би све напред речено заживело овај легислативни акт, својим чланом 8., јасно обавезује државе Стране да уграде у своја законодавства законе, подзаконска акта као и административне мере неопходне за стварну имплементацију посматране Директиве, свих њених норми.

36.21.
Конвенција Савета Европе
о кривичним делима повезаним са културним благом

За тему наше студије је од великог значаја и **Конвенција Савета Европе о кривичним делима повезаним са културним благом**[928]. Уистину иста је други по реду легислативни а кривично-правни текст намењен заштити културног блага, почев од оног одређеног као археолошке вредности. Пружа казнено-правну заштиту таквим вредностима, које дефинише и према којима уређује пожељан однос Конвенција формирана још 1958.г. [929] Конвенција која је у свом садашњем (ревидираном), а за нас битном, облику усвојена још 1992.г.[930] Наглашавамо да сам документ јесте намењен заштити радом створених вредности човекове средине. Полазећи од тога било би логично да се материја, коју третира и наше законодавство, преиспита и изврши евентуално потребно усклађивање националног законодавства са нормама посматране Конвенције. Такође и да се иде на ратификацију ревидираног текста Конвенције[931], обзиром да исти директно и прецизно:

[928] **Council of Europe Convention on Offences relating to Cultural Property**, Nicosia, 19.V.2017,Council of Europe Treaty Series, No. 221.
[929] **Convention européenne pour la protection du patrimoine archéologique**, 1958.
[930] **European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage (Revised)**, Valetta, 16.I.1992, European Treaty Series, No. 143,
[931] Види ближе:
European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage, European Council [1969], као и

- дефинише ове вредности (чланом 2.),
- одређује обавезе страна уговорница (чланом 3.),
- успоставља обавезу интегралне конзервације (чланом 5.),
- успоставља прецизно дефинисану обавезу недозвољене циркулације археолошког блага (чланом 10), и
- успоставља и регулише међусобну техничку и научну сарадњу на проблемима заштите археолошког блага (чланом 11.).

Подсећамо да је археолошком благу још 1985.г. успостављена кривично-правна заштита такозваном **Европском конвенцијом о деликтима ка кутурном благу**[932], при чему је материјално-правна основа за њено формирање створена низом легислативних докумената, и то:

Европском културном конвенцијом[933],
Европском конвенцијом о заштити археолошког блага[934], и
Конвенцијом савета Европе о вредностима културног блага за друштво[935],

а сама обавеза инкриминсања и санкционисања деликата којима се погађају заштитни објекти наведених конвенција разрађена је 2017.г. формирањем још квалитетнијег текста: **Конвенције Савета Европе о кривичним делима повезаним са културним благом**[936].

Конвенција Савета Европе о кривичним делима повезаним са културним благом, својим „Чланом 1.- Сврха конвенције“, јасно одређује да је иста намењена борби против свих облика криминала којима се води борба против деструкције, произвођења шете и трговања културним благом, а у циљу његове заштите. У „Другом поглављу – Материјално кривично право“ формиран је читав низ инкриминација, уистину правно-логичких конструкција које јасно одређују разноврсна кривична дела на нивоу међународног кривичног права која погађају радом створене вредности животне средине. Зато је битно упознати иста. Кренимо редом, од члана 3. на даље:

„Члан 3. - Крађа и други облици незаконитог присвајања“

Свака Страна ће осигурати да се дело крађе и други облици незаконитог присвајања, како је утврђено у њеномм домаћем кривичном закону, примењују на покретна културна добра.

Convention européenne pour la protection du patrimoine archéologique (révisée), Valletta – [La Valette, 16.1.1992].

[932] **European Convention on Offences Relating to Cultural Property**, Delphi, 23. 06. 1985.

[933] **European Cultural Convention**, ETS No. 18, Year 1954.

[934] **European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage**, ETS No. 66, Year 1969; ETS No. 143, revised in 1992.

[935] **Council of Europe Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society**, CETS No. 199, Year 2005.

[936] **Council of Europe Convention on Offences relating to Cultural Property**, Nicosia, 19.V.2017,Council of Europe Treaty Series, No. 221.

„Члан 4. - Противправно ископавање и уклањање“

1. Свака страна ће осигурати да следеће спровођење представља кривично дело по њеном домаћем закону, ако је намерно почињено:

а) ископавање на земљи или под водом ради проналаска и уклањања културних добара без одобрења које захтева закон државе у којој се ископавање одвијало;
б) уклањање и задржавање покретних културних добара ископаних без одобрења прописаног законом државе у којој се ископавање одвијало;
ц) незаконито задржавање покретних културних добара ископаних у складу са овлашћењем које захтева закон државе у којој се ископ вршио.

2. Свака држава може у тренутку, потписивања или приликом депоновања свог инструмента ратификације, прихватања, одобрења или приступања, изјавом упућеном генералном секретару Савета Европе, изјавити да задржава право да обезбеди не-кривично дело санкције, уместо кривичних санкција за понашање описано у ставу 1 овог члана.

„Члан 5. - Нелегални увоз“

1. Свака Страна ће обезбедити да, када се изврши намерно, увоз покретног културног добра, чији је увоз забрањен у складу са њеним домаћим законом, на основу тога што је:

а) украден у другој држави;
б) ископан или задржан под околностима описаним у члану 4. ове конвенције; или
ц) извезено кршењем закона државе која је класификовала, дефинисала или посебно одредила таква културна добра у складу са чланом 2. ове конвенције, представљати кривично дело према домаћем закону када је починилац знао да је културно добро украдено , ископане или извезено кршењем закона те друге државе.

2. Свака држава може, у тренутку потписивања или приликом депоновања свог инструмента о ратификацији, прихватању, одобрењу или приступању, изјавом упућеном Генералном секретару Савета Европе, изјавити да задржава право да предвиди некривичне санкције, уместо кривичних санкција за радње из става 1. овог члана.

„Члан 6. - Нелегални извоз“

1. Свака страна ће осигурати да извоз покретних културних добара, ако је извоз забрањен или извршен без одобрења у складу са домаћим законима, представља кривично дело према домаћем закону, ако је намерно почињено.

2. Свака страна ће размотрити предузимање потребних мера за примену става 1. овог члана и у погледу покретних културних добара који су илегално увожени.

„Члан 7. – Набавка“

1. Свака страна ће осигурати да стицање покретних културних добара која су украдена у складу са чланом 3. ове Конвенције, или су ископане, увезене или извезене под околностима описаним у члановима 4., 5. или 6. ове конвенције представља кривично дело по основу домаћег закона тамо где особа зна за такво незаконито порекло.

2. Свака страна ће размотрити предузимање неопходних мера како би се осигурало да понашање описано у ставу 1. овог члана представља кривично дело и у случају да је извршено од особе која је требала да зна за противправно порекло културних добара, и уколико је та особа (он или она) испољила дужну бригу и пажњу у стицању културног добра.

„Члан 8. - Стављање на тржиште“

1. Свака Страна ће осигурати да стављање на тржиште покретних културних добара која су украдена, у складу са чланом 3. ове Конвенције, или су ископана, увожена или извезена под околностима описаним у члановима 4., 5. или 6. ове Конвенције представља кривично дело према домаћем закону, када особа зна за такво незаконито порекло.

2. Свака Страна ће размотрити предузимање потребних мера како би се осигурало да понашање описано у ставу 1. овог члана представља кривично дело и у случају извршавања од особе која је требала да зна за противправно порекло културног добара, ако је он или она испољила дужну пажњу и бригу при стављању културног добра на тржиште.

„Члан 9. - Фалсификовање докумената“

Свака Страна ће осигурати да прављење лажних докумената и злоупотреба докумената који се односе на покретна културна добра представљају кривична дела према њеном закону, при чему су те радње намењене да представе да дотична имовину има законито порекло.

„Члан 10 - Уништавање и оштећење“

1. Свака Страна ће осигурати да следеће поступање представља кривично дело по њеном закону, ако је намерно почињено:

а) незаконито уништавање или оштећење покретних или непокретних културних добара, без обзира на власништво над таквом имовином;

б) незаконито уклањање, у целини или делимично, било каквих елемената из покретних или непокретних културних добара у циљу увоза, извоза или стављања на тржиште ових елемената под околностима описаним у члановима 5, 6 и 8 ове Конвенције.

2. Свака држава може, приликом потписивања или приликом депоновања свог инструмента ратификације, прихватања, одобрења или приступања, изјавом упућеном генералном секретару Савета Европе, изјавити да задржава право да не примењује став 1. овог члана, или да га примењују само у одређеним случајевима или условима у случајевима када је културно добро уништено или оштећено од стране власника културног добра или уз сагласност власника.

Шта више ова Конвенција захтева од држава Страна да адекватно инкриминишу и помагање, пружање подршке као и покушај било ког кривичног дела предвиђеног овом Конвенцијом. То је прописано „Чланом 11.- Помагање, подршка и покушај.“ Дословце:

1. Свака Страна ће осигурати да намерно помагање или подржавање извршења кривичног дела из ове Конвенције такође представља кривично дело према њеном домаћем закону.

2. Свака Страна ће осигурати да намерни покушај извршења било ког кривичног дела из ове Конвенције, осим оних дефинисаних у члану 4., став 1., тачки (а) и члану 8., такође представља кривично дело по њеном закон.

3. Свака држава може, у тренутку потписивања или приликом депоновања свог инструмента ратификације, прихватања, одобрења или приступања, изјавом упућеном генералном секретару Савета Европе, изјавити да задржава право да се не пријави или да примјењују се само у посебним случајевима или условима, одредба става 1. овог члана у вези с кривичним дјелима дефинисаним у члану 4. ставу 1, подтачки (а).

А да би се дотична Конвенција уистину могла да примени формиран је и „Члан 12. - Надлежност“, којим је јасно прописано да ће:

1. Свака страна... предузети неопходне мере да успостави надлежност за кривична дела наведена у овој Конвенцији, када је дело почињено:

а) на њеној територији;
б) на броду који плови под заставом те странке;
ц) у авиону регистрованом по законима те странке; или
д) од стране једног од њених држављана.

2. Свака страна ће... предузети неопходне мере да успостави надлежност над било којим кривичним делом из ове Конвенције, када је наводни преступник присутан на њеној територији и не може бити изручен другој држави, само на основу свог држављанства.

3. Свака држава (уколико жели, прим. В.Ј.)... у тренутку потписивања или приликом депоновања свог инструмента ратификације, прихватања, одобрења или приступања, изјавом упућеном генералном секретару Савета Европе, изјавити да задржава право да се не пријави или да примењују се само у одређеним случајевима или условима, правила о надлежности утврђена у ставу 1, тачки д овог члана.

4. Када више од једне Стране захтева надлежност над наводним кривичним делом у складу са овом Конвенцијом, дотичне Стране ће се, где је то потребно, консултовати једна другу ради утврђивања најприкладније надлежности за кривично гоњење.

Како је то очито из саме норме члана 12., њенгових елемената, исти:

- у суштини, приступа одређивању надлежности, и то надлежности држава Страна, на начин на који је доста касније одређено, али за оне државе које нису државе Стране, путем такозваног **Римског статута**; и
- истовремено успоставља и правила кривично-правне одговорности за правна лица, „Чланом 13.- Одговорност правног лица“, којом нормом јасно прописује следеће:

1. Свака страна ће осигурати да правна лица могу бити одговорна за кривична дела наведена у овој Конвенцији, када их почини у корист било које физичко лице, делујући појединачно или као део органа правног лица, лице које има водећу позицију у оквиру тог правног лица на основу:

а) овлашћења за заступање правног лица;
б) овлашћења да доноси одлуке у име правног лица;
ц) овлашћења за вршење контроле у оквиру правног лица.

2. Осим случајева предвиђених у ставу 1. овог члана, свака страна ће осигурати да правно лице може бити одговорано ако је недостатак надзора или контроле физичког лица из става 1. овог члана омогућио извршење кривичног дела из ове Конвенције у корист тог правног лица од стране физичког лица које делује под његовим овлашћењима.

3. У складу са правним принципима странке, одговорност правног лица може бити кривична, грађанска или административна.

4 Таква одговорност не доводи у питање кривичну одговорност физичког лица које је учинило кривично дело.

Конвенција „Чланом 14. - Санкције и мере“, јасно прописује и правила у вези одређивања санкција и мера које могу да се изрекну и примене за покушај, извршење, подстрекавање и помагање за кривична дела која погађају културне вредности, дословце:

„1. Свака страна ће осигурати да кривична дела наведена у овој конвенцији, када их чине физичка лица, буду кажњива ефективним, сразмерним и одвраћајућим санкцијама, које узимају у обзир озбиљност кривичног дела. Ове санкције укључују, осим за кривична дела дефинисана у члану 4., ставу 1., подставу (а) и члану 5. ставу 1., подставовима (б) и (ц) ове Конвенције, казнене санкције које укључују лишавање слободе које може довести до изручења.

2. Свака страна ће осигурати да правна лица која су одговорна у складу са чланом 13. ове Конвенције подлежу ефективним, сразмерним и одвраћајућим санкцијама, које укључују кривичне или некривичне монетарне санкције, и могу да укључују и друге мере, попут:

а) привремене или трајне дисквалификације од обављања комерцијалне активности;
б) искључења из права на јавну корист или помоћ;
ц) стављање под судски надзор; и
д) судско наређење о ликвидацији.

3. Свака страна ће предузети потребне законодавне и друге мере, у складу са домаћим законодавством, да дозволе одузимање и конфискацију:

а) средства која се користе за извршење кривичних дела из ове Конвенције;
б) добити стечених таквим деликтима и имовине чија вредност одговара таквим приходима.

4. Свака страна уговорница, када је културно добро одузето током кривичног поступка, али више није потребно за потребе овог поступка, обавезује се да ће, када је то потребно, примењивати своје кривично процесно право, друго домаће право или примењиве међународне уговоре приликом одлучивања да то власништво преда држави која га је посебно одредила, класификовала или дефинисала као културно добро у складу са чланом 2. ове Конвенције. “

Дотична Конвенција „Чланом 15. - Отежавајуће околности“ прописује и да је „свака страна дужна (да) осигура да се следеће околности, уколико оне већ не чине саставни део кривичног дела, у складу са одговарајућим одредбама домаћег законодавства, узму у обзир као отежавајуће у одређивању санкција у односу на кривична дела наведена у овој конвенцији:

„а) кривично дело које су учинила лица која злоупотребљавају поверење које им је дато као професионалцима;
б) деликт који је починио јавни службеник чији је задатак очување или заштита покретних или непокретних културних добара, ако се намерно суздржавао од адекватног извршавања својих дужности у циљу стицања непримерене предности или перспективе за то;
ц) је дело почињено у оквиру злочиначке организације;
д) ако је починитељ претходно осуђен за кривична дела наведена у овој конвенцији“.

Као што видимо ова Конвенција је формирала читав низ посебних логичких бића кривичних дела, обавезујући државе Стране да их потом уграде у домаћа законодавства, а у циљу заштите културних вредности како то налаже Конвенција формирана вољом бројних држава Савета Европе, њих сада чак 47. А то уистину значи културних вредности као еколошких а радом створених вредности на терену држава чланица. Отуда, имајући у виду број чланица Савета Европе, јасно је да иако је **Конвенција Савета Европе о кривичним делима повезаним са културним благом** регионалног значаја иста јесте у пуној мери конвенција која је део укупног мозаика међународног кривичног права, оног његовог дела који регулише однос према криминалним актима испољеним ван ратова и оружаних сукоба, односно терористичких активности. Другим речима да се ради о конвенцији која прописује такозвана *неправа међународна кривична дела* од истовременог културног и еколошког значаја!

37.
КОНВЕНЦИЈЕ КОЈЕ НЕ ОБАВЕЗУЈУ ИЗРИЧИТО АЛИ ЗАТО ПОЗИВАЈУ НА ФОРМИРАЊЕ ТАКОЗВАНИХ НЕПРАВИХ МЕЂУНАРОДНИХ КРИВИЧНИХ ДЕЛА

37.1.
Конвенција ОУН о промени климе

Генерална скупштина Уједињених нација је, на основу својих **Резолуција 43/53**, од 6. децембра 1988. године, и **44/207**, од 22. децембра 1989. г., о **Заштити глобалне климе за садашње и будуће генерације**[937] донела **Резолуцију 45/212**, 21. децембра 1990. године, којом је утврђена процедура за припреме **Конвенције УН о промени климе**. Конвенција[938] је и усвојена на Конференцији УН за животну средину и развој, 1992. године. Ову Конвенцију убрзо по доношењу потписало је 120 земаља, међу којима и тадашња Савезна Република Југославија[939], да би овај број потписника временом знатно порастао.

По својој правној природи посматрани документ је глобални легислативни уговор међународног права животне средине, чији је:

1. истовремено граматички и објект радње, све оно што својом појавом и процесима може да утиче на промену климе, пре свега производећи ефект стаклене баште, а
2. заштитни објект управо сама клима, у планетарним, па тиме, аутоматски, глобалним оквирима[940].

---

[937] Којим текстом се и клима третира као богатство које једнако припада садашњим и будућим генерацијама, то јест, прецизно у међународном еколошком праву разрађује **принцип међугенерацијске једнакости у правима и одговорности**, претходно тако јасно исказан Резолуцијом Генералне скупштине УН из 1980.г. познатом као **United Nations General Assembly Resolution on the Historical Responsibility of Nature for the Benefit of Present and Future Generations**.

[938] **UN Framework Convention on Climate Change**, I.L.M. 849 [May 9, 1992].

[939] На самој Конференцији у Рију, 1992.г., а ратификовала 1997.г. Види ближе **Закон о потврђивању Конвенције о промени климе**; *Сл. Лист СРЈ*; бр. 2 [1997.г.].

[940] Види ближе члан 2. **Конвенције**.

Усмеравајући пажњу на посматрану Конвенцију подсећамо Вас да је иста, својим „Чланом 1. - Дефиниције“ јасно одредила „негативне ефекете климатских прмена“, као и сам смисао „климатских промена“ али и „емисије“ путем којих се ове промене изазивају, а пре свега процесом испуштања „зелених гасова“. При томе је „Чланом 3. - Принципи“ државама Странама јасно одређен низ обавеза. Па тако ставом 1., тачком 3. и обавеза предузимања превентивних мера зарад смањења негативних ефеката, при чему се недостатак потпуног научног знања не узима у обзир приликом формирања политика и мера заштите а у циљу спречавања негативних ефеката непоправљиве штете. А таква је, још од времена формирања првих држава, правно третирана, што важи и у актуелном добу. Отуда државе Стране, а по основу члана 3., става 1., тачке 4., имају право да формирају политике и мере, што обухвата и правне мере (законске и подзаконске норме) путем којих штите од људским дејством изазваних негативних промена климе. У суштини ово је речено и „Чланом 4. - Обавезе“, његовим ставом 1., под (ф), прописивањем (развијеним државама) обавезе да узму у обзир климатске промене приликом формирања адекватних социјалних, економских и еколошких политика и мера, примера ради у процени утицаја, а у циљу минимизирања негативних ефеката на јавно здравље и квалитет животне средине, при чему је ставом 2., под (а) оваква обавеза усвајања националних политика у циљу спречавања климатских промена изазваних аннтропогеним емисијама „зелених гасова“ прописана и неразвијеним државама.

Анализа показује да је основни циљ Конвенције да се обезбеди стабилизација концентрације гасова, обзиром на уочени ефект стаклене баште и његове димензије у атмосфери, на нивоу који би спречио опасне антропогене утицаје на климатски систем:

1. атмосферу, хидросферу, биосферу и геосферу;
2. брзину загревања атмосфере, кроз договорено и обавезно смањење брзине загревања атмосфере, те тиме обезбеђење услова природним екосистемима да се адаптирају на климатске промене;
3. исказане кроз присутне неповољне утицаје на производњу хране;
4. испољене присутном нестабилношћу економских система, а отклоњиву кроз обезбеђење стабилности будућег економског развоја[941].

Да би ови захтеви били испуњени формирани су и они елементи које саме државе уистину изграђују такозваним подзаконским правним актима (бланкетима) путем којих одређују стандарде и мере неопходно за прецизно одређење врста и граница загађивања чијим се повређивањем уистину производе Конвенцијом

[941] Који захтеви, у основи, јесу, сваки за себе и на свој начин, уградња и разрада **принципа превенције** у односу на конкретизоване врсте објеката правне заштите.

недозвољени ефекти. То је учињено такозваним **Кјото протоколом**[942] који одређује лимите загађивања великом броју држава! Отуда, у овом моменту и Републици Србији.

Како сама Конвенција одређује (чланом 1.):

- шта подразумева *под климатским променама*, затим
- *негативне ефекете климатских промена*, као и
- такозване *емисије* путем којих се ове промене изазивају, а пре свега *процесом испуштања зелених гасова*, уз одређивање обавеза државама, међу којима и
- обавезе *предузимања*, што значи *и* поштовања *превентивних мера*, а да би се избегле *непоправљиве штете* (чл. 3.),

при чему (чланом 4.) обавезује државе на формирање и спровођење заштитних политика и мера, што значи и правних, зарад смањења негативних ефеката по јавно здраље и животну средину, то је јасно да све ово речено уистину јесте *формални* а *материјално-правни* основ и за могуће формирање *материјалних кривичних норми* путем којих се инкриминише свако оно поступање путем кога се испуштањем материја што утичу на климу изазивају и:

1. негативни ефекти по јавно здравље, отклоњиви али и неотклоњиви, што значи уистину ефекти аналогни изазивању:
   - лаке телесне повреде,
   - тешке телесне повреде, и
   - тешке телесне повреде квалификоване смртним исходом, као и
2. тешки негативни ефекти по животну средину.

Претходно објашњено нам јасно показује да и **Конвенција УН о промени климе** може да се посматра као легислативни акт међународног јавног права који уистину пружа заштиту људском здрављу и животу али и за то неопходној животној средини, то јест за то потребним њеним квалитетима, иако то не говори изричито. А то значи да се може да класификује као конвенција која кристално јасно успостављаја материјално-правне основе за формирање такозваних неправих међународних кривичних дела, иако на то не обавезује изричито, нити формално позива. Али, не смемо да превидимо, јасно позива на заштиту јавног здравља као и за то неопходне животне средине.

[942] **Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change**, United Nations, Year 1998. Види: https://unfccc.int/resource/docs/convkp/kpeng.pdf.

38.
КОНВЕНЦИЈЕ КОЈЕ СВОЈИМ НОРМАМА САМО УСПОСТАВЉАЈУ МАТЕРИЈАЛНО-ПРАВНЕ ОСНОВЕ ЗА ФОРМИРАЊЕ ТАКОЗВАНИХ НЕПРАВИХ МЕЂУНАРОДНИХ КРИВИЧНИХ ДЕЛА, АЛИ НИТИ ОБАВЕЗУЈУ НИТИ ПОЗИВАЈУ НА КАЗНЕНО-ПРАВНИ ТРЕТМАН

38.1.
Конвенција о употреби оловног белила у бојадисању

Конвенција[943] је усвојена 25. октобра 1921. а ступила на снагу 31. августа 1923. године[944]. Практично је усвојена од готово свих суверених држава. Примера ради Краљевина Југославија ју је ратификовала 27. септембра 1929. године, а у овом моменту Република Србија, као њен правни сукцесор, је актуелна држава Страна дотичне конвенције. Предмет регулисања Конвенције је употреба оловног белила, сулфата олова, као и свих производа који садрже пигменте, приликом унутрашњег бојадисања зграда[945], при чему је посебна пажња посвећена заштити радника[946]. Интересантно је напоменути да третира и заштиту од: прашине, течности и спреја који се користи, или је присутан, односно, произилази из бојадисања, а може да угрози присутне у радном процесу, или околину[947]. Примена Конвенције је још у СФРЈ била обезбеђена **Одлуком о употреби оловног белила и оловног сулфата при бојадисању**[948]. Иста одлука важи и сада, унутар Републике Србије.

---

[943] **International Labour Office** (**ILO**) **White Lead** (**Painting**) **Convention,** Geneva Session, Date of adoption:19:11:1921; извор: **International Labour Organisation Library – ILOLEX**.

[944] Интерсантно је напоменути да су Велика Британија 1851. а Немачка 1887. године донеле законе који су *predecesor*-и ове Конвенције. Такође ваља нагласити да су ови закони, нпр. дотични закон Велике Британије, својим нормама пружали заштиту и околини живљења и рада, не само запосленима и њиховој непосредној радној средини.

[945] Регулисано чланом 1., ставом 1. Конвенције.

[946] Нарочито жена. Видети члан 3. Конвенције.

[947] Члан 5. Конвенције.

[948] Види ближе: **Одлука о употреби оловног белила и оловног сулфата при бојадисању**; *Сл.лист ФНРЈ*; бр. 25/1955.г.

Својим нормама ова Конвенција уређује уже средине становања и рада као делове укупне животне редине, те је у том смислу правни текст који доприноси и њеној заштити. Подсећамо Вас да члан 7. Конвенције упозорава да држава Страна мора да води посебну статистику која обухвата побољевања али и смртне исходе проистекле из коришћења оловног белила у бојадисању, као појава зарад чијег спречавања је и формирана. То једноставно значи да иста пружа материјално-правне основе истовремено за кривично-правну заштиту од тровања људи али и њихове радне средине, као ужег дела свеукупне животне средине. Прецизније речено материјално-правну основу да држава Страна овакве нежељене и забрањене облике тровања инкриминише и санкционише, и то као дела која се исказују истовремено тровањем елемената радне средине али и произвођења:

- отклоњиве последице по здравље човека, што уистину значи лаке телесне повреде,
- неотклоњиве последице по здравље, то јест тешке телесне повреде,
- тешке телесне повреде квалификоване смртним исходом, као и
- смрти једне или више особа.

Јасно, свака од напред наведених последица произилази из недозвољеног коришћења оловног белила те тиме изазваног тровања радне средине као дела свеукупне животне средине, оног њеног дела произведеног самим људским радом. Уистину и у случају непоштовања правила **Конвенције о употреби оловног белила у бојадисању** ради се о истовременом произвођењу последица по здравље и живот човека али повредом радом створене вредности животне средине (радног простора). Отуда се и ова кривична дела, ако их која држава посебно инкриминише, могу да посматрају као такозвана неправа кривична дела међународног кривичног права.

38.2.
Конвенција о заштити птица

Међународна конвенција за заштиту птица[949] по својој правној природи је мултилатерални глобални уговор међународног јавног права - међународног права животне средине, који успоставља материјално-правне основе и за формирање такозваних неправих кривичних дела међународног кривичног права.

Предмет регулисања Конвенције је заштита дивљих птица. У заштити се полази од констатације да постоји опасност од истребљења одређених врста птица, посебно птица селица (чл. 2.). Конвенцијом (њеним чланом 5.) се Стране обавезују да ће забранити, или ограничити, употребу конкретно набројаних поступака чијом се применом уништавају, или масовно заробљавају, односно муче, птице. Ове забрањене поступке потом наводе и саме државе Стране унутар својих закона о ловству[950]. При том посматрана Конвенција [чланом 2., ставом 1., под (а)] јасно прописује да се забрањује улов свих птица, током сезоне парења и мигрирања, а посебно током марта, априла и маја, те да се забрањује улов примерака који су у опасности од истребљења или су од значаја за науку [чл. 2., ст, 1., под (б)].

Конвенцијом је установљена обавеза заштите птица, посебно у време размножавања, а такође и птица селица на местима гнежђења (чл. 4.). Обавеза обавештавања (информисања) обухвата израду списка домаћих птица и птица селица са којима се може поступати само на одређени начин, као и списка птица чије убијање и хватање јесте допуштено на територији државе која је саставила такав списак, с тим што се поменута допуштеност условљава одредбама о поступању са птицама.

Конвенцијом је предвиђена и обавеза подстицања и омогућавања да се стварају резервати на води и копну, одговарајућих величина и положаја, где би се птице могле на миру да размножавају и гаје младе, или где би се птице селице могле безбедно да хране и одмарају (чл. 11. Конвенције).

Изузетак од забрана улова може бити одређен од конкретне државе Стране, према птицама које наносе штету: пољопривредним пољима, виноградима, шумама, рибљем фонду (чл. 6., ст. 1.), а на бази индивидуално издатих дозвола, али и када је то од интереса за науку (чл. 7., ст. 1.).

---

[949] **International Convention for the Protection of Birds**, Paris, [18 October 1950]. Текст Конвенције преузет од Center for International Earth Science Information Network (CIESIN), which operates the Socioeconomic Data and Applications Center (SEDAC) for the U.S. National Aeronautics and Space Administration (NASA).

[950] Види, примета ради: **Закон о дивљачи и ловству**, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 18/2010. и 95/2018. - др. закон, „Члан 76. – Забране у лову“ и „Члан 77. - Забране у коришћењу оружја и муниције“.

Напред наведене норме које јасно забрањују улов птица пружају материјално-правни основ за инкриминацију таквог улова, па тако и за норму којом је инкриминсано убијање животиња унутар **Кривичног законика Републике Србије**[951].

38.3.
Европски споразум
о међународном превозу опасних материја путевима

Европски споразум о међународном превозу опасних терета путевима[952], уз **Анекс А** и **Анекс Б** чини целину, дефинишући прецизно: опасне материје, превозна средства, средства у која опасне материје морају бити пакована, као и услове превоза.

Аутор упозорава да је сада на снази текст тзв. „Реструктуираног споразума“, чија је примена почела са 1. јануаром 2005.г. **Европски споразум о међународном превозу опасних терета путевима**, какав је сада на снази, врло је сложене правне конструкције. Управо због више пута дотериваних анекса.

Анекс А јасно класификује опасне материје које се превозе путевима (Део 3. – Листа опасних материја[953]), такође и услове паковања[954], као и услове и параметре за конструисање самог паковања и/или контејнера[955].

Анекс Б јасно дефинише техничке услове које мора да испуни транспортна опрема, као и поступке у превозу опасних материја друмовима[956]. Такође успоставља услове ко може бити члан посаде у таквом превозу[957]. Исто тако јасно дефинише техничке услове који морају да се испуне приликом конструисања и производње возила намењених оваквом превозу[958].

---

[951] „Члан 269.- Убијање и злостављање животиња“ **Кривични законик Републике Србије**.

[952] **The European Agreement concerning the International Carriage of Dangerous Goods by Road** (ADR); done at Geneva on 30 September 1957 under the auspices of the United Nations Economic Commission for Europe. Ammanded by the Protocol amending article 14 (3) done at New York on 21 August 1975, with Annex A and Annex B. Revised consolidated published as document ECE/TRANS/275, Vol. I and II ("ADR 2019").

[953] Види ближе: **Part 3: Dangerous goods list, special provisions and exemptions related to dangerous goods**. packed in limited quantities.

[954] **Part 4**: **Packing and tank provisions**.

[955] **Part 6**: **Requirements for the construction and testing of packagings, intermediate bulk container (IBCs), large packagings, tanks and bulk containers**.

[956] Тако се и зове: **Annex B**: **Provisions concerning transport equipment and transport operations**.

[957] **Part 8**: **Requirements for vehicle crews, equipment, operation and documentation**.

[958] **Part 9**: **Requirements concerning the construction and approval of vehicles**.

Јасно је да су државе које су прихватиле ову конвенцију у обавези да свако оно поступање које је супротно прописаном, то јест захтеваном, путем текста Конвенције у обавези и да повреде правила превоза опасних материја путевима третирају као деликтно понашање. Уистину сва она могу да се посматрају и као специјализовани облици кривичног дела изазивања опште опасности. Јасно, само уколико дотично поступање не произведе какву материјалну последицу по човека и/или животну средину!

38.4.
Конвенција о риболову и очувању биолошких богатстава отвореног мора

Конвенција о риболову и очувању биолошких богатстава отвореног мора[959] спада у легислативне акте међународног јавног права које својим нормама, уређујући, такозваним примарним нормама, пожељан однос спрам риболова и у циљу очувања биолошких богатстава отвореног мора, само успостављају материјално-правне основе за формирање такозваних неправих међународних кривичних дела, али нити обавезује нити позива на казнено-правни третман, па било да се реади о кривичном или пак прекршајном. Усвојена је 26. априла 1958. године а ступила на снагу 30. јуна 1966. године. СФРЈ је исту ратификовала 24. априла 1965. године. Предмет регулисања је очување биолошких богатстава отвореног мора[960], превенствено као привредног добра[961], али добра које свој квалитет и значај базира на биолошким одредницама квантитета, квалитета и разноврсности, што овај текст аутоматски одређује као међународни уговор глобалног и легислативног карактера, не само економског већ и еколошког значаја и намене.

Ова Конвенција својим нормама развија систем мера које омогућавају стални набољи принос тих богатстава, како би се до највеће мере обезбедиле храна и други производи мора, истовремено регулишући могући сукоб интереса двеју или више држава на истом подручију[962]. Конвенција садржи одредбе које се односе на очување, или заштиту, морске средине као могућег сталног извора биолошког богатства – обновљивог ресурса. У том смислу она представља текст

[959] Види ближе: **United Nations, Treaty Series**, vol. 559.: **Convention on Fishing and Conservation of the Living Resource of the High Seas**, Geneva, 29 April 1958.
[960] Као еколошког добра, према члану 1. ставу 2.
[961] Како је то прописано чланом 2.
[962] Види ближе чланове: 3., 4. и 5. Конвенције.

који још 1958. године уводи *принцип одрживог коришћења приордних извора* у актуелно међународно право заштите животне средине.

Основно право Стране уговорнице, као обалне државе, које проистиче из Конвенције, састоји се у томе да има право да учествује у изради правила за очување биолошких богатстава у оним рибљим стаништима која се налазе у близини њеног територијалног мора, као и да усвоји и спроводи привремене мере[963], док се не усвоје заједничке мере са другим државама чији рибари такође лове на тим стаништима[964]. При томе, сасвим јасно, поменути рибари не морају обавезно бити посаде бродова у власништву обалне државе. На против. Ови бродови могу бити у власништву и државе која нема излаз на море, а такође и компанија регистрованих унутар поменутих држава! Елементи које истичемо од значаја су и за Републику Србију као државу која нема директан излаз на мора[965].

У погледу станишта риба у близини границе територијалног мора, одредбе Конвенције су дерогиране искључивом економском зоном, која је третирана нормама обичајног права, и пре ступања на снагу **Конвенције о праву мора**. Та зона покрива таква морска подручја која се налазе у близини територијалног мора. Поменута правила и у будуће мораће да се поштују од посада бродова у власништву Републике Србије или пак компанија регистрованих на њеној територији[966].

Члан 1., став 2., ове Конвенције јасно прописује да свака уговорна Страна Конвенције има право да уреди режим рибарења, али у складу са својим члановима: 2.-6. А сам члан 15. јано прописује да је иста неограниченог трајања. Што значи да је и ово право држава на уређење рибарења такође неограниченог трајања. При томе члан 5., својим ставом 1., јасно прописује да држава Страна има право да регулише рибарење и стави на снагу такве норме, укључујући и оне које пружају ефект (снагу) међународним договореним мерама конзервације, али не и супротно одредбама чланова 3. и 4. **Конвенције о риболову и очувању биолошких богатстава отвореног мора**. При том држава Страна, по основу члана 11., такође може да искључи извесне зоне из пуног дејства норми из чланова 3. и 4. У циљу пружања предности домаћој популацији која снажно зависи од обалног рибарења.

Како видимо из претходног пасуса Конвенција пружа могућности формирања законских и подзаконских норми усмерених на регулацију права на рибарење и обалним водама, што значи и оних норми које исто штите као казнено-правне норме. То значи као кривичне и/или прекршајне. А да ли ће формирати казнене норме, те ако хоће да их формира које ће формирати, воља је сваке

[963] Што је јасна разрада **принципа перманентног суверенитета над природним ресурсима** (над зонама унутар граница), као и **принципа подељених ресурса** (за добра која прелазе границе, или су ван њих).

[964] Што опет претставља увођење два принципа: **принципа подељених ресурса** и **принципа консултације**.

[965] Али га, индиректно, преко реке Дунав ипак поседује.

[966] Ово не треба бркати са местом тзв. регистрације брода.

државе Стране. Другим речима речено, Конвенција само успоставља материјално-правну основу али не и обавезу нити позив за формирање такве норме или норми којом (којима) се дефинише и санкционише деликтно понашање што погађа неке од чланова Конвенције.

38.5.
Споразум о рибарству у водама Дунава између Владе Федеративне Народне Републике Југославије, Народне Републике Бугарске, Румунске Народне Републике и Савеза Совјетских Република

Међу легислативне акте који уређују нека од питања од значаја за државе спада и **Споразум о рибарству у водама Дунава између Федеративне Народне Републике Југославије, Народне Републике Бугарске, Румунске Народне Републике и Савеза Совјетских Социјалистичких Република**, потписан 29. јануара 1958. године у Букурешту[967], као акт од регионалног значаја. Дотични документ ништа не инкриминише, нити својим нормама изричито позива државе Стране на форморања инкриминација и санкција, али зато јасно и прецизно формира материјално-правне основе на бази којих дотичне државе могу да формирају не само инкриминације и санције за тачно одређена кривична дела већ и од њих мање опасна чињења, кава су она прекршајна.

Пример такве јасно формиране кривичне норме, а која формира протекцију и заштитном објекту посматране конвенције, је „Члан 277. – Незаконити риболов“, инкриминација из **Кривичног законика Републике Србије**, путем које норме су, у суштини, инкриминисане и повреде свих оних забрана прописаних **Правилима о рибарству на Дунаву Споразума о рибрству у водама Дунава**. Дотична Правила састоје се из пет делова:

Део I регулише места и време забране риболова;

Део II регулише питања везана за забрану алата и начина риболова;

Део III регулише величине риболовних алата; док

[967] **Споразум о рибарству у водама Дунава између Владе Федеративне Народне Републике Југославије, Народне Републике Бугарске, Румунске Народне Републике и Савеза Совјетских Република**; види ближе

Уредба Савезног извршног већа; Р.С. Бр. 92, од 7. априла 1958.г.; и

Уредба Савезног извршног већа; *Сл. лист ФНРЈ - Међународни уговори и други споразуми*, бр. 8/1958.г.

Део IV забрањује риболов, примање, продају, чување у свежем стању, као и прераду риба испод одређених димензија, прецизираних за један број врста риба, али и речне ракове, при чему такође успоставља обавезу Страна уговорница да ову казнену одговорност успоставе у свом позитивном законодавству.

Уколико само прочитамо норму члана 277. **Кривичног законика Републике Србије** постаје очигледно да је њом инкриминисана и санкционисана свака од забрана наведених у деловина I – V дотичних Правила. Ово можете да уочите и у кривичним законицима других држава Страна, примера ради Руске Федерације[968].

38.6.
Уговор о забрани нуклеарног тестирања оружја у атмосфери, у свемиру и под водом

Међу забранама које би требало да се посматрају као материјално правни, а формални, основ за формирање неправих међународних кривичних дела и од еколошког значаја, обзиром да забрањене радње својим извршењем могу да произведу нежељене последице унутар граница држава али и на међународним просторима, посебно место заузима она дефинисана чланом 1. **Уговора о забрани нуклеарног тестирања оружја у атмосфери, у свемиру и под водом**, потписаног у Москви, 5. август 1963.г., акта који је и сада важећи[969]. Дотична норма прописује државама Странама да предузму мере забране и спречавања извршавања било каквог теста нуклеарног оружија, или пак саме нуклеарне експлозије (чл. 1., ст. 1.). И то у атмосвери, ван њених граница, укључујући и у свемиру, или пак под водом, територијалном али и отворених мора [чл. 1., ст. 1., под (а)]. Ова норма такође прописује државама Странама трајну забрану да изврше, и у било ком другом окружењу, не само наведеном унутар чл. 1., ст. 1., под (а) Уговора, такву експлозију која изазива појаву радиоактивног отпада и ван њихових територијалних граница, то јест граница под њиховом јурисдикцијом или контролом [чл. 1., ст. 1., под (б)]. Забрана се односи и на подземне нуклеарне тестове.

---

[968] Види чланове 256. и 257. **Кривичног законика Руске Федерације**. Норме прочитај унутар: **The Criminal Code of the Russian Federation**, NO. 63-FZ OF JUNE 13, 1996 (with Amendments and Addenda of May 27, June 25, 1998, February 9, 15, March 18, July 9, 1999, March 9, 20, June 19, August 7, November 17, December 29, 2001, March 4, 14, May 7, June 25, July 24, 25, October 31, 2002, March 11, April 8, July 4, 7, December 8, 2003, July 21, 26, December 28, 2004.

[969] **Treaty banning nuclear weapon tests in the atmosphere, in outer space and under water**. Signed at Moscow, on 5 August 1963. Види га на: https://treaties.un.org/pages/showDetails.aspx?objid=08000002801313d9.

Шта више, „Свака од страна овог Уговора обавезује се да се уздржи од изазивања, подстицања, или на било који начин учествовања у извршавању било које нуклеарне тест експлозије, или било које друге нуклеарне експлозије, било где, која би се одиграла у било којој од (напред) наведених средина, или би произвеле ефект(е) по исту (исте), како је то и објашњено ставом 1. члана 1. овог уговора (чл. 1., ст. 2.).

Имајући у виду шта јесте овим легислативним актом забрањено логично је да наведене радње и последице буду и кривично правно третиране. Али то уопште није учињено на међународном нивоу, мада 1996.г. јесте формиран легислативни текст којим се формира **Свеобухватан споразум о забрани нуклеарних тестова** и **Текст о успостављању Припремне комисије за успостављање Организације Свеобухватаног споразума о забрани нуклеарних тестова**. Но, наглашавамо две чињенице.

Ова два претходно наведена а међусобно правно-логички повезана текста у моменту нашег рада на књизи још нису ступили на снагу, те, што је још важније, и не предвиђају међународни кривично-правни третман путем суђења на адекватном међународном суду, нити изричито позивају на кривично правни прогон повреда њихових забрана, иако је јасно да формирају материјално-праве основе управо за такав третман повреда својих јасно успостављених обавеза. Речено у овом пасусу важи и за сам **Уговор о забрани нуклеарног тестирања оружја у атмосфери, у свемиру и под водом**. То јест да само даје материјално-правне основе за формирање инкриминација и санкција на нивоу законодавстава његових држава Страна.

38.7.
Европски споразум
о ограничењима употребе извесних детерџената

Европски споразум о ограничењима употребе извесних детерџената[970] осмишљен је са слојевитим циљем који је већ у Преамбули Споразума јасно наведен. Да је склопљен да би државе потписнице приступиле усаглашавању својих закона намењених заштити вода за пиће људи, као и осталих вода, од загађења, обезбеђивању снабдевања водама за индустријске, пољопривредне и друге пословне потребе, али и зарад заштите природне водене средине флоре и

[970] Види ближе: **European Agreement on the Restriction of the Use of certain Detergents in Washing and Cleaning Products**, Strasbourg, 16. IX.1968. Text amended according to the provisions of the Protocol of amendment (ETS No. 115) as from its entry into force on 1 November 1984.

фауне, посебно оне од значаја за човеково добро. Већ члан 1. јасно каже да се Конвенцијом третирају индустријски произведена детерџентна средства за прање, а члан 2. прописује генералну заштиту људи и животне средине од поменутих детерџентних средстава. При том члан 3. успоставља Странама обавезу усвајања најбољих могућих техника, као и развоја законских елемената, у циљу спровођења обавеза из Конвенције[971]. Од свог формирања до данас овај легислативни акт европског значаја ширио је свој утицај на државе чланице некадашње Европске економске заједнице, сада Уније, а шири га и сада, утичући и на законодавства држава Европе које нису чланице Европске уније.

На шта уистину позива овај легислтивни акт? Сасвим јасно на оба облика приступа проблему заштите вода од тачно одређених материја:

- онај што прописује ко и шта треба да чини, али и
- заштиту, кроз формирање казнено-правних гаранција, поштовања оног што је за државу Страну по основу Споразума обавезно.

Разуме се, таква заштита може да се успостави како специјалистичком казненом нормом тако и неком која пружа генералну заштиту од сваког недозвољеног загађивања вода од значаја за човека, флору и фауну.

Како анализирани текст не обавезује нити позива на казнено-правну заштиту али формира формалне материјално-правне основе за исту то га и треба сврстати у групу оних легислативних аката међународног права регионалног значаја који својим нормама само успостављају материјално-правне основе за формирање такозвана неправих међународних кривичних дела.

38.8.
Међународна конвенција о интервенцијама на отвореном мору у случајевима загађења уљем

За нашу тему такође је од значаја и **Међународна конвенција о интервенцијама на отвореном мору у случајевима загађења уљем**, формирана давне 1969.г.[972]. Конвенција је својим чланом 1., ставом 1., јасно прописала могућност државама Странама да „могу да предузму мере неопходне за превенцију, ублажавање или елиминацију озбиљне и непосредне опасности за

[971] Дословце: Article 3: “The Contracting Parties undertake to adopt measures as effective as possible in the light of the available techniques, including legislation...“

[972] **International Convention relating to intervention on the high seas in cases of oil pollution casualties** (with annexec), Concluded at Brussels on 29 November 1969. Доступно са: https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20970/volume-970-I-14049-English.pdf.

њихове обале... од загађења мора нафтом, проистеклог од поморске несреће, или аката повезаних са таквом несрећом, за које се логички може очекивати да могу да произведу штетне последице“.

По основу члана 2., става 1., поморска несрећа подразумева судар бродова, насукавање (пловила) или другу несрећу која погађа брод, или његову спољашност, а која доводи до материјалне штете и непосредне опасности по њено произвођење, а која се исказује на броди и /или његовом терету.

При томе члан 2., својим ставом 4., јасно прописује да државе Стране морају да под такозваним „повезаним интересима“, а које помиње члан 1., унутар става 1., подразумевају оне активности које погађају „интересе обалне државе директно погођене или угрожене у поморском несрећом“, а погађају, као заштитне објекте:

„(а) поморске, приморске, лучке, активности унутар ушћа, укључујући и активности рибарства, активности од значаја за живот заинтересованих лица;
(б) туристичке атракције дотичних подручја;
(ц) здравље становништва обалне популације и добра дотичних подручија, укључујући и очување живих морских ресурса и дивљег живота“[973].

Сама чињеница да Конвенција омогућава (чланом 1., ставом 1.) државама Странама „да предузму све неопходне мере за превенцију, ублажавање или елиминацију озбиљне и непосредне опасности за њихове обале... од загађења мора нафтом, проистеклог од поморске несреће, или аката повезаних са таквом несрећом, за које се логички може очекивати да могу да произведу штетне последице“, подразумева и могућност да заинтересована држава формира и казнено-правне гаранције за поштовање свих правних (законских и подзаконских) аката који регулишу ову материју. А то значи и кривично-правне гаранције. Гаранције која као таква има и објектно те последично одређену превентивну улогу. Но, да ли ће то нека држава ово да учини, то јест инкриминише и санкционише, зависи од њених правно-политичких интереса и воље. Уколико то дотична држава Страна учини формирајући какву инкриминацију (то јест кривично дело) и одређујући санкцију или санкције, тада пружа протекцију заштитном објекту, или пак објектима, чије је одређење извршено управо чланом 4., ставом 2., под: (а.)- (ц.) **Међународне конвенције о интервенцијама на отвореном мору у случајевима загађења уљем**.

[973] Члан 2., став 4., под: а., б. и ц. **Међународне конвенције о интервенцијама на отвореном мору у случајевима загађења уљем**.

38.9.
Конвенција о заштити од опасности тровања бензеном

Конвенцији о заштити од опасности тровања бензеном[974] као предмет регулисања јасно је одређена заштита радника од тровања бензеном[975], дакле: заштита на раду, тачније - заштита на раду кроз заштиту саме радне средине, као непосредног предмета третмана[976]. При томе је:

- радна средина тзв. *граматички објект* (објект на коме се радња деликат извршава),
- сам ваздух ове средине и материјали са којима се долази у додир такозвани *нападни објект*,
- а здравље радника *заштитни објект* дотичне Конвенције[977].

Но и сама животна средина је истовремено граматички, нападни и заштитни објект ове Конвенције, што је чини не само текстом који штити здравље радника, као свој ужи објект заштите, већ и паралелно и директно еколошко-заштитним легислативним документом међународног права. То својство јој пружа њен члан 7., који јасно прописује обавезу да радни процес у коме се користи ова материја мора:

1. да буде, колико је то год могуће извођен у затвореном систему[978], а да
2. мора бити обезбеђен и систем за уклањање испарења[979], који, штитећи радну средину (ужи део животне), штити и саме раднике.

Морамо да нагласимо како је посматрана Конвенција, својим чланом 2., ставом 1. успоставила обавезу Странама, државама које су ратификовале посматрану Конвенцију, да се бензен где је то год могуће замени мање опасним супстанцама. При том члан 5. јасно прописује обавезу спровођења хигијенских и техничких мера у циљу заштите радника од тровања бензеном.

---

[974] **Convention Concerning Protection Against Hazards of Poisoning Arising from Benzene** (Date of coming into force: 27:07:1973.), позната и као **C 136 - Benzene Convention**, [1971], донета је у Женеви, на „56. генералној сесији Међународне организације рада (The General Conference of the International Labour Organisation)“ [23:06:1971]. Од стране СФРЈ ратификована је 1976.г. Види ближе:

Уредба о ратификацији Конвенције о заштити од опасности тровања бензолом; *Службени лист СФРЈ - Међународни уговори*; бр.16 [1976.г], а СРЈ је поново извршила ратификацију 24. 11. 2000.г. У **ILOLEX Library** води се дословце као: “Ratified by Serbia on 24:11:2000”, обзиром на правила о држави сукцесору која се односе на Републику Србију и претходну државну заједницу Србија и Црна Гора.

[975] Aromatic hydrocarbon benzene C6H6.

[976] Члан 6. Конвенције, ставови 1. и 2.

[977] Види ближе члан 5. Конвенције.

[978] Члан 7., став 1. Конвенције.

[979] Члан 7., став 2. Конвенције.

Зарад заштите не само радне средине и здравља запослених чланом 12. **Бензен конвенције** је прописно да се на амбалажи, као и продуктима који садрже бензен, мора јасно да назначи да се у паковању (односно искоришћеном паковању) ради(ло) о бензену. Подразумева се да када је реч о амбалажи иста мора бити адекватна за паковање ове по здравље и животну средину опасну супстанцу, односно смесе која је садржи.

Конвенција је имплементирана кроз раније доношене савезне и републичке законе о отровима, као и о заштити на раду, али је и сама, чином ратификације, постала део позитивног законодавства, што јесте и сада, у Републици Србији. То значи да се њене норме, које уређују правне односе директно везане за бензен[980], директно примењују на територији државе Стране, па тако и Републике Србије, увек када неко питање које ова Конвенција третира, није довољно јасно или уопште уређено у складу са Конвенцијом[981], мада већина држава које су је ратификовале поседују унутар својих позитивних законодавства адекватне законске одреднице.

За нас је од посебног значаја њен:

- Члан 4., који јасно забрањује коришћење бензена и производа на бази бензена у извесним радним процесима, а што по основу ове норме мора бити посебно регулисано националним законодавством,
- Члан 5., којио бавезује на хигијенско-техничке мере заштите запослених и њихове радне средине,
- Члан 6., који обавезује на превентивне мере у производњи, поступању као и употреби, а у циљу спречавања испаравања у ваздух околине ове материје,
- Члан 7., који обавезује на коришћење бензена само у такозваним затвореним производним циклусима.

Јасно је да свако оно поступање које је супротно обавезама из чланова: 4., 5., 6. и 7., управо јер може да произведе последице по радну и ширу животну средину, а на тај начин и по запослене који поступају са бензеном, али и друге људе, уистину можеда произведе не само еколошке последице већ и истовремено и по здавље човека. Отуда свака од ових норми формира материјално-правне основе и за конструисање кривичних норми којима се инкриминишу поступања која уистину забрањује ова Конвенција. А зависно од количине недозвољено испуштене материје као и тиме произведене последице могуће је произвођење не само еколошких последица већ истовремено и оних против живота и тела човека, то јест:

[980] Види ближе посебно чланове: 1.- 13.
[981] Што иначе представља повреду члана 14., под (а) Конвенције.

- отклоњиве последице по здравље човека, што уистину значи лаке телесне повреде,
- неотклоњиве последице по здравље, то јест тешке телесне повреде,
- тешке телесне повреде квалификоване смртним исходом, као и
- смрти једне или више особа.

Јасно, и у овом случају може да се констатује да се ради о такозваним неправим кривичним делима међународног кривичног права и од еколошког значаја.

Анализирајући **Конвенцију о заштити од опасности тровања бензеном** ваља указати и на значај такозване **Препоруке у вези бензена**[982], документ који се односи на појашњења у вези материје коју регулише поменута Конвенција. Иако је реч о препорукама морамо да нагласимо да се ради о препорукама формираним зарад заштите здравља људи од бензена, па тако и заштитом радне и шире животне средине, а која се односи како:

на избор радних процеса, и
примењених технологија, тако и
стандардизацију поступања са бензеном.

Обзиром да је текст формиран на међународном нивоу јасно је да се може да посматра као текст који једним својим делом припада и међународном еколошком праву. Ово поготову ако имамо у виду да се безнзен и сличне материје преко медијума шире ван радних простора, те да сада можемо да утврдимо њихово негативно дејство чак и тамо где их не производимо нити користимо, на пример попут животних простора ескима!

Већ у свом I делу, члану 1. јасно је речено да се документ односи на све активности које воде излагању ароматичног хидрокарбон бензена C6H6, познатог под скраћеним именом „бензен“, као и све продукте који у себи садрже 1% или више бензена (чл. 1., под а.).

Препорука успоставља:

- ограничења у коришћењу бензена (Part II: Restriction of the use of Benzene), позивајући на употребу, где год је то могуће, хемикалија које могу да замене бензен (чл. 3.).
- Чланом 4., ставом 1. **Препорука** прописује да би се употреба бензена ваљало да забрани у појединим производним прооцесима, и то нормама националних законодавстава, а такође препоручује да се забрани и употреба разних прозвода који би садржали бензен, попут: боја, лепкова, мастила, као и различитих раствора.

[982] **Recommendation concerning Protection against Hazards of Poisoning Arising from Benzene**, hereinafter: **R144 Benzene Recommendation**, 56 Conference of the International Labour Organization, Geneva, [23 June 191].

Из истих разлога заштите здравља запослених, посматрана **Препорука** поседује и „Део III – Техничке мере за превенцију ризика, као и радну хигијену“, којим оба питања детаљно регулише. Па тако прописује да ваља проводити мере посебне заштите свуда где би бензен био присутан у растворима у размери од 1% или више (чл. 6., ст. 2.), при чему чланом 7., 2. Ставом, јасно каже да се морају да предузимају техничке мере које спречавају испаравања бензена. Ради повећања сигурности радних процеса у којима се користи или производи бензен, чланом 8., ставом 1., јасно је прописано да радни процеси у којима се користи или производи бензен морају припадати категоријама тзв. „затворених радних процеса“, што значи процеса без његовог испаравања.

Од значаја је и „Део V – Контејнери“, који својим чланом 21., ставом 1., обавезује да амбалажа у којој је спакован бензен носи јасну ознаку „бензен“, као и у ком се проценту налази у спакованој материји (чл. 21., ст. 1.), при чему морају бити коришћени међународно прихваћени симболи (чл. 21., ст. 3). Сама паковања (контејнери), према члану 22. морају бити адекватних техничких карактеристика које спречавају цурење или испаравање бензена у депое где је лагерован, радну или пак животну средину.

Јасно је да свако поступање супротно ратификацијом прихваћених препорука мора бити посматрано као формални а материјално-правни основ на бази кога се могу да формирају и адекватне казнене норме, па тако и оне материјалног кривичног права, а којима се инриминишу поступања супротна ратификацијом проглашених обавезних начина поступања. А то значи поступања којима се изазивају реалне опасности али и материјалне последице, како по радну и животну средину тако и по здравље и живот човека. Другим речима и овај документ формира елементе којима се обогаћује укупни скор легислативних аката међународног јавног права од значаја и за међународно кривично право, оне његове елементе које формирају суверене државе.

38.10. Конвенција о забрани усавршавања, производње и стварања залиха бактериолошког (биолошког) и токсичног оружја и о њиховом уништавању

Конвенција о забрани усавршавања, производње и стварања залиха бактериолошког (биолошког) и токсичног оружја и о њиховом уништавању је усвојена 10. априла 1972.[983] а ступила на снагу 26. марта 1975. године[984]. Предмет регулисања Конвенције је забрана усавршавања, производње и стварања залиха бактериолошког (биолошког) и токсичког оружја[985] и њихово уништавање[986], као корак у правцу општег и потпуног разоружања.

Све Стране ове Конвенције обавезале су се такође да неће вршити трансфер, директно или индиректно, ових средстава, нити да ће на било који начин асистирати некој држави, групи држава, или међународној организацији, у производњи, или прибављању састојака, отрова, оружија, опреме, или чега год наведеног у члану I Конвенције, те на тај начин пружити заштиту и широком појасу животне средине од најтежих облика загађивања - оних који могу бити фатални по човека и елементе биосвере[987].

Државе уговорнице су такође преузеле обавезу да ефикасно зауставе, на територијама под својом јурисдикцијом, рад на таквом оружију[988]. Такође и да ће сарађивати у пуној мери са другом Страном и Саветом безбедности УН у случајевима исказане сумње да нека од одредби није испоштована са њихове стране[989].

Поред политичко-војног циља, ова Конвенција исказује свој значај тиме што смањује:

1. такозвану апстрактну опасност (ону стално присутну) од оружја и опрема, које третира својим нормама, а по живот и здравље људи и животну средину;

---

[983] Види ближе: **Convention on the Prohibition of Stockpiling of Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons, and on their Destruction, London**, Moscow, Washington, April 10th 1972.
[984] СФРЈ, predecesor Републике Србије, је исту ратификовала 25. октобра 1973. Године.
[985] Обавеза успостављена чланом I Конвенције.
[986] Обавеза успостављена чланом II Конвенције.
[987] Види ближе члан III Конвенције.
[988] Види ближе члан IV Конвенције.
[989] Види ближе члан VI, став 2. Конвенције. Њиме се на јасан начин, за специфичне потребе, али истовремено и потребе заштите животне средине и здравља људи, у ову Конвенцију уводи **принцип сарадње** између држава.

2. као и конкретну - за случај да се појавила и доказала сумња у њихово постојање и чување, супротно од одредница Конвенције, од неке од страна уговорница, те је на тај начин изазвана конкретна опасност по здравље људи и саму животну средину.

Ово се исказује управо регулама чланова VI и VII, који успостављају механизме утврђивања и отклањања таквих опасности. Тиме се ова Конвенција односи и на подручије еколошког, а не само такозваног ратног права. Посматрана Конвенција у пуној мери важи и за Републику Србију!

На овом месту Вас подсећамо да Члан IV Конвенције јасно прописује да ће државе стране у складу са својим уставима предузети сваку потребну меру да забрани и спречи развој, производњу, складиштење, набавку или задржавање елемената, токсина, оружја, опреме и средстава за пласман (лансирање), иначе дефинисаних Чланом I. Поменуте уставом основане и омеђене мере су увек оне које се могу да спроводе само на бази закона и њихових пратећих аката. Ово уистину значи да се државе обавезују да јасно, законским текстом, или текстовима, све оне забране које успоставља Конвенција такође забране, али и да обезбеде њихово поштовање. А то се постиже инкриминисањем сваког оног поступања које је супротно дотичним забранама. Како забране које одређује Конвенција могу да прекрше не само државе већ и правна и физичка лица под њиховом јурисдикцијом јасно је да свако такво кршење може али би и морало да се инкриминише. На овом месту Вам пружамо своје виђење (конструисање) такве могуће норме:

> „Ко произведе или учини доступним агенсе за производњу биолошког или токсиколошког оружија, токсине, оружије, опрему или средства за њихову употребу казниће се.“

У суштини оваква норма би могла да се посматра истовремено као инкриминисање деликта изазивања опасности (апстрактне) и то по људе али и њихову животну средину, ван оружаног сукоба, биолошким или токсиколошким оружијем, што значи као такозвано неправо међународно кривично дело.

38.11.
Конвенција о међународним правилима о избегавању судара на мору

Конвенција о међународним правилима о избегавању судара на мору[990] Конвенција[991] је усвојена 20. октобра 1972. а ступила на снагу 15. јула 1977. године. Предмет регулисања Конвенције је регулисање правила кретања у поморском саобраћају у циљу избегавања судара на мору (Чл. 1. – Опште обавезе). Својим нормама директно спречава физичко, односно механичко угрожавање људских живота, које би настало сударом бродова. Као таква од значаја је истовремено за избегавање судара на отвореном мору али и унутар територијалних вода суверених држава повезаних са отвореним морима (Члан 3.- Територијална примена и Правило 1. - Примена).

У „Делу А – Општа правила“, „Правилу 2. - Одговорност“, јасно је прописано да „Ништа у овим Правилима не ослобађа (одговорности) било које пловило или његовог власника, заповедника или посаду од последица било каквог занемаривања да се поштују ова Правила или занемаривања било каквих мера опреза које могу захтијевати уобичајена пракса морнара или посебне околности случаја“. А да би се на максимално могућ начин успоставила сигурност од могућих судара прописана су правила која се тичу: видљивости пловила (Правило 5.), сигурне брзине (Правило 6.), рада сигурносних уређаја (нпр. радара,- Правило 7.- Ризици судара), поступања у циљу избегавања судара (Правило 8.), мимоилажења бродовља (Правило 15.), али и „Одговорности између пловила (Правило 18.)“, којом нормом се јасно одређује које пловило и на који начин мора да поступа када је у близини неког другог.

Имајући у виду напре речено, када говоримо о значају **Конвенције о међународним правилима о избегавању судара на мору**, треба имати у виду да уколико због судара (што је све чешћи случај) дође до изливања различитих материја које могу да загаде морске воде, посматране и као животну средину, тада се може јасно да говори и о еколошким последицама. У случају да се ради о судару бродова са опасним теретом могло би доћи до загађивања животне средине већих размера, односно, са тежим последицама. Отуд текст ове Конвенције, својом применом, спроводи генерално превентивно еколошко дејство чиме заживљава у пракси *принцип превенције*.

---

[990] Већ помињана: **International Convention on the International Regulations for Preventing Collisions at Sea**.

[991] Већ помињана: **International Convention on the International Regulations for Preventing Collisions at Sea**.

Као што видимо и ова Конвенција, као и претходно објашњена **Међународна конвенција за заштиту људског живота на мору**, мада нити обавезује нити позива на инкриминисање непожељних поступања као и тиме изазваних опасности и/или материјалних последица, а од стране правних и физичких лица, уистину формално правно успоставља материјално-правне основе свакој држави Страни ове Конвенције да такво поступање, које се коси са успостављеним обавезама, третира као деликтно, то јест прекршајно и/или кривично непожељно. Уколико се неки од облика непожељног поступања, примера ради супротних нормама претходно надедених правила бр.: 2., 5., 6., 7., 8. и 18., тада се иста могу и да инкриминишу те санкционишу. Само кршење ових правила може, али и не мора, да истовремено произведе:

- лаку телесну повреду човеку (људима),
- тешку телесну повреду човеку (људима),
- тешку телесну повреду човеку (људима), квалификовану смртним исходом, као и
- смрт једне или више особа,

али и сваку од напред наведених последица, а коју прати и истовремено загађивање моске средине, могуће и са тежим последицама. Тада се уистину ради о идеалном стицају најмање двеју последица од којих је бар једна еколошка, а јесте последица која се може да икриминише као кривично дело међународног кривичног права које се формира на нивоу националног кривичног законодавства, били основног или споредног.

38.12.
Међународна конвенција за заштиту људског живота на мору

Међународна конвенција за заштиту људског живота на мору прошла је више фаза развоја и значајних реконструкција од свог настанка 1914.г., после случаја Титаник. У облику који признају савремена законодавства је усвојена 17. јуна 1974. године[992]. Предмет регулисања Конвенције су техничка правила која имају за циљ да спрече механичко угрожавање људског живота на мору. Правила

[992] **The International Convention for the Safety of Life at Sea**, 1974 (SOLAS-74), adopted at the International Conference on the Safety of Life at Sea on November 1, 1974, and its 1988 Protocol (Protocol-88) - at the International Conference on the Safety of Life at Sea Harmonized System of Survey and Registration of Certificates November 10, 1988. Actual version is from the year 2018.

конвенције посредно штите морску средину када се ради о супстанцама које се на бродовима налазе у виду: а.) терета, б.) горива, или пак в.) отпадака.

Обавезе које за Страну уговорницу проистичу из Конвенције у области заштите морске средине односе се, пре свега, на:

1. снабдевеност одређених бродова сепараторима (Глава II, Правило 8);
2. превоз опасних терета (Глава VII); и
3. правила која се примењују на нуклеарне бродове (Глава VIII).

За Републику Србију, када говоримо о **Међународној конвенцији за заштиту људског живота на мору**, као и за сваку другу државу Страну посматране Конвенције, када размишљамо о могућем кривично-правном приступу, на нивоу међународног кривичног права, остају интересантне само оне норме које регулишу понашања бродова и посада под јурисдикцијом суверене државе а јесу и од истовременог, мада могућег и посредног, не и обавезног, еколошког значаја. Наиме, један број правила ове Конвенције штите, посредно, и елементе морске средине самим тим што прописују: ко, када, како и шта ради са супстанцама које се на бродовима налазе у виду: терета, горива, као и отпадака.

Подсећамо Вас да Конвенија прописује обавезне инспекцијске приступе контроли (чл. 6. Конвенције) приликом: конструисања, иградње, одржавања, реконтрукције, оправке као и коришћења путничких и теретних пловила. То аутоматски значи да се уистину успоставља обавеза откривања непожељног а исказано у вези конкретног пловила али и обавеза исправљања уоченог а противног прописима (нормама) како саме Конвенције тако и њеног Протокола. Такође и откривања такозваних несрећа (чл. 21. – Несреће).

Све напред речено, мада нити обавезује нити позива на инкриминисање непожељних поступања правних и физичких лица, уистину формално правно успоставља материјално-правне основе свакој држави Страни ове Конвенције да такво поступање третира као прекршајно и/или кривично непожељно отуда као такво и дефинисано те санкционисано одговарајућим нормама. А да ли ће то држава Страна и да учини је формално правно гледано подложно њеној вољи, не и обавези. Уколико се неки од облика непожељног поступања инкриминише и санкционише тада је формално-правно реч о нормама које се могу да посматрају као специјалистички усмерене а неправе међународно кривично-правне норме.

Само кршење правила **Међународне конвенције за заштиту људског живота на мору** може, али и не мора, да истовремено произведе:

- лаку телесну повреду човеку (људима),
- тешку телесну повреду човеку (људима),
- тешку телесну повреду човеку (људима), квалификовану смртним исходом, као и
- смрт једне или више особа,

али и сваку од напред наведених последица, а коју прати и истовремено загађивање моске средине, могуће и са тежим последицама. Уколико се догоди управо то тада се уистину ради о идеалном стицају најмање двеју последица, од којих је бар једна и она еколошка а јесте последица која се може да икриминише као кривично дело међународног кривичног права које се формира на нивоу националног кривичног законодавства, били основног или споредног.

38.13. Конвенција о очувању миграторних врста дивљих животиња

Када говоримо о међународном кривичном праву у функцији заштите еколошких права и вредности, посвећујући пажњу на деликте који нису производ било каквог оружаног сукоба, или пак оружаног насртаја, а које називамо *неправим међународним кривичним делима* (*мешовитим кривичним делима*), пажњу нам ваља да обратимо и на **Конвенцију о очувању миграторних врста дивљих животиња**. Конвенција је усвојена у Бону, 23. јуна 1979. године[993], а ступила је на снагу 1. новембра 1983. године. Према нашем сазнању исту је до првог марта 2022.г. ратфиковало чак 133 држава[994]. Посматрана Конвенција обухвата и два додатка (списка): I и II. Отуда је бланкетног карактера, јер је потпуном чине ови „спискови“, којима се установљавају миграторне врсте које јесу угрожене, или су потенцијално угрожене.

Предмет регулисања и циљ Конвенције је међународна сарадња ради организовања и предузимања мера за очување миграторних врста дивљих животиња, које мигрирају у оквиру, или ван граница националне јурисдикције. Отуда су ове врсте општи заштитни објект Конвенције (види ближе чл. 2.).

Посматраном Конвенцијом, њеним чланом 1., се установљава усаглашена терминологија и дају објашњења за појмове: миграторна врста, статус очувања миграторне врсте, повољан статус очувања, неповољан статус очувања, угрожена миграторна врста, ареал, станиште, држава ареал, хватање миграторне врсте, споразум за очување миграторних врста, страна - надлежна за преговоре, закључивање и примену споразума.

[993] **Convention on the Conservation of Migratory Species of Wild Animals**, оригинал текста види унутар **Australian Treaty Series** [1991] *No* 32, Department of Foreign Affairs and Trade, Canberra.

[994] Република Србија ратификовала ју је тек 2007. године. Види ближе: **Закон о потврђивању Конвенције о очувању миграторних врста дивљих животиња**; *Службени гласник Републике Србије*; бр. 102/2007.

Основни принципи Конвенције (јасно одређени „Чланом II – Основни принципи“) заснивају се на следећем:

- предузимање, самостално или у сарадњи, договорених мера за очување миграторних врста чији је статус очувања неповољан;
- предузимање мера и активности у циљу спречавања да било која миграторна врста постане угрожена;
- подстицање свих облика истраживања миграторних врста;
- предузимање хитне заштите миграторних врста које су угрожене и које се налазе у Списку I;
- закључивање споразума за очување и газдовање миграторним врстама које имају неповољан статус очувања - представљају потенцијално угрожене врсте.

Имајући у виду шта је свеукупни објект истраживања ове студије коју Вам пласирамо, иако сам текст **Конвенције о очувању миграторних врста дивљих животиња** ни једном речи изричито не обавезује, чак и не позива на формирање кривичних норми за потребе заштите миграторних врста дивљих животиња, очигледно је да овај легислативни акт поседује један број елемената унутар својих чланова који су јасни материјално-правни основи на бази којих државе Стране Конвенције могу да формирају и кривичне норме путем којих инкриминишу и санкционишу она поступања која су супротна обавезама из Конвенције. Дозволите нам да објаснимо речено.

„Члан II – Фундаментални принципи“ ставом 3. под (б) јасно прописује да ће се „Стране... посебно трудити да обезбеде тренутну заштиту миграторних врста укључених у **Додатку I**[995]“. А ова заштита није могућа без регула које је уређују. Отуда је разумљиво да државе Стране свако оно понашање које је супротно обавезама одређеним овим регулама прогласе за деликтно поступање, те да за ова поступања пропишу казне, одређујући их по врсти (врстама) и мери.

Прихватањем ове Конвенције државе потписнице су се, по основу „Члана III – Угрожене врсте: Додатак I“, става 3., обавезале да:

1. очувају и обнове станишта миграторних врста;
2. спрече, или сведу на минимум, активности које озбиљно ометају, или спречавају миграцију врста;
3. спрече хватање миграторних врста и деловање фактора који их угрожавају;

[995] У самом Додатку I наведене су које су то угрожене миграторне врсте. Списак у Додатку I може се сужавати, односно допуњавати у зависности од доказа којима се утврђује да ли одређена миграторна врста има карактер угрожене миграторне врсте. Угрожене миграторне врсте обухватају сисаре, птице, гмизавце и рибе, чији је број сведен на границу опстанка врсте.

Додатак II наводи миграторне врсте које имају неповољан статус очувања и које за своје очување и газдовање захтевају међународне споразуме. Додатак II обухвата миграторне врсте из класе сисара, птица, гмизаваца, риба и инсеката.

4. обезбеде контролисано уношење, односно
5. елиминацију нових врста.

Логично је да се све оне активности које озбиљно ометају, или спречавају миграцију врста, такође посматрају као деликтна поступања, јасно формираним казненим нормама.

Шта више став 5. „Члана III – Угрожене врсте“ јасно прописује да су државе Стране у обавези забране узимање животиња које спадају у оне миграторне врсте из **Додатка I**. Отуда је јасно да је и ово незаконито узимање такође материјално-правни основ на бази кога је могуће, у суштини и неопходно, да се формира адекватан деликт , као и да се за исти пропише санкција или санкције. Сасвим јасно, то може бити формирањем кривичног дела: а.) чији заштитни објект јесу животиње што прелазе границе а спадају у угрожене врсте, а б.) сама радња се исказује као недозвољено узимање такве животиње, или више њих.

38.14.
Конвенција о прекограничном загађивању ваздуха на великим удаљеностима

Конвенција о прекограничном загађивању ваздуха на великим удаљеностима[996] је мултилатерални, глобални и легислативни уговор (такозване бланкетне природе) међународног права животне средине[997]. Поред Конвенције, до сада је донета серија њених пратећих протокола, која је употпуњује.

Обавезе које за страну уговорницу проистичу из ове Конвенције односе се, пре свега, на:

1. заштиту човека и његове животне средине од загађивања ваздуха[998] кроз постепено смањивање и спречавање загађивања, укључујући и загађивања на великим и прекограничним удаљеностима, при чему се државе Стране обавезују и на превенцију загађивања (члан 2), што уистину подразумева предузимање свих корака који доприносе превенцији;

[996] **Convention on Long-range Transboundary Air Pollution**, Year 1979. Са: http://www.unece.org/fileadmin//DAM/env/lrtap/lrtap_h1.htm.
[997] СФРЈ је исту ратификовала 19. новембра 1986. године. Такође указујемо да је, према подацима доступним преко организације Уједињених нација који се односе на посматрану Конвенцију (www.unece.org/env/lrtap/status) Југославија извршила њено поново ратификовање 12. марта 2002. године.
[998] Јасна уградња **принципа превенције загађења и смањења отпада** већ самим почетним текстом члана 2. Конвенције.

2. развој политике и стратегије борбе против испуштања загађујућих материја у ваздух, уз истовремено вођење рачуна о напорима који се већ улажу на државном и међународном плану, те ради тога сталне размене информација[999], консултација[1000] и истраживања намењених заштити ваздуха (члан 3), а то подразумева формирање и неопходне правне политике и стратегије, отуда и на бази истих успостављање за то неопходних законских и подзаконских елемената;
3. консултовање између „држава под чијом је јурисдикцијом значајан допринос прекограничном загађењу ваздуха на великој удаљености“, што значи да ову јурисдикцију подразумева, и то како оним њеним легислативним и практичким елементима којима се уређују пожељни начини понашања тако и они којима се третирају нежељена а значајно испољена загађивања, што увек подразумева и формирање казнених норми за такав нежељени третман (чл. 5.);
4. контролу квалитета ваздуха[1001], као и формирање мера ограничења које би доприносиле његовој ефикасној заштити (члан 6);
5. истраживање и развој технологија за смањивање емисије сумпорних једињења и других важних загађујућих материја (Члан 7.- Истраживање и развој)[1002], у циљу заштите од емисија и концентрација загађујућих материја у ваздуху, те њиховог усавршавања модела за одређивање прекограничног транспорта загађујућих материја негативног утицаја на човеково здравље и животну средину, пољопривреду, шумарство, материјале, водне и друге екосистеме (све обухваћено чланом 7).

Полазећи од елемената анализираних чланова јасно је да је њима успостављена:

1. основа за формирање низа додатних елемената, у суштини бланкета, којима се ова загађивања те њима изазване опасности и/или последице прецизније дефинишу, и то унутар једног броја пртатећих протокола; и
2. материјално-правна основа, допуњена усвојеним те ратификованим протоколима **Конвенције о прекограничном загађивању ваздуха на великим удаљеностима**, основа која државама Странама даје могућност да нежељена поступања прогласе за деликте, то јест кривична дела и/или прекршаје. Тачније речено да прогласе за деликт оно „загађивање

[999] Јасна уградња **принципа размене информација**.
[1000] **Принцип консултације**.
[1001] Што представља разраду **принципа систематског праћења стања**.
[1002] Која обавеза ускоро постаје још прецизније изражена и за Републику Србију самом чињеницом да смо сами покренули процес придруживања Европској Унији. Отуда је за нас од великог значаја и мора у будуће да се у домаће законодавство угради поштовање и **98/686/EC: Council Decision of 23 March 1998 on the conclusion by the European Community of the Protocol to the 1979 Convention on long-range transboundary air pollution on further reductions of sulphur emissions**, *Official Journal L 326 , 03/12/1998 p. 0034 – 0034.*

које уистину изазива загађивање или излаже ризику загађивања на великим удаљеностима (чл. 5.)“.

На овом месту Вас такође упозоравамо да анализирана конвенција за државе чланице Европске уније, по основу **Директива 2008/99 Европског парламента и Савета о заштити животне средине кривичним законом**[1003] није конвенција која само формира материјално-правне основе за могућа али не и обавезан казнено-правни третман. На против. Управо обзиром на њен општи и групне објекте третмана и заштите за чланице ЕУ **Конвенција о прекограничном загађивању ваздуха на великим удаљеностима** спада у легислативне текстове међународног јавног права, али који директно обавезују на кривично-правну заштиту својих ообјеката заштите. И то заштите од дотичном **Диретивом 2008/99** прецизно одређених последица.

Да би говорили о испољеном загађивању које третира анализирана Ковенција неопходно је да знамо о каквом и коликом се то загађењу ради. А то је одредиво свакој држави Страни **Конвенције о прекограничном загађивању ваздуха на великим удаљеностима** по основу усвојених (прихваћених или пак и формално ратификованих) елемената које одређује једна низ пратећих протокола, од којих су од посебног значаја:

- Протокол о смањивању емитовања сумпора или њихових прекограничних преливања за најмање 30 процената[1004],
- Протокол о контроли азотоксида и њиховом прекограничном преливању[1005]**,**
- Протокол који се односи на контролу емисије испарљивих органских једињења или њихово прекогранично кретање[1006],
- Протокол о даљем смањивању емисија сумпора[1007], који већ у тексту Преамбуле јасно каже да му је циљ очување климе и њених елемената како то захтева **Конвенција о промени климе** (Рио 1992.г.), а да се у развоју свог текста пре свега ослања на **Конвенцију о прекограничном загађивању ваздуха на великим удаљеностима**[1008],

[1003] Directive 2008/99/EC of the European parliament and of the Council, of 19 November 2008, on the protection of the environment through criminal law (Text with EEA relevance), *Official Journal of the European Union*, L 328/28, 6. 1. 12. 2008.
[1004] **The 1985 Protocol on the Reduction of Sulphur Emissions or their Transboundary Fluxes by at least 30 per cent**.
[1005] **The 1988 Protocol concerning the Control of Nitrogen Oxides or their Transboundary Fluxes**, Sofia [Year 1988].
[1006] **The 1991 Protocol concerning the Control of Emissions of Volatile Organic Compounds or their Transboundary Fluxes**. У моменту припреме књиге за штампу ратификовале су га 22 Стране. Ступио је на снагу још 29. септембра 1997. године.
[1007] **The 1994 Protocol on Further Reduction of Sulphur Emissions**; до сада га је ратификовало 27 држава. Ступио је на снагу 5. августа 1998.г.
[1008] Види ближе члан 1. под 1.

- Протокол о тешким металима[1009],

- Протокол о постојаним органским загађивачима[1010],

- Протокол о смањењу кисељења, еутрофикацији и приземном озону[1011], и

- Монтреалски протокол о супстанцама које оштећују озонски омотач[1012],

протоколи о којима смо детаљно излагали на страницама 193.-210. наше књиге **Еколошко право (Општи и Посебан део) са посебним освртом на негативне техногене утицаје**, из 2020.г.[1013]

38.15.
Ковенција о очувању дивљег биљног и животињског света и природних станишта Европе (Бернска конвенција)

Конвенција о очувању дивљег биљног и животињског света и природних станишта Европе, формирана од стране Савета Европе[1014], као и оне претходно анализиране у овом логичком блоку студије, такође може бити посматрана као конвенција која не обавезују изричито, нити позива, на формирање такозваних неправих међународних кривичних дела. Али зато садржи норме које су по својој суштини не само норме које обавезују на извесна понашања субјеката права, а нека друга забрањују, већ, истовремено, управо из овог разлога, јесу норме које на тај начин пружају и формални материјално правни основ за формирање казнених норми којима се реагује на повреде успостављених вредности, обавеза и забрана. На то нас јасно упућује више њених елемената. Анализирајмо.

[1009] **The 1998 Protocol on Heavy Metals** познат и као: **The 1998 Aarhus Protocol on Heavy Metals**,

[1010] **The 1998 Protocol on Persistent Organic Pollutants** (**POP**s), [24 June 1998].

[1011] **Protocol to Abate Acidification, Eutrophication and Ground-level Ozone to the Convention on Long-range Transboundary Air Pollution**, The Executive Body, Gothenburg, Sweden, [30 November 1999].

1012 До сада је више пута дорађиван амандманима, али их наша држава дуго није уводила у своје законодавство. На нивоу међународне заједнице важећи је текст:

The Montreal Protocol on Substances that Deplete the Ozone Layer as either adjusted and/or amended in London 1990, Copenhagen 1992, Vienna 1995, Montreal 1997, Beijing 1999,

који је СР Југославија ратификовала тек 2004.г.

[1013] Јолџић Владан: **Еколошко право (Општи и Посебан део) са посебним освртом на негативне техногене утицаје**, 2020.г., студија и уџбеник формиран за предмет „Управљање квалитетом и законска регулатива“ Хемијског факултета Универзитета у Београду, а коју књигу користе и други факултети државних и приватних универзитета унутар Републике Србије.

[1014] Види ближе:

La Convention sur la conservation de la vie sauvage et des habitats naturels de l'Europe (Convention de Berne, 1979, Bern/Berne, 19.IX.1979, (Council of Europe, F 67000, Strasbourg, France), као и

Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats, унутар *European Treaty Series/104*.

Ова Конвенција јасно наглашава, Преамбулом, са којим циљевима, те на основу којих принципа, је донета. Државе чланице Савета Европе су се, како је то очито из текста Преамбуле, између осталог сагласиле да:

1. су врсте дивље флоре и фауне природно наслеђе (добро) естетског, научног, културног, економског и суштинског значаја које имају, а које треба сачувати и за будуће генерације[1015];
3. су бројне врсте флоре и фауне у опадању, неке чак доведене пред истребљење[1016];
4. су и њихова станишта озбиљно смањена и угрожена[1017];
5. је из свих ових разлога задатак држава заштита дивљих врста и њихових станишта, непосредним ангажманима држава, као и кроз међусобну сарадњу[1018].

Из текста Преамбуле јасно је да је предмет регулисања, заштитни објект Конвенције, сложен, те да га заједно чине:

1. очување дивље флоре и фауне као и њихових природних станишта, а нарочито
2. обезбеђење заштите оних врста и станишта чије очување и заштита захтева сарадњу више земаља.

Посебан нагласак се ставља на угрожене и проређене миграторне врсте. Управо овакво одређење објекта Конвенције дато је унутар „Поглавља I – Основне одредбе“, чланом 1., његовим 1. ставом[1019], при чему се потом посебна пажња поклања угроженим и рањивим врстама, оним најподложнијим негативном дејству људи.

Државама је, чланом 3, стављено у задатак да раде на смањивању угрожавања која погађају станишта, као и саме врсте, при чему се посебном, „II

[1015] Алинеја 4. Преамбуле, у оригиналу:
“Reconnaissant que la flore et la faune sauvages constituent un patrimoine naturel d'une valeur esthétique, scientifique, culturelle, récréative, économique et intrinsèque, qu'il importe de préserver et de transmettre aux générations futures”.

[1016] Алинеја 6. Преамбуле.

[1017] Преамбула, алинеја 7.:
“Conscients de ce que la conservation des habitats naturels est l'un des éléments essentiels de la protection et de la préservation de la flore et de la faune sauvages”.

[1018] Алинеја 8. Преамбуле, која својим текстом чини два битна правна потеза:
- успостављањем оваквог задатка на нивоу легислативног документа међународног права истовремено успоставља и **објективну одговорност** влада за његово извршавање, а такође
- уводи и **принцип сарадње** на ниво сарадње између влада држава и њихових одговорних органа.

[1019] Чланом 1., у оригиналу:
“Article 1
La présente Convention a pour objet d'assurer la conservation de la flore et de la faune sauvages et de leurs habitats naturels, notamment des espèces et des habitats dont la conservation nécessite la coopération de plusieurs Etats, et de promouvoir une telle coopération.”

главом – Заштита станишта“, ово успоставља као правна обавеза која се обавезно уграђује у национална законодавства, кроз развој законских и административних мера, што значи да је од момента ратификације и то једна од обавеза државе Србије (одређена чланом 4., ставом 1.), при том паралелно успостављајући обавезу сарадње држава на свим пољима, када је могуће трансгранично угрожавање хабитата (чл. 4., ст. 4.).

Конвенција, посебним – „III поглављем – Заштита врста“, правно јасно успоставља заштиту врста, при чему:

1. успоставља обавезу свакој држави Страни да преузме одговарајуће а потребне законске и административне мере за обезбеђивање специјалне заштите дивље флоре, наведене у **Анексу I Конвенције: Стриктно заштићени припадници врста флоре**, посебно забрањујући њено поседовање, или трговину истом (чланом 5. Конвенције);
2. обавезује Стране, чланом 6. Конвенције, на увођење правних и административних мера, у циљу заштите врста фауне, из **Анекса II**, којима ће забранити, ставовима под:

   (а) све форме намерног узимања, држања и уништавања (убијања);
   (б) намерног оштећивања, или деструкције, локација за множење, или постојање;
   (ц) намерно ремећење дивље фауне у периодима множења, развоја, или зимског сна; и
   (д) намерног уништавања, као и уништавања кроз узимање јаја.

Стране се такође, чланом 7. Конвенције, обавезују на законску и административну заштиту фауне из **Анекса III**, при чему посебно на:

1. успостављање такозваних „затворених (забрањених) периода“;
2. привремену, или локацијом одређену, забрану експлоатације, у циљу одржања броја припадника врсте;
3. адекватну регулацију продаје, држања за продају, транспорта за продају и понуде на продају живих и/или мртвих припадника дивљих животиња.

Конвенција, чланом 8, забрањује све недозвољене начине и средства улова и убијања[1020], који изазивају локално смањење, или нестајање, примерака врста. Поглављем V – Додатни услови, Конвенција, чланом 11. успоставља:

1. обавезу сарадње Страна у спровођењу ефективних мера [члан 11., став 1. под (а)], као и

[1020] Недозвољене по основу **Annexe IV - Moyens et méthodes de mise à mort, de capture et autres formes d'exploitation interdits** (Забрањени начини и методе убијања, улова и других форми експлоатисања).

2. обавезу сваке државе, која је Страна ове Конвенције, да стриктно контролише примерке који нису са домаћег терена [члан 11., став 1. под (а)].

Конвенцијом и њеним анексима се установљава усаглашена терминологија коју морају користити све Стране. Како видимо, Конвенција упућује земље уговорнице на мере заштите одређених области од значаја због инхерентних им изузетних природних вредности. Отуда је будући сет обавеза и за нашу државу да:

1. у заштићеним областима спречава погоршање постојећег стања;
2. успостави или побољша услове природне миграције;
3. као и, колико је могуће, само нормално стање на миграционим путевима, стајалиштима, хранилиштима, одгајилиштима, и заштитним теренима који су познати.

Конвенција такође прописује и неопходне мере које Стране уговорнице морају да предузимају:

1. за очување дивље флоре и фауне и њихових природних станишта;
2. за поновно увођење домаћих врста, када то доприноси очувању угрожене врсте; или
3. стриктну контролу увођења у природу врста које нису домаће; и
4. контролу лова.

Исто тако, посматрана Конвенција прописује да Стране уговорнице могу усвајати и мере за очување дивље флоре и фауне и њихових природних станишта, које су строжије од оних предвиђених самом Конвенцијом[1021]. Такође се предвиђа да свака земља формира мрежу заштићених локалитета - станишта.

Имајући у виду напред јасно прописане обавезе, као и чињеницу да исте могу бити посматране као материјално-правни основи за дефинисање деликтних понашања као понашања која повређују сваку од наведених обавеза, на овом месту Вам пласирамо своје виђење могућности формирања логичких бића таквих деликата, а који могу бити од стране сваке државе Стране **Конвенције о очувању дивљег биљног и животињског света и природних станишта Европе** одређени и као кривична дела, отуда и посматрани као кривична дела која улазе у укупан скор кривичних дела међународног кривичног права од еколошког значаја. Дозволите да објаснимо.

Члан 3. Конвенције прописујући обавезу заштите станишта на нивоу националних законодавстава, те тиме уистину пружа и материјално-правну обавезу инкриминисања сваког оног поступања (чињења као и нечињења) које доводи до повреде заштићених станишта. А о каквим се то могућим повредама ради јасно одређују ставови члана 4., дословце:

[1021] Што одобрава члан 12. Конвенције.

- по основу става 1. члана 4., неизвршавања обавезне конзервације угрожених природних хабитата;

- по основу става 2. члана 4., неизвршавања једне или више обавеза формираних у циљу избегавања и минимизирања могуће детериорације таквог ареала;

- по основу става 3. члана 4., непредузимање посебних мера пажње спрам ареала који су од значаја за миграторне врсте (из **Анекса II** и **III**), а који су на одговарајући начин смештени у односу на миграционе руте, станишта као што су она намењена за: зимовање, храњење и узгој.

Сва ова неизвршавања, одређена као повреде обавеза дефинисане ставовима 1.-3. Члана 4. Конвенције уистину су посебне радње које могу да се посматрају и као дефинисање радњи посебних кривичних дела у циљу заштите извршавања обавеза из ове Конвенције!

На даље, Конвенција, чланом 5., посебно забрањује: сакупљање, сечење или изкорењивање посебно заштићених биљака, при чему сваку државу Страну обавезује да, према потреби, забрани поседовање или продају ових врста. А то значи да повреду сваке такве забране може и да одреди као деликтно понашање, прекршај или кривично дело, и то оно које се односи на:

1. недозвољено поседовање примерка (примерака) посебно заштићене врсте животиња, и
2. незакониту продају посебно заштићене врсте животиња.

Конвенција чланом 6. обавезује Стране на увођење правних и административних мера, у циљу заштите врста фауне, из **Анекса II**, којима ће забранити, ставовима под:

(а) све форме намерног узимања, држања и уништавања (убијања);
(б) намерног оштећивања, или деструкције, локација за множење, или постојање;
(ц) намерно ремећење дивље фауне у периодима множења, развоја, или зимског сна; и
(д) намерног уништавања, као и уништавања кроз узимање јаја.

Свако од ових понашања може да се истовремено посматра као материјално-правни основ за формирање посебних кривичних дела, то јест и као прецизно формулисана логичка бића дотичних деликата.

Како су се Стране чланом 7. Конвенције прецизно обавезале на законску заштиту фауне то је јасно да нам ове норме такође дају и могућа логичка бића следећих кривичних дела повреде:

1. успостављених „затворених (забрањених) периода“;

2. привремене, или локацијом одређене, забране експлоатације, забране формиране у циљу одржања броја припадника врсте;
3. норме или норми што регулишу:
   - продају,
   - држања за продају,
   - транспорт за продају, као и
   - понуду на продају живих и/или мртвих припадника заштићених врста дивљих животиња.

Како Конвенција чланом 8. забрањује све недозвољене начине и средства улова и убијања, то је логично да се коришћење недозвољених начина и средстава улова, а посебно убијања, животиња инкриминише. И то кривична законодавства савремених држава уистину и инкриминишу те санкционишу.

Обзиром да члан 11., ставом 1., обавезује на стриктну контролу врста које нису са домаћег терена то је јасно да свака држава Страна може да инкриминише и санкционише поступање које не задовољава овај захтев. Па тако и оно од стране њених чиновника али и правних лица која имају лиценцу да воде ловишта или пак заштићене области, а отуда и унутар њих за таква поступања задужених (лиценцираних) физичких лица.

38.16.
Бечка конвенција о заштити озонског омотача

Бечка конвенција о заштити озонског[1022] формирана је у циљу заштите људског здравља као свог општег објекта заштите (чл. 2., ст. 1.), при чему је као једна од основних обавеза одређено и формирање одговарајућих легислативних мера томе намењених [чл. 2., ст. 2., под (б)], уз обавезивање (чланом 4., ставом 2,) на сарадњу држава на овом пољу. Како су наведене легислативне мере, а без њиховог даљег а ужег одређивања, то подразумева формирање свих врста и облика легислативног и правно-практичког третмана усмереног на остваривање општег циља и заштиту генералног заштитног објекта ове Конвенције. А то значи да наведене норме уистину пружају и материјално-формалне основе за успостављање елемената казненог права томе намењене, иако посматрана Конвенција на ову заштиту изричито не обавезује или позива. Али само обавезивање на легислативне мере уопште значи истовремено и обавезивање да се формирају заштитне а

[1022] **The 1985 Vienna Convention for the Protection of the Ozone Layer**, копија оригинала добијена од: Ontario Ministry of the Environment.

казнене мере, дакле норме казнених законодавстава, иако би се читаоцу њеног текста, а који не припада правној струци, могло да учини да иста на то не обавезује!

За посматрану Конвенцију од кључног значаја су елементи **Монтреалског протокола о супстанцама које оштећују озонски омотач**[1023], текста који је више пута новелиран, одређујући које се то све материје сматрају загађујућим за дотични омотач.

Као и за претходно анализирану конвенцију и за **Бечку конвенцију о заштити озонског** важи исто што смо рекли када разматрамо обавезе држава чланица Европске уније. За те државе ова Конвенција, полазећи од **Директиве 2008/99 Европског парламента и Савета о заштити животне средине кривичним законом** јесте изричито обавезујућа.

38.17. Конвенција о раном обавештавању о нуклеарним акцидентима

Конвенција о раном обавештавању о нуклеарним акцидентима[1024], формирана је, како јој сам наслов одређује, у циљу раног обавештавања о нуклеарним акцидентима, а зарад постизања високог нивоа сигурности од нуклеарних активности. Јасно одређује [чланом 1., ставом 2., под: (а)-(ф)] на које се то активности односи:

1. активности било ког реактора,
2. било који циклус коришћења односно третмана нуклеарног горива,
3. третман нуклеарног отпада,
4. транспорт и одлагање нуклеарних горива и отпада, производњу, коришћење, лагеровање, одлагање и транспорт радиоизотопа за пољопривреду, индустрију, медицину и повезана научна и истраживачка деловања, и
5. коришћење радиоизотопа за проивођење енергије космичким објектима.

[1023] До сада је више пута дорађиван амандманима, али их наша држава дуго није уводила у своје законодавство. На нивоу међународне заједнице важећи је текст:

The Montreal Protocol on Substances that Deplete the Ozone Layer as either adjusted and/or amended in London 1990, Copenhagen 1992, Vienna 1995, Montreal 1997, Beijing 1999,

који је СР Југославија ратификовала тек 2004.г.

[1024] **Convention on early notification of a nuclear accident**, International Atomic Energy Agency General Conference, 24-26 September 1986, INFICIRC/335.

Наглашавано да посматрани члан 1. Конвенције, ставом 1., јасно прописује да ове активности могу да спроводе како сама држава тако и физичка и правна лица под њеном јурисдикцијом.

Према „Члану 5.- Информације које морају бити обезбеђене“, његовом ставу 2., информације морају да се обезбеђују у прописаним интервалима, а да (према чл. 5., ст. 1.) садрже следеће информације:

(а) време и локацију као и природу акцидента,
(b) објект или активност обухваћене акцидентом,
(ц) претпостављен или утврђен узрок и развој нуклеарног акцидента од значаја и за трансгранично ословбађање нуклеарног материјала,
(д) опште карактеристике испуштања радијације, укључујући њихову физичку и хемијску форму и количину, састав и ефекте,
(е) информације о тренутним и наступајућим метереолошким и хидролошким условима од значаја за прекогранично ослаобађање радиоактивних материјала,
(ф) резултате еколошког осматрања од значаја за прекогранично ослобађање радиоактивних материјала,
(г) заштитне мере, спроведене или планиране, или спроведене, и
(х) предвиђено поступање током времена по ослобађању радиоактивности.

Иако ова Конвенција ни једном речи (дакле: изричито) не обавезује на кривично-правни прогон починилаца поступања супротних прописаним напред анализираним елементима чланова 1. и 5., па чак на исти прогон и не позива, то не сме да нас завара. Наиме, уколико ускраћивање оваквих информација или њихово неблаговремено или непотпуно пласирање може да доведе или доводи до нежељених последица по човека и/или вредности животне средине, како оне од природе дате тако и радом створене, јасно је да таква понашања морају да буду инкриминисана. То је у потпуности у складу са логиком такозваних *кривичних дела опште опасности*. Уистину кривичних дела која се могу да класификују као *кривична дела изазивања реалне опасности*, односно, на бази истих *и произвођења њихових материјалних последица*. А јасно је да те последице по човека, његово здравље и живот, долазе путем загађивања основних медијума животне средине (вода, ваздуха и земљишта). Могу да се искажу као произвођење:

1. отклоњиве последице по здравље човека,
2. трајне последице по здравље (аналогне кривичном делу тешке телесне повреде), и
3. смртног исхода.

А како то производе еколошким загађењем то је јасно да ови деликти спадају у оне које можемо да посматрамо и као такозвана *неправа међународна кривична дела* од еколошког, али и не само еколошког значаја. При томе и само произвођење ових еколошких опасности и/или последица, а на начине понашања

супротне по Конвенцији обавезним поступањима, јасно је да иста поступања као таква могу да буду издвојена и инкриминисана као посебна кривична дела, било то само унутар једне норме, њених ставова, или унутар посебних норми, али се увек ради о правним конструкцијама сложених логичких бића.

38.18.
Конвенција о процени утицаја на животну средину у прекограничном контексту

Конвенција о процени утицаја на животну средину у прекограничном контексту[1025] успоставља такозване опште мере[1026] као обавезу странама уговорницама, међу којима посебно:

1. да индивидуално, или кроз међусобну сарадњу[1027], предузму све ефективне мере за спречавање, редуковање и контролу негативног прекограничног дејства (чл. 2., ст. 1.); као и
2. развоја правних и административних услова да се уграде мере које прописује Конвенција, а посебно оне мере и активности из њеног **Додатка I**, као и да развију документацију о негативном прекограничном дејству, описану у **Додатку II** (чл. 2., ст. 2.).

Као што видимо овај, легислативни а јасно еколошки усмерен, акт прописује две међусобно различите обавезе:

- предузмања ефективних мера за:
  ` а.) спречавање,
  б.) редуковање, и
  в.) контролу

  негативног прекограничног дејства, али и
- развоја правних, што значи законских и подзаконских, мера као и оних административних усмерених на смањење а када је то неопходно и спречавање негативних дејстава активности одређених такозваним **Додатком I**.

[1025] **Convention on Environmental Impact Assessment in a Transboundary Context** (**Espoo Convention**), from the Year 1991, Espoo, Finland, ammanded at the year 2001 and 2004, as published in 2017 (ECE/MP.EIA/21/Amend.1).
[1026] Чланом 2., кроз његових 10 ставова.
[1027] Што је уградња **принципа сарадње**.

Додатак I Конвенције о процени утицаја на животну средину у прекограничном контексту јасно одређује о којим је то активностима, као и објектима, чије се негативно дејство мора да спречи, одређује али и прати. Наведене су редним бројевима: 1.- 22. Да, као пример, наведемо неке од њих:

под 1. - рафинерије и инсталације гасификације после чијег рада по једном дану остаје 500 или више тона угљева и/или битумена;

под 2.

(а) термална постројења која за 24 сата ослобађају 300 или више мегавата,

(б) нуклеарна енергетска постројења као и други нуклеарни реактори, укључујући и оне искључене или растављене;

под 3. (а) – постројења за репроцесирање нуклеарних горива, али и

под 3. (б) - дизајн нуклеарних инсталација;

под 4. - постројења за топљење гвожђа и челика;

под 5. – постројења за производњу и обраду азбеста;

под 6. – хемијска постројења;

и тако редом, закључно са бројем 22., којим су обухваћене главне инсталације за искоришћавање енергије ветра за производњу енергије (ветроелектране).

Ово је учињено из једноставног разлога што свака од дотичних активности може не само да произведе негативне последице на домаћем терену већ и преко граница државе где се спроводи. Отуда је јасно да се те активности морају да спроводе, почев од формирања идејних и извођачких пројеката па закључно са обављањем радњи редовних и ванредних активности, у складу са већим бројем за њих формираних законских и подзаконских правила, од којих је солидан број обавезно у складу и са низом обавезујућих докумената међународног јавног права. Разуме се да се свако оно поступање које се коси са прописаним обавезама може да, путем формирања одговарајућих норми, третира као деликтно. Државе управо то и раде. Али морамо имати у виду да нека од таквих противправних поступања могу да буду дефинисана као прекршаји а нека друга и као кривична дела. На пример, практично свака од суверених држава чланица Међународне атомске агенције поседује кривичне норме којима се инкриминишу различита поступања супротна прописаним обавезама за дотичне чланице ове агенције.

Иако ова Конвенција нити изричито обавезујује нити директно позива на формирање таквих (казнених) норми управо напред наведени члан 2. заједно са **Додатком I**, који га употпуњава, даје нам материјално-правну основу за инкриминисање тежих облика негативних понашања физичких и правних лица, а која се испољавају унутар активности повезаних са делатностима: 1.- 22. Дотичног

додатка. О којим се то облицима може да ради у стварности? Јасно, о изазивању опасности и/или последица по животну средину и човека. При том и по:

1. његово здравље, али са отклоњивим последицама,
2. његово здравље, али са неотклоњивим последицама, те
3. живот

а не само по радну и /или животну средину.

38.19. Конвенција о прекограничним ефектима индустријских удеса

Конвенција о прекограничним ефектима индустријских удеса је усвојена 17. марта 1992. године у Хелсинкију[1028]. Обавезује земље потписнице да ће:

1. предузимати одговарајуће, документом предвиђене, мере за случај индустријских удеса,
2. сарађивати у оквирима Конвенције, у циљу заштите права садашњих и будућих генерација на здраву животну средину[1029], кроз:
   а.) развој заштите од индустријских удеса,
   б.) напоре у смањивању њихове учесталости и тежине, и
   в.) активности ублажавања њихових ефеката;
3. у том циљу предузимати:
   а.) превентивне мере;
   б.) мере спремности, и
   в.) мере одговора, укључујући и
   г.) мере санације последица произведених индустријским удесима[1030].

Обавезе које за Страну уговорницу проистичу из Конвенције односе се, пре свега на:

1. формирање одговарајуће законске регулативе;

[1028] Види ближе већ помињани документ: **Doc E/ECE/1268**.
[1029] Чиме, већ текстом Преамбуле, **Конвенција о прекограничним ефектима индустријских удеса**, јасно наглашава обавезу поштовања **принципа међугенерацијске једнакости у правима и одговорности** у заштити од индустријских удеса и њихових последица, као и обавезу поштовања **принципа сарадње**.
[1030] Види ближе Преамбулу Конвенције.

2. успостављање административних, финансијских и техничких мера за спречавање индустријских удеса са прекограничним ефектима, и
3. довођење привредног и државног апарата на ниво оперативне спремности и способности за адекватне одговоре на индустријске удесе.

Све ово, пре свега, значи да ће бити потребно да се донесе одговарајућа регулатива, којом би се регулисале:

- обавезе органа власти, и
- носиоца индустријских активности,

у циљу успостављања:

а.) превентивних мера;
б.) мера спремности и
в.) мера одговора на акциденте, укључујући и
г.) неопходних мера санације.

Основне обавезе, на бази Конвенције, унутар државе Стране, односе се на успостављање:

1. евиденције опасних активности које могу проузроковати прекограничне ефекте, на основу критеријума датих у Конвенцији[1031];
2. процене ризика и мера управљања ризиком за наведене опасне активности[1032];
3. дугорочних мера смањења ризика, на основу развоја и примене нових безбеднијих технологија и укупног планирања развоја, у складу са укупним капацитетима животне средине[1033]; и
4. одговарајућег система за обавештавање[1034] и координацију руковођења и сарадње на свим нивоима, укључујући пружање помоћи (од предузећа, општине, региона до нивоа Државе).

Све напред речено унутар Конвенције јасно је легислативно регулисано. А све то је учињено у циљу спречавања, односно смањења, ризика од самих индустријских удеса који могу да производе последице и преко граница држава. Последице, али не само индустријских удеса, како их дефинише члан 1., под (а) (i), већ и оне проистекле из транспорта свега онога што може да доведе до таквих последица [члан 1., под (а) (ii)]. Регулисано је управо у циљу заштите од нежељених утицаја, како је то речено чланом 1., под (ц)], на:

[1031] Што значи увођење обавезне примене **принципа стандардизације**, са у пракси валидно обављеном квалификацијом и квантификацијом опасних активности.
[1032] Ово, другим речима, значи примену **принципа процене утицаја** на конкретне: објекте, процесе, ситуације, те самим тим и просторе, са свим добрима која су на њима лоцирана.
[1033] Што опет подразумева поштовање **принципа еколошке еспертизе**. Другим речима, да би ова норма била испоштована, обавезну израду такозваних студија утицаја.
[1034] У складу и са **принципом размене иформација**.

(i) људе, флору и фауну;
(ii) тло, воду, ваздух и пејзаж;
(iii) интеракцију између фактора под (i) и (ii);
(iv) материјална добра и културно наслеђе, укључујући историјске споменике;

При томе, по основу „Члана 3. - Опште одредбе“ „стране ће... предузети одговарајуће мере...(у) ... циљу... спречавања, приправности и одговора, укључујући мере обнове (чл. 3., ст. 1.)“, при чему ће такође „обезбедити да оператер буде обавезан да предузме све потребне мере за безбедно извођење опасне активности и спречавање индустријских удеса (чл. 3., ст. 3.)“, због чега ће такође, „у циљу спровођења одредби ове Конвенције... предузети одговарајуће законске, регулаторне, административне и финансијске мере за спречавање, приправност и одговор на индустријске удесе (чл. 3., ст. 4.)“, што укључује и „мере... за покретање акције оператера у циљу смањења ризика од индустријских удеса (при чему) такве мере могу да укључе, али нису ограничене само на оне наведене у овде приложеном **Анексу IV**. (Члан 6. – Спречавање, став 1.)“. При том је, по основу Члана 6., става 2. Конвенције држава Страна Конвенције у обавези да „захтева од оператера да опасну активност изведе безбедно“. А сама Страна је у обавези да испоштује, у циљу минимизације могућих ризика, и захтеве „Члана 7. – Одлучивање о локацији“ када доноси одлуку да ли ће или неће одобрити изградњу и/или реконструкцију индустријског постројења које може да произведе опасност или последицу и преко граница државе. При томе је Страна у обавези, по основу „Члана 13. – Одговорност и обавезе“ да подржи разраду одговарајућих међународних напора за усавршавање правила, критеријума и поступака на пољу одговорности и обавезности.

Да би се у стварности ефикасно спроводили напори на које усмеравају напред наведени чланови Конвенције:

1. - њен **Анекс IV** јасно обавезује, под:

2. на усвајање законских одредби или смерница које се односе на безбедносне мере и безбедносне стандарде, и
9. мониторинг и контролу опасних активности, а

2. – **Анекс VII - Мере приправности у ванредној ситуацији**, према члану 8., јасно обавезује, нормом члана 8., под:

2. - на обавезу да „планови заштите од удеса треба да укључе радње неопходне за локализовање ванредних ситуација и за спречавање или минимизирање њихових прекограничних ефеката (али и) упозоравање људи“, а да
3. – „планови заштите од удеса треба да дају особљу на локацији, људима који би могли да буду погођени изван локације и снагама

спасавања, детаље техничких и организационих поступака погодних за реаговање у случају индустријског удеса који може да има прекограничне ефекте и да спрече и минимизирају ефекте на људе и животну средину, како на локацији тако и изван ње“.

При томе **Анекс IX - Системи обавештавања о индустријским удесима према члану 10.** јасно прописује да ће, под:

„1. Системи обавештавања о индустријским удесима... омогућити најбржи могућ пренос података... у случају ванредне ситуације и за мере које се предузимају ради минимизирања и ограничавања последица прекограничних ефеката, узимајући у обзир различите потребе на различитим нивоима;

2. обавештење о индустријском удесу... обухватити следеће:

(а) врсту и величину индустријског удеса, укључене опасне супстанце (ако су познате), и тежину могућих ефеката;

(б) време дешавања и тачну локацију удеса;

(ц) друге расположиве информације које су потребне за ефикасан одговор на индустријски удес.

3. обавештење о индустријском удесу... допуњавати у одговарајућим интервалима или кад год је потребно, даљим релевантним информацијама о развоју ситуације која се односи на прекограничне ефекте“.

Како видимо, како чланови: 3., 6., 7. и 13. **Конвенције о прекограничним ефектима индустријских удеса**, тако и **Анекса IV**, **VII** и **IX**, формирају не само јасне обавезе које треба испоштовати већ, управо тиме и материјално-правне основе за инкриминсање повреда дотичних обавеза. Али Конвенција на то нити изиричито обавезјује нити позива. Ипак је могуће, служећи се правном логиком, да сагледамо логичка бића таквих деликата, пре свега кривичних дела. Дозволите нам да Вам пласирамо како их замишљамо, идући редом који одговара редоследу норми анализиране Конвенције и њених анекса.

I - Како је држава Страна, основу члана 3., става 3. те 4. Конвенције у обавези да предузме законске кораке неопходне за спречавање опасности од индустријских удеса јасно је и да члан 3. ставом 1. јасно обавезује оператера индустријског постројења да обезбеди све ове потребне мере, одређене законским и пратећим подзаконским актима, а у циљу спречавања могућих индустријских удеса. Управо на шта га обавезује и „Члан 6. - Спречавање“. А на ово усвајање законских одредби обавезује и **Анекс IV**., нормом под бројем 2, при чему такође обавезује и на мониторинг ових активности.

Имајући у види изнето, а обавезно, јасно је и да дотична норма, њом дефинисана обавеза, јесте формална а материјално-правна основа да се

неизвршавање ове обавезе предузимања мера неопходних за спречавање могућих опасности и загађења прогласи за деликт, те подвргне кажњавању. На држави Страни је да одлучи хоће ли дотични деликт да прогласи за прекршај или кривично дело, то јест дело које по том основу припада сету деликата међународног кривичног права.

Шта више и само неизвршавање обавезе мониторнига такође може да се прогласи за деликт, управо имајући у виду **Анекс IV**, норму под бројем 9 као допуну обавеза из члана 3. Конвенције.

II – Како **Анекс VII - Мере приправности у ванредној ситуацији** јасно обавезује:

1. ставом 2. Члана 8., да се у „планове заштите од удеса... укључе радње неопходне за локализовање ванредних ситуација и за спречавање или минимизирање њихових прекограничних ефеката (али и) упозоравање људи“, логично је да се неизвршавање дотичне обавезе такође прогласи за деликт; а
2. ставом 3. да се планови заштите од удеса... дају особљу на локацији, али и људима који би могли да буду погођени изван локације, као и снагама спасавања, што обухвата и детаље техничких и организационих поступака погодних за реаговање у случају индустријског удеса који могу да произведу прекограничне ефекте, логично је да се и неизвршавање ове специфичне обавезе такође прогласи за деликтно поступање, прекршај икли кривично дело. А имајући у виду да такво противзаконито поступање производи и последице које се шире и преко границе логично је да се оно третира као тежи деликт, дакле кривично дело, базирано на нормама дотичне Конвенције и њеног **Анекса VII**.

III – Како **Анекс IX - Системи обавештавања о индустријским удесима према члану 10.** обавезује да:

под 1. - системи обавештавања о индустријским удесима омогућавају пренос података о индустријским удесима на најбржи могући начин, а такође и о ванредној ситуацији као и мерама које се предузимају, то је логично да се и:

- неформирање оваквог система прогласи за деликт, али и
- формирање таквог система, али који својим карактеристикама не задовољава захтевану ефикасност, такође прогласи за деликт .

Под 2. - обавештење о индустријском удесу обухвати:

(а) врсту и величину индустријског удеса, укључене опасне супстанце (ако су познате), и тежину могућих ефеката;

(б) време дешавања и тачну локацију удеса;
(ц) друге расположиве информације које су потребне за ефикасан одговор на индустријски удес,

то је логично да се и повреда било које обавезе из **Анекса IX**, под 2. (а) – (ц) прогласи и санкционише као деликт.

А речено важи и за повреду обавезе обавешатавања из **Анекса IX**, под 3.

38.20.
Конвенција о заштити и искоришћавању трансграничних водотокова и међународних језера

Конвенција о заштити и искоришћавању трансграничних водотокова и међународних језера[1035] за нас је врло интересантан легислативни акт. Конвенција је усвојена 1992. године у Хелсинкију, у оквиру „Економске комисије УН за Европу“, на заседању високих владиних саветника за питања животне средине и водне ресурсе, као легислативни и регионални уговор међународног права животне средине[1036]. У том моменту потписале су је 22 државе Европе али је током времена постало јасно да је приступ њеном заштитном објекту користан не само државама Европе већ и свим чланицама Уједињених нација, из ког разлога им је иста учињена доступном за приступање на нивоу УН, у Њујорку.

„Члан 1. – Дефиниције“ јасно одређује да се заштита пружа свим водама што прелазе границе, и то од „прекограничног удара“, при чему „Члан 2.- Општи принципи“ јасно уводи примену једног низа принципа еколошког права, као обавезу Страна уговорница да:

1. предузму све одговарајуће мере да би спречиле, ограничиле и
2. смањиле било какав прекогранични утицај загађења[1037];
3. примене, посебно, у конкретном случају, све неопходне одговарајуће мере[1038],

[1035] **Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes as amended, along with decision VI/3 clarifying the accession procedure**, Printed at United Nations, Geneva, February 2014.
[1036] Види ближе: **Convention on Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes**.
[1037] Члан 1., став. 1. Конвенције- јасна уградња **принципа превенције**.
[1038] Члан 2., став 2. под (а) Конвенције- такође јасна уградња **принципа превенције**.

4. обезбеде коришћење прекограничних вода, са циљем еколошки заснованог и рационалног управљања водним ресурсима, њиховог очувања и заштите животне средине[1039];
5. при чему је творац Конвенције, њеним чланом 2., јасно прописао да Стране, у спровођењу обавеза, предузимају одговарајуће мере за спречавање, контролу и смањење билокаквог прекограничног утицаја (чл. 2., ст. 1.). Отуда је став 2. јасно прописао да Стране посебно предузимају следеће мере:

   (а) да спрече, контролишу и смање загађивање вода које изазива или може изазвати прекогранични утицај;
   (б) да обезбеде да се прекограничне воде користе у складу са еколошки заснованим и рационалним управљањем водом, очувањем водних ресурса и заштитом животне средине;
   (в) да обезбеде разумно и правично коришћење прекограничних вода, посебно водећи рачуна о њиховом прекограничном карактеру, ако постоје активности које изазивају или могу изазвати прекогранични утицај;
   (г) да обезбеде очување и, према потреби, враћање екосистема у првобитно стање.

При том стране морају сарађивати на бази начела једнакости и реципроцитета, кроз билатералне и мултилатералне уговоре, са циљевима: превенције, контроле и смањења прекограничних ефеката, као и циљем заштите трансграничних вода и животне средине[1040].

Обавезе које држава Страна мора да преузме, приступањем овој Конвенцији, а које су успостављене, таксативно, чланом 3. овог документа, односе се пре свега на:

1. одређивање норми за истицање отпадних вода на основу „најбољих познатих технологија“ за испуштање опасних материја из индустрије и комуналних извора;
2. увођење строжијих захтева, у појединим случајевима, када је неопходно посебно заштити квалитет воде реципијената и екосистема;
3. разраду и примену мера, и у еколошком смислу најбољу могућу заштиту воде од биогених и опасних материја из дифузних извора;
4. установљавање посебних и конкретних мера заштите подземних вода од загађивања;
5. разраду програма мониторинга квалитета међудржавних водотока и подземних вода;

[1039] Члан 2., став 2 под (б) – што представља обавезу поштовања **принципа одрживог коришћења природних ресурса**.
[1040] Члан 2., став 6.

6. разраду и примену технологија на еколошким принципима, производне процесе и структуру потрошње;
7. свођење на минимум опасности од хаваријских загађења[1041]; и
8. успостављање лимита емисија из тачкастих извора у воде, уз истовремено обавезно коришћење најбољих доступниох технологија за сваки од индустријских сектора из којих опасне материје воде порекло, при чему се могу у ове мере увести и ограничења али и забране коришћења таквих супстанци, уз поштовање постојећих листа таквих индустријских сектора или индустрија и таквих опасних супстанци у међународним конвенцијама ии другим међународним актима од легислтивног значаја[1042] прописима.

Државе Стране су такође, „Чланом 4. - Праћење“, обавезане и на успостављање мониторинга (праћења) саобразан захтевима Конвенције. То значи да исте овакав мониторинг морају да спроводе али такође и да на исти обавежу и могуће загађиваче. Управо да до опасности од загађења, или пак самог загађења, не дође. При томе су се државе Стране обавезале „Чланом 7. – Одговорност и одговорност за штету“ да ће „Стране ће подржавати одговарајуће међународне напоре за израду правила, критеријума и поступака у области одговорности и одговорности за штету“, при чему поштују и захтеве „Члана 16. – Информисање јавности“, уз заштиту јавних информација, а које обухватају (по основу става 1.) информације о условима прекограничних вода, предузетим или планираним предузетим мерама за спречавање, контролу и смањење прекограничног утицаја и ефикасности тих мера, при чему су Стране у обавези да се следеће информације учине доступним јавности:

(а) циљеви квалитета воде;

(б) издате дозволе и услови који морају бити испуњени;

(ц) резултати узорковања воде и отпадних вода извршени у сврху праћења и процјене, као и резултати провјере усклађености са циљевима квалитета воде или условима дозволе“.

Имајући у виду успостављање обавеза елементима чланова: 2., 3., 4. и 16., као и захтев из члана 7., у вези разрађивања правила, критеријума и поступака на пољу одговорности и правних обавеза, јасно је да је **Конвенција о заштити и искоришћавању трансграничних водотокова и међународних језера** за нас врло интереснтан легислативни, еколошки усмерен, акт, сада већ глобалног значаја. И то акт који путем ових чланова и формално-правно формира материјално-правне основе за стварање норми казненог права, што значи и могућих кривично-правних, а путем којих би се адекватно третирало свако оно поступање противно прописаним, а од држава Страна преузетим, обавезама. Па да покушамо да

[1041] Види ближе „Члан 3. – Превенција, контрола и редукција“, став 1., под: (а) закључно са (и).
[1042] Чл. 3. – Превенција, став 2.

сагледамо каква би то поступања требало да буду одређена као деликтна на нивоу националних законодавстава. Кренимо редом.

„Члан 2.- Опште одредбе“ јасно (ставом 2.) обавезује на предузимање одговарајућих мера, што значи да их држава Страна прописује а субјект права обавезно спроводи. Отуда неспровођење обавезних мера мора бити одређено као деликт. Уколико само изазива опасност која може ићи и преко граница, не и последицу, тада се ради о изазивању реалне опасности, дакле о акту кажњивом унутар свих модерних кривичних законодавстава, поступању које се у конкретном случају управо дефинише на бази бланкета, то јест законски и подзаконски прописаних обавеза којима се овакве опасности спречавају. Јасно, могуће је и изазивање последице, или последица, а на бази истих се мора да одреди и сваки могући тежи облик овог кривичног дела!

Чак и такозвано нерационално коришћење прекограничних вода, на шта обавезује чл. 2., став 2 под (б), јесте посебна материјално-правни основ за формирање посебне казнене норме.

Како члан 3. обавезује на одређивање норми за истицање отпадних вода на основу „најбољих познатих технологија“ за испуштање опасних материја из индустрије и комуналних извора, што државе Стране и чине, јасно је да свако оно истицање почињено од стране привредних субјеката и њихових одговорних лица јесте по себи повреда ове обавезе, то јест да може бити и мора да се третира као деликт.

Члан 3. Конвенције такође обавезује и на формирање и примену те разраду програма мониторинга квалитета међудржавних водотока и подземних вода, што значи и мониторнига од стране потенцијалних загађивања, коју обавезу детаљније регулише и члан 4. А то значи и да повреда ове обавезе такође мора бити третирана као деликтно понашање.

Члан 3. такође обавезује и успостављање лимита емисија из тачкастих извора у воде, што значи да сваки онај субјект који повреди ове границе јесте починио деликт.

„Члана 16. – Јавне информације“, јасно обвезујући на заштиту јавних информација, формира материјално-правне основе и на инкриминисање повреде дотичне заштите.

38.21.
Конвенција о нуклеарној сигурности

Конвенција о нуклеарној сигурности[1043] је легислативни акт глобалног значаја формиран зарад успостављања неопходних елемената сигурности у раду разноврсних цивилних нуклеарних објеката као и поступања са материјама које исти користе али и продукују током свог рада, што значи и сигурности у поступању са њиховим радом произведених нуклеарних отпада. И ова Конвенција по својој формалној а правно-логичкој структури може да се посматра као уговор међународног јавног права који својим нормама само успоставља материјално-правне основе за формирање такозваних неправих међународних кривичних дела, али својим нормама нити обавезују нити позива државе Стране на формирање казнено-правних норми путем којих би се зашититило поштовање њених обавезујућих норми. А чињеница је да иста поседује један број норми које прописују обавезне начине односа према свему што доприноси нуклеарној сигурности. Самим тим, сасвим јасно, свако оно поступање физичких и/или правних лица које би нарушавало ове обавезе, отуда и производило опасност и/или какву последицу или последице ваљало би да буде инкриминисано и санкционисано на одговарајући начин.

Како је општи објект Конвенције, одређен чланом 1. (i), „постизање високог нивоа нуклеарне сигурности успостављањем националних мера и међународне сарадње“, уз „успостављање и одржавање ефективне одбране нуклеарних инсталација од потенцијалних радиолошких ризика а у циљу заштите појединаца, друштава и жиувотне средине од негативних ефеката јонизујуће радијације из таквих извора [члан 1, под (ii)], то је јасно да је већ овим чланом јасно формиран формални материјално-правни основ за заштиту свих елемента општег објекта Конвенције и путем кривично-правних норми. Управо зашто што заштиту пружа не само нуклеарним постројењима те животној средини већ и човеку али друштвима, и то од свих могућих опасности а посебно последица изазваних јонизујућим зрачењем из таквих (цивилних) објеката. А то подразумева и изазивање:

1. отклоњивих последица по здравље човека,
2. трајних последица по здравље, као и
3. смртног исхода проузрокованог зрачењем.

А све су то последице које се у савременим државама јасно инкриминишу нормама материјалног кривичног права, било основног или споредног, како у којој држави.

[1043] **The Convention on Nuclear Safety**, adopted on 17 June 1994 by a Diplomatic Conference convened by the International Atomic Energy Agency at its Headquarters from 14 to 17 June 1994.

Али не исказују се само ове последице. Увек их прате последице по медијуме: воду, ваздух и земљиште, али и остале неживе и живе елементе животне средине!

На даље **Конвенција о нуклеарној сигурности** својим „Чланом 4.- Уградња мера“ јасно прописује да је свака држава Страна у обавези да у оквиру свог законодавства формира за остваривање задатака Конвенције неопходне законске и административне елементе. Дакле и све оне неопходне за заштиту општег објекта ове Конвенције, како смо и објаснили.

Шта више и „Члан 7. – Законски и административни оквир“ јасно обавезује [ставом 2., под (i)] на обезбеђивање националних законских и админстративних оквира за успостављање безбедносних параметара, као и систем лиценцирања у вези нуклеарних инсталација али и забране њиховог деловања без одговарајућих лиценци [чл. 7., ст. 2., под (ii)]. Како видимо члан 7., својим ставом другим, под (i) и (ii), формира јасне основе за могуће иннкриминсање:

1. издавања лиценце без претходног испуњавања за то обавезних услова, али и
2. руковања таквим цивилним нуклеарним објектом без за то претходно издате одговарајуће лиценце.

Јасно је да о овако поступање такође може да изазове:

1. последице по сам објект,
2. последице по његову околину,
3. последице по животну средину, па и преко граница државе где је објект лоциран, али и
4. отклоњиве последице по здравље човека,
5. трајне последице по здравље, као и
6. смртни исход проузрокован зрачењем.

Отуда је логично да се све то може и да инкриминише те адекватно санкционише, али ова Конвенција нити на то обавезује нити само позива већ једино то својим нормама државама Странама омогућава.

38.22.
Конвенција
о спречавању већих индустријских акцидената

Конвенција о спречавању већих индустријских акцидената[1044] је донета активношћу „Међународне организације рада“ и „Уједињених нација“, 22. јуна 1993. године, у Женеви, на „80 Конференцији (Скупштини) Међународне организације рада“. Како је самом њеном Преамбулом речено, донета је у циљу:

1. превенције већих индустријских удеса (Члан 1., став 1. Конвенције);
2. смањења ризика од оваквих удеса;
3. посебно од ризика које проузрокују хазардне инсталације(Члан 1., став 2. Конвенције), као и
4. минимизирања ефеката таквих удеса.

Конвенција о спречавању већих индустријских акцидената у оквиру „II поглавља - Основни принципи“, прописује обавезу Странама да, у оквирима успостављеним унутар националних законодавстава, спроводе политику заштите:

1. запослених;
2. радних средина, као и
3. свеукупне животне средине,

од ризика већих несрећа (чл. 4., ст. 1.), као и да такву политику спроведу кроз успостављање превентивних и чисто заштитних мера, које се односе на ризичне инсталације, као и да, колико им је могуће, користе набоље могуће технологије (чл. 4., ст. 2.).

Конвенција такође успоставља обавезу Странама да на нивоу компетентних власти успоставе системе за идентификацију: главних ризичних инсталација, и ризичних супстанци (чл. 5., ст. 1.).

Конвенција, својим чланом 9., успоставља обавезу вођења документације, која обухвата податке о: дизајну, сигурносним системима, конструкцијама, избору хемикалија, операцијама, одржавањима систематских контрола инсталација, организационим мерама, плановима за случај хитности, укључујући и медицинске мере.

Конвенција, ради ваљане заштите, уводи и обавезу да држава порекла:

[1044] **Convention concernant la prévention des accidents industriels majeurs** (Date de l'entrée en vigueur: 03:01:1997) Lieu:Genève Session de la Conférence:80, Date d'adoption: 22:06:1993. У литератури присутна и под именима:

Convention concerning the Prevention of Major Industrial Accidents, и

C174 Prevention of Major Industrial Accidents Convention, [1993].

1. технологије,
2. хемикалија,
3. инсталација, или
4. дела инсталација,

не може да извезе у било коју другу државу оно што ни у њеној држави није валидно дозвољено (чл. 22.), што уистину значи да овај извоз не може да обави не само она већ и било који физички или правни субјект под њеним суверенитетом.

Стране ове Конвенције такође су у обавези јавности информација о ономе што може представљати ризик за запослене, становништво, или животну средину, а нарочито о ономе што се јесте десило (чл. 13. и 14.).

Како се из презентиране анализе може видети, **Конвенција о спречавању већих индустријских акцидената**, ратификацијом постаје део законодавства државе ратификатора, као својеврстан *ius cogens*, закон са јачом нагом, према коме потом морају да се ускладе:

1. законски акти, као и
2. подзаконска документа,

а који су неопходни за ваљано спровођење успостављених обавеза. Она је самим тим, обзиром на ове карактеристике, као и својим текстом дефинисане обавезе заштите животне средине (од већих индустријских удеса), глобални, легислативни документ еколошког права, који се уграђује у позитивна законодавства држава, формулишући националне политике, законодавства, као и рад државних служби, али и привреде, на плану спровођења обавеза које је Конвенција јасно дефинисала.

Све напред речено нас такође води ка закључку да супротно учињено свим побројаним обавезама и забранама може бити посматрано као повреда која би ваљало да подлеже казненој одговорности. Јасно, зависно од могуће тежине коју исказује која од ових повреда да се третира лакше, као прекршај, или теже, као кривично дело, јер представља могућу већу опасност по човека и животну средину, или пак произведену последицу.

Обзиром да члан 5. прописује обавезу државама Странама да успоставе системе идентификације великих постројења за опасности дефинисане у члану 3., под (ц), јасно је да ова обавеза, а да би се заиста испоштовала, захтева такво конструисање и рад на два нивоа:

1. државног апарата, и
2. самих привредних субјеката.

Самим тим и неизвршавање дотичне обавезе, то јест:

1. неконструисање,

2. некоришћење, или
3. неадекватно коришћење

ових уређаја и постројења неопходних за идентификацију и контролу рада Конвенцијом обухваћених опасних постројења, поступака, полупродуката и продуката, може бити посебно или обједињено третирано као деликтно поступања, што значи и као кривично дело уколико тако одлучи законодавни орган државе Стране! При томе је јасно и да последице које произилазе из некоришћења или неадекватног коришћења инсталација и њихових елемената путем којих се доприноси спречавању већих индустријских несрећа истовремено може да доведе како до чисто еколошких последица тако и последица које се исказују као проузроковање опасности и по човека, али и последица, укључивши и оне по здравље, међу којима не само пролазних већ и трајних, али и по живот човека. Разуме се, произвођење ових последица може бити третирано у оквиру класичних норми што регулушу однос спрам произвођења опасности али и проузроковање последица по живот и телесни интегритет човека.

А како се дотични систем, који обухвата и за његов рад неопходне податке, мора да редовно прегледа и ажурира јасно је да је и неизвршавање ове обавезе такође формални материјално-правни основ за одређивање овог неизвршавања обавезе за одговарајући деликт.

Конвенција о спречавању већих индустријских акцидената је донета са обавезом идентификације инсталација носилаца већих опасности (чл. 7.) отуда, у суштини, и обавезивањем да се реагује на неизвршавање дотичне обавезе. Дакле, формалним материјално-правним основом за формирање томе намењеног деликта. И за дотично недело важи исто што је речено и за оно које се може да дефинише као повреда обавеза из члана 5. Јасно, као одговорни субјекти морали би бити одређена и правна а не само физичка лица, носиоци ових обавеза.

Конвенција обавезујући на адекватно обавештавање (чланом 8.) јасно формира и формалне материјално-правне основе за икриминисање оваквог:

а.) неадекватног обавештавања, а нарочито
б.) неопбавештавања.

Конкретно, сматрамо да се могу посебно инкриминисати следећа непоштовања обавеза **Конвенције о спречавању већих индустријских акцидената**, и то конкретна поступања:

1. необававештавање у прописаном року,
2. необававештавање о припреми и пуштању у рад нове инсталације, односно и оне која је претрпела реконструкцију (што је све базирано на чл. 8., ст. 1.), али и
3. необававештавање о трајном затварању дотичног постројења (што базирамо на чл. 8., ст. 2.).

Члан 9., који успоставља обавезу формирања и одржавања документованог систем контроле великих опасности, тиме истовремено одређује и шта се не сме у вези истог да учини. Не сме се било шта што је у супротности са његовим прецизно прописаним обавезама, наведеним под: (а) – (г), а што укључује обавезу:

(а) идентификације и анализе опасности и процене ризика, укључујући разматрање могућих интеракција између супстанци ;
(б) поштовања техничких мера, укључујући дизајн, безбедносне системе, конструкције, избора хемикалија, рада, одржавања и систематске инспекције инсталације;
(ц) спровођења адекватних организационих мера, укључујући обуку и подучавање особља, обезбеђивање опреме ради обезбеђења њихове безбедности, нивоа особља, радног времена, дефинисања одговорности и контроле спољних извођача и привремених радника место инсталације;
(д) формирања планова и поступака за ванредне ситуације, укључујући:
(i) припрему ефективних планова и процедура за случај хитности, укључујући медицинске поступке који се примењују у случају већих несрећа или претњи од њих; уз периодично тестирање и процену њихове ефикасности и по потреби ревизију;
(ii) пружање информација о потенцијалним несрећама и плановима за случај ванредних стања властима и органима одговорним за припрему планова и поступака за заштиту јавности
(iii) све потребне консултације са таквим властима и телима;
(е) формирање мера за ограничавање последица велике несреће;
(ф) консултације са радницима и њиховим представницима;
(г) побољшања система, укључујући мере за прикупљање информација и анализу незгода.

Како Конвенција обавезује послодавце на прегледање, ажурирање и измене извештаја о безбедности у случају измена које имају значајан утицај на ниво безбедности у постројењу, или измене у његовим поступцима, или на присутне количине опасних материја [чланом 11., под (а)], то је јасно да и поступање супротно овим обавезама такође јесте основ за формирање јасне инкриминације, обзиром да се на бази адекватног рада као и адекватних извештаја обезбеђује сигунрност по људе, радну и ширу животну средину.

Конвенција, чланом 16., под (а), обавезује надлежне органе на адекватно дистрибуирање информација јавности коју погађа каква велика несрећа, као и да дотичне информације ажурира у одговарајућим интервалима, уз пружање упозорења што је пре могуће у случају несреће [чл. 16., под (б)], што значи и страним државама које би могле бити погођене [чл. 16., под (ц)]. Отуда је разумљиво да она поступања која су супротна управо претходно описаним обавезама, њих једанаест, члановима 9., 11. и 16. Конвенције диференцираним,

представљају повреду правила која могу бити третирана и као прекршаји али и као кривична дела. Јасно, третирана како то одреди законодавно тело државе Стране.

38.23.
Конвенција Уједињених нација о борби против дезертификације у земљама са тешком сушом и/или дезертификацијом, посебно у Африци

Нашим напорима испољеним током рада на студији о међународном кривичном праву у функцији заштите еколошких права и вредности придружујемо и анализу за ову тему битних елемената **Конвенције Уједињених нација о борби против дезертификације у земљама са тешком сушом и/или дезертификацијом, посебно у Африци**, усвојене 17. јуна 1994. године у Паризу[1045]. Поред свог основног текста Конвенција поседује и анексе, њих пет, посвећених проблемима од Африке (**Анекс I**), Латинске Америке, до Азије, од којих је **Анекс V – Регионални имплементациони анекс за Централну и Источну Европу** од значаја и за Србију.

Конвенција је донета са циљем борбе против дезертификације, која, према члану 1. под (б.) „обухвата активности за одрживи развој које су део свеукупног развоја земљишта у аридним, семиаридним и сувим субхумидним областима у интересу стабилног развоја у циљу :

(I) спречавања и/или ублажавања деградације земљишта;
(II) санирања делимично деградираног земљишта; и
(III) мелиорација потпуно деградираног земљишта“.

Отуда је јасно да свако оно поступање које је супротно каквом обавезном, претходним редовима овог текста јасно одређеном, законом прописаном, а нарочито по основу закона и пратећих подзаконских аката наложеном, може да се законски одреди као деликтно: прекршајно или кривично, а да се за одговорне могу да одреде и физичка и правна лица! Овом нашем виђењу, поред елемената члана 1., под (б) доприносе још неки од нормативних елемената **Конвенције Уједињених нација о борби против дезертификације у земљама са тешком сушом и/или дезертификацијом, посебно у Африци**. Па тако њен „Члан 2. – Предмет“, ставом 1. јасно одређује да је „циљ ове Конвенције... борба против

[1045] Види ближе: **International Convention to Combat Desertification in Countries Experiencing Serious Drought and/or Desertification, Particularly in Africa**, U.N. Document: A/AC.241/27, [12 September 1994], Article 40.

дезертификације и ублажавање последица суше у земљама које доживљавају озбиљну сушу и / или опустошење... ефикасним деловањем на свим нивоима... у складу са **Агендом 21**“. А то подразумева и деловање на законодавном нивоу, као и админситративном, али и судском. Разуме се са циљем да се допринесе постизању одрживог развоја у погођеним подручјима. Из тог разлога је „Чланом 4. – Опште обавезе“, ставом 1., јасно прописано да ће своје обавезе из Конвенције државе Стране спроводити не само заједнички већ и појединачно, при чему ће, по основу Члана 4., става 2. под (г), одређивати и институционалне механизме томе намењене, а што подразумева и за њихов рад неопходне алате, то јест законске и подзаконске елементе којима се одређује:

а.) оно обавезујуће,
б.) супротном обавезном, као могућа материјано-правна основа за законски одређен отуда и конкретни прекршајни и/или кривични третман, те
в.) ко, када и како спроводи све ове поступке и мере.

Реченом својеврсну доградњу пружа и „Члан 5. - Обавезе угрожених држава Страна“, који, у складу са Чланом 4., такође обавезује сваку државу Страну да „обезбеди погодно окружење јачањем, према потреби, релевантних постојећих закона, а тамо где они не постоје доношењем нових закона, као и успостављањем дугорочних политика и акционих програма [чл. 5., ст. 1., под (е)]“, програма које посебно дефинише „Члан 10. – Национални програми“, а путем којих се одређује и посебна улога апарата власти (чл. 10., ст. 2.). Дакле не само извршних већ и законодавних.

На ово месту Вам указујемо шта уистину може да се инкриминише као кривично дело:

1. неизвршавање обавезе спречавања и/или ублажавања деградације земљишта, то јест неспровођење мера превенције као и мера санације;
2. поступање које води до деградације земљишта;
3. неизвршавање успостављене обавезе санирања делимично деградираног земљишта;
4. неизвршавање обавезне мелиорације земљишта.

Свака од ових радњи може бити посебно инкриминсана и санкционисана, или пак исте могу бити обухваћене са мањим бројем свеобухватнијих норми које пружају заштиту и овим економским и еколошким вредностима. Управо како је то аутор овог текста својевремено урадио у оквиру својих напора усмерених на формирање нових елемената кривичног законодавства државе чији је држављанин[1046].

[1046] Види ближе: др Владан Јолџић: **Кривично-правна заштита животне средине – о потребним новинама у кривично-правној заштити еколошких вредности право и животна средина**; V глава књиге **Право и животна средина**; стр.: 377.-399.; Београд; 1997., као и **Нацрт Кривичног законика Савезне Републике Југославије** – Глава XXIX: Кривична дела против животне средине; стр.: 141.-147.; јун 1998. Упореди са елементима уграђеним **у Кривични законик Р. Србије**, главу XXIV:

Анализа коју смо Вам изложили јасно указује да **Конвенција Уједињених нација о борби против дезертификације у земљама са тешком сушом и/или дезертификацијом, посебно у Африци** пружа формалне а материјално-правне основе и за формирање деликата који погађају њен свеукупни заштитни објект као и његове елементе, па тако и томе намењених кривичних дела. Али то чини само дајући ове основе, не и обавезујући или директно позивајући на такво законодавно чињење. Но то не значи да уистину не обавезјује. На против, чини то управо изложеним елементима чланова 4., 5. те 10.

38.24.
Заједничка Конвенција о сигурности управљања искоришћеним нуклеарним горивима и поступања са радиоактивним отпадом

Заједничка Конвенција о сигурности управљања искоришћеним нуклеарним горивима и поступања са радиоактивним отпадом[1047] такође је легислативни акт глобалног значаја. Формиран је зарад успостављања неопходних елемената сигурности у раду разноврсних цивилних нуклеарних објеката, то јест њиховог безбедног поступања са горивима која користе, као и њиховим нуклеарним отпадима. И ова Конвенција, као и претходно објашњена, по својој формалној а правно-логичкој структури може да се посматра као уговор међународног јавног права који својим нормама само успоставља материјално-правне основе за формирање такозваних *неправих међународних кривичних дела*. Али она својим нормама нити обавезују нити позива државе Стране на формирање казнено-правних норми путем којих би се зашититило поштовање њених обавезујућих норми. А чињеница је да иста поседује не мали број норми које прописују обавезне начине односа према свему што доприноси нуклеарној сигурности. То јест јасно прописује шта се мора да чини, тиме уистину правно-логички али и формално, иако не дословним текстом, одређујући и шта се не сме да чини, као и ко је носилац права, обавеза али и одговорности по основу ове Конвенције. У оваквом конструисању дотична Конвенција уистину је формирана

„Кривична дела против животне срдине“, елементима практично дословце преузетим из радова наведених у овој фусноти.

[1047] **Joint Convention on the safety of spent fuel management and on the safety of radioactive waste management**, International Atomic Energy Agency, INFCIRC/546, 24 December 1997.

аналогно **Конвенцији о физичкој заштити нуклеарног материјала**[1048], али са циљем успостављања сигурности управљања нуклеарним горивима и отпадима.

Дотична Конвенција, својом садржином одређује не само шта, када, како и ко мора да чини, већ, самим тим, и свако оно поступање физичких и/или правних лица које би нарушавало ове обавезе, отуда и производило опасност и/или какву последицу, или последице. При томе је и јасно еколошки а правно оријентисана. Објаснимо речено.

Већ својим „Чланом 1. – Објекти ове Конвенције“ иста јасно прописује да у укупни мозаик њеног објекта третмана и заштите улазе:

1. високо ниво сигурности у менаџменту нуклеарних горива и отпада и то успостављањем националних мера томе намењених (чл. 1., под 1),
2. ефикасна одбрана од потенцијалних ризика тако да се заштите појединци, друштва и животна средина од последичних ефеката јонизујућег зрачења, сада и убудуће, тако да се задовоље потребе садашњих и будућих генерација (чл. 1., под 2),
3. превенција акцидената са радиолошким последицама као и отклањање истих, уколико произилазе из било које фазе поступања са радиокативним горивом и/или отпадом (чл. 1., под 3).

Конвенција, својим „Чланом 3. - Поље примене“ јасно одређује да се односи на истрошено нуклеарно гориво проистекло из рада цивилних постројења (чл. 3., ст. 1.) као и на цивилни нуклеарни отпад (чл. 3., ст. 2.).

„Члан 4. – Општи сигурносни захтеви“ јасно захтева да се продукција радиоактивног отпада из искорићених нуклеарних горива мора да одржавати на минималном нивоу (чл. 4., под 2), уз обезбеђивање ефикасне заштите људи, друштва и животне средине, и то оквирима националног законодавства а у складу са међународно успостављеним захтевима и критеријумима (чл. 4., под 4), при чему се морају да узму у обзир биолошки, хемијски и други ризици повезани са поступањем са искоришћеним нуклеарним горвом (чл. 4., под 5) а такође и избегава свако оно деловање које може да изазове предвидиво а негативно деловање на садашње и будуће генерације (чл. 4., под 6).

Како видимо анализирани члан 4., иако не позива изричито на формирање казнено правних норми којима би се подвргло кажњавању свако оно поступање супротно прописаним обавезама, уистину управо захтевима формираним унутар овога члана пружа јасне материјално-правне а строго формалне основе на бази којих се могу да формирају прецизне инкриминације. Управо као чињења јасно супротна прецизираним обавезама. И то као поступања која изазивају опасност или су произвела неку или неке од последица које погађају не само човека, укључујући и припаднике будуће или будућих генерација, већ и/или еколошке вредности, па

[1048] **The convention on the physical protection of nuclear material**, International Atomic Energy Agency, INFCIRC/274/Rev. 1, May 1980.

макар и само њих. А јасно је да се наношењем последица еколошким вредностима могу да произведу и истовремене последице по човека!

Шта више, да би се обезбедила неопходна сигурност ова Конвенција, својим „Чланом 8.- Процена сигурности објекта“ обавезује сваку државу Страну да предузима неопходне кораке и пре саме изградње постројења за управљање искоришћеним нуклеарним горивима и поступања са радиоактивним отпадом, при чему је у обавези да допусти рад само оном постројењу и субјекту који за то добије одговарајућу дозволу (чл. 9., под 1), а која дозвола мора да има и одређене оперативне лимите за конкретно постројење (чл. 9., под 2.).

Имајући у виду напред објашњено, логично је да се, иако то није изричито речено, инкриминише свако оно поступање:

1. без за то обавезне лиценце, као и оно
2. које не поштује одреднице добијене лиценце,
3. исказано као неподношење обавезног обавештења о акциденту, обзиром да је такво поступање супротно прописаној обавези о подношењу обавештења (из члана 9., под 5),
4. супротно обавези из члана 9., под 7., а која обавезује на декомисију објекта на бази контролисаних и одобрених планова од стране за то формираног административног тела то је јасно да и декомисија без таквог одобреног плана или не и у сагласности са истим представља опасност по људе и животну средину, отуда и материјално-правни основ за њихово инриминсање,
5. супротно „Члану 10. – Одлагање искоришћеног горива“, а који обавезује државе Стране да га својим законодавством јасно уреде, дакле обавезама у вези одлагања искоришћшеног горива, одређеним унутар домаћег законодавства,
6. супротно захтевима из Поглавља 3. Конвенције (Сигурност руковања радиоактивним отпадом), а нарочито његовом „Члану 11.- Општи сигурносни захтеви“, који својим другим ставом обавезује државе Стране:

   (i) да осигурају да се адекватно приступи уклањању заостале топлоте настале током управљања радиоактивним отпадом;

   (ii) да ће осигурати да се стварање радиоактивног отпада сведе на могући минимум;

   (iii) да ће узети у обзир међузависности између различитих корака у управљању радиоактивним отпадом;

   (v) да ће обезбедити ефикасну заштиту појединаца, друштва и животне средине применом, на националном нивоу, одговарајућих заштитних метода које је одобрило регулаторно тело, у оквиру свог националног законодавства, уважавајући међународно прихваћене критеријуме и стандарде;

   (vi) да ће настојати да избегну акције које изазивају разумно предвидљиве утицаје на будуће генерације веће од оних дозвољених за садашњу генерацију;

(vii) да имају за циљ да избегну наметање прекомерног оптерећења будућим генерацијама.

7. супротно члану 12., ставу 1., под (i), који јасно обавезује сваку Страну да, уколико је то неопходно, своја нуклеарна потројења која су изграђена пре формирања ове Конвенције, доведу побољшањима на тражени ниво сигруности.
8. Шта више члан 13. обавезује државе Стране, ставом 1., под:

(i) да предузму одговарајуће кораке процене да фактори од утицаја на локацију неће током употребног века постројења али и по његовом затварању да изазову негативне ефекте;
(ii) да процене вероватни сигурносни утицај таквог објекта на појединце, друштво и животну средину, узимајући у обзир могући развој услова на одлагалиштима након затварања постројења;
(iii) да учине доступним јавности информије о безбедностти таквог постројења;
(iv) да консултују државе Стране у близини таквог постројења за које је вероватно да могу од њега бити погођене, те да их снабдеју неопходним општим информацијама о постројењу и његовом утицају.

9. супротно обавези из члана 13., става 2., који јасно успоставаља обавезу за државе Стране да предузму неопходне кораке да таква постројења не изазову неприхватљиве ефекте по други државу Страну, ефекте произашле из неспровођења општих безбедносних захтева из члана 11. Конвенције,
10. исказано као нелегални дизајн и изградња постројења, дакле супротно одредницама „Члана 14. – Дизајн и изградња постројења“.

Све што смо изнели у претходних 10 тачака, објашњавајући која све поступања сматрамо да се могу да инкриминишу као посебна крвична дела, подразумева, иако Конвенцијом није изричито речено, и законодавно уређивање ко и како поступа са починиоцем (починиоцима) који поступи супротно сваком прописаном захетву. Другим речима и ово је формални а материјално-правни основ за формирање сета за то потребних инкриминација и одговарајућих санкција. При том је свака држава Страна ове Конвенције, по основу „Члана 15.- Процена сигурности постројења“, обавезана на поштовање њом јасно прописаних корака којима се обезбеђује сигурност од појаве могућих ризика и последица, како приликом изградње тако и коришћења, али и после обустављања рада дотичног постројења [чл. 15., ст. 1., под (i) – (iii)]. За наш приступ проблему је од значаја и „Члан 16. – Коришћење постројења“ обзиром да обавезује на рад само уз поштовање:

1. сигурносних захтева, и то одређених лиценцом (i),
2. сигурносних лимита (ii),
3. захтева у вези руковања и мониторинга у складу са прописаним процедурама (iii),

4. захтева за обезбеђивање техничке сигурносне подршке током оперативног века постројења (iv),
5. процедура карактеризације и раздвајања отпада (v),
6. обавезе о промптно мобавештавању о акцидентима (vi), али и
7. захтева за формирање адекватних планова декомисије постројења за руковање радиокативним отпадима (viii), и
8. обавезе за формирање и примену планова затварања ових постројења(ix).

Јасно је да и непоштовање (неспровођење) ових седам захтева „Члана 16. – Коришћење постројења“ представљају основе за инкриминисање седам посебних кривичних дела.

У потврду логичности и исправности нашег виђења наглашавамо Вам да је „Поглављем 4.- Општи сигурносни захтеви“ **Заједничке Конвенције о сигурности управљања искоришћеним нуклеарним горивима и поступања са радиоактивним отпадом**, њеним „Чланом 18.- Имплементационе мере“ успостављена обавеза Странама да у оквиру својихнационалних законодавстава, формирају законодавне, регулаторне и административне мере и предузму друге кораке неопходне за спровођење обавеза из ове Конвенције. Шта више „Чланом 19. – Законски и регулаторни оквир“ Странама је прописана и обавеза да формирају легислативне оквире сигурног руковања радиоактивним отпадом, почев од обавезивања на лиценце, преко прописивања забране поступања иаскоришћеног горива и радиоактивног отпада без ове лиценце, до успостављања инспекцијског надзора. А такође је („Чланом 24. – Оперативна заштита од зрачења“) Странама прописана и обавеза предузимања свих неопходних корака, у складу са међународним стандардима, путем којих се субјект задужен за постројење задужује да током животног века постројења обезбеди да радијација не прелази прописане лимите али и да за случај непланираног или неконтролисаног ослобађања радиоактивних материје предузме одговарајуће мере којима ублажава изазване негативне ефекте.

У финалу, очигледно је да свако оно поступање супротно захтевима из напред објашњених чланова: 1., 2., 3., 4., 8., 9., 10., 11., 12., 13., 14., 15., 16., 18. и 19, као и 24., мада то није дословно речено, јасно одређује и шта се не сме да чини: повреда било које од овим члановима успостављених обавеза. А то, јасно је, може и ваљало би да буде инкриминсано, како смо то у тексту већ објаснили, то јест да буде одређено као сет кривичних дела чије последице не могу бити безбедне а, јасно је, не погађају само националну већ и територију стране државе или страних држава. Самим тим побројани чланови су јасан формално формиран материјално-правни основ за успостављање саобразних инкриминација. Оних исказаних повређивањем јасно дефинисаних обавезе те отуда и произвођења разноврсних

опасности и последица по човека и животну средину, и то не само једне (националне) државе.

Јасно је да произвођење последица поступањима супротним низу претходно објашњених обаве може да произведе и паралелно производи не само еколошке већ и последице по здравље и живот човека. И то:

1. отклоњиве последице по здравље човека,
2. трајне последице по здравље (аналогне кривичном делу тешке телесне повреде), али може произвести и
3. смртни исход.

То може бити, за случај произвођења трајних последица, одређено за сваку од напред објашњених могућих инкриминација, како смо их осмислили, те дефинисано као „тешка дела против сигурности управљања искоришћеним нуклеарним горивима и поступања са радиоактивним отпадом“.

38.25. Ротердамска Конвенција о процедури претходног добијања сагласности за извесне опасне хемикалије и пестициде у међународној трговини

Ротердамска Конвенција о процедури претходног добијања сагласности за извесне опасне хемикалије и пестициде у међународној трговини[1049] донета је са позивањем на **Рио Декларацију о животној средини и развоју** и главу 19. **Агенде 21**, о еколошки доследном менаџменту са токсичним хемикалијама, укључујући и превенцију илегалног међународног саобраћаја отровних и опасних супстанци, као и UNEP-ов **Етички кодекс међународне трговине хемикалијама**[1050]. По структури и намени ради се о јасно исказаном легислативном акту глобалног значаја. Заштитни објект ове Конвенције јесу људско здравље и животна средина, јер се преко ње или чува или угрожава људско здравље. Граматички објект јесу отровне и опасне хемикалије, а пре свега када су у међународном кретању. Сам циљ јесте успостављање подељене одговорности између субјеката који учествују у спровођењу таквог транспорта.

[1049] **Rotterdam Convention on the Prior Informed Consent Procedure for Certain Hazardous Chemicals and Pesticides in International Trade,Texts and Annexes**, Year 1998, revised in 2017; Rotterdam Convention Secretariat, United Nations Environment Programme (UNEP).
[1050] **UNEP Code of Ethics on the International Trade in Chemicals**, Nairobi, 1994.

Да би Конвенција могла уопште да се формулише и дејствује, извршено је дефинисање, стриктно за њене сврхе[1051]:

1. хемикалија - под чиме се подразумевају како индустријске хемикалије, тако и изузетно ризични пестициди[1052];
2. забрањених хемикалија – које, како им име казује, јесу оне хемикалије које су забрањене доношењем правних регула у циљу заштите здравља људи и/или животне средине[1053]; као и
3. строго забрањених хемикалија - међу којима су све оне које су забрањене на домаћем тржишту, као и оне које јесу забрањене у земљи порекла, или су биле дозвољене, а потом је дозвола повучена од стране власти, у циљу заштите здравља људи и/или животне средине; као и
4. изразито опасних пестицидних формула - под чиме се подразумевају све хемикалије за пестицидне употребе, које поризводе опасне ефекте по здравље људи, или животну средину, уочљиве после краћег времена и после једног, или само неколико, излагања њиховом дејству.

Конвенција, својим чланом 4., прописује:

1. обавезу странама да успоставе означене државне органе[1054] неопходне за међусобни сарадњу и сарадњу са Секретаријатом Конвенције, као и
2. процедуру која мора да се испоштује у омогућавању и контроли кретања:
   а.) опасних хемикалија, на које се односи Конвенција[1055]; и
   б.) изузетно опасних пестицида[1056].

Такође су формулисана и три анекса:

Анекс I - Информациони захтеви сходно члану 5.[1057],
Анекс II – Критеријум за листинге забрањених, или строго ограничених хемикалија[1058], као и
Анекс III – Хемикалије које су предмет прописане процедуре[1059].

[1051] Чланом 2. Конвенције.
[1052] Члан 2. под (а).
[1053] Члан 2. под (б).
[1054] Article 4 - Autorités nationales désignées.
[1055] Article 5 - Procédure applicable aux produits chimiques interdits.
ou strictement réglementés.
[1056] Article 6 - Procédure applicable aux préparations pesticides extrêmement dangereuses.
[1057] **Annexe I - Renseignements devant figurer dans les notifications etablies en application de l'article 5**.
[1058] **Annexe II - Criteres regissant l'inscription a l'annexe iii des produits chimiques interdits ou strictement reglementes**.
[1059] **Annexe III - Produits chimiques soumis a la procedure de consentement prealable en connaissance de cause**.

Ротердамска Конвенција детаљно регулише обавезе држава уговорница:

1. везане за извоз хемикалија које третира[1060];
2. за најаву извоза[1061];
3. о садржају информација које морају да прате извезене хемикалије[1062];
4. о размени информација са Странама Конвенције[1063]; укључујући и оне које се односе на превентивне мере[1064].

Уколико која држава усвоји посматрану Конвенцију јасно је да би морала да изврши и адаптацију унутар ње постојећих законских норми које се односе на:

1. прекогранично кретање отрова;
2. коришћење и третман обрадивог земљишта;
3. производњу хране; и
4. примену отрова;

при чему би велика пажња морала да се посвети управо уградњи **Анекса III Ротердамске Конвенције** у законодавство, као и формирању административног апарата неопходног за спровођење и контролу спровођења обавеза прописаних овим легислативним документом. Јасно, и уградња казнених норми којима би се третирао сваки од поступака супротан описаним обавезама из претходно анализираних и објашњених чланова. Но, свака држава Страна сама одређује како би то учинила. Сама конвенција иако прецизира обавезе не прецизира казнено-правне обавезе, то јест обавезе за државу Страну да понашања супротна прописаним подвргне казненим нормама. Шта више и не позива на њихово формирање иако је потреба за њим очигледна.

Очигледно је да свако произвођење опасности и последица може бити истовремено посматрано као произвођење еколошких опасности и/или последица али управо путем таквих последица и опасности и/или последица и по човека, како смо унутар ове књиге већ објашњавали.

[1060] Article 11 - Obligations afférentes aux exportations de produits chimiques inscrits à l'annexe III.

[1061] Article 12 - Notification d'exportation.

[1062] Article 13 - Renseignements devant accompagner les produits chimiques exportés.

[1063] Article 14 - Echange de renseignements, а која подразумева размену техничких, економских и правних информација и знања, што је јасна уградња:

1. **принципа размене информација**;
2. **принципа сарадње**; као и његовог деривата,
3. **принципа финансијско-техничког трансфера**.

[1064] Другим речима, информација које омогућавају заживљавање, у пракси, **принципа превенције**.

38.26.
Европски споразум о међународном превозу опасних терета унутарњим пловним путевима

Европски споразум о међународном превозу опасних терета унутарњим пловним путевима[1065] односи се на међународни превоз опасних терета воденим путевима који нису морски (чл. 1. Споразума), али не и на оне унутарње пловне путеве директно повезане са морским путевима (чл. 1. ст.2.).

Члан 2. успоставља тзв. анексе, као средство прецизнијег дефинисања опасних терета бродовља на унутарњим, тј. воденим путевима који нису морски, да би већ чл. 3. под (б) дефинисао опасне терете, повезујући ову дефиницију са одговарајућим Анексом.

Посматрани Споразум чланом 4. јасно дефинише:

1. забрањене терете,
2. опасне терете,
3. услове превоза, и
4. мониторинга.

Као такав, обзиром да Република Србија поседује речне пловне путеве, овај споразум је за нас значајан из ког разлога је и ратификован[1066].

„Члан 6. – Суверена права држава“ посматраног Споразума јасно прописује да државе Стране ове конвенције имају право да регулишу или забране улаз опасних материја на њихову територију.

На овом месту такође истичемо да оно што смо рекли у анализи **Европског споразума о међународном превозу опасних терета путевима**[1067] може да се понови и за **Европски споразум о међународном превозу опасних терета**

[1065] **The European Agreement concerning the International Carriage of Dangerous Goods by Inland Waterways (ADN)**, done at Geneva on 26 May 2000 on the occassion of a Diplomatic Conference held under the joint auspices of the United Nations Economic Commission for Europe (UNECE.
Види и:

Јолџић др Владан: **Анализа ратификованих међународних уговора у области заштите животне средине и других међународних уговорау овој области за које ће СРЈ покренути поступак закључивања**; *Билтен - Савезна Влада - Министарство за животну средину*; бр.: 5/94; стр. 129.- 171.

[1066] **Европски Споразум о међународном транспорту опасног терета на унутрашњим пловним путевима – ADN 2015,** *Службени гласник РС - Међународни уговори*, бр. 7/2015.г.

[1067] **The European Agreement concerning the International Carriage of Dangerous Goods by Road** (ADR); done at Geneva on 30 September 1957 under the auspices of the United Nations Economic Commission for Europe. Ammanded by the Protocol amending article 14 (3) done at New York on 21 August 1975, with Annex A and Annex B. Revised consolidated published as document ECE/TRANS/275, Vol. I and II ("ADR 2019").

унутарњим пловним путевима[1068]. И за њу је јасно да су државе које су прихватиле ову Конвенцију у обавези да свако оно поступање које је супротно по основу исте обавезном такође у обавези и да такве повреде њених правила третирају као специјализоване облике деликтног понашања. Па иако то није формално истакнуто нити чак на то макар позвано. Јасно, обзиром да не постоји сам позив, а још мање прописана обавеза успостављања кривичног правног третмана повреда обавеза из ове Конвенције то је јасно да свака држава Страна **Европског споразума о међународном превозу опасних терета унутарњим пловним путевима** може да оваква понашања третира, према својој политичко-правно формулисаној вољи, као прекршаје и/или кривична дела.

[1068] **The European Agreement concerning the International Carriage of Dangerous Goods by Inland Waterways (ADN)**, done at Geneva on 26 May 2000 on the occassion of a Diplomatic Conference held under the joint auspices of the United Nations Economic Commission for Europe (UNECE.
Види и:

Јолџић др Владан: **Анализа ратификованих међународних уговора у области заштите животне средине и других међународних уговорау овој области за које ће СРЈ покренути поступак закључивања**; *Билтен - Савезна Влада - Министарство за животну средину*; бр.: 5/94; стр. 129.- 171.

39.
ШТА МОЖЕ ДА СЕ ЗАКЉУЧИ О ДЕЛИКТИМА МЕЂУНАРОДНОГ КРИВИЧНОГ ПРАВА ОД ЕКОЛОШКОГ ЗНАЧАЈА ИСПОЉЕНИМ ВАН ОРУЖАНИХ СУКОБА?

Како смо то на самом почетку такозваног III блока ове трилогије рекли пажњу смо усмерили и на она могућа кривична дела базирана на нормама међународног јавног права, као примарним а формалним основама за њихово одређење, дефинисање као еколошких кривичних дела или кривичних дела и од истовременог еколошког значаја. Наше истраживање је показало да таквих кривичних дела има не мали број. Тачније, знатно више него што се до сада о томе говорило на нивоу науке, унутардржавне праксе и међународних организација, чији су напори најчешће указивали на мали број логичких бића оваквих деликата који могу да се подведу под такозвана неправа кривична дела међународног права[1069]. Указујемо да их има не, како се то често наводи, неких пет до десет, евентуално петнаест кривичних дела међународног кривичног права и од еколошког или чисто еколошког значаја, већ знатно више. И то дела која чине како физичка тако и правна лица, али и мафије, које у суштини и делују попут правних лица, мада најчешће не и тако формално регистроване, али јасно противзаконито[1070]. При том врло често и преко граница држава. А то значи да их

[1069] Види:
- **International Environmental Crime. The Nature and Control of Environmental Black Markets**. Royal Institute of International Affairs, London, 2002.
- Debbie Banks, Charlotte Davies, Justin Gosling, Julian Newman, Mary Rice, Jago Wadley and Fionnuala Walravens (Year 2008) **ENVIRONMENTAL CRIME. A threat to our future.** Environmental Investigation Agency, ISBN: 0-9540768-5-0, Printed at Cambridge, UK; и
- **The State of Knowledge of Crimes that have Serious Impacts on the Environment** (Report), United Nations Environment Programme, Printing: Publishing Services Section, UNON, Nairobi, Kenya, 2018.

[1070] Како то јасно каже кривично законодавство Републике Италије. Види:
Decreto legislativo, 6 settembre 2011, n. 159: **Codice delle leggi antimafia e delle misure di prevenzione, nonche' nuove disposizioni in materia di documentazione antimafia, a norma degli articoli 1 e 2 della legge 13 agosto 2010, n. 136.** (11G0201) (GU n.226 del 28-9-2011 - Suppl. Ordinario n. 214)

често карактерише и транснационални начин извршавања деликата, отуда и повређивања норми држава али и међународног права. Објаснимо речено.

Уколико анализирамо студију **Међународни еколошки криминалитет, природа и контрола црног еколошког тржишта**, Краљевског института за међународне односе, из Лондона, увидећемо да је њихов тим научника као међународна еколошка кривична дела, а која у својим документима третирају и Г8, Интерпол, UNEP, као и УН Институт за међурегионално кривично право и правду, навео само пет еколошких кривичних дела, третираних на нивоу легислативних конвенција или на бази њих, и то:

1. *илегална трговина примерцима дивљег живота*, у складу са одредницама **Конвенције о међународној трговини угроженим примерцима фауне и флоре** (CITES);
2. *илегална трговина супстанцама које оштећују озонски омотач*, супротно одребама **Монтреалског протокола**;
3. *одбацивање и илегални транспорт разноврсних отпада* супротно одредбама **Базелске конвенције**;
4. *илегално, нерегулисано и непријављено рибарење* у супротности са контролом успостављеном низом регионалних споразума; као и
5. *илегална сеча шума* и са тиме повезана *трговина*, обављена супротно националним законима;

при чему указују да је, слично овим деликтима, такође могуће инкриминсати и:

1. као могућа кривична дела по основу тзв. **Картагена проткола Конвенције о биодиверзитету**, такозвано:
    a. биопиратство, као и
    b. транспорт биолошки и генетички модификованих организама;
2. илегално одбацивање уља и других отпада у океане, супротно одредбама **Конвенције о спречавању загађивања са бродова**, из 1973.г.;
3. повреде рестрикција трговине успостављене 1998.г. **Ротердамском Конвенцијом о поступку претходног информисања и пристанка за одређене опасне хемикалије и пестициде у међународној трговини**; као и
4. **Стокхолмском конвенцијом о постојаним органским загађивачима**.

Наше истраживање је показало да је на бази такозваних примарних норми међународног кривичног права у оквиру од чак двадесет легислативних конвенција државама Странама успостављена обавеза да инкриминишу, што значи третирају као кривична дела, те адекватно санкционишу, сва она поступања која погађају право човека на животну средину али и читав низ вредности као и обавеза дефинисаних дотичним конвенцијама. Дакле, да је оваквих кривичних дела која се обавезно морају да инкриминишу на нивоу законодавстава држава Страна много више од оног броја на који указују страни, у тексту наведени, аутори. Дотична

кривична дела као и њихове формалне а материјално-правне основе објаснили смо у оквиру дела студије што третирају међународне легислативне текстове што обавезују на кривично-правну-правну заштиту од еколошког значаја.

Оно што изненађује, за сада постоји само једна конвенција која не обавезују изричито али зато позива на формирање такозваних неправих међународних кривичних дела, **Конвенција о промени климе**. Јасно је да и ова, као и конвенције из претходно наведене групе, у суштини поседује такозване примарне норме путем којих формира материјално-правне основе за инкриминисање негативног поступања спрам заштитног објекта, то јест климе, али на тај начин и заштите здравља и живота људи, што и у оквиру ње даје могућност да се инкриминише не само недозвољено поступање спрам климе већ и такво поступање које истовремено угрожава и/или повређује здравље али и живот човека.

Трећу групу, конвенције које не обавезују изричито, али зато својим нормама успостављају материјално-правне основе за формирање такозваних неправих међународних кривичних дела има чак 26. Јасно, кривичних дела на бази њихових норми може да се формира не само 26 већ још већи број, саобразно могућим повредама путем ових конвенција јасно прописаних обавеза како државама Странама тако и субјектима под њиховим суверентитетом. Но, како смо то могли да уочимо, један број ових текстова уистину нам пружа и могућност да неке од тих повреда обухватимо путем квалитетног формирања мањег броја али свеобухватних логичких бића еколошки усмерених кривичних дела, те на тај начин, иако норми што специфицирају разне обавезе има велики број, уочене проблеме забрањених повреда ефикасно третирамо мањим бројем норми. То је аутор ове студије учинио још када је формирао студију којом је урадио преднацрт, потом нацрт главе кривичног законика усмереног на заштиту животне средине[1071].

Из прво анализиране групе конвенција чак их је двадесет које поседују елементе што не само да обавезују на еколошки пожељно понашање те прописују да се супротно томе кажњава већ њих чак десет при том формира и све оне елементе који су неопходни да би се таква нежељена и недозвољена понашања

[1071] Види:

Самосталан рад аутора, Владана Јолџића, на **Нацрту материјала посебне главе за Нацрт Кривичног законика СРЈ, намењене заштити здравља људи и животне средине**. У вези поменутог види ближе Документ Савезног Министарства за развој, науку и животну средину: 1/1 – 02 бр 011/96 – 1 од 30. VII 1996. Резултат рада је у целости искоришћен за главу XXIX **Нацрта Кривичног законика СРЈ** – види ближе Документ 2/1 бр 1/31 98 – 01 од 17. 03. 1998., као и записник и резултате Састанка радне групе за израду Нацрта Криви~ног законика СРЈ од 03. 04. 1998.; такође и

Др Владан Јолџић: **Кривично-правна заштита животне средине – о потребним новинама у кривично-правној заштити еколошких вредности право и животна средина**; V глава књиге **Право и животна средина**; стр.: 377.-399.; Београд; 1997., као и **Нацрт Кривичног законика Савезне Републике Југославије – Глава XXIX: Кривична дела против животне средине**; стр.: 141.- 147.; јун 1998.

Упореди са елементима уграђеним у **Кривични законик Р. Србије**, главу XXIV: „Кривична дела против животне срдине“, елементима практично дословце преузетим из радова наведених у овој фусноти.

истовремено посматрала и као понашања која изазивају опасност и/или последицу по човека, што значи: његово здравље, интегритет па чак и живот. Јасно, како смо то већ нагласили, ова кривично-правна заштита човека може бити посебно регулисана или се ослањати на примену група кривичних норми што пружају заштиту:

1. од опште опасних радњи и средстава, и
2. животу и телу човека,

али користећи као њихове бланкете управо норме ових конвенција којима се субјекти права обавезују на неке од радњи, док им се какве друге забрањују. Међу овим конвенцијама налазе се:

1. **Конвенција о превенцији загађивања мора путем бацања отпада и других материја**, позната и као **Лондонска конвенција**, из 1972. године, која чланом 1. јасно обавезује на заштиту људског здравља али и мора, што подразумева и кривично-правну заштиту човековог здравља;
2. **Конвенција о физичкој заштити нуклеарног материјала**, из 1980.г.,која својим чланом 7. јасно дефинише такозвана „намерна почињења“, а чланом 8. јасно каже да дотичне норме сматра основом за обавезну инкриминацију, при чему свако од ових почињења производи последице не само по један појединачни или чак и групни заштитни објект већ више њих, али може истовремено да погоди и човека, што може бити третирано специјализованом нормом, али и у оквиру кривичних дела против живота и тела али квалификованих почињеним супротно одредницама - бланкетима из дотичне конвенције;
3. **Конвенција Уједињених нација о праву мора**, из 1982.г., поседује норме усмерене на спречавање и смањење загађивања мора и океана, као и добара унутар истих, међу којима и оне јасно кривично правно усмерене, како се то види из чланова: 27., 102. и 102., али и оне путем којих се формирају материјално-правни снови за кривично-правну заштиту [(чл.: 40., 55., 56., 61., 62., али и 193., 194.(1)], при чему се посебно третира пиратство (чланом 102.) али и загађивање (члановима: 207., 208., 209., 210., 211., те 212.), која противправна деловања погађају или могу да погоде и људе, те су државе у обавези да ихинкриминишу и санкционишу;
4. **Конвенција о заштити озонског омотача**, позната и као **Бечка конвенција** јасно успоставља предузимања мера у циљу „заштите људског здравља и животне средине од штетних последица до којих долази, или може да дође, од активности човека које модификују или вероватно могу да модификују озонски омотач (чл. 2., ст. 1.)“, што подразумева и кривично-правну заштиту, што значи да и за ову конвенцију важи исто што је речено и за претходно наведене;
5. **Конвенција о контроли и прекограничном кретању опасног и других отпада и њиховом одлагању**, из 1989.г., позната о као **Базелска конвенција**, својим чланом 9. јасно обавезује државе Стране на инкриминисање одређених недозвољених радњи такозаног „незаконитог транспорта“, при чему је могуће исти посматрати на два начина:

   а.) у такозваним тежим облицима, који погађају и човека, или пак

б.) као сложена кривична дела против живота и тела, а која до целине конкретног логичког бића дограђују елементи повреда обавезујућих норми дотичне конвенције;

6. **Конвенција о биолошкој сигурности и биодиверзитету**, из 1992.г., чланом 8., ставом 1, под (г), јасно успоставља бригу над обавезно узимајући у обзир ризике који се могу да произведу за људско здравље, чиме се пружају материјално-правни основи и за инкриминацију таквих противзаконитих поступања, па тако и на начин објашњаван на претходним страницама;
7. **Конвенција о забрани развоја, производње, лагеровања и коришћења хемијских оружија и њиховом уништавању**, из 1993.г., самим тим што забрањује недозвољену примену и неадекватно уништавање хемијског оружија управо одређивањем забрана дотичних поступања формира материјално-правне основе и за њихову инкриминацију, па тако и оно поступање које произоди опасност или последицу по људско здравље и живот, а не само по животну средину, при чему и то може бити третирано на два начина:

а.) као тежи облици ових деликата, а који погађају и човека, или пак
б.) као сложена кривична дела против живота и тела, чију целину правно-логичког бића допуњавају управо елементи повреда обавезујућих норми дотичне Конвенције прихваћене од државе Стране;

- **Конвенција о претходну тражењу сагласности за извесне опасне хемикалије и пестициде у међународној трговини** (**Ротердамска конвенција**), из 1998.г., својим чланом 1. јасно прописује да успоставља одговорност и сарадњу држава Страна у вези извесних опасних материја у циљу заштите људског здравља, али и животне средине, од потенцијалних штета, што значи да и за кривично-правни третман деликата супротних одредницама дотичне конвенције важи све што је речено и за претходно анализирану;
- **Конвенција о постојаним органским загађивачима** (**Стокхолмска конвенција**), из 2001.г., својим „Чланом 1. – Предмет“, јасно прописујући да је предмет ове Конвенције заштита људског здравља и животне средине од постојаних органских загађивача успоставља и основе њихове кривично-правне од опасности и/или последица које може да произведе било која од материја које одређујемо као постојане органске загађиваче у оквиру дотичне Конвенције и њених анекса, а које формирају опасност или доводе до последица и по људско здравље, телесни интегритет и живот, не само по животну средину, чиме и ова група кривичних дела може бити посматрана на исти начин као и код претходно објашњених конвенција;
- **Конвенција о физичкој заштити нуклеарног материјала и нуклеарних објеката**, у сада важећем облику, својим чланом 7., под (а) – (г) означава

читав низ чињења као она које државе Стране морају да адекватно инкриминишу и санкционишу, при чему, по основу чл. 7., под (х) чак и деликте у покушају а одређене нормама члана 7., под (а) – (е) морају да инкриминишу и адекватно санкционишу, док деликте из чл. 7., под (а) одређују као кривично дело које проузрокује или може да проузрокује смрт или тешку телесну повреду неком лицу, односно велику штету имовини или животној средини, што значи да повреду ове инкриминације такође можемо да посматрамо на два начина:

а.) као теже облике ових деликата, а који погађају и човека, или пак
б.) као сложена кривична дела против живота и тела, чију целину правно-логичког бића допуњавају управо елементи повреда обавезујућих норми **Конвенције о физичкој заштити нуклеарног материјала и нуклеарних објеката**;

- **Директива 2008/99 Европског парламента и Савета о заштити животне средине кривичним законом**, из 2008.г., како сте могли да видите из у тексту књиге објашњеног, такође спада у легислативне текстове међународног јавног права који директно обавезују на кривично-правну заштиту својих објеката заштите, па било да ли се „ради о намерном поступању или са најмање озбиљном намером (чл. 3.)“, при чему прецизно одређује логичка бића деликата чије инкриминисање захева нормама члана 3.,под (а) – (г), али јасно захтева да се кажњава и „подстицање, помагање и подржавање (чл. 4.)“, при чему одређује и кривичну одговорност правних лица (чл. 6.). И ова делања могу поред тога што погађају еколошка права, обавезе и вредности да угрозе и/или повреде човека, што значи да се и таква деликтна поступања морају да инкриминишу и адекватно санкционишу. Како сама **Директива 2008/99** не захтева да се то учини посебним нормама то је државама Странама остављено да иста инкриминишу и санкционишу:

  а.) као теже облике ових деликата, а који погађају и човека, или пак
  б.) и њих као сложена кривична дела против живота и тела, чију целину правно-логичког бића допуњавају управо елементи повреда обавезујућих норми **Директиве 2008/99 Европског парламента и Савета о заштити животне средине кривичним законом**.

Трећу групу, коју чини у овом моменту чак 26 конвенција које не обавезују изричито али зато својим нормама успостављају материјално-правне основе за формирање такозваних *неправих међународних кривичних дела*, карактерише формирање бројних *примарних норми* које могу да се истовремено посматрају као јасни материјално правни основи за инкриминисање разноврсних кривичних дела од чисто еколошког или паралелно еколошко-заштитиног значаја. Уистину њих је чак и већи број но што је то број конвенција унутар ове групе. Но, оно на шта је

наше истраживање јасно указало, чак 10 ових конвенција формира и материјално-правне основе које се могу да посматрају као својеврсни бланкети који допуњавају логичка бића деликата који, управо повредом чисто еколошких норми, производе неку од следећих последица по здравље, телесни инегритет и живот човека, и то:

1. отклоњиве последице по здравље човека (што је, у суштини, лака телесна повреда),
2. трајне последице по здравље (што у суштини јесте почињење кривичног дела тешке телесне повреде),
3. трајне последице по здравље, аналогне кривичном делу тешке телесне повреде, али које су довеле до смртног исхода, и
4. смрт једне или више особа.

И то их производе на тај начин што субјекти поступајући супротно обавезујућим нормама доводе до еколошке последице, или последица, по неке од елемената радне и/или животне средине, а тим путем и по човека. Оваква кривична дела савремена кривична законодавства најчешће третирају у оквиру кривичних закона или законика, њихових поглавља усмерених на кривична дела против живота и тела човека. О којим је то конвенцијама и њиховим нормама реч? У питању су:

1. **Конвенција о употреби оловног белила у бојадисању**, из 1921.г., која ограничава али и забрањује његову употребу (чланом 1.) унутар радних простора, а посебно забрањује његову употребу уз коришћење радне снаге млађе од 18 година (чл. 3., ст. 1.), што аутоматски успоставља и материјално-правне основе за успостављање кажњавања недозвољених коришћења, што аутоматски важи и за таква коришћења која доводе до тровања људи путем оловног белила, сулфата олова и свих производа који садрже ове пигменте;
2. **Европски споразум о међународном превозу опасних терета путевима**, из 1957.г., реструктуиран 2005.г., сада уз Анекс А и Анекс Б чини целину, путем којих елемената не само да класификује опасне материје на које се односи већ прописује и услове паковања али и превоза, што, аутоматски успоставља и основе за кажњавање сваког оног поступања супротно прописаним обавезама. Отуда и таквог које, управо непоштовањем прописаних обавеза, доводи и до опасности и/или последица не само по животну средину већ бна тај начин и човека;
3. **Конвенција о заштити од опасности тровања бензеном**, из 1971.г. ,такође спада у оне које обавезујући на извесна поступања у циљу спречавања тровања бензеном радне, животне средине, отуда и људи, истовремено пружа јасне бланкете и за заштиту човековог живота и тела; чини то управо својим члановима: 3., 4., 5., 6. и 7.;
4. **Конвенција о забрани усавршавања, производње и стварања залиха бактериолошког (биолошког и токсичног) оружја и о њиховом**

уништавању, из 1972.г., обавезује и на адекватно уништавање ових оружија, то јест такво које је безопасно почовека и његову околину (види члан 3., али и 2. у вези члана 1.), што аутоматски значи да државе Стране ове конвенције јесу у обавези не само да овакво поступање детаљније регулишу сопственим законодавством већ и да заштите од сваког оног које би му било супротно, самим тим и таквог које доводи до произвођења опасности, у ђају животну средину и човека, што значи да свака таква последица по њега може бити посматрана као почињење неког од кривичних дела против живота и тела, а чији је бланкет управо поступање супротно обавезујућим нормам посматране конвенције;

5. **Конвенција о међународним правилима о избегавању судара на мору**, из 1972.г, успостављајући правила од значаја за сигурност пловидбе (посебно тзв. правила: 2., 5., 6., 7., 8., 15. и 18.) формира и материјално-правне основе за формирање казнених норми за кажњавање радњи које могу да доведу до изаивања судара, путем којих може да дође и до загађивања вода мора и океана путем изливања различитих, па и опасних, материја, загађивања, како смо то у тексту већ нагласили, које управо на тај начин може али и не мора да доведе и до загађивања морске средине са тежим последицама по њу, а на тај начин да истовремено произведе и:
   - лаку телесну повреду човеку (људима),
   - тешку телесну повреду човеку (људима),
   - тешку телесну повреду човеку (људима), квалификовану смртним исходом, као и
   - смрт једне или више особа.
6. **Међународна конвенција за заштиту људског живота на мору** , у сада важећем облику усвојена 1974.г., формирала је и правила путем који директно штити људски живот а посредо и морску средину од супстанци на бродовима присутним у виду: а.) терета, б.) горива, или в.) отпадака; отуда и успоставља правила обавезних инспекцијских приступа контроли (чланом 6.) приликом: конструисања, иградње, одржавања, реконтрукције, оправљања као и коришћења путничких и теретних пловила, а у циљу откривања непожељног, али и откривања такозваних несрећа (чл. 21. – Несреће), што значи да свако кршење ових правила може да доведе и до еколошких, а путем њих и последица по живот, здравље и телесни интегрите човека;
7. **Конвенција о раном обавештавању о нуклеарним акцидентима**[1072], формирана је, како јој сам наслов одређује, у циљу раног обавештавања о нуклеарним акцидентима, произведеним током разноврсних

[1072] **Convention on early notification of a nuclear accident**, International Atomic Energy Agency General Conference, 24-26 September 1986, INFICIRC/335.

активности [одређених чланом 1., ставом 2., под: (а)-(ф)], у циљу постизања високог нивоа сигурности од нуклеарних активности, тиме и спречавања произвођења последица, нарочито тежих, по човека, а путем нуклеарног загађивања медијума животне средине; отуда је јасно да су држава Стране у обавези и да инкриминишу повреду „Члана 5.- Информације које морају бити обезбеђене“, обзиром да ускраћивање ових информација као и њихов неадекватан пласман доводи и до последица не само по еко медиуме већ, управо на тај начин, а у недостатку информација, и неспровођења адекватних реакција људи, самим тим и до произвођења последица по здравље, телесни интегритет али и живот човека, а то мора да се инкриминише, или пак произвођење сваке од последица посматра елемент посебног логичког бића кривичног дела до чије последице долази управо повредом обавеза из конкретних (наведених) норми Конвенције као бланкета кривичних дела која могу да се искажу као произвођење:

- отклоњиве последице по здравље човека,
- трајне последице по здравље (аналогне кривичном делу тешке - телесне повреде), и
- смртног исхода.

8. **Конвенција о процени утицаја на животну средину у прекограничном контексту**, из 1991.г., успостављајући обавезне опште мере (ставовима 1.-10. члана 2.) у циљу контроле, редуковања али и спречавања негативних дејстава, отуда и у прекограничном контексту, бројних привредних објеката (из **Додатка I**) успоставља обавезе заштите медијума животне средине а тиме аутоматски и здравља, телесног интегритета али и живота човека, што значи да њихова заштита може бити и кривично правно прописана путем дела против живота и тела човека а да се конкретно оставрење последица посматра као произвођење конкретне последице управо остваривањем недозвољеног загађења;
8. **Конвенција о нуклеарној сигурности**, из 1994.г. успостављајући обавезне елементе понашања у раду цивилних нуклеарних објеката, као и поступања са материјама које они користе и продукују, истовремено формира материјално-правне основе за прописивање тзв. неправих међународних кривичних дела, путем којих би се остварила зашитита њених обавезујућих норми али и еко медијума те на тај начин и здравља, телесног интегритета и живота човека [види чл. 1., под (i) и (ii)], то путем уградње таквих норми у национално законодавство [види чл. 7.], при чему посебно ваља инкриминсати, пожељно посебним законским текстом којим се разрађују елементи ове конвенције, њеним казненим делом:

- издавања лиценце без претходног испуњавања за то обавезних услова, али и
- руковање таквим цивилним нуклеарним објектом без за то претходно издате одговарајуће лиценце, али и
- произвођење последице по сам објект,али и
- произвођење последице по његову околину;

9. **Заједничка Конвенција о сигурности управљања искоришћеним нуклеарним горивима и поступања са радиоактивним отпадом**[1073], из 1997.г., прописујући шта, када, како и ко мора да чини са истрошеним нуклеарним горивима и отпадом (чл. 3., ст 1. и 2., као и чл. 5.), самим тим формулише и свако оно поступање физичких и/или правних лица које би нарушавало ове обавезе, отуда и производило опасност и/или какву последицу, или последице, како по животну средину тако и по људе [види чл. 1., под: 1.-3.]; при томе пружа и основе за формирање специјалистички оријентисаних инкриминација, и то:

   - чланом 8., основе за посебне инкриминације неизвршавања обавезе процене сигурности објекта, или неадекватно извршене процене, и
   - чланом 9., ставом 1., основе за инкриминисање пуштања у рад објекта без за то претходно добијене одговарајуће дозовле (лиценце) која се односи на сам објект али и субјекта оператера,
   - чланом 9., ставом 2., основе за инкриминисање рада ван лимита успостављених по основу добијене дозволе;
   - чланом 9., ставом 5., основе да се инкриминише неподношење обавезног обавештења о акциденту,
   - чланом 9., под 7., неспровођење или неадекватно спровођење декомисије објекта на бази контролисаних и одобрених планова од стране за то формираног административног тела,
   - чланом 10. (Одлагање искоришћеног горива) основе да се инкриминише неадекватно (противзаконито) одлагање искоришћеног нуклеарног горива, те
   - чланом11. (Општи сигурносни захтеви) основе да се инкриминише поступање супротно обвезујућим сигурносним захтевима;
   - чланом 12., под (i) основе за инкриминисање коришћење нуклеарног постројења на коме није извршена обавезна модернизација, те
   - чланом 14., основе за инкриминисање формирања нуклеарног постројења на начин који не задовољава обавезне захтеве за њихово пројектовање и изградњу,

[1073] **Joint Convention on the safety of spent fuel management and on the safety of radioactive waste management**, International Atomic Energy Agency, INFCIRC/546, 24 December 1997.

- чланом 16., основе за инкриминисање сваког оног посутпања супротно обавезујућим захтевима дотичне норме, којима се регулишу елементи обавезног начина коришћења,
- чланом 15., којим се успостављају основе за инкриминисање неспровођења обавезог поступања приликом обустављања рада нуклеарног постројења,
- чланом 24., чије непоштовање је основ за инкриминисање неспровођења обавезних мера оперативне заштите од зрачења,

при чему свака од ових повреда обавезујућих норми може да истовремено произведе не само опасност по животну средину и човека већ и последице по њих, али је јасно да напред наведене последице ваља посебно (специјалистички) инкриминисати док је само произвођење последице по човеково здравље, телесни интегритет или живот могуће посматрати као кривично дело против живота и тела човека, јасно, дело коме је бланкет формиран на бази неке од повређених норми ове конвенције (из чланова: 1., 2., 3., 4., 8., 9., 10., 11., 12., 13., 14., 15., 16., 18. и 19, као и 24.);

10. **Ротердамска Конвенција о процедури претходног добијања сагласности за извесне опасне хемикалије и пестициде у међународној трговини**, из 1998.г., усмерена на заштиту људског животне средине од опасних хемикалија и пестицида, али на тај начин и људског здравља, при чему се свако оно поступање супротно обавезујућим нормама ове Конвенције и њених анекса може да посматра као формални а материјално-правни основ за формирање специјалистичких инкриминација, а само произвођење опасности и последица по човека као неко од кривичних дела против живота и тела човека;
11. **Европски споразум о међународном превозу опасних терета унутарњим пловним путевима**, из 1975.г., скупа са својим анексима, регулишући овај превоз формира заштиту вода, а на тај начин и земљишта али и живота и здравља људи. Као такав и овај акт пружа материјално-правне основе за специјалистичко инкриминисање, или пак третирање као прекршајног понашања, оно делање које повређује њене обавезујуће норме понашања приликом превоза, при чему саме воде могу бити заштићене и нормама какве поседује, примера ради, Република Сррбија у свом Кривичном законику, поглављу намењеном заштити животне средине, док свака она последица по човека, његово здравље, телесни интегритет, али и живот, може бити третирана путем класичних норми намењених заштити живота и тела човека. Јасно, и овде се у конкретном случају мора да утврди има ли или не повреде неке од обавезујућих норми дотичне конвенције!

40.
ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА
О МЕЂУНАРОДНОМ КРИВИЧНОМ ПРАВУ
У ФУНКЦИЈИ ЗАШТИТЕ ЕКОЛОШКИХ ПРАВА И ВРЕДНОСТИ

40.1.
Уводна објашњења

Резултати нашег истраживачког рада које Вам пласирамо у оквиру ове уистину сложене књиге: **Трилогија о међународном кривичном праву у функцији заштите еколошких права и вредности** продукт је дужевремених научних напора које смо започели још пре близу тридесет година, са циљем заштите еколошких права, вредности и односа како на домећем терену тако и уопште. Рада чије смо резултате у старту пласирали кроз чланке крајем осамдесетих година прошлог века, а потом га прелили у студијско изучавање могућности стварања и развоја еколошког права као самосталне научне и практичке дисциплине. Управо како смо то и објаснили унутар прве такве књиге **Еколошко право – Општи део, или о елементима неопходним за успостављање независне правне дисциплине** (Ecology Law - General Part, or on the Elements Necessary for the Establishing of the Independent Law Discipline) урађене, у ***booklet*** форми, на позив The ELSA - European Law Students Association, за First Ecology Law School (Zlatibor, May 1996), а потом значајно проширене већ 1998. године, те овај пут објављене на српском језику[1074]. Ово је био само део мозаика који смо већ тада формирали. Наиме, било нам је јасно да ништа што се од идеје у финалу прелије у научни рад, рад који следе и наши резултати путем којих формирамо предлоге како да законодавац уистину уочена права и вредности ваљано регулише али и заштити, не може постати реалност која опстаје уколико јој се не пружи и казнено-правна заштита. На то смо указали, још 1995. године, кроз студију и књигу **Еколошки криминалитет у праву и**

[1074] Јолџић Владан (1998): **Еколошко право – Општи део, или о елементима неопходним за успостављање независне правне дисциплине**, издавач: Институт за криминолошка и социолошка истраживања; Београд.

стварности[1075], путем које смо ове могућности по први пут изучили, тада базирајући истраживање на сазнањима формираним сагледавањем превасходно домаћег терена и могућности развоја казненог права и законодавства.

У свом раду, како на путевима регулације еколошких права, вредности и односа, отуда и обавеза, тако и заштити путем елемената казненог права, ишли смо и на формирање и развој систематизације дотичних еколошких права, вредности и односа, отуда и такозваних групних објеката заштите те њихове систематизације, што се може лако да запази како из напред наведених књига (студија) тако и у нашој најновијој књизи томе намењеној[1076]. Оно што су читаоци до сада увек могли да уоче из наших радова јесте чињеница да смо стално указивали и на неопходност остваривања заштите еколошких права, вредности и пожељних (исправних) односа не само на нивоу међународног јавног права, његовог сегмента међународно еколошко право, већ и на нивоу међународног кривичног права. Јасно, томе смо могли да приступимо на два различита начина: кроз такозвани екоцентрични или пак антропоцентрични приступ.

На овом месту Вам указујемо да је једно од основних, међу правницима теоретичарима, до ових дана отворених питања: „Да ли је еколошко право право човека или животне средине (*oikos*-а), то јест *ekos*-а[1077]? А ако јесте право човека, да ли само садашњих генерација? Ово због данас усвојеног приступа да сва своја права човек ужива *за живота.* Дакле, без живота не може бити ни уживања права. Отуда да будуће генерације, као мисаони појам, али не и физичка - живућа појава, не могу бити титулари било ког права, па ни еколошког. Сматрамо овај приступ погрешним! Ово из једноставног разлога што *homo sapiens* није само збир припадника живих. Он је биолошка врста и као таква, значи и долазеће генерације, заштићен већ деценијама, на пример од геноцида, који погађајући живуће истовремено погађа и нерођене припаднике људске врсте. А геноцид је, на шта смо Вас у овој књизи већ упозорили, изводив и атаком на човекову животну средину[1078]. Њеном детериорацијом, у мери и на начин који се изврши, истовремено се погађа живуће становништво али чак и његово незачето потомство. То је очигледна чињеница. Отуда сада, идући овом антропоцентричном линијом, којом је, уосталом, свеукупно право и створено, ми посматрајући и кривично-

[1075] Јолџић Владан (1995): **Еколошки криминалитет у праву и стварности**, издавач: Институт за криминолошка и социолошка истраживања; Београд, и 2., измењеног и допуњеног издања, исте године, Научно-стручно друштво *Ecologica*, Београд.

[1076] Professor Dr. Vladan Joldzic (2020): **Ecology (Environmental) Law as Independent Law Science Discipline. Some Observations on the General Part Fundaments and Important Elements**, издавач: Институт за криминолошка и социолошка истраживања, у сарадњи са Министарством просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

[1077] Појам животне средине (*oikos*), преузет из старогрчког језика, пренет у латински (*ekos*), данас у речнику еколошке науке.

[1078] Види ближе:

Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide,
Adopted by Resolution 260 (III) A of the U.N. General Assembly on 9 December 1948.
Entry into force: 12 January 1951.

правну заштиту *oikos*-а, уистину говоримо о праву садашњих и будућих генерација на здраву животну средину. Дакле, говоримо заиста о праву људске врсте.

Далеко је теже бранити приступ да је право животне средине (еколошко) право *ekos*-а, то јест свих његових елемената. Ко је ту онда заиста титулар овог права? Да ли је животна средина субјект права па да би могла бити титулар? Да ли субјект права може бити *ekos*, аналогно правном лицу, када је очито да га чине живи и неживи елементи природе? А за неживе елементе јасно је да јесу ствари, те да ни под којим условима, које познаје савремено право, не могу бити субјекти права, нити његови конститутивни елементи. Остаје да само живи елементи *ekos*-а могу бити субјекти права. Да ли уистину? Изразито је преовлађујући став садашње науке и законодавстава да живи елементи природе нису субјекти права већ ствари. Па и поред тога што, примера ради, многа савремена законодавства, када је реч о убијању животиња, дивљих или оних што су извор исхране, забрањују њихово мучење.

Истини за вољу, супротно у претходним пасусима реченом, присутан је и став, који је први исказао (још 1972.г.) немачки правник Боселман, да и природи као целини треба признати субјективитет[1079], нарочито њеним живим елементима, чему су се потом прикључили и други аутори[1080]. Но, наглашавамо, овај приступ до сада није добио ширу научну и стручну подршку, нити уопште елементе легислативне.

У актуелном времену, и поред формираних екоцентричних приступа проблематици, имајући у виду њихову недореченост али и очигледне пропусте, не само ми, ослањајући се на антропоцентрични правни приступ и заштити елемената животне средине, оних од природе датих као и радом створених, па тако и на нивоу казненог права, што значи и међународног кривичног права, формирамо теоријске али и легислативне елементе очувања животне средине, те на тај начин њу чинимо употребљивом и за будуће генерације[1081]. Ово зато јер увиђамо да

[1079] Bosselmann (1987): **Die Natur im Umwelt - Plaedoyer fuer ein oekologishes Umveltrecht, Zeichrift fuer das gesamte Recht zum Schutze der natuerlichen Lebens - grundlagen und der Umwelt**, стр.: 3.

[1080] Види:

Stone, Christopher D. (1972): **Should Trees Have Standing?–Towards Legal Rights for Natural Objects**; *Southern California Law Review*, Но. 45, стр. 450-501;

Nash, Roderick Frazier (1989): **The Rights of Nature: A History of Environmental Ethics**. Издавач: University of Wisconsin Press;

European Citizens Initiative (2014): Being Nature - Recognizing and Respecting the Inherent Rights of Nature." Издавач: International Centre for Wholistic Law. Са: https://therightsofnature.org/wpcontent/uploads/pdfs/Ito_EuropeanCitizensInitiative%20Project%20Summary.pdf. На дан 25. 08.2020;

Ariel Rawson (2015): **Earth Jurisprudence: Making Nature a Subject Through Law (Thesis)**. The Graduate School of The Ohio State University. Са: https://etd.ohiolink.edu/!etd.send_file?accession=osu1435219849&disposition=inline; на дан 25. 08. 2020.

[1081] Принцип 3. Рио декларације, **Напори Уједињених Нација за бољу животну средину 21. века**, ***Прилог 1***.

сваки утицај на природу има повратно дејство на човека[1082]. Таквом, не само нашем, приступу најснажнију потврду пружа **Рио декларација о животној средини и развоју**, њен Принцип 1., који дословце каже да „људска бића имају централно место у бризи за одрживи развој“, те да „сарађују... у циљу смањивања разлика у животном стандарду и успешнијег задовољавања потребе већине људи света[1083]“. А то значи и смањивању ризика и од нежељених, зато и инкриминсаних, активности које погађају и право човека на здраву животну средину, вредности што је чине, али и односе ка истим.

На овом месту такође указујемо да се, управо полазећи од напред исказаних напора у правцу заштите елемената свеукупне животне средине, током времена постепено формирала и развијала и идеја о такозваном *екоциду*, као активности човека коју треба инкриминисати на међународном нивоу[1084]. Активности која изазива значајну штету или пак и уништавање еко система, односно њихових саставних делова, а у шта заступници ове идеје укључују и повређивање или уништавање живота људи, при чему поједини аутори, али и међународне организације, користе и појам *геоцид*[1085]. Али, наглашавамо, ова идеја о тзв. *екоциду* као и *геоциду*[1086] до сада није прерасла у међународно прихваћен и дефинисан кривично-правни појам, а на нивоу међународног права, те, пре свега, кроз легислативна акта формирана напорима Уједињених нација инкриминисан и санкционисан акт[1087]. Али се јесте развијала идеја о потреби и путевима кривичне одговорности за произведену еколошку штету током међународног оружаног сукоба[1088]. Ово је у потпуности у складу са принципима **Рио декларације**, пре свега Принципом 7., који јасно каже да државе сарађују „у циљу очувања, заштите и обнављања здравља и јединства екосистема Земље“, дакле, *oikos*-а у целини, као сложене и међузависне целине, те да „у циљу остварења одрживог развоја, заштита животне средине представља интегрални део развојног процеса и не може

[1082] Управо како то и Bosselmann увиђа. Види ближе:

Die Natur im Umwelt - Plaedoyer fuer ein oekologishes Umveltrecht, Zeichrift fuer das gesamte Recht zum Schutze der natuerlichen Lebens - grundlagen und der Umwelt, стр. 4.

[1083] *Принцип 5. Рио декларације*, **Напори Уједињених Нација за бољу животну средину 21. века**, ***Прилог 1***.

[1084] Higgins, Polly, D. Short, and N. South (2013): **Protecting the Planet: A Proposal for a Law of Ecocide**; *Crime Law and Social Change*, No. 59 (3), стр. 251–56.

[1085] Berat Lynn (1993): **Defending the Right to a Healthy Environment: Toward a Crime of Geocide in International Law**; *Boston University International Law Journal*, Vol 11, стр.: 327-348, а посебно стр. 328.

[1086] Види:

International Law Commission (ILC): **Draft Articles on State Responsibility**, U.N., GAOR, 51st Sess., Supp. No. 10, Art. 19(3)(d), U.N. Doc. A/51/10 (1996).

[1087] Види:

White & Heckenberg (2014): **Green Criminology: An Introduction to the Study of Environmental Harm**, Издавач: Routledge, 2014, стр. 45-59.

[1088] Види:

Carl E. Bruch (2001): **All's Not Fair in (Civil) War: Criminal Liability for Environmental Damage `in Internal Armed Conflic**; *Vermont Law Review*; бр. 695, стр. 736.

се разматрати одвојено од њега[1089]“. А то обухвата и правну, што значи и казнено-правну, заштиту.

Досадашњи рад на **Трилогији о међународном кривичном праву у функцији заштите еколошких права и вредности** јасно указује да када приступамо истраживачком задатку морамо да имамо у виду како су елементи што чине свеукупни мозаик, то јест објект, нашег рада у међусобним *интерактивним везама*. Такође морамо да имамо на уму како сваки логички издвојен групни објект нашег истраживања, истовремено и проучаваног те пожељног правног третмана, најчешће подлеже не једном међународно-правном легислативном акту, а такође и закону које суверене државе, пре свега оним путем којих се међународне норме уграђују у национална законодавства, већ најчешће и нормама једног или више других међународних легислативних аката логички повезаних са којим објектом третмана, или пак односа спрам истих, отуда и нормама бројних других закона и подзаконских аката држава које у многим случајевима такође доприносе овом третману. Па и када нам њихова имена на то не указују директно, али нам указују логичке садржине неких од њихових норми. Ово практично значи да сваки од посматраних групних објеката, као и ка њима усмерених а нежељених, зато легислативно третираних, радњи те њихових последица, подлеже *интерактивном дејству* (интеракцији) норми које су лоциране унутар два или више легислативних текстова, како конвенција и њихових пратећих елемената тако и закона те пратећих подзаконских аката држава, па и када нам сама имена дотичних аката на то не указују. Али нас на ово упућују логичке садржине посматраних норми. Посматраних управо путем примене напред у књизи објашњених правних, отуда и казнено-правних али и еколошко правних принципа. При свему томе смо се, поштујући *нормативно хијерархијски метод*, али и време формирања низа легислативних а анализираних те објашњених текстова, оријентисали од у праву општег ка посебном, од оног на формално вишем нивоу ка легислативном акту нижег нивоа, како је то и колегама и лаицима иначе јасно за међуодносе устава и закона уопште те легислативних текстова међународног права и елемената националних законодавстава. Сматрамо да се и будући рад, како нас, као научника, тако и међународних апарата, почев од УН на даље, ваља да одвија на исти начин. Па и када се ради на усавршавању постојећег те формирању новог а потребног за кривично-правну, и уопште казнено-правну, заштиту права човека на здраву животну средину и њене елементе, али на тај начин и њега самог! Заштиту како од нечег што се испољава током оружаних дејстава, тако и ван њих.

[1089] Принцип 4. **Рио декларације**. Види:
Rio Declaration on Environment and Development, Rio de Janeiro,1992, United Nations (UN), Year 1992.

40.2.
Приступ деликтима међународног кривичног права и од еколошког значаја испољеним превасходно од стране држава током употребе оружане силе

Наше истраживање показало је да је однос спрам проблема ка чијем решавању тежи ꙗуманитарно право, а нарочито међународно кривично право, током времена исказивао све снажнији правно-логички и нормативно-развојни приступ. Речено нарочито важи за међународно кривично право као грану правне науке али истовремено и систем прописа путем којих су дефинисани не само појам већ и елементи појединих међународних кривичних дела, али и путеви те услови њиховог третмана. И то, како смо у оквиру прве блока (књиге) ове трилогије објаснили, нарочито у времену после Другог светског рата и формирања *ad hoc* судова за пресуђивање злочина током њега почињених. Но, стварни напредак ка ваљаном правно-логичком а легислативном третману учињен је тек формирањем такозваног „Римског суда“, то јест Међународног кривичног суда, као и његовог Статута. Али то не значи да су сви проблеми на које смо у књизи до сада указали уистину и у потпуности решени. На против. На то упозорава не мали број правника. Отуда се и идеја да се формира норма којом се третира такозвани *екоцид* испољава још седамесетих година прошлог века. Па тако Џон Фрид указује да се рат води и *екоцидом*[1090] а Ричард Фалк својим чланком предлаже и **Конвенцију о екоциду**[1091]. Потом следи и предлог да се овакав акт назове *геоцид*[1092], али и да се такви деликти суде пред посебно формираним Међународним судом за еколошке злочине[1093], коју је идеју, примера ради, релативно скоро заступао и Стивен Хокман[1094].

[1090] Fried, John H.E. (1972): War by Ecocide. In: Thee, Marek (ed.) (1973) **Bulletin of Peace Proposals**. 1973, Vol.1. Universitetsforlaget, Olso, Bergen, Tromsö.

[1091] Richard A. Falk: Environmental Warfare and Ecocide - Facts, Appraisal, and Proposals. In: Thee, Marek: **Bulletin of Peace Proposals**, Year 1973, Vol. 1. Universitersforlaget, Oslo, Bergen, Tromsö; стр. 80-96.

[1092] Види, на пример:
Lynn Berat (1993): Defending the Right to a Healthy Environment: Toward a Crime of Geocide in International Law; *Boston University International Law Journal*, No 327, стр. 328.

[1093] Види:
Audra E. Dehan (1992): An International Environmental Court: Should There Be One?, 3 Touro J. Transnat'L, L. 31, стр. 52. На дан 28. 08. 2020., са: https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/touint3&div=6.

[1094] Hockman, Stephen(2017): **Why do we need a new international environmental court?** На дан 28. 08. 2020., са: https://static1.squarespace.com/static/56c0ae80ab48de4417bd17fa/t/5be5b50c0e2e726a586647c6/1541780749063/Stephen+Hockman+QC+Why+do+we+need+a+new+environmental+court.pdf.

Задржимо се за тренутак на сагледавању развојног пута ове идеје. Правници говорећи о одговорности за *екоцид* већ деценијама пледирају да се иста мора да базира на такозваној објективној одговорности за произведену опасност и/или штету. Такође и да димензије дотичне опасности и/или штете морају да буду знатне, да превазилазе оно што би одговарало само третману унутар кога националног кривичног закона или законика. Али како видимо из самог текста **Статута Међународног кривичног суда** актулено међународно кривично законодавство одговорност базира и условљава утврдивошћу субјективне одговорности починиоца! А заговорници увођења одговорности за *екоцид*, како седамдесетих година прошлог века тако и у скорије време, залажу се да се одговорност за почињени деликт екоцида базира на објективној одговорности. То је чинио још Фалк 1973.г.[1095], те Грај 1996.г.[1096]. Али под дејством најутицајнијих држава Међународна правна комисија (International Law Commission) УН, радећи на истој овој материји, пре свега кроз припрему **Нацрта (будућег) Статута Међународног кривичног суда** још 1991.г. формирала је предлог његовог члана 26., путем кога је, за разлику од претходно помињаних аутора, предвидела искључиво одговорност за „вољно произведено значајно повређивање животне средине“. Па чак ни такав нацрт члана 26. није ушао у финални **Нацрт Статута Међународног кривичног суда**. Ипак, морамо да нагласимо, усвајање и таквог **Статута Међународног кривичног суда** није зауставило даљње дискусије вођене у правцу заговарања увођења екоцида у дотични Статут, као и заговарање објективне одговорности као основе за његово почињење. Речено се може да види из радова бројних правника пласираних и после двехиљадите године[1097]. Али, то наглашавамо, и поред њихове бројнисти сви ови напори нису уродили:

1. допуном дотичног Статута поменутим екоцидом,
2. усвајањем искључиво објективном одговорности за произведене еколошке последице, нити
3. одговорношћу правних лица,
4. одговорношћу за деликте ван оружаних дејстава, а ни

[1095] Falk, R. A., поменуто дело.

[1096] Gray, M. A. (1996). The international crime of ecocide. *California Western International Law Journal*, Бр. 26, стр.: 215–271.

[1097] Да наведемо само неке:

Higgins, P. (2010). **Eradicating ecocide: laws and governance to prevent the destruction of our planet**. Издавач: Shepheard-Walwyn, Лондон.

Gauger, A., Rabatel-Fernel, M P., Kulbicki, L., Short, D. and Higgins, P. (2012). Ecocide is the Missing 5th Crime against Peace, London: The Ecocide Project, Human Rights Consortium, School of Advanced Study, University of London. На дан 27. 08. 2020., са: https://sas-space.sas.ac.uk/4830/1/Ecocide_research_report_19_July_13.pdf.

24. Gray, M. A. (1996). The international crime of ecocide. California Western International Law Journal,
26, 215–271.
25.

5. одговорношћу реалних организација која нису формално посматрано правна лица.

Ако се, макар и за тренутак, и не заложимо за увођење екоцида у дотични Статут мислимо да је логично и неопходно да се уведе одговорност правних лица, али и организација без легислативно-формалног статуса правних лица, а нарочито по основу објективне одговорности за произведене еколошке опасности и/или последице. Јасно, оне јаче, односно већих димензија.

Као и маса других посленика права и ми смо мишљења да је логично да се еколошки злочини третирају пре свега унутар већ активног Међународног кривичног суда. Управо како је то у свом чланку Марфи рекао још 2000. године[1098], а потом Пол Хигинс детаљно образложио посебном књигом 2010[1099]. Он је тада јасно предложио да се такозвани *екоцид* уведе у **Статут Међународног кривичног суда** као пети злочин против мира. При том Хигинс дефинише *екоцид* као „обимно уништавање, оштећење или губитак екосистема на одређеној територији, било од стране људских агенција, било због других разлога, до те мере да је мирно уживање становника те територије озбиљно умањено[1100]“. Иначе још је Марфи истакао да се, у складу са чланом 5. **Статута Међуанродног кривичног суда**, могу да третирају следеће групе деликата: геноцида, злочина против човечности, и ратних злочина, а да групи деликата ратних злочина ваља додати *екоцид*. Али до сада ова идеја, иако широко образлагана, није добила потребну подршку да би се преточила у допуну **Статута Међународног кривичног суда**. Но, и поред тога јесте заживела у једном, али малом, броју кривичних законика[1101].

[1098] Murphy, Sean D. (2000): **Does the World Need a New International Environmental Court?**, *The George Washington Journal of International Law and Economics*, Vol. 32, No. 3., стр. 333-349.

[1099] Polly Higgins (2010): **Eradicating Ecocide: Exposing the Corporate and Political Practices Destroying the Planet and Proposing the Laws Needed to Eradicate Ecocide**. Издавач: Shepheard-Walwyn Ltd, London.

[1100] Види шире странице 61.-71. Хигинсове књиге.

[1101] Види, хронолошки приказане:

- Criminal Code, Russian Federation, 1996, Art 358., на дан 29 08 2020. са: http://russian-criminal-code.com/PartII/SectionXII/Chapter34.html.
- Penal Code Republic of Moldova, 2002, Art 136, на дан 29 08 2020. са: www.legislationline.org/documents/id/8906.
- Penal Code of Kazakhstan 1997, Art, 161, на дан 29 08 2020. са adilet.zan.kz/eng/docs/K1400000226.
- Criminal Code of Kyrgyzstan, 1997, Art 374, на дан 29 08 2020. са: https://www.legislationline.org/download/id/4221/file/Kyrgyzstan_CC_1997_%20am_2006_en.pdf.
- Criminal Code of Tajikistan, 1998, Арт 399 – Biocide;Art 400/Ecocide, на дан 29 08 2020., са: s/implementations/pdf/Criminal_Code_Extracts_Tajikistan_EN.pdf#:~:text=CRIMINAL%20CODE%20OF%20THE%20REPUBLIC%20OF%20TAJIKISTAN%20SECTION,12%20to%2020%20years%20with%20confiscation%20of%20property.
- Criminal Code of Georgia, 1999, Art 409, на дан 29 08 2020. са: https://www.unodc.org/res/cld/document/Criminal_Code_of_Georgia/Georgia_Criminal_Code_full.pdf.

На овом месту такође указујемо да је код такозваних *правих међународних кривичних дела* веома често присутан проблем доказивања присуства субјективног елемената код лица за које се сматра да је починило дотично кривично дело. А нарочито уколико у обзир узмемо не само директно посмарану радњу и њом одмах произведену последицу, или последице, већ и оне последице које наступају после дужег времена. А примера таквих последица је заиста велики број. Па тако Артур Вестинг још 1983.г. јасно указује да ратна дејства, на пример дефолијантима у Вијетнаму, производе не само опадање лишћа шума већ и загађивање земљишта и вода опасним материјама, каква је диоксин, а које чак деценијама потом погађају животну средину а путем ње и живе организме, укључујући и људе који се нису за време рата ни родили, изазивајући им бројне различите медицинске последице, многе од њих и неотклоњиве[1102]. Ово исто говори и Манион (2003.г.) указујући при том и на чињеницу да такозвани директни удар ратне машинерије производи разноврсне а директне ратне последице[1103], међу њима и еколошке[1104], али и оне индиректне, а исказане кроз дуже време. Последице до којих долази зато што су прво произведене директне последице због којих људи чине пуно тога да олакшају себи услове преживљавања. Али зато преоптерећују неживе и живе елементе животне средине, те тиме производе и еколошке штете. На пример прекомерном а неопходном сечом шума, преоптерећењем вода, зато и њеним загађењем, неадекватним поступањем са отпадима, и томе слично[1105]. А све то заједно производи потоње еколошке али зато и по човека опасне последице[1106].

Помињући ратна дејства на овом месту указујемо и на чињеницу да се она формално-правно посматрају као дејства најмање једне државе ка којој другој, али нас стварност задњих деценија стално упознаје и са терористичким активностима

- Criminal Code of Belarus, 1999, Art 131, на дан 29 08 2020. са: http://www.ilo.org/dyn/natlex/natlex4.detail?p_isn=54631.
- Criminal Code of the Republick of Ukraine, 2001, Art 441, на дан 29. 08. 2020. са: https://www.unodc.org/res/cld/document/ukr/2001/criminal-code-of-the-republic-of-ukraine-en_html/Ukraine_Criminal_Code_as_of_2010_EN.pdf
- Criminal Code of the Republic of Armenia, 2003, Art 394 , на дан 29. 08. 2020. са: https://www.unodc.org/res/cld/document/armenia_criminal_code_html/Armenia_Criminal_Code_of_the_Republic_of_Armenia_2009.pdf.

[1102] Види : Arthur H. Westing (1983):The Environmental Aftermath of Warfare in Viet Nam; *Natural Resources Journal*, Vol. 23, No. 2. Издавач: Regents of the University of New Mexico on behalf of its School of Law стр. 365-389, са: https://digitalrepository.unm.edu/nrj/vol23/iss2/7/, на дан 1. 09. 2020.г.

[1103] Mannion, A. M. (2003) The environmental impact of war and terrorism. *The University of Reading, Geographical Papers*, No. 169, Reading, pp. 22.

[1104] Наводи последице бомбардовања Београда и других градова Србије и тиме изазван изливање опасних супстанци које погађају воду, ваздух, земљиште а тиме и човека, па чак и преко граница, унутар Румуније и Бугарске.

[1105] Види: Mannion, A. M. (2003): The environmental impact of war and terrorism. *The University of Reading, Geographical Papers*, поглавље: Indirect Impact.

[1106] Види, примера ради:

Chris Busby, Malak Hamdan and Entesar Ariabi (2010): **Cancer, Infant Mortality and Birth Sex-Ratio in Fallujah, Iraq 2005–2009**, са: *Int J Environ Res Public Health*. Jul 2010; 7(7): 2828–2837; са: https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2922729/.

значајних димензија. Таквих која се исказују и кроз *de facto* ратне операције дотичних терористичких организација, често и трансграничног па чак и интернационалног карактера. Али како је сада могуће да се ова дејства, имајући у виду **Статут Међународног кривичног суда**, његов „Члан 5. – Злочини под јурсидикцијом Суда“ посматрају?

1. Злочини геноцида су, сасвим јасно, одређени као почињења од стране физичких лица припадника државног апарата агресора, са намером уништавања етничких целина, чему не теже све терористичке организације.
2. Група злочина против човечности, иако се чини најприкладнијом и за обухватање инкриминација и терористичких деловања, уистину се не може да посматра као група злочина која би обухватала све врсте терористичких аката. Ако само прочитамо „Члан 7. – Злочини против човечности“ постаје нам јасно да многа од до сада испољених терористичких деловања нису испољила неки, неке, а камо ли све од могућих облика злочина против хуманости.
3. Ратни злочини су, по дефиницији, акти деловања испољени током ратних дејстава држава а не и било којих других организација, па тако не и терористичких.
4. Злочин агресије (Члан 8 *bis*) такође својом дефиницијом искључује терористе као њене извршиоце.

То нам јасно показује да се појава тероризма по основу сада постојећих легислативних елемената међународног права не може да посматра у оквиру важећег **Статута Међународног кривичног суда**. Другим речима, да је неопходна његова значајна реконструкција.

Имајући све напред речено у виду сматрамо да су за одговорност и правних а не само физичких лица, као и криминалних те терористичких организација, као и ограничавање, ако није реално очекивати и спречавање, утицаја рата на животну средину, неопходне разноврсне акције на међународном нивоу. Сматрамо пре свега под окриљем Уједињених нација. Дотичне акције које треба предузети морају бити усмерене на формирање и реализовање легислативних утицаја усмерених на смиривање и уклањање напетости које прожимају међународно право у вези с ратом. А то значи да се формирају и ефикасно примењују легислативна средства која обавезују све стране тако да се озбиљно ограниче њихова поступања који доводе, или могу да доведу, до значајне штете по елементе животне средине. Такође и да се формирају правна средства којим се озбиљно ограничавају могућности рата као опције а формирају прихватљиве алтернативе путем којих би се разрешавали могући сукоби који би иначе могли да доведу и до њиховог оружаног испољавања. На ово посебно указујемо имајући у виду не само да савремена наука и техника производи све опаснија оружија већ и да је истих све више. Али смо истовремено свесни чињенице да ће овакав, иако преко потребан,

приступ бити веома спор, ограничен у много чему, те да га један број најјачих држава неће у целости прихватати, иако ће се управо такве силе међусобно договарати око појединих ограничавања. На пример формирања нуклеарних и других оружија. А такође да ће нека друга и формално „избацити“ из производње и лагеровања. Но, тек ће дуже време показати до ког степена ограничавања ће доћи.

На овакав закључак упућује нас чињеница да је још 1925.г. формирана **Женевска конвенција о хемијском оружију** а тек 1977. **Протокол о Женевским конвенцијама из 1949.г.**, те 1981. **Конвенција о прекомерно штетном конвенционалном оружју**.

Такође је неопходно и формирање легислативних елемената уперених против деловања терористичких организација, али посматраних и као *de facto* ратно усмерених организација, што истовремено значи организација значајних димензија. Управо зато што нам сам **Статут Међународног кривичног суда** не даје такву могућност, како је то претходна анализа јасно показала. При том не би смели да испустимо из вида да и она нератна а терористичка дејства могу да произведу уистину тешке последице по човека и животну средину. И то не само употребом експлозива[1107].Отуда да и њих ваља инкриминисати и третирати на нивоу међународног кривичног права, а логично је и Међународног кривичног суда.

40.3.
Приступ деликтима и од еколошког значаја испољеним ван оружаних сукоба

Наше досадашње истраживање такође је јасно показало:

- да не само да такозваних *правих међународних кривичних дела*, оних што произилазе из оружаних сукоба, има много више него што се то уобичајено приказује у научној и стручној литератури, већ и *неправих кривичних дела* која су од значаја за остваривање функције заштите еколошких права, вредности и односа такође има не мали број, значајно већи од оног што су претходни радови посленика правне струке показивали (да их има само пет до десет, евентуално петнаест), да будемо јаснији, преко 45;

[1107] Види:
Dr A M Mannion, A. M. (2003): The environmental impact of war & terrorism. Geographical Paper No 169. Department of Geography and Environmental Science, The University of Reading, Whiteknights, PO Box 227, Reading, RG6 6AB, UK, стр.: 5, 8. и 20.

- да се многа од нежељених, а уистину и инкриминисаних, понашања одвијају не само на територији једне државе већ често и на територији две или више њих;
- да се извођењем какве радње производе последице и на територији две или више држава;
- да се неке од ових радњи исказују и на просторима међународних вода;
- да ове деликте не чине само правна лица већ и такозвани организовани криминал, веома често класичне криминалне организације које и не поседују субјективитет правних лица;
- да свако од ових нежељених понашања реалних, ако не увек и правних, субјективитета може да се посматра материјално-формано, тачније речено као повређивање неке или неких од такозваних *примарних норми*, оних што су лоциране као обавезујуће унутар разноврсних легислативних аката међународног јавног права и његових конститутивних елемената, а одређују: ко, шта, како, када, зашто и до које мере мора да испоштује.

И ови деликти продукт су развоја елемената међународног јавног права, али и његовог конститутивног елемента - међународног кривичног права, нарочито исказаних у другој половини двадесетог века. Њихове заједничке карактеристике су, како смо истраживањем утврдили те потом и образложили, да погађају правно јасно заштићене:

1. право човека на здрав живот и животну средину, управо тиме што погађају и
2. воду, ваздух и земљиште, као неживе елементе животне средине, али често и
3. живе елементе присутне унутар животне средине, као и
4. радом створене вредности животне средине, а међу њима посебно оне које се могу да сматрају културним добрима,

Погађају их како директним атаком на неки, или неке, од ових заштитних објеката тако и радњама које погађајући који други заштитни објект истовремено погађају и напред наведене објекте од еколошког значаја. И ова, такозвана *неправа кривична дела*, могу да буду продукт:

1. несреће;
2. *negligentiae*, али најчешће
3. деликтног поступања субјеката права, али и
4. деловања припадника организованог криминала, што најчешће значи припадника организација које и немају правни (формални) субјекивитет.

Дотична *неправа а еколошка међународна кривична дела*, како смо то предочили, осим што погађају еколошка права и вредности, у највећем броју случајева производе и друге забрањене опасности али и последице, и то:

1. смрт или тешку телесну повреду човека,
2. противзаконито пражњење, емисију или увођење у употребу количина супстанци или јонизујуће радијације у воду, ваздух и/или земљиште које може да доведе до тешке телесне повреде човека или пак смртног исхода, односно до урушавања квалитета воде, ваздуха, земљишта и других еколошких вредности, односно њиховог разарања,
3. противзаконито одлагање, транспорт, или пак третирање, опасног отпада које може да изазове напред наведене последице,
4. противзаконито делање привредног објекта – такво које може да изазове неку од претходно наведених последица по човека и/или елементе животне средине, и
5. противзаконито поступање са нуклеарним материјалима које може да доведе до неке или више претходно побројаних последица[1108].

Наше истраживање показало је да:

1. је међународно-правних (легислативних) аката који директно прописују обавезу успостављања казнено-правне а посебно кривично-правне заштите својих заштитних објеката не баш мали број, у овом оменту њих више од двадесет,
2. је чак и више оних конвенција (њих 26) које, мада не обавезују изричито, успостављају материјално-правне основе за формирање такозваних неправих међународних кривичних дела, али дела која погађају и еклошка права, вредности и односе,
3. акти међународног права легислативног карактера искључиво говоре о и регулишу питања такозване субјективне одговорности физичких лица починилаца, на тај начин онемогућавајући адекватан приступ свим оним случајевима и њима изазваним последицама, произашлим из активности разноврсних организација, па било да се ради о државама, правним лицима регистрованим унутар држава, или пак организацијама које уистину формално-правно и не поседују субјективитет, то јест не посматрају се као такозвана правна лица, а то су најчешће реалне криминалне организације, од којих многе поседују својеврсну организованост, хијерархију као и планове деловања, те својим делањем често производећи и радње али и последице не у једној већ две или више држава.

Све ово, као и напред речено о деликтима међународног кривичног права и од еколошког значаја испољеним превасходно од стране држава током употребе оружане силе води нас ка уочавању извесних проблема и покушају њиховог објашњавања. Отуда је то следећи део овога текста.

[1108] У вези реченог види посебно Секцију II, члан 2., **Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law**, Strasboroug, 4 XI 1998., на: https://www.coe.int/en/web/conventions/.

40.4.
Уочени проблеми и покушај њиховог објашњења

Оријентишући своје завршне напоре у вези уочених проблема и покушаја њиховог објашњавања на овом месту Вас подсећамо да су Уједињене нације, у оквиру Економског и социјалног савета донеле, још 1994.г., посебну резолуцију [UN Economic and Social Council (ECOSOC) Resolution 1994/15. - The role of criminal law in the protection of the environment[1109]], којом се указује на „све озбиљнију забринутост због штете по животну средину и њене саставне елементе, укључујући воду, земљиште, ваздух, атмосферу и живе врсте, укључујући биљке, животиње“, „захтевајући свеобухватан и интегрисани приступ употреби противмера, као и превентивних мера, на националном, регионалном и међународном нивоу“. Отуда у Анексу овог документа указује се [под: (д), (ф), (к), и (м)] и да:

> „д) Материјални кривични закон о животној средини треба да формулише барем одређена основна кривична дела. Ова основна кривична дела... требало би да укључују: намерне, непромишљене, или немарне нападе на животну средину који узрокују или стварају непосредне ризике од озбиљне штете, штете или повреде. Поред тога, кривичне санкције треба проширити на намерно, непромишљено или нехатно кршење административних правила тамо где постоји вероватноћа озбиљне штете или опасности по животну средину“.
>
> „(ф) Еколошки злочини би требало да покривају намерне, као и неделотворне радње. Међутим, када је озбиљна штета или стварна опасност од штете проузрокована или створена, несавесно понашање такође треба да буде кривично дело ако су одговорне особе знатно одступиле од неге и вештине која се очекује...“.
>
> „(к) На основу предлога које је изнела Комисија за међународно право и расправа на Конференцији Уједињених нација о животној средини и развоју, државе чланице требале би да размотре могућност признавања најтежих облика еколошких злочина у међународној конвенцији“; и
>
> „(м) Прекршаји који се тичу животне средине треба да буду обликовани на такав начин да покривају прекограничне и транснационалне ситуације“.

Али оно што нас изненађује, нису сви ови предлози заживели. Отуда захтевају нашу продубљену пажњу, као и виђење шта ваља чинити на даљем развоју

[1109] UN Economic and Social Council (ECOSOC) Resolution 1994/15. - The role of criminal law in the protection of the environment. Доступно са: https://digitallibrary.un.org/record/169068?ln=en.

међународног кривичног права, оних његових елемената и од значаја за тему овог нашег истраживања и на бази њега урађене студије (трилогије). Зато кренимо редом у овом, завршном, излагању.

Улазећи све дубље у материју међународног кривичног права, усмеравајући нашу пажњу на оне његове елементе који своју заштитну функцију испољавају и према еколошким правима и вредностима, уочили смо да се у том правцу усмерени напори сусрећу са више проблема. Сматрамо да их је могуће груписати у својеврсне логичке целине и објаснити. А то значи и пласирати извесне предлоге у вези истих. Сматрамо да постоје три посебна проблема у оријентацији ка третману еколошких кривичних дела, да их треба разрешити те их ваљано инкриминисати и процесуирати. Објаснимо.

- На првом месту истичемо да није лако, али јесте изузетно важно из разлога правичног третмана, да се *злочини против природе* јасно и самостално процесуирају као такви и да се штета за животну средину не сматра само додатком штети других заштићених субјеката и објеката. На овакав закључак нас упућују не само норме **Статута Међународног кривичног суда** већ и бројних других, а временски старијих, међународних легислативних аката, како хуманитарног тако и чисто ратног права. Најчешће нас упућују на истовремени приступ уоченим а међусобно преплетеним хуманитарним и еколошким проблемима. Проблемима проистеклим из исте или истих радњи починилаца чија деловања инкриминише норме бројних легислативних текстова међународног права а инкриминише и санкционише и наведени Статут.
- Друго, као што је горе наведено, већина и за тему нашег рада релевантних међународних кривичних дела испољених употребом оружане силе, која би се испољила произвођењем опасности и/или штете и по животну средину, или пак у основи спрам ње, дефинисана је на нивоу међународног права, али као деликти испољени унутар каквог међународног, не и унутардржавног сукоба. И то иако овако остварених опасности али и последица, па и које прелазе државне границе, уистину задњих пар деценија има у стварности све више. Ово ваља исправити те инкриминисати и санкционисати и употребу оружане силе која погађа еколошка права, вредност и/или односе, а која употреба не потиче само од које државе већ може да произађе и из активности какве терористичке организације. Сетимо се деловања тзв. Исламске државе.
- И треће, један број аутора, како смо то показали, дужи низ година предлаже успостављање *екоцида* или *геоцида*, паралелно злочину *геноцида,* али у овом правцу до сада уистину није адекватно и по државе довољно обимно а убедљиво формирана, тако да правно-логички постане такорећи обавезујућа, теоријска али и практичка, легислативно усмерена, материја.

Таква која би задовољила потребне елементе самог захтеве за формирање *екоцида*.

Задржимо се за на самом појму *екоцид* и у вези истог уоченим проблемима. Само указивање на *екоцид* или пак *геоцид*, као акте који значајно погађају животну средину, иако се чини не само основаним већ и врло логичним појмовима које, или један или други, треба увести у међународно кривично право, али и инкриминисати те санкционисати, ипак има и неке, али кључне проблеме у свом формирању:

1. Пре свега је тешко таква деловања посматрати самостално, издвојено од којих других злочина почињених током оружаних дејстава.
2. Још је и теже о њима размишљати као негативним елементима међународног кривичног права, од њега инкриминисаних, а исказаних ван оружаних сукоба.
3. Затим ваља имати на уму да таква деловања уистину јесу понајвише легислативно третирана једним бројем међународних правних аката, а знатно мање, и то тек у задње време, унутар законодавстава изузетно малог броја држава!
4. Такође ваља имати на уму и да овакви деликти који погађају животну средину то чине паралелно производећи опасност и/или последицу по човека. На то смо и указали на претходним страницама, пре свега посвећеним проблемима исказаним током оружаних дејстава.
5. Дотични *екоцид*, или пак *геоцид*, као што смо већ рекли, могућ је и ван рата. И то, упозоравамо, деловањем не само правних лица, већ и разних мафијашких организација од којих поједине уистину имају формално-правно „покриће“ за свој субјективитет, којим, јасно, само прикривају своју или своје незаконите делатности. Али их такође има и таквих које само формално нису правна лица, мада поседују организациону а хијерархијску структури и својеврсна правила поступања. Управо из тог разлога, на пример законодавству Италије, подлежу одговорности[1110]. Али ваља имати у виду да наведене врсте деликата могу да изврше и терористичке а не само класичне криминалне организације!

Управо полазећи од чињенице да бројна еколошки негативно усмерена а тешка делања указују на поступања не само физичких лица већ и организација, поседовале исте или не правни субјективитет, појављује се и потреба да и правно лице, почев од државе на ниже, али и организација аналогна правном лицу, такође одговара. Управо како је то, примера ради, прописано у бројним кривичним

[1110] Наиме, Италија 2001. године доноси “Legislative Decree 8 June 2001, no. 231, Regulation on administrative responsibility of legal entities, companies and associations, including those not having legal personality, according to art. 11, Law 29 September 2000, no. 300” (Закон о казненој одговорности правних лица, компанија и удружења, укључујући она која не поседују правни субјективитет).

законицима англо-саксонског говорног подручија. Али то до сада на нивоу међународног кривичног права није учињено.

Правници говорећи о одговорности за *екоцид* пледирају да се иста мора да базира на такозваној *објективној одговорности* за произведену опасност и/или штету. Али како видимо из самог текста **Статута Међународног кривичног суда** објективна одговорност се не узима у обзир већ је у сваком случају обавезно да се утврди присуство *mens rea*, то јест *субјективне одговорности*! Објаснимо.

Mens rea[1111] је ментални елементу вези произвођења деликта исказан:

- кроз намеру особе да почини кривично дело; или пак
- кроз свест о томе да би неким деловањем, што значи и нечињењем када је какво чињење обавезно, дошло до извршења кривичног дела, што значи до произвођења забрањене опасности и/или последице.

Стандардни приступ сагедавању субјективног елемента (*Mens rea*) од стране држава англо-саксонског говорног подручија и права исказан је кроз прихватање фразе римског права „*actus reus non facit reum nisi mens sit rea*“, што дословце значи да почињено дело није скривљено уколико у вези истог не постоји „криви ум“, то јест: 1. намера да се дело почини, или пак 2. свесно прихватање наступања његове последице или последица.

А како се *субјективна одговорност* уистину може да посматра по основу **Статута Међународног кривичног суда**? По основу његовог „Члана 25. - Појединачна кривична одговорност“:

1. Суд је надлежан за физичка лица у складу са овим Статутом.

2. Лице које почини кривично дело из надлежности Суда биће појединачно одговорно и одговорно за казну у складу са овим Статутом.

3. У складу са овим Статутом, лице ће бити кривично одговорно и одговораће по казни за кривично дело из надлежности Суда ако то лице:

(а) почини такво кривично дело, било као појединац, или заједно са другим лицем, или преко другог лица, без обзира да ли је то друго лице кривично одговорно;

(б) наређује, тражи или подстиче на извршење таквог кривичног дела које се у ствари догоди или се покушава;

(ц) на други начин помаже у његовом извршењу или покушају извршења, укључујући обезбеђивање средстава за његово извршење;

[1111] Латински: криви ум.

(д) на било који други начин доприноси извршењу, или покушају извршења, таквог кривичног дела од стране групе лица која делују са заједничком сврхом. Такав допринос ће бити намеран и:

(I) биће почињен са циљем чињења надаље криминалне активности или злочиначке намере групе, када таква активност или намена укључује извршење кривичног дела из надлежности Суда; или

(II) ако је неко свестан намере групе да почини кривично дело;

(е) у погледу злочина геноцида, директно и јавно подстиче друге на почињење геноцида;
(ф) покуша извршење таквог кривичног дела предузимањем радње којом започиње његово извршење значајним кораком, али се кривично дело не дешава због околности независне од намере дотичне особе. Међутим, лице које одустане од његовог извршења неће бити кажњено овим Статутом за покушај извршења тог кривичног дела ако је то лице у потпуности и добровољно одустало од злочиначке намере.

4. Ниједна одредба овог Статута која се односи на индивидуалну кривичну одговорност неће утицати на одговорност држава према међународном праву.

На овом месту Вас такође подсећамо да иако је штета по животну средину у контексту оружаног сукоба врло често део свеукупног намераваног напада и из њега произашлих последица, ван оружаних сукоба еколошка штета се сама по себи не жели од стране починиоца (починилаца) већ се иста прихвата као нуспојава произведена током извршавања кога другог делања пре свега усмереног на произвођење своје зараде. Управо из овог разлога се предлаже да се праг *mens rea* „спусти“ на тај начин што би субјективна одговорност обухватала и одговорност коју карактерише свест и прихватање да се произведе и дотична еколошка штета већих димензија. Такву свест неки аутори називају „објективна непромишљеност“[1112].

Такође Вам указујемо како, по основу претходно образложеног, сматрамо да је сада јасно, уколико не би ишли на формирање и ступање на снагу посебне конвенције путем које би се успоставио и Међународни суд за еколошке злочине *(екоцид*-е), јесте неопходно да се у оквиру **Статута Међународног кривичног суда** успоставе и елементи путем којих би се:

[1112] Види шире:
Rauxloh, Regina (2011): The role of international criminal law in environmental protection. Унутар: Botchway, Francis N. (ed.): **Natural Resource Investment and Africa's Development. (New Horizons in Environmental and Energy Law)**, Cheltenham, GB. Edward Elgar, стр. 423-461.

- посебно третирали чисто еколошки злочини,
- еколошки злочини сматрали оним који подлежу надлежности овог суда само уколико испуне неке претходно прописане параметре,
- успоставила и материјална одговорност – јасно, за поменуте еколошке злочине, али
- у оквиру овог суда третирали и еколошки злочини који не проистичу из ратних дејстава већ и они из нератних а по својој природи криминалних активности, те
- аналогно праву Италије успоставила и кривична одговорност организација која формално-правно не поседују субјективитет, што значи да нису формално-правно правна лица, али им је стварни субјективитет уистину могуће утврдити, а не само да се може и мора да утврди субјективна одговорност њихових чланова у вези конкретног криминалног акта!

Мишљења смо, као и други правници, да би и за еколошке злочине ваљало да димензије субјективне одговорности обухвате и такозвани нехат или како је још поједини аутори називају: несмотреност.

Чисто *еколошки злочини* требало би да се инкорпорирају као инкфиминација у оквиру „Члана 5.- Злочини у надлежности овог Суда“, његовог става 1., под његов нови подстав (е) – Злочини екоцида. При томе би ваљало да се пропише, реконструкцијом Статута, и одговорност држава, како је то већ предлагала Међународна организација правника Уједињеним нацијама[1113], али и одговорност корпорација, криминалних организација као и терористичких организација.

Говорећи о прописаним параметрима ваља имати на уму да сва дела која потпадају под надлежност Међународног кривичног суда, па тако и она и од еколошког значаја, поседују своје примарне основе у јасно формираним легислативним елементима бројних конвенција и њихових додатака. Отуда је логично да и *еколошки злочини*, за које пледирамо, морају да поседују ове и овакве основе на бази постојећих тзв. *примарних норми* дотичних међународних легислативних докумената. А њих је уистину велики број!

Али да би се, а поготову ако се уистину ради о каквом злочину који не проистиче из ратних наступа, такво поступање посматрало као *еколошки злочин* из надлежности овог Суда, сваки такав конкретни злочин морао би да испољи:

- опасност,
- последицу, или последице,

на бази које би могао да се посматра као тешко кривично дело, то јест злочин.

[1113] Види:

International Law Commission (ILC) **Draft Articles on State Responsibility**, U.N., GAOR, 51st Sess., Supp. No. 10, Art. 19(3)(d), U.N. Doc. A/51/10, Year 1996.

А да би конкретни случај посматрали као неки од најтежих случајева који због тога и јесу у надлежности Међународног кривичног суда, посматрани деликт би морао да произведе:

1. неку од штета по људе, и то, сматрамо:
   а.) смрт,
   б.) тешку телесну повреду,
   в.) болест, или болести, коју карактерише споро развијање, каква је, примера ради и она изавана отровима што оштећују здравље, али и здравље по тровању произведеног потомства, затим
   г.) изазивање услова који доводе до губитка плодности, и
   д.) изазивање услова који доводе до појаве мртворођених потомака,

2. штету по животну средину, јасно, великих димензија, али и

3. опасност да се изазову наведене последице, аналогно томе како савремене државе третирају такозвана кривична дела опште опасности.

При том, јасно, казне за физичка лица би требало да буду временске а за правна лица и као субјекте који формално-правно немају субјективитет, али постоје, ваљало би да се формира не једна већ, мишљења смо и предлажемо, две врсте казни:

1. новчана, за правна лица, али за њих и
2. такозвана смрт (гашење) правног лица,

при чему криминалне организације ваља обавезно уништити самим утврђивањем кривичне одговорности њених чланова и прописивањем им временских казни.

БИБЛИОГРАФИЈА

Библиографија – ћирилични извори

1. Аврамов Смиља & Крећа Миленко (2008.г.): Међународно јавно право. Издавач: Службени гласник, Београд.
2. Бечка конвенција о уговорном праву, *Службени лист СФРЈ*, одељак: Међународни уговори, бр. 30/1972.г.
3. Допунски протокол уз Женевске конвенције, од 12. августа 1949.године, о заштити жртава међународних оружаних сукоба (Протокол I), *Службени лист СФРЈ, - Међународни уговори*, бр. 16/1978.
4. Женевска конвенција о заштити грађанских лица за време рата (IV Женевска конвенција), од 12. августа 1949.г., *Службени лист ФНРЈ*, бр. 24/1950.
5. Закон о дивљачи и ловству, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 18/2010 и 95/2018 - др. закон.
6. Закон о закључивању и извршавању међународних уговора, *Службени лист СФРЈ*, бр.: 55/1978.
7. Закон о закључивању и извршавању међународних уговора, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 32/2013.г.
8. Закон о потврђивању измена и допуна Конвенције о физичкој заштити нуклеарног материјала, *Службени гласник РС - Међународни уговори*, број 4/2016-5.
9. Закон о потврђивању Конвенције о очувању миграторних врста дивљих животиња; *Службени гласник Републике Србије*; бр. 102/2007.
10. Закон о потврђивању Конвенције о промени климе; *Сл. лист СРЈ*; бр. 2/1997.г.
11. Закон о потврђивању Римског статута међународног кривичног суда, *Службени лист СРЈ - међународни уговори*, бр. 5/2001.г.
12. Закон о ратификацији Бечке конвенције о заштити озонског омотача, *Службени лист СФРЈ- Међународни уговори*, бр. 1/1990.г.
13. Закон о ратификацији Конвенције за заштиту културних добара у случају оржаног сукоба, *Службени лист ФНРЈ - Додатак бр. 4*/1956.г.
14. Закон о ратификацији Конвенције о забрани или ограничавању употребе извесних врста класичног оружја за која се може сматрати да имају прекомерне трауматске ефекте или да делују без разлике у погледу циљева, *Службени лист СФРЈ - Међународни уговори*, бр. 3/1982.г.

15. Закон о ратификацији Конвенције о заштити светске културне и природне баштине, *Службени лист СФРЈ*, бр. 8/1974.г.
16. Закон о ратификацији међународног пакта о грађанским и политичким правима, *Службени лист СФРЈ*, бр. 7/1971.г.
17. Јолџић Владан (1994): Анализа ратификованих међународних уговора у области заштите животне средине и других међународних уговорау овој области за које ће СРЈ покренути поступак закључивања; *Билтен - Савезна Влада - Министарство за животну средину*; бр.: 5/94; стр. 129.- 171.
18. Јолџић Владан (2008.): Еколошка политика - Од идеје до изградње међународног еколошког права. Издавач: Институт за криминолошка и социолошка истраживања; Београд.
19. Јолџић Владан и Јовашевић Драган (2012.г.): Еколошко кривично право, међународни и уставни основи, стварност и могућности. Издавач: Институт за криминолошка и социолошка истраживања и Министарство просвете и науке Републике Србије.
20. Јолџић Владан (1995): Еколошки криминалитет у праву и стварности Издавач: Институт за криминолошка и социолошка истраживања; Београд.
21. Јолџић др Владан (1995): Еколошки криминалитет у праву и стварности - II измењено и допуњено издање. Издавач: *Ecologica*; Београд.
22. Јолџић Владан (1998): Еколошко право – Општи део, или о елементима неопходним за успостављање независне правне дисциплине. Издавач: Институт за криминолошка и социолошка истраживања; Београд.
23. Јолџић Владан (2020): Еколошко право (Општи и Посебан део) са посебним освртом на негативне техногене утицаје. Студија и уџбеник формиран за предмет „Управљање квалитетом и законска регулатива“ Хемијског факултета Универзитета у Београду, а коју књигу користе и другифакултети државних и приватних универзитета унутар Републике Србије.
24. Јолџић Владан (2007): Еколошко право државе у транзицији – Пример Србије. Издавач: Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд.
25. Јолџић Владан (1996): Еколошко право - нужност и могућности његовог изучавања, *Анали Правног факултета у Београду*, XLIV, Но 4-6, стр. 115-156.
26. Јолџић Владан (1996): Еколошко право - Општи део, или о елементима неопходним за успостављање самосталне дисциплине правних наука. Издавач: ELSA -- European Law Students Association and University of Belgrade.
27. Јолџић Владан (1999.): Еколошко право – Општи део. Или о елементима неопходним за успостављање самосталне дисциплине правних наука. Издавач: Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд.
28. Јолџић Владан (2011.): Еколошко правна заштита као развојно променљива, теоријско практички приступ. Издавач: Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд.

29. Јолџић Владан (2007): Еколошко право државе у транзицији – пример Србије. Издавач: Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд.
30. Јолџић Владан (1999): Еколошко право – Општи део. Или о елементима неопходним за успостављање самосталне дисциплине правних наука. Издавач: Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд.
31. Јолџић Владан (2002.): Еколошко право – Општи и Посебан део. Издавач: Саветни секретаријат за рад, здравство и социјално старање, Сектор за животну средину Мистарства науке, развоја и животне средине СРЈ,
32. Јолџић Владан (2006): Конвенције од значаја за заштиту животне средине и интереса Републике Србије.Издавач: Институт за криминолошка и социолошка истраживања и Министарство за науку Републике Србије; Издавач: Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд.
33. Јолџић Владан (2015.г.): Значај развојног пута од идеје преко идеала до принципа и норми, Зборник Института за криминолошка и социолошка истраживања, бр. 34, стр. 79 - 90.
34. Јолџић Владан (2007.): Кривична, дисциплинска и материјална одговорност за загађивање животне средине, казнена политика у области заштите у свету и код нас. Издавач: Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд.
35. Јолџић Владан (2011.): Кривична дела заштите животне средине и одговорност правних лица. Поглавље у књизи: Криминал и државна реакција: феноменологија, могућности, перспективе, стр. 393.-405. Издавач: Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд.
36. Јолџић Владан (1997.г.): Кривично-правна заштита животне средине – о потребним новинама у кривично-правној заштити еколошких вредности право и животна средина; V глава књиге Право и животна средина (уредник: Кавран Драгољуб). Издавач: Удружење правника Југославије, Југословенско удружење за јавну управу, Савезно министарство за развој, науку и животну средину и Влада Републике Црне Горе, Београд, стр.: 377.-399.
37. Јолџић Владан (1998): Нацрт материјала посебне главе за Нацрт Кривичног законика СРЈ, намењене заштити здравља људи и животне средине. У вези поменутог види ближе: Документ Савезног Министарства за развој, науку и животну средину: 1/1 – 02 бр. 011/96 – 1 од 30. 07. 1996.
38. Јолџић Владан (2014.): Заштита живог света и радом створених вредности животне средине -теоријско практички приступ. Издавач: Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд.
39. Јолџић Владан (1999.г.): Рат, право, животна средина – напад на Југославију.
40. Јолџић Владан (2019): Социјалне димензије одрживог развоја. Теоријско практички приступ. Издавач: Институт за криминолошка и социоилошка истраживања, Београд.

41. Јолџић Владан (1995.): Циљеви и обим казнене интервенције у светлу друштвених промена. Издавач: Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд.
42. Конвенција о забрани употребе, складиштења, производње и промета антиперсоналних мина и њиховом уништавању,Отава, 3-4. децембар 1997., позната и као Отава конвенција, има 164 државе стране. Податак добијен на дан 26. 10. 2018., са: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=XXVI-5&chapter=26&clang=_en.
43. Конвенција о отвореном мору; *Сл. лист СФРЈ*; бр. 4/1965.г.
44. Конвенција о спречавању и кажњавању злочина геноцида, *Службени весник Президијума народне скупштине ФНРЈ*, бр. 2/1950.
45. Кривични законик Републике Србије *Службени гласник Републике Србије*, 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016.г. и 35/2019.г.
46. Лукић Радомир (1977.г.): Методологија права. Издавач: САНУ, Београд.
47. Међународни уговор о грађанским и политичким правима, *Службени лист СФРЈ - Међународни уговори*, бр. 7/1971.г.
48. Међународни уговор о економским, социјалним и културним правима, *Службени лист СФРЈ - Међународни уговори*, бр. 7/1971.г.
49. Нацрт Кривичног законика СРЈ. Документ 2/1 бр 1/31 98 – 01 од 17. 03. 1998.г.
50. Нацрт Кривичног законика Савезне Републике Југославије (1998). Издавач: Савезно министарство правде.
51. Напори Уједињених Нација за бољу животну средину 21. века, Београд 1992.
52. Одабрани документи из Међународног хуманитарног права (2013.) (едитор бригадни генерал Карл Едлингер), издавач: Центар за мировне операције Војске Републике Србије. Издавач: Центар за мировне операције Војске Републике Србије.
53. Одлука о употреби оловног белила и оловног сулфата при бојадисању; *Сл.лист ФНРЈ*; бр. 25/1955.г.
54. Правна енциклопедија (1989.). Издавач: Савремена администрација, Београд.
55. Прва Женевска конвенција о побољшању рањеника и болесника у оружаним снагама у рату (од 12. 08. 1949.), *Службени лист ФНРЈ*, бр. 24/1950.г.
56. I Допунски протокол Хашке конвенције (IV) из 1907.г.
57. Смиљанић, Спасоје (2009). „Агресија НАТО на СРЈ”. Војска Југославије у одбрани од агресије 1999. године, књига прва (на језику: (језик: српски)). Београд. стр. 72 и 73.

58. Споразум о рибарству у водама Дунава између Владе Федеративне Народне Републике Југославије, Народне Републике Бугарске, Румунске Народне Републике и Савеза Совјетских Република; види ближе: Уредба Савезног извршног већа; Р.С. Бр. 92, од 7. априла 1958.г.; и Уредба Савезног извршног већа; *Сл. лист ФНРЈ - Међународни уговори и други споразуми*, бр. 8/1958.г.
59. Уголовно-исполнительный кодекс Российской Федерации от 8 января 1997 года N 1-ФЗ. Дата подписания: 08.01.1997. Дата публикации: 01.11.2007.
60. Указ о проглашењу Закона о потврђивању другог факултативног протокола уз међународни пакт о грађанским и политичким правима, који има за циљ укидање смртне казне. Види ближе: *Службени лист СРЈ - Међународни уговори*, број 4/2001.г.
61. Уставна повеља државне заједнице Србија и Црна Гора, Службени лист Савезне Републике Југославије, бр. 1/2003.г.
62. Устав Републике Србије, Службени гласник Републике Србије, бр. 85/2006.г.
63. Устав СФРЈ, Службени лист Савезне Републике Југославије“,број 1/1992.г.
64. Уредба о ратификацији Конвенције о заштити од опасности тровања бензолом; *Службени лист СФРЈ - Међународни уговори*; бр.16/1976.г.
65. Уредба о ратификацији Међународне конвенције о спречавању загађивања са бродова, документ који није објављен унутар *Сл. Лист СФРЈ – Међународни уговори*
66. Шешић др Богдан (1974.г.): Основи методологије друштвених наука. Издавач: Научна књига, Београд.

Библиографија – латинични извори

1. ABC of International Law, Swiss Federal Department of Foreign Affairs (FDFA), Bern, Year 2009.
2. Agreement for the Prosecution and Punishment of the Major War Criminals of the European Axis, and Charter of the International Military Tribunal. London, 8th August 1945.
3. Act No 342/2001 - Act on the International Criminal Court, Issued in Copenhagen on 16th May 2001. Доступно на дан 8. 09. 2018., са: https://www.legal-tools.org/doc/c2a26e/pdf.
4. Actes de la Conference de Bruxelles de 1874 sur le Project d’une Convention Internationale, Paris, Librarie des Publications Legislatives, 1874. Документ

доступан дана 25. 12. 2017., са:
http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k5813563c.

5. African Convention on the Conservation of Nature and Natural Resources, adopted by the African Heads of State and Government, Algiers, 1968. United Nations — Treaty Scries, Year 1976, Vol. 1001, 1-14689, стр. 5-18.
6. Agreement for the prosecution and punishment of the major war criminals of the European Axis. Signed at London, on 8th August 1945.
7. Agreement for the prosecution and punishment of the major war criminals of the European Axis. Signed at London, on 8th August 1945.
8. Annex I - Amendments to the Rome Statute of the International Criminal Court on the crime of aggression.
9. Amendment to the Convention on the Physical Protection of Nuclear Material, July 8, 2005,The International Atomic Energy Agency, Vienna.
10. Annex to the Convention (IV) Respecting the Laws and Customs of War on Land -
11. Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land. The Hague, 18 October 1907.
12. Annex to the Resolution 827 - Statute of the International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia since 1991, 25th May 1993.
13. Anzillotti, Dionisio (1992): Cours de Droit International, Paris.
14. A/RES/67/35 - Measures to uphold the authority of the 1925 Geneva Protocol. UN General Assembly Sixty-seventh session, Agenda item 94(d), 3rd December 2012.
15. Bamako Convention on the Ban of the Import into Africa and the Control of Transboundary Movement and Management of Hazardous Wastes within Africa, Adopted by the Conference of Environment Ministers at Bamako, Mali, January 1991. Објављена и у: 30 ILM 773 (1551).
16. Banks Debue, Davies Charlotte, Gosling Justin, Newman Julian, Rice Mary, Wadley Jago and Walravens Fionnuala (Year 2008) ENVIRONMENTAL CRIME. A threat to our future. Environmental Investigation Agency, ISBN: 0-9540768-5-0, Printed at Cambridge, UK.
17. Barcelona Convention for the Protection of the Mediterannean Sea Against Pollution, Februar 16th, 1976, U.N.T.S. Reg.# 16908, 15 I.L.M. 290 (1976).
18. Barcelona Convention - Convention for the Protection of the Mediterranean Sea against Pollution, Signed 16 February 1976, in force 12 February 1978, revised in Barcelona, Spain, on 10 June 1995 as the Convention for the Protection of the Marine Environment and the Coastal Region of the Mediterranean. (UNEP(OCA)/MED IG.6/7).
19. Basel Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazardous Wastes and their Disposal, 22 March 1989.

20. Basel Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazardous Wastes snd their Disposal, with Protocol on Liability and Compensation for Damage Resulting from Transboundary Movements of Hazardous Wastes and their Disposal (Texts and Annexes). Published by the Secretariat of the Basel Convention (SBC) in May 2018.
21. Bassiouni, Mahmoud Cherif (1999.): Crimes against Humanity in International Criminal Law, 2nd rev. ed. Издавач: Kluwer Law International, Cambridge, Massachusetts.
22. Bassiouni, Mahmoud Cherif (2008): International Crimes: The Ratione Materiae of International Criminal Law, in: Mahmoud Cherif Bassiouni (ed.): International Criminal Law. Vol I: Sources, Subjects and Contents, 3rd ed., Martinus Nijhoff Publishers: Leiden.
23. Bassiouni, Mahmoud Cherif (2003): Introduction to International Criminal Law. Издавач: Transnational Publishers, Ardsley.
24. Bassiouni, Mahmoud Cherif (1983): The Penal Characteristics of Conventional International Criminal Law, стр. 27. и 28., у: *Case Western Reserve Journal of International Law*, Volume 15, Issue 1, pp. 27-37, Cleveland, Ohio, USA
25. Basel Convention on the Control of Transboundary Movement of Hazardous Wastes and Other Wastes and their Disposal, Year 1987.
26. Bederman, David J. (2007): International Law in Antiquity, Cambridge University Press.
27. Berat, Lynn (1993): Defending the Right to a Healthy Environment: Toward a Crime of Geocide in International Law; *Boston University International Law Journal*, Vol 11, стр. 327-348.
28. Beth Van Schaack and Ron Slye (2007): A Concise History of International Criminal Law, Santa Clara University School of Law, Santa Clara Law Digital Commons.
29. Blackstone, William, Sir (1723-1780): Commentaries on the Laws of England, Book the Fourth (The Fourth Edition), Chapter the first – Of the nature of crimes and their punishment. Printed at the Clarendon Press, Oxford. Доступно на дан 27. 01. 2018., са:
    a. https://ia902705.us.archive.org/0/items/commentariesonla04blac/commentariesonla04blac.pdf.
30. Bosselmann, K. (1987): Die Natur im Umwelt - Plaedoyer fuer ein oekologishes Umveltrecht, Zeichrift fuer das gesamte Recht zum Schutze der natuerlichen Lebens - grundlagen und der Umwelt.
31. Bruch, Carl E. (2001): All's Not Fair in (Civil) War: Criminal Liability for Environmental Damage `in Internal Armed Conflic; *Vermont Law Review*; бр. 695.
32. Busby Chris, Hamdan Malak and Ariabi Entesar (2010): Cancer, Infant Mortality and Birth Sex-Ratio in Fallujah, Iraq 2005–2009, са: *Int J Environ Res Public*

Health. Jul 2010; 7(7): 2828–2837; са: https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2922729/.

33. Cairo Guidelines and Principles for the Environmentally Sound Management of Hazardous Wastes, adopted by the Governing Council of the United Nations Environment Programme (UNEP) by Decision 14/30 of 17th June, 1987,
34. Campbell Black, Henry M. A. (Year 1979). Definitions of the Terms and Phrases of American and English Jurisprudence, Ancient and Modern. Fifth edition, West Publishing Company, St. Paul, Minesota.
35. Cartagena Protocol on Biosafety to the Convention on Biological Diversity, Text and Annexes, Montreal, 2000.
36. Charles River Editors (2014): The Firebombing of Dresden: The History and Legacy of the Allies' Most Controversial Attack on Germany.
37. Chronological lists of ratifications of, accessions and successions to the Convention and the related Agreements, Page last updated: 12/02/2020, формиран од стране UN Division of Ccean Affairs and the Law of the Sea, на дан 26. 02. 2020., са:
    a. https://www.un.org/depts/los/reference_files/chronological_lists_of_ratifications.htm.
38. Cassese, Antonio (2004): International Law (Second edition); Oxford, Oxford University Press.
39. Crimes against Humanity and War Crimes Act, S.C. 2000, c. 24 (Canada), December 18, 2017. Published by the Minister of Justice at the following address: http://laws-lois.justice.gc.ca.
40. Crimes and Criminal Procedure (Act), of the United States of America, Cornell University, USA.
41. Criminal Code of Kyrgyzstan, 1997, Art 374, на дан 29 08 2020. са: https://www.legislationline.org/download/id/4221/file/Kyrgyzstan_CC_1997_%20am_2006_en.pdf.
42. Criminal Code of the Republic of Albania, Consolidated version as of October 13th, 2009, of the Law No. 7895, dated at the 27th January 1995.
43. Charter of the International Military Tribunal. Унутар: Agreement for the prosecution and punishment of the major war criminals of the European Axis.
44. Charter of the International Military Tribunal for the Far East, Section II - Jurisdiction and General Provisions.
45. Charter of the United Nations, San Francisco, June 26th 1945.
46. Claude Pilloud, Jean De Preux , Yves Sandoz,· Bruno Zimmermann, at all (Year 1987): Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949, International Committe of the Red Cross and Marinus Njihoff Publisher, Geneva.
47. CODE PÉNAL DE 1810, познат и као: Code pénal napoléonien, са:

48. http://ledroitcriminel.free.fr/la_legislation_criminelle/anciens_textes/code_penal_de_1810.htm.
49. CODE PÉNAL Du 25 septembre – 6 octobre 1791, ca:
50. http://ledroitcriminel.free.fr/la_legislation_criminelle/anciens_textes/code_penal_25_09_1791.htm
51. Code pénal Français, 1994. Dernière modification: 09/06/2018. Edition : 12/06/2018.
52. Code pénal suisse du 21 décembre 1937, Titre 12bis - Délits contre les intérêts de la communauté internationale, Art 264 Génocide (Nouvelle teneur selon le ch. I de la LF du 24 mars 2000).
53. Codice penale (R.D. 19 ottobre 1930, n.1398).
54. Communique on the Moscow Conference of the Three Foreign Ministers (Report of the Meeting of the Ministers of Foreign Affairs of the Union of Soviet Socialist Republics, The United States of America and The United Kingdom), December 27th 1945.
55. Consolidated version of the Treaty on European Union, *Official Journal of the European Union*, C 326, 26. 10. 2012, p. 13–390.
56. Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, New York, 10 December 1984.
57. Convention concernant la prévention des accidents industriels majeurs (Date de l'entrée en vigueur: 03:01:1997) Lieu:Genève Session de la Conférence:80, Date d'adoption: 22:06:1993. У литератури присутна и под именима:
58. Convention concerning the Prevention of Major Industrial Accidents (C174 Prevention of Major Industrial Accidents Convention), [1993].
59. Convention Concerning Protection against Hazards of Poisoning Arising from Benzene (Date of coming into force: 27:07:1973.), позната и као C 136 - Benzene Convention, [1971], донета је у Женеви, на „56. генералној сесији Међународне организације рада (The General Conference of the International Labour Organisation)“ [23:06:1971].
60. Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, adopted by the General Conference of UNESCO, 1972, Paris. Варијантатекста из априла 1999.г., обезбеђена од UNESCO World Heritage Centre 7, place de Fontenoy, 75352 Paris, France.
61. Convention européenne des droits de l'homme – CEDH, 1950.
62. Convention européenne pour la protection du patrimoine archéologique, 1958.
63. Convention européenne pour la protection du patrimoine archéologique (révisée), Valletta – [La Valette, 16.1.1992].
64. Convention (IV) respecting the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land. The Hague, 18 October 1907.

65. Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-Making and Access to Justice in Environmental Matters, done at Aarhus, Denmark, on 25th June 1998.
66. Convention on Biological Diversity, UN, 1992.г. Доступно са: https://www.un.org/en/observances/biological-diversity-day/convention.
67. Convention concernant les lois et coutumes de la guerre sur terre. Conclue à La Haye le 18 octobre 1907. Извор: Confederation suisse. Le portail du Gouvernement suisse. Доступно дана 10 10. 2017., са:
    a. https://www.admin.ch/gov/fr/accueil.html.
68. Convention for the Control of the International Trade in Arms, Munitions and Implements of War, League of Nations, Geneva, September 8th, 1925.
69. Convention for the Elimination of Mercenarism in Africa, Organization of African Unity, Done at Libreville, Gabon this 3rd day of July, 1977.
70. Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict. The Hague, 14th May 1954.
71. Charter of Human Rights (General Assembly resolution 217 A), United Nations General Assembly in Paris on 10 December 1948.
72. Convention on Cluster Munitions. Adopted in Dublin: 30 May 2008. Opened for signature in Oslo: 3 December 2008. Entry into force: 1 August 2010. Depositary: Secretary-General of the United Nations.
73. Convention on Environmental Impact Assesment in a Transboundary Context, UN Economic Commission for Europe, Geneva, February 25th, 1991, 30 I.L.M. 800 (1991).
74. Convention on Environmental Impact Assessment in a Transboundary Context, from the Year 1991, Espoo, Finland, ammanded at the year 2001 and 2004. Са: https://unece.org/fileadmin/DAM/env/eia/about/eia_text.htm
75. Convention on the Conservation of Migratory Species of Wild Animals, оригинал текста види унутар Australian Treaty Series [1991] *No* 32, Department of Foreign Affairs and Trade, Canberra.
76. Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats, *European Treaty Series/104*.
77. Convention on the Continental Shelf. Done at Geneva on 29 April 1958. Види: United Nations, Treaty Series, vol. 499, Year 2005.
78. Convention on the Physical Protection of Nuclear Material, 26 October 1979, Vienna, Austria.
79. Conference of Plenipotentiaries on the Protocol on the Prevention of Pollution of the Mediterranean Sea by Transboundary Movements of Hazardous Wastes and their Disposal, Izmir, Turkey, [1 October 1996], Protocol on the Prevention of Pollution of the Mediterranean Sea by Transboundary Movements of Hazardous Wastes and their Disposal.

80. Convention on early notification of a nuclear accident, International Atomic Energy Agency General Conference, 24-26 September 1986, INFICIRC/335.
81. Convention on the High Seas, Geneva, April 29, 1958, 450 U.N.T.S. 82.
82. Convention on Offenses and Certain Other Acts Committed on Board Aircraft, Tokyo, September 14, 1963, 704 U.N.T.S. 219, 20 U.S.T. 2941, T.I.A.S. No. 6768.
83. Convention on the prohibition of the development, production, stockpiling and use of chemical weapons and on their destruction, Paris 13 January 1993.
84. Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, Adopted by Resolution 260 (III) A of the U.N. General Assembly on 9 December 1948. Entry into force: 12 January 1951.
85. Convention on the Prohibition of Stockpiling of Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons, and on their Destruction, London, Moscow, Washington, April 10th 1972.
86. Convention on Prohibitions or Restrictions on the Use of Certain Conventional Weapons Which May be Deemed to be excessively Injurious or to Have Indiscriminate Effects, or Inhumane Weapons Convention (Convention on Certain Conventional Weapons). Geneva, 10th October, 1981.
87. Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, Adopted by the United Nations General Assembly Resolution 260 (III), on 9th December 1948, 9th December 1948, 179th plenary meeting. *United Nations - Treaty Series*, Year 1951, vol. 78, стр. 277-322.
88. Convention on the Prevention of Marine Pollution by Dumping of Wastes and other Matter (London Convention), Year 1972.
89. Convention on the Prevention of Marine Pollution by Dumping of Wastes and Other Matter 1972 (London Convention).
90. Convention on the Prohibition of the Development, Production and Stockpiling of Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons and on their Destruction (The Biological Weapons Convention), London, Moscow and Washington, 10 April 1972.
91. Convention on the Prohibition of Military or Any Other Hostile Use of Environmental Modification Techniques (ENMOD Convention). Adopted by Resolution 31/72 of the United Nations General Assembly on 10th December 1976.
92. Convention on the Prohibition of the Development, Production, Stockpiling and Use of Chemical Weapons and on their Destruction (Chemical Weapons Treaty), Paris 13th January 1993, United Nations, Treaty Series, vol. 1974.
93. Convention on the Prohibition of the Use, Stockpiling, Production and Transfer of Anti-Personnel Mines and onтheir Destruction, Adopted in Oslo: 18 September 1997.
94. Convention on Prohibitions or Restrictions on the Use of Certain Conventional Weapons Which May be Deemed to be excessively Injurious or to Have

Indiscriminate Effects, or Inhumane Weapons Convention (Convention on Certain Conventional Weapons). Text with Amendments and Protocols adopted through 28th november 2003. Добијено јуна 2005., од: International Committee of the Red Cross, 19 Avenue de la Paix, 1202 Geneva, Switzerland.

95. Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes as amended, along with decision VI/3 clarifying the accession procedure, Printed at United Nations, Geneva, February 2014.

96. Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law, Convention on the Territorial Sea and the Contiguous Zone, Geneva on 29 April 1958.
97. Convention pour l'amélioration du sort des militaires blessés dans les armées en campagnes du 22 août 1864. Ca:
    a. https://ihl-databases.icrc.org/dih-traites/INTRO/120?OpenDocument.
98. CONVENTION POUR LA CREATION D'UNE COUR PENALE INTERNATIONALE. Série de Publications de la Société des Nations, League of Nations Doc. C. 547(1) M. 384(1)1937V.
99. Convention (II) concernant les lois et coutumes de la guerre sur terre et son. Annexe: Règlement concernant les lois et coutumes de la guerre sur terre. La Haye, 29 juillet 1899. Ca:
    a. https://ihl-databases.icrc.org/dih-traites/INTRO/150?OpenDocument.
100. Convention on Long-range Transboundary Air Pollution, Year 1979. Ca: http://www.unece.org/fileadmin//DAM/env/lrtap/lrtap_h1.htm.
101. Convention on the High Seas, Geneva, Year 1958.
102. Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, Adopted by Resolution 260 (III) A of the U.N. General Assembly on 9th December 1948.
103. Convention on the Prohibition of Military or any other Hostile Use of Environmental Modification Techniques, Adopted by Resolution 31/72 of the United Nations General Assembly [10th December 1976]. Opened for signature at Geneva on 18 May 1977. Official Records of the General Assembly, Thirty-first Session, Supplement No. 39 (A/31/39), pp. 37-38.
104. Convention on the Prohibition of the Development, Production and Stockpiling of Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons and on Their Destruction, signed at London, Moscow and Washington on 10th April 1972.
105. Convention on Prohibitions or Restrictions on the Use of Certain Conventional Weapons Which May be Deemed to be excessively Injurious or to Have Indiscriminate Effects, or Inhumane Weapons Convention (Convention on Certain Conventional Weapons). Text with Amendments and Protocols adopted through 28th November 2003. Добијено јуна 2005., од: International Committee of the Red Cross, 19 Avenue de la Paix, 1202 Geneva, Switzerland.

106. Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law, Strasboroug, 4 XI 1998., на: https://www.coe.int/en/web/conventions/.
107. Convention on the Safety of United Nations and Associated Personnel, New York, 9th December 1994,
108. Convention to Suppress the Slave Trade and Slavery, League of Nations, 25th September 1926, 60 LNTS 253, Registered No. 1414. Доступно, на дан 28. 01. 2018., са: http://www.refworld.org/docid/3ae6b36fb.html.
109. Convention Relating to the Suppression of the Abuse of Opium and Other Drugs, The Hague, January 23rd, 1912., *League of Nations Treaty Series*, vol. 8, pp. 188-239.
110. Council of Europe Convention on Offences relating to Cultural Property, Nicosia, 19.V.2017,Council of Europe Treaty Series, No. 221.
111. Council of Europe Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society, CETS No. 199, Year 2005.
112. Criminal Code of Belarus, 1999, Art 131, на дан 29 08 2020. са: http://www.ilo.org/dyn/natlex/natlex4.detail?p_isn=54631.
113. Criminal Code of Georgia, 1999, Art 409, на дан 29 08 2020. са: https://www.unodc.org/res/cld/document/Criminal_Code_of_Georgia/Georgia_Criminal_Code_full.pdf.
114. Criminal Code of Tajikistan, 1998, Арт 399 – Biocide;Art 400/Ecocide, на дан 29 08 2020., са: s/implementations/pdf/Criminal_Code_Extracts_Tajikistan_EN.pdf#:~:text=CRIMINAL%20CODE%20OF%20THE%20REPUBLIC%20OF%20TAJIKISTAN%20SECTION,12%20to%2020%20years%20with%20confiscation%20of%20property.
115. Criminal Code of the Republic of Armenia, 2003, Art 394 , на дан 29. 08. 2020. са: https://www.unodc.org/res/cld/document/armenia_criminal_code_html/Armenia_Criminal_Code_of_the_Republic_of_Armenia_2009.pdf.
116. Criminal Code of the Republick of Ukraine, 2001, Art 441, на дан 29. 08. 2020. са: https://www.unodc.org/res/cld/document/ukr/2001/criminal-code-of-the-republic-of-ukraine-en_html/Ukraine_Criminal_Code_as_of_2010_EN.pdf
117. Criminal Code, Russian Federation, 1996. Са: http://russian-criminal-code.com/PartII/SectionXII/Chapter34.html.
118. Déclaration de Paris, 1856. Са:
119. https://ihldatabases.icrc.org/applic/ihl/dih.nsf/Article.xsp?action=openDocument&documentId=52C3B93E8698E114C12563BD002B802F.
120. Declaration (IV, 3) concerning Expanding Bullets. The Hague, 29 July 1899,
121. Decreto legislativo, 6 settembre 2011, n. 159: Codice delle leggi antimafia e delle misure di prevenzione, nonche' nuove disposizioni in materia di documentazione antimafia, a norma degli articoli 1 e 2 della legge 13 agosto 2010, n. 136. (11G0201) (GU n.226 del 28-9-2011 - Suppl. Ordinario n. 214)

122. Directive 2008/99/EC of the European parliament and of the Council, of 19 November 2008, on the protection of the environment through criminal law (Text with EEA relevance), *Official Journal of the European Union*, L 328/28, 6. 1. 12. 2008.
123. Declaration of St James's, on 13th January 1942, by the representatives of the Governments of Belgium, Czechoslovakia, France, Greece, Luxembourg, Norway, the Netherlands, Poland and Yugoslavia.
124. Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment, Stockholm [1972], позната и под скраћеним називом: Stockholm Declaration.
125. Declaration on German Atrocities (Декларација о немачким злоделима), позната и као Московска декларација, од 30. 10. 1943.г., формирана од стране Совјетског Савеза, Велике Британије и САД.
126. Dehan, Audra E. (1992): An International Environmental Court: Should There Be One? *Touro J. Transnat'L,* L. 31. На дан 28. 08. 2020., са: https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/touint3&div=6.
127. Die Natur im Umwelt - Plaedoyer fuer ein oekologishes Umveltrecht, Zeichrift fuer das gesamte Recht zum Schutze der natuerlichen Lebens - grundlagen und der Umwelt.
128. Directive 2008/99/EC of the European parliament and of the Council, of 19 November 2008, on the protection of the environment through criminal law (Text with EEA relevance), *Official Journal of the European Union*, L 328/28, 6. 1. 12. 2008.
129. Document A/CN.4/398 and Corr. 1-3 - Fourth report on the draft code of offences against the peace and security of mankind, by Mr. Doudou Thiam, Special Rapporteur. Extract from the Yearbook of the International Law Commission:-1986, vol. II (1)
130. Document A/CN.4/369 and Add.l and 2. Comments and observations of Governments received pursuant to General Assembly Resolution 37/102, pp 153-155.
131. Document A/49/10 - Report of the Intenational Law Commission on the work of its forty-sixth session, 2nd May – 22nd July 1994, Official Records of the General Assembly, Forty-sixth session, Suplement No. 10.
132. Document A/31/10 – Report of the International Law Commission on the work of its twenty-eight session, 3rd May – 23rd July 1976, Official Records of the Genaral Assembly, Thirty-first session, Suplement No. 10,
133. Draft Code of Offences against the Peace tnd Security of Mankind. Document A/CN.4/44: Second report by Mr. J. Spiropoulos, Special Rapporteur (12th April 1951), унутар: *Yearbook of the International Law Commission*, Year 1951, Volume II, стр. 43.-70.

134. Draft Code of Offences against the Peace and Security of Mankind (agenda item 4) Document A/CN.4/364. First report on the draft Code of Offences against the Peace and Security of Mankind, by Mr. Doudou Thiam, Special Rapporteur, pp 137-153,
135. Draft Code of Offences against the Peace and Security of Mankind. The General Assembly Resolution, A/RES/37/102, 10th December 1982.
136. Draft Code of Offences against the Peace and Security of Mankind with commentaries, adopted by the International Law Commission at its sixth session, in 1954, and submitted to the General Assembly. Copyright © United Nations 2005.
137. Draft Code of Offences against the Peace and Security of Mankind. United Nations General Assembly A/RES/38/132 (19 December 1983), Meeting, No. 101.
138. Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind, *Yearbook of the International Law Commission*, Year 1991, vol. II (2), стр 79-107.
139. Dunant, Henry (1862): Un souvenir de Solférino, Imprimerie Jules-Guillame Fice, Geneve. Доступно на дан 11. 12. 2017.г., са: https://fr.wikipedia.org/wiki/Un_souvenir_de_Solf%C3%A9rino#/media/File:Souvenir_de_Solferino_henri_Dunant_1862.jpg.
140. Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment, Stockholm [1972], позната и као Stockholm Declaration.
141. Document CN.4/13 and Corr. 1-3. Report of the International Law Commission on the work of its first Session, 12th April 1949 , Official Records of the General Assembly, Fourth Session, Supplement No. 10.
142. Dworkin, Ronald M. (1968): Model of Rules. *The University of Chicago Law Review*, Vol.: 35: 14, Year 1967 -1968.
143. Dworkin, Ronald M. (1977): Model of Rules, in: Taking Rights Seriosly, Harvard University Press, USA.
144. Dworkin, A. Ronald (1982): Natural Law Revisisted, *University of Florida Law Review*, стр. 165.-188.
145. Establishment of an international criminal court. UN General Assembly Fifty-second session, Agenda item 150, A/RES/52/160, 28th January 1998.
146. *European Agreement on the Restriction of the Use of certain Detergents in* Washing and Cleaning Products, Strasbourg, 16. IX.1968. Text amended according to the provisions of the Protocol of amendment (ETS No. 115) as from its entry into force on 1 November 1984.
147. European Citizens Initiative (2014): Being Nature - Recognizing and Respecting the Inherent Rights of Nature." Издавач: International Centre for Wholistic Law. Са: https://therightsofnature.org/wpcontent/uploads/pdfs/Ito_EuropeanCitizensInitiative%20Project%20Summary.pdf. На дан 25. 08.2020.

148. European Convention on Offences Relating to Cultural Property, Delphi, 23. 06. 1985.
149. European Charter on the Environment and Health, Principles for Public Policy, December 8th, 1989, WHO Doc. ICP/RUD 113/Conf. Doc./1
150. European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage, European Council, Year 1969.
151. European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage (Revised), Valetta, 16.I.1992, European Treaty Series, No. 143.
152. European Cultural Convention, ETS No. 18, Year 1954.
153. Extract from the Yearbook of the International Law Commission: 1949 , vol. I, Chapter IV – Study of the question of International criminal jurisdiction, стр. 283.
154. Добијено 17. 02. 2018, са: web site of the International Law Commission. http://www.un.org/law/ilc/index.htm.
155. 98/686/EC: Council Decision of 23 March 1998 on the conclusion by the European Community of the Protocol to the 1979 Convention on long-range transboundary air pollution on further reductions of sulphur emissions, *Official Journal L 326 , 03/12/1998 p. 0034 – 0034.*
156. Falk, Richard A. (1973): Environmental Warfare and Ecocide - Facts, Appraisal, and Proposals. In: Thee, Marek: Bulletin of Peace Proposals, Vol. 1. Universitersforlaget, Oslo, Bergen, Tromsö; стр. 80-96.
157. Fassbender Bardo, Peters Anne (2012) (eds.): Oxford Handbook of the History of International Law. Oxford University Press, Oxford, 2012.
158. Final Act of the United Nations Diplomatic Conference of Plenipotentiaries on the Establishment of an International Criminal Court. Done At Rome on 17 July 1998. U.N. Doc. A/CONF.183/10.
159. Fisheries Convention, signed at London, 9 March - 10 April 1964, [UK Treaty Series, No. 35 (1966)].
160. FM 27-10, War Department Field manual, RULES OF LANDWARFARE, War Department, 1st October 1940, para. 36.
161. Fredeeick Pollock, Bart (1906): Ancient Law. It's Connection with the Early History of Society and its Relation to Modern Ideas. New York. Henry Holt and Company, стр. 50.
162. Fried, John H.E. (1972): 'War by Ecocide'. In: Thee, Marek (ed.) (1973). Bulletin of Peace Proposals. 1973, Vol.1. Universitetsforlaget, Olso, Bergen, Tromsö.
163. Fuller, Lon L. (1965): Morality of Law, (Rev. ed.) Yale University Press, New Haven, Connecticut, USA.
164. Gauger, A., Rabatel-Fernel, M P., Kulbicki, L., Short, D. and Higgins, P. (2012). Ecocide is the Missing 5th Crime against Peace, London: The Ecocide Project, Human Rights Consortium, School of Advanced Study, University of

London. На дан 27. 08. 2020., са: https://sasspace.sas.ac.uk/4830/1/Ecocide_research_report_19_July_13.pdf.

165. General Assembly A/RES/49/53 - Establishment of an international criminal court, 49th session, 84th plenary meeting, 9th December 1994. Доступно дана 23. 02. 2018., са:
    a. http://www.un.org/documents/ga/res/49/a49r053.htm.
166. General Assembly, Twelth Session, 727th plenary meeting, Resolution No 1186 (XII), of 11th December 1957.
167. Geneva Convention (I) for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field, Geneva, 12th August 1949.
168. Geneva Convention (IV) relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War. Geneva, 12th August 1949.
169. Geneva Convention (II) for the Amelioration of the Condition of Wounded, Sick and Shipwrecked Members of Armed Forces at Sea. Geneva, 12th August 1949.
170. Geneva Convention (III) relative to the Treatment of Prisoners of War. Geneva, 12th August 1949.
171. General Orders No. 100: The Lieber Code. Instructions for the Government of Armies of the United States in the Field. Prepared by Francis Lieber, promulgated as General Orders No. 100 by President Lincoln, 24 April 1863. Снимљено на дан 30. 12. 2017 са: http://avalon.law.yale.edu/19th_century/lieber.asp.
172. General Status of the Convention on the High Seas, as of 02/07/2018, на: https://cil.nus.edu.sg/databasecil/1958-convention-on-the-high-seas/.
173. Gesetz zur Einführung des Völkerstrafrechtsgesetzbuches, June 26, 2001, Bundesgesetzblatt [BGBl.]. Познат и као: The Act to Introduce the Code of Crimes against International Law.
174. Gilli, Gian Antonio (1971): Come si fa ricerca. Guida alla ricerca sociale per non-specialisti. Издавач: Arnoldo Mondadori.
175. Gilli, Gian Antonio (1974.): Како се истражује. Школска књига, Загреб.
176. Goldsmith E. et al (1972): A Blueprint for Survival, *The Ecologist*, Vol. 2, No, 1, pp. 1-22, према репринту: Nelissen N, Van der Straaten J. and Klinkers L. (eds.) (1997): Classics in Environmental Studies, издавача: International books, Utrecht, Холандија, на стр. 199. - 210.
177. Gray, M. A. (1996). The international crime of ecocide. California Western International Law Journal, No 26, 215–271.
178. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland,vom 23. Mai 1949 (BGBl. S. 1), zuletzt geändert durch Artikel 1 und 2 Satz 2 des Gesetzes vom 29. September 2020 (BGBl. I S. 2048).
179. Hague Convention (IX) concerning Bombardment by Naval Forces in Time of War of 1907.

180. Hague Rules of Air Warfare (December, 1922-February, 1923.
181. Head, Mike and Conachy, Michael (22 July 1999): Red Cross reports economic devastation. Humanitarian disaster in Yugoslavia. Објавио International Committee of the Fourth International (ICFI).
182. Hickman, Leo (2009): Article 31: A Well-Spring of Human Rights, *The Guardian*/UK, Published on Monday, [July 6th, 2009].
183. Higgins, Polly, D. Short, and N. South (2013): Protecting the Planet: A Proposal for a Law of Ecocide; *Crime Law and Social Change*, No. 59 (3), стр. 251–256.
184. Higgins, Polly (2010): Eradicating Ecocide: Exposing the Corporate and Political Practices Destroying the Planet and Proposing the Laws Needed to Eradicate Ecocide. Издавач: Shepheard-Walwyn Ltd, London.
185. Higgins, P. (2010). Eradicating ecocide: Laws and governance to prevent the destruction of our planet. Издавач: Shepheard-Walwyn, Лондон.
186. Hockman, Stephen (2017): Why do we need a new international environmental court? На дан 28. 08. 2020., са: https://static1.squarespace.com/static/56c0ae80ab48de4417bd17fa/t/5be5b50c0e2e726a586647c6/1541780749063/Stephen+Hockman+QC+Why+do+we+need+a+new+environmental+court.pdf.
187. Hugonis Grotii (1625): De Jure Belli ac Pacis, libri tres, In quibus ius naturae & Gentium: item iuris publici preciptae expilicantur, Pariisis: Apud Nicalaum Buon, MDC XXV, cum privilegio regis via Gallica (the French National Library). Доступно преко Националне библиотеке Француске, на дан 10. 10. 2017., са: http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b86069579/f11.image.r=.langEN.
188. Instructions for the Government of Armies of the United States in the Field, prepared by Francis Lieber, LL.D., Originally Issued as General Orders No. 100, Adjutant General's Office, April 24, 1863, Washington 1898: Government Printing Office. Доступно на дан 30. 12. 2017.г. са: https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/Lieber_Collection/pdf/Instructions-gov-armies.pdf
189. International Criminal Court Act 2002, Act No. 41 of 2002 as amended, taking into account amendments up to Act No. 174 of 2011. Са:
    a. https://www.legislation.gov.au/Details/C2012C00112.
190. International Commission for Penal Reconstruction and Development—Proceedings of the Conference held in Cambridge on 4th November 1941 between the representatives of nine allied countries and of the Department of Criminal Science in the University of Cambridge. Edited by L. Radzinowicz and J. W. Cecil Turner.
191. International Convention on the International Regulations for Preventing Collisions at Sea, Лондон, 1972.

192. International Covenant on Civil and Political Rights, G.A. res. 2200A (XXI), 21 UN GAOR Supp. (No. 16) at 52, U.N. Doc. A/6316 (1966), 999 U.N.T.S. 171.
193. International Convention for the Prevention of Pollution of the Sea by Oil, International Conference on Pollution of the Sea, London [12 May 1954], amended in 1962 and 1969. Види ближе: UNEP References Series 3.
194. International Convention for the Prevention of Pollution from Ships (Year 1973), as Modified by the Protocol of 1978. ИЗВОРИ: CIESIN – Columbia University, као и UNEP Register of International Treaties and Other Agreements in the Field of the Environment.
195. International Convention for the Protection of Birds, Paris, [18 October 1950]. Текст Конвенције преузет од Center for International Earth Science Information Network (CIESIN), which operates the Socioeconomic Data and Applications Center (SEDAC) for the U.S. National Aeronautics and Space Administration (NASA).
196. International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, United Nations General Assembly Resolution 2200A (XXI) of 16 December 1966. Извор: Office of the United nations High Commissioner for Human Rights – Status of Ratification of the Principal International Human Rights Treaties, са: www.unhchr.ch/pdf.
197. International Convention to Combat Desertification in Countries Experiencing Serious Drought and/or Desertification, Particularly in Africa, U.N. Document: A/AC.241/27, [12 September 1994], Article 40.
198. International Environmental Crime. The Nature and Control of Environmental Black Markets. Royal Institute of International Affairs, London, 2002.
199. International Law Commission (ILC): Draft Articles on State Responsibility, U.N., GAOR, 51st Sess., Supp. No. 10, Art. 19(3)(d), U.N. Doc. A/51/10, Year 1996.
200. International Maritime Dangerous Goods Code (IMDG Code), International Maritime Organization, [1960], amanded 1965 – 2004. Извор: International Maritime Organization.
201. International Convention on the Suppression and Punishment of the Crime of Apartheid, adopted by the General Assembly of the United Nations on 30 November 1973.
202. International Convention relating to intervention on the high seas in cases of oil pollution casualties (with annexec), Concluded at Brussels on 29 November 1969. Доступно са: https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20970/volume-970-I-14049-English.pdf.
203. International Criminal Tribunal for Rwanda. Decision of 21st May I999, The Prosecutor *versus* Clement Kayishema and Obed Ruzindana.

https://unictr.irmct.org/sites/unictr.org/files/case-documents/ictr-95-1/appeals-chamber-judgements/en/010601.pdf.

204. International Environmental Crime. The Nature and Control of Environmental Black Markets, Royal Institute of International Affairs, London, 2002.

205. International Labour Office (ILO) White Lead (Painting) Convention, Geneva Session, Date of adoption:19:11:1921; извор: International Labour Organisation Library – ILOLEX.

206. International Law Commission (ILC): Draft Articles on State Responsibility, U.N., GAOR, 51st Sess., Supp. No. 10, Art. 19(3)(d), U.N. Doc. A/51/10 (1996).

207. INTERNATIONAL MILITARY TRIBUNAL (NUREMBERG), Judgment of 1 October 1946. In The Trial of German Major War Criminals. Proceedings of the International Military Tribunal sitting at Nuremberg, Germany, Part 22 (22nd August ,1946 to 1st October, 1946).

208. Ivanovich Tunkin, Grigory (1974): Theory of International Law (Edited and translated by William E. Butler), Harvard University Press, стр. 396.

209. Jerome, Hall (1952): Science and Reform in Criminal Law. Унутар: *University of Pennsylvania Law Review*, Vol. 100, No 6,стр.: 787-804. Доступно.на дан 7. 1. 2018., са: http://scholarship.law.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=8003&context=penn_law_review.

210. Jeschek H. Hans-Heinrich (1982): Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teil (3. Auflage). Berlin.

211. Joint Convention on the safety of spent fuel management and on the safety of radioactive waste management, International Atomic Energy Agency, INFCIRC/546, 24 December 1997.

212. Joldzic, Vladan (2020): Ecology (Environmental) Law as Independent Law Science Discipline. Some Observations on the General Part Fundaments and Important Elements, издавач: Институт за криминолошка и социолошка истраживања, у сарадњи са Министарством просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

213. Joldzic Vladan (2008): Ecology law - general part. Or on the Elements necessary for the establishing and existing of the Independent Law Discipline (personal Observations), *Revista Mestrado em Direito*, Osasco, Brazil, Ano 9, n. 1, стр.: 156.- 159.

214. Kelly, M Katherine (1992): Declaring War on the Environment: The Failure of International Environmental Treaties During the Persian Gulf War. У: *American University International Law Review*, Volume 7 | Issue 4, Article 5, стр. 921.- 950.

215. Kelsen, Hans (1952): Principles of International Law. Rinehart & Company, New York.

216. Kylienne A. Clark, Travis R. Shaul, Brian H. Lower (ed.) (2015.): Environmental Science Bites, The Ohio State University, Columbus, Ohio.
217. Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change, United Nations, Year 1998. Види: https://unfccc.int/resource/docs/convkp/kpeng.pdf.
218. Land Based Sources Protocol. Adopted on 17 May 1980 by the Conference of Plenipotentiaries of the Coastal States of the Mediterranean Region for the Protection of the Mediterranean Sea Against Pollution from Land-based Sources Athens.
219. La Convention sur la conservation de la vie sauvage et des habitats naturels de l'Europe (Convention de Berne, 1979, Bern/Berne, 19.IX.1979, (Council of Europe, F 67000, Strasbourg, France).
220. Laws and customs of war on land (Hague, II), Convention signed at The Hague July 29, 1899, with annex of regulations.
221. Laws and Customs of War on Land (IV Hague Convention), Hague, October 18th, Year 1907.
222. Law of War Handbook (Editor: Maj Keith E. Puls), издавач: International and Operational Law Department. The Judge Advocate General's Legal Center and School, Charlottesville, Virginia 22903, год. 2005.
223. Legislative Decree 8 June 2001, no. 231, Regulation on administrative responsibility of legal entities, companies and associations, including those not having legal personality, according to art. 11, Law 29 September 2000, no. 300" (Закон Италије о казненој одговорности правних лица, компанија и удружења, укључујући она која не поседују правни субјективитет).
224. LETTER DATED 21 JANUARY 1994 FROM THE SECRETARY-GENERAL ADDRESSED TO THE PRESIDENT OF THE SECURITY COUNCIL, Distr. GENERAL S/1994/64, 21st January 1994.
225. Lieber Code (Instructions for the Government of the Armies of the United States in the Field), Prepared by Francis Lieber, LL.D. and Revised by a Board of Officers (1 ed.). New York: D.Van Nostrand. 1863. Retrieved 23 August 2015 – via Internet Archive.
226. Lome IV Convention. Fourth ACP - EEC Convention, 15th December 1989, Lome, Togo.
227. London Agreement of August 8th 1945, у оригиналу назван: Agreement for the Prosecution and Punishment of the Major War Criminals of the European Axis, а склопљеног између представника СССР-а, Уједињеног краљевства Велике Британије и САД,
228. Lopez – Rey (1962): Les exigence pénales d 'aujourd'hui et la politique criminelle contemporaine; *Revue internationale de criminologie et de police techhnique*, Vol XVI, No. 4, Geneve.

229. Maier, Charles (2005): Targeting the city: Debates and silences about the aerial bombing of World War II, *International Reviev of the Red Cross*, Volume 87 Number 859 September 2005.
230. Mannion, A. M. (2003) The environmental impact of war and terrorism. The University of Reading, Geographical Papers No. 169. Department of Geography and Environmental Science, The University of Reading, Whiteknights, PO Box 227, Reading, RG6 6AB, UK.
231. Manuel des lois de la guerre sur terre, документ који је написао Председник Црвеног крста Густав Моније (Gustave Moynier), а објављен од стране Оксфордског Института за међународно право (Institute de Droit international), 1880.г., познат и као The Laws of War on Land, Manual published by the Institute of International Law (Oxford Mnaual).
232. MacCormick, John(1974): Law as an Institutional Fact, *Law Quarterly Reviev*, Vol. 90, p. 127. Published by: Sweet & Maxwell - the Legal Division of Thomson Reuters (Professional), Friars House, 160 Blackfriars Road, Southwark, London, UK.
233. Mitchell, Ronald B.. 2002-2018. International Environmental Agreements Database Project (Version 2017.1). Доступно са: http://iea.uoregon.edu/ на дан: 12 јануар 2018.
234. Montreal Protocol on Substances that Deplete the Ozone Layer, Year 1987.
235. Moscow Declaration on Atrocitiesby President Roosevelt, Mr. Winston Churchill and Marshal Stalin, issued on November 1, 1943. Доступно са:
236. https://www.cvce.eu/obj/moscow_declaration_on_atrocities_1_novemb er_1943-en-699fc03f-19a1-47f0-aec0-73220489efcd.html.
237. Multilateral Conventions (2016), Fletcher School of Law and Diplomacy, Tufts University, Medford, Massachusetts, U.S. Снимљено 12. 10. 2017., са: http://fletcher.tufts.edu/Multilateral/Conventions.
238. Murphy, Sean D. (2000): Does the World Need a New International Environmental Court?, *The George Washington Journal of International Law and Economics*, Vol. 32, No. 3., стр. 333-349.
239. Nash, Roderick Frazier (1989): The Rights of Nature: A History of Environmental Ethics. Издавач: University of Wisconsin Press.
240. Need to ensure a healthy environment for the well-being of individuals, General Assembly 68th plenary meeting, General Assembly Resolution, A/RES/45/94, [14th December 1990].
241. OECD Council Recommendation on the Implementation of the Polluter-Pays Principle, Document C (74)223, од 14. November 1974.
242. 1996 Protocol to the Convention on the Prevention of Marine Pollution by Dumping of Wastes and Other Matter (as amended in 2006), на:

http://www.imo.org/en/OurWork/Environment/LCLP/Documents/PROTOCOLAmended2006.pdf.

243. ORGANIC ACT 10/1995, Dated 23rd November, on the Criminal Code. Government offices, Publication: *Official State Gazette*, Number 281 on 24th November 1995.

244. Paris Declaration Respecting Maritime Law, 1856. Ca: https://ihldatabases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Article.xsp?action=openDocument&documentId=473FCB0F41DCC63BC12563CD0051492D.

245. Penal Code of Cuba (Law No 62) of the Year 1988., чланови 118.- 120. Доступно на дан 10. 09. 2019., са: https://www.warnathgroup.com/wp-content/uploads/2015/03/Cuba-Penal-Code-Lawyers-Without-Borders-2009.pdf.

246. Penal Code of Kazakhstan 1997, Art, 161, на дан 29 08 2020. са adilet.zan.kz/eng/docs/K1400000226.

247. Penal Code Republic of Moldova, 2002, Art 136, на дан 29 08 2020. са: www.legislationline.org/documents/id/8906.

248. Premier congrès international de droit penal : Bruxelles (26-29 juillet 1926) : actes du congres, by Henry Carton de Wiart; Jean André Roux; Association internationale de droit penal.;Paris : Godde, 1930.

249. Principles of International Law recognized in the Charter of the Nürnberg Tribunal and in the Judgment of the Tribunal, with commentaries. Text adopted by the International Law Commission at its second session, in 1950, and submitted to the General Assembly as a part of the Commission's report covering the work of that session. Доступан је унутар: *Yearbook of the International Law Commission*, Year 1950, vol. II.

250. Principles of International Law Recognised in the Charter of the Nuremberg Tribunal and the Judgment of the Tribunal (1950) GA Res 95(I), UN Doc A/1316 (11th Dec 1950); 44 AJIL 126.

251. Protocol of Provisional Application and two Agreements as to Transitional Rights, [UK Treaty Series as No 29 (1965)].

252. Proclamation Calling for the Surrender of Japan,Approved by the Heads of Governments of the United States, China, and the United Kingdom, Potsdam, July 26, 1945.

253. Project of an International Declaration concerning the Laws and Customs of War, Брисел, 27. август 1874.г.

254. Proposal for the establishment of High Court of International Justice. *American Journal of International Law*, Volume 46 , Issue 1 , January 1952 , pp. 60 - 72
    a. DOI: https://doi.org/10.2307/2194630.

255. Proposed Rules for the Regulation of Aerial Warfare, Hague, December 1922 – February 1923.

256. Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), 8th June 1977.
257. Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Adoption of an Additional Distinctive Emblem (Protocol III), 8th December 2005.
258. Protocols additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, International Commitie of the Red Crosss, Geneva, Switzerland, Year 2010.
259. Protocole concernant la prohibition d'emploi à la guerre de gaz asphyxiants, toxiques ou similaires et de moyens bactériologiques, fait à Genève le 17 juin 1925.
260. Protocol Concerning Mediterranean Specially Protected Areas, Geneva, 3 April 1982.
261. Protocol Concerning Specially Protected Areas and Biological Diversity in the Mediterranean, adopted by the Contracting Parties at the Conference of Plenipotentiaries, Barcelona [from 9 to 10 June 1995]. Садржи и анексе, усвојене на састанку Страна, у Монаку, 24. 11. 1996.г.
262. Protocol for the Prohibition of the Use in War of Asphyxiating, Poisonous or Other Gases, and of Bacteriological Methods of Warfare, signed at Geneva on 17 June 1925, League of Nations, *Treaty Series*, vol. XCIV (1929), No. 2138.
263. Protocol on Prohibitions or Restrictions on the Use of Mines, Booby-Traps and Other.Adopted in Geneva: 3 May 1996. Entered into force: 3 December 1998. Depositary: Secretary-General of the United Nations.
264. Protocol for the Protection of the Mediterranean Sea against Pollution from Land-Based Sources and Activities, Syracuse, on 6 and 7 March 1996 (UNEP(OCA)/MED I.7/4).
265. Protocol for the Protection of the Mediterranean Sea against Pollution Resulting from Exploration and Exploitation of the Continental Shelf and the Seabed, adopted on 14 October 1994 by the Conference of Plenipotentiaries held in Madrid.
266. Protocol II to the Convention on Prohibitions or Restrictions on the Use of Certain Conventional Weapons which may be deemed to be Excessively Injurious or to have Indiscriminate Effects, Opened for signature at New York: 10 April 1981.
267. Protocol to Abate Acidification, Eutrophication and Ground-level Ozone to the Convention on Long-range Transboundary Air Pollution, The Executive Body, Gothenburg, Sweden, [30 November 1999].
268. Rauxloh, Regina (2011): The role of international criminal law in environmental protection. Унутар: Botchway, Francis N. (ed.): Natural Resource Investment and Africa’s Development. (New Horizons in Environmental and Energy Law), Cheltenham, GB. Edward Elgar, стр. 423-461.

269. Rawson, Ariel (2015): Earth Jurisprudence: Making Nature a Subject Through Law (Thesis). The Graduate School of The Ohio State University. Са: https://etd.ohiolink.edu/!etd.send_file?accession=osu1435219849&disposition=inline; на дан 25. 08. 2020.
270. Recommendation concerning Protection against Hazards of Poisoning Arising from Benzene, hereinafter: R144 Benzene Recommendation, 56 Conference of the International Labour Organization, Geneva, [23 June 191].
271. Recommendation concerning the Preservation of Cultural Property Endangered by Public or Private works, 19 November 1968.
272. Recommendation concerning the Safeguarding of Beauty and Character of Landscapes and Sites, 11th December 1962.
273. Register of international treaties and other agreements in the field of the environment, UNEP/Env.Law/2005/3.
274. Remnants of war (UNGA Resolution 37/215), 20th December 1982.
275. Report of the Commission to the General Assembly on the work of its forty-eighth session. *Yearbook of the International Law Commission*, Year 1991, Vol. II (2).
276. Recommendations of the United Nations Committee of Experts on the Transport of Dangerous Goods.
277. Records of the First Assembly of the League of Nations, 1920, tenth meeting of the Third Committee
278. Report of the Ad Hoc Committee on the Establishment of an International Criminal Court, General Assembly, Official Records, Fiftieth Session, Supplement No. 22 (A/50/22) (1995).
279. Report on the first Review Conference on the Rome Statute, 31 May-11 June 2010, Kampala, Uganda Resolution RC/Res. 6, of 11th June 2010.
280. Report of the International Law Commission on the work of its forty-third session, 29 April - 19 July 1991, Official Records of the General Assembly, Forty-sixth session, Supplement No. 10.
281. Report of the Commission on the Responsibility of the Authors of the [First World] War and on Enforcement of Penalties (29 march 1919). Доступно, на дан 12. 11. 2018., са: https://www.legal-tools.org/en/browse/record/63159c/.
282. Report of the United Nations Conference on the Human Environment, Stockholm (Stocholm Declaration), [5-16 June 1972], UNITED NATIONS, New York [1973], Principle 21 и Principle 22.
283. Report Presented to the Preliminary Peace Conference, from the Commission on the Responsibility of the Authors of the War and on Enforcement of Penalties, 29th March 1919. Извор: *The American Journal of International Law*, Vol. 14, No. 1/2 (Jan. - Apr., 1920). Published by: Cambridge University Press, стр.

95.-154. Доступно на дан 13. 02. 2018, са: URL: http://www.jstor.org/stable/2187841. Accessed: 13-02-2018 15:08 UTC.

284. Resolution 897(IX) The Possibility and Desirability of Definition of Aggression, *Yearbook of the International Law Commission*, Volume II, Doc. A/CN.4/44, 12th April 1951, стр. 60.- 69.

285. Resolution 897 (IX) – Draft Code of Offences against the Peace and Security of Mankind (General Assembly / Ninth Sesion), 4th December 1954.

286. Resolution 955, Adopted by the Security Council at its' 3453 meeting, on 8th November 1994.

287. Resolution RC/Res.5- Amendments to article 8 of the Rome Statute, Adopted at the 12th plenary meeting, on 10 June 2010, by consensus. Доступно са: http://treaties.un.org.

288. Resolution RC/Res.6, Adopted at the 13th plenary meeting, on 11th June 2010, by consensus.

289. Resolution RC/Res. 6, Depositary Notification, C.N. 651.2010. Treaties-8, dated 29th November 2010. Доступно на: http://treaties.un.org.

290. Richart R.M. (1981): Female sterilization using chemical agents, у: *Res Front Fertil Regul*., Dec;1(5), стр: 1-12.

291. Recommendations on the Transport of Dangerous Goods (21st Revised Edition - Vol. I & II), UN, ECE, August 2019.

292. Rio Declaration on Environment and Development (The United Nations Conference on Environment and Development, Rio de Janeiro, from 3 to 14 June 1992, снимљено дана 22. 12. 2018., са: URL = http://www.igc.apc.org/habitat/agenda21/rio-dec.html.

293. Roberts, Adam (1993): The Laws of War in the 1990-91 Gulf Conflict, International Security, Volume 18, Number 3, Winter 1993/94, pp. 134-181 (Article), published by the MIT Press, Cambridge.

294. Rome Statute of the International Criminal Court. Done at Rome on 17 July 1998. Doc. A/CONF.183/9 of 17 July 1998, United Nations, Treaty Series, vol. 2187, No. 38544, Depositary: Secretary-General of the United Nations, http://treaties.un.org.

295. Rome Statute of the International Criminal Court, circulated as document A/CONF.183/9 of 17 July 1998 and corrected by process-verbaux of 10 November 1998, 12 July 1999, 30 November 1999, 8 May 2000, 17 January 2001 and 16 January 2002.

296. Rome Statute of the International Criminal Court. Published by Ihe Internalional Criminal Court, Year 2011, ISBN No. 92-9227-232-2.

297. Ronzeti, Natalino and Venturini, Gabriella (Edd.): The Law of air warfare: Contemporary issues; Eleven International Publishing, The Netherland.

298. Rotterdam Convention on the Prior Informed Consent Procedure for Certain Hazardous Chemicals and Pesticides in International Trade, Year 1998.

299. Rotterdam Convention on the Prior Informed Consent Procedure for Certain Hazardous Chemicals and Pesticides in International Trade,Texts and Annexes, Year 1998, revised in 2017; Rotterdam Convention Secretariat, United Nations Environment Programme (UNEP).
300. Saint Petersburg Declaration, 1868.г. Доступна, на дан 10. 12. 2017., са:
   a. http://www.weaponslaw.org/instruments/1968-Saint-Petersburg-Declaration.
301. Schopenhauer, Arthur (1818): Die Welt als Wille und Vorstellung, Dresden.

302. Schopenhauer, Arthur: The World as Will and Idea, Издавач: The Project Gutenberg EBook, December 27, 2011 [Ebook 38427], http://www.gutenberg.org/license.

303. Security Council Resolution 827, 25. 05. 1993.г.
304. Security Council Resolution 955, Annex - Statute of the Internatiaonal Tribunal for Rwanda.
305. Sidel, Victor W., Levy, Barry S. and Slutzman, Jonathan E. (2009): Prevention of War and Its Environmental Consequences, унутар: Kassim, T. A and Barcelo, D. (Eds.): Environmental Consequences of War Aftermath, издавач: Springer-Verlag Berlin Heidelberg.
306. Smuts, Jan Christiaan (1926) Holism and evolution, New York, The Macmillan company), доступна са адресе:
   a. https://archive.org/details/holismevolution00smut.
307. Snyman, C. R. (2008) Criminal Law. New York, LexisNexis.
308. Special Proclamation - ESTABLISHMENT OF AN INTERNATIONAL MILITARY TRIBUNAL FOR THE FAR EAST, *Treaties and Other International Acts Series*, No 1589. Washington.
309. Statute of the International Law Commission, Adopted by the General Assembly in resolution 174 (II) of 21st November 1947, as amended by resolutions 485 (V) of 12th December 1950, 984 (X) of 3rd December 1955, 985 (X) of 3rd December 1955 and 36/39 of 18th November 1981.
310. Status of Ratification of the Principal International Human Rights Treaties,
311. објављен 2004. године, а сада на сајту: www.unhchr.ch/pdf.
312. Stockholm Convention on Persistent Organic Pollutants (POPs), Year 2001. Text and Annexes, Revised in the Year 2017. Published by the Secreatariat of the Stockholm Convention in May 2018.
313. Stone, Christopher D. (1972): Should Trees Have Standing?–Towards Legal Rights for Natural Objects; *Southern California Law Review*, Но. 45, стр. 450-501.
314. Strafgesetzbuch in der Fassung der Bekanntmachung vom 13. November 1998 (BGBl. I S. 3322), das zuletzt durch Artikel 1 des Gesetzes vom 16. Juni 2021 (BGBl. I S. 1810)

315. Strafgesetzbuch (StGB - BGBl. Nr. 60/1974), Austria.
316. Swiss Federal Law on Cooperation with the Interational Criminal Court, Year 2001.
317. The Basel Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazardous Wastes and their Disposal, Adopted on 22nd March 1989 by the Conference of Plenipotentiaries in Basel, Switzerland.
318. The Biological Weapons Convention (1972). У оригиналу: Convention on the Prohibition of the Development, Production and Stockpiling of Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons and on their Destruction.
319. The Charter of the International Military Tribunal – Annex to the Agreement for the prosecution and punishment of the major war criminals of the European Axis (Nuremberg Charter or London Charter), decree issued by the European Advisory Commission on 8 August 1945. Доступно са:
320. https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.2_Charter%20of%20IMT%201945.pdf
321. The Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict, adopted at The Hague (Netherlands), Year 1954.
322. The Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (European Convention on Human Rights), Rome, 1950.
323. The Convention for the Suppression of Unlawful Seizure of Aircraft, The Hague, December 16, 1970, 860 U.N.T.S. 105, 22 U.S.T. 1641, T.I.A.S. No. 7192.
324. The Convention on Nuclear Safety, adopted on 17 June 1994 by a Diplomatic Conference convened by the International Atomic Energy Agency at its Headquarters from 14 to 17 June 1994.
325. The convention on the physical protection of nuclear material, International Atomic Energy Agency, INFCIRC/274/Rev. 1, May 1980.
326. The Convention on the Prohibition of the Use, Stockpiling, Production and Transfer of Anti-Personnel Mines and on their Destruction (Ottawa Treaty), 3 December 1997, Ottawa, Ontario, Canada. Податак добијен на дан 26. 10. 2018., са: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=XXVI-5&chapter=26&clang=_en.
327. The Covenant of the League of Nations (Including Amendments adopted to December, 1924).
328. The Criminal Code of the Russian Federation, NO. 63-FZ OF JUNE 13, 1996 (with Amendments and Addenda of May 27, June 25, 1998, February 9, 15, March 18, July 9, 1999, March 9, 20, June 19, August 7, November 17, December 29, 2001, March 4, 14, May 7, June 25, July 24, 25, October 31, 2002, March 11, April 8, July 4, 7, December 8, 2003, July 21, 26, December 28, 2004.
329. The European Agreement concerning the International Carriage of Dangerous Goods by Inland Waterways (ADN), done at Geneva on 26 May 2000

on the occassion of a Diplomatic Conference held under the joint auspices of the United Nations Economic Commission for Europe (UNECE).

330. The European Agreement concerning the International Carriage of Dangerous Goods by Road (ADR); done at Geneva on 30 September 1957 under the auspices of the United Nations Economic Commission for Europe. Ammanded by the Protocol amending article 14 (3) done at New York on 21 August 1975, with Annex A and Annex B. Revised consolidated published as document ECE/TRANS/275, Vol. I and II ("ADR 2019").

331. The General Assembly Resolution No 489 (V), International criminal jurisdiction, 320th plenary meeting. 12th December 1950.

332. The General Assembly Resolution: Need to ensure a healthy environment for the well-being of individuals, A/RES/45/94, 68th plenary meeting [December 14th, 1990].

333. The First Geneva Convention for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field (first adopted in 1864, revised in 1906, 1929 and finally 1949.

334. The Inter-Allied Conference, January 13th, 1942, *Bulletin of International News*, Vol. 19, No. 2, (Jan. 24th, 1942). Објављено од стране: Royal Institute of International Affairs, стр. 50-53.

335. The International Conference on the Repression of Terrorism. Geneva, 1. - 16. 11. 1937.

336. The International Convention for the Safety of Life at Sea, 1974 (SOLAS-74), adopted at the International Conference on the Safety of Life at Sea on November 1, 1974, and its 1988 Protocol (Protocol-88) - at the International Conference on the Safety of Life at Sea Harmonized System of Survey and Registration of Certificates November 10, 1988. Actual version is from the year 2018.

337. The International Law Association – Report of the Thirty-fourth Conference (Vienna, August 5th to August 11th 1926), Sweet & Maxwell, Лондон, 1927.г., стр. 113.-125.

338. The Lieber Code. U.S. War Department, The War of the Rebellion: A Compilation of the Official Records of the Union and Confederate Armies, (Washington, D.C.: Government Printing Office, 1899), Series III, 3, pp. 148–164.

339. The Molotov Notes on German Atrocities. Notes sent by V. M. Molotov, Peoples coemmesar for foreign affairs, to all governments with wich the U.S.S.R. has diplomatic relations.

   a. https://www.marxists.org/history/ussr/great-patriotic-war/pdf/atrocities.pdf. Доступно дана 12 02. 2018.

340. The Montreal Protocol on Substances that Deplete the Ozone Layer as either adjusted and/or amended in London 1990, Copenhagen 1992 Vienna 1995 Montreal 1997 Beijing 1999.
341. The North Atlantic Treaty, Washington D.C. - 4 April 1949.
342. The 1985 Protocol on the Reduction of Sulphur Emissions or their Transboundary Fluxes by at least 30 per cent.
343. The 1985 Vienna Convention for the Protection of the Ozone Layer; копија оригинала текста добијена од: Ontario Ministry of the Environment.
344. The 1988 Protocol concerning the Control of Nitrogen Oxides or their Transboundary Fluxes, Sofia [Year 1988].
345. The 1991 Protocol concerning the Control of Emissions of Volatile Organic Compounds or their Transboundary Fluxes.
346. The 1994 Protocol on Further Reduction of Sulphur Emissions.
347. The 1998 Protocol on Heavy Metals познат и као: The 1998 Aarhus Protocol on Heavy Metals.
348. The 1998 Protocol on Persistent Organic Pollutants (POPs), [24 June 1998].
349. The 1923 Draft Rules on Aerial Warfare, Hague.
350. The 1925 Geneva Protocol prohibits the use of chemical and biological weapons in war. Geneva under the auspices of the League of Nations, from 4th May to 17th June 1925.
351. The 1921 Washington Conference on the Limitation of Armaments, 12th November 1921 – 6th February 1922. Доступно на дан 25. 01. 2018., са: http://treaties.fco.gov.uk/docs/pdf/1922/TS0001-1.pdf.
352. The International Committee of the Red Cross (ICRC): CONFLICT IN THE MIDDLE-EAST (Memorandum), of December 14, 1990, објављен у: *International Review of the Red Cross* (Geneva), No. 280 (January-February 1991), стр. 24-25.
353. The International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia since 1991. https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_en.pdf.
354. The Penal Code (of Poland), of June 6th 1997. Доступан на дан 10. 09. 2019.са:
355. https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/10/Poland/show.
356. The Preparatory Commission for the Establishment of an International Criminal Court, Resolution F of the Final Act of the United Nations Diplomatic Conference of Plenipotentiaries on the Establishment of an International Criminal Court, 17 July 1998.

357. The Protocol for the Prohibition of the Use in War of Asphyxiating, Poisonous or other Gases, and of Bacteriological Methods of Warfare, познат и као Geneva Protocol (17. јун 1925.г).
358. The Protocol on Environmental Protection to the Antarctic Treaty (Madrid, 1991), познат и као: Madrid Protocol, али и The Antarctic-Environmental Protocol.
359. The Second Geneva Convention for the Amelioration of the Condition of Wounded, Sick and Shipwrecked Members of Armed Forces at Sea, Year 1949.
360. The State of Knowledge of Crimes that have Serious Impacts on the Environment (Report), United Nations Environment Programme, Printing: Publishing Services Section, UNON, Nairobi, Kenya, 2018.
361. The Vienna Convention on the Law of Treaties (VCLT), усвојена је и отворена за потписивање 23. маја 1969, а ступила на снагу 27. јануара 1980.г.
362. Tokyo Sharter -Special proclamation by the Supreme Commander tor the Allied Powers at Tokyo January 19, 1946; charter dated January 19, 1946; amended charter dated April 26, 1946
363. Tribunal established January 19, 1946. Treaties and Other International Acts Series 1589.
364. Treaty of Versailles, Part I - The Covenant of the League of Nations, signed on 28th June 1919, Paris.
365. Treaty on the Protection of Artistic and Scientific Institutions and Historic Monuments - Roerich Pact. http://hrlibrary.umn.edu/instree/1935a.htm.
366. TREATIES AND OTHER INTERNATIONAL AGREEMENTS OF THE UNITED STATES OF AMERICA - 1776-1949. Compiled under the direction of Charles I. Bevans, LL.B. Assistant Legal Adviser, Department of State, Volume 1: MULTILATERAL 1776—1917. Washington, July 31st 1968.
367. Treaty banning nuclear weapon tests in the atmosphere, in outer space and under water. Signed at Moscow, on 5 August 1963. Са: https://treaties.un.org/pages/showDetails.aspx?objid=08000002801313d9.
368. Treaty between the United States and other Powers providing for the renunciation of war as an instrument of national policy (Такозвани Kellogg-Briand Pact, 1928). Извор: *United States Statutes at Large*, Vol 46 Part 2, p. 2343. Доступно дана: 11. 11. 2017., са: http://avalon.law.yale.edu/20th_century/kbpact.asp#art3.
369. Treaty on the Prohibition of the Emplacement of Nuclear Weapons and Other Weapons of Mass Destruction on the Sea-Bed and the Ocean Floor and in the Subsoil Thereof. Opened for signature at London (L), Moscow (M) and Washington (W): 11 February 1971. Entered into force: 18 May 1972.
    a. Доступно на дан 24. 01. 2018., са: http://www.nti.org/media/pdfs/aptseabd.pdf.

370. Treaty for the Prohibition of Nuclear Weapons in Latin America and the Caribbean.
371. The Italian Law on war and Neutrality of 1938.
372. Treaty of Tlatelolco (Amended). Secretariat, S/Inf. 652 Rev. 3rd, January 29th, 2002.
373. Treaty on the Protection of Artistic and Scientific Institutions and Historic Monuments (Roerich Pact), Approved by the High Contracting Parties, animated by the purpose of giving conventional form to the postulates of the resolution approved on 16th December 1933, by all the States represented at the Seventh International Conference of American States, held at Montevideo. Документ је доступан у штампаној форми, као: Treaty on the Protection of Artistic and Scientific Institutions and Historic Monuments (Roerich Pact), 167 L.N.T.S. 289.
374. Treaty relating to the Use of Submarines and Noxious Gases in Warfare, Washington, 25 L.N.T.S. 202 (1922).
375. Trial of the Major War Criminals before the International Military Tribunal, vol. I, Nurnberg, Year 1947.
376. Universal Declaration on Human Rights, Adopted and proclaimed by General Assembly resolution 217 A (III) of 10 December 1948 (Paris).
377. United Nations Diplomatic Conference of Plenipotentiaries on the Establishment of an International Criminal Court, Official Records (Rome, 15 June -1 7 July 19989). Доступно са:
    a. http://legal.un.org/icc/rome/proceedings/contents.htm, и
    b. legal.un.org/icc/statute/finalfra.htm.
378. UN Economic and Social Council (ECOSOC) Resolution 1994/15. - The role of criminal law in the protection of the environment. Доступно са: https://digitallibrary.un.org/record/169068?ln=en.
379. UN Framework Convention on Climate Change, I.L.M. 849 [May 9, 1992].
380. United Nations General Assembly Resolution 96 (I) - The Crime of Genocide. Fifty-fift plenary plenary meeting, 11th December 1946.
381. United Nations General Assembly Resolution on the Historical Responsibility of Nature for the Benefit of Present and Future Generations, General Assembly Resolution 35/8, (October 30rd, 1980).
382. United Nations Conference on the Human Environment (June 1972, Stockholm), сачињена на Intergovernmental Conference on the Convention on the Dumping of Wastes at Sea (13 November 1972, London).
383. United Nations Convention on the Law of the Sea, The General Assembly, 110th plenary meeting, New Yourk [1982], A/RES/40/63. Позната је и као Montego Bay Convention; *Official Version; Source* (извор): *United Nations website, www.un.org*.
384. United Nations General Assembly Resolution A/RES/174(II) 21st November 1947.

385. UN General Assembly, Doc. 3314 (XXIX) Definition of Aggression, 2319th plenary meeting, 14th December 1974.
386. UN General Assembly, Draft convention on genocide - A/RES/180, 21st November 1947, , доступно са: https://www.refworld.org/docid/3b00f09058.html, на дан 14. 11. 2019.
387. UN General Assembly Resolution 96 (I). The Crime of Genocide, 11th Decembre 1946.
388. United Nations General Assembly Resolution 177 (II), November 21, 1947 (Nuremberg Principles).
389. United Nation General Assembly Resolution 174 (II) – Establishing of an International Law Commission, 21st November 1947, UN Doc A/519.
390. United Nations General Assembly Resolution on the Historical Responsibility of Nature for the Benefit of Present and Future Generations. 12 November 1997.
391. UN General Assembly Resolution 260 (III) Prevention and punishment of the crime of genocide, *United Mations— Treaty Series*, Year 1951, pp. 278-322.
392. UN Governing Council Decision 24 (III), of 30 April 1975.
393. UN Governing Council Decision 66 (IV), of 13 April 1976.
394. UN Governing Council Decision 16/5, of 31 May 1991.
395. United Nations General Assembly A/RES/50/46 - Establishment of an international criminal court, 87th plenary meeting, 11th December 1995.
396. United Nations General Assembly Resolution 3314 (XXIX) - Definition of Aggression, GA 2319th plenary meeting, 14th December 1974
397. UN General Assembly Resolution 3436 (XXX) of 9 December 1975.
398. UN General Assembly, XXXIII Session, 86th plenary meething, 16th December 1978, 33/97 Draft Code of Offences against the Peace and Security of Mankind.
399. United Nations General Assembly A/RES/36/106, Distr. GENERAL, 10th December 1981.
400. United Nations Globally Harmonized System of Classification and Labelling of Chemicals (GHS), Fourth revised edition. UN New York and Geneva, 2011, ISBN No. 978-92-1-117042-9.
401. UNEP Governing Council Decision: Goals and Principles of Environmental Impact Assessment, UNEP Governing Council Decision 14/17, Annex III, June 17th, 1987.
402. UNEP Governing Decision 18/25, of 25 May 1995.
403. Universal Declaration of Human Rights, proclaimed by the UN General Assembly, Resolution 217 A (III), 10th December 1948, Paris.
404. UN Security Council 3106th Meeting Resolution S/RES/771. August 13th, 1992.

405. UN Security Council 3119th Meeting Resolution S/RES/780, October 6, 1992.
406. UN Security Council Resolution 808, 22nd Februrary 1993.
407. United Nations, Treaty Series, vol. 559: Convention on Fishing and Conservation of the Living Resource of the High Seas, Geneva, 29 April 1958.
408. U.S. Code (The Code of Laws of the United States of America. Доступно на дан 31. 01. 2018.г., са: https://www.law.cornell.edu/uscode/text.
409. United States Code, 2003 Edition - Title 18 - CRIMES AND CRIMINAL PROCEDURE
410. PART I – CRIMES, CHAPTER 50A – GENOCIDE. Sec. 1091 – Genocide.
411. From the U.S. Government Publishing Office, www.gpo.gov.
412. Verschuuren, Jonathan (2006): Sustainable Development and the Nature of Environmental Legal Priciples, *Potchfstroom Electronic Law Journal*, Nort West University, South Africa, No. 9(1), pp. 209 - 263.
413. Vienna Convention for the Protection of the Ozon Layer, Year 1985.
414. Vienna Convention on Civil Liability for Nuclear Damage, 1063 U.N.T.S. 265, (May 21. 1963).
415. Vienna Convention on succession of States in respect of treaties. Vienna, [23 August 1978].
416. Vienna Convention on the Law of Treaties, види ближе: United Nations, *Treaty Series*, vol. 1155.
417. Vienna Declaration and Programme of Action. Adopted by the World Conference on Human Rights in Vienna on 25th June 1993. Потврђена на 48. Заседању Генералне скупштине УН Резолуцијом 48/121.
418. Viet Nam Criminal Code No. 15/1999/QH10, of December 21st, 1999.
419. Violations of the Laws and Customs of War, Reports of Majority and Dissenting Reports of the American and Japanese Members of the Commission on Responsibilities, Conference of Paris, 19Í9. Carnegie Endowment for International Peace, Division of International Law, Pamphlet No. 32.
420. Vouin, Robert and Léauté, Jacques (1956): Droit pénal et criminologie, Paris: Coll. Thémis, PUF.
421. Walker, Paul (1992): U.S. Bombing: The Myth of Surgical Bombing in the Gulf War.
422. Washington Convention on International Trade in Endangered Species of Fauna and Flora (CITES), Year 1973.
423. Westing, Arthur H. (1976): Ecological consequences of the second Indochina war. Урађена за Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI), а објављена од стране Almqvist & Wiksell, Stockholm, 1976.
424. Westing, Arthur H. (1983): The Environmental Aftermath of Warfare in Viet Nam; *Natural Resources Journal*, Vol. 23, No. 2. Издавач: Regents of the

University of New Mexico on behalf of its School of Law стр. 365-389, са: https://digitalrepository.unm.edu/nrj/vol23/iss2/7/, на дан 1. 09. 2020.г.

425. White & Heckenberg (2014): Green Criminology: An Introduction to the Study of Environmental Harm, Издавач: Routledge, 2014.

426. Williams, Glanville Llewelyn (1961): Criminal Law (2nd ed). Издавач: Stevens and Sons, Ltd, London.

427. Wise, Edward M. (1989): International Crimes and Domestic Criminal Law. У: *DePaul Law Review,* Volume 38, Issue 4, pp. 923-966.

428. World Charter for Nature, A/RES/37/7, the 48th plenary meeting of the UN General Assembly, 28th October 1982.

429. Wolfgang & Sigrid Gust (Ed.), Prof. Taner Akçam (Ed.), Ph.D. Matthias Bjørnlund (Ed.), Vagharshak Lalayan (Ed.): The Armenian Genocide, на: http://www.armenocide.de/armenocide/armgende.nsf/WebStart-En? Open Frameset, на дан 5. 09. 2019.г.

430. *Year Book of the International Law Commission*, Year 1954, Volume II, Draft code of offences against peace and security of mankind, стр. 112.-123.

431. *Yearbook of the International Law Commission*, Year 1993, Volume II, DOCUMENT A/CN.4/449: Eleventh report on the draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind, by Mr. Doudou Thiam, Doudou Special Rapporteur: DRAFT STATUTE FOR AN INTERNATIONAL CRIMINAL COURT, стр. 114.-125.

432. *Yearbook of the International Law Commission*, Volume II, Part One, Documents of the thirty-fifth session, A/CNA/SER.A/1983/Add 1.,Year 1983.

АНЕКСИ:

Анекс I - Регистар међународних уговора и других споразума, сређен према објектима регулације, од значаја за материју међународног еколошког права као формалне материјално правне основе и за деликте међународног кривичног права

Материја на коју обраћамо пажњу: међународни уговори – конвенције, протоколи, анекси, као и њихова новелирања, а који су од значаја за заштиту животне средине и права човека на здраву животну средину почињу на међународном нивоу да се интензивније прате од момента када је на нивоу UNEP-а Одлуком Руководећег Савета 24 (III) од 30 априла 1975. године[1114], али и Резолуцијом Генералне Скупштине 3436 (XXX) од 9. децембра 1975.г.[1115] регулисано да тела УН буду редовно информисана о статусу и еколошко-правном значају већ постојећих конвенција, као и о значају новостворених. Ова пракса је добила на квалитету и ширини свог испољавања када је Извршни савет UNEP-а 13. априла 1976. године поставио захтев Извршном директору да се настави са континуираним праћењем ове материје и формирањем регистра документације од значаја за еколошко право на међународном нивоу (Одлуком 66 (IV)[1116]), али сада доступног не само телима УН и владама држава чланица, већ и стручној јавности, што је већ маја 1977. године резултовало првим регистром уговора од еколошког значаја – збирком прописа која је обухватала 59 конвенција и протокола. Од тог момента рад на континуираном праћењу и формирању ове документације добија на снази и квалитету. Руководећи савет UNEP-а својом Одлуком 16/5 од 31 маја 1991.[1117] задужује Извршног директора да се настави са непрекидним радом на овом регистру, а Одлуком 18/25 од 25 маја 1995.[1118] да се настави и са његовим објављивањем. Овим напорима касније се прикључују ICEL, IUCN и друге међународне организације које функционишу истовремено и као саветодавна тела УН, посебно Генералне скупштине Уједињених нација, што резултује снажним

[1114] Governing Council decision 24 (III), of 30 April 1975.
[1115] General Assembly resolution 3436 (XXX) of 9 December 1975.
[1116] Governing Council decision 66 (IV), of 13 April 1976.
[1117] Governing Council decision 16/5, of 31 May 1991.
[1118] UNEP Governing decision 18/25, of 25 May 1995.

попуњавањем библиотека – база података које се односе на материју међународног еколошког права.

Сада важећих међународних уговора, као продуката еколошке политике, који су од већег значаја за материју међународног еколошког права, према евиденцијама вођеним од стране Уједињених нација, а посебно UNEP-а и IUCN-а, према прегледима и самеравању њихових база података, које смо извршили на дан 24. 02. 2008. године, када смо припремали књигу за штампу, било је укупно 1254. Од тог броја, како смо то могли да утврдимо, њих нешто више од 240 изазивају већу пажњу стручне јавности унутар UNEP-а, IUCN-а, ICEL-а, као и универзитета широм Планете. Отуда их и ми, у оквиру овог дела књиге, набрајамо, систематизујући их према објектима регулације, како смо то чинили и пре више од 20 година, а сада је то већ уобичајена пракса и унутар Уједињених нација.

Анктарктик

1. The Antarctic Treaty, Washington, 1959.
2. Convention for the Conservation of Antarctic Seals, London, 1972 .
3. Convention on the Conservation of Antarctic Marine Living Resources, Canberra, 1980.
4. Convention on the Regulation of Antarctic Mineral Resource Activities, Wellington, 1988.

Загађивање атмосфере

(see also Nuclear Energy and Materials and Ozone Layer Protection)

5. Treaty Banning Nuclear Weapon Tests in the Atmosphere, in Outer Space and Under Water, Moscow, 1963.
6. Convention on the Prohibition of Military or Any Other Hostile Use of Environmental Modification Techniques, Geneva, 1977.
7. Convention Concerning the Protection of Workers Against Occupational Hazards in the Working Environment Due to Air Pollution, Noise and Vibration, Geneva, 1977.
8. Convention on Long-Range Transboundary Air Pollution, Geneva, 1979.
9. Protocol to the 1979 Convention on Long-Range Transboundary Air Pollution on Long-Term Financing of the Cooperative Program for Monitoring and Evaluation of the Long-Range Transmission of Air Pollutants in Europe (EMEP), Geneva, 1984.

10. Protocol to the 1979 Convention on Long-Range Transboundary Air Pollution on the Reduction of Sulfur Emissions to Their Transboundary Fluxes By at Least 30 Percent, Helsinki, 1985.
11. Protocol to the 1979 Convention on Long-Range Transboundary Air Pollution Concerning the Control of Emissions of Nitrogen Oxides or Their Transboundary Fluxes, Sofia, 1988.

Биодиверзитет - фауна

12. Convention Relative to the Preservation of Fauna and Flora in their Natural State, London, 1933.
13. Convention of Nature Protection and Wildlife Preservation in the Western Hemisphere, Washington, 1940.
14. International Convention for the Regulation of Whaling, Washington, 1946 (as amended in 1959).
15. Convention for the Establishment of an Inter-American Tropical Tuna Commission, Washington, 1949.
16. International Convention for the Protection of Birds, Paris, 1950.
17. Agreement Concerning Measures for Protection of the Stocks of Deep-Sea Prawns (Pandalus borealis), European Lobsters (Homarus vulgaris), Norway Lobsters (Nephrops norvegicus) and Crabs (Cancer pagurus), Oslo, 1952 (as amended in 1959).
18. Convention on Fishing and Conservation of the Living Resources of the High Seas, Geneva, 1958.
19. Convention on the African Migratory Locust Organizations, Kano, 1962.
20. Agreement for the Establishment of a Commission for Controlling the Desert Locust in the Eastern Region of its Distribution Area in South-West Asia, Rome, 1963.
21. Agreement for the Establishment of a Commission for Controlling the Desert Locust in the Near East, Rome, 1965 (as amended in 1976 and 1977).
22. International Convention for the Conservation of Atlantic Tunas, Rio de Janeiro, 1966.
23. African Convention on the Conservation of Nature and Natural Resources, Algiers, 1968.
24. European Convention for the Protection of Animals During International Transport, Paris, 1968.
25. Convention on the Conservation of the Living Resources of the Southeast Atlantic, Rome, 1969.
26. Benelux Convention Concerning Hunting and the Protection of Birds, Brussels, 1970.

27. Agreement for the Establishment of a Commission for Controlling the Desert Locust in North-West Africa, Rome, 1972.
28. Convention on Wetlands of Especial International Importance as Waterfowl Habitat, Ramsar, 1971.
29. Convention for the Conservation of Antarctic Seals, London, 1972.
30. Convention for the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, Paris, 1972.
31. Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora, Washington, 1973.
32. Agreement on Conservation of Polar Bears, Oslo, 1973.
33. Convention on Conservation of North Pacific Fur Seals, Washington, 1957 (as amended in 1976).
34. Convention on the Conservation of Migratory Species of Wild Animals, Bonn, 1979.
35. Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats, Berne, 1979.
36. European Convention for the Protection of Animals Kept for Farming Purposes, Strasbourg, 1976.
37. European Convention for the Protection of Animals for Slaughter, Strasbourg, 1979.
38. Convention for the Conservation and Management of the Vicuna, Lima, 1979.
39. Convention on the Conservation of Antarctic Marine Living Resources, Canberra, 1980.
40. Convention for the Conservation of Salmon in the North Atlantic Ocean, Reykjavik, 1982.
41. Benelux Convention on Nature Conservation and Landscape Protection, Brussels, 1982.
42. Protocol Concerning Protected Areas and Wild Fauna and Flora in the Eastern African Region, Nairobi, 1985.
43. ASEAN Agreement on the Conservation of Nature and Natural Resources, Kuala Lumpur, 1985.
44. Convention for the Protection of the Natural Resources and Environment of the South Pacific Region, Noumea, 1986.
45. European Convention for the Protection of Pet Animals, Strasbourg, 1987.
46. Agreement on the network of Aquaculture Centers in Asia and the Pacific, Bangkok, 1988.

Биодиверзитет - флора

47. Convention Relative to the Preservation of Fauna and Flora in their Natural State, London, 1933.
48. Convention of Nature Protection and Wildlife Preservation in the Western Hemisphere, Washington, 1940.
49. Convention for the Establishment of the European and Mediterranean Plant Protection Organization, Paris, 1951 (as amended in 1955).
50. International Plant Protection Convention, Rome, 1951.
51. Phyto-Sanitary Convention for Africa South of the Sahara, London, 1954.
52. Plant Protection Agreement for the Southeast Asia and Pacific Region, Rome, 1956 (as amended in 1967).
53. Agreement for the Establishment on a Permanent Basis of a Latin-American Forest Research and Training Institute, Rome, 1959.
54. Agreement Concerning Cooperation in the Quarantine of Plants and Their Protection Against Pests and Diseases, Sofia, 1959.
55. African Convention on the Conservation of Nature and Natural Resources, Algiers, 1968.
56. Convention on Wetlands of Especial International Importance as Waterfowl Habitat, Ramsar, 1971.
57. Convention for the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, Paris, 1972.
58. Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora, Washington, 1973.
59. The Nordic Environmental Protection Convention, Stockholm, 1974.
60. Convention on Conservation of Nature in the South Pacific, Apia, 1976.
61. Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats, Berne, 1979.
62. Benelux Convention on Nature Conservation and Landscape Protection, Brussels, 1982
63. International Tropical Timber Agreement, Geneva, 1983
64. Protocol Concerning Protected Areas and Wild Fauna and Flora in the Eastern African Region, Nairobi, 1985
65. ASEAN Agreement on the Conservation of Nature and Natural Resources, Kuala Lumpur, 1985
66. Convention for the Protection of the Natural Resources and Environment of the South Pacific Region, Noumea, 1986

Културно наслеђе

67. European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage, London, 1969.
68. Convention for the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, Paris, 1972.
69. Convention on the Protection of the Archaeological, Historical and Artistic Heritage of the American Nations (Convention of San Salvador), Santiago, 1976.

Енергија

70. Convention on Third Party Liability in the Field of Nuclear Energy, Paris, 1960 (including the additional Protocol of January 1964)
71. Convention Supplementary to the Paris Convention of July 29, 1960 on Third Party Liability in the Field of Nuclear Energy, Brussels, 1963 (as amended in 1964)
72. Agreement on an International Energy Program, Paris, 1974

Рибарење

73. International Convention for the Regulation of Whaling, Washington, 1946 (as amended in 1959).
74. Convention for the Establishment of an Inter-American Tropical Tuna Commission, Washington, 1949.
75. Agreement for the Establishment of a General Fisheries Council for the Mediterranean, Rome, 1949 (as amended in 1963).
76. Agreement Concerning Measures for Protection of the Stocks of Deep-Sea Prawns (Pandalus borealis), European Lobsters (Homarus vulgaris), Norway Lobsters (Nephrops norvegicus) and Crabs (Cancer pagurus), Oslo, 1952 (as amended in 1959).
77. International Convention for the High Seas Fisheries of the North Pacific Ocean, Tokyo, 1952.
78. Convention Concerning Fishing in the Waters of the Danube, Bucharest, 1958.
79. Convention on the Continental Shelf, Geneva, 1958.
80. Convention on the High Seas, Geneva, 1958.
81. Convention on Fishing and Conservation of the Living Resources of the High Seas, Geneva, 1958.

82. North-East Atlantic Fisheries Convention, London, 1959.
83. Convention Concerning Fishing in the Black Sea, Varna, 1959.
84. Agreement Concerning Cooperation in Marine Fishing, Warsaw, 1962.
85. International Convention for the Conservation of Atlantic Tunas, Rio de Janeiro, 1966.
86. Convention on Fishing and Conservation of the Living Resources in the Baltic Sea and the Belts, Gdansk, 1973.
87. Convention on Future Multilateral Cooperation in the Northwest Atlantic Fisheries, Ottawa, 1978.
88. Convention on the Conservation of Antarctic Marine Living Resources, Canberra, 1980.
89. Convention on Future Multilateral Cooperation in North-East Atlantic Fisheries, London, 1980.
90. Convention for the Conservation of Salmon in the North Atlantic Ocean, Reykjavik, 1982.
91. United Nations Convention on the Law of the Sea, Montego Bay, 1982.
92. Agreement on the Network of Aquaculture Centers in Asia and the Pacific, Bangkok, 1988.

Шумско благо (такође се може да посматра и као биодиверзитет – флора)

93. Agreement for the Establishment on a Permanent Basis of a Latin-American Forest Research and Training Institute, Rome, 1959.
94. Treaty for Amazonian Cooperation, Brasilia, 1978.
95. International Tropical Timber Agreement, Geneva, 1983.

Морско окружење – глобални уговори

96. International Convention for the Regulation of Whaling, Washington, 1946 (as amended in 1959).
97. International Convention for the Prevention of the Pollution of the Sea by Oil, London, 1954 (as amended in 1962 and 1969).
98. Amendments to the International Convention for the Prevention of Pollution of the Sea by Oil, 1954, Concerning Tank Agreements and Limitation of Tank Size, London, 1971.
99. Convention on the Continental Shelf, Geneva, 1958.
100. Convention on the High Seas, Geneva, 1958.
101. Convention on Fishing and Conservation of the Living Resources of the High Seas, Geneva, 1958.
102. The Antarctic Treaty, Washington, 1959.

103. Treaty Banning Nuclear Weapon Tests in the Atmosphere, in Outer Space and Under Water, Moscow, 1963.
104. Convention for the International Council for the Exploration of the Sea, Copenhagen, 1964 (including Amending Protocol of 1970).
105. International Convention Relating to Intervention on the High Seas in Cases of Oil Pollution Casualties, Brussels, 1969.
106. International Convention on Civil Liability for Oil Pollution Damage, Brussels, 1969.
107. Treaty on the Prohibition of the Emplacement of Nuclear Weapons and Other Weapons of Mass Destruction on the Sea-Bed and the Ocean Floor and in the Subsoil Thereof, London, Moscow, Washington, 1971.
108. Convention Relating to Civil Liability in the Field of Maritime Carriage of Nuclear Material, Brussels, 1971.
109. International Convention on the Establishment of an International Fund for Compensation for Oil Pollution Damage, Brussels, 1971.
110. Convention on the Prevention of Marine Pollution by Dumping of Waste and Other Matter, London, Mexico City, Moscow, Washington, 1972.
111. International Convention for the Prevention of Pollution from Ships, London, 1973 (including Protocol of 1978).
112. Protocol Relating to Intervention on the High Seas in Cases of Marine Pollution by Substances Other than Oil, London, 1973.
113. United Nations Convention on the Law of the Sea, Montego Bay, 1982.

Загађења мора

114. International Convention for the Prevention of the Pollution of the Sea by Oil, London, 1954 (as amended in 1962 and 1969).
115. Amendments to the International Convention for the Prevention of the Pollution of the Sea by Oil, 1954, Concerning the Protection of the Great Barrier Reef, London, 1971.
116. Amendments to the International Convention for the Prevention of the Pollution of the Sea by Oil, 1954, Concerning Tank Arrangements and Limitation of Tank Size, London, 1971.
117. Treaty Banning Nuclear Weapon Tests in the Atmosphere, in Outer Space and Under Water, Moscow, 1963.
118. Agreement for Cooperation in Dealing with Pollution of the North Sea by Oil, Bonn, 1969.
119. International Convention Relating to Intervention on the High Seas in Cases of Oil Pollution Casualties, Brussels, 1969.

120. International Convention on Civil Liability for Oil Pollution Damage, Brussels, 1969.
121. Treaty on the Prohibition of the Emplacement of Nuclear Weapons and Other Weapons of Mass Destruction on the Sea-Bed and the Ocean Floor and in the Subsoil Thereof, London, Moscow, Washington, 1971.
122. Convention Relating to Civil Liability in the Field of Maritime Carriage of Nuclear Material, Brussels, 1971.
123. International Convention on the Establishment of an International Fund for Compensation for Oil Pollution Damage, Brussels, 1971.
124. Convention for the Prevention of Marine Pollution by Dumping from Ships and Aircraft, Oslo, 1972.
125. Convention on the Prevention of Marine Pollution by the Dumping of Wastes and Other Matter, London, Mexico City, Moscow, Washington, 1972.
126. International Convention for the Prevention of Pollution from Ships, London, 1973 (including Protocol of 1978).
127. Protocol Relating to Intervention on the High Seas in Cases of Marine Pollution by Substances Other than Oil, London, 1973.
128. Convention for the Prevention of Marine Pollution from Land-Based Sources, Paris, 1974.
129. Convention for the Protection of the Mediterranean Sea Against Pollution, Barcelona, 1976.
130. Protocol for the Prevention of Pollution of the Mediterranean Sea by Dumping from Ships and Aircraft, Barcelona, 1976.
131. Protocol Concerning Cooperation in Combating Pollution of the Mediterranean Sea by Oil and Other Harmful Substances in Cases of Emergency, Barcelona, 1976.
132. Convention on Civil Liability for Oil Pollution Damage Resulting from Exploration of and Exploitation of Sea-Bed Mineral Resources, London, 1977.
133. Kuwait Regional Convention for Cooperation on the Protection of the Marine Environment from Pollution, Kuwait, 1978.
134. Protocol Concerning Regional Cooperation in Combating Pollution by Oil and Other Harmful Substances in Cases of Emergency, Kuwait, 1978.
135. Protocol for the Protection of the Mediterranean Sea Against Pollution from Land-Based Sources, Athens, 1980.
136. Protocol Concerning Cooperation in Combating Pollution in Cases of Emergency, Abidjan, 1981.
137. Agreement on Regional Cooperation in Combating Pollution of the South-East Pacific by Hydrocarbons or Other Harmful Substances in Cases of Emergency, Lima, 1981 (see also Protocol of 1983).

138. Supplementary Protocol to the Agreement on Regional Cooperation in Combating Pollution of the South-East Pacific by Hydrocarbons or Other Harmful Substances, Quito, 1983.
139. Protocol for the Protection of the South-East Pacific Against Pollution from Land-based Sources, Quito, 1983.
140. Protocol Concerning Regional Cooperation in Combating Pollution by Oil and Other Harmful Substances in Cases of Emergency, Jeddah, 1982.
141. United Nations Convention on the Law of the Sea, Montego Bay, 1982.
142. Protocol Concerning Cooperation in Combating Oil Spills in the Wider Caribbean Region, Cartagena de Indias, 1983.
143. Agreement for Cooperation in Dealing with Pollution of the North Sea by Oil and Other Harmful Substances, Bonn, 1983.
144. Protocol Concerning Cooperation in Combating Marine Pollution in Cases of Emergency in the Eastern African Region, Nairobi, 1985.
145. South Pacific Nuclear Free Zone Treaty, Rarotonga, 1985.
146. Protocol for the Prevention of Pollution of the South Pacific Region by Dumping, Noumea, 1986.
147. Protocol Concerning Cooperation in Combating Pollution Emergencies in the South Pacific Region, Noumea, 1986.
148. Basic Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazardous Waste and Its Disposal, Basle, 1989.

Окружење залива/обални ресурси и животна средина

(конзервација, заштита, управљање и развој – види и рибраење и загађивање мора)

149. Agreement Concerning Measures for Protection of the Stocks of Deep-Sea Prawns (Pandalus borealis), European Lobsters (Homarus vulgaris), Norway Lobsters (Nephrops norvegicus) and Crabs (Cancer pagurus), Oslo, 1952 (as amended in 1959).
150. Convention on the Continental Shelf, Geneva, 1958.
151. Convention on the High Seas, Geneva, 1958.
152. Convention on Fishing and Conservation of the Living Resources of the High Seas, Geneva, 1958.
153. The Antarctic Treaty, Washington, 1959.
154. Convention for the International Council for the Exploration of the Sea, Copenhagen, 1964 (including Amending Protocol of 1970).
155. African Convention on the Conservation of Nature and Natural Resources, Algiers, 1968.
156. Convention on the Conservation of the Living Resources of the Southeast Atlantic, Rome, 1969.

157. Convention for the Conservation of Antarctic Seals, London, 1972.
158. Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora, Washington, 1973.
159. Convention on Fishing and Conservation of the Living Resources in the Baltic Sea and the Belts, Gdansk, 1973.
160. The Nordic Environmental Protection Convention, Stockholm, 1974.
161. Convention on the Protection of the Marine Environment of the Baltic Sea Area, Helsinki, 1974.
162. Convention on Conservation of North Pacific Fur Seals, Washington, 1957 (as amended in 1976).
163. Convention on Conservation of Nature in the South Pacific, Asia, 1976.
164. Convention on the Conservation of Migratory Species of Wild Animals, Bonn, 1979.
165. Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats, Berne, 1979.
166. Agreement Concerning the Protection of the Waters of the Mediterranean Shores, Monaco, 1976.
167. Convention on the Conservation of Antarctic Marine Living Resources, Canberra, 1980.
168. Convention for Cooperation in the Protection and Development of the Marine and Coastal Environment of the West and Central African Region, Abidjan, 1981.
169. Convention for the Protection of the Marine Environment and Coastal Area of the South-East Pacific, Lima, 1981.
170. Regional Convention for the Conservation of the Red Sea and Gulf of Aden Environment, Jeddah, 1982.
171. Protocol Concerning Mediterranean Specially Protected Areas, Geneva, 1982
172. Convention for the Conservation of Salmon in the North Atlantic Ocean, Reykjavik, 1982.
173. Benelux Convention on Nature Conservation and Landscape Protection, Brussels, 1982.
174. United Nations Convention on the Law of the Sea, Montego Bay, 1982.
175. Convention for the Protection and Development of the Marine Environment of the Wider Caribbean Region, Cartagena de Indias, 1983.
176. Convention for the Protection, Management and Development of the Marine and Coastal Environment of the Eastern African Region, Nairobi, 1985.
177. Protocol Concerning Protected Areas and Wild Fauna and Flora in the Eastern African Region, Nairobi, 1985.
178. ASEAN Agreement on the Conservation of Nature and Natural Resources, Kuala Lumpur, 1985.
179. South Pacific Nuclear Free Zone Treaty, Rarotonga, 1985.

180. Convention for the Protection of the Natural Resources and Environment of the South Pacific Region, Noumea, 1986.
181. Agreement on the Network of Aquaculture Centers in Asia and the Pacific, Bangkok, 1988.
182. Convention on the Regulation of Antarctic Mineral Resource Activities, Wellington, 1988.

Нуклеарна енергија и материјали

183. Convention Concerning the Protection of Workers Against Ionizing Radiations, Geneva, 1960.
184. Convention on Third Party Liability in the Field of Nuclear Energy, Paris, 1960 (including the additional Protocol of 1964).
185. Convention Supplementary to the Paris Convention of July 29, 1960 on Third Party Liability in the Field of Nuclear Energy, Brussels, 1963 (as amended in 1964).
186. Vienna Convention on Civil Liability for Nuclear Damage, Vienna, 1963 (including Optional Protocol Concerning the Compulsory Settlement of Disputes, Vienna, 1963).
187. Treaty Banning Nuclear Weapon Tests in the Atmosphere, in Outer Space and Under Water, Moscow, 1963.
188. Treaty on the Prohibition of the Emplacement of Nuclear Weapons and Other Weapons of Mass Destruction on the Sea-Bed and the Ocean Floor and in the Subsoil Thereof, London, Moscow, Washington, 1971.
189. Convention Relating to Civil Liability in the Field of Maritime Carriage of Nuclear Material, Brussels, 1971.
190. Agreement on an International Energy Program, Paris, 1974.
191. Convention on the Physical Protection of Nuclear Material, Vienna, New York, 1980.
192. South Pacific Nuclear Free Zone Treaty, Rarotonga, 1985.
193. Convention on Early Notification of a Nuclear Accident, Vienna, 1986.
194. Convention on Assistance in the Case of a Nuclear Accident of Radiological Emergency, Vienna, 1986.
195. Joint Protocol Relating to the Application of the Vienna Convention and the Paris Convention, Vienna, 1988.

Заштита озонског омотача (види такође и загађивање ваздуха)

196. Vienna Convention for the Protection of the Ozone Layer, Vienna, 1985.
197. Montreal Protocol on Substances that Deplete the Ozone Layer, Montreal, 1987.

198. Adjustment to the Montreal Protocol on Substances that Deplete the Ozone Layer (1987).
199. Amendment to the Montreal Protocol on Substances that Deplete the Ozone Layer (1987), London, 1990.

Мир и животна средина

200. Treaty Banning Nuclear Weapon Tests in the Atmosphere, in Outer Space and Under Water, Moscow, 1963.
201. Treaty on the Prohibition of the Emplacement of Nuclear Weapons and Other Weapons of Mass Destruction on the Sea-Bed and the Ocean Floor and in the Subsoil Thereof, London, Moscow, Washington, 1971.
202. Convention Relating to Civil Liability in the Field of Maritime Carriage of Nuclear Material, Brussels, 1971.
203. Convention on the Prohibition of the Development, Production and Stockpiling of Bacteriological (Biological) and Toxic Weapons, and on their Destruction, London, Moscow, Washington, 1972.
204. Convention on the Prohibition of Military or Any Other Hostile Use of Environmental Modification Techniques, Geneva, 1977.
205. South Pacific Nuclear Free Zone Treaty, Rarotonga, 1985.

Паразити и обољења

206. Agreement Concerning Cooperation in the Quarantine of Plants and Their Protection Against Pests and Diseases, Sofia, 1959.
207. Convention on the African Migratory Locust Organization, Kano, 1962.
208. Agreement for the Establishment of a Commission for Controlling the Desert Locust in the Eastern Region of its Distribution Area in South-West Asia, Rome, 1963.
209. Agreement for the Establishment of a Commission for Controlling the Desert Locust, Rome, 1965 (as amended in 1976 and 1977).
210. Agreement for the Establishment of a Commission for Controlling the Desert Locust in North-West Africa, Rome, 1970.
211. Convention on the Prohibition of the Development, Production and Stockpiling of Bacteriological (Biological) and Toxic Weapons, and on their Destruction, London, Moscow, Washington, 1972.

Токсичне и опасне супстанце
(види: загађивање ваздуха, загађивање атмосфере, загађивање мора, нуклеарна енергија и материјали, заштита озона, руковање водним ресурсима)

212. European Convention on the Restriction of the Use of Certain Detergents in Washing and Cleaning Products, Strasbourg, 1986.
213. Convention Concerning Protection Against Hazards of Poisoning Arising from Benzene, Geneva, 1971.
214. Convention on the Prohibition of the Development, Production and Stockpiling of Bacteriological (Biological) and Toxic Weapons, and on their Destruction, London, Moscow, Washington, 1972.
215. Convention Concerning Occupational Safety and Health and the Working Environment, Geneva, 1981.
216. Convention Concerning Safety in the Use of Asbestos, Geneva, 1986.
217. Basle Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazardous Wastes and Their Disposal, Basle, 1989

Руковање водним ресурсима (чистом водом)

218. Convention Concerning Fishing in the Waters of the Danube, Bucharest, 1958.
219. Protocol Concerning the Constitution of an International Commission for the Protection of the Mosel Against Pollution, Paris, 1961.
220. Agreement Concerning the International Commission for the Protection of the Rhine Against Pollution, Berne, 1963.
221. Act Regarding Navigation and Economic Cooperation Between the States of the Niger Basin, Niamey, 1963.
222. Agreement Concerning the Niger River Commission and Navigation and Transport on the River Niger, Niamey, 1964.
223. Convention on Wetlands of Especial International Importance as Waterfowl Habitat, Ramsar, 1971.
224. Convention for the Protection of the Rhine Against Chemical Pollution, Bonn, 1976.
225. Treaty for Amazonian Cooperation, Brasilia, 1978.
226. Convention on the Protection of the Rhine Against Pollution by Chlorides, Bonn, 1976.
227. Convention Creating the Niger Basin Authority, Faranah, 1980 (Convention supersedes the agreement signed in Niamey in November 1964 as amended in Niamey in February 1968 and June 1973 and in Lagos in January 1979).
228. Protocol Relating to the Development Fund of the Niger Basin, Faranah, 1980.

229. Agreement on the Action Plan for the Environmentally Sound Management of the Common Zambezi River System, Harare, 1987.

Радна средина

230. Convention Concerning the Protection of Workers Against Ionizing Radiations, Geneva, 1960.
231. Convention Concerning Protection Against Hazards of Poisoning Arising from Benzene, Geneva, 1971.
232. Convention Concerning the Protection of Workers Against Occupational Hazards in the Working Environment Due to Air Pollution, Noise and Vibration, Geneva, 1977.
233. Convention Concerning Occupational Safety and Health and the Working Environment, Geneva, 1981.
234. Convention Concerning Occupational Health Services, Geneva, 1985.
235. Convention Concerning Safety in the Use of Asbestos, Geneva, 1986.
236. Convention Concerning Safety and Health in Construction, Geneva, 1988.

Анекс II – Међународно кривично право – битни легислативни акти

- General Assembly resolution 95 (I) of 11 December 1946 (Affirmation of the Principles of International Law recognized by the Charter of the Nürnberg Tribunal)
  Introductory note by ***Antonio Cassese***

- Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, 1948
  Introductory note by ***William Schabas***

- Convention for the Suppression of the Traffic in Persons and of the Exploitation of the Prostitution of Others, 1950

- International Convention on the Suppression and Punishment of the Crime of Apartheid, 1973
  Introductory note by ***John Dugard***

- Convention on the Prevention and Punishment of Crimes against Internationally Protected Persons, including Diplomatic Agents, 1973
  Introductory note by ***Sir Michael Wood***

- International Convention against the Taking of Hostages, 1979
  Introductory note by ***Ben Saul***

- Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power, 1985

- Statute of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia, 1993
  Introductory note by ***Fausto Pocar***

- Statute of the International Criminal Tribunal for Rwanda, 1994
  Introductory note by ***Michael Scharf***

- Declaration on Measures to Eliminate International Terrorism, 1994 and the 1996 Supplementary Declaration thereto
  Introductory note by ***Rohan Perera***

- Convention on the Safety of United Nations and Associated Personnel, 1994, and the Optional Protocol to the Convention on the Safety of United Nations and Associated Personnel, 2005
  Introductory note by ***Mahnoush H. Arsanjani***

- International Convention for the Suppression of Terrorist Bombings, 1997
  Introductory note by ***Pierre Klein***

- Rome Statute of the International Criminal Court, 1998

- International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism, 1999
  Introductory note by ***Pierre Klein***

- United Nations Convention against Transnational Organized Crimes (with protocols), 2000

- International Convention against the Recruitment, Use, Financing and Training of Mercenaries, 1989
  Forthcoming introductory note by ***Kevin Riordan***

- Statute for the Special Court for Sierra Leone, 2002

- Agreement between the United Nations and the Royal Government of Cambodia concerning the prosecution under Cambodian law of

crimes committed during the period of Democratic Kampuchea, 2003
Forthcoming introductory note by ***Michael Scharf***

- United Nations Convention against Corruption, 2003

- International Convention for the Suppression of Acts of Nuclear Terrorism, 2005
Introductory note by ***Rohan Perera***

- Agreement between the United Nations and the Lebanese Republic on the establishment of a Special Tribunal for Lebanon, 2007
Forthcoming introductory note by ***Nicolas Michel***

Анекс III

Листа држава учесница конференције у Риму, 1998.г.

1. Албанија,
2. Алжир,
3. Андора,
4. Ангола,
5. Аргентина,
6. Аустралија,
7. Аустрија
8. Азербејџан,
9. Бахами,
10. Бахреин,
11. Бангладеш,
12. Барбадос,
13. Белгија,
14. Белизе,
15. Белорусија,
16. Бенин,
17. Боцвана,
18. Боливија,
19. Босна и Херцеговина,
20. Бразил,
21. Брунеи,
22. Бугарска,
23. Буркина Фасо,
24. Бурунди,
25. Венецуела,
26. Виетнам,
27. Габон,
28. Гана,
29. Грчка,
30. Грузија,
31. Гвинеја,
32. Гватемала,
33. Данска,
34. Демократска Република Конго,
35. Египт,
36. Еквадор,
37. Ел Салвадор,
38. Еритреја,
39. Етиопиа,
40. Замбија,
41. Зимбабве,
42. Индија,
43. Индонезија,
44. Ирак,
45. Иран,
46. Исланд,
47. Исландс,
48. Италија,
49. Израел,
50. Јамјка,
51. Јапан,
52. Јемен,
53. Јерменија,
54. Јордан,
55. Јужноафричка Република,
56. Камерун,
57. Канада,
58. Капе Верде,
59. Катар,
60. Казакхстан,
61. Кенија,
62. Кина,
63. Кипар,
64. Киргизстан,
65. Колумбија,
66. Комори,
67. Конго,
68. Костарика,
69. Коте д Иворе (Cote d'Ivoire),
70. Куба
71. Кувајт,
72. Лаос,
73. Латвија,
74. Лесото,
75. Либан,
76. Либерија,
77. Либија,
78. Лихтенштајн,
79. Литванија,
80. Луксембург,
81. Мадагаскар,
82. Мађарска,
83. Малави,

84. Малезија,
85. Мали,
86. Малта,
87. Мароко,
88. Мауританиа,
89. Мауритцус,
90. Мексико,
91. Монако,
92. Мозамбик,
93. Намибиа,
94. Немачка,
95. Непал,
96. Нигер,
97. Нигерија,
98. Никарагва,
99. Норвешка,
100. Нови Зеланд,
101. Оман,
102. Пакистан,
103. Панама,
104. Парагвај,
105. Перу,
106. Пољска,
107. Португалија,
108. Република Мова,
109. Република Кореја (Јужна Кореја),
110. Руанда,
111. Румунија,
112. Руска Федерација,
113. Самоа,
114. Сауди Арабија,
115. Свазиленд,
116. Сенегал,
117. Сиера Леоне,
118. Сингапур,
119. Сиријска Арапска Република, Таџикистан,
120. Сједињене Државе Америке,
121. Словачка,
122. Словенија
123. Соломонска острава,
124. Судан,
125. Тајланд,
126. Танзанија,
127. Того,
128. Тринидад и Тобаго,
129. Тунис,
130. Турска,
131. Уганда,
132. Уједињени Арапски Емирати,
133. Уједињено Краљевство Велике Британије и Северне Ирске,
134. Украјина,
135. Уругвај,
136. Узбекистан,
137. Филипини,
138. Финска,
139. Француска,
140. Хаити,
141. Холандија,
142. Холу Сее,
143. Хондурас,
144. Хрватска,
145. Централно Афричка Република, Централ Африцан Републиц
146. Централно Афричка Република, Чад,
147. Чешка Република,
148. Чиле,
149. Џибути,
150. Швајцарска,
151. Шведска,
152. Шпанија,
153. Шри Ланка.

Анекс IV - Државе стране које су прихватиле Римски статут[1119]

1. Албанија, 31. јануар 2003.,
2. Андора, 30. април 2001.,
3. Антигуа и Барбуда, 18. јун 2001.,
4. Аргентина, 8. фебруар 2001.,
5. Аустралија, 1. јул 2002.,
6. Аустрија, 28. децембар 2000.,
7. Афганистан, 10. фебруар 2003.,
8. Бангладеш, 23. март 2010.,
9. Барбадос, 10. децембар 2002.,
10. Белгија, 28. јун 2000.,
11. Белизе, 5. април 2000.,
12. Бенин, 22. јануар 2002.,
13. Боливија, 27. јун 2002.,
14. Босна и Херцеговина, 11. април 2002.,
15. Боцвана, 8. септембар 2000.,
16. Бразил, 20. јун 2002.,
17. Бугарска, 11. април 2002.,
18. Буркина Фасо, 16. април 2004.,
19. Вануату, 2. децембар 2011.,
20. Венезуела, 7. јун 2000.,
21. Габон, 20. септембар 2000.,
22. Гамбија, 28. јун 2002.,
23. Гана, 20, децембар 1999.,
24. Гвајана, 24. септембар 2004.,
25. Гватемала, 2. април 2012.,
26. Гвинеја, 14. јул 2003.,
27. Гренада, 19. мај 2011.,
28. Грузија, 5. септембар 2003.,
29. Грчка, 15. мај 2002.,
30. Данска, 21. јун 2001.,
31. Демократска Република Конго, 11. април 2002.,
32. Доминиканска Република, 12. мај 2005.,
33. Доминица, 12. фебруар 2001.,
34. Естониа, 30. јануар 2002.
35. Еквадор, 5. фебруар 2002.,
36. Замбија, 13. новембар 2002.,
37. Ирска, 11. април 2002.,
38. Италија, 26. јул 1999.,
39. Ицеланд, 25. мај 2000.,
40. Јапан, 17 Јулу 2007.,
41. Јордан, 11. април 2002.,
42. Јужно Афричка Република, 27. новембар 2000.,
43. Камбоџа, 11. април 2002.,
44. Канада, 7. јул 2000.,
45. Капо Верде, 10. октобар 2011.,
46. Кенија, 15. март 2005.,
47. Кипар, 7. март 2002.,
48. Колумбија, 5. август 2002.,
49. Комори, 1. новембар 2006.,
50. Конго, 3. мај 2004.,
51. Коста Рика, 7. јун 2001.,
52. Кукова острва, 18. јул 2008.,
53. Лесото, 6. септембар 2000.,
54. Летонија, 28. јун 2002.,
55. Либерија, 22. септембар 2004.,
56. Литванија, 12. мај 2003.,
57. Лихтенштајн, 2. октобар 2001.,
58. Луксембург, 08 септембар 2000.,
59. Мадагаскар, 14. март 2008.,
60. Мађарска, 30. новембар 2001.,
61. Македонија, 6. март 2002.,
62. Малаwи, 19. септембар 2002.,
63. Малдиви, 21. септембар 2011.,
64. Мали, 16 август 2000.,
65. Малта, 29. новембар 2002.,
66. Маршалска острва, 7. децембар 2000.,
67. Маурицијус, 5. март 2002.,
68. Мехико, 28. октобар 2005.,
69. Молдавија, 12. октобар 2010.,

[1119] Официјелни документ Међународног кривичног суда, доступан са: https://asp.icccpi.int/en_menus/asp/states%20parties/Pages/states%20parties%20_%20chronological%20list.aspx.
Снимљен на дан 6. 09. 2018.г. Показује нам да је од 139 држава потписница само њих 123 уистину потом официјелно прихватило надлежност Међународног кривичног суда.

70. Монголија, 11. април 2002.,
71. Намибија, 25. јун 2002.,
72. Науру, 12. новембар 2001.,
73. Немачка, 11. децембар 2000.,
74. Нигер, 11. април 2002.,
75. Нигерија, 27. септембар 2001.,
76. Нови Зеланд, 7. септембар 2000.,
77. Норвешка, 16. фебруар 2000.,
78. Обала слоноваче, 15. фебруар 2013.,
79. Палестинска држава, 2. јануар 2015.,
80. Панама, 21. март 2002.,
81. Парагвај, 14 Мај 2001
82. Перу, 10. новембар 2001.,
83. Поланд, 12. новембар 2001.,
84. Португал, 5. фебруар 2002.,
85. Република Кореја, 13. овНембар 2002.,
86. Романиа, 11. април 2002.,
87. Саинт Винцент и Гренада, 3. децембар 2002.,
88. Саинт Китс и Невис, 22.август 2006.,
89. Самоа, 16. септембар 2002.,
90. Сан Марино, 13 мај 1999.,
91. Санта Луција, 18. аугуст 2010.,
92. Сејшели, 10. август 2010.,
93. Сенегал, 2. Фебруар 1999.,
94. Сиера Леоне, 15. септембар 2000.,
95. Словачка, 11. април 2002.,
96. Словенија, 31. децембар 2001.,
97. Србија, 6. септембар 2001.,
98. Суринам, 15. јул 2008.,
99. Танзанија, 20. август 2002.,
100. Таџикистан, 5. мај 2000.,
101. Тимор-Лесте, 6. септембар 2002.,
102. Тринидад и Тобаго, 6 април 1999.,
103. Тунис, 24 јун 2011.,
104. Уганда, 14. јун 2002.,
105. Уједињено Краљевство (УК), 4. октобар 2001.,
106. Уругвај, 28. јун 2002.,
107. Филипини, 30. август 2011.,
108. Финска, 29. децембар 2000.,
109. Фиџи, 29. новембар 1999.,
110. Франце, 9. јун 2000.,
111. Холандија, 17 јул 2001.,
112. Хондурас, 1. јул 2002.,
113. Хрватска, 21. мај 2001.,
114. Централно Афричка Република, 3. октобар 2001.,
115. Црна гора, 23. октобар 2006.,
116. Чад, 1. јануар 2007.,
117. Чешка Република, 21. јул 2009.,
118. Чиле, 29. јун 2009.,
119. Џибути, 5. новембар 2002.,
120. Швајцарска, 12. октобар 2001.,
121. Шведска, 28. јун 2001.,
122. Шпанија, 24. октобар 2000.

123. ,

Анекс V – Списак држава које на скупу у Риму нису прихватиле предложени Статут

Од 148 присутних држава учесница Скупа у Риму, на коме је усвојен такозвани Римски статут, за исти су гласали представници 120 а против седам држава, док су се од гласања уздржали представници 21 државе.

Против усвајања Статута су гласали представници: Ирака, Израела, Народне Републике Кине, Катара, Јемена и САД. Но, председник Клинтон је исти акт потписао 200о.г., а ова држава се потом повукла из дотичног споразума.

Анекс VI – Статус ратификације и имплементације Кампала амандмана дефиниције Злочина агресије

У оригиналу:
Status of Ratification and Implementation of the Kampala Amendments on the Crime of Aggression. Update No. 28 (information as of 8th December 2017).

Следећих 35 држава је према званичној документацији Међународног кривичног суда[1120] ратификовало Кампала амандмане на чл. 8. Статута Међународног кривичног суда, и то:

• State	• Ratification Date	• State	• Ratification Date
• Liechtenstein	• 8 May 2012	• San Marino	• 14 November 2014
• Samoa [i]	• 25 September 2012	• Georgia [p]	• 5 December 2014
• Trinidad & Tobago	• 13 November 2012	• Malta	• 29 January 2015
• Luxembourg [i]	• 15 January 2013	• Costa Rica	• 5 February 2015
• Estonia [p]	• 27 March 2013	• Czech Republic [i]	• 12 March 2015
• Germany [p]	• 3 June 2013	• Switzerland	• 10 September 2015
• Botswana	• 4 June 2013	• Lithuania [p]	• 7 December 2015
• Cyprus	• 25 September 2013	• Finland [i]	• 30 December 2015
• Slovenia [i]	• 25 September 2013	• The former Yugoslav Republic of Macedonia [i]	• 1 March 2016

[1120] Доступна, дана 05. септембра 2018.г., са: https://crimeofaggression.info/the-role-of-states/status-of-ratification-and-implementation.

• Andorra	• 26 September 2013	• El Salvador	• 3 March 2016
• Uruguay	• 26 September 2013	• Iceland	• 17 June 2016
• Belgium	• 26 November 2013	• State of Palestine	• 26 June 2016
• Croatia [i]	• 20 December 2013	• The Netherlands	• 23 September 2016
• Slovakia [p]	• 29 April 2014	• Chile	• 23 September 2016
• Austria [i]	• 17 July 2014	• Portugal	• 11 April 2017
• Latvia [p]	• 26 September 2014	• Argentina	• 28 April 2017
• Spain	• 26 September 2014	• Panama	• 6 December 2017
• Poland [p]	• 26 September 2014	•	•

Анекс VII - Државе стране које су повукле своје прихватање Римског статута

2016.г. један број држава Африке предао је Генералном секретару УН официјелна документа путем којих повлаче своје потгписе и ратификацију **Римског статута** те иступају из јурисдикције Међународног кривичног суда, и то: Јужноафричка република, Бурунди и Гамбија, а исто је учинила (повлачење потписа[1121]) и Русија. Овај акт учиниле су и Сједињене државе Америке још маја 2002. године.

[1121] Подсеаћамо да Русија уистину никада и није извршила формални акт ратификације или пак прихватања овог документа!

Анекс VIII - Државе које нису Стране тзв. Римског стстута, то јест Међународног кривичног суда

1. Алжир,
2. Ангола,
3. Азербејџан,
4. Бахами,
5. Бахреин,
6. Белорусија,
7. Брунеи,
8. Бурунди,
9. Бутан,
10. Вијетнам,
11. Гвинеја Бисао,
12. Гвинеја,
13. Демократска Република Кореја,
14. Демократска Република Лао,
15. Доминиканска Република,
16. Египт,
17. Екваторијална Гвинеја,
18. Ел Салвадор,
19. Еритреја,
20. Етиопија,
21. Зимбабве,
22. Индија,
23. Индонезија,
24. Ирак,
25. Иран,
26. Израел,
27. Јамаика,
28. Јемен,
29. Јерменија,
30. Јужни Судан,
31. Камерун,
32. Катар,
33. Казакхстан,
34. Кина 24-10-45
35. Киргистан,
36. Кирибати,
37. Куба 24-10-45
38. Кувaит 14-05-63
39. Либан,
40. Либија,
41. Малезија,
42. Мароко,
43. Мауританиа,
44. Микронезија,
45. Мјанмар,
46. Монако,
47. Мозамбик,
48. Непал,
49. Никарагва,
50. Оман,
51. Пакистан,
52. Палау,
53. Папуа Нова Гвинеја,
54. Република Кореја,
55. Руанда,
56. Руска Федерација,
57. Сао Томе и Принципе,
58. Сауди Арабија,
59. Сингапуре,
60. Сједињене Државе Америке,
61. Соломон острва,
62. Сомалија,
63. Судан,
64. Свазиленд)(Eswatini),
65. Сиријска Арапка Република,
66. Тајланд,
67. Того,
68. Тонга,
69.
70. Туркменистан,
71. Турска,
72. Тувалу,
73. Уједињени Арапски Емирати,
74. Украјина,
75. Узбекистан,
76. Хаити, 24-10-45
77. Шри Ланка

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

341.4:349.6
504.9

ЈОЛЏИЋ, Владан, 1954-
Трилогија о међународном кривичном праву у функцији заштите еколошких права и вредности / Владан Јолџић. - Београд : Институт за криминолошка и социолошка истраживања, 2022 (Београд : Пекограф). - 691 стр. ; 30 cm

Тираж 300. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија: стр. 629-663.

ISBN 978-86-80756-51-6

а) Животна средина -- Заштита -- Међународно кривично право б) Еколошки криминалитет

COBISS.SR-ID 77328905